Cărți din literatura romînă
apărute în
colecția BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

* * *

Tinerețe fără bătrînețe...
(Basme populare romînești)
nr. 100 — XXX+530 pag. — 5 lei

* * *

Flori alese din poezia populară
(Antologia poeziei lirice)
nr. 49 — L+552 pag. — 5 lei

TUDOR ARGHEZI

Versuri
nr. 20 — VIII+392 pag. — 5 lei

MIHAI BENIUC

Poezii
nr. 13 — XII+348 pag. — 5 lei

MARIA BANUȘ

Poezii
nr. 98 — VI+386 pag. — 5 lei

EUGEN JEBELEANU

Poezii și poeme
nr. 72 — XVIII+382 pag. — 5 lei

Vol. I — V Lei 25

CAMIL PETRESCU

126

BPT

CAMIL PETRESCU

Un om între oameni

* *

126

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

Clubul cărții digitale 2024

45

CAMIL PETRESCU

Un om între oameni

Roman

★ ★

1962

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

CARTEA A TREIA

RĂDĂCINILE DIN TRECUT

Călugărul cu anteriul de lînă țărănească, cu vițele de păr fumurii, ieșite bățoase de subt comănac, a trecut înainte, după ce a deschis cu o cheie dintr-o legătură mare, zornăitoare, ușa de lemn scorojit a unei chilii mari... Bălcescu intră după el într-o încăpere joasă, cu un pat de lemn îngust, în stînga, iar la peretele din față cu o masă lungă, pe care sînt teancuri de cărți, cum și icoane, petice mari și mici de țesături bisericești, felurite odoare, unele puse, de altfel, și pe adîncile pervazuri, ca niște firide, ale ferestrelor, multe altele pe scaune.

— Aici a locuit răposatul întru Domnul, nepot al preasfinției-sale... E cea mai mare dintre chilii, deși e în fundul curții. A vrut el să fie mai liniștit aici.

Bălcescu e zguduit de emoție... Gîndurile îi fug într-o parte, și vorbele pe care le vrea, într-alta. A scos tașca de vînător de după umăr. E îmbrăcat într-un spențer cărămiziu și cu cizme; umbra bărbii scurte i s-a prins mai tare spre marginile obrajilor.

— Mulțumesc... cuviosia-ta... Astea sînt toate cărțile?

— Eu zic că toate... Aici n-a mai umblat nimeni, că nu dă voie preasfințitul... Vreți să vă aduc să mîncați aici ori poate veniți să mîncați la trapeză?... Și văzînd încurcătura tînărului... Bine... bine... Vine atunci un frate să vă aștearnă patul. Preasfinția-sa a spus să nu vă tulbure nimeni și că o să rămîneți cît veți pofti.

— Nu te gîndi la asta, cuviosia-ta. O să vedem...

E grăbit să rămîie singur, să cerceteze filă cu filă comoara care i-a căzut în mînă. E colecţia de documente adunate de fostul căpitan Cornescu Olteniceanu. După moartea acestuia, colecţia a rămas episcopului de Buzău. Bălcescu a aflat întîmplător de această colecţie de la un prieten al căpitanului. Trebuie să găsească aici cronicile din veacul al XVIII-lea, pe care le-a întîlnit citate pe ici, pe colo.

Ghica va mărturisi mai tîrziu uimirea pe care o stîrnea patima neobişnuită a lui Bălcescu pentru citit, pentru lucrările istorice, pentru izvoarele vechi, rătăcite, pentru hrisoave, pentru orice vestigiu al trecutului... „Din copilărie, spune acest prieten mai tîrziu, el citise cu atenţiune vieţile oamenilor lui Plutarch [1], *Anabasul* lui Xenofon [2], *Războiul peloponezian* al lui Tucidid [3], citise şi recitise pe Tacit [4], Comentariile lui Cezar, campaniile lui Napoleon şi ale lui Frederic cel Mare şi studia cu dinadinsul pe Gibbon [5] şi scrierile generalului Jomini [6] asupra strategiei. Citea în cinci-şase limbi : elineşte, latineşte, slavoneşte, franţuzeşte, nemţeşte, italieneşte."

Acum, fostul iuncher îşi desface gulerul, scoate spenţerul de pe el, deschide taşca, scoate un teanc de caiete, o călimară bine ferecată după obiceiul timpului, cîteva pene de gîscă.

[1] *Plutarch* (45?—50? — 125 e.n.) — istoric şi moralist grec, autorul unor biografii celebre ale contemporanilor săi, incluse în volumul *Viaţa oamenilor iluştri din Grecia şi Roma.*

[2] *Xenophon* — istoric, filozof şi general atenian, unul dintre elevii preferaţi ai lui Socrate despre care se crede că ar fi trăit între anii 430—352 î.e.n.

[3] *Tucidide* — (469—395 î.e.n.) — istoric atenian.

[4] *Caius Cornelius Tacitus* (55—120 e.n.) — istoric roman.

[5] *Edward Gibbon* (1737—1796) — autorul lucrării *Decăderea imperiului roman.*

[6] *Henri Jomini* (1779—1869) — general francez, autor al unor tratate de tactică şi strategie militară.

L-a învăţat Eftimie Murgu metoda de a studia teme-nic, de a face fişe complete pentru citatele pe care urmează să le folosească : numele autorului, titlul operei, volumul, pagina, indicele ediţiei şi anul apariţiei. Manuscrisele vechi le copiază în întregime, în vederea publicării lor mai tîrziu. Acum e tulburat ca un tînăr la o întîlnire de dragoste, e între teamă şi nădejde. Dă la o parte cîteva ceasloave mari cu legături tari prinse în copci de alamă şi oţel. S-a oprit la nişte scoarţe desperecheate, rupte şi legate strîns cu sfoară. Desface. A avut noroc din prima clipă, a adulmecat bine. Citeşte, parcă zguduit, notarea Olteniceanului.

„Acesta este hronicul lui Constantin Căpitanul de l-au scris."

Ia manuscrisul la subţioară şi începe să dănţuie fericit prin chilie... Intră fratele cu aşternutul şi rămîne încremenit. Priveşte apoi cu mirare, în timp ce face patul, întrebîndu-se ce e cu musafirul episcopului. Iese de îndată ce a aşternut cerga şi cearşaful pe pat şi fără ca Bălcescu să-l fi văzut parcă.

A mai găsit apoi şi *Cartea de jurămînt a lui Gligoraş Ghica Vv la jupînu Constantin Cantacuzino, biv vel postelnic 1660...* şi altele.

De asemenea un manuscris al lui Axinte Uricarul, după manuscrise de Vasile Damian şi Teodor Dubău.

Le-a copiat pe toate, tot ce a găsit, cronici, acte, hrisoave multe diplomatice şi abia după două săptămîni s-a întors de la Buzău.

Pentru că nu putuse fi în Bucureşti la parastasul de patruzeci de zile al lui Mitiţă Filipescu, s-a dus a doua zi, împreună cu Tiţa, să pună un braţ de flori pe mormîntul proaspăt din curtea bisericii de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de casa banului Vulpe Filipescu. Nu era decît o cruce de lemn nouă, cu flori uscate şi coroane de cositor argintat. O candelă cu untdelemn mai ardea încă. Pe crucea de lemn, vopsit galben, era scris

cu lac negru, doar atît: *Dumitru Filipescu, n. 1801, m. 1843*. A stat acolo aproape două ceasuri, gîndind la ce a fost... la ce trebuie făcut de aici înainte.

Era un cer înalt în ziua asta de început de vară, dar văzduhul era încărcat; în zare, dincoace şi în jos de încălecările albe ca zăpada, se vedea un tiv greu de nori fumurii.

UN MĂR ÎNFLORIT BATE ÎN FEREASTRĂ

Acasă, în uliţa din mahalaua Visarionului, e mare zarvă şi multă larmă. Serdăreasa Zinca se văicăreşte, indignată de ce-i face Nicolache. Îi scoate mobila din odaia mare din dreapta, cea din colţ.

— Auzi, Bidermirul[1] meu... De-l făcuse Frisner... leit ca la Beci. Să mi-l scoată din odaia de musafiri?

Tiţa nu izbuteşte s-o lămurească, ba mai rău o întărîtă.

— Dar, ce, asta mai e odaie de musafiri, mamă? Nu vezi că nu mai sînt aci decît cărţi şi numai cărţi? Mai bine că ţi-a scos mobila. Să nu ţi-o strice.

Zinca oftează:

— Uite, a pus hîrtoage şi pe măsuţa asta mică de scris scrisori... Of... Of... Ce, nu mai putea să stea cu Barbu într-o odaie?

— Mamă, nu se putea. Nicu are multe cărţi... şi scrie toată ziua... Nu trebuie să-i umble nimeni printre hîrtii.

Masa rotundă a fost scoasă cu greu de doi voinici, culcînd-o pe o latură. În locul ei este vîrîtă pe uşă o altă masă, lungă, ca de praznic ţărănesc, abia dată la rindea. Zinca e mereu amărîtă.

[1] *Bidermeyer* — mobilă de epocă.

— Bidermirul meu...

O mîngîie Nicu, plin de voioşie.

— Mamă, nici pe sfert nu încăpeau pe Bidermeyer-ul tău atîtea din cărţile care încap pe masa asta lungă. O să scot şi secretarul ăsta de scris scrisori: n-avea grijă, că nu ţi-l stric.

— De ce să-l scoţi...? tresare ea speriată.

— Uite de ce... şi arată spre uşă, unde apar din nou cei doi voinici, trăgînd acum după ei rafturi albe, late ca nişte laviţe suprapuse. Stau mai bine cărţile pe astea, mamă.

Sînt cărţi pe toate scaunele. Pe sofaua largă din dreapta, căci pe cea din stînga doarme el, pe jos, pe lăţimea ferestrei...

Serdăreasa este de-a binelea speriată de năvala asta.

— Şi pe urmă, ce vrei cu atîta citit, mamă? Uite, ai slăbit iar. Abia te întremasem la ţară după ce ieşiseşi de la închisoare. Şi uite... îţi baţi joc de sănătatea ta. Nu mai ştii, cu cititul, de e zi... de e noapte...

Adevărul este că după vreo două luni de odihnă, după ce a ieşit de la închisoare, Bălcescu a început să citească şi să scrie cu şi mai multă dîrzenie ca mai înainte. A descoperit o nouă sursă de procurat cărţi, căci librarul neamţ Winterhalder le aduce greu şi vrea plata, în aur, înainte, ca şi Danielopolu, cel de pe strada Colţei, fratele lipscanului. A descoperit nemărginita vanitate a boierimii care vrea să-şi dovedească evghenia, vechimea aristocratică, unii chiar princiară. Toţi vor să-şi facă *genealoghia*, şi cînd au auzit că feciorul Bălcescăi are ştiinţă istoricească, aproape că aleargă după el. Şi plătesc, de nevoie. Sînt singurii bani pe care îi cîştigă Nicu. Dar asta n-ar fi mare lucru. De preţ este că ei arată acasă adevărate stive şi suluri de documente, sineturi cu acte de proprietate şi vechi genealogii, tare preţioase pentru istoric.

Uneori îi trimit documentele şi acasă, să le descifreze în voie şi să le copieze, dacă vrea.

Iată, o ramură din marea familie a Cantacuzinilor vrea să-şi pună acum din nou la punct genealogia, făcută, în veacul trecut, de marele ban Mihail Cantacuzino, refugiat din Rusia.

Bălcescu a descoperit înfrigurat, în podul casei lor, în trei încăperi, prăfuite, închise de mult, un număr neaşteptat de mare de cărţi, adunate cu timpul de către cei mai iubitori ai scrisului din această mare şi puternică familie, care a dat atîţia cărturari de seamă, dar care în zilele acestea pune mai mult preţ pe cei poftitori de tron dintre urmaşii de azi decît pe cărturarii şi creatorii care au cinstit-o cu strălucire în trecut... Sînt cărţi aduse de la Padova, acum un veac şi mai bine, de Constantin Cantacuzino, stolnicul, marele învăţat, care a studiat acolo. Sînt cărţi de mare preţ, adunate de acel inspirat arhitect, care a fost fratele stolnicului, spătarul Mihail Cantacuzino. Aflînd despre ce e vorba, unchiul de departe, din ramura rămasă în Rusia, Rudolf Cantacuzino, a trimis şi el două lăzi cu cărţi, cu condiţia să fie cercetate cu luare-aminte şi îngrijite, ca să nu se piardă. Sînt aici scrisori şi documente din cinci ţări, unde s-au risipit în 1650 copiii lui Andronache şi copiii copiilor lui, toţi coborîtori ai faimosului Şaitanoglu al Ţarigradului, pare-se prietenul şi sfătuitorul lui Ion-vodă cel Cumplit, din pricina căruia a fost şi sugrumat de turci în palatul său de la Istambul.

Bălcescu a obţinut învoirea să transcrie, tot ce-i place, la el acasă. Acum nici nu s-au aşezat bine rafturile în fosta odaie de musafiri şi el e grăbit, bucuros să „claseze" materialul, aşa cum a chibzuit anume, cînd a poruncit rafturile, care au şi dulapuri.

Totul e gîndit cu socoteală. Pe masa lungă a aşezat în cîteva clipe cărţi deschise la paginile însemnate de mai înainte, ca să-i fie la îndemînă citatele, textul căutat

anume. E grăbit şi fericit ca de un dar. De nerăbdare nu se poate stăpîni să nu se îndemne cu voce tare.

Sevastiţa s-a întors acum singură, cu faţa îngrijorată.

— Nicule, mama are dreptate. Nu poate să mai dureze aşa... Zi şi noapte cu cititul şi cu scrisul... Tu ştii ce vreau să-ţi spun. Ştii la ce mă gîndesc... Unde vrei să ajungi ?

Bălcescu s-a oprit, parcă străpuns de un cuţit. O priveşte lung şi strînge cu patimă în mînă scoarţele ferecate în alamă ale unei cărţi. Faţa albă şi prelungă a surorii, privirea ochilor mari au de la o vreme o întipărire patetică şi statornic gravă. Fiinţa ei se adună şi se hotărăşte pentru tot restul vieţii.

— Tiţa, tu ştii... ştii prea bine... că eu trebuie să trăiesc în zece ani cît alţii în cincizeci. N-am timp.

Fata l-a privit lung, nu ştie ce să spună, s-a frînt îndurerată.

— Poate să fie aşa cum zici tu. Dar pune-mă şi pe mine să te ajut la copiat...

— Îţi făgăduiesc... Te voi chema, Tiţa. Acum, du-te şi împac-o, mîngîi-o pe mama.

— Mă duc, însă ar trebui să te plimbi şi tu puţin prin grădină. Toţi pomii au ramurile încărcate de fructe... Mai joacă puţin şah cu Arăpilă. Ai văzut ce şah frumos de fildeş a căpătat mama pentru tine de la vorniceasa Ghica ?

El tace, încăpăţînat, şi ea, dîndu-şi seama că nu-l poate îndupleca, iese ca să încerce s-o îmbuneze pe maică-sa.

Apoi se duce la fereastra dinspre grădină. O deschide. Face aceasta şi ca să simtă mai bine că acum odaia e odaia lui, că nu mai e copil. O ramură din mărul cel mare, din colţul casei, grea de fructe mari, verzui, multe rumene, atîrnă îndoită, biruită de belşug, coborînd spre geamul pe care-l atinge. Bălcescu împinge fereastra şi de afară îl înfăşură o mireasmă de început de toamnă,

de roade coapte, de struguri, prune, pere, de gutui... Ramura, împinsă de geamul deschis, revine clătinîndu-se ca trimisă dintr-un gînd, dintr-un îndemn.

„Viaţa nu e în cărţi... tinere. E aici, în grădina asta mare... Nu te desprinde de viaţă..."

Bălcescu surîde prietenos gîndului, îndemnului ghicit, muşcînd din mărul ce i se oferă singur.

„Nu mă despart de viaţă... şi-şi arătă, surîzînd obosit, cărţile... Aici sînt rădăcinile ei."

MUSTĂRIA DIN DEALU FILARETULUI

E cu adevărat, în acest 1843, un început de toamnă cum de mult n-a mai fost. După un august mai mult ploios, acum livezile şi viile pline de rod par stropite cu aur. Pe la răspîntiile podurilor celor întortocheate au răsărit umbrare mari de frunze şi de trestie, cu butoaie cu must, şatre cu gustări, cu mititei şi pastramă. Dar mai ales zalhanalele şi cîrciumile vestite de pe „dealurile" cu vii ale oraşului sînt căutate de toată lumea. Căci de jur împrejur oraşul e înconjurat de vii, mari cît pădurile. La una dintre aceste cîrciumi, răsărite-n grădini, şi-au dat întîlnire, şi în seara asta, trei prieteni, foşti oarecum şi colegi la şcoala de la Sfîntul Sava. Unul dintre ei, Tell, îmbrăcat în uniformă de maior, apare în poarta de la drum a grădinii. Cercetează grijuliu cu privirea, apoi intră şi se îndreaptă spre umbrarul mare, acoperit cu trestie verde. Stîlpii umbrarului sînt îmbrăcaţi şi ei în verdeaţă şi în frunziş de stejar, ba cei din mijloc sînt îmbrăcaţi şi în oglinzi înguste şi înalte. În prag, pe o masă, în dreapta, sînt două butoaie pe care scrie cu tibişir: *Must dulce*, pe unul, *Tulburel*, pe celălalt. Apoi, grătarul cît o tarabă, cu fripturi şi mititei,

galantarul cu mîncăruri de peşte şi răcituri. Un taraf de lăutari, pe o podeaţă în mijloc, s-a oprit să se mai odihnească. O scîndură înnegrită pe care scrie, tot cu tibişirul, *Azi cu bani, mîine fără bani*, stă deasupra tejghelii de tinichea, unde se adună banii. S-a aşternut nisip mult pe jos. Pe la mese şi în cele cîteva tufişe de liliac şi lămîiţi, lume multă adulmecînd mirosul de fripturi şi mititei.

Maiorul Tell intră căutînd cu privirea. „Jupînul", cu fota verde dinainte, se apropie de el şi-i face semn uşor spre uşa care duce în clădirea joasă. Tell a înţeles.

A luat-o pe o sală îngustă şi lungă, cu duşumeaua învechită, strîmbă. Deschide dibuind o uşă. Înăuntru, cîţiva cheflii îl salută zgomotos. Vede iritat că a greşit... Deschide a doua uşă şi de data asta nimereşte într-o odaie simplă, altfel cu divan şi oglindă mare cît uşa. Bălcescu şi Ghica stau la masă cu vin şi fripturi dinainte, anume ca să mascheze la nevoie întîlnirea. Aşteptau cu îngrijorare, şi acum răsuflă uşuraţi.

— Credeam că nu mai vii, îl măsoară cu privirea Ion Ghica. Socoteam că te-ai răzgîndit. E maliţios de felul lui.

— Am venit în Bucureşti fără să ştie nimeni. La noapte plec înapoi. La batalion am lăsat vorbă că sînt în inspecţie.

— Şi în mustărie crezi că nu te-a văzut nimeni? întrebă Ghica, glumind mereu şi controlînd mucalit fereastra.

Tell, totdeauna serios, ridică din umeri, arătînd astfel că sînt şi riscuri inevitabile şi e bine să fie cu grijă.

— Aici, în odaia asta, să nu ne dibuie cumva iscoadele Agiei, închişi toţi trei, că ar fi mai prost. Se aşează pe cel de al treilea scaun şi prinse să se descingă de sabie. Ei, ce-aţi hotărît?

— Nimic, te aşteptam pe tine, răspunse unul din cei doi mai tineri, cel vioi, cu cap de viezure negricios.

— Păi, frate Ghica, nu era vorba ca Bălcescu să facă statutele şi să le aducă ?

Fostul iuncher scoate îngîndurat cîteva foi de hîrtie.

— Le-am adus şi vi le citesc, ca să le vedeţi formulate şi să hotărîm acum pentru totdeauna...

Ghica îi potriveşte dinainte un tacîm şi lui Tell ; se aşază toţi trei, înclinaţi peste masă, ca să se poată citi în şoaptă. Bălcescu citeşte cu vocea lui gravă şi hotărîtă :

„Se înfiinţează o societate secretă, cu numele «Dreptate-Frăţie». Scopul ei este să pregătească îndrumarea unei viitoare revoluţii în Ţara Românească. În afară de fondatori, membrii societăţii nu se cunosc între ei."

Se vedea că fostul iuncher se inspirase din sistemul de organizare secretă al cărvunarilor.

— Cum, toţi membrii pot să ne cunoască pe noi trei, fondatorii ei ? întrebă, nelămurit, Tell.

— Nu, am vrut să spun că numai noi trei, fondatorii, îi cunoaştem pe toţi membrii „Frăţiei". Altfel, nimeni nu cunoaşte decît grupul de zece fraţi ai lui.

Ghica lăsă jos furculiţa cu care se juca.

— Dacă e vorba să fim fraţi, cum sînt călugării, atunci să luăm şi cinuri monahale, nu ? Ce ziceţi ?

La început zîmbesc toţi trei ca de o glumă, obicinuită la Ghica.

— De acord, dacă vreţi.

Şi după ce convin, Bălcescu citeşte mai departe :

„Ca o anexă a societăţii secrete, va funcţiona, pe faţă, o societate literară. Toţi viitorii membri ai «Frăţiei» secrete trebuie să facă mai întîi un stagiu în societatea literară."

Întrebă apoi, ridicînd privirea de jos în sus :

— Aveţi ceva de zis ?

— Mă învoiesc, precizează maiorul, după ce căutase parcă, în gînd, răspuns la o întrebare pusă de el însuşi.

— De acord, răspunse şi Ghica, ciupindu-şi bărbiţa negricioasă şi cu botişorul împins înainte.

— Atunci votaţi statutele societăţii secrete „Frăţia". Nu ? Şi Bălcescu ridică de pe foaia de hîrtie ochii lui lungi, traşi spre tîmple.

— Votăm, răspunde cu bărbia sprijinită în palme Ion Ghica. Ar vrea să adauge ceva, dar e întrerupt de Tell, care se gîndeşte la unele garanţii, dar e de credinţă.

— Şi jurăm, adăugă el, cu vocea joasă şi scurt înăbuşită.

— Jurăm, dacă vreţi, îl întregeşte convins şi Bălcescu, care într-o clipă revede în gînd întîmplările din 1840.

Cu toată ostentaţia glumeaţă a lui Ghica, care parcă ar fi vrut să-şi dea astfel curaj, cei trei, cuprinşi de o tulburare înfiorată, simţeau limpede în clipa asta primejdiile drumului pe care porniseră şi încercau sentimentul acela cutremurător pe care ţi-l dă un legămînt cu preţul vieţii.

Fostul iuncher dădu la o parte farfuriile din faţa lui şi puse textul pe masă.

— Acum semnaţi.

— Semnăm.

Semnează întîi Ghica, apoi Tell, încercînd să-şi muşte mustaţa tunsă.

Bălcescu i-a urmărit cu toată viaţa adunată în ochii lui negri, înfrigurati.

— Acum iscălesc şi eu...

Se aşază ca să scrie nestînjenit, îşi scrie încet numele, mai priveşte o clipă hîrtia, o arată ca să se convingă şi ei că e semnată cum trebuie şi apoi o rupe bucăţi cu un foşnet înfundat. Tell ridică din umeri uimit şi rămîne cu pumnul înţepenit pe garda săbiei.

— Ce faci ? Ce-i asta ?

Bălcescu zîmbeşte mirat şi-şi plimbă privirea sarcastic de la unul la altul.

— Vreţi societate secretă cu statute scrise ?

Tell şi Ghica rîd ca de o glumă potrivită. Asta nu-l va împiedica însă pe Ghica, mai tîrziu, să scrie că el a avut, într-un cufăr, statutele scrise şi că au pierit cu prilejul unui foc la conacul de la Ghergani.

— Ai devenit grijuliu de cînd ai păţit-o întîia dată ?... constată cu un surîs echivoc Tell, care sta cam proţăpit, cu amîndouă mîinile pe garda de argint a săbiei.

Cei doi se uitară nedumeriţi la el şi rămaseră pe gînduri. Fusese o glumă, se pare, în intenţia maiorului, un fel de a marca măcar printr-o frază „degajată" ca asta faptul că însăşi personalitatea lui de ofiţer, de om mai în vîrstă decît ei, nu este angajată ierarhic prin aceea că astăzi cuvîntul hotărîtor îl are acest băieţaş, fost iuncher, cu doisprezece ani mai tînăr decît el şi mai tînăr încă chiar decît Iancu Ghica cu vreo doi... Tonul cu care spusese fraza avea să arate pe loc că, în afară de angajamentul politic, acceptarea de acum e fără semnificaţie, că el se închină în faţa unei simple inteligenţe, raporturile rămînînd mereu acelea, de la maior la iuncher, că deci nu-l poate recunoaşte ca fruntaş între egali. Rămîneau chiar şi raporturile de la un bărbat înalt, arătos, la tînărul vînos, e drept, dar cam şui, cam pripit uneori în vorbă şi gest, căci Tell, cu fruntea lui netedă, cu ochii căprui destul de apropiaţi, cu nasul lung şi cu barba tunsă scurt şi luată cu briciul în faţă, îşi purta capul drept, cu mişcări puţine, ca o statuie. Se găsea acum alături de aceşti doi numai din ură împotriva boierimii, care, iritată de prestanţa fizică a ofiţerului, căuta orice prilej ca să-l umilească. Se trăgea dintr-un neam din părţile Gorjului, tată-său îşi făcuse însă nume şi stare de negustor la Braşov, unde i se născuseră copiii. Christian avea numai cincisprezece ani cînd, în 1822, fiind din nou în ţară, trecu alături de fratele lui, la şcoala lui Gheorghe Lazăr. În 1828, fraţii se duseră în Oltenia, unde-şi alcătuiră o ceată de panduri şi amîndoi luptară în acest an alături de oştile ruseşti. Cînd se în-

fiinţă, în 1830, armata, amîndoi, ca şi alţi foşti căpitani de panduri, avură dreptul, deşi fii de negustori, să fie primiţi în oştire cu grad de ofiţeri. Aceasta a fost pentru cei doi fraţi un prilej de amărăciuni şi umilinţe. O mare parte dintre boieri au protestat cu indignare împotriva primirii unor feciori de negustori alături de ei şi la fel cu ei, adică de-a dreptul în grad de ofiţeri. Din pricina asta, cîţiva dintre boieri care se şi înscriseseră în luna mai refuzară mînioşi în iunie să se mai prezinte la regimente. Tell nu putea uita această împrejurare şi fu bucuros să aibă comanda mai totdeauna cît mai departe de Bucureşti, deşi acum gradul său militar echivala cu un rang boieresc însemnat, cu cel de clucer.

Ion Ghica întrerupse după un timp tăcerea stînjenitoare care dăinuia între ei, reluînd într-un alt registru ideea lui Tell.

— Eu, cinstit să-ţi spun, frate Bălcescule, mă mir că după doi ani de temniţă mai ai curajul să începi din nou... N-a trecut mult peste o jumătate de an de cînd te-am văzut, la Dejurstfă la Gorgani, închis în chilia aceea întunecoasă şi ferecată, purtai o manta ferfeniţă, pe un ger să crape pietrele. Lupta politică nu e o glumă.

Tell, care era foarte nestabil în idei şi sentimente, cu toată ţepeneala lui aparentă, înţelese parcă tîlcul acestei invocări şi dintr-o dată fu din nou pătruns de primejdiile acţiunii în care se angaja şi întrebă cu un glas înmuiat, el care de obicei vorbea din cap :

— E adevărat că Mitiţă Filipescu a fost ţinut în fiare cu picioarele în apă la Snagov pînă i-a putrezit carnea şi i-au căzut unghiile ?

Ion Ghica surîse ca unei amintiri triste şi clătină din cap cu amărăciune.

— Ne-a spus cineva care l-a văzut pe ferestruica zăvorîtă a chiliei din bolta aceea năruită că aşa a fost. Ai fost pe-acolo, frate Nicule ?

Bălcescu vru întîi să răspundă că s-a dus mai întîi prin lunie la Snagov, anume ca să vadă chilia. Dar şovăi. Apoi se întoarse în el însuşi cu un soi de îndîrjire mută. Îi căzuseră ochii pe oglinda cea mare cît o uşă, cu rama subţire, neagră. Era toată mîzgălită cu semnături şi date, trase cu diamantul inelelor. Văzuse chiar de pe scaunul pe care se găsea cîteva date : 1840—1841, 1842... În zilele în care ei erau între viaţă şi moarte în temniţă, pentru ca să întoarcă în bine amarul poporului romîn, unii iubitori de chiolhane şi orgii ţineau să-şi nemurească desfrîul, înscriindu-i trufaş data pentru posteritate, cu sigiliul diamantului. Nu, niciodată nu va mai evoca aceste zile, care vor rămîne ştiute numai în străfundurile făpturii lui. Ocoli întrebarea şi făcu să biruie tăişul liniştit al inteligenţei.

— Va fi cu totul altceva acum. Nu vom mai repeta greşelile de atunci. Acum trei ani a fost un complot fără adevărate rădăcini în popor, un complot al cîtorva mici boieri şi tîrgoveţi, dornici să ridice starea norodului ; a fost setea de dreptate a omului fără seamăn, care era Dumitru Filipescu. Voiam să acordăm poporului libertatea, o constituţie, cum s-ar zice, octroiată. Acum vom căuta să pregătim poporul însuşi, căci fără popor nu putem face revoluţia. Vom lumina îndelung ţărănimea, pe muncitori, pe meseriaşi, ca să-şi facă ei singuri revoluţia. Reluăm firul de la 1821 al lui Tudor Vladimirescu, dar mergem şi mai departe. Revoluţia se va face, ca să zic aşa, singură, pe linia dezvoltării istorice. Noi numai o vom îndrepta spre ţelurile ei firesti şi vom veghea să nu cotească silit din mersul ei secular.

A tăcut, şi cei doi tac şi ei ; parcă le e teamă să tulbure liniştea care s-a lăsat în odaia asta cu cimitirul ei de date de pe oglindă.

Cînd umblînd printre vii, acum două săptămîni, şi deplîngînd soarta ţării, cei trei se gîndiseră să înfiinţeze o societate secretă revoluţionară, ei n-ar fi bănuit nici-

odată că va fi asta atît de curînd. Erau oarecum tîrîţi de Bălcescu, care era hotărît spre faptă, fără ocoluri de prisos, mînat de spaima unei vieţi scurte.

*

În timpul acestă, umbrarul din grădină a început să se umple de lume. Lăutarii s-au întors pe podeaţă şi cîntă acum de zor. Intră Tiţa Bălcescu şi Luxiţa Florescu, întovărăşite de imberbii negricioşi Costache şi Dimitrie Florescu. Sînt salutaţi cu temenele de stăpînul mustăriei şi conduşi la o masă păstrată pentru ei, într-un tufiş luminat cu un felinar, atîrnat deasupra de o ramură de soc, în care arde o lumînare groasă de seu.

— Poftiţi... Aveţi o masă oprită aici, pentru domnul Bălcescu.

Noii-veniţi îşi plimbă privirea pe la celelalte mese, parcă ar căuta alt loc mai potrivit, dar mai cu seamă caută să vadă cine mai e subt umbrar ; pe urmă se aşază toţi.

Stăpînul mustăriei tuşeşte foarte încet la uşa odăii celor trei, îşi şterge mîna pe fota verde, apoi bate cu înţeles. Bălcescu îi deschide îndată şi află că au sosit ceilalţi patru.

— Au venit doi boieri şi două cocoane, aşa cum aţi spus, sînt la o masă în grădină.

Tînărul boier clatină din cap :

— Spune-le să înceapă să mănînce. Viu şi eu mai tîrziu.

MEANDRELE DRAGOSTEI

Peste vreun ceas, cei trei s-au despărţit spunîndu-şi emoţionaţi întîia oară salutul „Dreptate-Frăţie". Tell şi Ghica au plecat pe uşa care dă în curtea din dos a mus-

tărlei, ca să nu mai fie iar văzuți. Bălcescu a venit în tufișul de liliac în care sînt ai lui. Cer din nou cafele, căci sînt acum la sfîrșitul mesei. Ascultă toți pe gînduri lăutarii care zic cu foc cîntecul lui Nănescu :

„Inima mea multe are,
Culese după-ntîmplare..."

Bălcescu surîde. Nu, mai sînt și altele, care nu sînt la întîmplare.

Costache Florescu, înalt, negricios, mult mai sprîncenat decît soră-sa, se scoală și vrea să lămurească de ce pleacă de la masă.

— Nu vă supărați, vreau să dau bună seara banului Ghica, în tufișul de colo.

Luxița îl privește zeflemitoare.

— Ia gîndește-te bine, Costache, nu cumva vrei să dai bună seara vornicesei, cumnată-sa ? Scumpe frate, ia seama, ferește-te de divorțate... Ea știe că toți vor surîde, zicîndu-și că ea ca divorțată știe ce spune.

— Nici o grijă, mă întorc numaidecît...

Luxița îl petrece cu un surîs șiret și ironic, femeie în toată ființa ei, în timp ce în privire îi trece o flacără ușoară.

— De ce numaidecît ? Poți să nu te grăbești...

Peste cîteva clipe pleacă și Dumitru, cel care seamănă cu fratele său, de parcă ar fi, negricioși și sprîncenați, doi gemeni. Vrea să dea și el bună seara cine știe căreia dintre femeile frumoase din grădină.

Cei trei au rămas tăcuți și ascultă acum un alt cîntec de pe vremuri, care aleargă din nai pe lăute și de pe lăute pe țambal. Luxița îl privește pe furiș pe Bălcescu, surîde, își așază mîna pe mîna lui. El o privește tulburat, parcă l-ar stînjeni și parcă l-ar întărîta gestul ei, ceea ce o face să tresară și să se uite drept în ochii lui. Îi spune glumind, apăsat :

— Poți să te strîmbi cît vrei. Eu tot te iubesc.

Tresare din toată ființa lui. O privește lung, parcă tremură ceva în el. Apoi cu o voce caldă, pe care nu o acoperă cîntecul lăutarilor, îi vorbește de la suflet la suflet :

— Lucia, de ce nu vrei să înțelegi ? Eu nu sînt un om care să aibă dreptul să iubească și să fie iubit.

Femeia zîmbește senzual, ținînd mereu mîna pe mîna lui nervoasă. El, luptînd cu el însuși, o privește cu ochii lui negri, pătrunzători, puțin oblici în clipa asta. Apoi, venind de pe drumuri îndepărtate de viață și moarte ale gîndului, îi spune cald, frățește :

— Mai am puține zile de trăit, Lucica. Puține mijloace. Oamenii ca mine nu trebuie să-și îngrădească libertatea. Ei trebuie să se dăruie unei singure cauze. În întregime, fără nici un rest.

Luxița, care dusese paharul la gură, nu mai bea ; îl lasă jos.

— Ascultă, dacă nu termini în clipa asta, fac una de urlă mîine tot Bucureștii...

Tița nu știe ce va mai fi, dar în clipa asta își dă seama cît de mult seamănă cu o pisică neagră întărîtată această tînără și oacheșă văduvă, cu ochii ei cam apropiați și aurii în pupile, cu sprîncenele foarte negre.

Bălcescu așază jos cuțitașul cu care se juca pe gînduri, căutîndu-și oarecum vorbele, și o privește nedumerit.

— Ce vrei să spui ?

Ea ridică umerii care se arată rotunzi prin mătasea neagră de damasc ; e amenințătoare, hotărîtă.

— Dacă mai spui un singur cuvînt, unul singur, te sărut aici, pe loc, în plină lume.

Tresare uimit, apoi după o scurtă șovăire se hotărăște totuși să spună ceva, înfruntînd-o, și caută o frază potrivită. Dar în clipa asta ea s-a ridicat hotărîtă, sfidătoare, gata să-și îndeplinească amenințarea, și el îi simte talia lipită de brațul lui.

— Nimic, nici un cuvînt măcar... şi ea rămîne în aşteptare, încordată.

Tiţa, destul de speriată, aşteaptă şi ea încremenită, căci simte că năzdrăvana de femeie chiar aşa va face. Dar bărbatul, după o clipă de încordare, cedează, învins, şi o priveşte înduioşat. Acum Tiţa respiră liniştită.

— Vai, nană Luxiţa, m-ai speriat.

Văduva sprîncenată, caldă ca vinul, opreşte un flăcău cu fota verde, care slujeşte la mese.

— Spune lăutarilor să cînte „Peste deal la nana-n vale".

Flăcăul cu fota verde se apleacă respectuos cu şervetul de braţ.

— Da...

Şi peste cîteva clipe, lăutarii cîntă „Peste deal la nana-n vale".

Luxiţa se lipeşte de Bălcescu ca o pisică, îi ţine mîna. Se simte bine în umbra acestui tufiş, în seara asta tîrzie şi frumoasă de septembrie. După un timp, amîndoi bagă de seamă, tulburaţi, că Tiţa începe să răsufle greu, înăbuşit. Bălcescu o vede uimit şi o ceartă cu o nesfîrşită duioşie.

— Tiţa...

Văduva, cu ochii umezi, o întreabă şi ea surprinsă:

— Tiţa, ce-i cu tine? În vocea ei e de pe acum o căldură de soră.

Fata, ruşinată, umilită, vrea parcă să se ascundă. Întoarce capul ca o pasăre rănită.

— Nimic... Nimic... Lăsaţi-mă...

Tînăra femeie priveşte întrebătoare spre Bălcescu şi el o linişteşte, în şoaptă:

— Suferă... nu poate uita...

Îndrăgostita oacheşă pune mîna subţire pe fruntea fetei, îi întoarce capul spre ea cu duioşie.

— Tiţa... uită tot... uită cît mai repede.

— Nu... Nu vreau... şi fata se zbate uşor, adîncită în durerea ei. Nu vreau să uit nimic. Să-mi ajungă toată viaţa.

Luxiţa îi zîmbeşte.

— Abia mai tîrziu ai să întîlneşti iubirea adevărată. Şi eu am fost părăsită de un bărbat, Tiţa. Cine ştie unde o fi acum acel polonez pe care m-au silit să-l iau de soţ.

Dar fata, dîrză şi acum, ca un ecou de nestins al după-amiezii aceleia din chilia de la Dejurstfă, o priveşte curajoasă în ochi.

— Nu voi mai iubi niciodată.

— Eşti un copil, nu ştii ce spui.

*

Era aproape unsprezece seara cînd intră în grădină, întovărăşită de Costache Aristia, neînchipuit de elegantă, Frusinica. Era într-o rochie de mătase vineţie, cu pălărie mare, albă, întoarsă mult în faţă, pe umeri cu o pelerină de atlaz alb. Părea mult mai înaltă decît o ştia Bălcescu şi parcă avea nu şaptesprezece ani, ci douăzeci şi cinci. Mergea drept înainte, fără să se uite în urma ei şi fără să ştie deci că Aristia rămăsese în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiaţi, cu bucăţi alese cu dichis pentru tot felul de fripturi, cu peşte de Dunăre şi alte bunătăţi. Nimeni nu mai vorbi la nici o masă şi toate privirile se întoarseră spre ea, înmărmurite parcă. Veni acum din urmă şi Aristia, în fracul albastru-închis, care părea turnat pe el, cu guler alb înalt, cu o cravată lată de mătase, încă şi mai albastră, peste jabou şi jiletcă. Mîinile cu degetele lungi cu inele îi ieşeau din dantela mînecilor şi erau de aceeaşi paloare cu obrajii lui prelungi şi măslinii... purta, în vremea asta, tot mustaţă tunsă scurt... Fu cel mai invidiat bărbat dintre toţi cei de faţă, căci nimeni nu băga de seamă nesfîrşita tristeţe a ochilor săi mari şi adîncirea celor două cute de lîngă nas, la colţul gurii.

Clubul cărţii digitale 2024

Nimeni nu bănuia cît suferă și cît e de nefericit din pricina acestei femei, pe care o înfățișa la toată lumea drept logodnica sa. Bălcescu știa, încă de la închisoare, despre succesele ei în teatru și despre viața pe care o ducea. Nu avu nici cea mai mică strîngere de inimă, întîlnind-o. O și salută de altfel tocmai ca să arate că tot ce a fost nu mai e. O salută cum saluta orice actriță de mare faimă, fără nici o intenție personală în acest salut. Ea nu-i răspunse, ci îl țintui puternic și ciudat cu ochii care păreau acum verzi. Răspunse în locul ei Aristia, întrebînd-o, căci era puțin nedumerit, dacă cel care a salutat-o nu este cumva Nicolae Bălcescu, și cînd ea dete din cap, fără să-l privească, întrebă mirat :

— A ieșit de la temniță ?

Abia acum Frusinica își rupse privirea de la masa lui Bălcescu și se întoarse către Aristia.

— După cum vezi... Dar cine e femeia aia urîtă de lîngă el ?

Actorul fu nemulțumit de atenția pe care ea o dădea acelei mese și nu răspunse decît după ce porunci ce fel de pește fript să se aducă la masă.

— Nu e de loc urîtă... E o femeie foarte interesantă. Luxița Florescu, fata vornicului Iordache Florescu. A fost măritată mai demult cu un fel de conte sau ofițer polonez, cu care a fost foarte nefericită și s-au despărțit.

Încă din primele săptămîni de lecții, Aristia fusese din ce în ce mai prins de frumusețea sporită cu fiece zi a fetei acesteia cu părul ca de aur, cunoscută de publicul care o aplauda în comedii, la teatru, sub numele ei întreg, Eufrosina Băl-Ceaurescu, căreia însă îndrăgostitul îi spunea scurt Frosy, cu un ușor accent grecesc.

Era un bărbat care se apropia de patruzeci și cinci de ani și nu iubise niciodată. Zicala spune că acela care „cade" așa tîrziu, cade rău. O vedea înflorită de

bucurie de cîte ori i se făcea pe plac și el lua aceasta drept recunoștință și emoție de îndrăgostită. Se simțea bine în lume alături de ea ; credea că și ea se simte bine cu el. Lecțiile cu ea, cînd uita mai totdeauna de ceilalți elevi și eleve, erau o primăvară continuă.

În scurtă vreme, în mai puțin de trei luni, Frosy apăruse pe scenă într-un vodevil în care spunea numai cîteva vorbe, dar cînta cu o limpezime gingașă, care înduioșa publicul, un cuplet, care ar fi vrut, altfel, să fie de haz. I se cerea cu urlete din sală să cînte cupletul de cîte cinci-șase ori. Lumea, uimită de frumusețea și prospețimea ei, nu se îndura s-o lase să plece din scenă. Nici cînd jucase el însuși, și uneori mai juca încă, Aristia nu gusta atît de îmbătat cupa succesului. În ultimo vreme nu mai avea nici un rol direct în teatru, dar succesul Eufrosinei Băl-Ceaurescu, despre care toți știau că e „descoperirea lui", făcuse din nou din el omul de teatru cel mai de seamă al Bucureștilor. Cît era el însă de experimentat, nu-și dădu seama că fericirea pe care o citea în privirea fetei era oarecum o mască de toată ziua și nu apărea, cum credea el naiv, numai cînd ea rîdea cu ochii într-ai lui și spunea grabnic da la orice-i spunea. Nu știa că aceeași iluzie o dădea și celorlalți pe care îi privea în ochi. Nu-și dădea seama că nu era îndrăgostită nici măcar de teatru ca artă, ci de teatru ca public, de aplauze, de florile primite, de rumoarea de laude care o urmărea acum pretutindeni în oraș.

Cînd o întovărășise întîia dată pînă acasă, înșelat de numele răsunător pe care ea îl purta și pe care el îl știa al unei familii înrudite cu familiile domnitoare, rămăsese uimit văzînd în ce odăiță ticăloasă trăiește. Dar pe urmă, și mai ales după ce află, de la ea tragica întîmplare legată de nașterea ei, aproape că se bucură. Întrevedea cu bucurie o voluptate nouă : s-o formeze și s-o ridice el, pe această fată, nu numai în teatru, dar și ca femeie în societate. Ținea s-o învețe cum să participe

la viaţa socială ; îi plăcea să-i descopere pînă şi bucuriile treptate ale confortului, atît cît erau ele cu putinţă atunci, iar exploziile ei exagerate de bucurie îl făceau să leşine de plăcere. Iubitor pătimaş al literaturii greceşti, legenda lui Pygmalion [1] îl vrăjea... Nu era bogat, dar cheltuia mult, cum se întîmpla uneori cu oamenii care aveau legături strînse cu teatrul. De altfel, cum ea nu vrea să vie la el acasă şi cum şi lui parcă îi era cu neputinţă să se simtă bine în odaia cu pămînt lipit cu lut pe jos, cu un lighenaş pe un scaun, cu o masă sprijinită de perete, căci îi lipsea al patrulea picior, cu pereţii goi şi cam coşcoviţi, se gîndi s-o ajute la schimbarea odăii. În cîteva luni patul de lemn fu înlocuit cu o sofa sporită cu o saltea de lînă şi acoperită cu un macat de cit roşu, mătăsos. O oglindă de perete, sprijinită pe o măsuţă cu două sfeşnice de bronz, între cele două ferestre ale odăii, un dulap modest pentru rochii, în dreapta uşii, apărură pentru întîia dată în această locuinţă. Un covor de Ispahan cu motive tari roşii şi sinilii, covor de preţ, dat de la el de-acasă, îmbrăcă peretele deasupra sofalei. Un alt covor, acesta ieftin, fu pus deasupra rogojinilor noi, care fuseseră aşternute pe jos, după ce bătrîna doică curăţase totul şi văruise pereţii, ca să nu mai miroasă urît... Aristia începuse să vie cu tot mai multă plăcere în căsuţa de la grajduri, cum i se spunea în mahala, ca să stea de vorbă ore întregi cu Frosy, s-o vadă cum se bucură cînd îi cumpără cîte ceva. (El scria adresa la magazin şi cerea să i se trimită ei acasă : *M-lle Frosy Bal-Ceauresco.)* Ţinea s-o instruiască şi s-o deprindă cu literatura şi teatrul clasic. Îi

[1] *Pygmalion* — rege legendar din Cypru, care, pentru a se putea consacra artei, a hotărît să nu se căsătorească niciodată. Ca să-l pedepsească, Afrodita l-a făcut să se îndrăgostească de propria sa creaţie — o statuie de fildeş reprezentînd o femeie neasemuit de frumoasă. La rugăminţile lui Pygmalion, Afrodita a însufleţit statuia pe care acesta o luat-o în căsătorie.

vorbea tot timpul franţuzeşte, ca s-o deprindă cu vorbirea la modă. Consuma cafele în ceşti de porţelan saxon, aduse tot de el. Nu lipsea, firește, de la nici un spectacol în care juca ea, iar în timpul mesei, la birtul de lux la care mîncau după spectacol, el îi făcea cu gravitate critica jocului, arătînd ce a fost bine şi ce a fost greşit atît în jocul ei, cît şi în al celorlalţi. Cam pe la sfîrşitul întîiului an, văzînd că nu poate să obţină de la ea mai mult decît o prietenie plină de voie bună şi asiduă, el îi ceru să fie nevasta lui, convins că ea va încremeni de fericire, văzînd cinstea pe care i-o face. Dar, spre uluirea lui, fata nici nu vru să audă de căsătorie. Şi cu asta a început drama lui mistuitoare. Înţelese acum că la patruzeci şi trei de ani poţi fi refuzat de o fată de şaisprezece ani, cînd îi ceri să-ţi fie nevastă. Şi astfel descoperi că a îmbătrînit... Durerea lui, adîncă, pe care o simţea fără leac, nu venea din pricina unei iubiri neîmpărtăşite, căci nu o iubea pe această fată chiar cu înflăcărarea oarbă a unui adolescent, ci numai din pricina concluziilor amare pentru el care trebuia să le tragă din această împrejurare. Întîi că a îmbătrînit, în al doilea rînd că e un tip ridicol de vreme ce lumea, care-i vedea toată ziua împreună, îl socoteşte amantul unei femei, pe cînd el nu este decît un obiect domestic al ei, iar în al treilea rînd înţelegea că el, de acum încolo, nu mai are dreptul la o asemenea frumuseţe. Îşi spunea, cu o nesfîrşită tristeţe, că nu era chiar Pygmalion, cum se credea el, ci făcuse numai un act de bun meseriaş al frumuseţii, dar pentru alţii... Timp de trei săptămîni, subt diferite pretexte, se feri s-o mai vadă, încercînd s-o poată uita. Suferi nespus de mult, fiindcă ea nu dădu în timpul acela dovada pe care o aştepta el, că este înfrîntă, şi nemaiputînd îndura să fie departe de ea, într-o seară apăru învins în căsuţa de la grajduri. A găsit-o întinsă pe sofa, citind la

lumina sfeșnicului, care era pus pe un scaun și care îi scălda în lumina lui fața albă ca un trandafir alb și părul auriu.

Ea îi zîmbi cu voie bună, atît de liniștită și atît de puțin surprinsă, ca și cînd nu l-ar fi văzut de la prînz, încît el îi fu recunoscător că nu are cruzimea să-i sublinieze înfrîngerea. Avea pe un scaun lîngă ea o bucată de brînză și o felie de pîine.

— Tocmai cînam. Îmi place să mănînc culcată... E o brînză tare bună... Vrei să guști?

Elegantul palicar gustă. Era o brînză sărată, aproape acră. Își spuse cutremurat: „Cu ce puțin se mulțumește! Locuiește în odaia asta, se satură cu o felie de brînză... Nu ține nici să locuiască într-o casă mare, somptuoasă, nici să mănînce la birturile de lux, unde mănîncă, serviți în tacîmuri de argint, consulii și călătorii străini, de marcă... Adică unde o ducea el seara. Este de neînvins", își murmură zdrobit.

Nu era chiar așa. Fata avea o mare slăbiciune și destul de costisitoare. Îi plăcea să se îmbrace bine... Avea și mult gust. Tot ce începuse să cîștige de la teatru, tot ce putea scoate de la cele două bătrîne dădea pe îmbrăcăminte; o panglică, un șal de mătase, o rochie căpătată o bucura mai mult decît un covor.

Birult și resemnat, Aristia îi cumpără a doua zi o pianină neagră și o sfătui să o pună în colțul dintre perete și ușă, în stînga, ba o ajută chiar la așezarea ei. Îi plăcea muzica, îi plăcea mai ales cum cînta ea; cînta și el destul de bine la pian, atît cît s-o poată acompania. În scurtă vreme învăță și ea notele și cînta, cu o grație nesfîrșită, menuete și gavote, iar cînd nu era el acasă, ecoseze, polci și valsuri, căci veniseră note de dans la magazinul „Universal" din Lipscani al lui Danielopolu.

Astă-seară sărbătoreau oarecum o altă revenire și împăcare. Pe la Crăciun, fără să-l întrebe pe el care își

rezervase dreptul de a fi măcar managerul ei artistic, ea plecase cu o trupă de teatru care avea să facă un turneu de trei luni, dintre care o lună la Iași. Îl durea și despărțirea brutală și ipocrită, și faptul că ea se va bălăci într-o trupă de farse grosolane, care se alcătuiesc numai în vederea cîștigului. Pentru că îi plăcea mai mult să-și cîștige ea singură banii care îi trebuiau, decît să-i aștepte de la alții, și fiindcă era convinsă că-și va putea face de pe urma acestui turneu o malotea de cozi de vidră pe care și-o dorea, Frusinica se ferise să-i spună ceva lui, ca el să n-o împiedice. Doar cu cîteva zile înainte, cînd ei erau gata de plecare, aflase totul, îngrozit, de la un actor tînăr, despre care crezu dintîi că vorbește fără să știe despre ce e vorba. Nu mai vru să audă de ea. Nu-și mai vorbiseră pînă astă-seară, nici după întoarcerea ei, vreme de patru sau cinci luni.

Cu mănușile înnodate și ridicate spre cot, ea desprindea cu grijă grăsimea de pe costița de porc, căci nu-i plăcea, și jocul mîinilor ei lungi și subțiri îl încînta pe Aristia. O văzu însă lăsînd brusc cuțitul și furculița din mînă și începînd să-și facă semne vesele cu cineva de la o masă mai îndepărtată. Era Dimitrie Florescu, care se scuză grăbit față de cei la a căror masă stătea și care veni fericit spre masa ei, să-și ia și el porția cuvenită de lumină, dreptul de satelit al unui soare atît de strălucitor.

— Stai jos, caraghiosule; mi-ai terminat cîntecul?

Deși era încă un adolescent, fratele Luxiței începuse să compună mici bucăți muzicale, care făceau încîntarea prietenilor. Acum, de curînd, se declarase față de martori sclavul Eufrosinei, cum îi spunea el în concordanță cu afișul teatrului, și declarase că nu mai scrie decît pentru ea.

— Ce-i cravata asta strîmbă? îl certă ea. Și i-o potrivi, numai ca să atragă și mai mult atenția asupra

mesei lor... Şi nu ţi-am spus să pui numai frac albastru, să nu-l mai îmbraci pe ăsta fumuriu ?

Cînd vru să plece de la masă, ea descoperi că el era de fapt cu Bălceştii.

— Cu cine eşti, caraghiosule ?

Lui îi plăcea nespus modul drăguţ în care îl certa ea ; îi arătă masa care nu era departe de a ei.

— Cu soru-mea şi cu Bălceştii... şi se ridică să plece, salutînd încovoiat, în glumă.

— Soră-ta ? Frumoasă femeie, aş vrea s-o cunosc şi eu...

Aristia, care cunoştea judecata femeilor în astfel de împrejurări, nici măcar nu tresări.

— Nimic mai uşor, fiindcă şi ea vrea să te cunoască de multă vreme... De cînd îi tot vorbesc eu. Mă crede îndrăgostit de dumneata.

Salută din nou şi, trecînd pe lîngă podeaţa înălţată pentru lăutari, se îndreptă către masa din tufişul deschis numai în faţă.

Luxiţa ţinu s-o cunoască numaidecît pe această actriţă despre care vorbea tot Bucureştii.

— Hai să-i poftim la masa noastră... E aşa de frumoasă făptura asta, că şi o femeie s-ar putea îndrăgosti de ea.

Bălcescu dădu un răspuns încurcat, care, spre surprinderea lui, putu fi luat drept o aprobare de către Luxiţa. Dimitrie Florescu îi pofti deci pe cei doi la masa din boschet şi ei primiră cu plăcere. Aristia trimise vorbă că de îndată ce sfîrşesc masa vor veni să ia o cafea cu cei care i-au poftit.

Întîrziară mai mult, căci pe podeaţa pe care cîntau lăutarii, ridicată de două palme deasupra pămîntului şi cuprinsă între cei patru stîlpi îmbrăcaţi cu oglinzi din

mijlocul umbrarului, se făcu loc ca să se urce şi să joace trei cadîne, însoţite de un fel de bărbat spîn, care în şalvari şi în ilic cu mîneci ar fi vrut să treacă drept eunuc. Erau trei femei tinere, cu capete oacheşe de circaziene, cu ochi negri şi obraji lungi, cît se vedea din „cearşafurile" de voal liliachiu, petrecute peste nas de la o ureche la alta şi care le căzeau apoi peste ilicele negre, fără mîneci, brodate cu aur, peste şalvarii largi de mătase verde, pînă aproape de imineii roşii cu vîrful întors în sus. Mijlocul le era gol. Fiecare avea în mînă o dairea, un fel de ciur de cedru cu clopoţei şi cu fund de piele de tobă. Pe cap, cam pe sprînceană, purtau cauce, tot negre, tot brodate cu aur, întocmai de forma dairalei... Omul cînta dintr-o lăută cu trei coarde, un fel de melodie tărăgănată, tristă, senzuală, pe care cele trei cadîne o jucau încet, cu ochii măriţi de arsenic, scuturîndu-şi din cînd în cînd sînii şi pocnind din daireaua pe care o duceau deasupra capului, cînd se încheia fraza muzicală. Lăutarii ţineau şi ei un ison scăzut, şi privirile tuturor de la toate mesele urmăreau jocul. Pe urmă au jucat ceva mai viu, dar tot tărăgănat, jocul pîntecului.

*

Niciodată n-ar fi crezut Bălcescu, în toamna lui 1840, că va putea sta un ceas întreg lîngă Frusinica, devenită pentru el acum străină, fără ca să sufere. Pe vremea aceea ameţea numai cînd se gîndea la ea. Ce ciudată carapace sufletească i-a durat viaţa de temniţă ! Tot ceea ce a fost înainte i se pare că s-a întîmplat pe alt tărîm. Vorbeşte lîngă el, vocea ei este tot cea de atunci, dar sună parcă într-o piesă de teatru.

I se pare totuşi mult mai frumoasă cu casca de păr aurîu, cu pieliţa obrajilor, care pe atunci mai avea ceva

băieţesc în ea, devenită acum atît de feminină, atît de fragedă. Dar e frumoasă ca într-un tablou pe care-l poate admira în voie, aşa cum îl poate admira oricine, fără să plătească asta cu ce e mai adînc în fiinţa lui. E nebunie să-l vrei numai pentru tine, să-l contempli singur tu, alungînd orice privire străină, un asemenea tablou. Întrucît îl priveşte, el ştie lămurit, hotărît ca într-un registru de viaţă şi de moarte, ce are de făcut de aici încolo. Zece ani să mai trăiască, numai... N-are sens să-ţi consumi viaţa, ca să încerci zadarnic să aparezi o frumuseţe preţioasă, numai pentru tine singur, căci viaţa asta poţi şi trebuie să o sacrifici, ca să fie mai puţină suferinţă pe lume, ca să ridici un popor la libertate şi la ceea ce i se cuvine în dezvoltarea istorică. E şi asta o voluptate crîncenă, a bucuriei de nemăsurat, pe care n-o pot înţelege ceilalţi, aşa cum e şi voluptatea de a fi cinstit. E şi poezie adevărată aici, pe care alţii o găsesc doar în cuvinte potrivite la coadă.

— Îmi pare rău, *m-lle Ceauresco*, îmi pare foarte rău că nu v-am văzut în *Vivandiera husarilor*; am auzit că sînteţi fermecătoare, îi spuse Luxiţa, luîndu-i mîna cu un gest de admiraţie copilărească.

Bălcescu întăreşte cu un surîs aproape voios :

— Trebuie s-o vedeţi... Te vrăjeşte... Nu-i aşa, Tiţa ?

El a rostit nespus de liber vorbele astea care, spunînd prea mult, nu mai spun nimic. Vrea parcă să se convingă pe el însuşi că este vindecat.

Tiţa nu răspunde. Măsoară în gînd schimbările pe care le aduc anii... Asta-i oare Frusinica, fetiţa băieţoi, care venea în picioarele goale, ciufulită, zgîriată de mărăcini, cu vînătăi din bătăile cu golanii de pe maidan ? E atît de mult de atunci... ? Nu... Şi totuşi... Dar şi mai schimbat i se pare propriul ei frate. Bărbatul acesta grav, serios, cu obrajii atît de severi, încadraţi de colierul subţire al bărbii negre, înguste, şi cu o mustăcioară

caraghioasă, cu două cute de la nas pînă la colţul buzelor, nu mai are nimic din iuncherul acela cu bonetă de care atîrna un ciucure auriu.

POPAS LA VADU RĂU

Ai răbdare, mă femeie... Ce vrei să fac ?... O mînă mai am şi io şi cu ea mai mult nu pot să fac... şi Toma îşi lovi ţeasta cu mîna.

— Stai acolo la gîrlă şi pîndeşte... Ai spus că trece dă Sîntu Dumitru...

Safta, pe patul de pămînt, împletit cu nuiele pe de lături, începu să geamă iar, uşor, cum geme toată noaptea şi în vis.

— O mai fi întîrziat o zi, două şi ea, la moşie, la Bălceşti. Ce vrei ? Nu merg toate pă pofta omului. Uite, dacă vine Siţa lu Dumitru, o las să te ajutoreze şi io mă duc să pîndesc şi azi la vad.

— Io zic că doftoroaia asta o să mă facă bine...

Safta cerşeşte făgăduiala omului, aşezat pe patul celălalt.

— Şi io zic aşa ; vezi că... dac-a făcut bine pă cocoana boierului... o să te facă şi pă tine, se îndură el de ea şi-i dă milos un pîlpîit de nădejde.

Safta zace de o lună pe patul de pămînt din dreapta, al bordeiului, acoperită cu un ţol împletit din zdrenţe ca o scoarţă. La căpătăi are o perină umplută cu paie. Pe o laviţă de pămînt sînt strîchini murdare, cîrpe, o săculeaţă din păr de capră. E tot ce i s-a dat voie să ia de la curte cu ea, cînd a izgonit-o vătaful din porunca boierului. Fusese ani de zile îngrijitoare la stupina boierească şi cu vreo două luni înainte, cînd roi-

seră doi dintre stupi, ea tot beteagă, n-a prins de veste la timp şi roii au fugit. Boierul Medelioglu s-a făcut vînăt, din galben cum e de felul lui la faţă, ochii i-au devenit şi mai trişti şi i-a făcut doar un semn amărît vătafului, cu o schimă a buzelor, dezgustat. Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zobit-o cu picioarele şi a lăsat-o apoi acolo. A ridicat-o nevasta ţiganului fierar Mustea şi a dus-o în odaia slugilor, de lîngă bucătărie. Nu s-a mai putut pune pe picioare...

Safta îi venea lui Toma nepoată bună, că era fata lui Găman, ăl mai mare dintre fraţii Firu. O dăduse Ion Firu la curte, după ce Găman fusese ucis, şi aşa fata crescuse numai între albine, iar după ce se prăpădi stuparul bătrîn pe care-l ajuta, rămase ea în locul lui la stupurile boiereşti. Era o muncă grea de care fugea toată lumea; şi mai ales ţiganilor robi şi ţigăncilor le era o frică de moarte să se apropie de stupi. Nu era nimic de făcut. Mai tîrziu căpătase ajutoare bărbaţi, dar nici ăştia nu rămîneau mult, că femeia adusă de împrejurări să poruncească acum bărbaţilor, mai cu seamă că era cam bolnăvicioasă, se făcuse cu timpul rea de gură şi îndrăcită de nu-i mai intra nimeni în voie. Avea un cap negricios, cu nasul ca două găuri într-o faţă osoasă cu orbite rotunde şi tari, cu fruntea boltită, de parcă era moartea însăşi, încît n-a fost chip să găsească bărbat şi a rămas fată bătrînă... Era de mirare cum dintr-un bărbat atît de chipos cum fusese Găman putuse să iasă o asemenea făptură. Mai tîrziu a învăţat să umble şi cu viermii de mătase şi i se dădu în grijă şi creşterea lor. Numai între gîngăniile astea se simţea bine şi numai ele o iubeau pe lumea asta. Nu-i vorbă, se certa şi cu ele toată ziua, le afurisea că şi-a mîncat viaţa cu ele — că le vorbea ca unor făpturi omeneşti — dar le îngrijea ca pe ochii din cap.

Înspre toamnă, văzînd că tot zace în pat mereu, boierul a adus din altă parte un stupar şi pe ea a gonit-o

de la curte. Avea douăzeci şi patru de ani şi nu mai avea pe nimeni decît pe unchii ei. Şi-a luat ţolul împletit de ea, o strachină, o cană şi traista şi, după ce a umblat tîrîndu-se năucă prin sat, s-a oprit la uşa lui Toma, care era plecat cu carul la deal. Şi-a aşternut ţolul afară la uşă, cu toate că începuse toamna, şi l-a aşteptat toată noaptea pînă a doua zi. Cînd a venit omul şi a văzut-o acolo şi-a spus că oricum îi e nepoată, că nu poate s-o izgonească, şi i-a făcut semn să se urce pe patul de pămînt din dreapta, pe care erau aşternute vreo două braţe de paie şi nişte zdrenţe...

*

Tocmai a doua zi a recunoscut Toma de cealaltă parte a gîrlei, departe, poştalionul serdăresei Zinca, pe care acum o cunoştea bine. Nu numai că se opreau totdeauna să odihnească aproape o jumătate de ceas caii la Vadu Rău, dar oamenii aceştia cumsecade din neamul Bălceştilor stăteau bucuroşi de vorbă, tot timpul ăsta, cu oamenii din sat. Ba, tînărul boier îi poftea să vie să-i vadă la Bucureşti... Cînd aflaseră că ea e şi doftoroaie, începuseră să se adune la poştalion femei cu copii bolnavi în braţe, sau s-o roage să meargă să-i vadă acasă pe cei care zăceau în pat.

Era toamnă de-a binelea şi zăvoaiele, cîmpurile şi dumbrăvile erau mai mult galbene. Începuseră să se vadă şi crăcile negre ale ulmilor şi gorunilor, dar era încă de dimineaţă şi lumina soarelui era răcoroasă, dar vie. Tufişurile rărite, îngălbenite arătau parcă dezgolite: ciorchinele de boabe negre ale porumbelor, ori cele roşii ale gherghinelor. Caii trecuseră prundişul, şi acum, după ce se adăpaseră, intrară în gîrlă, bănuitori, sfioşi, din pricină că apa care le ajungea la pîntec era puţin cam

iute. Surugiul chiui, pocni din gîrbaci şi cei patru cai se opintiră, ca să iasă din vad. Toma se bucură cînd văzu că era în poştalion şi boierul cel tînăr.

*

În timp ce serdăreasa era cu femeia înăuntru, Bălcescu stătu de vorbă cu Toma mai bine de-o jumătate de ceas. Află mai întîi veşti noi. Tudose era acum cu un chervan de negustori în ţara nemţească la bîlciul ăl mare de la Lipsca. Nu prea voia să plece, dar jupînul lui, care era tare mulţumit de el, i-a spus că ar fi bine să mai lipsească, deoarece i se pare că oamenii lui Medelioglu dau tîrcoale tăbăcăriei. Fiind chiar starostele tăbăcarilor, îi dăduse la mînă hîrtie de calfă tăbăcar pe un nume nou, Damian Tabacu, după numele unui lucrător mort mai demult. Îşi lăsase într-o vreme şi o bărbuţă măruntă.

Drumurile cele mari de care vorbea Toma ţineau aproape un an, căci la plecare chervanele duceau blănuri scumpe, lucrate cu multă iscusinţă, pe drumuri ocolite mult, căci un chervan se mişca greu şi cu multă grijă... Mulţi îşi trimiteau marfa de la Bucureşti cu vapoarele cele cu foc, pe Dunăre, pînă la Viena, dar mulţi alţii ţineau mai mult la chervan ; nu le plăcea să dea marfa din mînă în seama străinilor. Căruţele mari, braşovenești, trase de cîte şase — şi uneori, cu doi rotaşi, opt — cai, erau încărcate înalt şi cuprinzător, ca nişte care cu fîn. Marfa scumpă era pusă cu grijă în lăzi de lemn la fund ; subt coviltirul de pînză groasă de cînepă bine bătută, peste care se mai puneau uneori şi muşamale mari, prin care nu trecea ploaia, cei trei-patru flăcăi care călătoreau cu marfa îşi întemeiau peste lăzi o adevărată gospodărie. Chirigiii erau toţi dintre grînarii de la Delea Veche şi mahalaua Orzarilor, mari meşteri ai drumurilor lungi. Aveau nu numai căruţe bine ferecate şi pînza lor de chervan, aşa cum se cerea, dar şi

cai mari şi puternici, iar în afară de asta cei trei orzari erau înarmaţi pînă în dinţi cu puşti nemţeşti, ghintuite, cu care împuşcau păsările din zbor şi vulpile într-o clipire de ochi. Înarmaţi erau deopotrivă şi negustorii sau omul de încredere, cel care avea în seama lui marfa la ducere şi pungile de bani ori marfa de schimb la întoarcere, ca şi cele două ajutoare, pe care şi le lua neapărat, alegîndu-şi flăcăi de multă nădejde, căci nu era glumă, într-o vreme în care drumurile erau bîntuite de hoţi, să dormi uneori în pădure la cîte o poştă de vreun sat, cu o întreagă avere care nu se putea ascunde şi de care mergea vestea cu zile întregi înaintea chervanelor. Firește că nu pornea un singur chervan, căci negustorii se întovărăşeau între ei mai mulţi, şase-şapte, cîţi puteau. La popas, aşezau carele roată şi la mijloc aprindeau un foc mare. Patru-cinci flăcăi nu dormeau, stînd de veghe cu rîndul, alţi opt-nouă dormeau subt căruţe cu puştile lîngă ei şi cu pistoalele subt cap. Cei din chervan dormeau şi ei iepureşte. Şi cu toate acestea, rar era an în care să nu vie acasă un om, doi, dacă nu cumva un chervan mai puţin.

Damian, foarte preţuit pentru curajul lui, plecase la Lipsca — şi de acolo la Praga, de unde avea să se întoarcă aducînd material şi cele de trebuinţă pentru tăbăcărie şi blănărie, poate şi cu lăzile de porţelanuri şi de tot felul de sticlărie de cristal — nu numai ca să fugă pentru cîtva timp de oamenii lui Medelioglu, ci şi pentru că era mai bine plătit, şi-şi pusese în cap să-i deie lui tată-său putinţa să plece de pe moşie, răscumpărîndu-se de la boier.

— Ce să vă spun, nu mai e dă trăit pă moşia asta, îi spunea acum Toma lui Bălcescu. Uite, mai sînt şi prin alte părţi boieri, iar cînd zici boieri, zici şi inimă dă cremene, dar ăsta i-a întrecut pă toţi. Stă toată ziua tăcut în jilţ, trage din ciubuc ; bea cafele şi nu ştie ce-ar mai născoci, ca să jecmănească oamenii. Acum a

găsit că trebuie să luăm mai mult pămînt dăcît avem noi nevoie şi deci să-i facem lui, adicătelea, mai multă clacă.

Feciorul lui Mitru care păştea doi boi pe marginea rîpei, cînd văzuse poştalionul alergase în sat şi vestise pe maică-sa că a venit doftoroaia, că aşa îi spusese femeia. Acuma se adunase la uşa bordeiului multă lume.

Din aceste lungi convorbiri cu Toma şi cu ceilalţi oameni de pe moşiile boiereşti, căci la Bălceşti erau numai moşneni săraci de tot, care lucrau în dijmă, aflase şi învăţase Bălcescu mai mult decît din toate cărţile de istorie, dar acum parcă nu pricepea despre ce e vorba.

— Cum vine asta, să-i luaţi mai mult pămînt ?

— Păi, noi, după Regulament, drept la trei pogoane avem ; deh, unii au cerut ei mai mult, dar au văzut că cer degeaba, că nu au zile slobode ale lor fără clacă, să poată munci şi pentru ei. Acum vine boierul şi zice că ţăranu este dator să ia cîte opt-zece pogoane şi deci să-i facă şi pentru ele clacă, fără să tragă folos... după cum face socoteala blestematu ăla dă logofăt, care ţine catastifele.

Mitru al lui Chibuc şi Şoricaie, care se apropiase între timp, întăriră din cap : „dară"... „dară"... „dară"...

Bălcescu priveşte iritat, fiindcă tot nu i se pare limpede.

— Ascultaţi, oameni buni, eu ştiu acum pe de rost, ca pe tatăl nostru, Regulamentul despre clacă şi despre biruri. În Regulament scrie doar atît, că ţăranii, dacă vor şi dacă au cum să-l muncească, pot cere, ei, mai mult pămînt decît e stabilit prin lege, iar proprietarul este dator — înţelegeţi ? dator — să li-l dea... Deci numai dacă vrea ţăranul, proprietarul este dator să-i dea pămînt pe deasupra şi cu plata în bani, nu pe clacă.

Oamenii îl îngînau cu un ison de tăgadă.

— Nă, nă... aşa o fi legea, spuse un bătrîn deşirat cu umerii aduşi în faţă — Vasile al lui Mînjoc — aşa o fi legea. Dar nu e cum vrea legea, ci cum o citeşte boieru... zice că el are pămînt, că nu poate rămîne cu pămîntu nelucrat, în pagubă... Atunci spune că legea ne sileşte pă noi să i-l luăm, deşi nu ne lasă nici măcar douăzeci dă zile bune pă an să ne lucrăm cele trei pogoane cuvenite după Regulament... că ne rămîne ogoru nesămănat cum trebuie şi neplivit, şi mai tîrziu neadunat ca lumea, şi ceea ce să face pînă la urmă, vai dă capu nostru... Zice ca să muncim pentru noi noaptea... Să muncească femeile şi copiii. Uite, pă mine m-a îndatorit să iau patru pogoane pă deasupra, deşi n-am nevoie... mi-a spus că după lege, astea să plătesc d-a başca, la zece piaştri chirie pogonu. Da' ăştia zece piaştri nici nu vrea să-i primească în bani, ci îi întoarce iar pă clacă, un piastru ziua : pentru zece piaştri trebuie să fac alte zece zile... adică, după nartu boierului, alte zece săptămîni. Are un logofăt slut, unii zic că e fecioru lui cu o slujnică, pă Buimacu, care toată ziua numai asemenea socoteli face... Noi, ca proştii... ce ştim noi ?

— Ei, mă, întreabă Drăgan, el nu-i prost... ştie că nu putem plăti şi nici nu aşteaptă bani dă la noi. Vrea numai să fim mereu cu ceva datorii la el, ca să nu ne putem slobozi dac-om vrea, ca să ne aibă în mîna lui... să facă ce vrea dîn noi.

Bălcescu înţelege acum, căci cunoştea nu numai nedreptatea legii, dar şi neomenia celor ce o aplică şi vitregia unui stat crîncen.

— Pandurule, caută să scapi de clacă, răscumpărîndu-te şi plecînd de pe moşia acestui boier ticălos.

Un bătrîn cu mustaţa căruntă, cîrpită pe gură, şi cu fruntea toată încreţită, moş Firică, începu să rîdă cu o gură ştirbă şi toţi rîseră după el.

— Vrei să pleci dă pă moşie, mă Tomo ? Ai auzit că dă treizeci şi cinci dă ani, dă cînd e boieru ăsta aci, să fi plecat vreun om cu învoirea lui ? Mă, eşti om în toată firea... scoate-ţi prostiile dîn cap. Lasă că te pune să plăteşti claca pă un an înainte, lasă că trebuie să-i

laşi lui vitele, bordeiul şi toată gospodăria cîtă ai, dar pînă la urmă tot nu-ţi dă drumu, că legea dă slobozenie numai o dată, unui om, pă an, zice el, şi nu totdeauna... Poţi să zici ceva ?

Toma nu zicea într-adevăr nimic. Ştia şi el că-i aşa. Cu ce-i dădea Damian abia putea plăti birul şi angaralele ; dacă ar aduna încă douăzeci de ani de aici încolo şi încă n-o să poată avea bani de răscumpărare, dacă nu cumva Damian o avea noroc să cîştige, cine ştie cum, mai mulţi bani odată... Dar în cele din urmă înţelesese că nici aici nu poate fi cine ştie ce nădejde, căci starostele ăsta, Dobrovici, care părea că-l iubeşte pe flăcău, nu merge cu dragostea pînă la pungă, e hapsîn rău.

Din pîlcul destul de mare de săteni, care se adunaseră mereu, dornici de vorbă, din pricina nevoilor lor, se auzi ca o înjurătură şi întregită cu o lămurire ruşinată.

— Nu mai putem trăi dă ciocoi, boierule...

— Mă, Oageo, nu ţi-e ruşine să înjuri faţă dă boier ? îl certă Mitru, îngălbenit de boală, slab şi năsos, care ar fi vrut să spună : „Nu ţi-e ruşine să înjuri pe ciocoi faţă de un boier ?“

— Ia nu mă mai boieriţi atîta, oameni buni. Sînt şi eu un rumîn necăjit ca şi voi de cele ce vede.

— Astă aşa-i, se auziră unele îndreptături... Aşa-i... boierul ăsta e rumîn d-ai noştri.

Moş Firică îşi dădu căciula ruptă pe ceafă şi îl îndemnă fonf pe Toma :

— Mă pandurule, ia cîntă boierului ăsta, că-i d-ai noştri, cîntecu ciocoiului, ăla pă care-l cîntaţi voi pandurii Vladimirescului, în douăşunu.

Toma nu voi în ruptul capului să cînte.

— Hai, mă, nu fi prost, nu-ţi fie ruşine, ce, eşti muiere ? Cîntă-l, că o să-i placă boierului.

Numai cînd Bălcescu stărui şi el, Toma cîntă o strofă, şi aceea cu un cuvînt schimbat de el.

„Frunză verde usturoi,
Legea mă-ti dă ciocoi,
Dă te-aş prinde la zăvoi,
Să-ţi dau măciuci să te-nmoi.“

Lui Bălcescu îi plăcu nespus de mult şi, văzîndu-l rîzînd, oamenii hohoteau şi ei.

Apoi, moş Firică nu-l lăsă pe Toma pînă cînd acesta nu cîntă încă unul (care îi plăcu tot atît de mult lui Bălcescu, încît se apucă pe loc să-l scrie pe hîrtie aşa cum i-l spunea Toma, şi s-a găsit mai tîrziu în hîrtiile lui, unde adunase şi multe zicale din popor). Suna aşa :

„Cînd eram copilaş mic,
Ţineam drumul la colnic,
Fără băţ, fără nimic,
Numai cu palmele goale,
La brîu cu patru pistoale,
Dă luceau la sfîntu soare.

. . . . . .

Iar cînd mă făcui mare,
Luai puşca la cătare.
Ieşii la drumul cel mare,
Să prinz hoţu dă ciocoi,
Şi să-l judec io cum voi :
„Ia ascultă, mă ciocoi,
Pînă cînd o să jupoi
Şi pă ţară şi pă noi ?“

. . . . . .

Unde văz drumul cotit,
Şi dă frunză năpădit,
Şi-mi auz puşca pocnind,
Ciocoiu dă pă cal căzînd,
Mă fac broască la pămînt,
Şi casc gura să-l îmbuc,
Ca p-un puişor dă cuc.“

Şi pe urmă îşi dădură drumul cu toţii... Făceau bieţii oameni haz de necaz...

*

Serdăreasa ieşi din bordei, urmată de o bătrînă din vecini, lelea Dumitra, care venise să aprindă focul şi să încălzească un ceaun cu apă de care era trebuinţă. Îi dădea sfaturi şi o învăţa cum să îngrijească vreo cîteva zile pe bolnavă.

Toma, şi după el mai toţi cei de faţă, îi ieşiră înainte.

— Să face bine, cocoană doftoreasă? E vreo nădejde?

— De făcut bine, la boala asta, nu te faci niciodată... Da' poţi trăi cu ea pînă la şaizeci de ani. Săptămîna viitoare, dacă o face întocmai cum i-am spus eu, o să se dea jos din pat, iar dacă mai pe urmă s-o îngriji cum trebuie, o să poată să-şi vadă şi de treabă.

— I să trage dîn bătaia dă astă-vară? întrebă Toma.

— Nu e numai bătaia. Mai sînt şi altele.

Serdăreasa, după obiceiul ei, sfătuia bolnavii nu numai să bea ceaiuri de mai multe soiuri, cu anumită rînduială, aşa cum le deslușea ea, ci să facă şi băi fierbinţi, ca să ducă la multă năduşeală; de asemeni să puie cataplasme, un ceas calde, un ceas reci. Dar nădejdea ei era în fierturile de buruieni.

N-au putut să plece decît către prînz, după ce serdăreasa a mai văzut şi pe o fată a lui Duţă Căciulămare, care era beteagă rău, după o naştere grea, apoi încă vreo doi-trei copii, toţi scuturaţi de friguri, cu buzele băşicate, cu feţele ca de ceară, cum şi unul cu albeaţă la ochi... Cînd se întoarse la poştalion, găsi oamenii cu pui de găină şi cu ouă, de care nu scăpă decît spunînd mînioasă că se supără. Oamenii nu voiau decît să-i arate recunoştinţa lor şi vedeau întîia dată boieri care

nu numai că nu cereau, dar nici nu luau ploconul care li se aducea de bunăvoie.

A doua zi, după ce maseră peste noapte la Răcari, poştalionul Bălceştilor ocoli biserica Sfîntu Nicolae Săracu, căreia i s-a zis mai tîrziu Sfîntu Nicolae Tabacu, ca s-o ia înspre casele bătrîneşti ale lui Faca, unde avea de lăsat din încărcătura adusă pentru rude: coşuri cu mere mari, roşii, de pe Argeş, butoiaşe cu brînză, borcane cu miere... Cînd să iasă de acolo spre casa lor, fu nevoie să oprească şi să meargă la pas. Înainte era larmă mare, ieşise lumea pe la porţi ca să privească şi lătrau cîinii de vuia mahalaua. Ajunseră din urmă o birjă mare care mergea voit la pas. În birjă, doi ofiţeri tineri în fund, iar între ei, în picioare, era Frusinica într-o rochie vişinie, cîntînd veselă, dar nu se înţelegea bine ce cînta. Pe scăunelul din faţă îi ziceau un viorist şi un ţambalagiu. Alt ofiţer cu epoleţi laţi de aur, cu fel de fel de ciucuri şi insigne aurite, cu chipiul înalt şi cu o stea în frunte mîna caii în locul birjarului, care rămăsese pe capră alături de el... În faţa birjei mergea o saca, la care era înhămat un cal alb, slab, cu burta mare de bătrîneţe. Călare pe saca era un tînăr în frac cenuşiu; cu părul de-o palmă, întors pe trei direcţii spre tîmple şi spre ceafă, cu o mustaţă mică, la fel de blondă. Avea ochi verzi şi puţin bulbucaţi. În iurul capului purta o coroană împletită din rămurele şi frunze de salcie. Stătea pe butoiul cam putred al sacalei, împodobit şi el tot cu salcie, de-a-ndăratelea, făcîndu-şi semne vesele cu cei din birjă şi încercînd să cînte după Frusinica. Vreo duzină de derbedei, băieţandri, unii în zdrenţe, strigau mereu: „Ura! Vivat musiu Berlicoco! Ura!" Era porecla dată, tot după un astfel de chef, fostului parucic Costache Rosetti, acum poet romantic şi mare admirator al Frusinicăi, care arunca parale mărunte golanilor, ca să strige mereu... Veneau

de la un chef început aseară, după teatru, la Herăstrău, la Pintescu, care avea un pavilion chiar pe malul apei. Peştii, ţinuţi vii într-o vîrşă, se scoteau din apă cînd erau ceruţi şi erau aduşi o dată cu sticlele de vin de la gheţărie...

Poştalionul mergea şi el de nevoie la pas şi Bălcescu putu privi îndurerat dezmăţul chefliilor. Cu spatele la el, Frusinica nu-l vedea. De cînd se întîlniseră din nou în lume, Bălcescu ştia că nu mai simţea nimic pentru această fată. Mamă-sa, care îl spiona cu coada ochiului, văzu că poate fi liniştită.

— Ofiţerul ăla, negricios şi slab, care o ţine de umeri, e văr cu ea, sînt rude... Mai mare păcatul! Nu mai are pic de ruşine... Ce mi-a spus cucoana Lisaveta, care stă lîngă ele, m-a îngrozit... Chefurile se ţin lanţ la ea acasă, unde vine tot soiul de lume...

Bălcescu pricepu unde vrea să ajungă mamă-sa şi surîse. Apoi îi luă mîna şi i-o sărută. Zinca înţelese în felul ei că a iertat-o nu numai fiul său, dar şi Dumnezeu pentru minciuna şi cruzimea ei, şi se închină...

În clipa aceea, Frusinica se întoarse şi văzu poştalionul cel verzui al Bălceştilor încărcat cu tot soiul de boccele şi legături şi aproape alb de praf. Încremeni şi-şi scoase brusc umărul de subt mîna ofiţerului oacheş...

De ruşine pentru ea, Nicu se prefăcu, tăcut, că n-o vede. De altfel, el ştia mult mai mult decît maică-sa despre cei doi. Ştia că Aristia se despărţise îngrozit de ea, că Fanache, locotenent în escadronul de cavalerie, nu era văr cu Frusinica, ci fusese mai curînd văr cu Maricica, mama ei. Fiind feciorul cel mai mic al lui Mihalache Băl-Ceaurescu, frate cu Evghenie, tatăl Maricicăi, era mai curînd un fel de unchi al ei, deşi nu trecuse de treizeci de ani... Era îndrăgostit cu desperare

de această urmaşă, pe drum ocolit, a neamului său şi ajunse să facă pentru ea toate nebuniile. (De altminteri, după acest chef, care a fost al zecelea poate, a şi fost scos de Bibescu din sînul armatei.) Ceea ce nu ştiau însă decît tovarăşii de chef, era faptul că Frusinica se purta destul de crunt cu el şi nu-i îngăduia decît să-i sărute mîna şi uneori braţul deasupra cotului, rareori umerii. Venea cu prieteni invitaţi de el, încărcat cu pachete şi sticle, să ia masa la ea acasă. O acompania la pian şi ea cînta cele mai noi romanţe. Cînd i se părea că e prea tîrziu şi vrea să se culce, îl poftea pe toţi afară, fără multă vorbă. El socotea uneori că are drepturi mai mari. Atunci ea îl scotea în brînci cu scîntei de mînie şi dezgust în ochi... Deseori, el rămînea în curte şi se culca prin grajd. Bani nu avea prea mulţi, căci tată-său era foarte zgîrcit. De aceea Fanache nu putea da fetei pentru rochii, însă îi căra de acasă tot ceea ce putea scoate de la ei, nebăgat de seamă, mai ales seara: covoare, oglinzi, servicii de porţelan, feţe de masă scumpe, pahare de cleştar veneţian, şaluri indiene... Tinda căsuţei dărăpănate avea acum o masă de cedru în mijloc, iar pe dreapta şi pe stînga, vitrine de abanos, cu geamuri de cristal, în care nimicurile şi jucăriile de porţelan şi de alabastru sporeau mereu. La început ea nu voise să primească nimic.

— Să nu te mai prind cu porcării de-astea, că ţi le arunc în cap.

El îi răspundea cu un cinism tandru:

— Ia-le, *psihi mu*...[1] E partea ta de moştenire din averea Băl-Ceaureştilor... Dacă am să-l pot încărca într-o noapte, am să-ţi aduc un pat cu baldachin, dintr-o odaie de musafiri...

[1] Scumpo... (gr.).

Fanache era un cartofor înrăit, ca și frate-său, și încă și din pricina asta era vecinic dator. Cutreiera cluburile de hotel, atît de numeroase în vremea aceea în București, după ce trecea împreună cu prietenii și colegii lui prin cîteva săli de bal mascat, căci aproape în fiecare seară erau cîteva baluri mascate în oraș, unele în cîrciumi de rînd, ca la vestitul „Borcan", de pildă, unde se bea mult și mai totdeauna se iscau scandaluri și bătăi crîncene. Frusinicăi îi plăcea nespus să cutreiere, alături de ei, aceste baluri și cluburi, ca o ispravă de ștrengari boemi. Luase obiceiul să joace și ea, foarte socotită însă. Se oprea la mesele cu jucători mari de la Hotel de Roma, mai ales. Își alegea loc alături de un jucător simpatic, căci altfel toți erau bucuroși s-o vadă așezată lîngă ei. Pretindeau că le poartă noroc. Ponta și ea, totdeauna la fel. Doi napoleoni de aur. Dacă-i pierdea, anunța pentru cartea următoare :

— Patru poli... vin cu ei.

Nu venea niciodată.

Dacă-i pierdea, anunța că rămîne datoare cu patru și că acum pontează opt și așa mai departe... Pînă la urmă se alegea totdeauna cu un cîștig de doi poli, căci înapoia tot ceea ce era datoare. Devenise cîștigul ei zilnic și însemna o sumă bunicică, fiindcă doi poli făceau o sută douăzeci de lei vechi. S-a întîmplat o dată să dea peste un jucător morocănos și grosolan, care i-a spus că nu o primește să joace împotriva băncii lui pe datorie. L-a plesnit în obraz cu dosul palmei și, cînd jucătorul a vrut să ridice mîna, toată lumea a sărit în apărarea ei... Colonelul Bibescu, vărul noului domnitor, a rugat-o să-i facă cinstea să joace pe mîna lui.

Banii îi folosea aproape numai să se îmbrace și într-adevăr era femeia cea mai bine îmbrăcată dintre cele tinere. La teatru juca mereu, însă era o rea camaradă,

mai cu seamă de cînd văzuse că lumea aleargă la spectacol mai mult ca s-o vadă pe ea. Venea cînd vrea la repetiții, refuza roluri, uneori lipsea și de la spectacole, mai ales la cele de după-amiază, în zilele de sărbătoare, date și pentru copii. Avea tot soiul de pretenții, care îi exasperau pe camarazii ei...

*

Cînd ajunseră în fața casei lor, poștalionul prăfuit și încărcat intră trosnind din încheieturi în curte, desprinzîndu-se de acest alai, în care intrase fără voie. Frusinica, știind că vor intra în curte, se ridică în picioare din nou, în birjă, și se uită după ei cu privire stăruitoare, îndelungă... Era infinit de orgolioasă, și socotelile ei cu Bălceștii erau o rană deschisă pentru ea, aproape tot atît cît era socoteala cu neamul Băl-Ceaureștilor.

*

Așa obosit de drum cum se simțea, Bălcescu se închise numaidecît după masă în odaia lui și începu să înșire pe masa lungă cărțile pe care le adusese cu el și fragmente pe care le scrisese la Bălcești. Lucra la un articol, pe care voia să-l intituleze : *Puterea armată la romîni*, sau așa ceva, și avusese nevoie de o documentare plină de greutăți. Articolul era încă de pe acum cel mai erudit articol (și poate chiar studiu istoric) apărut pînă în ceasul acela în limba romînească. Imaginea Frusinicăi îi juca totuși pe dinaintea ochilor, dar simțea adînc și odihnitor că viața lui are alt rost. După ce sfîrși articolul, îl citi la o ședință literară la Voinescu II și apoi îl trimise lui Ion Ghica să-l publice în revista lui Kogălniceanu, la Iași.

Clubul cărții digitale 2024

O ÎMPĂCARE

O grea încercare a fost pentru Ion Ghica şi pentru Arăpilă, în vremea aceasta, împăcarea lui Bălcescu cu Nicolae Golescu, fostul colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica şi fost anchetator şi acuzator public în procesul complotului din 1840. Cei doi fraţi ai lui Arăpilă, Dimitrie şi maiorul Radu Golescu, erau membri sau mai curînd prieteni ai „Frăţiei", dar Ion Ghica ar fi dorit să intre şi cei patru fii ai lui Dinicu Golescu în rîndurile secrete ale societăţii. Democrat activ, patriot convins, Ion Ghica, făcînd totuşi parte dintr-o familie care dăduse principatelor pînă atunci opt domnitori, avea cît de cît superstiţia marilor „familii". E drept că, de patru generaţii ascendente, spiţa lui nu mai avea vreun reprezentant pe tron, căci el se trăgea de-a dreptul din marele ban Dumitrache Ghica, acesta fiind fratele voievodului Grigore Ghica, cel decapitat de turci în 1777, la Iaşi. Tatăl său, Tache Ghica, proprietarul Gherganilor de lîngă Vadu Rău nu mai era decît un boier oarecare. Iată de ce el ar fi vrut să-i atragă pe cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu în lupta revoluţionară. Familia aceasta era una dintre cele mai vechi în Ţara Romînească şi un Baldovin Pîrcălabul e pomenit încă de pe la 1480. Goleştii de acum nu erau însă Goleştii cei vechi decît prin linia femeiască, dar numele fiind se vede atrăgător, îl luaseră şi doi gineri, un Leordeanu mai întîi, şi după el, un Ştirbei, şi prin aceştia dura acum neamul Goleştilor. Aveau deci în ei şi sîngele acelui crîncen vel vornic Stroe Leordeanu, clevetitor şi ros de zavistie, care a şi pus la cale sugrumarea la Snagov a înţeleptului mare postelnic Constantin Cantacuzino, dezlănţuind astfel duşmănia dintre el şi Cantacuzineşti ; o luptă pe viaţă şi pe moarte. De altfel Cantacuzineştii aceştia au început apoi o luptă pe viaţă şi pe

moarte şi cu Brîncoveanu, ruda lor. De data asta, din pricină că domnitorul, ca să-şi deschidă un drum mai drept spre palatul de la Mogoşoaia, tăiase în două, prin faţa bisericii Doamnei, marea lor proprietate dintre această biserică şi malul Dîmboviţei. Această luptă pe viaţă şi pe moarte, adăugată la alte pricini, a dus la căderea în doi ani a opt capete subt satîrul gealatului, la Ţarigrad : al Brîncoveanului cu trei fii şi ginerele, apoi al marelui cărturar, stolnicul Cantacuzino, al fratelui stolnicului, spătarul arhitect Mihail Cantacuzino, şi al fiului stolnicului, voievodul Ştefan Cantacuzino. Toate aceste lupte care se dăduseră între familii, în care ramurile mînate de patimă şi ambiţii sălbatice alternau cu ramurile de mari cărturari şi artişti, dau împrejurării un iz local de renaştere italiană.

Ion Ghica ţinea deci mult ca şi cei patru feciori ai lui Dinicu Golescu să intre în societatea „Frăţia". Se sfătui cu vărul lor, Arăpilă, care fu de aceeaşi părere. Nu puteau însă vorbi cu Nicolae Golescu înainte de a şti că Bălcescu se învoieşte cu asta. Şi nici unul nu avea curajul să-i propună fostului întemniţat de la Mărgineni să se găsească alături de îndîrjitul său acuzator.

O împrejurare fericită uşură însă mult sarcina lui Ion Ghica şi a lui Arăpilă. După ce se sfătuiseră îndelung între ei, cei patru fraţi luaseră hotărîrea să-şi libereze clăcaşii şi să-i împroprietărească. Acest fapt stîrni o mare vîlvă în ţară, dar şi împotrivirea îndîrjită a marilor boieri, care, prin domnitor, împiedicară această îndrăzneaţă măsură. În schimb, Bălcescu fu foarte mişcat şi avu pentru ei cuvinte de laudă.

— Nicolae Golescu ţi-a făcut viaţa grea, Nicule. Oare nu mai eşti supărat pe el ? folosi Ghica prilejul ca să afle ce mai simte acum fostul iuncher din amărăciunile trecute.

— Suferințele mele, pe lîngă ale clăcașilor, au fost o nimica toată. Dacă el găsește în inima lui puterea să facă o asemenea faptă creștinească, înseamnă că a devenit alt om.

Peste două săptămîni, Ștefan, Nicolae, Radu și Alecu C. Golescu (Albu) erau membri ai „Frăției". Îndeosebi Nicolae Golescu, ca să cîștige prietenia lui Bălcescu și cunoscîndu-i slăbiciunea, îi trimise un cufăr cu izvoade istorice și cărți de specialitate, care nu se găseau în țară. Cu acest prilej avu loc și întîia ședință a „Frăției" în palatul de la Belvedere.

LA MÎNJINA

La Mînjina, în sus de Galați și nu departe de Prut, la moșia lui Costache Negri, este în fiecare an la douăzeci și unu mai, de Sfinții Constantin și Elena, o petrecere pentru care se fac pregătiri nu numai în toată Moldova, ci și în Țara Romînească, în Ardeal și în Bucovina.

Toată floarea intelectualității romînești se adună pentru cîteva zile la conacul de la Mînjina, nu numai ca să sărbătorească onomastica amfitrionului și a surorii sale Elena, dar și ca să puie la cale viitorul poporului romîn.

Trei-patru zile cît durează aceste petreceri, două tarafuri de lăutari nu se opresc, și masa nu se ridică din chioșcul cel mare. Grădina e întinsă în jurul casei, pe cîteva fălci cu livadă cu tot. Conacul nu e mare, dar Elena Negri are o dragoste de om bolnav pentru flori și verdeață, mai ales pentru glicinele cu lungi ciorchini de flori albastre-viorii, care se urcă pe pridvorul conacului, pe zăbrelele chioșcurilor și, trecînd de la un arin la altul, peste poteca de cărămidă, fac un soi de pergolă

între conac și chioșc. Aici, unde nici un scriitor nu vine cu mîna goală, ci cu rodul nopților lui nedormite, Alecsandri, care este înamorat de această brună cu ochi mari de tot, de necrezut de palidă, și căreia îi va dedica *Mărgăritărelele* sale, a citit întîia dată *Miorița*, culeasă de Alecu Russo de prin ținutul Cașinului și îndreptată ușor de el, și apoi toate poeziile sale de pînă acum.

Un fel de mîndrie patriotică îi străbate pe toți cei care se adună la acest conac. Aceeași mîndrie o încearcă cei de față cînd văd flăcăii cu cojoacele înflorite și cu plete haiducești și cînd îi aud chiuind și învîrtind fetele la joc. Hora se ține pe iarbă, în bătătură, ca s-o poată privi boierii lungiți pe sofale și în jilțuri cu perine, în cerdacul larg, dar scund, ori așezați pe scaune lungi pe pajiște, cînd nu se amestecă și cei tineri și cucoanele printre cei ce joacă.

„Mîndri ostași va mai avea oștirea romînească cînd îi va veni vremea și cînd vom izbuti să ne ridicăm și noi ca neam!" exclamă într-un rînd Bălcescu, arătînd pe focoșii feciori. Și toți simt că așa va fi... De multe ori se organizău vînători, e drept, mai mult vesele. Aici s-a legat prietenia dintre Kogălniceanu și membrii „Frăției", Bălcescu și Ion Ghica. Aci a întîlnit Bălcescu pe Alecu Russo, care le-a citit în franțuzește faimoasa sa *Cîntarea Romîniei*, pe care istoricul avea s-o traducă într-o romînească arzătoare de patimă, durere și nădejde.

Aici s-a cunoscut cîndva și cu agronomul moldovean Ion Ionescu, care avea să semneze mai tîrziu de la Brad și pe care avea să-l cîștige pentru lupta de eliberare a clăcașilor, pe care o plănuia. Într-una din aceste seri de neuitat, după ce se întoarseră toți, boieri și cucoane, dintr-o măreață dumbravă de stejari groși și bătrîni, răriți, cu iarba de subt ei măruntă și deasă ca o pajiște de basm, unde se plimbaseră, ca să asculte privighe-

torile, pe malul răcoros al pîrîului Gologanul, în umbra copacilor scăldaţi de lună, gazda, Costache Negri, chemîndu-i pe toţi în chioşc, a cerut ascultare şi a spus că va citi o poezie scrisă din adîncul inimii. S-a apropiat de un sfeşnic cu cinci braţe, întoarse ca şerpii de alamă în sus, şi a citit, spre surprinderea şi încîntarea tuturor, o poezie a lui închinată tînărului istoric muntean, „acestui tînăr geniu al patriei noastre", ale cărui merite el voia să le proslăvească în versuri... Se pare că impresia produsă de cele două studii, cunoscute subt numele de *Puterea armată la romîni*, dintre care unul fusese publicat chiar în revista de la Iaşi a lui Kogălniceanu, fusese copleşitoare, şi Costache Negri voia să arate recunoştinţa tuturor faţă de autor.

La ora aceea mai toţi întrevedeau în Bălcescu pe strălucitorul creator al istoriei romîne, în sensul ştiinţific al cuvîntului.

Tinerii scriitori erau obişnuiţi să dedice ei femeilor şi personalităţilor de seamă poezii şi lucrări scrise, iar nu să le fie dedicate lor, de alţii, asemenea producţii... Şi mai ales cînd venea acest omagiu adresat unui tînăr de douăzeci şi patru de ani, de la un cărturar de seamă, Costache Negri, pe deasupra bărbat de o frumuseţe leonină, înalt, voinic, brun, care cutreierase pînă la vîrsta aceea aproape toată Europa, cunoscînd oameni, locuri, instituţii şi care înfiinţase aci, la Mînjina, această „Academie liberă", cum a fost poreclită mai tîrziu.

Vocea sonoră a bărbatului, căruia mustaţa stufoasă, dar tunsă scurt, îi dădea o hotărîtă energie, rosti sonor:

„PENTRU BĂLCESCU

Cu rîvnă spre Maica Ţară, inima ta mult pătrunsă,
Tu ce faci a se renaşte nişte vechi izvoare-ascunse,
A strămoşilor izbînde, te-ai muncit a da-n lumină,
Şi-a lor verde bărbăţie de fapte voinice plină."

. . . . . .

Cu fiecare strofă nouă, tulburarea lui Bălcescu creşte, mai ales cînd simte aţintite asupra sa privirile tuturor acelor femei fermecătoare, între care frumuseţea brună şi gravă a Elenei Negri pune un accent patetic.

*

Au avut de altfel loc aci şi convorbiri mai secrete, cînd Alecsandri era îndemnat să citească versuri cucoanelor în grădină, şedinţe convocate numai pentru ca fruntaşii vieţii culturale, ai poporului romînesc de pretutindeni, să poată discuta în voie, în salonul cel mare aranjat cu trei sofale, problema cea mare, care le stă tuturor în inimă: Unirea ţărilor surori, căci, aşa cum va spune cîndva Alecsandri, aci toţi se simţeau numai romîni.

În focul unei asemenea discuţii, Kogălniceanu arată că Bălcescu are dreptate în studiul lui *Despre starea soţială a muncitorilor plugari în Principatele Romîne în deosebite timpuri*, cînd susţine că, şi de s-ar uni, principatele tot slabe vor fi dacă nu se vor întemeia pe eliberarea ţărănimii din robie, pe împroprietărirea milioanelor de clăcaşi, pe ridicarea lor culturală. „Avem în Bălcescu, spunea el, un istoric de formă nouă, care nu se ocupă numai de cîrmuitori, ci şi de popor, de viaţa celor mulţi, de instituţiile soţiale în decursul vremurilor, aşa cum am visat noi înşine." Cum mulţi nu cunoşteau studiul acesta care era încă în manuscris, fu rugat de cei de faţă să-l citească.

De astă dată, fără să mai aştepte să fie mult poftit, Bălcescu citi încă o dată neuitatul său studiu.

. . . . . .

„De atunci poporul se făcu nesimţitor la glasul Domnului şi al boierilor. Nu mai vrea a se jertfi pentru o patrie unde nu i s-a lăsat drepturi şi pentru o libertate de care el nu se poate bucura..."

Şi această întoarcere în trecut, tocmai pentru cunoaşterea şi îndreptarea prezentului (care va fi şi mai accentuată, mai tîrziu, în lucrarea definitivă scrisă în franţuzeşte), zgudui conştiinţa celor de faţă şi avea să se înscrie, pentru o sută de ani, în rîndul marilor revendicări ale maselor ţărănimii romîne.

ÎN JOS DE RADU-VODĂ

Fiindcă Ion Ghica plecase la Iaşi unde făcea — la „Academia" de acolo — un curs de inginerie şi fiindcă Tell era mai mult pe Dunăre, unde-i era batalionul, Bălcescu rămase, încă o bucată de vreme, singurul membru al „Frăţiei" în Bucureşti... şi se simţea oarecum descurajat. Apoi îşi spuse că dacă se sperie că e singur, niciodată „Frăţia" n-o să iasă din paginile de hîrtie ale statutului, rupte şi acelea.

Afară de cei patru fraţi Goleşti, Ştefan, Nicolae, Radu şi Alexandru (poreclit cum se ştie şi Albu, ca să fie deosebit de vărû-său Alexandru Golescu, negru — Arăpilă), fură aduşi în acea vreme în „Frăţia" şi cîţiva dascăli ardeleni, de la şcoala Sfîntul Sava şi încă vreo doi de la Schewitz[1], între care Axente Sever. Multă bucurie le făcu şi adeziunea poetului Bolintineanu, tot din acest timp, ca şi a lui Cezar Bolliac.

Mai intrară, ceva mai tîrziu, un însemnat număr de ofiţeri, unii foşti colegi ai lui Bălcescu şi alţii colegi cu Tell, astfel maiorul Voinescu II, maiorul Costache Filipescu, locotenenţii Fărcăşanu, Cristophi, Pleşoianu, Serurie şi alţii.

[1] Pension particular pentru fiii de boieri, deschis în 1847 la Bucureşti de profesorul sas *Antoniu Schewitz* (1815—1879).

Dar cu aceasta Bălcescu nu fu mulţumit. Simţea adînc nevoia unei legături cu straturile adînci ale poporului şi de aceea se oprea tot mai deseori la Vadu Rău. Făcu de asemeni, întovărăşit de Bolliac, vreo cîteva călătorii de-a lungul şi de-a latul ţării. Pe de o parte era în căutare de documente istorice şi de copii manuscrise după cronicari, pe de altă parte se trudea să cunoască mai de aproape starea ţărănimii şi nevoile clăcaşilor.

— Ţiţo, asta nu-i de ajuns, îi spuse el soră-si, într-o zi de vară, la sfîrşitul cinei. Trebuie să cunoaştem cît de cît şi pe muncitorii de la oraşe, trebuie să ne legăm cu ei, să-i lămurim, să chemăm la noi cîţiva fruntaşi de inimă şi luminaţi din sînul lor. M-am gîndit să începem cu Damian, băiatul lui Toma Pandurul. Îmi pare foarte inimos şi deschis la minte. Ştie şi carte... Prin el am putea să răzbatem printre calfele din Tăbăcari şi din Scaune... Cu asemenea oameni s-au făcut lucruri însemnate în Revoluţia Franceză. Erau la Paris două cartiere, St. Marceaux şi St. Antoine, cu meşteri şi calfe, care însemnau acolo cam acelaşi lucru cu ceea ce sînt tăbăcarii şi măcelarii aceştia aci.

Ţiţa fu şi ea de aceeaşi părere şi într-o zi, cînd Toma veni după obiceiul lui s-o întrebe de sănătate pe serdăreasă, el fu îndemnat să-l aducă în aceeaşi săptămînă pe Damian, că are ceva de vorbit cu el. Mai tîrziu, profesorii ardeleni îi împrieteniră şi cu alţii.

•

Ideea de a cerceta tăbăcăria lui Dobrovici fusese a Ţiţei, care se sfătuise cu Luxiţa, căci între timp deveniseră amîndouă prietene, iniţiate în secretele „Frăţiei" şi toţi trei puseseră la cale vizita la tăbăcăria de subt dealul Radu-Vodă, unde lucra Damian. Cîştigaseră de partea lor şi pe a treia femeie, care participa mai de departe la activitatea „Frăţiei", pe Ana Ipătescu, al că-

rei soţ, Nicolae Ipătescu, ca şi Grigore Ipătescu, fusese adus în societate de colonelul Nicolae Golescu, fostul aghiotant al lui Vodă Ghica. Cîteşitrele se sfătuiseră cu Axente Sever, care primise mai demult, după ce izbutise încercarea cu Damian, însărcinarea să ia legătura prin acesta cu cît mai mulţi lucrători tabaci. Aveau acolo un grup al „Frăţiei" de opt calfe, şi între ei şi un meşter.

O caretă a Goleştilor îi aduse pe toţi, în două rînduri, pînă la poalele colinei rîpoase, pe care era mănăstirea Radu-Vodă şi, lipită cu ea, bisericuţa lui Bucur, cu turla ei ca o ciupercă. Bineînţeles pregătiseră, pentru orice întîmplare, şi o bună explicaţie... Era o vizită de curiozitate, cerută de cucoane, care doreau să-şi cumpere cîte o malotea de la faimosul blănar Dobrovici. Voiau să-şi aleagă din prăvălia lui, pe drept cuvînt vestită şi departe de graniţele ţării, şi anume chiar de la fabrică, aşa cum se zicea de la o vreme... De o lună de zile, Dobrovici, care era starostele blănarilor, era însă plecat cu piroscaful pe Dunăre la Viena, ca să se întîlnească acolo cu marele negustor Constantin Pop de la Sibiu, cunoscut şi acesta în întreaga Europă, şi care avea o sucursală a casei lui în oraşul împărătesc.

Nicolae Golescu, Nicolae şi Ana Ipătescu aşteptau împreună cu Axente Sever de o jumătate de oră să se întoarcă iar careta cu care urma să vină acum Bălcescu, Tiţa şi Lucica Florescu. Era o zi călduroasă de vară, spre asfinţitul soarelui, şi toţi laolaltă coborîră acum ocolind mănăstirea, pînă la malul gîrlei, care aci se îngustează şi se adînceşte tocmai din cauza colinei, dar numaidecît se lărgeşte din nou, răsfirîndu-se pe prundiş. Soarele cădea departe dincolo, peste zăvoi şi peste oraş, din care nu se vedea decît turle de biserici scăldate în asfinţit şi ici-colo acoperişuri de tablă, care scînteiau printre copacii atît de mulţi, că păreau — aşa văzuţi de departe — deşi ca o pădure. Peste

gîrlă, în faţa bisericuţei lui Bucur, era o moară de cărămidă a cărei roată se învîrtea cu vuiet. Un lung şir de plopi, drepţi ca nişte fuse verzi şi foarte înalţi, străjuiau în spatele ei malul rupt în argilă ici, colo. În stînga mănăstirii, spre malul gîrlei, doi tabaci duceau pe umeri atîrnate de o prăjină lungă piei crude, pe care ei le priviră curioşi, urmărind cum le leagă unele de altele, cum le bagă în apă, unde mai erau şi altele, din ajun.

— Sînteţi de la Dobrovici? întrebă Ipătescu, dornic să se lămurească mai curînd.

— Aş!... Ce vorbiţi dumneavoastră?... Aia e tăbăcărie mare, noi lucrăm într-o magherniţă. Jupînu nu are decît unsprezece calfe cu ucenici cu tot... Eh... Dobrovici ăla e boier mare... Ăla are ca la două sute de lucrători şi ucenici. Dacă vă duceţi acolo, o să vedeţi.

Ana Ipătescu se uita cu milă la oamenii aceştia, siliţi să ia în braţe pieile murdare, încă pline de sînge, cu resturi de carne pe ele. Erau pe marginea apei, dar se simţea un miros greu.

— Şi cît timp le lăsaţi în apă?

— Apăi, o zi, două, pe urmă le luăm iar sus, la curăţit.

Şi oamenii, în cămăşi murdare, zdrenţuite şi în izmene, coborîră în grabă.

Ocolind pe lîngă o căsuţă acoperită de corcoduşi şi duzi şi închisă cu uluci nelucrate, înnegrite de ploi şi rupte pe ici, pe colo, careta Golescului încercă să vie să-i ia, dar se opri deasupra rîpei lîngă chiliile care-şi prelungeau zidurile leproase, învălmăşite pe povîrnişul lutos.

Nu puteau trece cu careta pe subt mănăstire, deoarece pe poalele colinei coborau, pînă în apă, două garduri ale unei case mici cu acoperiş de tablă, care era pe costişe, între mănăstire şi gîrlă. Lucrătorii îi sfătuiră să trimită trăsura să înconjoare mănăstirea cu

turlele ei pe sus, pe după chiliile călugărilor şi dascălilor, iar ei să meargă cu piciorul, pe dincolo de căsuţă, apoi să coboare pe prundiş, că acum cu seceta se poate trece... Tăbăcăria lui Dobrovici e după cotul apei... uite, i se vede acoperişul printre frasinii ăia...

După ce au ocolit pe sus căsuţa cu prispă, au coborît pe un fel de podişcă, un soi de ponton al mănăstirii, la care era trasă o luntre ce rămăsese acum afară, pe prundişul secat, şi pe urmă urcară din nou pe uliţă, care ducea, după cît se vede, spre Filaret. Pe dreapta dădură, sus, de nişte uluci ascuţite, înalte de-un stînjen... O portiţă în dreapta şi o poartă mare în mijloc, cu cele două canaturi, date acum în lături, duceau în curtea tăbăcăriei lui Dobrovici... Amîndouă erau păzite de arnăuţi cu cîte două pistoale la brîu. Vreo trei perechi de lucrători, în picioarele goale, murdari, în zdrenţe aproape, aşteptau să li se arunce dintr-un car piei crude cu care porneau, fiecare la un capăt al prăjinii sprijinite pe umeri, spre gîrlă.

Curtea era imensă ca un bărăgan şi chiar acum, într-o vară secetoasă, e plină de băltoace. De jur împrejur, în loc de gard, sînt şoproane şi magazii cu cîte o jumătate de cat deasupra. În dreapta, la umbra unui uriaş plop alb cu coroană stufoasă, o cărăruie podită cu cărămizi duce zece paşi de la portiţă la intrarea prăvăliei cu marfă gata de vînzare, unde cei sosiţi au şi intrat, speriindu-l pe tejghetar, care nu mai văzuse se pare asemenea musafiri acolo, căci boierilor de obicei li se aducea marfă acasă.

Bălcescu şi Axente Sever au rămas în curtea cea mare cît un maidan, cu magazii lungi pe trei laturi, în loc de gard.

Prăvălia e întunecoasă ; un clopot atîrnat de un arc deasupra este izbit de uşa care se deschide, încît cei dinlăuntru, chiar dacă sînt după pereţii de blănuri atîrnate, ştiu că a intrat cineva. E şi o tejghea de brad,

înnegrită de vreme, pe care sînt bătuţi în cuie bani de argint şi de aramă. Fără îndoială, bani de saftea de cînd s-a clădit tăbăcăria, ori o parte din ea. Nu e lumină de loc, căci fereastra este astupată şi ea cu un paravan de blănuri spînzurate.

Axente Sever părea că-l cunoaşte pe feciorul lui Dobrovici, care e acum lîngă carul din dreptul magaziei de piei crude, căci se îndrepta întins spre el. Acesta e oarecum stingherit că-l găsesc nişte muşterii, pe care el îi credea neapărat evghenicoşi, în papuci, în nădragi lungi de mohair şi în cămaşă de pînză cu rîuri de arnici roşu. Dar munca-i muncă... Treaba lui este acum să vadă cum se descarcă pieile crude, să le preţăluiască şi să le treacă în catastif la numele măcelarului care le-a trimis. Cu oarecare şiretenie, arătînd interes pentru munca de tăbăcărie, după ce şi-au dat bună ziua, Axente Sever, care nici el nu avea mai mult de douăzeci şi trei de ani, i-a sugerat tînărului să-i pofteaască pe musafiri să viziteze cu de-amănuntul fabrica. Profesorul ardelean ţinea stăruitor ca lucrătorii, adepţi ai „Frăţiei", adică Damian şi soţii lui, să-i vadă pe aceşti buni prieteni şi fraţi ai lor şi să-şi dea seama că ei ţin să le cunoască mai de aproape truda. Cu acest prilej, Bălcescu află că tînărul care nu împlinise douăzeci şi unu de ani se numea Pană, Pană Dobrovici.

În prăvălia întunecoasă şi plină de miros de cojoace şi blănuri, cele trei tinere femei cerură să li se arate blăni de astrahan, despre care aflaseră în oraş că au fost aduse din sudul Rusiei. Ştirea era adevărată, fusese adus un rînd de blăni, dar se vînduse tot şi se aştepta altul. În schimb, erau blăni de samur, de cozi de vidră, de cacom alb, de dihor, din care însă ele nu doreau să cumpere.

Între timp, Luxiţa îi făcea semn Tiţei că-i vine rău din pricina mirosului greu, înăbuşitor din prăvălie. Ieşiră deci toate trele în curte, nu fără să observe în

treacăt, jos lîngă tejgheaua cu bani bătuți pe ea, un hîrdăiaș cu trei sticle de șampanie puse la gheață. Erau aduse de la ghețăria acoperită cu stuf din grădina fabricii, unde tînărul Pană Dobrovici le ținea subt lacăt, fără știrea tatălui său. Cînd fiul tăbăcarului le văzu pe cele trei femei tinere ieșind din prăvălie, rămase încremenit și fu gata să-i vie rău. Fiind intrat cu catastiful în magazie, tocmai cînd musafirii pășeau pe poartă, pe ele nu le văzuse venind. Se fîstîci cu totul, se înroși ca un rac, se bîlbîi vrînd să întrebe, vrînd să explice... vrînd, nici el nu mai știu ce... Se simți nenorocit în papuci, în nădragi grosolani de mohair și în cămașă de pînză cusută cu rîuri de arnici, în fața acestor femei tinere și subțiri, care toate aveau rochii de mătase, văratice, cu talie lungă, strînse pe corp, terminate pe șold în unghi, de la care începeau fustele învoalte. Tița și Luxița aveau rochii verzui, iar Ana Ipătescu era în tafta sinilie. Pe cap purtau pălării de culoarea rochiei, cu fundul pe coc și deschise mult în față, legate cu panglici pe subt bărbie. Ele priveau surprinse, nepricepînd de ce acest tînăr, despre care aflaseră de la tejghetar că e fiul stăpînului tăbăcăriei, e atît de emoționat.

Pană Dobrovici avea mîinile prea scurte și nu știa ce să facă cu ele, mai ales că de statură era cam scund și destul de grăsuț, chiar cu oarecare burticică... Cu pantalonii lăsați prea jos și în papuci, părea și mai scurt... Dar capul îi era frumos ca al unui actor de prime roluri, cu trăsături foarte regulate, cu ochi mari ca prunele verzi. Pînă la urmă se văzu că zăpăceala lui venea din desperarea că e văzut așa. Tinerele femei își zîmbiră una alteia, căci întîmplarea li se părea destul de caraghioasă.

— Acesta este unul dintre cuceritorii Bucureștilor, un „lion", le spuse în șoaptă Tița Băleescu, înainte ca ele să ajungă chiar lîngă el.

— Îl cunoști ? fu curioasă să știe Luxița.

— Oarecum... numai din vedere... coleg și prieten cu Barbu. Am să vă spun mai pe urmă, sfîrși ea, căci se apropiaseră de carul încărcat pînă în vîrf cu piei crude de bou.

Numai azi tînărul Dobrovici se simți atît de nenorocit în nădragi grosolani și în papuci, în curtea fabricii. De obicei se fălea cu acest lucru și el, și tată-său, mai ales, care se uita lung, cu mîndrie după acest fiu, cînd îl vedea atît de tînăr, ținînd fabrica în mîna lui viguroasă, necruțător cu oamenii, priceput în meserie, grijuliu să nu se facă nici o risipă.

Tot atît de fericit asculta Dobrovici și ceea ce i se spunea despre viața de noapte pe care o ducea fiu-său... Întovărășit cu unii feciori de boieri, în frac fără cusur, parfumat, el petrecea nopți întregi cu femeile de viață ușoară, anume cele mai scumpe, alergînd cu caleașca din bal în bal, fără să joace însă cărți, ori făcînd chefuri de care vorbea tot orașul, socoteala plătind-o el singur, pentru toți totdeauna.

Dobrovici îi dădea oricîți bani cerea, fiindcă „băiatul lui" era în stare, chiar dacă petrecerea dura pînă la ziuă, să alerge în caleașcă acasă, să se dezbrace de frac, să bage capul într-un lighean cu apă rece, ca să se dezmeticească și apoi, îmbrăcat în nădragi și în papuci, să alerge la fabrică... Se vedea pe el însuși în acest fecior și era mulțumit că se ținea cu sfințenie de vorba lui : „Slujba-i slujbă, drujba-i drujbă", ceea ce vrea să spună că dacă este cineva în orele cuvenite la datorie, poate face în restul timpului ce vrea. Pe de altă parte, tovărășia lui fiu-său cu feciorii celor din protipendadă, fie și numai la petrecere, deosebita lui trecere la femeile iubitoare de lux, îl măgulea nespus, căci era o bună faimă pentru prosperitatea lui negustorească. Toate astea le știa bine Pană Dobrovici, dar

astăzi, văzîndu-le pe cele trei femei frumoase în rochii uşoare de vară, fu nenorocit şi numai el ştia de ce. Cum ar fi putut de altfel să bănuiască cineva înverşunata lui vanitate? Se înclină respectuos şi, mereu fistîcit, el atît de stăpîn pe sine însuşi în orice împrejurare, răspunse zîmbind, dar fără să ştie că zîmbeşte, la propunerea lui Axente Sever, ca să le arate musafirilor fabrica. Porni chiar el înainte, crezînd că ei vor să li se arate uscătoria şi magazia de blănuri scumpe.

— Nu, fu de părere Bălcescu, vrem să vizităm toată fabrica, pas cu pas. Dacă se poate, începînd de la pieile crude şi de la argăseală. Să vedem cum se lucrează pieile.

El nu mai avu ce să zică şi cu gesturi destul de caraghioase de „om de lume", care uită că e în nădragi şi papuci, îi pofti după el.

Trecură deci spre latura din stînga a curţii, unde li se arătă mai întîi o magazie de paiantă, spartă pe ici, pe colo, de se vedeau cărăile din ziditură şi acoperită cu şindrilă putredă, care era magazia de piei crude... Cinci-şase lucrători alegeau şi duceau în spate piei, printr-o uşă largă, în şopronul care era tot pe marginea curţii, lipit de magazie. Înlăuntru, cei veniţi fură trăsniţi de o duhoare rîncedă şi văzură între alţi cinci flăcăi, plini toţi de mîzgă udă şi de sînge, pe Damian cu un catastif în mînă... Flăcăul se opri sfios şi rămase tăcut, fără să le dea măcar bună ziua... Nu avu curajul, credea că nu e cuviincios, căci boierii nu îngăduiau celor din tagmele de jos să le dea bună ziua, ca nişte adevărate cunoştinţe... Ţăranii şi muncitorii în genere aveau dreptul numai să se încovoaie, să dea negreşit bună ziua, dar spunînd „săru mîna" aplecaţi pînă la pămînt. Chiar negustorilor nu le era îngăduit să dea bună ziua adresat cu un ton personal, ci numai să salute anonim, fără să aibă aerul că salută cunoştinţe. Bălcescu se apropie de Damian şi, dintr-o mişcare

pornită din inimă, vru să-i dea mîna. Dar se înfioră şi rămase cu mîna întinsă, căci mîinile lui Damian erau tot atît de murdare de mîzgă şi de sînge ca şi obrajii. Flăcăul se feri grăbit, ca un lepros. De altfel, în magazie, mirosul de putreziciune şi borhot era atît de pătrunzător şi de greţos şi locul era atît de mocirlos, încît găsiră că e mai bine să iasă. Lipită cu magazia de piei crude era magazia de cenuşare, unde intrară unul după altul. Nu făcură decît cîţiva paşi înlăuntru, căci nu mai puteau merge din pricina băltoacelor, dar simţiră că se înăbuşe într-o duhoare de talpă nelucrată şi de scîrnă de cîine. Văzură pe două rînduri vreo douăsprezece gropi, largi de doi-trei paşi la gură şi pline toate cu zeamă de var. Într-un colţ, pe nişte mese acoperite cu tablă, cîţiva oameni, parcă şi mai zdrenţăroşi decît cei din magazii, rădeau pieile vîscoase, gelatinoase, le curăţau de resturile de carne şi le frecau cu scîrnă de cîine. Gropile acestea nu erau însă gropi, ci nişte butoaie mari îngropate, şi în fiecare erau puse piei la murat...

Luxiţa se apropie de Tiţa, palidă, cu buzele dintr-o dată uscate.

— Simt că-mi vine rău, duhoarea asta m-a năucit, mi-a înnegrit creierul, ameţesc, hai afară!

Era un miros cu care nu te puteai obişnui treptat, aşa cum se întîmplă de obicei cu mirosurile, ci tocmai din pricină că era un amestec de putoare, de iuţeală de amoniac şi de carne stricată, soiurile de duhoare, care rămîneau deosebite, se întreceau între ele şi le simţeai pe rînd, într-o creştere greţoasă, înverşunată, de care pentru unii nu era scăpare decît în leşin.

Dar, în afară de Luxiţa, toţi se ţineau încă tari.

În colţ, patru oameni se trudeau din răsputeri să scoată dintr-o groapă piei năclăite, cu părul de pe ele pe jumătate desprins, grozav de grele, din pricină că erau ude. Erau toţi cu picioarele goale, negre şi cră-

pate, în băltoaca făcută din scurgerile de pe piei. Bălcescu se gîndi cutremurat că trebuie să le ardă şi propria lor piele în această zeamă, care îi stropea şi se scurgea pe ei.

Femeile, ca să nu se murdărească, rămăseseră cam în prag, şi tînărul Dobrovici se înfiinţase lîngă ele. Un lucrător se apropie de el, cu o înfăţişare de cîine bătut.

— Jupîne, mi-e nevasta bolnavă şi mă duc cu ea mîine dimineaţă la sfîntu maslu... Mă lăsaţi ?

Dobrovici fu nenorocit cînd auzi că i se spune „jupîne" faţă de tinerele femei şi mormăi ceva neînţeles.

Văzînd-o pe Luxiţa albă ca varul, cu ochii parcă daţi peste cap, Tiţa o scoase numaidecît în curte, unde ceru să i se aducă un scaun. Veni după ele şi Dobrovici, care alergă şi aduse un scaun ţărănesc, din prăvălie.

Nicolae Golescu şi Grigore Ipătescu ieşiră şi ei afară peste cîtva timp, năuciţi de duhoarea umedă, dar Ana Ipătescu se încrîncenă să rămîie. Voia să vadă tot.

În mijlocul magaziei, Bălcescu şi Axente dădură de nişte cărămizi aruncate ici, colo pe jos şi sărind de pe una pe alta se putură apropia de masa acoperită cu tablă, pe care se răzeau şi se frecau pieile, subt supravegherea unui ins înalt şi spătos, ca de treizeci de ani; avea un cap mare, dar ca de copil, cu mustaţa lui bălaie. La el, la acest uriaş Licsandru Hergă, cel care rupsese între degetele lui mîna vătafului bătăuş al lui Băl-Ceaurescu, venise fugar din sat, la cîtva timp după aceea, Tudose, ca să devie ucenic de tăbăcar şi cu nume nou, Damian. Plăvanului îi plăcuse băiatul care se înfipsese în vătaful cu gîrbaci şi-l primi bucuros, ajutîndu-l să ajungă calfă. Şi acum, deşi devenise meşter, rămăsese săritor şi prietenos. Din cînd în cînd se repezea să dea ajutor şi la scosul pieilor. Scotea singur

cîte două. Vizitatorii au aflat pe urmă că e adept al „Frăţiei", deşi nu avea încredere în nici un soi de boieri.

Trecînd pe lîngă lucrătorii care se opinteau, se trudeau îndoiţi de şale şi tot scăpau din mînă pieile vîscoase şi ude pe care voiau să le scoată şi iarăşi le apucau, Axente Sever făcu semn unuia dintre ei, căruia cămaşa sfîşiată lăsa să i se vadă braţul subţire, dar vînos, chiar musculos. Era un bărbat înalt, care avea un cap mai mult oacheş, cam lung, cu trăsături regulate, dar cu ochii duşi în fundul orbitelor, deşi acestea erau mari, ca şi gura lui de altfel. Cînd flăcăul se apropie de Axente, acesta îi şopti lui Bălcescu :

— E un om de nădejde al nostru. Îl cheamă Dumitrache Stoica... Ai lui îi zic Mitru.

Tabacul auzi explicaţia tînărului dascăl şi zîmbi.

— Domnule, puteţi vorbi tare... Toţi pă care-i vedeţi aci sînt oameni d-ai noştri, vă puteţi bizui pă ei ca şi pă mine.

— Cîte ore lucraţi pe zi ? întrebă Bălcescu, respirînd greu, pe unul scurt, bălan şi vînjos.

— Mai puţin ca ăia dă sus... şi arată ceva ca un pod sau ca un cat pieziş al magaziei... Venim dimineaţa, cînd să luminează dă ziuă şi cînd să înnoptează putem lăsa lucru... La prînz, avem o jumătate dă ceas să mîncăm.

Bălcescu făcu socoteala în gînd că oamenii aceştia muncesc în duhoarea asta rîncedă, luptînd cu pieile vîscoase, mai mult de douăsprezece ore pe zi...

— Şi cît o puteţi duce aşa ?

— Mult nu ; în meseria asta nu să trăieşte mult, din pricina sărăturii şi a umezelii, răspunse un alt bărbat tot înalt şi bălan, dar cu faţa puhavă de putreziciunea dinlăuntru, pe care află că-l cheamă Fănică Teică.

Mîinile şi picioarele tuturor lucrătorilor erau umflate, iar Teică şi le arătă pe ale lui, cu nodurile lor îngroşate.

— Ne prăpădește răceala care ni s-a băgă în oase!

Bălcescu simțea că duhoarea l-a răzbit și pe el, că i-a pătruns nu numai în plămîni, ci și în ochi, în toată pielea, ca și în haine și că numai o voință crîncenă îl mai ținea în picioare. Se întoarse cu o nesfîrșită tristețe spre Axente Sever.

— Nu mi-am închipuit niciodată că se poate trăi în astfel de destrămare a vieții...

Se uita cu o milă înduioșată la un lucrător mai bătrîn, mustăcios, cu obrajii scofîlciți, cu fruntea încrețită...

— E greu cu duhoarea asta, prietene, ce zici?

Felul acesta de a vorbi ar fi părut nefiresc lucrătorilor, dar cunoscîndu-l pe Axente de la „Frăția", ce l-a întrebat își spuse că ăștia oricum nu sînt boieri ca alți boieri și răspunse, zîmbind amar, cu oarecare șiretenie:

— Ce să facem? Luptăm și noi cum putem, și făcu cu ochiul, scoțînd o sticlă de rachiu verde de izmă de subt masă. Da' aci nu bem, că duhoarea asta îi strică gustu. Ieșim în grădină, lîngă umblătoare, că acolo aerul e mai curat și mai poate răsufla omu.

— Totul e să te gîndești la altceva, adause, clătinînd amar din cap, Fănică Teică.

„Să nu mai vezi... să nu mai gîndești... își zise în gînd Bălcescu, învins în toată ființa lui. Să nu mai vezi... să nu mai gîndești", își repetă năuc. Dădu tulburat bună ziua și se întoarse spre ușă, întovărășit de Axente Sever. După ce trecură băltoacele, dascălul cel osos și înalt de la Sfîntul Sava îi spuse cu un tîlc îndurerat, pentru că-i ghicise gîndurile:

— Cei mai mulți dintre ei au copii, muncesc pentru copii. N-au încotro, trebuie să muncească.

— N-am bănuit niciodată că unii oameni sînt siliți să cîștige astfel pîinea copiilor lor. Acum înțeleg ce e munca silnică. Ce se poate clădi, frate Axente, pe asemenea temelie de suferințe și de nedreptăți? Unii dau tot și nu li se dă nimic, alții nu dau nimic și tocmai

lor li se dă tot. Atîta aș dori, să facem un stat românesc adevărat, al poporului! Dar cum?

— Musai, frate Bălcescule, să facem un stat românesc.

— Bine. Vom face un stat românesc, dar de nu va avea o temelie sănătoasă, dacă va fi numai sus arătos, îl vor măcina jos apele propriei ticăloșii și atunci palatele cu saloanele de lux se vor prăbuși subt greutatea neomeniei adăpostită-n ele.

Așteptîndu-i pe cei dinlăuntru, musafirii care ieșiseră în curte stăteau de vorbă pe scaune fără spătar, aduse din prăvălie și puse la umbra marelui plop alb de la intrare cu trunchiul gros și găunos, cu scoarța crăpată, să vîri palma în ea.

Luxița se simțea mai bine. Avusese la ea o sticluță, cît o nucă de cristal, plină cu săruri de camfor și parfum. O ținea necontenit la nas. Începuse chiar să zîmbească. O înveselea faptul că tînărul Dobrovici, ducîndu-se în prăvălie să arate unui om pirpiriu și zdrențăros ce scaune să aducă, profitase de cele cîteva clipe ca să-și îndrepte cîrlionții și să-i lustruiască, udîndu-i cu apă, și acum se întorcea parcă mai sigur de el.

Dar tocmai intrară pe portiță doi tîrgoveți, încălțați cu ghete groase, purtînd cioareci albi, cămăși cu mînecile largi albe, pieptare negre. Păreau să fie frați. Treceră pe lîngă musafiri. Clopotul de la intrarea prăvăliei sună ca o talangă de vaci. Cîteva clipe după aceea, veni tejghetarul cel cu fața smolită, sprîncenat și cam bondoc.

— Jupîne... au venit oamenii ăia dă la Buzău... Ce facem?

Pană Dobrovici se simți nenorocit; îi venea să-l ucidă pe acest tejghetar, care nu simțise că nu era clipa potrivită să-i spună „jupîne".

— Ce vrei, mă? Ce tot vrei?

Tejghetarul, nepricepînd de ce e mînios, rămase năuc, și reluă parcă lunecînd:

— Dar... păi... ne trebuie cheia dă la magazie, că ăştia mai dau două mii la cojoace peste ce-au dat ieri.

Pană se căută întărîtat în buzunare şi, negăsind ce căuta, se îndreptă mînios, îndîrjit, spre prăvălie.

— Tiţa, nu ştiu care din noi două e vina acestui exces de găteală la acest june berbec în papuci şi cu puţină burtă... spuse cu şiretenie fiica vornicului Iordache Florescu şi ochii ei de pisică scînteiau maliţios.

— Îmi pare rău, dar trebuie să-ţi spun că... pentru mine face tot ce face, răspunse Tiţa moale, liniştit, uimindu-i pe cei de faţă.

— Aaa... aflăm lucruri noi, glumi Nicolae Golescu, apropiindu-şi scaunul.

— Acest tînăr Dobrovici, lămuri Tiţa, este coleg de şcoală şi prieten la toartă cu frati-miu Barbu. Împreună cu al treilea coleg al lor, un oarecare Medelioglu, care a împlinit ieri douăzeci de ani, îşi pierd nopţile cutreierînd toate balurile mascate din Bucureşti... De altfel, în fiecare după-amiază, toţi trei, răsturnaţi pe perne, în caleaşca luxoasă a lui Dobrovici, sînt nelipsiţi de la plimbările de la Herăstrău şi de la Băneasa, convinşi că nu le poate rezista nici o femeie, căci fetele tinere nu-i interesează. Cheltuiesc sume mari de bani, fiindcă, după cum vedeţi, tată-su pare foarte bogat... Are şi cîteva moşii... Se cred toţi trei „lionii" Bucureştilor şi sînt nebuni după conchiste.

— „Lion", ăsta ? Aşa bondoc ? E prea caraghios, Tiţo... Cu toate că are un cap destul de frumos... de berbec, dar frumos. Oricum, soro, „lion" ?

— Face mare lux cu îmbrăcămintea... L-am văzut de vreo cîteva ori, că lucram în grădină. Veneau să-l ia cu caleaşca, de acasă, pe Barbu... Dobrovici ăsta sta în colţul drept al trăsurii, cu pumnul strîns subt bărbie, ca să i se vadă inelele cu rubine şi briliante de pe degete... Aţi observat cîte inele şi ce mari le are ? Poartă o pelerină enormă de damasc negru, ca de

cărvunar, pusă pe umărul fracului cenuşiu. Cilindrul sur şi păros, pus pe ureche, îl face, crede el, irezistibil. E drept că, aşezat, pare mai înalt decît în picioare, după cum vedeţi, are picioarele prea scurte, dar are talia oarecum obişnuită... Nu i se vede subt pelerină nici burta... Sînt femei, se pare, care umblă înverşunate după banii lui.

— Dar nu ne-aţi spus, *mademoiselle* Bălcescu, ce vă face să credeţi că sînteţi chiar dumneavoastră obiectul omagiului deosebit al acestui „lion" cu picioare scurte ? V-a spus-o cumva ?

— A nu, asta nu... Nu i-aş fi îngăduit-o niciodată. De altfel, de vreo şase luni, nici nu mai vine pe la noi, fiindcă maică-mea e furioasă pe aceşti prieteni ai lui Barbu, despre care vorbeşte cu dezgust ca de nişte stricaţi şi-i e frică să nu i-l strice şi pe băiatul ei. Dar ştiu, fiindcă mi-a spus-o rîzînd, în glumă, Barbu într-o zi cînd eu îmi cam băteam joc de ei toţi : „Tiţo, tu ştii că nefericitul acesta este îndrăgostit de tine ?" M-a pufnit rîsul, căci mi s-a părut ridicol, ca, aşa urîtă cum sînt, să se îndrăgostească cineva de mine. „Da, onorabilă soră, mi-a spus Barbu, e îndrăgostit de tine, spune că ai cea mai mică mînă şi cel mai mic picior din Bucureşti..." Ce să spun, m-a pufnit rîsul.

Nicolae Golescu ridică din umeri, clătinînd din cap.

— Mărturisesc că „lionul" acesta nu este lipsit de spirit de observaţie, deslusi el, cu un surîs care ar fi vrut să fie, în felul lui, un compliment adresat Tiţei.

— Ah, frumoasă consolare... Cînd eşti urîtă... să ţi se spuie că ai „piciorul şi mîinile mici", murmură ea cu sarcasm.

Atunci Luxiţa Florescu se supără de-a binelea. Dragostea dintîi, nefericită, o face pe Tiţa să se îndoiască de ea cu totul, căci biata fată nu-şi putea deslusi altfel de ce fusese părăsită.

— Ascultă, Tiţo, cine ţi-a spus ţie că eşti urîtă ? Eu îţi jur că, dacă aş fi bărbat, m-aş îndrăgosti de tine.

Nicolae Golescu ar fi vrut să protesteze şi el, dar fu stînjenit. Fata asta era atît de serioasă, încît protestarea lui ar fi părut un compliment ocazional obicinuit, şi astfel ea n-ar fi crezut în sinceritatea lui, pe cînd el ştia că Luxiţa avea dreptate. Simţea însă că ar fi fost necesare unele lămuriri mai din adînc şi i se păreau că n-ar fi potrivite acum. Era sigur că în anumite clipe Sevastiţa era o frumuseţe stranie, aşa cum şi fratele ei uneori, cu ochii lui uşor oblici, cu zîmbetul schiţat numai în colţul gurii, era tulburător pentru femei. Aveau amîndoi în ei un soi de prezenţă dinlăuntru, ca o fereastră, dinapoia căreia, privind de după dantela perdelei, se ghiceşte cineva.

Vocea lui Bălcescu, lipsită de forţă, voalată şi în acelaşi timp plină de intensitate, de acea intensitate care se simţea în tot corpul lui, în mişcările lui extrem de vii, şi pe care cei fără chemare să judece oamenii o „taxau" de nervozitate, o avea şi ea. Mai mult decît asemănarea fizică, ea avea la fel cu el astfel de reacţii psihologice, de resfrîngeri şi de sensibilitate morală. Era în ei o prezenţă permanentă afirmată în loc, în timp şi, mai tîrziu, în istorie. Nicolae Golescu nu gîndi cu precizie aceste lucruri, dar le simţi de-a dreptul. După un răstimp de tăcere gravă, boţindu-şi puţin figura lui roşcată, de ofiţer şi poet romantic, îi spuse, nesigur totuşi :

— Aveţi multă, foarte multă personalitate, domnişoară Bălcescu...

Singura schimbare pe care o făcu în formularea asta săracă fiind aceea de a-şi da seama că e nepotrivit să-i spună „*mademoiselle* Bălcescu", cum îi spuneau şi cei din jurul ei, de obicei.

Prin curte treceau în timpul acesta mici grupuri de lucrători în zdrenţe murdare, robotind la unele cojoace

întinse la soare, cărînd cu cotigele, de la magazie... saci cu coajă de stejar sau var... Veni pe portiţă şi o ceată de ţigănci cu coşuri şi doniţe sparte, care cu marfa lor adunată luară drumul ştiut al magaziei de cenuşare, din care acum tocmai ieşeau Bălcescu, Axente Sever, Ana şi Nicolae Ipătescu.

Bălcescu o văzu pe Luxiţa la umbră, lîngă poartă şi, liniştit, îşi spuse că nu a fost nimic grav. Vru să între în magazia următoare, care nu era de fapt decît un compartiment al acestei lungi clădiri joase, deşi avea deasupra un cat scund, care mergea de-a dreptul pe trei laturi ale curţii. Nicolae Ipătescu renunţă să meargă mai departe, în schimb Ana Ipătescu stărui să între şi ea. Tiţa, de la portiţa de subt plopul cel mare, făcu semn că vrea să fie aşteptată.

— Vreau neapărat să văd şi eu, Nicule.

— Lucicăi îi e mai bine ?

— Da, însă nu ar mai putea încerca din nou.

Abia intraseră în această a doua magazie şi fură ajunşi de tînărul Dobrovici, care stărui să le dea desluşiri trebuincioase, căci voia să fie mereu aproape de Tiţa.

— Aci se face tăbăcirea pieilor. Vedeţi, în dubele acestea pătrate — şi arătă alte gropi, vreo patruzeci, ceva mai mici decît cele din magazia cealaltă plină cu zeamă fiartă de coajă de stejar — se ţin pieile cam trei-patru săptămîni.

Se aflau în încăperea aceea vreo douăzeci de bărbaţi în zdrenţe, „nemîncaţi" parcă, de altminteri era de neînchipuit că se mai poate mînca după ce ai stat o jumătate de zi în putoarea asta, care te face să te simţi un stîrv în descompunere ; aduceau piei sau le trăgeau din gropi. Se istoveau parcă măcinaţi încet, într-un trup fără reflexe. Pieile purtate în spinare, trîntite în dube sau scoase, cu fiertura scurgîndu-se de pe ele pe zdren-

Clubul cărţii digitale 2024

țele și pe trupurile oamenilor, erau ca ispășirea unui păcat istoric, care dura de la naștere pînă la mormînt.

În magazia următoare, cea mai lungă, cu zidul de paiantă găurită, de puteai să bagi mîna prin gardul lui și pe unde pătrundea iarna suflul înghețat al viscolului, erau alte puțuri de lemn îngropate, mai mici decît dubele, dar mult mai numeroase, ca niște ochi otrăviți ai pămîntului, unele lîngă altele. Și aici, oamenii în zdrențe murdare trudeau pînă la istovire în jurul lor, ca niște umbre de pe alt tărîm.

— Aci, în putinile astea trebuie să stea pieile ca la trei luni, uneori și mai mult. Aci se pune așa : o piele, un strat de coajă măcinată, altă piele, alt strat de coajă de stejar măcinată, pînă se umple. După fiecare trei luni se schimbă. Așa că lucrul durează aci cam un an și jumătate. Mai vreți să mergeți sus, la masa de piatră, unde se calcă pieile cu fierul ?

Pană Dobrovici ar fi vrut să răscumpere, prin competența sa, papucii și cămașa țărănească de pe el, dar meșterul magaziei îl amărî din nou.

— Jupîne, avem prea puțină coajă. Nu e bine să facem economie la coajă.

Tița îl văzu pe fratele ei pămîntiu la față, cu ceva nesigur în privire, parcă ar fi fost beat. Se gîndi la plămînii lui slăbiți.

— Nicule, ești obosit, să mergem.

— Nu se poate, Tițo. Trebuie să văd tot... cu ochii mei... Noi n-am știut pînă acum cum trăiesc oamenii aceștia, noi cei fericiți de afară...

Și vorbea încet, deși erau amîndoi înainte, aproape singuri.

— E adevărat, e ușor să fii fericit afară, Nicule, cînd nu știi cum trăiesc oamenii aceștia... Nu, nu voi mai spune în viața mea că mi-e prea cald și că mă simt prost, în trăsură sau acasă... Îmi voi aminti de ce am văzut astăzi și îmi va fi rușine de mine.

— Cu asta nu se îndreaptă nimic, Tițo. Trebuie să facem ceva, ceva ca să nu mai fie ceea ce este.

Feciorul jupînului, jupîn el însuși încă de pe acum, se grăbi să ajungă și să le treacă înainte, urcînd la catul de deasupra, pe o scară de lemn cu șase trepte, îngustă și dreaptă ca o scară de pisică. Duceа la pod — la catul de sus — și cu greu urcară toți. Podul era tot atît de lung cît magazia de jos, dar atît de scund, că de-abia se putea sta în picioare, și era plin de mese cu material pe ele.

— Aci se lucrează pielea pînă se face subțire și frumoasă, ca să poată fi purtată de lumea aristocrată... Pe dumnealui îl cheamă Schwartz și e zurichterul nostru, l-am adus de la Praga, din Austria. *„Gute Tag, Herr Schwartz“* [1], spuse el, ca să arate că știe nemțește.

Zurichterul, uscat la față, dar cu mustăți groase și lungi cà două cozi de veveriță, mormăi încruntat ceva de neînțeles pentru ei.

S-au întors apoi în curte, din nou.

— Acolo ce e ? întrebă Bălcescu, după ce mai răsuflă puțin, și arătă magazia care forma latura din fund a curții acesteia mari cît un obor.

— Acolo se lucrează blănurile de purtat... Se spală și ele întîi și pe urmă se pun la dube, dar nu cu fiertură de coajă, ci cu straturi de piatră aură... O piele, un strat de piatră acră și așa mai departe. Pe urmă se scot, se rad și se curăță cu niște cuțite care taie ca briciul. După aceea se pun la uscătoare...

— Și pe urmă, glumi Axente Sever, imitîndu-l pe „lion“, li se vînd boierilor și boieroaicelor, ca să se grozăvească cu ele.

— Încă nu... să vedeți dumneavoastră, spuse acesta rezervat. Pe urmă începe lucrul cel mai migălos : curățirea și lustruirea părului, pieptănatul lui de firele

[1] *Guten Tag, Herr Schwartz* — bună ziua, domnule Schwartz (germ.).

proaste, îngrijirea cu tot felul de leacuri. Aci avem noi cei mai mulți oameni, peste o sută.

— De ce atît de mulți ?

— Păi, nu facem numai blănuri pentru boieri, ci și mii și mii de căciuli, de cojoace și de scurteici pentru tîrgoveți și pentru țărani... Trimitem chervane la toate bîlciurile din țară.

— Și cîți lucrători aveți cu toții ? întrebă Tița.

— E greu de spus, uneori mai mult ca două sute, alteori mai puțin. Cînd avem zor mare chemăm și din afară...

— Și cînd nu mai aveți zor, îi goniți ? glumi rece Axente Sever, ai cărui ochi duși în fundul capului păreau totuși că ard.

Dascălul de la Sfîntul Sava era un bărbat înalt, slab și osos, dar foarte voinic, cu o barbă cam rară, castanie.

— Cum o să-i ținem dacă nu avem de lucru ? întrebă uimit, ca un adevărat jupîn, feciorul lui Dobrovici.

— Dar ei ce mănîncă... dacă îi goniți de aci ? întrebă Tița mirată.

— Păi să păstreze din ceea ce cîștigă acum... să le ajungă. Da' vezi că sînt risipitori... Toți sînt niște beți, dau totul pe băutură. D-aia sînt în halul ăsta.

— O fi făcînd asta ca să mai uite, ca să nu înnebunească, spuse Ana Ipătescu. Ea se gîndi cu dezgust la sticlele de șampanie zărite în prăvălie și se întrebă dacă acest Pană Dobrovici e un dobitoc mincinos, ori numai un dobitoc care nu-și prea dădea seama de ce face și vede.

Erau acum toți în curte ; începuse să se răcorească puțin, căci soarele scăpătase căzînd dincolo de zare, dar ei nu simțeau nici o deosebire între aerul curat de afară și duhoarea de cojoc rînced dinlăuntru, căci ea îi urmărea prinsă de hainele, de trupul lor.

— Ce e în magaziile celelalte ? Cele din fundul curții ? Bălcescu voia să știe toate.

— Păi... acolo dorm vreo patruzeci de ucenici... și unii lucrători care n-au casă în afară.

— Acolo dorm ucenicii ? Hai să vedem ! îi îndemnă hotărît Bălcescu pe ceilalți.

Pană Dobrovici încremeni într-un soi de spaimă.

— Ce să vedeți ? Un pat mare de scînduri, cît ține magazia, acoperit cu rogojini pe care dorm patruzeci-cincizeci de oameni, după împrejurări. Mutra lui devenise mai acră de cînd simțise că musafirii ăștia țin mai mult partea lucrătorilor decît apreciază cheagul și puterea lui de bogătaș... Acolo, și arătă spre colț, e magazia cu cele de trebuință la tăbăcărie : coajă de stejar, var, piatră acră, cuțite, cuie, ciocane, lemne de lucru și altele. Și aci, în dreapta, spre prăvălie, este magazia cu marfă gata, pe care ați văzut-o.

Acum altă lume umblă forfota prin curte, de la o magazie la alta. Vin vreo patru perechi purtînd prăjini groase pe umeri ; de prăjini spînzură pieile scoase din Dîmbovița, sînt dintre cele ce au stat, se vede, o zi, două, în apă.

— Toate tăbăcăriile au nevoie de apă, de aceea se fac pe malurile rîurilor, rosti Pană Dobrovici ca un om care vrea să învețe și pe alții.

— De aceea nu este bine să locuiești pe malul unui rîu de din jos de tăbăcărie, băgă de seamă puțin acru și cam în șoaptă Axente Sever. Te otrăvești cu resturile și mirosul de la tăbăcăriile cele mari.

Erau acum tot lîngă intrarea prăvăliei, cînd observară că cei doi arnăuți închid porțile grele după ieșirea căruțelor cu marfă.

— Parcă este o închisoare, observă Luxița.

— Am fost de-am cercetat Telega și Ocnele Mari. i-am văzut pe osîndiții din ocna cea mare, cei care au tîlhărit și au ucis... spuse Bălcescu. Viața lor nu e însă mai ticăloasă decît a oamenilor acestora care muncesc pentru o pîine și sînt storși ca niște robi egipteni.

— Apoi cîtă deznădejde şi cîtă ură s-au adunat în inimile acestor oameni va fi destul ca să-l dea peste cap pe Bibescu, cu toţi ai lui. Atîta mînie e în oamenii aceştia, că eu sînt convins că vor deveni de fier cînd va fi nevoie, mîrîi dascălul cel tînăr şi osos, cu fruntea boltită peste ochii rotunzi.

Bălcescu, care trecuse doi paşi mai înainte, se întoarse acum către toţi.

— Dacă ştiinţa nu găseşte leac acestei istoviri neomeneşti, dacă nu are mijloacele să uşureze truda celor ce muncesc, atunci mi-e silă de această ştiinţă. Adevăraţii binefăcători ai omenirii sînt acei oameni de ştiinţă care ajută pe omul muncitor să se elibereze treptat din sclavia muncii fizice. Nu se poate... Trebuie să vie odată ziua cînd aceste munci nesănătoase şi dispreţuite vor fi executate de maşini.

— Dar pînă atunci? Şi apoi, dacă maşinile cad toate în mîna bogătaşilor? mîrîi din nou Axente Sever.

Nicolae Ipătescu văzu că se scoate apă din puţul din mijlocul curţii şi ceru un pahar, căci de un ceas suferea de sete.

— Da, numaidecît! Pană strigă la un băiat lung şi deşirat: Ia vino încoace după mine, Gîţă. Şi porniră amîndoi spre prăvălie.

Ana Ipătescu îşi certă bărbatul:

— Cum vrei să bei din apa asta? Nu vezi ce mocirlă e în jurul ei? Trebuie să miroasă şi ea urît.

Feciorul tăbăcarului se întoarse urmat de Gîţă, care aducea în braţe hîrdăiaşul cu trei sticle de şampanie puse la gheaţă.

— Vedeţi, apa nu prea e bună la noi... Vreţi mai bine un pahar de şampanie franţuzească de la gheaţă?

Şi luînd distins, cu două degete, paharul, îl vîrî în hîrdăiaş să-l clătească.

Toţi îl priviră cu oarecare surprindere.

— Aşteptai pe cineva? îl întrebă Nicolae Golescu, surîzînd.

Pană Dobrovici păru puţin încurcat.

— Nu, dar vedeţi, apa, aci la noi, e cam sălcie... Şi pe urmă cel mai bun leac împotriva mirosului ăsta greu e tot un pahar de şampanie. Avem gheţăria în spate, în grădină...

Clătise, ţinut mereu între două degete, vîrîndu-l în hîrdăiaş, paharul luat de la Nicolache Ipătescu, îl umpluse din nou şi-l întinse Luxiţei Florescu.

— Vă rog, luaţi un pahar, doamnă... E şampanie franţuzească, de cea mai bună calitate, rece ca gheaţa.

Într-adevăr, în pahar juca viu, cu spuma ei răcoritoare, băutura atît de uşoară... Luxiţa ar fi băut, dar i s-a părut că paharul trebuie să miroasă a cojoc vechi şi rînced.

Urcau acum pe costişa de lîngă mănăstire, tocmai cînd un călugăraş în sutană cafenie bătea toaca de vecernie, umblînd prin curtea presărată cu morminte şi cruci. Pe cîmpia pe care au ajuns apoi sînt numeroase căsuţe, cu cîte o odaie şi tindă, ori cu cîte două odăi, cu curţi cu gard de uluci, fără iarbă şi fără flori, numai cu cîte un dud în bătătura de noroi uscat sau vreun corcoduş aproape sălbatic. Chiar în vară, uliţa mahalalei acesteia a tabacilor păstrează pe de lături, într-o frămîntare de lut, făgaşul capricios al roţilor, din zilele de ploaie, cînd noroaiele trebuie să fie pînă la genunchi şi cînd nu se poate umbla de la o casă la alta decît cu cizme, cine le are, şi de nu, în picioarele goale. Numai în mijloc glodul e fărîmiţat în ţărîna care pare o cenuşă gălbuie.

Lîngă nişte uluci cu o laviţă la poartă, cîţiva copilaşi, care nu aveau decît cămăşuţa de pînză pe trupurile

goale, se jucau în țărîna pe care o aduceau din mijlocul umblat al uliței și o făceau mușuroaie, cum s-ar fi jucat cu nisip. Aici era atît de groasă căptușeala de țărînă a drumului, că intrau roțile trăsurii de o palmă. O băltoacă acoperită cu verdeață putredă, care se pare că nu se usca niciodată, era la doi pași de uluci, în șanț. Dintre copii, o fetiță de patru ani, cu ochii mari și trăsăturile drepte, nespus de „femeie mică", slabă de tot, se ascunsese sfioasă după gard și apoi, urcîndu-se pe o portiță, o învîrtea în țîțîni de cîte ori era întrebată cîte ceva. Luxița, înainte de a se sui în caretă, se oprise atrasă de farmecul ei.

— Cum te cheamă, fetițo ?

— Ttț...

— Ce e tatăl tău, fetițo ?

Mai învîrti puțin portița, speriată, și apoi răspunse ascunzîndu-și fața într-o parte :

— Tabac...

Tița, care se oprise și ea, își aminti brusc.

— Are trăsăturile lui Dumitrache Stoica, tabacul ăla înalt, care spunea Axente că e la „Frăție"... Întrebă curioasă : Și cum îl cheamă pe tatăl tău, fetițo ?

Iar întîrzie mult pînă să răspundă.

În genere, e greu de spus așa, din prima clipă, cînd seamănă copiii cu părinții lor, în afară de împrejurarea cînd părinții au vreo trăsătură caricaturală, care apare încă din primii ani, ca, de pildă, nasul prea mare, bărbia prea lată ori prea ascuțită și altele.

Între părinți și copii cu trăsături regulate e greu de făcut vreo comparație, în afară de culoarea ochilor și a părului. Dar fetița lui Mitru, înăltuță, cu fața lungă, cu fruntea înaltă, cu ochii mari, nasul drept, cu gura cu buze subțiri, drepte și ele, semăna cu el. Frumusețea lui era o frumusețe uscată la chip, frumusețea ei era o miniatură de o nesfîrșită delicatețe, dar tot atît de istovită de lipsuri.

O mîngîiară, îi dădură bani să-și cumpere bomboane, pe care ea nu vru să-i ia, și Luxița îi puse pe laviță... Apoi ele se urcară în careta care porni la pas, ca să nu stîrnească praful. Bărbații urmară pe jos.

ÎNTRE GABROVENI ȘI LIPSCANI

Hanul Gabrovenilor e plin de lume care așteaptă plimbîndu-se prin curtea cea mare. În dreapta și în stînga, după ce ai trecut prin gangul de la intrare, afumat de la un foc mai vechi, sînt aripile cu un cat ale hanului... De fiecare parte, odăile, cu numere, dau pe pridvorul care merge de-a lungul și e închis cu geamlîc albastru ; sînt și dedesubt odăi, dar mai proaste, care dau de-a dreptul în curte. Aci stau mai mult slugile și sînt de asemeni bucătăriile și magaziile. E murdar totul și miroase urît. Curtea a fost pietruită cu pietriș de rîu, dar s-a stricat. Lăturile de la bucătărie se aruncă, chiar din prag, în bătătură. În fund sînt grajdurile.

Intrînd prin gangul hotelului, Zinca fu bucuroasă că n-a întîrziat. Trebuie să vie Tița și Nicu de la Brașov. Au fost să se odihnească o lună, la ape, la Tușnad. Au scris că vin azi.

Așteaptă și alte cucoane, unele îmbrăcate luxos cu rochii cu zeci de volane, cum e nebunia modei acum, cu umbreluțe colorate, întovărășite de ofițeri și de felurite cunoștințe. Așteaptă de asemenea femei gospodine, tineri sclivisiți, cu pălării tari, înalte, păroase, care învîrtesc în mînă bastoane negre cu mînere de argint. Așteaptă mai ales străinii... nemți, unguri, din jurul consulatelor. Azi, marți, e zi de sosire a „Carului iute", care a plecat de ieri de dimineață de la Brașov. E

legătura de două ori pe săptămînă a țării cu străinătatea, mai mult chiar decît pe la Giurgiu (pe unde se mai duc mai ales cei care călătoresc cu piroscafele spre Istambul ori la Viena). Într-un grup de ziariști de la *Bukarester-Zeitung* și de la *Vestitorul romînesc*, care pîndesc cu nerăbdare sosirea ziarelor de la Brașov, Eufrosina Băl-Ceaurescu, într-o rochie albă de in, cu garnituri de nurcă la gît și la poale, cu pălăria răsfrîntă în sus deasupra frunții ei netede ca petalele de nufăr, răspunde surîzînd silit întrebărilor și glumelor de tot soiul. Din cînd în cînd se apropie de ea, beat, cu ochii împăienjeniți de firișoare sîngerii, cu gura strîmbă de mînie, fostul praporgic Fanache Băl-Ceaurescu, acum scos din armată. Poartă un frac cenușiu, cu care se vede că a dormit îmbrăcat.

— Hă, crezi că nu știu... Îl aștepți pe neamțul tău... Hă... am să vă arăt eu la amîndoi.

Ea, care de două luni de zile nu-i mai îngăduie să mai vie pe la ea și nici nu-i mai vorbește, îi întoarce acum mînioasă spatele și trece în stînga jurnalistului neamț. Dar el se ține după ea. De două luni, Frosy este văzută de dimineață pînă noaptea tîrziu, în două din cele șapte zile ale săptămînii, cu inginerul austriac Langdorf, care conduce lucrările șoselei Cîmpina-Predeal. E un bărbat roșcovan, voinic, cu mustața groasă ca vrabia și aurie. Are bani mulți și îi place viața din București. E vesel și știe să cînte la pian. În căsuța din curtea grajdurilor este mare petrecere, în zilele cînd el e la București. Toată trupa de teatru, colegii și colegele Eufrosinei mănîncă și beau, cîntă și joacă, cu o voie bună boemă, căci „neamțul" e un băiat de viață, căruia îi place să vadă lume tînără și veselă în jur. Nu i-a plăcut însă căsuța aceea scundă, unde, de cîteva ori intrînd seara, s-a plesnit cu capul de pragul de sus și i-a propus fetei să se mute, dar Eufrosina nici nu vrea

să audă de asta. Dintr-un sălbatic orgoliu, moștenit de la maică-sa, este ferm hotărîtă să nu facă două lucruri: mai întîi să nu se mute, să rămînă mai departe în căsuța asta, mărturie a umilințelor îndurate, și în al doilea rînd, să nu ceară niciodată nimănui nimic, primind însă tot ceea ce i se dă, dacă i se dă fără ca ea să ceară.

Inginerul neamț a adus, într-o zi de luni, trei meșteri unguri de la Gomarnic și a mai angajat vreo zece inși de aci din București și într-o săptămînă aceștia au pus în spatele căsuței un alt zid, la vreo doi metri și jumătate. I-a explicat fetei că asta apără de viscol și crivăț iarna. În modul acesta, odaia de la față a căpătat în fund o odaie de spălat și de ținut rufăria; tinda s-a lungit cu doi metri și jumătate, iar odaia din dreapta, unde locuiesc bătrînele, a căpătat în dreptul ei o bucătărie, la care se intră și prin fundul tindei și din curte. A mai pus, de asemeni, dușumea de lemn la toate încăperile locuite. Deși din față casa e tot atît de joasă și de dărăpănată, înăuntru e însă acum mult mai încăpătoare. A sfătuit-o pe Frosy să angajeze și un pazmic arnăut, care să slujească și la masă, căci femeia tînără care le ajută pe bătrîne la bucătărie, la vacă și la păsări nu poate dovedi toate.

Se aud zurgălăii și Zinca scoboară din poștalion, ca să fie numaidecît lîngă cei ce vor sosi. S-a ascuns în poștalion, în curte departe, ca să nu fie nevoită să se întîlnească cu Frusinica. Tremură toată la gîndul că Nicu și cu această fată destrăbălată vor fi peste cîteva clipe față-n față. Ah, de nu s-ar mai întîlni niciodată.

Trăsura „*Eilwagen*"-ului ocolește în goană pe subt gang. E un fel de butcă închisă, care are și o bancă afară, în spatele cupelei, și una în fața ei. Aci stau cei care preferă să călătorească în aer liber, dacă au cu ce se acoperi cînd plouă, sau cei ce nu găsesc loc înăuntru. Bagajele pline de praf atîrnă în toate părțile, unde pot,

unele deasupra... Călătoria e grozav de obositoare, dar este cea mai rapidă și mai ieftină, în direcția Brașovului, în străinătate.

Dintr-o privire, Zinca a înțeles că Nicu și Tița nu sînt în trăsură. Îi pare nesfîrșit de rău și se îndreaptă iar spre poștalion, parcă mai obosită. Dar pe de altă parte, își spune că e mai bine că Nicu și făptura aceea nu s-au întîlnit.

Inginerul Langdorf de pe capră, de alături de surugiu, a văzut-o pe Frusinica și o strigă vesel. Pe capră este singurul loc care-i place, căci, cît e de mare, s-ar chinui greu, ghemuindu-se înăuntru. Își oprește totdeauna locul acesta chiar de cînd trece „*Eilwagen*"-ul în sus, la ducere.

A coborît jovial și se îmbrățișează cu Eufrosina ; ea îl ia apoi la braț și amîndoi se îndreaptă spre birja care așteaptă în fundul curții și care-l va duce pe el spre hotelul de pe malul Dîmboviței, Neubauer. Birjarul ia valiza pe care o cunoaște de luni de zile, căci și birjarul e același.

Fanache Băl-Ceaurescu s-a așezat în calea lor, cu ochii parcă bătuți.

— Dă-i drumul, neamțule, și vrea să pună mîna pe brațul femeii.

Ea își smucește mîna. El o face curvă și o înjură ca la cazarmă. Neamțul nu pricepe, dar vede fața ei care pălește. Îi dă brînci bețivului, vrînd să treacă împreună cu Frusinica înainte... Fanache a căzut jos, și așa din genunchi a scos pistolul de la spate (căci teaca de piele era deschisă) și a tras. Glonțul nu l-a lovit pe neamț în cap, așa cum ochise el, ci numai în umărul stîng. Neamțul nici n-a știut că e împușcat... La prins cu dreapta de gît și l-a dat cu capul de peretele gangului pînă i-a plesnit țeasta. În zilele care au urmat, consulul Austriei a cerut ca descendentul Băl-Ceaureștilor să fie

arestat pentru încercare de asasinare, dar nu a fost greu să se arate că rana la cap o fostului ofițer e mult mai gravă decît mușcătura glontelui din umărul neamțului, căci cîteva zile Fanache a fost între viață și moarte... A scăpat în cele din urmă, iar inginerul a fost sfătuit de consul să nu mai calce în București, căci de la boierii romîni te poți aștepta la orice.

De la Breaza, Langdorf a scris Eufrosinei o scrisoare cordială și veselă, arătîndu-i că nu are nimic la umăr, că peste o lună sfîrșește ce are de lucru la șosea și că pleacă la Viena, definitiv, unde o așteaptă să vină negreșit, căci cu o voce ca a ei va cuceri orice capitală apuseană. (I se părea chiar și lui că exagerează întrucîtva, și a fost cel dintîi surprins cînd Eufrosina — Dăscălescu mai tîrziu — a devenit peste vreo zece ani o stea europeană.)

N-a mai fost supărată în nici un fel tînăra actriță nici de feciorul Ceaurescului. Îi rămăsese omului mîna dreaptă paralizată și vorbea greu.

*

În poștalionul ei, Zinca înghețase. Auzise detunătura pistolului și văzuse cum Langdorf îl zdrobește de zid pe Fanache Ceaurescu. „Ah, ce năpîrcă a ieșit din fata asta!" Tremura toată de-a binelea. Începu să-și facă cruci grăbite. „Doamne, Dumnezeule, bine că nu i-ai adus astăzi!" Se gîndi cu spaimă la noaptea nemaipomenită cînd se iscă pe lume făptura acestei fete, primejdioasă ca o iasmă. Iar își face cruci. „Copil al păcatului... Dacă l-ar feri Maica Domnului pe Nicu de ea!" Vine spre ea un bărbat gros într-un surtuc plin de praf, e plin de praf și pe fața bălană cu barbă mică.

— Mă cunoașteți, stimată doamnă, sînt profesorul Laurian... Am sosit acum cu „*Eilwagen*"-ul. Vă aduc o

scrisoare de la fratele Bălcescu. N-a putut veni azi. Vine abia marţea viitoare... Are de lucru, de copiat nişte documente de la fratele Bariţiu, la Braşov... Tot caută într-o taşcă plină de hîrtii şi ziare. Uitaţi-vă, asta e scrisoarea.

O vede năucită pe Zinca şi întreabă, întinzînd barba tunsă scurt ca un cioc :

— Va speriat împuşcătura ?

Ea abia poate bolborosi :

— Fata asta...

El înţelege că serdăresei îi e teamă că a fost rănită fata şi vrea s-o liniştească.

— Asemenea femei frumoase, stimată doamnă, trec prin toate fără să le atingă nimic. Ca salamandra, stimată doamnă, care trece prin foc fără să se ardă... ca salamandra.

*

Cam la patru luni după întîmplarea de mai sus, ieşind din librăria lui Danielopolu, care era peste drum de spitalul Colţei, Bălcescu şi profesorul de la Sfîntul Sava, Laurian, se priviră încurcaţi.

— Ce facem ? Pe ce tipărim revista ?

Plănuiau să scoată împreună o publicaţie căreia îi şi hotărîseră titlul : *Magazinu Istoricu pentru Dacia*, în care să se tipărească numai articole istorice şi mai ales tot materialul inedit, adunat în cursul cîtorva decenii şi care ajunsese în mîna lor : izvoade, letopiseţe şi orice soi de diplome şi documente istorice. Un popor nu poate fiinţa ca naţiune, socoteau ei, dacă nu ţine socoteală de trecutul lui, ca să-şi poată întări conştiinţa istorică, ca să poată trage învăţăminte pentru viitor... Pentru renaşterea lui — socoteau ei — poporul romîn are nevoie de acest magazin istoric, şi dacă statul sau cei care au posibilităţi materiale nu se gîndesc să-l

înfăptuiască, îşi vor lua ei inima în dinţi şi vor încerca, aşa, fără mijloace, să-l dea cît de curînd la iveală.

Din păcate, librarul Danielopolu, la care erau convinşi că vor găsi sprijin, nici nu voia să audă de această publicaţie şi nici măcar nu-şi lua sarcina să aducă din străinătate, cu plata cuvenită, hîrtia de care aveau ei nevoie.

— Hai la frate-său, spuse hotărît profesorul Laurian. M-am cunoscut cu el pe cînd era student în Germania. Îi spunem despre ce e vorba şi ne aduce el hîrtie, măcar pentru anul întîi.

Prăvălia „Universală" a lui Nicolae Danielopolu este pe Lipscani, peste drum de Hanul lui Şerban-Vodă, la doi paşi de biserica Zlătarilor, lîngă cazinoul comercianţilor şi printre marile prăvălii de pe această uliţă, care înseamnă jumătate din negoţul bucureştean. Hotărîndu-se să se facă negustor, tînărul doctor în litere de la Lipsca, pătimaş cărturar, traducător din mai multe limbi străine, îi pusese vechii prăvălii, îngustă la intrare dar lungă ca o magazie, o faţadă de zid, cu vitrine mari, trase înăuntru, nu împinse în afară, în stradă, ca tarabele celorlalţi... Făcuse în faţa ei şi un fel de „trotuar", ca să se poată opri lumea în voie, ispitită de mărfurile de lux arătate. Cînd ca student pleca din ţară la Universitatea din Lipsca, Danielopolu, unchiul lui Eliade, călătorea, firească, cu chervanele pe care marii lipscani bucureşteni le trimiteau în fiece an, ori la doi ani, la marele tîrg german. Şi cînd se întorcea, la fel. Asta i-a deschis pofta şi a deprins astfel iţele negoţului, trăgînd cu ochiul la tejghea şi cu urechile la ceea ce spuneau cumpărătorii. Avea acum în colţul din spatele tejghetarului o masă la care lucra traducînd, mai ales din greceşte.

Era tare mulţeratic, şi cînd intra vreo femeie frumoasă în prăvălie, trecea el în locul vînzătorului, întrebînd-o,

cu o întorsătură de madrigal comercial, ce dorește să cumpere...

Acum stătea la masa lui, cu cei doi, pe care îi poftise să stea jos, pe scaune.

Bălcescu îl lămuri pe larg despre rostul revistei. El ascultă, rotind ochii mici, dar frumoși, în toate părțile, atent la cine intra. Cerea lămuriri amănunțite.

— Vrem să apară patru tomuri pe an. Dacă nu se va putea, vom publica numai două tomuri groase, unul primăvara și altul toamna. Cam două sute de pagini un tom...

— Da... da... foarte bine, îngînă negustorul. Era nevoie de o astfel de publicație... În Germania asemenea magazine istorice... dar se întrerupe și rămîne nemișcat.

Cei doi îi urmăresc privirea încordată și văd că ea s-a oprit asupra Eufrosinei Băl-Ceaurescu, care a intrat în prăvălie cu pas vioi, jucîndu-și volanele albe peste rochia verde. Danielopolu își lasă mușteriii și se duce înaintea ei. Îi sărută mîna, și ea îi surîde cu o încîntare teatrală, ca și cînd ar spune : „Ah ! nu știam că sînteți aci... Vai, ce surpriză plăcută."

În realitate, Frosy nu intra în această prăvălie universală decît la orele la care știa că-l găsește pe Danielopolu la masa din dosul tejghetarului. Nu numai că el personal îi arăta cea mai bună marfă, pe care o păstrase, zicea el, pentru ea, la loc ascuns, dar îi și lăsa din preț. Nu mult, tocmai cît era partea lui de cîștig... Era negustor cu principii serioase. Dacă s-ar fi luat după îndemnul inimii și al gustului său, în cîteva luni nu i-ar fi rămas nimic din prăvălie. De aceea, făcuse așa ca toate cunoștințele lui frumoase să știe că nimic nu se dă, din marfă, cadou după simpatiile negustorului, ori pe datorie. Făcea daruri în mod demonstrativ numeroaselor femei elegante, pe care le cunoștea mai deaproape, cumpărînd pentru ele mărfuri din alte prăvălii.

arătînd că-i vine mai ușor așa decît să ia de pe raft și să spună, de cîte ori o cumpărătoare prietenă zicea : „Ah ! ce frumoasă e mătasea asta, păcat că e prea scumpă". „N-are-a face, luați-o, totuși, v-o fac eu cadou..." Ținea să știe că în prăvălia lui e negustor, nu om de lume, nici curtenitor filotim. Să o întîmpine pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi făcea însă cu atît mai mult plăcere, cu cît aflase din primul ceas că ea nu cere și nici nu primește cadouri atît de ușor. Cere numai să i se dea lucru bun și cu reducerea de preț cuvenită unui mușteriu statornic. Danielopolu știa, de altfel, că nici ceea ce pierdea din cauza ei nu era cu adevărat pierdut. De cum vedea oprită cabrioleta, cu cei doi armăsari albi focoși, pe care tot Bucureștiul o cunoștea, lumea începea să dea năvală înăuntru, ca să spuie apoi și în cercurile prietenești : „Ah ! pe cine credeți că am văzut astăzi în prăvălia lui Danielopolu ? Închipuiți-vă, chiar pe Eufrosina Ceaurescu..." „Vai... Cum arăta ? E tot atît de frumoasă ca la teatru ?"

Acum, cu surîsul ei devenit profesional, ea îl poartă de colo pînă colo. A văzut o pendulă frumoasă, susținută de un crainic de bronz aurit și se bucură teatral. Se întoarce spre alte rafturi.

— Ah, ai adus iar apă de colonie de cea adevărată ? Da, desigur, două flacoane mari... Asta ce e ?... Ah... Lămpi cu petrol rectificat... Dă-mi-o pe cea mai mare... Și brocartul ăsta. Vai, lasă-mi-l mai ieftin, ca să-l pot cumpăra.

Subt o vitrină de sticlă e un serviciu de masă de porțelan faimos, „Săbii albastre".

— Vai, ce frumos e... Păcat că n-am bani să-l cumpăr azi. Musiu Danielopolu, ești bun să mi-l pui deoparte ?

— Desigur, *mademoiselle* Ceaurescu. Băiete, du-l la magazie înapoi...

— Ah ! Și asta ce mai e ?...

A trecut aproape o jumătate de ceas. Bălcescu şi Laurian văd că au fost uitaţi.

— Frate Bălcescule, nu trebuie să te superi... Acesta e Danielopolu. Cînd vede o femeie frumoasă nu mai e de făcut nimic cu el. Altfel, e un om de ispravă... Nu vorbeşte decît despre revoluţie... Toată ziua... Venim altădată...

La ieşire văd lume adunată în jurul cabrioletei negre, cu nişte straşnici armăsari albi. Cel din stînga, care are o pată roşcată în frunte, îşi joacă nervos coama lungă legată cu panglicuţe şi bate cu copita caldarîmul. Celălalt e parcă mai liniştit. Arnăutul Eufrosinei ţine strîns hăţurile, care au catarame mari de argint ca şi zăbalele. Pînă acum o lună, echipajul era al tînărului Pană Dobrovici. O cunoscuse pe Frosy prin Barbu care, fără ştirea alor săi, se ducea des la căsuţa din curtea grajdurilor... Toată vara se putea vedea alergînd în trap sălbatic pe şoseaua Kisseleff, spre capătul unde era rondul de întoarcere şi de odihnă, această cabrioletă nou-nouţă. La început mîna Pană Dobrovici, îmbătat de elanul cailor şi invidiat de întregul Bucureşti pentru făptura aurie în rochie vaporoasă de lîngă el. Peste vreo două luni conducea Frosy, cu ochii măriţi, puţin palidă, cu gura sinuoasă uşor încordată, ţinînd cu mînuţa ei întoarsă hăţurile roşii cu catarame de argint. Stătea cuminte alături, tot atît de mîndru, feciorul marelui tăbăcar pe care toate femeile îl privesc acum cu înţeles. Îi sporise omului preţul pe piaţa sentimentală... Într-o dimineaţă, plictisită că nu i-a venit cabrioleta la timp, căci avea cumpărături de făcut, Eufrosina s-a supărat şi a trimis-o înapoi viitorului proprietar de tăbăcărie, spunîndu-i vizitiului să nu-l mai prindă pe acolo, nici pe el, nici pe stăpînu-său. Cîteva zile, Pană Dobrovici a crezut că e o glumă, pe urmă, văzînd că echipajul trimis din nou tot nu e primit, s-a supărat el... Peste încă o săptămînă, la o nouă încercare, a început să fie

îngrijorat... Căutînd s-o vadă şi să-i explice ce a fost, nici n-a mai fost primit în căsuţa scundă de către arnăut. Timp de o lună apoi, omul a fost bolnav de dragoste. Era o prăbuşire şi ca un gol de moarte în jurul lui. Era în stare să facă orice numai să-l mai creadă încă lumea bărbatul preferat de Eufrosina Bălceanescu. I-a trimis pînă la urmă o scrisoare, cerîndu-i iertare şi dăruindu-i ei cabrioleta şi armăsarii, pentru ca să nu mai fie nevoită să aştepte. A trimis şi meşterii să-i repare o parte din grajd.

Cu greu şi-au făcut Bălcescu şi Laurian loc prin îmbulzeala obişnuită de bîlci a uliţei înguste, ca toate uliţele negustoreşti ale Bucureştilor, asurzitoare de larma trăsurilor de tot soiul şi a caretelor încărcate, înghesuindu-se într-o neorînduială nemaipomenită, toate vrînd să treacă în acelaşi timp, căci vizitiii se îndărătniceau şi se suduiau mînioşi unii pe alţii.

— Vom putea noi îndrepta vreodată asemenea năravuri şi asemenea stare de lucruri, frate Bălcescule?

— Da... cu timpul... cînd un om ca Danielopolu va pricepe ce datorii are faţă de poporul ăsta.

BOIERII NU SÎNT ROMÎNI

Toată iarna lui 1844 şi primăvara lui 1845 a fost pentru Bălcescu o epocă de muncă înfrigurată. Pînă la urmă, el şi Laurian au izbutit să asigure şi tiparul şi hîrtia necesară celor cîteva tomuri în care avea să apară *Magazinu Istoricu pentru Dacia*. Multă lume socotea întreprinderea plină de riscuri, aventuroasă. O publicaţie exclusiv istorică părea cu neputinţă să găsească numărul de cititori cu plată, necesari pentru a-i asigura apariţia, în 1845, în Ţara Românească. Cei doi redactori

sînt însă optimişti. Se bizuie pe cel puţin o mie de abonamente cu plată. Au publicat un „prospect", au cerut sprijin publicaţiilor din Bucureşti, Ardeal şi Iaşi, care anunţă că primesc abonamente pentru colecţia bucureşteană. Mari sînt greutăţile cu tiparul... Nu se găsesc destule litere în tipografii, nici din alfabetul cirilic, nici din cel latin cu care se tipăresc alte lucrări. Pînă la urmă se hotărăsc să publice *Magazinul* cu literă amestecată... Toată toamna lui 1844 şi toată primăvara lui 1845 a lucrat Bălcescu ca un zănatic pentru această publicaţie al cărei rost i se părea măreţ. Întreaga odaie e plină de teancuri de foi, de tot soiul... Sofaua din dreapta a devenit acum un soi de masă pe care sînt cronici, documente, articole şi apoi corecturi de tot felul. E plănuit ca întîiul tom să cuprindă în afară de vreo două sute cincizeci de pagini cu documente şi o serie de articole scrise de redactori. În afară de *Cuvîntul preliminar despre izvoarele istoriei Romînilor*, Bălcescu va mai scrie încă cinci articole.

De oboseală şi de febră e mai tot timpul bolnav. Vremea mai mult noroasă şi umedă îl necăjeşte rău. Acum stă lungit pe sofaua din stînga, bolnav şi dictează Tiţei ultimul articol. *Postelnicul Ion Cantacuzino*. Fără sprijinul de toată ziua, desperat parcă, al surorii lui, care a copiat tot timpul, a adunat, a controlat datele, nu s-ar fi descurcat niciodată... Nimeni afară de ea nu mai are voie să intre în această odaie de lucru.

Tiţa este foarte îngrijorată de starea sănătăţii lui. Ochiul ei atent de soră îl urmăreşte zi cu zi, pîndind cu nelinişte semnele boalei.

— Te rog, te rog, Nicolache, nu te scula... Scriu eu tot ce doreşti. Tu bea-ţi ceaiul, că eşti răcit rău. Azi-noapte şi eu, şi mama te-am auzit tuşind de la noi din cameră. De aceea te îndoapă azi cu sirop de pătlagină.

Bălcescu tocmai voise să se dea jos din pat, dar acum, în sfîrşit ascultător, rămîne pe loc.

— Tiţo, articolul acesta trebuie să apară neapărat în întîiul număr al *Magazinului*. Şi cum ea dă din cap înţelegătoare, el îi porunceşte: Scrie!

Şi vocea se împleteşte hotărîtă cu gîndul care se caută fără echivoc.

. . . . . .

„Încît pentru aristocraţia noastră, noi care studiem de atîta vreme istoria patriei noastre, sîntem convinşi mai mult decît oricare că egoismului, mîrşăviei, ambiţiei şi laşităţii ei, ţara a fost datoare toate suferinţele sale."

. . . . . .

— Ai scris?

Fata a scris; dar la sfîrşit întrebă:

— Nicule, n-ai fost oare prea rău cu boierimea noastră?

Bălcescu, furios, sare de pe sofa, îmbrăcat într-un soi de anteriu vişiniu drept haină de casă, şi umblă întărîtat prin odaie.

— Am fost rău cu ei? Şi rîde sarcastic. Tiţa, ei au fost răi cu ţara asta, cu poporul ăsta. Au fost josnici şi ticăloşi.

Ea îl întrerupse, sfioasă:

— Dar sînt şi ei romîni, nu?

Bălcescu, care se plimba acum fierbînd prin odaie, izbucneşte:

— Boierii nu sînt romîni... Boierii sînt boieri... şi pe urmă îşi reia gîndul, într-o frază moale, îndurerată, întoarsă în el însuşi... Tiţa, alta ar fi fost soarta acestui popor dacă n-ar fi fost boierimea noastră atît de ticăloasă şi lacomă!

La una dintre şedinţele literare, de miercuri seara, care se ţineau la Voinescu II, în afară de buşelile şi de trîntelile obişnuite (cele mai multe stîrnite de Bălcescu) ca şi de lecturile întîmplătoare, se hotărî ca membrii societăţii să pozeze cîtorva tineri pictori, dintre care Negulici — acum foarte cunoscut şi preţuit — era chiar membru al „Frăţiei", iar Rosenthal şi Iscovescu aderenţi ai ei sentimentali. Deci, în seara asta, după ce Bălcescu citise un articol care trebuia să apară în tomul al doilea din *Magazinu Istoricu* — căci întîiul tom apăruse încă din iulie, salutat de toată intelectualitatea romînească — Negulici, îndîrjit şi autoritar, îl pusese să joace şah cu Voinescu II, ca să stea astfel cuminţi şi să-i facă tînărului istoric măcar schiţa în cărbune, în timp ce Rosenthal îl creiona pe maior.

În timp ce se făceau schiţele, îl ascultau cu emoţie şi cu o nesfîrşită curiozitate pe Voinescu II, căci acesta fiind foarte prieten cu marele boier Cornescu (pe vremea aceea, un fel de director al teatrului), care-l adusese în Bucureşti pe Franţ Liszt, putuse să asiste la concertul pe care marele pianist îl dăduse în sala Momolo, în ajun. Nici unul dintre tinerii aceştia de faţă n-ar fi avut atîţia bani ca să cumpere vreunul dintre cele trei sute de bilete, cîte îngăduia sala. Voinescu II le spunea care fusese programul şi lor le lăsa gura apă: fantezii din *Lucia di Lamermoor*, din *Norma* şi din *Puritanii*, *Tarantella* de Rossini, o mazurcă de Chopin şi *Invitaţie la vals* de Weber. Povestea cum a fost Liszt acoperit cu flori, cum o fată tînără i-a dat un trandafir şi i-a sărutat mîna.

Pe urmă, Bolintineanu avu o idee care înflăcără adunarea poetică. Cei doi fraţi Catina, parcă gemeni,

cu obrajii lor lungi, cărnoşi şi cu cei doi fraţi parcă gemeni şi ei, Floreştii, întunecaţi şi sprîncenaţi, să dea o reprezentaţie de... giret.

— Girid, mă turcule, îl îndreptă Negulici, furios că acuma nimeni nu va mai poza din pricina jocului.

Giridul era un soi de luptă în doi, între călăreţi: avea loc de obicei fie pe cîmpia Colentinei, fie pe aceea de subt Dealul Filaretului. Luptătorii aruncau unul într-altul în fuga calului cu nişte ciomege de alun şi se apărau cu paveze de pîslă. La brîu aveau alt ciomag cu cîrlig. Şiretenia şi măiestria jocului, foarte urmărit de sute, chiar de mii de oameni, era tocmai ca fiecare călăreţ să ridice de jos, în goana calului, giridul — adică ciomagul — ca să poată lovi iar, repede decît celălalt. Din pricină că se întîmplase multe nenorociri la această luptă, jocul era acum oprit de Agie. În odaia scundă şi foarte mare, cu sofale, covoare şi perne, lupta era însă mai nevinovată.

Cei doi Catina erau caii, cei doi Floreşti erau călăreţii, iar în loc de girid îşi zvîrleau în cap unii altora cîte o pernă, pe care trebuiau s-o ridice de jos, rămînînd mereu călare. Hazul era nespus şi fiecare luptător avea galeria lui. Lupta era în toi cînd Cezar Bolliac, care întîrziase, intră aducînd cu el un bărbat tînăr, cam de vîrsta lor, căci mai toţi aveau între douăzeci şi doi şi treizeci de ani, în afară de cei doi Floreşti, care erau minori. Slab de tot, înalt şi tare măsliniu la faţă, cu o mustaţă mică, moale, noul-venit avea ochii negri prea moi, cu albul lor prea mare. La subsuoară aducea un fel de pungă mare de muşama neagră, din care, după ce aşteptă încurcat să se sfîrşească cu întrebările cercetătoare şi privirile iscoditoare ale celor de faţă, scoase o vioară aproape vişinie. Bolliac, cu barba lui pătrată şi zbîrlită, răspundea pentru bărbatul sfios la toate întrebările puse de ceilalţi. Aflară că este un elev, cam în

vîrstă, al marelui violonist Wiest,[1] că el, Bolliac, l-a auzit cîntînd din vioară dumnezeieşte şi că a hotărît să-l aducă la seratele lor, ca să nu mai fie nevoiţi să-l roage atît de mult pe Rosenthal, cel ce se lăsa întotdeauna atît de greu cînd era rugat să cînte la vioară şi prefera de obicei şedinţele de poză, tocmai atunci cînd doreau şi ei puţină muzică. Îl chema, pe tînărul măsliniu, Bănică Mustea şi nu făcu mofturi cînd fu înfăţişat... Cei de faţă nu-şi prea arătaseră entuziasmul, reluînd lupta cu giridul, întreruptă, dar după o jumătate de ceas, într-o clipă de linişte, negriciosul Bănică, îndemnat de Bolliac, scoase un teanc de note, tot din pungă, şi îi întrebă dacă doresc ceva anume din ce a adus el. Făcură ochii mari. Wachmann şi Wiest mai aveau încă în orchestra lor muzicanţi care nu cunoşteau notele, ba însuşi Anton Pann nu le folosea decît pe cele psaltichesti, deci musafirul lor nu era chiar un lăutar... iar cînd acesta, pe vioara lui cam tare, le cîntă un *Capriccio per violino solo* de Paganini, rămaseră înmărmuriţi. Cerură altul şi pe urmă altul dintre celebrii *capriccio* — piatră de încercare la vioară — dar Bănică mărturisi că nu le cunoaşte pe toate cele douăzeci şi patru, că nu le are notele... că nici Wiest însuşi, de la care el şi le-a copiat pe acestea, nu le are pe toate.

Trebui să se anunţe sfîrşitul şedinţei, căci era aproape miezul nopţii, şi atunci luă cuvîntul Dimitrie Florescu, care era feciorul marelui vornic Iordache Florescu şi anunţă că Floreştii au hotărît să găzduiască, a doua zi de Anul nou, adică peste douăsprezece zile, o mare soarèa artistică a „Asociaţiei literare", în casa părintească din mahalaua Scorţarului.

Entuziasmat, Bolintineanu trînti o perină în capul tînărului, oacheşului şi sprîncenatului crainic al acestei veşti. Firește că tot atît de tînăr, oacheşul şi sprîncenatul Costache Florescu sări în apărarea fratelui său, înfundînd faţa agresivului poet cu altă perină, luată de pe sofaua cea mare. Ba, Costache Florescu îl trimise pe neastîmpăratul poet cu strigăte batjocoritoare: „la cafenea, la cafenea!"

[1] *Ludovic Wiest* (1819—1889) profesor de vioară la Conservatorul din Bucureşti.

Era o aluzie, mereu reluată, la obiceiul lui Dimitrie Bolintineanu de a petrece ore întregi într-o prăpădită de cafenea turcească de pe malul Dîmboviţei, dincolo de Hanul Roşu, care avea în faţă, peste gîrlă, biserica Doamna Bălaşa. Cafeneaua era deci în buza gîrlei, alături de alte căsuţe, pe malul lutos, întărit cu salcîmi şi cu două rînduri de bulumaci groşi şi puşi unul lîngă altul, pe ici, pe colo mai strîmbi, mai suciţi. Rădăcinile salcîmilor ieşite din rîpă, ca nişte funii, alcătuiau cu ajutorul cîtorva pietre un fel de trepte, pe care ai casei coborau la apă şi pe prundiş. Înlăuntru, o vatră cu multă cenuşă, în care stîrîiau mereu mici ibrice de alamă cu cafea, care era adusă apoi în filigene, alături, muşteriilor chirciţi cu picioarele subt ei, jos, pe un fel de covor fără culoare. Le aduceau firește şi ciubuce, dar mai ales narghilele care fierbeau pe loc şi în jurul cărora bătrînii, în şalvari şi cu turbane în cap, luînd în gură maţurile cu guguştiuc la capăt, trăgeau încet cu ochii pe jumătate închişi... Într-un colţ era doar o masă rotundă, scundă ca de o palmă, la care, aşezat şi el turceşte, Bolintineanu îşi scria versurile. Prietenii îl acuzau că la aceasta se reduce tot „turcismul" lui. Vara însă veneau şi ei, mai toţi, căci atunci cînd căldurile lui cuptor erau de nesuferit, prundişul era plin de lume, care se scălda în Dîmboviţa răcoritoare. Cum apa izbea chiar în malul de subt cafenea şi cum începea de aci în jos să se adune şuvoiul pentru cele trei mori ale Mitropoliei, acolo era şi locul cel mai adînc, deci acolo erau în îmbulzeală şi multe femei tinere, care, după obiceiul timpului, nu se sfiau să arate la scăldat, în totul, ce frumoase fiice au Bucureştii. Atunci muşteriii nu mai stăteau nici unul în

Clubul cărţii digitale 2024

cafenea, ci subt salcîm afară, iar în jurul măsuței joase, cu filigenele de cafea pe ea, nu era numai Bolintineanu, ci și alți scriitori, iar dintre pictori nu lipsea nici Negulici, nici Rosenthal, nici Iscovescu și mai nici unul dintre pictorii străini călători pe aici, care au lăsat schițe de neuitat ale Dîmboviței, cu căruțele pline de mahalagiii veniți să se scalde, cu podiștile, morile și sacagiii ei, cu cîrdurile de gîște și rațe pornite la plimbare, cu porcii și bivolii tolăniți în apă.

Bolliac îi certă pe toți, îi sili să se domolească privindu-i încruntat prin ochelari și le ceru celor doi secretari, Voinescu II și Bălcescu, să alcătuiască pe loc programul artistic al acestei soarèle, așa cum era regula societății.

Tăbărîră în jurul mesei lungi, care fusese scoasă din mijlocul odăii pentru girid și, peste capul lui Bălcescu, se scriau, se ștergeau și iar se scriau numele acelor ce aveau să citească...

Rosetti spuse că admite pe Bolintineanu cu condiția să nu citească iar *O fată tînără pe patul morții* și îl rugă cu o falsă durere și duioșie „s-o ierte, sărmana, să-și dea duhul în pace"... Bolintineanu spuse că e de aceeași părere, cu condiția ca nici Berlicoco să nu-și citească faimoasa lui elegie amoroasă... și începu să declame, cu intenția de parodie, finalul :

„Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricînd te-oi vedea ;
Înger ești în ochii-mi, sfîntă mult ființă,
Astfel e amorul, nu e vina mea !" [1]

[1] Pentru că această poezie a lui Constantin Rosetti a fost una dintre cele mai citite — și mai cîntate — pe la mijlocul veacului trecut, o transcriem aci, în notă, în întregime :

A CUI E VINA

Tu-mi ziceai odată cum că pîn'la moarte
Dragostea ta toată mie-mi vei păstra ;

Costache Rosetti, indignat de atîta lipsă de înțelegere pentru opera sa capitală, declară că va citi poezia lui, numai dacă vorniceasa Ghica nu va mai cînta „pentru a suta oară", fals, pretindea el, aria din *Lucia di Lamermoor*. Costache Florescu fu poftit să renunțe la vorniceasă. În schimb, fu primită cu entuziasm propunerea ca Eufrosina Ceaurescu să cînte și să declame. Costache Aristia, care stătea lungit pe sofa alături de Costache Bălcescu, tresări, ușor înfiorat, auzind numele

M-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate,
Astfel merge lumea, nu e vina ta.

Tu-mi ziceai odată : „ah ! al meu iubite,
Partea mea din ceruri ție ți-o voi da" ;
Toate sînt uitate, toate sînt pierdute,
Astfel este veacul, nu e vina ta.

Cînd vărsai, știi, lacrămi, și-n genunchi la mine
Îmi ziceai : „o, dragă, nu te voi uita !"
Mă uitași îndată, mort fui pentru tine ;
Vremea șterge toate, nu e vina ta.

Cînd te-aveam în brațe, buza ta cea dulce
Roua fericirii pe a mea lăsa ;
Dar acum otravă și venin mi-aduce,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

Aurul și slava îți goni amoru
Și-ți văzui credința, că în vînt zbura,
Ți-ai închis și rana, îți peri și dorul,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

Cinste și iubire, dragoste, credință,
Ieri jurai tu mie; azi cui s-o-ntîmpla ;
Nu cunoști iubire, nu simți pocăință,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

Dar cu toată, însă, multa-ți necredință,
Inima-mi tot bate oricînd te-oi vedea :
Înger ești în ochii-mi, sfîntă mult ființă,
Astfel ți-este sexu, nu e vina ta.

(n. a.).

actriței. Rana îi era aproape închisă, dar numai numele ei șoptit și tot îl înfiora.

Pictorul Negulici, care avea o asemănare izbitoare ca fizic cu Bănică, numai că era mult mai robust, propuse ca musafirul lor de astă-seară să fie rugat să cînte și el la această serată, de a doua zi de Anul nou. Dar acesta, cu un soi de desperare, le spuse că nu poate cînta, seara, nicăieri.

— Nu ești în orchestra lui Wachmann ? îl întrebă mirat Bălcescu.

Tînărul palid răspunse printr-un *nu*, șoptit.

Bolliac declară că are să-l convingă el, și îl luă pe Bănică de mînă, ieșind cu el în tindă. Acolo află că postelnicul Medelioglu nu-i dă voie să iasă seara, că poarta e păzită noaptea de arnăuți care nu lasă pe nimeni să iasă. Astă-seară a plecat boierul pe trei zile la vînătoare și vătaful curții, care e om de omenie, l-a lăsat să iasă pentru trei ceasuri. Îl rugă tremurînd pe domnul Bolliac să nu spuie la nimeni că e țigan rob, căci nici la lecție nu știe nimeni, nici chiar maestrul Wiest.

Bolliac — căruia de indignare îi tremura barba castanie și pătrată și-i cădeau ochelarii de pe nas — se gîndi că Iancu Văcărescu ar putea obține ca vioristul să fie liber a doua zi de Anul nou ; cine știe, l-ar putea face pe Medelioglu să lipsească iarăși în noaptea aceea din București.

Fără să aibă un răspuns adevărat de la Bănică, Bolliac anunță triumfător că l-a convins și că Bănică va cînta.

Bălcescu rugă anume pe Grigore Alexandrescu, care stătuse toată seara lungit pe sofa, să declame *Satira duhului meu*, care-l încînta și pe care poetul o tot modifica nemulțumit de ceea ce realiza, însă, care plăcea tuturor celor „serioși" din acest grup literar. Cei „neserioși" erau Bolintineanu care, ahtiat după femeile frumoase, improviza în fiecare seară cîte trei, patru „dedicații", madrigaluri (invidioșii le declarau improvizate de

acasă) și Berlicoco, socotit neserios fiindcă de la declarațiile cele mai sentimentale trecea dintr-o dată la glume năzdrăvane și răutăcioase...

Se propuse să se joace un act din *Britanicus* în traducerea lui Grigore Alexandrescu, dar nu mai era timp pentru asta. Cei doi frați Catina, care stau parcă încruntați într-un colț, fură poftiți să citească și ei ceva, ca să fie nume noi în program, dar cel mai mare se scuză arătînd că încă nu are nimic gata și nici nu mai era timp să pregătească vreo poezie, soarèaua urmînd să aibă loc peste douăsprezece zile.

Cînd totuși programul fu încheiat, se ridică ședința și toți se sculară să plece, căutîndu-și în tinda casei, zgomotos, paltoanele și legăturile de gît, căci afară era ger. Pe drum, mai mult alunecau ; locuința lui Voinescu, largă, dar joasă, acoperită cu olane, era pe un fel de dîmb, acum troienit de zăpadă, pe care poteca strîmbă se făcuse lunecoasă ca un derdeluș.

Ajunși pe Podul Tîrgului din Afară, după ce un grup se despărțise și o luase spre podul de piatră, ca să treacă gîrla, cei rămași, răzbiți de ger, primiră propunerea lui Bolintineanu și intrară într-o simigerie, ca să-și umple buzunarele cu covrigi și să meargă apoi la cafeneaua turcească de lîngă Hanul Roșu al Goleștilor. Cînd însă simigiul deschise ușa cuptorului, să tragă tava cu covrigi, năvăli în prăvălie un miros ispititor de dovleac copt și văzură pe subt arcul negru din fund, luminat de flăcări, zeci de jumătăți și de sferturi de dovleac, portocalii, rumenite, din care ieșeau aburi cu o mireasmă plăcută. Nu mai plecară și așteptară să fie scos dovleacul pe lopata simigiului. „Acușica... Acușica..." lămurea acesta bucuros de deverul însemnat care se vestea... Pe toți pereții prăvăliei și spînzurate deasupra tejghelei, care era căptușită cu tablă plumburie, atîrnau zeci și zeci de șiraguri îndoite de covrigi pe sfoară, unii groși și răsuciți, alții subțiri, unii cu șofran, alții cu simit ori susan,

dacă nu cu sare... Era zor mare, căci peste două zile era seara de Moș Ajun, cînd umblă copiii cu colindul după covrigi și nuci.

Costache și Nicu aveau cale lungă pînă la mahalaua Visarionului, și după ce luară un șir întreg de covrigi cu susan, să-i ducă acasă calzi, spre bucuria îndeosebi a Tiței, se urcară într-o sanie de noapte, mai sărăcăcioasă, cu tălpile late de lemn, pe a cărei laviță îngustă era așternută o pătură și la care erau înhămați doi cai bătrîni, unul mai înalt decît celălalt. Deși era ger, Bălcescu și fratele său rămaseră pe scîndura din spate în picioare, înveliți în surtucurile lor îmblănite.

Orașul dormea acoperit de zăpada care scînteia subt lună și trecătorii erau rari pe ulițele înguste și întortocheate. Căsuțele mici păreau năruite subt căciulile lor albe de zăpadă și diafane.

Trecuseră de casa Corbenilor, trecuseră de biserica Sărindari, închisă cu ușa grea de lemn, înghețată parcă de ger, cu turlele ei subțiri și înalte. Zăpada scîrțîia subt sania care aluneca într-o parte și alta. Cîțiva pași mai încolo, pe locul Hanului lui Filaret, unde începuseră din vară săpături pentru Teatrul Național, în dreptul casei Török, unde era clubul boierimii — căci al negustorilor, cazinoul, era pe Lipscani — vizitiul trebui să oprească, fiindcă sărise șleaul calului cel mic. Ardeau în fața clubului două felinare, și el se trudea să pună la loc șleaul înghețat, în timp ce Bălceștii coborîseră și priveau de vale, spre Cișmigiu, întinderea fără margini, parcă, a grădinilor și caselor copleșite de zăpadă... Nici o lumină aprinsă. Gerul era pătrunzător și, în cerul înalt, cu nori mici, care alunecau prin fața lunii aproape albe, stelele pîlpîiau palide. Nu se auzea nici un zgomot. Era o liniște de mormînt. Dar din urmă, dinspre biserica Sărindari, se auzi un răpăit puternic de copite, sporit treptat... În dreptul casei Oteteleșanului apăru o sanie cu armăsari albi, care trecu pe lîngă ei într-un trap năprasnic, dar,

împotriva obiceiului, fără zurgălăi. Avură totuși timpul să vadă trîntită în colțul drept al saniei pe Frusinica, îmbrăcată într-o malotea fumurie, cu capul înfășurat într-un șal alb... Dispăru ca o fantasmă, dar se vede că i-a zărit și ea, fiindcă după vreo cîteva clipe, după cîteva sute de pași, sania se întoarse, și armăsarii care zburdau opriră în dreptul lor. Costache alergă spre ea, ca să-i sărute mîna. Nicu veni și el încet și se înclină tăcut.

— Dacă vreți să ajungeți mai repede, urcați-vă aci.

Costache atît aștepta. Se sui în spatele saniei, în timp ce Nicu plătea și dădea drumul saniei lor. Se întoarse și se urcă alături de fratele său, pe lavița de la spate, în picioare. Caii zburau și respirația aproape îi ustura pe cei trei... Își simțeau obrajii înțepați de nenumărate ace. Tipsia rece a lunii aluneca în slava cerului. Fiindcă numai Costache, care era în spatele ei vorbea, în timp ce Nicu tăcea, privind-o îngîndurat, ea își ridică ochii spre acesta, prinzîndu-i privirea... Se simți îndatorată să se lămurească.

— Nopțile astea de iarnă, cu lună, nu mă lasă să dorm... Cutreier ca o nebună orașul adormit, singură, în goana cailor ăștia albi.

Vizitiul, în picioare, cu o șubă pe el, slăbi puțin hățurile, și armăsarii albi își luară din nou goana lor lunatică.

Nicu tăcea mereu, simțind-o aproape și totuși ca pe o arătare.

Costache, ca să stea mai bine, puse șiragul de covrigi alături de ea, pe locul liber.

— Covrigi proaspeți? strigă Frusinica bucuroasă... Ah... Dați-mi și mie...

El îi făcu semn și ea rupse grăbită unul, din care mușcă lacomă.

Topit de amintire, Bălcescu se întrebă, întorcîndu-și privirea înăuntru, care era adevărata Frusinica? Fetița de odinioară, care sărea într-un picior pe subt nuc, ori

femeia asta care-şi plimba frumuseţea de iasmă într-un oraş adormit, pustiu, în întinderea lunară cu stihiile ei albe şi reci, ca într-o nemărginire polară... ?

În dreptul casei lor, ei coborîră. În timp ce-i întindea mîna lui Costache, ea îl privea lung pe Nicu... Apoi mîinile lor întîrziară în strînsoare. Nu-şi spuseră la revedere. Costache, vesel şi zgomotos, fără să observe nimic, îi ceru voie să vie s-o vadă la teatru, ispitit să-şi încerce norocul. Gîndul că ar putea povesti în cercurile de tineret, în care se ducea el, cum a vizitat-o în cabina ei de la teatru pe Eufrosina Băl-Ceaurescu îi dădea imbold cu tot dinadinsul să se ducă s-o vadă şi era fericit că a obţinut aprobarea ei.

DAR DE ANUL NOU

În ziua de Anul nou, toată lumea dormea tun în casa din mahalaua Visarionului, deşi ora era aproape unsprezece dimineaţa, căci în ajun petrecuseră cu toţii în casa unui unchi, Faca, pe care-l mai chema şi Vasile. Fusese lume multă, numai neamuri, cu veselie gălăgioasă, cu sorcova pentru copii, cu danţ pentru tineret; fetele şi guvernantele cîntaseră cu rîndul la pianina dreaptă, cam dezacordată (dar principalul era că tactul era bătut cu putere şi chiar cu elan), iar masa fusese întinsă de pe la unsprezece jumătate seara, cu mare grijă, să-i găsească pe toţi Anul nou cu paharul în mînă, pînă la cinci dimineaţa, cînd cele trei sănii ale unchiului Faca duseseră pe rînd toată lumea acasă.

Singura care nu dormea acum era Zinca Bălcescu. Se deşteptase de pe la şase dimineaţa, fiindcă la orice oră se culca, se scula din pricina ficatului tot la ceasul şase

dimineaţa. Mai rămăsese încă în pat, ca să n-o trezească pe Tiţa, care dormea în patul de alături. Amîndouă paturile erau de nuc, înguste şi cam înalte, şi se dormea pe ele mult mai prost decît pe sofalele vechi, dar acum era moda mobilelor Biedermayer.

Avea Zinca leacuri pentru toate, fel de fel de ceaiuri, buruieni adunate de pe valea Topologului, numai că durerile acestea de ficat sînt înşelătoare, ceea ce face bine azi, mîine poate să facă rău şi trebuie să ştii cînd să opreşti o băutură, ca să începi să iei alta. Se mai trezise şi bucătăreasa, care venise pe la nouă să aprindă focurile în sobe; slujnica cea tînără, Paraschiva, dormea şi ea azi mai mult.

— Încet, încet, Stanco, să nu scoli copiii că s-au culcat tîrziu...

Şi Stanca, bătrîioară şi cam adusă din spate, puse lemn cu lemn pe duşumea, ca să nu huruie, şi apoi se duse să mai aducă un braţ. Afară era un ger cu adevărat ca de Bobotează, care făcea aerul ca sticla.

Zinca potrivi perina subt capul fetei care dormea cu faţa culcată pe mîna dreaptă. O privi lung, clătinînd din cap, sfîşiată de o veche amărăciune. „Dacă nu se va mărita nici anul acesta... ?" Zinca nu apucă să-şi sfîrşească gîndul, că se-nfioră şi îşi spuse, topită de milă şi durere: „Doamne, de va rămîne singură, ce va înţelege ea din viaţă... ?" Îi mîngîie obrazul încet, cu grijă, să n-o deştepte. „Are anul acesta douăzeci şi patru de ani. Cele de o vîrstă cu ea sînt măritate de zece-unsprezece ani, unele au cîte cinci-şase copii... E prost, nu e vorbă, şi obiceiul ăsta să măriţi o fată la treisprezece, la paisprezece ani, cînd e încă de tot crudă, dar asta e nebunia părinţilor care se grăbesc să scape de o grijă... ca să nu rămîie cu piatra în casă..." Numai ea, care a văzut atîtea mame de paisprezece ani, ştie cum le zdruncină sănătatea naşterile astea pripite, de rămîn betege pentru

toată viața... Se întoarce în așternutul care e prea cald pentru ficatul ei și nu-și poate alunga neliniștea. Doamne, au fost destui tineri care au întrebat-o pe Tița ce gînduri are... De ce nu s-o fi măritînd ? De ce iese cu atîta silă la baluri și la soarèle ?

Ce frumos a vălțuit azi-noapte cu verii ei ! Atît de frumos îi stătea mai ales alături de Costache, înalt, în fracul negru, cu guler de catifea albastră, că toată lumea nu avea ochi decît pentru ei, și cînd s-a sfîrșit danțul au bătut din palme...

Acum cînd doarme, fața ei pare mai rotundă, nu mai e încruntată ca de obicei, de a rămas cu o cută între sprîncene. Deși seamănă mult cu Costache, nu e, ca fată, atît de frumoasă cît e el, ca bărbat. Trăsăturile Bălceștilor stau bine bărbaților, dar sînt prea aspre pentru femei. Gura le e prea severă, ochii prea pironitori. Prea e mare depărtarea între pleoape și sprîncene, de par toți Bălceștii atît de stranii. Și totuși, Marghioala, care are fața cam lungă și uscată și pleoapele de sus chiar prea late, s-a măritat înaintea Sevastiței și are acum casa ei, căminul ei... are copii, are un bărbat al ei...

Tița a visat ceva ; zîmbește și se întoarce ; acum părul îi cade pe față, căci nu vrea să și-l puie seara pe moațe, ca Marghioala. Doamne, cum va putea ea să rămînă cîndva, singură cuc, la Bălcești ? Ori în vreo odaie întunecată de mahala, dacă Bălceștii vor merge la nepoți ?

Zinca se ridică din pat și se duce de îngenunche la icoana Maicii Domnului, așezată în colțul dinspre răsărit, deasupra căreia arde zi și noapte o candelă roșie, ferecată în argint, agățată de un arc. „Anul acesta, Maică preacurată... dă-i și ei bucuria de a fi soție... de a fi mamă... Ai milă de mine..." și se frînge în genunchi de durere.

Anul trecut a putut totuși să facă pentru Sevastița ce n-a putut face mai înainte și ce n-ar fi nădăjduit nici-

odată. A fost un an tare bun la Bălcești. A scos de pe fîn aproape trei sute de galbeni. L-a vîndut, chiar în ajunul Crăciunului, unor proprietari de pe Vedea, căci acolo a fost astă-vară secetă. Și de la prune a scos bani, cam două sute de galbeni... Are acum pentru Sevastița aproape opt sute de galbeni puși deoparte. „Doamne, dacă ar fi anul acesta... pînă nu trece ea de douăzeci și patru de ani. Pînă cînd nu se înăsprește la chip..."

A venit femeia să mai aducă un braț de lemne.

— Cucoană, știți... coconașul Nicolache nu doarme

Zinca întrebă speriată :

— Dar ce face ? De ce nu doarme ? E bolnav ?

— Nu cred... Umblă prin casă... vorbește tare... și apoi scrie la masă. I-am dus două ceaiuri. Stanca se îndreaptă spre ușă, dar în prag se oprește. Știți că a venit și ăst an dă la boierul ăla, cum îi zice... Mede... Mede...

— Medelioglu, Stanco ?

— Da... dă la el... așa cum îi ziee. E un băiat la bucătărie și a adus într-un sac doi purcei. Vai, tare sînt frumoși... dă soi cum nu să găsesc la noi, pă Argeș.

Zinca se bucură copilărește, înduioșată ; uneori îi dau lacrimile cînd vede că se gîndesc oamenii și la ea. Aseară, înainte de a pleca de acasă, copiii toți tăbărîseră cu boabe de grîu pe ea... Îi uraseră la mulți ani și-i dăduseră fiecare cîte un dar. Tița îi împletise în taină niște mănuși de lînă de angora, pe care cususe apoi palme de piele de căprioară. Marghioala îi împletise și-i adusese niște tîrlici cu fir de lînă bătut, tot așa, întărite pe talpă cu piele, cusuți la cizmar, că iarna cam trăgea pe subt ușă... Costache îi cumpărase din leafa lui o frumușeță de șal călduros de Buchara, cum văzuse el la o cucoană din protipendadă... Barbu... ei, Barbu, sfătuit de Nicolache — credea ea — îi dăduse ochelarii să-i schimbe sticlele, căci văzuse el că ea ține mereu *Vestitorul* la doi coți cînd citește ziarul, seara... Se supă-

rase de dimineaţă că a pierdut ochelarii — îi luase băiatul să le potrivească sticlele — dar fu nevoită să mărturisească, n-avea încotro, că acum poate citi foaia numai de la o jumătate de cot. Nicolache nu putuse refuza plata unui mare logofăt, care ţinea să arate în scris că are ighemonicon şi care-i mai dădea pe deasupra un vraf de cărţi şi hrisoave, aşa că-i cumpărase maică-si de la Danielopolu o lampă cu picior înalt şi cu abajur de porţelan, care ardea cu gaz rectificat, adusă de la Braşov, căci vedea seară de seară că lumînarea de seu ori de ceară, cu pîlpîitul ei, supără ochii bătrînei tot mai mult. Ea plînsese de fericire şi, înainte chiar de plecare, voise să ducă lampa asta în odaia de musafiri (ea şi acum tot aşa îi zicea, deşi era odaia lui Nicolache); i se părea că el avea mai multă nevoie, fiindcă de multe ori citea şi scria toată noaptea. Dar văzu că îşi cumpărase una la fel şi pentru el.

Îi dădură iar lacrimile şi se închină... „Mi-a dat Dumnezeu copii buni." Din pricina durerilor de ficat căpătase un mers parcă fără sprijin, nesigur pe picioare.

Totuşi, puse cu plăcere tîrlicii cei noi, îmbrăcă un capot, peste el o scurteică de casă şi se duse la bucătărie să vadă darul pe care-l primise de la nevasta poştelnicului Medelioglu. În fiecare an îi trimitea de Anul nou cîte un dar, de cînd o făcuse bine de un soi de dambla, înţepîndu-i spinarea cu ace, cum aflase ea de la un bătrîn hagiu, cu care stătuse mult de vorbă despre leacurile arapilor din India. După înţepături o ţinea acoperită bine, punîndu-i cataplasme de fiertură de mătrăgună. De şapte ori îi făcuse ai casei maslu, o duseseră şi o culcaseră la Sfînta sfintelor, ca să treacă preotul peste ea cu sfînta *Evanghelie*, dar fusese de prisos. Însă cu înţepăturile astea se făcuse bine. De atunci, de cîte ori era cineva bolnav în casă, numai pe ea, pe serdăreasa, o chemau.

Erau închişi în magazia de lemne doi godaci lungi şi albi de tot, laţi în spate, cu părul rar, dar mătăsos, cu urechi blegi şi fălci mari, cu rîtul ca o perniţă trandafirie. Flăcăul care adusese sacul în spinare, înalt, slab, cu faţa măslinie, înfăşurat într-o scurtă peticită şi încălţat cu nişte cizme groase la fel de peticite, îi spusese că a zis cocoana să nu-i taie, ci să-i păstreze dă prăsilă, că d-aia i-a trimis o pereche...

Dar aici în bucătărie o mai aşteptă şi altă bucurie. Vorniceasa Zinca Golescu, pe care o cunoştea numai prin copiii ei, dar n-o văzuse niciodată, îi trimisese patru ghivece cu un soi rar de indruşaim, adus pentru ea anume de la Adrianopol. Indruşaimul acesta înflorea şi iarna, dacă era ţinut la lumină şi căldură, iar florile, în umbreluţe de tulpini subţiri, erau de culoare aproape vişinie. „E foarte bun de pus iarna la ferestre, pe mese, ori de atîrnat de tavan", se gîndi Zinca. Vara, e minunat pentru cerdac. Găsi între flori şi un bilet: „De la o Zoe pentru altă Zoe. Anul nou cu noroc". Ştia că Zinca Golescu iubeşte nespus florile, că a reparat de curînd conacul de la Goleşti şi că a făcut acolo o grădină cu soiuri rare, aproape tot atît de frumoase ca aceea de la Belvedere, unde se ducea tot Bucureştiul să vadă florile Goleştilor.

Se auzi dintr-o dată o talangă sunînd dîrz la uşă şi după ea plesnete năprasnice de bici, întovărăşite de chiote şi hăuleli, ca şi de mugete grozave. Copiii se treziră din somn şi alergară la ferestrele de la uliţă. Ca să vadă colindul, Zinca venise şi ea, cam greoaie la cincizeci şi ceva de ani, iar după ea bucătăreasa şi Paraschiva.

Era acum ceva temeinic, nu ca „pluguleţele" acelea fără plug de-aseară, cînd doi-trei băieţi pocnesc din bici, şi unul sună un clopoţel, spunînd grăbit ceva ce nu se înţelege.

Apăruseră pe la ferestre şi vecinii.

Se oprise în fața casei lor, în zăpadă, un plug mare de lemn, dar cu cuțitul de fier, tras de șase boi plăvani, cu coarnele poleite cu hîrtie aurie, roșie și verde... Înapoia plugului, pus pe o săniuță, în care era înfipt și un brad mic împodobit, era un butoiaș, care în loc de capac avea o piele de tobă bine întinsă. Ieșeau din ea cîteva fire de mătase. Un flăcău, purtînd peste zăbun cămașă de pînză lungă, cu rîuri de arnici roșu, care-i ajungeau aproape pînă la opinci, în care băgase peste obiele două perechi de ciorapi de lînă, trăgea de fire cu iscusință și asta făcea ca buhaiul să scoată acele mugete grozave.

Împrăștiați de-a latul uliței, în zăpadă, în jurul plugului și al buhaiului, încă vreo șase-șapte flăcăi, purtînd la fel peste sumane și zăbune cămăși lungi, țărănești, cu rîuri de arnici roșu, hăuleau și pocneau fără încetare din bicele cu codiriștea scurtă ca la gîrbaci, dar cu șfichiul de mătase legat de frînghii noi, lungi de patruzeci coți. Cel de la ușă, care suna într-una talanga de oi, răcnea ceva cu „bădița Traian, care s-a sculat mai an", ceva care, acum din pricina vuietului, nu se mai putea înțelege.

Atunci Bălcescu îl văzu din nou pe flăcăul pe care-l zărise de dimineață, cu un sac în spate, căutînd ceva și pînă la urmă intrase, înțepenit de ger și rebegit, în curte. I se păruse și atunci că l-a mai întîlnit undeva. Acum îl văzu însă bine, cu sacul gol în mînă, și în cap cu o șapcă trasă zdravăn, dar tot fără să-i acopere urechile înțepenite de ger. Aștepta să sfîrșească plesnetele de bici, ca să poată pleca și el. Dar Nicu știa acum de unde-l cunoștea și trimise repede să-l cheme înăuntru, chiar prin față.

Nepricepînd despre ce este vorba, omul intră speriat, în timp ce Paraschiva punea trei sfănțihi în căciula unui flăcău, care arunca dintr-o traistă boabe de grîu

peste ferestre, peste casă. Acesta puse apoi bucuros gologanii în punga de meșină, pe care o ținea aninată de gît.

— Ascultă, dumneata ești Bănică ? Ai cîntat miercuri seara la prietenul meu Voinescu, nu ? întrebă grăbit Bălcescu.

Omul cu ochii mari, negri, înconjurați cu mult alb, fu gata să cadă jos.

— Ești bolnav, ce e cu dumneata ?

Îl așeză pe scaun, ceru să i se aducă un ceai cald. Și astfel află ce era viața lui Bănică Mustea în acest mijloc de veac romantic și generos.

Ai lui se treziră robi la postelnicul Medelioglu de la Vadu Rău, care-i cumpărase de cînd se vînduse la sultan-mezat averea Dudescului. Tatăl lui era cu fierăria și potcovăria curții, mamă-sa avea în seamă păsările, iar două surori erau slujnice sus în casă. Un unchi era lăutar, iar feciorul acestuia, țambalagiu. Boierul Medelioglu iubea nespus cîntecul de lăută și punea totdeauna să-i cînte lăutari la masă. De mic, Bănică prinsese ceva din meșteșugul unchiului său, iar de cînd a fost să aibă vreo șaisprezece ani, Medelioglu nu se mai putea lipsi de el. Îl cereau și prietenii lui uneori, dar el nu-l prea da, căci acum Bănică rămăsese singur la vioară, unchiul Stănilă căpătase un reumatism la mîini și nu mai putea îndoi degetele pe coarde, de aceea încercă să se facă muscalagiu. Dar și cu naiul mergea destul de greu, iar pînă la urmă rămăsese să cînte numai din gură, căci știa o seamă de cîntece de inimă albastră... Într-o seară, prin mai, cînd boierul era la moșie, Bănică a fost dus de vătaful curții, un transilvănean, trocar cum se zicea, la sala Slătineanu, unde l-a auzit cîntînd pe Wiest și orchestra lui... A venit acasă, în odaia lungă, joasă, cu pereții coșcoviți, ale cărei uși dau de-a dreptul în curte lîngă puț, în mocirlă, care nu se mai usucă niciodată, decît cînd e ger iarna,

și în seara aceea n-a lăsat nici un rob să doarmă. Cînta ca înnebunit tot ceea ce păstrase în ureche.

Vătaful a stat toată noaptea acolo, iar după ce li s-a stricat somnul, chiar și ceilalți robi au ascultat răpiți ceea ce scotea din coardele viorii Bănică.

A doua zi, vătaful Ioachim l-a luat în grădină ; s-au lungit împreună pe iarbă și Ioachim i-a spus o părere a lui.

— Mă Bănică... tu trebuie să mergi să înveți la neamțul ăla, la Wiest, pînă i-oi fura meșteșugul...

— Nene Ioachime, nu pricep...

— Îți spun eu... Ai să te duci să spui că vrei să înveți și, după cîte știu eu, el o să te ia de școlar, că am întrebat eu, și am aflat eu că el are o școală... și caută băieți cu dar la cîntat.

— Dar, nene Ioachime, cum o să plec io dă la curte ? Dacă o să afle boieru ? Mă sfărîmă în picioare...

— N-o să afle, măre băiete... că nu t-ei duce să înveți decît cînd nu este el în București... Și apoi și dacă află după ce oi învăța tu... mai curînd va fi să se bucure... Se laudă el acum cu tine pe la prietenii lui, da' ce-o să fie mai tîrziu cînd o să furi știința lui Wiest ?

Bănică s-a uitat cu silă la hanțele lui peticite, zdrențuite.

— Zău, nene Ioachime, ce-mi spui dumneata o fi poate cu putință în Transilvania, acolo la Sibiu, dă unde ești dumneata, dar p-aci e greu...

— Nu fi prost ! Ai să mergi cu mine să-ți faci niște straie mai acătării — că știu că ai ceva bani adunați din bacșișuri. Le lași, cînd or fi gata, la un prieten al meu, dă peste munți, om cu minte dreaptă. Cînd pleci la școală... te duci și te îmbraci la el... Tot la el te întorci și te dezbraci, îți iei țoalele și vii acasă...

Pînă la urmă așa a făcut.

Luni întregi, cît boierul era la moșie, arnăutul de la poartă îl lăsa să iasă, fiindcă spunea Ioachim că Bănică

e trimis să stea lîngă gardul grădinii de la Giafer și să asculte lăutarii vestiți, ca să învețe cîntece noi pentru boier...

Dar la școala lui Wiest nimeni nu știe nici azi că Bănică e țigan rob. Ar muri de rușine ca adineauri dacă ar afla cumva ceilalți școlari ai lui Wiest că el îi freacă boierului picioarele dimineața, îi ține ligheanul, îl bărbierește și face și alte treburi de slugă de odaie și de ciubucciu...

— A aflat Medelioglu că acum cînți după note ?

— Încă nu...

— Și ce ai de gînd să faci ?

— Mă răscumpăr, sau dacă nu, mă spînzur într-o noapte în grajd...

Bălcescu se supără de-a binelea.

— Nu vorbi prostii, lasă spînzurătoarea... Trebuie să te eliberezi... Trebuie să găsim noi douăzeci de galbeni cu care să te poți răscumpăra... Am eu un plan. Trebuie să vii să cînți mîine seară la „Asociația literară". După asta vom aduna acolo banii care ne trebuie.

— Cu douăzeci dă galbeni nu pot fi răscumpărat. Boieru nici nu vrea să audă. I-a dat marele logofăt Bălăceanu o sută dă galbeni pentru mine... într-o seară cînd ei jucau cărți... și cînd m-a luat pă mine și pă văru Ristache, țambalagiu... cu el.

Bălcescu încremeni.

— Nu te-a dat pe o sută de galbeni ? Dar asta e o sumă, nu glumă, cumperi... dar se întrerupse, căci simți că orice comparație ar fi fost penibilă. Îi place lui atît de mult muzica ?

— Muzica, ciubucul și vinul... Stă după masă într-un scaun mare, cu o tipsie dinainte, pă care e cafea, un ciubuc și sticla dă vin. Stă singur așa, și noi îi cîntăm un ceas, două, pînă îl fură somnu și să duce să să culce.

— Auzisem că-i o fiară... E cel mai ticălos dintre proprietarii de moşii... Cum mai arată ca înfăţişare ?

— Io... ştiu ? Cum să vă spun ? Este mic, osos, uscat şi la trup, şi la faţă... nu are dăcît piele galbenă pă el... Are nişte ochi ca ai mei, şi nasul lung, cu o mustaţă întoarsă ca o lipitoare în jos... E ras la tîmple şi la ceafă.

Bălcescu zîmbi. Acum îşi aduse aminte unde l-a cunoscut pe Medelioglu, cu vreo cinci ani mai înainte : la conacul lui Raletu.

— Am înţeles... Va fi greu. Dar trebuie să izbutim... Trebuie să cînţi mîine seară la „Asociaţia literară".

— Nu pot... nu vreau să afle nimeni că sînt rob...

— Lasă prostiile astea, Bănică... şi deodată se întoarse spre el... Ce-ar fi dacă ai fugi, Bănică ?

Violistul clătină din cap, cu amărăciune şi spaimă.

— Unde să fug ? E greu să scapi dă boieru ăsta. Au fugit unii oameni ai lui în munţi şi tot i-a aflat... Pă urmă şi-au scuipat plămînii.

— Ştiu eu pe cineva care a fugit de pe moşia lui... Dar, în sfîrşit... e altceva... Ascultă... şi Bălcescu se opri din plimbarea lui agitată... Vei cînta mîine seară... la soarèa... iar acolo nu va şti nimeni, decît ce vei vrea dumneata să se ştie. Stai jos şi bea-ţi ceaiul, că se răceşte... Ia şi din cozonacul ăla...

— Dar cum o să lipsesc din curte mîine seară ?

— Ai să vezi cum... dar bea-ţi ceaiul...

Bălcescu ieşi şi se întoarse întovărăşit de maică-sa. Bănică sări desperat în picioare, se înecă vorbind cu gura plină şi fu să moară apoi de ruşine că a vărsat ceaşca cu ceai.

Pînă la urmă a rămas că serdăreasa va cere pentru mîine seară, de la nevasta lui Medelioglu, să i-l trimită pe Bănică să cînte la ea acasă. Apoi se va face cum e mai bine...

O SOARÈA ARTISTICĂ

Casa vornicului Iordache Florescu era întîia casă din josul Podului Mogoşoaiei, lîngă bisericuţa Sfîntu Spiridon de pe malul Dîmboviţei, care se găsea însă pe atunci de partea astălaltă, căci în spatele casei banului Ghica, gîrla făcea un mare ocol în jos, spre miazăzi, tocmai printre bisericuţă şi mănăstirea Antim... Era o casă veche bătrînească, cu pivniţele de cărămidă boltită, de rezistase zeci de ani iureşului apelor de primăvară mînioasă, mai ales cu ajutorul a trei rînduri de bulumaci groşi cît omul, care întăreau malul ceva mai ridicat, deasupra sporit în totul cu alte vreo treizeci de proptele, fagi întregi curăţaţi de ramuri şi cojiţi. În catul scund, deasupra, era un mare număr de odăi, nu numai pentru cei zece copii ai marelui vornic, dar şi pentru musafiri, căci era una dintre casele cele mai ospitaliere din Bucureşti. Aproape toţi Floreştii moşteniseră chipul mereu încruntat, cu capul mic şi sprîncenat al vornicului, pe un gît lung, iar trupul îl aveau înalt şi şui ; şi totuşi erau foarte căutaţi de toată lumea, ca oameni de viaţă.

Pe Podul Mogoşoaiei, în sania de piaţă, cu valtrap şi cu zurgălăi, cu cai purtînd tuiuri roşii în frunte şi mînaţi de birjarul care stătea în picioare, veneau cei patru Bălceşti : Nicu şi Sevastiţa pe scaunul aşternut cu blană vopsită vişiniu, iar Costache şi Barbu în spatele lor, în picioare, pe laviţa dinapoi, cum era obiceiul pentru tineret. După ce trecuseră de hanul şi prăvăliile bisericii Zlătarilor şi cele de la Sfîntul Ioan cel Mare — era cam peste drum — fuseseră nevoiţi să se oprească în dreptul fostului Han al lui Constantin — Constantin Brîncoveanu — unde, pe maidanul înzăpezit, se afla acum un circ mare. Era ceasul la care boierii veneau la reprezentaţii în sănii, de pe toate uliţele vecine, ca şi gloata,

aceasta bineînțeles pe jos. Săniile se îmbulzeau unele într-altele de nu mai putea nici una să treacă, nici să lase loc unui vicleim, cu facle, irozi, soldați, ciobani, îngeri, care se încurcau printre ele. De atîta umblet, se zobise zăpada și se făcuse pulbere groasă, fumurie, toată. Așteptînd, văzură de aci, devale, pe malul gîrlei înghețate tun, aprins, în fața casei Floreștilor, focul cel mare la care se încălzeau vizitii și masalagii. Oamenii aduseseră lavițe lungi și tari de la bucătărie, beau țuică fiartă și puneau să le cînte copiii cu steaua. Flăcările mari arătau ferestrele casei luminate de ele și, ca zugrăvite pe un perete în para focului cu sfinții pe ea, toată bisericuța Sfîntul Spiridon din malul apei... Săniile de casă așteptau trase pe maidanul din față, și caii acoperiți cu cergi rontăiau grăunțe.

La scară, Bălceștii dădură drumul săniei de birjă, cum se zicea, și urcară cele cîteva trepte ale cerdacului, unde-i aștepta o slugă de curte cu o sarică mițoasă și pîslari ; sluga le deschise ușa cea mare.

Se știa, firește, că nu e un mare bal, că e doar o soarèa a tineretului iubitor de literatură, de muzică și dans, gata să aplaude și poeziile patriotice citite de Bolliac și de Grigore Alexandrescu.

De obicei, atunci cînd era vorba de primit un oaspe mai de seamă, să zicem vreunul dintre marii boieri reformiști (Ion Cîmpineanu, de pildă), la intrarea saloanelor unde aveau loc soarèlele „Asociației literare", cum se numea acum societatea de curînd constituită, se afla chiar președintele Iancu Văcărescu, iar pentru oaspeți obișnuiți, numai unul dintre membrii comitetului, dar totdeauna avînd alături și pe stăpîna casei sau altă reprezentantă a neamului ei. Nicu Bălcescu fu foarte surprins cînd de data aceasta văzu că sînt întîmpinați de cei doi frați, care păreau gemeni, Dimitrie și Costache, în fracuri tutunii fără cusur, avînd însă alături nu pe Luxița Florescu, ci pe vioaia Ana Ipătescu, despre care

știe, e drept, că împreună cu Lucica și Sevastița era a treia femeie inițiată în secretele „Frăției", datorită mai ales grijii ce-i purta colonelul Nicolae Golescu, cel ce avea o încredere nemărginită în ea și o socotea ca pe o rudă a sa, încredințîndu-i multe secrete politice.

Sala în care intraseră era numai un fel de anticameră a salonului cel mare și avea numaidecît, în stînga, odaia celor doi frați, Costache și Dimitrie, pe cînd ceilalți copii ai vornicului își aveau odăile lor în partea dinspre gîrlă, unde casa mai avea, deasupra malului, un cat puternic proptit ; catul acesta fusese adăugat acolo în fund, cu timpul, numai pentru copii, care tot sporiseră la număr. Sala de la intrare era destul de înaltă, dar ca tot restul casei, cam prea veche, netapetată, ci doar zugrăvită cu mari buchete de flori, pictate cu apă, foarte palide, în mijlocul unor mari chenare aurii, căci așa dorise Luxița, al cărei cuvînt era lege în casă... Spunea ea rîzînd că zugrăveala e mult mai ușor de curățat decît tapetul. Două oglinzi mari cu ramele în acoladă de fiecare latură și aurite își făceau față, multiplicînd la nesfîrșit pe cei care își scoteau hainele groase de pe ei, ca să rămîie îmbrăcați de serată. Și aici era o înnoire cerută de Luxița și știută de toți prietenii și anume că nu mai era nevoie să rămîie întreaga seară toți slujitorii musafirilor într-o odaie de dedesubt, ca să le păzească hainele groase, de obicei foarte scumpe. Doi oameni de casă, supravegheați de vătaful curții, luau acum hainele boierilor și le duceau cu grijă în odaia băieților, unde le puneau pe paturi, pe scaune, pe masa de lucru chiar. Slujitorii aceștia erau acum deprinși cu asemenea rînduială și se dusese pomina că nu fac nici o încurcătură și pot să dea, în orice clipă, orice haină care li se cere.

Cei patru își lăsară deci veșmintele și Costache Bălcescu apăru în salon, înalt și subțire, într-un frac negru, cu guler de catifea albastră, cu un jabou de mătase alb-albăstrui în loc de guler și cravată de o eleganță care

făcuse să i se dea de la o vreme, între fete, numele de *„prince noir"* [1] — după ce fusese un timp „baronul" — poreclă de care el auzise şi era foarte mîndru în sinea lui. Unii îl bănuiau că la serate îşi măreşte cu picături de arsenic ochii negri, şi aşa destul de mari. Îşi mîngîia uşor cu palma bărbuţa subţire ca un chenar şi, cu Sevastiţa la braţ, ea în rochie de tafta albastru-închis (căci se socotea la douăzeci şi patru de ani fată bătrînă), îşi făcu în sală o intrare foarte observată de toată lumea. Barbu n-avea încă frac, ci numai un fel de redingotă, despre care numai el ştia că este a lui Costache, bine transformată de un croitor neamţ de lîngă metohul Episcopiei. De altfel şi el era aproape tot atît de înalt ca şi Costache, dar spre deosebire de acesta, aproape blond şi cu ochi mici subt fruntea mare, boltită, şi obrajii parcă de două ori mai înalţi decît ar fi fost firesc, încît umerii lor cădeau prea jos şi cînd slăbeau erau prea vădiţi, arătîndu-i nasul prea mare.

Băicescu îl întrebă puţin mirat pe Dimitrie, care luase de braţ pe Barbu, unde e Luxiţa, iar acesta îl lămuri că este sus, în iatacul ei, puţin cam bolnavă, că nu se poate duce nimeni s-o vadă, fiindcă doctorul Gronau (doctorul la modă) nu dă voie.

Era destul de neliniştit, cînd Ana Ipătescu se apropie de el şi, luîndu-i braţul, trecură prin cele două saloane care dădeau unul într-altul şi erau acum pline de tineret. Cînd ajunseră în fostul pridvor, lung cît casa, închis acum cu un geamlîc ca o galerie cu faţa spre gîrlă, îi spuse în şoaptă să se urce sus la Luxiţa, căci ea îl aşteaptă.

Un covor lung printre nişte hîrdaie verzi cu leandri şi lămîi sterpi, de-a lungul peretelui acoperit de litografii, ducea pe o scară de lemn, boită în roşu, la iatacul de sus. Un slujitor de casă îşi făcea de lucru acolo,

[1] Prinţ negru (fr.).

avînd cuvînt ca din porunca doctorului neamţ să nu lase pe nimeni să treacă mai departe.

O găsi în iatacul ei, culcată pe patul cu baldachin de mătase verde deasupra, sprijinit de coloanele răsucite de lemn de nuc, bine lustruit. Era într-un capot de mătase de culoarea sidefului, peste care avea un fel de jachetă lungă de catifea verzuie, tivită cu o blană subţire de oposum. Cîte trei zulufi în stînga şi în dreapta îi făceau faţa mai mică, accentuîndu-i sprîncenele prea negre, cam depărtate, dar ea îl primi surîzătoare şi chipul ei îi păru nespus de graţios, aşa lungită pe pat.

— Ce-i asta? Eşti bolnavă? întrebă el neliniştit, înainte chiar de a-i da bună ziua.

Ea nu-i răspunse ci, rămînînd culcată, îşi ţinti asupra lui privirea, cu un surîs plin de taină.

— Lucico, reluă el tot mai neliniştit, eşti într-adevăr bolnavă?

Ea zîmbea mereu, cu ochii pironiţi asupra lui. Părea că vrea să-i ascundă ceva.

— Nu pot să-ţi spun...

Se sperie şi mai rău de acest răspuns şi atunci tînăra şi oacheşa femeie îi făcu semn, cu degetele moi ca un surîs, să se apropie, şi-i spuse ceva încetişor la ureche.

El rămase încremenit şi o flăcără îi trecu prin ochii mari şi uşori oblici, peste obrajii negricioşi.

— Acum n-ai ce face, va trebui să mă iei de nevastă...

Foarte tulburat, se plimba încet prin iatac, netezindu-şi cu palmele tîmplele care-i zvîcneau, pletele mici de diacon, întoarse peste urechi. Nu putea vorbi, se gîndea atît de concentrat, de parcă ar fi fost într-altă lume...

Îşi reveni cînd ea îl întrebă, surîzătoare:

— Nu te bucuri?

Atunci el veni lîngă pat, îi luă mîna uşoară în mîna lui fierbinte şi-i spuse cu o voce gravă, înfrigurată:

— Ţi-am vorbit cu sinceritate, Lucico. Tu nu înţelegi că eu sînt un om bolnav, că eu nu am dreptul să am o femeie totdeauna lîngă mine, fără ca viaţa ei să nu fie în primejdie ? Mama nu ştie că şi eu sînt bolnav, de aceea îmi vorbeşte deschis. Ei bine, ea socoate din experienţa ei doftoricească că această boală se ia.

— Puţin îmi pasă... şi mîna ei uşoară îl strînse tare şi-l sili să se apropie şi mai mult, îl sili să îngenunche lîngă pat, apoi îşi apropie gura de buzele lui şi-l sărută apăsat.

Dar el era tot îndepărtat, tot în lumea lui de gînduri şi după un timp îi spuse adînc îndurerat :

— Dar copilul ? Eu nu voi avea curajul să-l ţin lîngă mine, să îmbrăţişez făptura aceea mică şi nevinovată, aşa cum aş dori din toată fiinţa mea.

— Cred că nu e tocmai adevărat ce spui tu.... dar... să ni-l dea Dumnezeu şi vom face aşa cum e datoria noastră să facem.

Vorbea înţelept. Avea acum treizeci de ani şi o dorinţă fără margini de a fi mamă.

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri, pe mica treaptă de la picioarele patului. Apoi reluă ca un obsedat :

— Viaţa mea este hotărîtă... şi fiecare ceas al ei trebuie folosit cu scumpătate... Trebuie să ştim să jertfim tot ce nu duce pe calea acelei idei care ne călăuzeşte... tot ce ne poate face într-o clipă oarecare să şovăim... Zîmbi, privind-o cu o nesfîrşită dragoste, şi adăugă : De pildă, ca acum.

— Dacă tu socoţi că aşa ţi-e scris... că asta e soarta ta... eu nu te pot împiedica.

— Nu aşa mi-e scris, Lucico... (De cînd se simte mai legat de ea, îi spune de preferinţă, numai el Lucica.) Soarta mea e o soartă pe care mi-am ales-o eu singur, în deplină libertate, înainte chiar de a fi bolnav... Apoi se ridică dintr-o dată hotărît, duse mîna nervoasă peste fruntea prea înaltă, cam prea modelată, ca şi cînd ar fi

risipit un vis şi continuă : Să ajuţi milioane de robi truditi, să fii părtaş la ridicarea lor la o viaţă nouă, omenească, liberă este o datorie de la care eu de acum încolo nu mă pot sustrage orice aş face... şi drept să-ţi spun, cînd sînt singur cu mine însumi, mi se pare că e o soartă cu care mă împac, nu fără un soi de fericire, din adînc.

Ea înţelese şi-i vorbi cu o cinstită hotărîre :

— Eu nu te voi împiedica niciodată de la ceea ce tu socoţi că e datoria vieţii tale... Voi căuta să-mi fac totuşi viaţa alături de tine, în umbra ta... iar de la aceasta tu nu mă poţi împiedica.

Au rămas amîndoi mult timp tăcuţi, tresărind doar cînd Ana Ipătescu intră ca să anunţe foarte tulburată :

— A venit.

Luxiţa se întunecă puţin.

— Cine i-a ieşit înainte ?

— Iancu Văcărescu şi cu mine... pe urmă s-a adunat lumea în jurul lui.

— Acum ce face ?

— Stă într-un colţ al salonului cu lire şi harfe de vorbă cu Iancu Cîmpineanu.

Salonul cu lire şi harfe era întîiul dintre saloane.

Puţin iritat că se vorbeşte fără să i se spuie de-a dreptul despre ceva, care probabil îl interesează, întrebă :

— Cine a venit, despre cine e vorba ?

— Cantacuzino, Costache Cantacuzino... îi spuse în grabă Luxiţa, cerîndu-şi parcă iertare că a întîrziat să-i spună.

Bălcescu fu într-adevăr uimit. Îl ştia plecat de multă vreme din ţară, după ce fusese în conflict cu Alexandru Ghica, pentru că acesta îl înlocuise din toate slujbele. Intrigase şi el ca să-l scoată din domnie, şi, adăugînd la multe alte pricini între care şi votul potrivnic politicii lui la cel al Adunării Obşteşti, izbutise ; dar cînd avu loc alegerea de la sfîrşitul anului 1842, Costache Can-

Clubul cărţii digitale 2024

tacuzino nu întruni decît un număr ridicol de voturi. De supărare, vesti că el nu mai rămîne în țara asta nerecunoscătoare, că se duce să trăiască în străinătate, mai ales la Constantinopol, unde cam pregătea acum și căderea lui Gheorghe Bibescu, norocosul cu o sută treizeci și unu de voturi, de la alegerea care-l umilise pe el însuși atît de mult. Ceruse lui Iancu Văcărescu, spre uimirea tuturor, să fie primit la soarèaua literară de astă-seară. Spre neliniștea multora... Cel mai neliniștit fu colonelul Nicolae Golescu, care, aflînd de această vizită, anunțase de pe la prînz pe Luxița, prin Ana Ipătescu, să-i înlesnească chiar în astă-seară o ședință de comitet a „Frăției".

— Acum înțelegi, domnule Bălcescu, de ce Luxița este bolnavă și nu are voie nimeni să urce aci sus ? îl întrebă rîzînd Ana.

Se hotărî ca Ana Ipătescu să vestească pe frații Golești, pe Arăpilă, pe Bolliac, pe Tell și pe Axente Sever, de îndată ce vor sosi, să urce pe scara din dos sus la iatac, pentru o consfătuire, așa cum de fapt se mai întîmplase și altădată, numai că atunci, tot în vremea unei serate, ședința „Frăției" avu loc în pivnița boltită și întunecoasă, cu ieșiri secrete spre zăvoaiele gîrlei.

Nu era vorba propriu-zis de un comitet, căci statutele nu putuseră fi respectate întocmai, ci de un nucleu dintre membrii „Frăției", care aveau îndeosebi încredere unii într-alții.

•

Jos, lumea aproape se îmbulzea. Aproape că se umpluseră cele două saloane foarte vaste, zugrăvite tot cu apă, dar primul salon, cel mare, avînd pe pereți, în chenare mari și pătrate, cu laturi aurii tot în acoladă, lire mari și harfe, aurii și ele, pe cînd al doilea salon avea în mijlocul chenarelor cîte un mare scut alămiu

de subt care ieșeau snopuri de sulițe și spade. Erau făcute după același canon și de același meșter care zugrăvise și casa unchiului Manolache Florescu, de lîngă Cișmigiu. De tavan era spînzurat un policandru cu zece brațe, și de fiecare brat atîrnau un fel de ciucuri de stras alb, care străluceau, răsfrîngînd flăcările lumînărilor de spermanțet. Două oglinzi mari cu ramă îngustă înmulțeau lumînările, făcîndu-le scînteietoare.

Pregătirile erau sfîrșite și era gata să se înceapă programul artistic. Toate jilțurile, un fel de „empire",[1] cu spătar destul de înalt, capitonate cu pluș albăstrui, fuseseră ocupate și se mai aduseseră multe scaune de feluri diferite din alte încăperi. O canapea dreaptă și lată ca un divan, cu spătar înalt, fusese rezervată, într-o parte, pentru poetul președinte Iancu Văcărescu și pentru musafirii neobicinuiți, Costache Cantacuzino și Ion Cîmpineanu. Cel care vestea producția ce urma era tînărul Costache Florescu, și el apăru acum din ușa dinspre galeria-cerdac, întovărășit de Grigore Alexandrescu. Acesta își rezemă un cot de pianul din stînga și aștepță surîzînd, puțin ironic, prezentarea.

— Strălucitul nostru poet Grigore Alexandrescu ne va citi *Satira duhului meu.*

Se auziră unele aplauze și o voce din fund strigă :

— Vrem să auzim *Ucigașul fără voie.*

Înalt, cu fața mare, smeadă, frumoasă, cu fruntea lată, cu plete romantice întoarse ca la diaconi, cum era moda, și cu ochii depărtați, cu un staturnic zîmbet ironic subt mustața mică, mătăsoasă, poetul citi cu oarecare indiferență, parcă absent și totuși cu o vervă neașteptată de la o privire atît de melancolică, vreo cîteva fragmente din *Satira duhului meu :*

„— Trageți toți cîte-o carte ! Domnule, ești cu mine,
Șezi, mă rog, împotrivă, și vezi de joacă bine.

[1] *Empire* — mobilă din epoca imperiului lui Napoleon Bonaparte.

— Dar ți-am spus, coconiță, că eu, din întîmplare,
Nici bine, nici nebine nu poci să fac cercare ;
Am cuvintele mele : aste jocuri plăcute,
Cu voia dumitale, îmi sînt necunoscute.
— Nebun cine te-o crede, vrei să te rugăm poate ;
Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate."

Se auziră în amîndouă saloanele hohote de rîs scurte și murmure vesele. Poetul zîmbi cu gîndul aiurea, își mîngîie cu un deget mustața și continuă simplu, fără să joace ori să declame :

. . . . . .

„Dar cărțile cu mine e greu să se împace.
Mai lesne poci a spune hoțiile urmate
La zece tribunaluri subt nume de dreptate ;
Mai lesne poci să număr pe degetele mele
Cîți sfinți avem pe lună și cîte versuri rele
Decît să bag în seamă ce carte nu e dată."

Din nou cîteva cucoane chicotesc vesele, deși satira pare anume scrisă pentru multe dintre ele.

. . . . . .

„Rîz văzîndu-te singur și într-un colț doparte,
Parcă-ai fi mers acolo, ca să compui o carte,
Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.
Dacă vro coconiță frumoasă, dulce, bună,
Crezînd că ne prefacem, ne-ndeamnă, ne poftește,
Ne ia la joc, greșeala-i îndată și-o plătește :
Rar să se afle damă de mijloc așa tare
Ca să n-o fac să cază la cea dintîi mișcare.
Asta îți e talentul și darurile toate !"

Aici nu mai putu continua, pentru că larma și veselia umplură amîndouă saloanele. Spusese cu atîta limpezime fraza, că mulți îl și văzură pe poet căzînd cu dama în brațe pe podea.

I se ceru apoi cu aplauze stăruitoare să declame *Ucigașul fără voie*, dar spuse că el e cam firav și nu are forța dramatică de trebuință, totuși e gata, dacă le face plăcere, să citească *Boul și vițelul*, o fabulă nevinovată, pe care o spuse apoi cu aceeași iscusită distilare a ironiei. Fu iar aplaudat, firește.

În schimb, Cezar Bolliac, cu fața lui pătrată din pricina bărbii hirsute, cu ochii apropiați, rotunzi, iscoditori chiar prin ochelari, subt strînsura frunții vaste, cu jacheta lui destul de mototolită, veni cu pas hotărît, nu se rezemă de pian cum era obiceiul și anunță puternic : *Clăcașii* [1]. Era o poezie începută de curînd, după sfatul lui Bălcescu, dar pe care nu o socotea încă sfîrșită. Ținu totuși s-o spuie, ca să audă cei de față și alt sunet de cobză, cum zicea el.

„Oh ! legați pentru vecie
De pămîntul unde stăm,
Plătim vecinică chirie
Și pe apa care bem.
Nu avem nimic al nostru ;
Tot în preajmă e străin !
Venim rupți din lucrul vostru
Și dăm peste-al lipsei chin.

Ca un dobitoc de muncă,
Ca copaciul roditor,
Ca rodirea dintr-o luncă
Voi priviți pe muncitor.
El și fiii, și soție,
Boul, vaca și viței,
Toți sînt zestre și moșie :
Robi ai muncii, robi ai ei.

[1] Titlul definitiv al poeziei e *Clăcașul*.

Sînteți veseli cînd ne vindeți
În arendă la cochinți!
Cămătă pe muncă prindeți
Pruncilor de la părinți!
Bătrîn, văduvă, copilul
Munca-le vă sînt datori;
Și sudoarea lor, suspinul
V-aprind setea de comori."

. . . . . .

Fu foarte aplaudat, căci în felul lui tineretul acesta era totuși un tineret plin de inimă și progresist, chiar dacă mai tîrziu, la vîrsta cînd se dezvoltă instinctul de proprietate, cum băga de seamă ironic Bălcescu, avea să urmeze în cea mai mare parte legea intereselor lui.

După ce aplauzele se potoliră, Costache Florescu păși în urma unei destul de voluminoase boieroaice, îmbrăcată într-o rochie foarte largă, întinsă jos pe cercuri nevăzute de sîrmă, o rochie de culoarea prunei coapte, de loc urîtă și care lăsa vederii tuturor niște umeri rotunzi, cam prea plini, dar albi. După ea venea, subțire și juvenil, cu sprîncene groase peste ochi, Dimitrie Florescu, care se așeză la pian, un „Erard" negru cu coadă, adus în București de curînd, dăruit lui Dimitrie de tatăl său, marele vornic; la terminarea Colegiului și după sfatul lui Aristia, care vedea în tînărul acesta un talent muzical de mare viitor. Acum profesorul, în colțul de lîngă fereastră, tresări de plăcere, văzîndu-l așezat, plimbîndu-și mîinile pe clape.

Costache Florescu era voios, căci nu se lăsase pînă ce nu-și înscrisese în program voluminoasa lui simpatie, silindu-l pe fratele său să o acompanieze. Vesti:

— Vorniceasa Ghica, rugată stăruitor de noi, va binevoi să ne cînte o romanță compusă de Dimitrie Florescu, pe versuri ale marelui poet Alecsandri.

Tineretul întîmpină cu aplauze și strigăte vesele pe compozitor și pe interpreta sa, bucuroși poate că nu le cîntă iar aria din *Lucia di Lamermoor*.

— Îmi pare rău că gazda noastră, Luxița Florescu, este bolnavă în iatacul ei și nu poate să ne asculte, cuvîntă vorniceasa. Dar...

— Dar ascultăm noi... cîntă... ascultăm noi, se auziră stăruitoare și gălăgioase voci tinere, pe cînd Aristia făcea semne lui Cezar Bolliac, pe furiș, că ar vrea să-i spuie ceva. Cîntecul plăcu, și el vestea pe acel care avea să compuie bucata cea mai cîntată a Bucureștilor în vremea aceea, tot pe versuri de Alecsandri, cunoscuta *Steluța*: „Tu care ești pierdută în neagra vecinicie".

*

În timpul acesta, în iatacul de sus urcaseră, neobservați de cei de jos, Nicolae Golescu, Ștefan Golescu, Arăpilă, Voinescu II, Bolliac și, spre surprinderea lui Bălcescu, Ion Ghica, venit în sfîrșit de la Iași, unde era reținut de lecțiile de inginerie, pe care le dădea ca profesor la Academia de acolo.

Firește că întîiul lucru pe care-l discutară fu prezența lui Constantin Cantacuzino în țară — și mai ales la această serată — cum și consecințele ei pentru „Asociație".

— Dacă intrigantul acesta s-a întors, fu de părere Bolliac, este că se simte tare. Cu siguranță că la Țarigrad n-a stat cu mîinile încrucișate.

— Ești sigur că a fost tot timpul la Țarigrad? îl întrerupse Ștefan Golescu. Mulți cred că în timpul acesta a fost la una dintre moșiile lui din Teleorman. Unii cred că a fost la Brașov și la Viena.

Dar Ion Ghica era mai bine informat, căci mai totdeauna cei dintr-o capitală știau mai bine ce se întîmplă în cealaltă. Cantacuzino fusese de vreo două

ori în țară, cu treburi pe la moșiile lui, dar stătuse cea mai mare parte din timp la Constantinopol. Avea mari șanse acum, cu căderea lui Reșid-pașa, care nu-l putea suferi, să fie ajutat de noul mare vizir.

— În orice caz, spuse Ghica, este foarte neplăcut lucru că s-a poftit la această soarèa. Vodă Bibescu, și așa pornit împotriva societății, va fi foarte supărat, probabil. Cantacuzino poate veni să vadă care e atmosfera în țară, dar Iancu Văcărescu rău a făcut că n-a fost mai cu luare-aminte și nu a găsit un mod oarecare spre a nu-l primi.

Bălcescu fu însă de părere că nimeni nu poate fi refuzat dacă își arată dorința de a asista la asemenea petrecere nevinovată. Tocmai pentru anumite motive care privesc „Frăția" trebuie păstrat caracterul deschis al reuniunilor „Asociației literare".

— Și pe urmă, crede Iancu Ghica în mod serios că pe Bibescu îl neliniștește mai mult Constantin Cantacuzino decît Ion Cîmpineanu, de pildă, care e totuși obișnuit la aceste soarèle?... Și, deși știa că are să-l supere pe bunul său prieten Iancu Ghica, de vreme ce acesta era nepotul lui Cîmpineanu, el continuă, zeflemitor: Adevărul este că zelul marilor boieri pentru ridicarea culturală a poporului romîn este desigur sincer, dar nu e lipsit de anumite dedesubturi. De ce a făcut tot ce a putut Alexandru Ghica numai ca să ducă la desființarea Filarmonicii, care se manifestase cu atîta succes în 1834? De ce a băgat intrigi între Eliade și Cîmpineanu? Fiindcă i se părea — și poate pe drept cuvînt — că Ion Cîmpineanu își sporise prin Filarmonică, prin intelectuali mai ales, popularitatea și deci și sorții de a-i lua locul lui Alexandru Ghica... De ce Bibescu, la rîndul său, a dus iar la desființarea Filarmonicii abia reînființată, făcînd să nu i se mai dea sala de la Momolo și anunțînd că face el o nouă asociație teatrală cu Aristia, care e, mi se pare, jos în salon și

care știe cît prețuiesc făgăduielile domnești, căci și acum e mereu purtat pe drumuri?... Sînt deci de părere că nu trebuie să luăm în seamă toate toanele și ifosele culturale ale foștilor, actualilor și viitorilor domnitori. Adevărata ridicare în învățătură a neamului presupune mai întîi eliberarea din acea sclavie care este claca ticăloasă, care menține poporul romîn în rătăcirile întunericului. Nu este bine pe de altă parte, vă repet, că atunci cînd avem „Frăția", unde sîntem numai noi între noi, să facem din „Asociația literară" un club închis, căci atunci într-adevăr ar da de bănuit.

Veni de jos Sevastița. Era trimisă de Ana și aduse o veste neașteptată.

— Marele agă halea, Iancu Manu, a venit să asiste și el la soarèa... A vrut să întrerupă cîntecul cînd a venit el, dar a făcut semn să nu se deranjeze nimeni, să continue vorniceasa să cînte — tocmai cînta aria din *Lucia di Lamermoor* — pînă la capăt și s-a mulțumit să se așeze pe un scaun lîngă ușă.

Asta puse vîrf la toate. Omul care veghea la siguranța regimului venise el însuși la această nevinovată soarèa...

— E limpede că e trimis de Bibescu, care prin oamenii lui a aflat, desigur, că se află aci Costache Cantacuzino... Nu mai vorbesc de Ion Cîmpineanu, fu de părere Ion Voinescu II.

— Cîtă vreme sînt toți trei jos acolo, nu e nici o primejdie pentru noi, căută să-l liniștească Bălcescu, glumind.

Nicolae Golescu era însă și el neliniștit. Adunaseră cei de la „Frăția" un număr destul de mare de arme de tot soiul la el la Belvedere, profitînd de reputația lui de mare vînător. Dar ca să nu bată la ochi, dacă ar păstra în casă aproape treizeci de puști și vreo cincizeci de pistoale, în cele din urmă hotărîseră să ascundă

o parte din ele într-un pod cu fîn, cam părăsit, la Ana Ipătescu acasă, loc oricum puțin supravegheat.

— Totuși, încheie el, vizita asta a lui Iancu Manu nu-mi place.

— N-ar trebui să vă fie atît de mult teamă de el. Se pretinde progresist și prieten al scriitorilor și pictorilor. I-a cerut lui Rosenthal să-i picteze întreaga familie... Ar fi putut veni aci din simpla plăcere de a asculta declamații și muzică, fu de părere Ștefan Golescu.

Bălcescu se înfurie de-a binelea :

— Că el vrea să se ia bine cu cercurile progresiste, care pregătesc revoluția, este foarte firesc, căci își păstrează astfel omul dreptul de a coti în clipa potrivită, așa cum va sufla vîntul. Dar ca noi să nu vedem primejdia unei apropieri prea mari de acest om ar fi o greșeală de neiertat. În ceea ce privește armele, cred că ar trebui să cerem părerea fratelui Axente Sever, care știe poate mai bine ce e de făcut și are, printre tabacii lui, oameni care pot să ducă la îndeplinire o hotărîre, pe care am putea-o lua în această privință...

Fratele Axente Sever, profesorul ardelean, înalt, osos, cu frunte goală și boltită deasupra unor ochi duși în fundul capului, cu o barbă castanie destul de mare, care-i lăsa afară o parte din obrajii uscați și bărbia în față, era înfășurat într-un surtuc negru, strîmt, și avea mai curînd o înfățișare de ascet.

— Apoi, fraților, eu gîndesc că nu e bine să purtăm armele de ici, colo, așa cum ni se năzare nouă că ar fi careva primejdie... Că atunci ajungem să le schimbăm locul în fiecare zi și pare-mi-se că astfel nu facem decît tocmai să sporim primejdia. Cată să le lăsăm deci unde sînt și numai dacă se întîmplă ceva că e musai să le mutăm, atunci om aviza, eu cu feciorii mei tăbaci, că cum îi mai bine să facem. Acum e bine totuși că știm din vreme și ne-om pregăti și noi.

Și ceilalți găsiră că părerea profesorului de la Sfîntul Sava e chibzuită. Aveau încredere în el, pentru că îl știau nespus de serios, deși vorbea greu ; dar el n-avea încredere în nimeni, ochii lui sfredeleau, bănuitori, pe toată lumea și de aceea conlucrarea cu el era destul de grea. Nu se înțelegea decît cu Bălcescu și numai uneori cu Nicolae Golescu, care, oricum, era șeful lui direct în ierarhia „Frăției".

Între timp, jos, în saloanele ticsite de lume, fu o nouă tulburare. Eufrosina Băl-Ceaurescu venea însoțită de aghiotantul lui vodă, faimosul colonel Dăscălescu... Era o mică întrerupere și ea întrebă cu o prefăcută spaimă dacă n-a întîrziat (căci înadins întîrziase). Fu asigurată de cei care făcuseră cerc în jurul ei că e în partea a doua a programului.

*

Cei care fuseseră în iatac apărură treptat și cu mare grijă, jos, în cele două saloane, intrînd pe uși diferite. Bălcescu veni prin odaia băieților și păru deci că a venit de la intrare, de afară. Nu fu zărit de cei de pe marea canapea albastră și nici de ceilalți, căci îl priveau toți, ascultînd cu luare-aminte, pe Bolintineanu, care declama cu patos *O fată tînără pe patul morții*... Cînd cei de față văzuseră că Bolintineanu nu apare încă, se temuseră că se va fi ascuns, cum îi era obiceiul, și-l căutaseră îndîrjiți. Poetul fusese descoperit într-un jilț în odaia băieților și chemat, cu aplauze care nu mai încetau, să declame bucata favorită a sexului frumos, pe care mai toate fetele o știau, de trei ani încoace, pe dinafară. Ceea ce el primi, după alt răsfăț, căci îi plăcea să fie răsfățat de femei. Avea fața destul de lată, și fruntea bombată și prelungită mult prin chelie. Mustața mică, mătăsoasă avea parcă subt ea un soi de sedilă, pusă de buza de jos, o așa-zisă muscă. Era

ceva molatic în toată făptura lui, foarte grațioasă, și îndeosebi avea o dulceață feminină în ochii negri cu pleoape moi și catifelate. Chiar acum cînd se încrunta, încrucișîndu-și puțin privirea fără să-și dea seama — ca să fie, chipurile, mai dramatic — nu izbutea să alunge de pe figura lui acea grație răsfățată.

Bolliac se apropie de Bălcescu, care era secretarul „Asociației", ca și Voinescu II, și-i spuse că înainte ca Bănică să cînte, el ar vrea să citească o poezie pe care a compus-o chiar atunci, cînd a aflat că vioristul totuși va cînta. Vreo cîteva strofe numai. Bălcescu le găsi într-adevăr foarte potrivite, dar fu de părere să le citească după ce Bănică va fi cîntat.

Acum apăru, prin ușa care ducea în pridvor, Costache Florescu, urmat de Eufrosina Băl-Ceaurescu și de un tînăr înalt cu părul pe spate ca niște plete, mai mult negricios. Crainicului îi veni nespus de greu să facă să înceteze aplauzele, ca să anunțe cine va urma. Cînd se potoliră, se anunță o scenă dintr-un vodevil franțuzesc pe care ei îl jucau și la teatru. Aristia, în colțul în care se retrăsese, se întristă auzind ce vor arăta cei doi. Era o scenetă banală, mai mult sau mai puțin vioaie, dar căreia Eufrosina îi dădea, e drept, un farmec nespus. La sfîrșit cîntă ea singură un fel de cuplet, care de doi ani era fredonat cu un fel de patimă de tinerele demoazele din lumea bună. Dimitrie Florescu apăruse neobservat și fericit la pian și o acompania.

Devenise neasemănat de frumoasă, acum, cînd împlinise de curînd douăzeci de ani. Din rochia de catifea subțire, neagră, mult decoltată, lăsînd umerii rotunzi și albi, de altfel se albise și la față de se dusese vestea că face băi cu lapte de măgăriță, creștea un trup zvelt, cu ceva marmurean în el. Era o rochie strînsă pe talie, cu prelungiri ascuțite spre șoldurile tari și înguste, de unde se revărsa învoaltă, pînă la pămînt. Părul ei ca de aur era întors în sus cu sprijinul unui conci încrustat cu mărgăritare. Cu fiecare pas, rochia ei largă, pe cercuri, sălta ușor într-un joc plin de grație, plimbîndu-i mersul sprinten. Ana Ipătescu aplaudă stăruitor și, vrăjită, parcă, de atît aur și alb de trandafir, de ochii viorii, se întoarse spre Tița.

— Spune, Tițo, nu ți se pare că are ceva dintr-un heruvim ?

Tița era și ea tulburată de atîta frumusețe. Ceea ce nu înțelegea era cum putuse deveni atît de albă, căci pînă la cincisprezece ani părea mai mult smeadă.

Eufrosina, răspunzînd aplauzelor stăruitoare, începu un nou cîntec cu vocea ei fragedă, plăpîndă, pură și tulburător de limpede.

Avea o frunte delicată și netedă ca marmura. Ochii, de un albăstru nepămîntesc, în formă de migdală, cu gene negre lungi, străluceau subt sprîncenele subțiri, parcă aduse din condei. Obrajii gingași modelați aveau unduiri de crin. Nasul delicat și semeț își fremăta aripioarele nărilor, ușor înfiorate. Zîmbea tot timpul, ca să arate parcă tuturor, că deși are buzele cărnoase și moi, gura îi e foarte vie. Lucru rar pe vremea aceea, avea toți dinții și încă albi ca un miez de fildeș al buzelor roșii.

— Tițo, are întocmai aceeași rochie ca și tine, numai că a ta este de tafta albastră și a ei de catifea neagră, spuse din nou Ana Ipătescu vecinei ei.

Tița băgase și ea de seamă asemănarea și-și aminti că învățaseră amîndouă să croiască, de cînd își făceau șorțuri și rochii de in, în grădină, subt nuc, cînd aveau paisprezece ani. I se mai ceru din nou Eufrosinei alte cîntece. Ea făcu semn să se facă liniște și spuse cu ochii calzi :

— Dacă maestrul Aristia, pe care-l văd în jilțul acela, e atît de bun să mă acompanieze la pian, voi cînta și altceva. Vă rog să-l rugați și dumneavoastră. Îl arătă

în colțul unde era. Cei de față începură să-l aplaude și el se ridică tulburat cu totul, surprins.

Nu mai vorbeau de doi ani, de cînd se supăraseră. În seara aceasta, el o privea mereu, îndurerat, ca pe un vis, ca pe o fericire pierdută pentru totdeauna. Cînd o văzuse intrînd, cu acel frumos aghiotant domnesc, simțise un cuțit în inimă. Durerea amorțise, dar cuțitul rămăsese acolo. Deși își jurase că nu-i va mai vorbi niciodată, acum gestul ei drăguț îl înfrînse încă o dată. Omul care luptase în rîndul eteriștilor, pieriți în acel măcel cumplit de la Drăgășani, nu putu să spună nu. Zîmbi cu frumoasa lui față de actor obosit, ochii mari i se luminară trist și, cu acel mers bărbătesc și nepăsător, care plăcea atît de mult pe scenă, porni spre pian.

Mai cîntară încă vreo trei-patru cîntece, răspunseră furtunii de aplauze, apoi ea îl luă de braț și-l duse într-un colț, unde li se făcu loc pe o canapea.

— Și aghiotantul tău ?

— Lasă că e bine unde e. Are destule cunoștințe aci.

Au stat de vorbă acolo multă vreme... Aristia se chinuia de moarte să ghicească adevăratele ei sentimente, dar oricît de experimentat era la vîrsta lui, nu putu să vadă adevărul în gingășia ei șireată.

Bănică aștepta cu vioara în mînă în galeria cu geamlîc, lîngă ușă. Tremura tot și își mușca buzele. Avea să cînte fără acompaniament, căci nimeni nu știa să descifreze la vedere notele noi și nici nu fusese timp de repetiție. Îl rugase însă pe Dimitrie Floreseu să steie la pian și să-i dea din cînd în cînd pe *la*.

Intră, cel dintîi, flăcăiandrul negricios, cu sprîncenele negre, tari, amestecate parcă, pleoapa de sus fiind dusă în adînc cu genele ; puse pe un trepied notele copiate cu grijă de Bănică și cusute într-un caiet gros. Apoi anunță :

— Veți auzi acum un extraordinar violonist, elev al maestrului Wiest ; ne cîntă un *capriccio per violino solo* de Paganini.

Fură aplauze bucuroase, zgomotoase. Dimitrie se dădu într-o parte, rămînînd să întoarcă foile. Bănică, într-un surtuc negru, legat la gît cu o cravată de mătase, cu pantalonii de culoare fumurie, aștepta lîngă trepied. Lupta să-și biruie tremuratul mîinii. Era palid ca de ceară, cu ochii, în albul lor mult, tot atît de negri ca și părul. Avea mîna cu degetele subțiri, nervoase și neobicinuit de lungi, crispate pe arcuș. Nu putea începe și, în saloane, întîrzierea lui produse o liniște înghețată. Apoi își mușcă buzele, aproape fumurii și ele, strînse pumnul pe gîtul viorii și începu...

Într-adevăr era ceva văzut și auzit întîia oară la București. Încălecarea frămîntată, perlată a sunetelor ca într-un joc nebunesc de rîndunici bete de lumină, în jurul unui brad, la începutul dimineții, tăia răsuflarea ascultătorilor. Cînd cîntecul părea că și-a terminat creșterea și se pierde, jocul nebunesc al sunetelor în cascadă sporea iarăși mai tare.

A trebuit să cînte cinci-șase dintre aceste faimoase *capriccii*. Se ridicau toți în picioare și-i cereau alte bucăți, și altele. Cînd totuși sfîrși și dispăru — împreună cu Dimitrie — pe ușa care ducea la galeria cu geamlîc, apăru Bolliac întrerupînd cu greu aplauzele.

— Scumpi prieteni și prietene, vă cer îngăduința să vă citesc o poezie compusă de mine chiar astă-seară, cînd am aflat că acest artist, pe care-l cunosc de mai multă vreme, va cînta aci, în fața dumneavoastră...

I s-a răspuns cu aplauze. Și-a potrivit nervos ochelarii și a citit cu o căldură și o sinceritate aproape brutală :

„Cîntă robul pe-a lui vioară,
Flăcări el în piepturi ne strecoară,
Cîntă cel născut din mamă sclavă,
Pe noi toți să ne-aridice în slavă ;

În genunchi el stă şi cîntă,
Arta lui zic toţi că este sfîntă,
Mîna lui, întocma Paganini.
Dar picioarele le sfîşie spinii.
Cînd ne vrăjeşte, zicem, ce sublim...
Dar cît suferă noi nu simţim.
Îl lăsăm zdrobit de lanţ,
Îl păzim cu dorobanţ...

. . . . . .

Voi numiţi asta dreptate?
Şi mai spuneţi, om cu om e frate.
Pentru zece, cinspre galbeni
Tineţi în robie ochi de oameni?

. . . . . .

Fraţilor, că totuşi sîntem fraţi,
Este ceasul: nu mai pregetaţi!
Veniţi lanţurile a-i desface,
În robie el a nu mai zace,
Veniţi toţi să ne unim,
Pe artistul rob să-l slobozim."

Încă mai erau toţi subt vraja *capriciilor* lui Paganini cînd mîna bărbătească a lui Bolliac se adause şi ea ultimului vers, într-un îndemn din inimă. Aplaudară mult şi cu o căldură puţin obicinuită. El le făcu semn să se oprească şi apoi continuă:

— Uitaţi-vă despre ce e vorba... Acest mare violonist este ţigan rob, spre ruşinea veacului nostru. Noi îi putem da libertatea cea fără de seamă dacă îl vom răscumpăra. Prietenul Nicolae Bălcescu şi cu mine vă propunem să subscrieţi toţi cîte puţin, cît vă lasă inima, iar cei care aveţi şi mai puţin, cît puteţi... Stăpînul acestui rob cere trei sute de galbeni. Să-i adunăm, dar firește, nu toţi astă-seară.

— Cît ai spus? întrebă Cîmpineanu, căci temîndu-se ea suma să nu-i sperie, Bolliac se cam bîlbîise.

— Trei sute de galbeni...

Costache Filipescu, care era acum lîngă Bălcescu şi Tiţa, înfăţişă nedumerirea tuturor cînd îşi arătă uimirea.

— Trei sute de galbeni? Dar un rob se vinde cu cincisprezece-douăzeci de galbeni.

— După cîte ştiu, spuse poetul patriot, suma aceasta de douăzeci de galbeni i-a oferit-o artistul însuşi, dar stăpînul lui nici n-a vrut să audă. Un prieten al boierului, care ar fi vrut să aibă în casa lui un asemenea viorist, a oferit o sută de galbeni. Atunci boierul lui a cerut trei sute.

A urmat o lungă tăcere, fiecare ocolea privirea celuilalt, neîndrăznind să spună cel dintîi un cuvînt care putea să fie nepotrivit; şi fiecăruia îi era teamă ca Bolliac să nu i se adreseze lui de-a dreptul.

Atunci, de pe canapeaua albastră, a ridicat uşor mîna acoperită de mîneca largă a binişului mătăsos pînă la inelele mari încărcate cu smaralde şi briliante Costache Cantacuzino.

— Să fie de la mine cincizeci de galbeni...

Suma păru foarte mare, depăşind chiar subscripţiile anuale ale societăţii, care nu treceau de zece-douăzeci de galbeni de persoană şi deodată începură aplauzele. Cînd se potoliră, lumea îşi îndreptă ochii spre ceilalţi musafiri de seamă şi Iancu Manu se simţi îndatorat să vestească cu un zîmbet care ascundea supărarea de a fi prins în situaţia să risipească banii:

— Fie şi de la mine treizeci de galbeni, şi se aşează iar picior peste picior, întinzînd şi mai mult pantalonii cenuşii legaţi cu bentiţă subt pantof, căci de la o vreme se îmbrăca nemţeşte.

Alte aplauze. Cînd Iancu Văcărescu se ridică, cerînd să fie înscris şi el cu cincizeci de galbeni, fu o voie

bună înlăcrimată în cele două saloane, căci şi cei din salonul scuturilor erau îngrămădiţi în uşă. Cei doi fraţi Golescu, care mai rămăseseră în sală, subscriseră fiecare cîte treizeci de galbeni.

— Dacă lucrurile merg aşa, apoi încă o soarèa ca aceasta şi vom avea banii de trebuinţă ca să zdrobim lanţurile acestui strălucit artist, lămuri emoţionat Bolliac.

S-a ridicat Ion Cîmpineanu, care, mîngîindu-şi retoric barba mică şi frîngîndu-şi cu mîna reverul stîng al fracului cenuşiu, într-un gest obicinuit la tribuna Obşteştei Adunări, unde fusese atît de ascultat, vorbi domol, cu o voce muzicală :

— E ruşinea noastră, a tuturor, că o sclavie demnă de epocile cele mai întunecate ale istoriei mai dăinuie la noi şi azi...

Şi continuă, în cuvinte destul de meşteşugite, o adevărată cuvîntare, de altfel frumoasă, dar Bălcescu se întrebă dacă nu vorbeşte atît de mult tocmai ca să nu subscrie nimic, ori prea puţin.

— ...Şi pentru ca să nu întîrziem nici un ceas mai mult clipa cînd acest artist, care v-a vrăjit cu arcuşul lui, va putea răsufla în libertate la fel cu noi toţi, vă rog să-mi daţi voie să subscriu eu restul sumei de care e nevoie.

Bolliac încremeni şi abia putu să întrebe :

— Subscrieţi... subscrieţi o sutăzece galbeni ?

— Dacă atît mai lipseşte, atunci subscriu o sută zece galbeni.

Bolliac ar fi vrut să mulţumească, dar se iscă un ropot de aplauze atît de îndîrjite, încît rămase cu fraza începută.

[1] In textul original : „o sută şaizeci de galbeni". Cum însă preţul robului era de trei sute de galbeni (vezi mai înainte, pag. 134), şi nu de trei sute cincizeci, am modificat suma indicată de autor.

Iancu Manu şopti maliţios lui Constantin Cantacuzino :

— Prinţule, s-a dus iar domnia... şi-i surîse arătînd limpede că el a înţeles sensul întrecerii dintre cei doi rivali. Îi şopti la ureche, stăruind răutăcios : Ăştia de aici vor umple într-o săptămînă Bucureştii, iar într-o lună, ţara întreagă cu întîmplarea de astă-seară. Nu ai ce face.

Costache Cantacuzino îşi mîngîie barba iritat şi-i şopti şuierat :

— Nu-l vor puterile protectoare, mă. Degeaba se prăpădeşte cu firea... Apoi îşi băgă mîna dreaptă, cu inele multe, între inimă şi şalul persan cu care era încins peste anteriul cu flori de aur.

Se vesti curînd că subscrierea va urma, pentru ca să se poată cumpăra şi o vioară potrivită pentru asemenea artist. Se vor aşeza foi de hîrtie şi toc cu cerneală pe o măsuţă şi fiecare, dacă doreşte, va trece şi va subscrie.

Cum se sfîrşi programul, scaunele fură date la o parte şi un grup de fete zburdalnice înconjurară pe vorniceasa Ghica, rugînd-o să cînte la pian, ca să se danseze. Lăsîndu-se destul rugată, vorniceasa se aşeză totuşi la pian, plimbă apoi mîinile pe clape, făcînd ochii mici ca să pară visătoare şi începu un valţ de Lanner[1], pe care-l cînta fredonîndu-l în acelaşi timp. Grupul de ofiţeri, căci erau destui, Costache Filipescu, Deivos, Cristophi, Fărcăşanu şi alţii se înclinară pe rînd, zornăindu-şi pintenii, în faţa cîte unei fetişcane care pîndea clipa cu inima palpitînd şi apoi se avîntau lunecînd lin... Se dansa foarte depărtat unul de altul, schiţînd mişcări de balans. Fetele, cu capul încadrat cu zulufi, uşor înclinat pe umăr, cu braţele tinere, goale, accentuau ritmul, legănîndu-se şi făcînd să se legene şi ro-

[1] *Iosef Lanner* (1801—1843) — compozitor austriac, autor a numeroase valsuri, galopuri etc.

chiile lor strînse subt sîni şi largi jos ca nişte clopote mari de mătase, cu cercuri pe dedesubt de sîrmă, aşa încît unele mişcări dezvăluiau pantalonii de batist alb, cu dantelă încreţită jos.

Alături de canapea se mai aduseră jilţuri în semicerc, ca musafirii de seamă să poată privi în voie şi nu fără o vădită plăcere, de altfel. Fiecare pereche care trecea era măsurată cu privirea de aceşti de mult reputaţi cunoscători ai frumuseţii femeieşti. Iancu Manu, spătos şi încă tînăr cu toţi cei patruzeci de ani ai lui, îşi mîngîie uşor cu un deget mustaţa stufoasă retezată scurt şi aruncă priviri admirative spre o boieroaică tînără, cu cap mic de copil, dar tot atît de înaltă ca el şi robustă ca o lupoaică roşcată : boieroaica se legăna uşor dansînd cu Voinescu II. Era faimoasa Bălaşa Grădişteanu, o văduvă abia în vîrstă de nouăsprezece ani. Cel poftit dintre ei (la al doilea valţ) fu însă Iancu Văcărescu. Veni la el, surîzătoare, una dintre nepoatele lui, aceea pe care Bălcescu o cunoscuse la conacul lui Raletu şi care împreună cu prietenele ei se amuzau drăcoase să-l înveţe pe poet să danţeze dansurile moderne... De obicei el se prefăcea că se lasă greu, că „nu face", sau aşa ceva, atunci ceilalţi dansatori se opreau şi ei şi aplaudau cu rîsete prietenoase pe preşedintele lor, care mai era şi poetul iubit pe deasupra. Pînă la urmă învăţase valţul destul de bine şi era, de altfel, singurul dintre poeţi care ştia să danţeze. Deşi avea aproape cincizeci şi cinci de ani şi era oarecum greoi la trup, Iancu Văcărescu păstrase un fel de tinereţe care uimea. Avea şi el ochii mari ai Văcăreştilor, faţa lor cărnoasă cu trăsături limpezi şi hotărîte, zîmbetul din tot chipul, gustul pentru frumuseţea feminină, ceea ce răutăciosul epigramist Grigore Alexandrescu — care-l iubea nespus de mult şi-l necăjea şi în scris pe tema slăbiciunii lui pentru fete tinere — exprimă în diferite variante, dar lapidar : „Poetul Iancu Văcărescu, binecuvîntatul muzelor

şi binecuvîntătorul muzelor numai în vîrstă de şaptesprezece ani !" Ca mai toţi bărbaţii în această epocă de trecere, îşi tot căuta şi el un fel de barbă mai potrivită, căci mai fiecare, ca toţi purtătorii de barbă din lumea întreagă, încerca tot timpul „să-şi facă un cap". Avusese cînd barbă mare, boierească, răsfirată, cînd o tunsese patrată, cînd o subţiase în faţă şi-şi tunsese mustaţa... Acum o purta scăzută în jurul bărbiei, ca poeţii romantici, uşor deosebită de mustaţa care era lăsată ceva mai plină.

Bălcescu şi Tiţa, pe o canapea, la fel lucrată cu cea albastră, dar cu catifeaua de culoarea vinului, priveau din cînd în cînd la cei ce dănţuiau, deşi el ar fi vrut să fie din nou sus, aşa cum îi făgăduise Luxiţei, ca să joace şah cu Bolliac, ori chiar cu ea, care oricum nu mai putea veni acum jos. Se iscă în saloane un soi de veselie şi Tiţa văzu că lumea rîde fără răutate de o pereche de dansatori cu totul nepotriviţi. O damă cam coaptă se lăsa dusă cu o mutră acră de Grigore Alexandrescu, pe care se vedea că nu-l putuse refuza şi care, cu un zîmbet ironic în colţul gurii, avea aerul să spuie : „Acum după versurile mele despre danţ, aveţi şi prilejul unei demonstraţii". Se vedea limpede că tomnatica dănţuitoare era terorizată de gîndul că ar putea să cadă pe podeaua ceruită cu un dansator aşa de puţin dibaci. De altfel, după cîtva timp, ea mulţumi cavalerului ei şi se desprinse grabnic de el...

Costache pofti ceremonios pe Tiţa ; ea se ridică subţire şi de o nespusă eleganţă în rochia de tafta albastră, cu guler de dantelă albă şi tiv tot de dantelă la mîneci. Nu mai vrea să se îmbrace ca fetele, cu talia sus de tot, subt sîni, ci avea un corsaj strîns pe corp, lung, terminat în unghi ascuţit pe şolduri, de unde fusta se desfăşura larg pînă la călcîie. Femeile foarte împopoţonate, cum era moda, cu fel de fel de volane şi false

croieli şi de culori foarte diferite, găseau că rochia, de o singură culoare şi aceea foarte închisă, era prea bătrînească şi nu-şi explicau de ce Tiţa place atît de mult bărbaţilor, mai ales că, în afară de faimosul ei picior mic, nu găseau la ea nimic deosebit... Cu mîna subţire uşor rezemată de braţul fratelui ei, tăcută, formau o pereche desăvîrşită. Faţa ei lungă şi limpede era acum frumoasă, deşi rece. Veniră fetele zglobii şi de dincolo ca să-i privească. „Veniţi să privim, fetelor... *Le prince noir* dănţuieşte cu sora lui"... Treptat, rămaseră ei singuri şi Văcărescu îi chemă să treacă şi prin celălalt salon al lirelor şi harpelor, ca să-i poată admira toată lumea.

Cînd el, înalt, în fracul negru cu guler de catifea albastră, a dus-o la loc, au fost multe aplauze.

Din nou s-au perindat prin faţa ei, poftind-o mai ales ofiţerii cu uniformele strînse pe talie, scurte de tot, ca nişte fracuri cu coadă smulsă, cu epoleţi mari de aur; dar ea, închisă în ea însăşi, îşi ceru scurt iertare, spunînd că este obosită.

Grigore Alexandrescu, căruia îi plăcea totuşi valţul, dar simţea că-l evită dănţuitoarele, îşi luă inima în dinţi şi se apropie de Tiţa, cu surîsul lui obicinuit, ironic.

— Aveţi curajul să vedeţi cum se poate dansa prost cu mult talent?

Tiţa îl privi lung. Nu-i plăcea acest perpetuu surîs ironic, dar simţea că e la el o mască menită să-i ascundă timiditatea şi marea lui sensibilitate.

— De ce nu?... şi se ridică, însă fără zîmbetul convenţional al acestor formalităţi. De ce nu? Poetul care a scris *Umbra lui Mircea la Cozia, Anul 1840* are dreptul să dănţuiască şi prost dacă vrea.

Grigore Alexandrescu se simţi măgulit şi, înainte de a-i cuprinde talia, se aplecă spre Bălcescu:

— Fii cu luare-aminte şi gata să ne ridici, dacă vom luneca pe duşumeaua asta lustruită.

Atunci ea îi spuse cu oarecare severitate:

— N-ai să cazi. O să am eu grijă de asta... Dumneata gîndeşte-te numai să nu mă calci prea rău pe pantofi. Pe cît se poate nu ridica tocurile de pe podeală şi lasă-te dus de mine. Stai drept, nu te suci atît; fii cu luare-aminte la mîna mea dreaptă, care îţi va apăsa braţul, ca să-ţi arate, cînd e nevoie, ritmul muzicii... Şi nu mai zîmbi ironic, e de prisos, n-are nici un rost!...

Lumea îi privea la început surprinsă şi se aştepta la un fel de scenă de comedie, dar cei doi lunecau lin, şi Grigore Alexandrescu mai, mai să se apropie, ca eleganţă acum, tot înalt şi el, de Costache, care nu era de altfel decît tot elevul desăvîrşit al Tiţei. Se alcătuise din nou o pereche potrivită şi admirată. Un soi de fericire se simţea pe chipul mare, cu fruntea vastă şi mustaţa fină, al poetului, care dănţuia parcă întîia dată. „Ar fi o pereche potrivită", se gîndea în clipa asta şi Bălcescu, deşi îl cam irita felul permanent ironic al lui Grigore Alexandrescu în viaţa de toate zilele. Pe de o parte îi plăcea că-l vedea mereu nemulţumit de cele ce se întîmplau în ţară, de moravurile boierimii orientale feudale, de arivismul ciocoiesc, dar în acelaşi timp îşi dădea seama că această atitudine ironică, în care se refugia acest strălucit poet, era în acelaşi timp o fugă, o teamă de a cerceta mai de aproape, de a merge curajos la cauzele adînci ale răului. Dacă în versuri ironia asta era la locul ei, strecurată aproape în orice frază pe care o spunea, în viaţa de toate zilele era iritantă. Devenise la el o a doua natură, încît uneori chiar cînd nu formula ceva de spirit, dar prin simpla rezervă vădită în ochii mari şi vii, care arătau că ei nu participă la sensul celor spuse, sau prin zîmbetul care devenise puţin automat, anula orice gîndire serioasă. „Şi totuşi, se gîndea Bălcescu, ar fi singurul soţ potrivit dacă Tiţa l-ar primi de bărbat... Maica ar putea dormi în sfîrşit liniştită şi

poate că fata, atît de înăsprită şi autoritară cum a devenit în ultima vreme, l-ar sili şi pe el să nu mai fugă de anumite răspunderi."

— De ce nu-l înveţi, stimată domnişoară, şi pe Nicu să danţeze, cînd eşti atît de meşteră ?

— Nicu ştie să danţeze destul de bine...

— Nu l-am văzut parcă niciodată...

— Nu dănţuieşte, fiindcă... fiindcă el are altceva de făcut în viaţă. Şi pe urmă spune că nu-i place să fie privit de alţii, ca la teatru... De altminteri, de Anul nou, între ai noştri, a dănţuit toată noaptea...

Poetul se simţea foarte bine, dar una dintre răspunderile de care fugea era şi aceea de a-şi lua nevastă, aşa că Tiţa nu avu prilejul să-i spună şi lui — fără îndoială — nu.

Cînd vorniceasa se declară obosită — dar în realitate plictisită de a tot cînta pentru alţii, căci ar fi vrut să dănţuiască şi ea cu ofiţerii cei frumoşi, dacă nu cu pajul ei ştiut, Costache Florescu — se aduseră cafelele şi bomboanele pe tablale purtate de feciori în straie albe, găietănate. Atunci se împrăştiară toţi grupuri, grupuri şi începu larma conversaţiilor şi a rîsetelor zgomotoase.

Trebuie să spunem răspicat că, în această „Asociaţie literară" de cultură romînească, mai nimeni nu vorbea în seara asta romîneşte. Noua „Asociaţie" voia să arate că e totuşi o elită socială, ai cărei membri erau destul de bogaţi ca să poată călători în străinătate sau să-şi poată îngădui luxul unei guvernante scump plătite. Din această vreme începe să se adauge totdeauna, la inventarul de zestre al unei „fete de familie", specificarea stăruitoare că „vorbeşte franţuzeşte", ba chiar că în familia ei nu se vorbeşte decît franţuzeşte, cu excepţia dispoziţiilor date personalului de serviciu. A fost totdeauna de altfel tendinţa claselor dominante să-şi creeze şi un limbaj oarecum cifrat esoteric, adică exclusiv pentru uzul membrilor săi şi în acelaşi timp semn distinctiv al castei, între alte semne... Tot astfel, bunicii şi părinţii celor de azi învăţau cu mîndrie greceşte ca să pară ighemonicoşi şi culţi. Totuşi este locul să se amintească aci că încercarea lui Bibescu de a înfiinţa un liceu de stat, al treilea liceu în Ţara Romînească, acesta cu limba de predare franceză, şi propunerea ca la cursurile complimentare şi speciale (adică începuturile universitare de la Sfîntul Sava) limba de predare să fie tot cea franceză, ceea ce ar fi dus cu timpul la desfiinţarea Colegiilor de la Sfîntul Sava şi de la Craiova, n-a izbutit. N-a izbutit, căci a stîrnit mînia unei părţi dintre intelectuali.

Din salonul scuturilor se aude dezlănţuirea unui hohot de rîs atît de puternic, încît şi cei din salonul lirelor ridică întrebător capetele, bănuind că acolo trebuie să se petreacă lucruri cu deosebire amuzante. Peste cîteva clipe năvăli dincoace un grup tînăr, cu obrajii înălziţi de rîs, şi una dintre fete, bălaie, cu un nas mic şi ochii albaştri, o nepoată a baş boierului Iordache Filipescu, se adresează de-a dreptul marelui agă Manu, ciripind într-o franţuzească precipitată :

— E adevărat, *monsieur*, că a pălmuit-o Bibescu pe Elisa ?... că a tîrît-o de păr prin palat... din cauză că e amorezată de acel consul străin ?... E adevărat ? Dumneavoastră trebuie să ştiţi — şi iar izbucniră toate şi toţi în hohote de rîs.

Iancu Manu era într-o situaţie foarte gingaşă. I se cerea — cu nevinovăţie de altfel — tocmai lui, ministrul poliţiei, să dea pe faţă taine din palatul domnitorului său, dar în acelaşi timp era încîntat că era şi el acum interesant, într-un fel sau altul, pentru acest tineret care nu putea fi pedepsit (dar care, fie zis în treacăt, îşi dovedea astfel puterea corosivă, care în fe-

lul său slăbea zi de zi regimul...). A dat, surîzînd şi abil, un răspuns în doi peri, dar nu scăpă uşor şi conversaţia deveni generală, avîndu-l pe el — care venise totuşi aci să spioneze — drept motiv generator şi îmbrăţişînd, prin bîrfeli elegante, nu numai viaţa particulară, dar şi cea politică a domnitorului.

Povestea nu era de altfel născocită. Bibescu se căsătorise cu Zoe Brîncoveanu, care acum era închisă cu brutalitate într-o casă de sănătate din Viena, pentru ca el să se poată căsători cu Maricica Văcărescu, femeia cea mai frumoasă a principatului (alături de Eufrosina Ceaurescu). Cea mai mare dintre fetele lui Bibescu din întîia căsătorie, Elisa, era îndrăgostită de unul dintre consulii străini şi toată lumea de sus a Bucureştiului nu vorbea decît despre asta... Întrebările fetelor erau foarte periculoase pentru marele agă, pentru că ele scotoceau toată viaţa intimă a lui Bibescu.

— E adevărat, *monsieur* agă, că de ziua Sfîntei Mării, cînd au venit unele boieroaice să se închine doamnei de ziua ei, ea, trîntită pe un divan, le-a trimis pantoful, strigînd tare, să audă toată lumea, ca ele să se închine pantofului, că pe ea destul au bîrfit-o ani de zile?

Iancu Manu zîmbi iarăşi, mărturisind că nu ştie nimic, dar că nu e cu neputinţă să fie aşa, căci se ştie în ce mod s-au purtat boieroaicele din protipendadă faţă de înalta doamnă.

Adevărul era că a doua căsătorie a lui Bibescu apărea celor mai mulţi ca o dovadă a imoralităţii păturii conducătoare şi constituise unul din scandalurile penibile ale epocii. Fusese necesar mai întîi un dublu divorţ, Maricica Văcărescu fiind şi ea căsătorită cu marele spătar Costache Ghica, fratele fostului domnitor, cu care avea, la rîndul ei, tot trei fete. A fost nevoie de compromisuri urîte, de mărturisiri false, pentru ca după vreo trei ani, în care timp Maricica Văcărescu

locuia cu vodă la palatul de subt dealul Mitropoliei şi avea cu el primul copil (tot o fată), să se obţină de la patriarhul din Ţarigrad pronunţarea divorţului. Încă şi mai penibilă era silnicia cu care Bibescu a stăruit să o închidă pe Zoe, nevasta dintîi, în acea casă de sănătate de la Viena, fiindcă numai aşa se putea căsători cu alta, păstrînd totuşi imensa avere a femeii: cea mai mare avere din ţară, cuprinzînd între altele şi palatul de la Mogoşoaia, şi moşia Brîncoveni, şi cea de la Breaza şi altele multe... firește, sub pretextul drepturilor lui, de organ tutelar al copiilor. A fost nevoie, ca să se obţină şi cestălalt divorţ, care părea din cale afară de imoral, să se puie în mişcare jumătate din diplomaţia europeană a epocii. Bibescu ţinea cu orice preţ să aibă şi averea nevestei dintîi şi frumuseţea într-adevăr răpitoare a celei de-a doua. Nu l-a lăsat pe Sathmary pînă cînd nu a înregistrat pentru istorie, într-unul dintre cele mai izbutite portrete ale acestuia, chipul de Ileană Cosînzeană al femeii. Ovalul desăvîrşit, chipul delicat de culoarea chihlimbarului, părul de aur roşcat, pieptănat cu cărare la mijloc şi adus, într-o parte şi alta, peste urechi, ochii mari de culoarea prunei verzi, nasul şi gura lucrate de natură cu o gingăşie meticuloasă sînt într-adevăr tulburătoare. După ani de zile şi după o trudă îndîrjită şi stăruitoare, care ar fi descurajat orice altă femeie, dar nu pe această aurie porumbiţă cu gheare de uliu, cele două divorţuri fură, cu multă silă, pronunţate; atunci, cei doi îndrăgostiţi hotărîră o nuntă cum nu se mai văzuse în Ţara Românească. Mai întîi, el îi constitui o zestre de trei milioane cinci sute de mii de lei aur, mai mult de jumătate din bugetul anual al principatului, ca s-o mîngîie că stătuse atîta timp închisă oarecum în casă, numai ca să evite ironiile lumii „bune". Nunta avu loc la Focşani, naşi fiind Mihail Sturza şi Smaranda, soţia lui. A fost într-adevăr o nuntă ca în poveşti, cu parăzi militare, cu bubuituri de tun, cu ilumi-

naţii şi praznice în toată ţara, cu alaiuri nesfîrşite, deşi Făt-frumosul, care-şi făcuse cu ocazia asta cuşmă şi mantie voievodală în locul gugiumanului şi căbăniţei predecesorilor săi, era tatăl a cinci copii, iar Ileana Cosînzeana, mamă a trei fete, din primele lor căsătorii, iar acum, pe lîngă o fată, copilul amîndurora, era pe cale să le vie încă unul din această nouă căsătorie, adică zece copii laolaltă.

Chiar dacă era invidiat de marele vornic Cantacuzino, care era amărît că el nu interesează pe nimeni şi e lăsat în pace ca o momîie indiferentă, marele agă Manu era şi destul de încurcat că aveau despre ce să ciripească în franţuzeşte fetişcanele de la soarèaua literară şi că era silit să dea atîtea lămuriri, tocmai el care din nesocotinţă se aventurase aci, nădăjduind să afle ce ar fi fost de aflat.

Nici Cantacuzino şi nici Ion Cîmpineanu nu pierdură prilejul să-i ceară noutăţi despre nemaipomenita afacere a falimentului Hagi Moscu, nu chiar de-a dreptul, ci mai mult prin aluzii, dar destul de acre. Ion Cîmpineanu ar fi vrut să ştie, pe de altă parte, dacă Filarmonica va putea să-şi continue stăruinţa pentru construirea unui teatru naţional pe terenul Hanului lui Filaret, de curînd cumpărat în acest scop, sau ce gînduri are în privinţa asta vodă. Iancu Manu răspundea, surîzînd, binevoitor şi cu ocoluri, dar ce gîndea el în clipa asta avea să se vadă abia peste cîtva timp: Filarmonica a fost ca şi desfiinţată şi în noua ei formă, deşi fusese şi el, Iancu Manu, unul dintre iniţiatorii ei, iar „Asociaţia literară" a fost încorsetată cu nişte statute „drastice", ca să se ştie cine răspunde cînd fetişcanele cu zulufi şi cu rochii largi de mătase, încheiate subt şini şi puse pe cercuri de sîrmă, ciripesc pe socoteala doamnei şi a domniţelor lui vodă.

Se auzi o larmă haotică afară, strigăte puternice şi unii slujitori năvăliră înăuntru, anunţînd că Vicleimul cu Irozii vor neapărat să urce sus. Aga se înfurie şi vru să-şi

arate autoritatea, dar tineretul, în frunte cu Dimitrie şi Costache Florescu, stărui, bătînd din palme, ca jocul să fie lăsat să intre.

Da, să vie, dar numai în sala de la intrare, ca să nu murdărească covoarele. Se vor deschide amîndouă uşile şi lumea va privi din saloane, ca la teatru, hotărî jupîneasa Dumitra, care alergase speriată de jos, de la bucătărie, şi de care vrînd-nevrînd trebuia să asculte toată lumea, căci era cunoscută pentru gura ei.

Nu încăpea însă tot Vicleimul în tindă, altfel încăpătoare, pentru că era prea numeros. Se alcătuia dintr-un Irod în straie vopsite şi cu coroană poleită cu aur în cap, ofiţerul său îmbrăcat aproape la fel, dar fără coroană, trei magi îmbrăcaţi în cearşafuri şi turbane ca nişte beduini, îngerii, care la cearşafuri adăugaseră aripi de hîrtie albastră întinse pe speteze, şi un număr mare de ciobani cu sarici pe ei; toţi purtau bîte noduroase de tufan, căci regula era ca orice Vicleim să facă un fel de pustiu în faţa sa — aşa cum făcuse Irod omorînd patruzeci de mii de prunci în noaptea nativităţii — şi deci trebuia nimicit în calea Vicleimului orice alt colind întîlnit; dacă nu apucau să intre, grabnic şi desperat, în vreo curte, copiii care colindau cu steaua se pomeneau aproape dezbrăcaţi, iar stelele erau sfărîmate; la fel trebuiau să se ascundă şi cei cu pluguşorul. Iar dacă întîmplarea aducea faţă în faţă două Vicleimuri, care erau foarte numeroase şi nu se puteau ascunde pe loc, atunci era de neînlăturat o bătălie crîncenă cu capete sparte şi cotonogire serioasă.

După ce se reprezentă noaptea de la Bethleem, dramatizată, trebuia să urmeze jocul păpuşarilor, dar aceştia fură opriţi foarte curînd, căci făceau uneori abateri necuviincioase, ca şi Vicleimul de altfel. Bolintineanu luă căciula din mîna unuia care voia să umble prin salon, ca să adune gologani; cu o faţă la braţ,

dădu ocol încăperii, oprindu-se în fața fiecăruia dintre invitați (Cantacuzino dădu un galben împărătesc) și apoi îi puse-n mînă omului căciula plină de lei și sfanți.

Înainte de plecare, una din guvernantele franceze cîntă la pian un cadril-lancier. Nimeni nu fu lăsat la o parte și se formă un număr destul de mare de perechi, care se mișcau mai mult sau mai puțin după tactul bătut energic la pian. Iancu Văcărescu era acum partenerul unei oacheșe micuțe, cu gura mare, cărnoasă și roșie; păstra un zîmbet plin de șiretenie. Iancu Manu nu putu dănța cu vulpoaica înaltă și cu un cap de copil, cu acea Bălașe pe care o admirase atît, căci ea era acum pereche cu Costache Bălcescu, dar fu încîntat că nepoata baș boierului Filipescu, cea bălaie și cîrnă, îl pofti la joc... Ion Cîmpineanu avea alături una dintre cucoanele tinere și era față în față cu Costache Filipescu și o fată bălană cu chip dulceag de miel.

Eufrosina, care se despărțise de Aristia, invitîndu-l de altfel destul de cald, ca să vie s-o mai vadă — căci aflase și ea că Bibescu vrea să reorganizeze Filarmonica în teatrul cel mare, după ce va fi construit, subt conducerea fostului actor — se pregătea să iasă pe ușă, cînd auzi invitația muzicală pentru cadril-lancier. Se întoarse către colonelul Dăscălescu și-i spuse să-și caute o parteneră. Ea se salutase cu Tița, care-i răspunsese destul de prietenos, și acum se duse întins spre colțul dinspre fereastră, unde erau cei doi pe canapeaua albastră.

— Vreți să dansați cu mine lancier-ul, domnule Bălcescu? întrebă ea și se înclină, aproape tremurînd că va fi refuzată.

Tînărul istoric zîmbi surprins, încurcat de acest „domnule Bălcescu", deși înclinarea i se păru puțin ironică, apoi se ridică spunîndu-și că un cadril e mai puțin spectacol ca alt danț. Tița fu aproape în aceeași clipă poftită de Grigore Alexandrescu.

În timp ce perechile își căutau locurile, Iancu Manu, trecînd pe lîngă Eufrosina, zîmbind cu o oarecare răutate, ca și cînd ar fi spus: „Tocmai cu acesta ți-ai găsit să dansezi cînd sînt atîția ofițeri frumoși aci?" o întrebă în șoaptă:

— Dansezi cu domnul Bălcescu?

La care ea răspunse aproape șuierat, cu ochii vii:

— Da, lîngă el mă simt mai deșteaptă; lîngă el oamenii sînt mai deștepți. Avea aerul să spună: „Poți să încerci și dumneata".

Iancu Manu se încruntă, simțind usturimea răspunsului primit, iar Eufrosina, așteptînd semnalul muzicii, se apropie și se sprijini puternic de brațul dansatorului ei.

*

Nu mai rămăseseră pe scaune decît, într-un colț, o guvernantă obeză și bătrînă, cu obrajii stacojii și cu ochelari, ca și marele vornic Cantacuzino, care fu cuprins de spaimă la gîndul că vreuna dintre fetele astea năzdrăvane l-ar putea sili să danseze cu bătrîna caraghioasă... care a rămas fără cavaler. Știa că a doua zi ar fi glumit răutăcios tot Bucureștii aștia pe socoteala evgheniei lui împărătesc bizantine. Își zise și așa că a călcat cu stîngul... Ce planuri își făcuse venind aci și care era rezultatul? Fusese convins că, de cum va intra pe ușă, va avea la picioarele lui această „Asociație literară", unde știe că se dospește popularitatea — fie ea și restrînsă la o anumită lume — popularitate care, acum cînd se „alegeau" din nou domnii, ușura urcarea în scaunul țării. Nu trebuia să cucerească decît cîteva familii boierești și cîteva zeci de mari negustori, căci aceștia alegeau pe cei vreo patruzeci de membri ai Adunării Obștești extraordinare (în cea ordinară nu erau negustori), care la rîndul ei alegea pe vodă... Era un simulacru de ale-

gerc, dar Cantacuzino nu se putea lipsi de ea, deşi avea tot sprijinul de la Constantinopol, pentru că sprijinul acesta îi era necesar hospodarului, numai ca să nu fie scos de pe tron după ce fusese numit. Astfel izbutise el, în ultima vreme, să obţină făgăduieli serioase la Poartă că pînă în primăvară Bibescu va fi scos. Îşi făcuse planul să devie preşedintele „Asociaţiei", pe care vrea să o amăgească dăruindu-i o tipografie de care ştia că avea ea nevoie, întrucît aceşti intelectuali cu condei dirijau ceea ce s-ar fi numit opinie publică. Acum îşi da seama că nu e nimic de făcut şi-l birui amărăciunea.

În timpul acesta se spuse una dintre puţinele fraze româneşti, rostite la această serată. O spuse marele agă Iancu Manu, cu un straşnic iz boieresc, cînd trecu pe lîngă Iancu Văcărescu, în timpul danţului.

— Cantacuzino s-a întors... I s-a făcut de haleală... Ascultă-mă pe mine, ăsta nu va fi niciodată boier halea.

În primul rînd descendentul lui Şaitanoglu este dezgustat de îmbrăcămintea de pe el, care i se arată acum nu ca un sprijin, ci ca o piedică în calea spre domnie. Îşi frămînta barba mătăsoasă, îngrijită ca o comoară, cu piepteni bătuţi în briliante şi cu parfumuri. De fapt era îmbrăcat nu fără tîlc, căci voia anume să amintească prin splendoarea lui bizantină, de obîrşia imperială a Cantacuzinilor. Capul îi era înfăşurat într-un şal de India ca un turban, prins într-o parte cu un smarald, care făcea singur cît două moşii... Anteriul de pe el era dintr-o mătase de Damasc, bătută din fire de culori înrudite, mult mai aurii, cu găietane din fir de aur roşu şi peste el era încins cu alt şal care amintea de cel de la cap, dar avea şi mai multe flori de aur. Peste anteriu avea o feregea de stofă subţire de Veneţia, verde, mlădioasă ca mătasea, care era ceva mai scurtă ca anteriul şi cădea acoperindu-i frumos genunchiul cu faldurile ei. Peste feregea avea un biniş de atlaz argintiu, căptuşit cu blană de zibelină albă... În picioare ciacşirii, ieşind de sub

anteriu, înfăşuraţi de carîmbi de mătase — de tuzluci — intrau în cizmuliţe scurte, galbene, de saftian de Persia. Oricine şi-ar fi dat seama că îmbrăcămintea lui reprezenta, chiar şi fără giuvaericale, o avere întreagă, iar cu atît mai mare se vădea averea acestuia, cu cît era sporită de cele patru mari inele cu floare de briliante şi rubine care împodobeau mîinile frumos aşezate, una întinsă pe spătarul, alta pe marginea ridicată a divanului. Era o îmbrăcăminte şi o barbă cu care, firește, nu se putea dănţui între aceşti tineri neastîmpăraţi, alături de aceste fete care-i plăceau atît şi care, cu rochiile lor învoalte, făceau reverenţe dănţuitorilor după ritm. Nu, o îmbrăcăminte ca a lui era bună pentru stat în jilţ, nemişcat, ca să primeşti omagii în genunchi şi temenele de supunere. Fusese convins că aşa se va întîmpla, că-i vor face toţi temenele, chiar şi fetele. Intrase asta în socotelile lui. Şi în loc de asta, surprindea mai curînd priviri compătimitor furişate şi zîmbete necuviincioase. Era limpede că mai nimeni dintre cei tineri nu-l cunoştea, mai ales că lipsise atîţia ani din ţară.

Crezu deodată că-i vine ameţeală. Bătrîna guvernantă îi prinsese întîmplător privirea şi, zîmbind, se sculase venind spre el.

Se întreba îngrozit ce vrea de la el şi ar fi vrut să se desfacă podeaua, ceruită cu roşu, ca să-l înghită.

— Mi se pare că vă plictisiţi grozav, îi spuse, într-o franţuzească elveţiană, guvernanta, care era de puţină vreme în ţară, şi se aşeză şi ea pe canapea. Ce vreţi? Asta este soarta noastră, a bătrînilor, la asemenea petreceri... Trebuie să ştim să ne resemnăm.

O fulgeră cu o privire ucigaşă şi o pofti apoi aspru să se întoarcă numaidecît la locul ei, ceea ce ea făcu puţin aiurită, lucru care atrase luarea-aminte a unui întreg grup de dănţuitori.

Descoperi cu înfiorare că e bătrîn... Nu-i venea să creadă. Făcu socoteala în gînd şi găsi că la patruzeci şi

cinci de ani ar trebui totuşi să fie mai tînăr decît Manu şi Cîmpineanu, iar Iancu Văcărescu trebuie să aibă nouă sau zece ani — cel puţin — mai mult decît el. Ei dănţuiau acum şi glumeau în mijlocul unui tineret care scînteia de frumuseţe, iar el „făcea canapeaua", alături de o femeie bătrînă. Îl cuprinse o ciudă aprigă pe barba asta măreaţă şi căruntă, care-i fusese pînă nu demult mîndria vieţii şi strigătul triumfal al bărbăţiei lui. Îşi dădu seama că nu numai nici o fată, dar nici o femeie tînără n-ar avea curajul să danseze, în lume, cu o asemenea barbă, fără să se simtă ridicolă şi nenorocită. Îi era cu neputinţă să admită că, de aci încolo, va putea fi suportat numai pentru numele şi averea lui şi numai pe ascuns, că nici una nu va mai fi mîndră, pînă la nesocotinţă, lăudîndu-se, ca pînă nu demult, că i-a plăcut lui.

Se făcu un fel de horă şi dănţuitoarele treceau împletind ritmic şirul lor cu al bărbaţilor, care le conduceau elegant, ţinîndu-le ridicată mîna dreaptă... Iancu Manu, fericit că dansează, întîlnind privirea lui Cantacuzino îi zîmbi compătimitor.

Acum dănţuitoarele stăteau pe loc şi cavalerii se opreau în faţa lor, făcîndu-le complimente. Mai ales ofiţerilor, în hainele lor turnate pe corp, cu epoleţii de aur şi fireturi, le stătea grozav de bine cînd, drepţi, înclinau uşor capul... Cantacuzino se gîndi că numai armata asta nouă, în uniforme ruseşti, a stricat orînduirea lucrurilor şi că, dacă va fi domn, nici el nu va putea face altfel, căci nu va putea comanda armata în anteriu şi caftan.

Kisseleff avusese dreptate acum vreo cincisprezece ani cînd pusese pe spătarul Alexandru Ghica, şeful oştirii, să treacă în revistă armata, după întîiul ei an de existenţă, dar îl sfătuise să nu treacă pe dinaintea frontului cu barbă şi cu anteriu. Alexandru Ghica — s-a

ştiut mai tîrziu — era îngrozit la gîndul că va trebui să se îmbrace cu nişte pantaloni vizibili, care i se păreau caraghioşi, aşa strînşi pe picioare ca o altă piele. Îşi făcuse uniforma, dar după ce o încercase umblînd cu ea prin cameră, cu ochii în lacrimi, îngrozit, o lăsase la ruda sa — inspecţia era la Craiova — şi, la exerciţiile de dimineaţă, luă parte cu o suită de ofiţeri romîni şi ruşi, el singur fiind în anteriu şi caftan. Şi-a dat totuşi seama că nu merge, şi la banchetul de la prînz apăru, cu oarecare întîrziere, în uniforma armatei şi cu o bărbuţă ca un colier, cu mustăcioara tunsă în locul bărbii de boier halea.

În clipele acelea, Costache Cantacuzino luă o hotărîre deznădăjduită. Îşi va da jos barba şi va chema chiar mîine pe croitorul de subt clubul de la casa Török, ca să-i facă, în cel mult o săptămînă, cîteva costume nemţeşti. Uniforma o va încerca numai după ce va fi ales domn.

UN MIZANTROP MELOMAN

După ce sfîrşea masa, mai totdeauna numai cu ai casei, căci nu-i plăceau musafirii şi în genere oamenii, pe care nu-i căuta decît cînd îi venea toane să joace cărţi, postelnicul Medelioglu se urca în sacnacsiu, se aşeza într-un jilţ scund şi larg, bine căptuşit, şi aştepta cu o mutră acră, de parcă nu-i priise masa. Purtînd anteriu roşu şi capot de pambriu verde, în ale cărui mîneci largi ar fi putut intra toată făptura lui mică, osoasă şi uscată, boierul aştepta să vie Bănică, să-i aducă tipsia cu picior de mahon pe care era ciubucul, cafeaua şi carafa cu vin. Ochii lui prea mari, negri şi cu albul lucios erau parcă mereu înlăcrămaţi. Parcă toată durerea lumii era în el.

Se purta ras la tîmple şi la ceafă şi, cum pe de o parte ceea ce-i mai rămăsese era acoperit de fesul cu fundă verde, cum pe de alta era spîn şi galben ca şofranul, ochios, cu cap mic şi urechi mari, semăna cu acei căţeluşi galbeni fără nici un fir de păr pe ei, cu înfăţişare bătrînicioasă, pe care-i ţin în mînecă unele cucoane, fiindcă sînt friguroşi şi tremură tot timpul. Avea şi o mustaţă subţire, cam de un deget, lungă, întoarsă în jos, lipită ca o scoabă neagră subt nas, peste gură.

După ce trase din ciubuc, să vadă dacă e bine aprins, şi îşi turnă în paharul subţire de cleştar un vin greu ca untdelemnul, făcu semn, cu mîna, lui Bănică... Nu-i plăcea să vorbească ; dar robul ştia ce doreşte stăpînul, aşa încît se şi depărtă cu paşi de stafie, căci îl slujea pe boier umblînd încălţat numai cu ciorapi de lînă şi îmbrăcat într-un fel de capot peticit, aruncat de acesta.

S-a întors cu vioara subt braţ, singur ; la prînz cînta fără ţambalagiu. Aşteptă mult pînă să-i facă boierul iarăşi un semn să înceapă... Totdeauna aştepta, aşa, căci postelnicul, mereu îngîndurat şi cu ochii lăcrămoşi rămaşi în gol, niciodată nu-i vorbea, ci numai făcea semne, ca să nu se cheltuiască prea mult din făptura lui mică de şofran. De astă dată însă întrebă ceva fără să ridice vocea.

— Notele ţi le-ai adus... ?

Bănică începu să tremure şi i se înmuiară picioarele... Coborî cîte cinci trepte spre sala lungă din dos, împleticindu-se.

Ţiganii ceilalţi, care n-aveau de lucru, stăteau întinşi pe patul de scînduri, lung cît toată odaia ; aici dormeau ei de-a latul, pe rogojini. Bănică trase de dedesubt — căci se culca la margine, la perete — o lăviţă mucegăită de umezeală, fiindcă odaia avea pe jos numai lipitură de lut şi bălegar, şi din ea scoase caietul de note.

Cînd se întoarse în sacnacsiu, Medelioglu întinse mîna moale şi uscată, în care robul îi puse, tăcut, caietul. Boierul frunzări caietul şi rămase uimit, căci se aştepta ca notele să fie în transcripţie psaltihică, aşa cum se notau pe atunci şi toate cîntecele de lume, cum de pildă ştia că îşi scria compunerile atît de răspîndite şi prietenul său Anton Pann. După aceea îi făcu semn din nou, indicînd notele. Bănică înţelese şi le puse pe tipsie, începînd un *capriccio*. Cînta prost, căci era absent, se întreba tot timpul, tremurînd, de unde ştia boierul că a învăţat notele de la Wiest şi ce are de gînd să facă.

Dar Medelioglu nu era nici măcar supărat, afară dacă, după firea lui posacă şi mereu întunecată, nu-i va fi căşunat pe toată omenirea.

Asculta aşa, de multă vreme, poate pustiu de gînduri, sorbind rareori din filigeană ori din paharul de cleştar şi trăgînd din ciubuc, cînd i se spuse că doi boieri Goleşti şi alţi doi boieri tineri întreabă dacă primeşte musafiri.

Se trezi din visătoria lui de parcă ar fi căzut în apă. În clipa dintîi vru să spună că nu primeşte pe nimeni, dar pe urmă îşi dădu seama că boierii Goleşti, poate pe deasupra chiar foştii aghiotanţi ai domnitorului, nu pot fi nici măcar lăsaţi să aştepte la uşă. Spuse deci să fie poftiţi înăuntru.

Ei salutară aproape milităreşte — Ştefan şi Nicolae Golescu, Nicolae Bălcescu şi Voinescu II — iar el răspunse ducînd mîna la inimă, la frunte şi la podea. Îi pofti jos şi-l trimise pe Bănică, arătîndu-i pe muteşte, să aducă vin, cafele şi ciubucuri.

— Boierule, începu Nicolae Golescu, noi venim din partea „Asociaţiei literare", care este o societate pentru cinstirea scrisului romînesc şi pentru învăţătura tineretului, ca să-ţi facem o rugăminte, ce cunoscînd inima dumitale cea simţitoare la tot ce e frumos, nu ne îndoim că va găsi primirea cuvenită.

Cei patru erau toți foarte tulburați, căci oarecum trăgeau nădejdea că s-ar putea să aibă surpriza ca postelnicul Medelioglu, aflînd despre ce era vorba, să-l elibereze pe Bănică fără nici o despăgubire.

De aceea Nicolae Golescu aștepta, nădăjduind că omulețul uscat și galben le va veni întru întîmpinare la jumătatea drumului, dar acesta rămase cu ochii lui prea mari și moi pierduți în nesfîrșit.

— Vă rugăm anume să faceți un act creștinesc și să eliberați pe acest rob al dumneavoastră, care este un adevărat artist, întrucît intenția societății noastre este să-l trimitem la Viena să-și termine învățătura și să se facă acolo cunoscut, convinși fiind că faima lui va aduce cinste țării noastre.

Aci, adînc tulburat, Nicolae Golescu se opri într-un gest de așteptare și îl privi stăruitor. La fel, ceilalți trei își ațintiră privirea pe făptura mică din fața lor.

După ce rămase încă multă vreme absent, ca și cînd ar fi fost pe gînduri, Medelioglu răspunse încet și scăzut :

— Nu-l pot slobozi.

Urmă o tăcere îndelungată, în care timp postelnicul le umplu el însuși cu vin cele patru pahare de cleștar, dovadă de civilizație, căci obiceiul încă era ca să bea toată lumea din același pahar. Bălcescu descoperi cu uimire că rafturile rotunde de cărți, care se vedeau în jurul sacnacsiului, nu erau pictate ca în unele case boierești, ci erau cărți adevărate, în grecește și franțuzește... De altfel, pe o măsuță erau versurile lui Lamartine, cu zăloaga de mătase cam pe la mijloc. El însă le spusese de pe drum tovarășilor săi că se înșală nespus atunci cînd trag nădejdea că acest Medelioglu îl va elibera pe Bănică fără plată. Știa de la Toma Panduru — care venea din ce în ce mai des în casa din mahalaua Visarionului, ca să se vaiete, plin de amărăciune, de felul crud și neomenos în care omulețul acesta, cu scoabă neagră deasupra gurii, se purta cu clăcașii de pe moșia sa — că Medelioglu nu avea decît o singură moșie, dar mare, Vadu Rău.

Își amintea de asemenea de timpul cînd trecea spre Bălcești și cînd se oprea totdeauna un ceas, două ca să odihnească la Vadu Rău caii. Stătea atunci îndelung cu sătenii, care nu numai că nu-l uitaseră, dar îl prețuiau ca pe un prieten al lor, deși îl știau boier. Vorbeau cu el fără nici o stînjenire ; îi spuseseră de nenumărate ori întîmplări din care știa că omulețul uscat și spîn, din fața lui, era un fel de fiară, că era mai rău decît toți ceilalți proprietari din district, care de altfel numai buni nu erau... Damian, în tăbăcăria de pe gîrla Dîmboviței, tremura și acum la gîndul că ar putea fi descoperit... Toate astea și le amintea Bălcescu încă mai pătrunzător acum.

— Boierule, avem o altă propunere, dacă aceasta nu vă este pe plac... „Asociația" noastră ar vrea să-l răscumpere pe acest țigan și vă rugăm să ne spuneți cît avem de plătit pentru el.

Vorbise astfel Voinescu II, cu mîinile amîndouă pe genunchii lui mari.

Medelioglu reveni din ținuturile pustii și triste, în care-i călătoreau gîndurile, și spuse tot atît de încet și de scurt ca întîia dată :

— Nu e de vînzare...

Cei patru se priviră unii pe alții, nedumeriți, încurcați. Bănică, la ușă, unde încremenise așteptînd, deoarece boierul nu-i făcuse semn să plece, căzu moale întîi în genunchi, apoi se răsuci în jurul lui, ca un sac golit.

Medelioglu bătu din palme fără nici o urmă de compătimire și, cînd apăru un arnăut, îi arătă ușor cu mîna pe cel căzut, fără să spuie nimic. Acesta înțelese și luă pe braț trupul lung, dar slăbit de boală al țiganului artist.

Voinescu II, jucîndu-şi degetele pe genunchi, stărui cu o voce lipsită de culoare, rece :

— Mi s-a spus că aţi cerut pentru el suma de trei sute de galbeni. Vi se oferă acum această sumă.

— Arhonda, nu pot să primesc nici o sumă, fiindcă nu-l pot slobozi. Nici eu nu pot trăi fără el...

Spusese aceasta cu aceeaşi voce moale şi iar se depărtă de ei, pe potecile pustiului din el.

Cei patru se priveau şi îşi vorbeau prin ridicări de umeri, făcîndu-şi semne, căci gazda nu se uita la ei. Ştefan Golescu stărui de asemeni :

— Vă rugăm totuşi să vă gîndiţi mai bine... E vorba de un artist, poate de un mare artist.

— Am ştiut de mult... înaintea dumneavoastră, acest lucru... Şi tocmai de aceea vreau să-l păstrez, tocmai de aceea nu-l pot elibera... E, sigur, un mare artist.

Atunci Bălcescu, nemaiputîndu-şi stăpîni dezgustul, se ridică în picioare ; simţea nevoia să se mişte, să facă un gest.

— Dumneavoastră nu vă daţi seama că nu aveţi dreptul să înăbuşiţi un talent... să sechestraţi un artist... să vă bucuraţi singur de arta lui, care este a poporului întreg ?

— Legea îmi dă acest drept... şi mi-l apăr.

— O lege monstruoasă, care înjoseşte ideea de om.

Ochii lui Bălcescu scăpărau, şi de enervare stîlcea uşor cuvintele.

— N-am făcut-o eu, mormăi scurt postelnicul.

— Da, scrîşni din dinţi Bălcescu, au făcut-o alţii, alţii la fel cu dumneavoastră.

— N-am făcut-o eu, repetă mai moale Medelioglu şi rămase iar pe gînduri, cu ochii mari, cu urechile lungi şi drepte, cu mustaţa ca o scoabă peste gura uscată, ca un căţel friguros cu botniţă...

Tăcură şi ei înţelegînd că nu mai e nimic de făcut şi se ridicară să plece. Nicolae Golescu, sperînd că s-ar putea să fie totuşi numai o încercare a postelnicului, ca să ridice preţul robului, luă pe frate-său deoparte şi-l întrebă dacă ar fi de părere ca ei, cei doi Goleşti, să mai dea fiecare cîte o sută de galbeni, ca să se poată oferi un nou preţ lui Medelioglu, lucru pe care Ştefan îl încuviinţă.

— Boierule, îţi oferim cinci sute de galbeni pentru răscumpărarea acestui rob.

Erau toţi emoţionaţi, căci era, pe timpul acela, o sumă considerabilă.

Postelnicul rămase mult timp pe gînduri şi pe urmă spuse cu un surîs de mort :

— La vîrsta mea nu am altă plăcere îngăduită decît asta... şi arătă tipsia cu cafele, vin şi ciubucuri... şi cîntecul sublim al acestui rob. Nu mă pot lipsi de el.

Au înţeles că totul e de prisos şi au plecat. Medelioglu a chemat pe Ioachim, vătaful curţii, şi pe arnăuţii de la poartă, pe cel de zi şi pe cel de noapte, şi le-a spus că Bănică nu va mai ieşi niciodată pe poartă, că îi face pe ei răspunzători de acest lucru. Să-l mute din odaia robilor în una din odăile din partea astălaltă a bucătăriei. Să-l îmbrace cu anteriu nou, să-i cumpere papuci noi de meşină. Cînd pleacă el, boierul, din Bucureşti, să ştie că unul dintre arnăuţi va veni după dînsul ca să stea cu ochii pe ţigan, căci îl va lua totdeauna şi pe Bănică la moşie...

Ioachim îşi luă inima în dinţi şi-i spuse cu o voce totuşi sugrumată de teamă :

— Boierule, mi se pare că Bănică nu mai are mult de trăit.

Medelioglu clătină din cap.

— Şi mie tot aşa mi se pare.

Trecură cu chervanele Tisa înghețată și se îndreptau acum spre Huedin. Aci fură nevoiți să aștepte cîteva zile pînă să li se mute dricul chervanelor de pe roți pe tălpoaie de sanie, căci cu cît urcau spre țară, cu atît iarna era mai grea. Roțile parte le puseseră atîrnate înapoi, parte le adunaseră într-un chervan mai gol. Mergeau acum foarte ușor, caii călcau pînă la două poște pe zi. Marfa pe care o aduceau nu era prea grea, pentru că era mai toată foarte scumpă la preț, încăpînd în lăzi ușoare. Mai erau, firește, și darurile pe care fiecare chirigiu și însoțitor de chervane le aducea în lădița lui proprie celor de acasă, copiilor mai ales, care-i așteptau cu nerăbdare de aproape șase luni, visîndu-i în fiecare noapte.

După ce lăsară în urmă și Clujul, cînd trecură Mureșul văzură că nu e de glumit, că e o iarnă grea, satele erau troienite, lumea se închidea în ogrăzi înzăpezite.

După ce trecură și Oltul, la Brașov trebuiră să aștepte multă vreme înainte de a porni din nou spre Bran ; de Valea Prahovei nu putea fi vorba, fiindcă în anul care venea nu se știa dacă va fi gata drumul început încă din vara lui patruzeci și patru, iar trecătoarea de la Juvala era troienită greu, fiindcă de mult nu mai căzuse atîta zăpadă, mai ales în februarie, cînd era nădejde să se sfîrșească potopul iernii.

Și după ce aflară că drumul s-a deschis, trecerea fu o grea încercare, făcută cu mult curaj. Numai niște chirigii îndrăzneți și încercați ca orzarii ăștia din Delea Veche au fost în stare să treacă în trei zile, cu săniile încărcate, de la Bran la Rucăr, de-a lungul Ghimbavului, pe lîngă posada Dîmbovicioarei.

Aci s-au oprit, căci aveau nevoie de odihnă și ei, și caii, și astfel două zile nu dormiră toți, ca de regulă,

în chervane, ci rămîneau de pază numai cîte un sfert din ei, cu rîndul ; ceilalți se culcau omenește prin casele Rucărului, case de munte, curate ca paharul, făcute din lemn. Venea numaidecît după podul mic o cîrciumă cu mușchi afumat și pastramă strașnică cu gust fraged. Și nici vinul adus de la Valea Mare nu era de lepădat, iar cît privește țuica fiartă dreasă cu dulce și cu scorțișoară, nimic de zis.

Plecară din nou la drum, întremați, și nădăjduiau de data asta să-i prindă Mucenicii acasă, în București. Pentru ei, iarna grea și prelungită era cu folos, acum că trecuseră greul, căci numai dacă ar fi ținut zăpada și înghețul cît mai mult, ar fi putut merge pe sănii pînă în curtea Hanului Șerban-Vodă, unde erau așteptați. Se grăbeau să ajungă la timp potrivit, înainte de Paște, cu lipscănia nouă, așteptată de negustorii subțiri ai Bucureștilor.

Trecuseră Dîmbovița, înainte de Dragoslavele, pe gheață, o trecuseră din nou după aceea și se îndreptau acum pe valea adîncă dintre Mateiaș și Hăruga, spre Stoenești. Cei care urmau să fie de pază la noapte dormeau sau încercau să adoarmă pe țoale și perine în fundul chervanului, iar Mitru și Damian ședeau rezemați de-a curmezișul lui, cam în față.

— Mă Mitrule, mie nu-mi plac oamenii ăștia care să tot țin dă noi, d-alaltă seară, și-i arătă doi călăreți care mergeau în frunte, alături de înaintașii întîiului chervan. Nu-mi plac. Să tot vîră în sufletul nostru.

Mitru îi măsură cu luare-aminte, deși cam de departe. Unul dintre ei, care era atît de înalt că-i atîrnau picioarele mult subt burta calului mărunt de munte, purta o mustață ciupită, iar celălalt era îndesat și cu mustața plină ; amîndoi erau încălțați cu cizme și pe umeri aveau epingele seine, groase. Se luaseră în vorbă cu chirigii de la un ciocan de țuică.

— Vor să meargă oamenii cu noi pînă la Tîrgoviște și le e urît singuri, cu drumul ăsta dă iarnă, răspunse Mitru ; totuși, îngrijorat, se întoarse și-i mai măsură înc-o dată cu privirea pe cei doi, căci acum la cotitura drumului îi vedea mai din față.

— Apăi vezi că asta-i... Io i-am întrebat aseară unde merg, și ei mi-au spus că merg la Pitești, cu noi... Fiindcă era vorba ca noi să mergem pă la Pitești... să lăsăm și p-acolo ceva marfă... Iată, noi am schimbat drumul, l-au schimbat și ei.

— Frate Damian, să știi că ai dreptate. Parcă i-am mai văzut io p-ăștia doi.

Atunci își amintiră, ajutîndu-se unul pe altul, că pe ăștia doi călăreți îi mai întîlniseră ei în sus de Titu, cînd trecuseră pe acolo la ducere spre Cîmpulung, dar atunci erau amîndoi, într-o căruță cu coviltir ; ăla îndesatul mîna caii și călătoreau tot spre munte. Asta fusese pe la prînz ; iar la popasul de noapte din pădure fuseseră loviți cu focuri. Toată noaptea fuseseră împușcături și le vîjîiseră gloanțele pe la ureche. Unul dintre însoțitori fusese lovit în gît și murise pe loc. Alt rău tîlharii nu mai îndrăzniseră să facă... Puștile ghintuite ale celor de la chervane erau mai repezi la foc.

Îl înmormîntaseră la Valea Rea pe bietul rumîn — care lăsase acasă trei copii — și plecaseră mai departe.

— Ce-i de făcut, Mitrule ?... Ăștia, dacă nu azi, apăi mîine o pornesc razna înainte, ca să dea dă veste tîlharilor că ne întoarcem...

Chirigiul de pe capră prinse ceva din cele spuse de Damian și întoarse și el capul, neliniștit. Ceilalți doi oameni dormeau învăluiți în sarici, în fundul chervanului.

— Mă Gligore, tu nu i-ai mai văzut pă cei doi călăreți care merg pă lîngă chervanu lui Danielopolu ? Ăia dă lîngă înaintaș ?

Gligore se aplecă într-o parte, pîndi o altă cotitură și pe urmă spuse cu glas de om fără grijă :

— Da' mă, io cu ăștia am băut la crîșma din Titu... Să vede că să întorc și ei acasă.

Chervanele ocoleau acum pe un drum care se încolăcea pe coasta înzăpezită și erau răsfirate unul deasupra altuia, cu coviltirele lor mari, ca într-o vedere, zugrăvită cu multe caturi sau ca anumite priveliști la intrarea unor biserici... Mergeau cu mare grijă și la oarecare depărtare unul de altul, că era primejdie de lunecuș. Oamenii coborîseră din sănii și țineau în brațe drugi, gata să împiedice lunecarea. Ici, colo, copacii se aplecau încărcați de zăpadă ca de o povară albă, diafană și rece.

Mitru și Damian nu mai vorbiră cu nimeni, dar cînd ajunseră în vale, fiecare arătă țeava pistolului cîte unuia dintre cei doi călăreți și le cerură să se dea jos de pe cai, neîntîrziat. Nici unul dintre aceștia, luat prea repede, nu avu timp să-și scoată pistolul, dar cel îndesat sări dintr-o dată cu calul într-o parte, după o casă, că se apropiau de un sat așezat pe coastă. Au tras focuri după el, dar nu l-au putut nimeri, deși era zăpadă și copacii goi : s-a pierdut într-o vîlcelușă. Pe cel rămas l-au descusut, l-au bătut, dar mare lucru n-au putut să scoată de la el. Chiar și faptul că purta pistolul ascuns nu dovedea cine știe ce, căci omul era la drum și afară de asta tăgăduia că ar fi avut vreun gînd rău. Le spuse că el și prietenul său nu mai mergeau pe la Pitești, tocmai de frica hoților, că de aceea se țineau de chervane. Ei îl legară burduf și-l trîntiră în fundul chervanului, în care erau păstrate o parte dintre roți. Se pregătiră să înfrunte un atac care, dacă nu venea în noaptea aceea, ar fi putut veni în cea următoare... Avea să fie însă foarte greu pentru ei, pe drum cu chervanele astea mari ca niște care cu fîn : pe zăpada albă, ele constituiau ținte ușoare.

Oamenii erau acum mînioşi. Graba de a sosi în plină iarnă la Bucureşti se vedea necontenit legată de mari primejdii. Cei mai mulţi se jurară că fac ultimul lor drum peste graniţă cu chervanele. E adevărat că se cîştiga un ban mai mult, cu care se mai ajutorează omul, ca să-şi împlinească nevoile, dar nu face. Uite, pe bietul Dobre, pe care-l îngropară la ducere, îl aşteaptă acasă trei copii... şi cu ce nerăbdare! Ce pot ei să le ducă acestor copii în locul tatălui lor?... Bulendrele pe care le-au cumpărat, punînd fiecare cîte un galben, doi, ca să le facă mai uşoară întîlnirea cu cei ce şi-au pierdut sprijinul... şi atît. E tot ce le vine înapoi.

— Mă Damiane, mă... io, ce să zic?... Încerc la doi-trei ani drumu ăsta, că am casă grea, mă... Şapte copii, mă, şi din lucru cu mîna e tare greu să ţii nouă guri, mă... Dar tu... mă? Tu care eşti becher?... Dă ce-ţi pui tu viaţa pentru marfa lui Dobrovici, care să îngraşă din munca noastră şi pune în fiece an alt rînd dă grăsime pă el, ca stejarii care pun alt rînd dă grosime?

Cel ce întrebă pe flăcăul pandurului era meşterul Gavrilă Ruse.

Îşi pipăi cu silă barba, crescută mare de tot, căci nu se mai bărbieriseră unii din ei cu săptămînile. Era atîta mînie şi dezgust în vorbele meşterului, încît Damian se simţi îndatorat să-i spuie drept că adună bani, ca să-l răscumpere pe tată-său şi să-l aducă la Bucureşti.

Meşterul Gavrilă Ruse îşi îndesă cu tutun luleaua cumpărată la Dresda, aprinse fitilul cu cremenea şi începu să tragă cu nădejde pînă cînd ieşiră scîntei în găoacea pipei, apoi scuipă afară din coviltir şi se întoarse iarăşi către oameni.

— Bună-i deprinderea asta a nemţilor dă a trage dîn lulea... Numai că nu-mi ajunge mult iarba asta ticăloasă pă care-o aduc, fiindcă am făcut greşeala să dăruiesc la cîţiva prieteni asemenea lulele, într-un rînd cînd m-am întors dă pă drum, şi acum trebuie să le aduc şi tutun,

dă cîte ori vin... Da' vezi că şi la gust e mai bună luleaua cînd o bei împreună cu alţii, aţi văzut cum fac nemţii? Cu cana dă bere dănainte... Da' ca să nu uit vorba, tu, mă Mitrule... tu n-ai dăcît un copil, fetiţa aceea care-ţi seamănă dă parcă ai făcut-o singur... Dă ce ţii s-o laşi, mă, fără tată? Că tu ai putea s-o scoţi, oricum, la căpătîi cu ce îei sîmbăta dă la Dobrovici...

— Am şi io casă grea, meştere... Am pă mama la Popeşti-Vasilaţi, am pă socru-miu... soacră-mea... două cumnate...

— Da' ce, mă?... Socru-tu stă pă capul tău? El avea prăvălia lui, nu era rău cojocar după cîte ştiu... că am început a ucenici împreună!

— Păi dă cînd l-a înecat gîrla, dă nu au scăpat dăcît cu viaţa, el şi ai lui o duc greu... El e cam bolnav şi nu poate lucra. I-au slăbit ochii.

— Ei, asta-i, mă Mitrule, să puie ochelari, mă, că slavă Domnului e încă în putere... Îl cunosc dă mult... Să tot aibă patruzeci şi patru-patruzeci şi cinci dă ani. Într-o vreme am lucrat chiar împreună, la un meşter dă pă lîngă Sfînta Vineri. Pă urmă şi-a deschis el prăvălie, pă seama lui.

Mitru nu mai răspunse. Ar fi fost prea mult de spus.

Înainte de miezul nopţii, urmau să treacă vreme de trei-patru ceasuri printr-o pădure de fagi. Se hotărîseră să scoată un rînd de înaintaşi, că săniile mergeau mai mult singure la vale, pe zăpada întărită, şi să trimită înainte, pe drum, o ceată de opt-nouă călăreţi. De vor fi atacaţi, vor şti ce să facă cei rămaşi în urmă; iar de vor fi lăsaţi să treacă, şi numai după aceea vor fi atacate chervanele, ei să se întoarcă, să-i ia dîn spate pe tîlhari. Îşi mai vorbiră şi de semnele pe care să şi le deie de la depărtare cu trumpeta pe care-o cumpăraseră de la Lipsca. Era nevoie să se înştiinţeze unii pe alţii cum stau lucrurile.

Prevederea se dovedi plină de înțelepciune. Se înnoptase de mult, era o noapte albicioasă din pricina zăpezii și cu cerul pufos, cînd ceata de călăreți, la o cotitură în pădure, dădu peste un morman de bușteni așezați de-a curmezișul drumului. Țineau pușile la subsuoară și în fiece clipă erau gata să tragă. Descălecară și duseră în grabă caii după copacii mai groși; ei înșiși se ascunseră după alți copaci, tot așa de groși. Așteptară cîteva clipe, sfredelind noaptea luminoasă de-atîta zăpadă, dar nimic nu se văzu mișcîndu-se. Damian veni, iuțind pasul, după copacul unde se găsea Mitru, care, fiind ceva mai în vîrstă, avea cuvînt în fruntea cetei.

— Ei, ce facem?

— Dracu știe!... Nu să vede nimic... Oricum, trage două focuri, ca să zgîndărim, să audă cei din urmă și să se oprească la o cît mai mare depărtare.

Lui Damian îi trecu un fior rece prin șira spinării... Simți că i se înmoaie brațele. Faptul că nu vedea pe nimeni, că se știau pîndiți, ochiți, că nici nu știau de unde vor fi atacați îl împiedica să gîndească și îi tăia răsuflarea. Parcă, ascunși după copaci, erau diavoli muți, nu oameni. Încercă să mai întrebe ceva, dar vorbele îi pieriră în gît, glasul nu-l mai asculta. De frică să nu se înmoaie de tot, nu mai întrebă nimic. Își pipăi numai cuțitul de oțel, ascuțit, din tureatca cizmei și pistolul din teaca de piele. În ele îi era nădejdea. Altfel lupți de la un pas... cînd vezi cu cine lupți.

Cele două focuri pocniră de parcă s-ar fi spart bolta cerului și pe urmă hăuliră sfărîmîndu-se peste muscel. Oamenilor li se scuturară zapada de pe crăci în cap.

— Acum, măi, hai să dăm la o parte trunchiurile astea... Voi încărcați-vă iar pușile, le spuse celor patru care rămăseseră la pîndă.

— Și dacă trag în noi? întrebă Duță Lecu, unul dintre însoțitorii chervanului lui Danielopolu.

Mitru îl privi, surîzînd în umbră.

— N-au puști ghintuite ca ale noastre... nu pot să pîndească prea d-aproape, și, cît dă cît, e noapte. Nu toți plumbii nimeresc.

— Ce noapte, că să vede parcă s-a crăpat dă ziuă, Mitrule, parcă n-ar fi înainte dă miezu nopții.

Patru oameni lăsară pușile și începură să dea trunchiurile de copac la o parte. Ceilalți, cîte doi, de o parte și de alta a drumului, pîndeau, intrați cam la zece pași în pădure, gata să tragă.

Peste cîteva clipe, zbură șuierînd un plumb, care mușcă din coaja unui trunchi din drum și făcu să răsune, iar hăulind, valea toată. Damian îngheță. Cei patru oameni se ascunseră și ei după trunchiuri.

— Împingeți, așa ascunși cum sînteți, mă Neagule... Voi nu trăgeți, mă, dacă nu vedeți nimic.

Mai pocniră două-trei focuri, dar astea mai puțin ochite. În scurtă vreme, copacii fură așezați de o parte și de alta a drumului, ca niște metereze, toți oamenii trecură în dosul lor, jumătate cu fața la pădure spre dreapta, iar cealaltă jumătate cu fața la stînga; caii fură trecuți după un pîlc de copaci, mai deși, mai groși.

Atunci Mitru îi spuse lui Duță Lecu să sune din trumpeta cumpărată la Lipsca, așa cum fusese înțelegerea. Niciodată de cînd era lumea nu răsunase așa ceva pe acolo, pe valea asta împădurită; aerul înghețat păru că se crapă. Parcă era noaptea de apoi.

Se auzi un vîjîit de focuri, din urmă, de la chervanele care înțeleseră ce se întîmplă, și peste vreun sfert de ceas acestea trecură pe drum în goana mare. În cîteva clipe fură în afară de bătaia pușilor, care încercară să tragă în plin, în cai, dar tîlharii trăgeau alături,

speriați de sunetul neîntrerupt de trumpetă, de focurile de dinapoi ca și de cele din față.

Cînd oamenii lui Mitru își luară și ei caii de dîrlogi ca să-i încalece, tîlharii înțeleseră că lupta a fost zadarnică, dar tot mai slobozîră cîteva focuri. Un plumb îi mușcă din coapsă lui Mitru și doborî calul subt el. Ceilalți descălecară din nou ; traseră pînă cînd Damian îl desprinse pe Mitru de subt calul ucis și îl urcă în șa la dînsul, apoi încălecă și el alături și porniră toți în goana cailor.

*

La Tîrgoviște îi desfăcură legătura pe care i-o făcuseră ei în grabă și, la han, veni o femeie care spălă rana cu apă fiartă și-i puse deasupra o cataplasmă de buruieni. Apoi îl legă strîns.

Pe tîlharul prins îl dădură dorobanților.

Mitru stătea acum culcat pe moale, în chervan, și nu se văietă o clipă în cele două zile cît mai merseră pe tălpoaie. Dar deodată se porni o căldură din senin, cum de mult nu se mai pomenise la vremea Mucenicilor. Zăpada începu să se topească văzînd cu ochii. Nu mai puteau sta în chervane decît dezbrăcați, căci se înăbușeau. Drumul începu să devie un fel de ciulama de zăpadă și noroi. Pe la Răcari fură nevoiți să scoată tălpoaiele și să puie din nou roțile, căci altfel nu mai puteau trece peste mușuroaiele din porumbiști. Mergeau puțin pe drum, cît era drum, încercau mai mult peste cîmp, dar toate șanțurile și gropile erau acum pline de apă. Ca să treacă un pîrîu revărsat, ocoliră pe lîngă Butimanu ; se frămîntară ziua întreagă, căutînd un loc mai potrivit în care să nu se înfunde roțile. Ardea soarele ca în plină vară și oamenii lepădaseră nu numai cojoacele, ci și flanelele, de rămăseseră numai în pieptare și cămăși.

Au făcut pînă la București patru zile în loc de una, ocolind prin păduri, unde erau mai ales la adăpost de soare, iar zăpada oarecum înghețată. Mitru nu se putea coborî, dar nici nu putea spune că rana îl doare cumva. Nu se putea sprijini pe picior, atît.

Au răsuflat abia cînd s-au văzut în marginea orașului, făcîndu-și socoteala că acum pot să ducă marfa la nevoie și cu căruțe aduse de acasă.

Blestemînd, căci drumul se făcuse ciulama de noroi și în oraș, ba încă mai rău, chiuind, au trecut de ulița Tîrgoviștei, urmăriți de către trecători, de la ferestrele caselor, din pragurile prăvăliilor, ca un alai domnesc.

Uruiau acum chervanele — era după vecernie — pe caldarîmul Podului Mogoșoaiei, cînd se duse vestea în tot Tîrgul din Lăuntru că vin chervanele de la Lipsca. Negustorimea începuse să se adune la Hanul Șerban-Vodă de pe Lipscani, unde avea să se încheie călătoria. Acolo veneau și cei care voiau să cumpere — ce se găsea de vînzare — înaintea altora, și acolo veneau și rudele celor plecați.

Hanul Șerban-Vodă se află între biserica Zlătarilor și Sfîntul Gheorghe, vreo două sute de pași de la Podul Mogoșoaiei pe mîna stîngă, și avea o curte mare ca de două-trei pogoane. În loc de garduri avea de jur împrejur, pe toate patru laturi, un fel de lungi magazii de zid. Pe ulițe, magazia era împărțită în prăvălii, toate la fel, cît lungul hanului, cu un fel de trotuar îngust în fața lor. Înăuntru, spre curte, erau patru intrări pe patru laturi. Podul magaziilor, destul de înalt, de zid și el, slujea ca depozit pentru mărfuri. Ușile prăvăliilor, și înăuntru intrările la depozite, erau întemeiate pe arcade de zid, care aminteau arhitectura brîncovenească, deoarece, în 1704, arzînd hanul clădit de Șerban-Vodă, fusese reclădit în parte de Constantin Brîncoveanu.

La colțul dinspre Lipscani, ca și la cel făcut cu Ulița Nemțească, prăvăliile aveau frontispicii pentagonale foarte sobre, dar nu lipsite de eleganță, cu toată vechimea și înfățișarea lor dărăpănată. În fundul curții nesfîrșite se aflau și niște locuințe la catul de deasupra, unde încă mai trăgeau negustorii veniți de aiurea, dacă nu găseau ceva mai bun. Celelalte încăperi însă erau mai mult „cantălarii" ale marilor bancheri, care finanțau aducerea de mărfuri și care le păstrau acolo în depozite, pînă cînd, plătind, marii negustori ridicau treptat ceea ce cumpăraseră.

*

Era tîrziu, noapte de-a binelea, cînd chervanele, făcîndu-și loc cu greu pe ulițele înguste, deși multe prăvălii erau închise la ora aceea, intrară pe subt bolta ca un gang a porții dinspre ulița Lipscani. Maidanul dinlăuntru, parcă nesfîrșit, era apoape pustiu.

Cam în mijlocul curții, spre dreapta, oprite la o magazie mare de scînduri, lîngă ruina unei bisericuțe, două căruțe brașovenești încărcau niște lăzi la lumina faclelor. Alte facle arătau în fund, pe dreapta, locul unde urma să tragă chervanele, deosebit fiecare la arcada depozitului său. Întreg maidanul care copleșea magaziile era o băltoacă din pricina zăpezii topite și caii fură siliți să tragă din răsputeri, opintindu-se din nou. Pentru cei care veneau pe jos se găsea pe partea dreaptă un fel de trotuar pietruit cu bolovani mici de rîu, dar nădejdea era tot la cizmele cele groase, cu care omul — dacă le are — calcă unde vrea. Marii bancheri și negustori începuseră să sosească însă cu birjile și caleștile. Încet, încet tinda cea mare de jos a hanului se umplu de negustori, unii și mai așa, cei mai mulți în caftane și cu șepci rusești în cap. Erau

bancherii Hillel, Pavlicioni, Meitani, Sakelarie (Sakellario) și alții. Danielopolu, care adusese marfă pe cont propriu, deși avea prăvălia peste drum, se lăsă puțin așteptat, ca și Dobrovici.

În schimb, Hagi Curti sări printre cei dintîi din caleașcă. Aștepta o ladă de ceasornice, aduse cu chervanul lui Dobrovici. Au desfăcut apoi ici și colo unele lăzi de încercare, s-au ciorovăit și s-au tocmit.

Danielopolu, venit în sfîrșit, nu știa la ce preț să se oprească, iar proprietarii marilor prăvălii de pe poduri îl zoreau, că se apropia Paștele.

Nimeni nu se mai gîndea, nu se mai uita la cei ce trecuseră prin atîtea cumpene pînă să aducă marfa cu bine... Doar ai lor, cîți apucaseră să vie. Oamenii care înfruntaseră atîtea primejdii zîmbeau năuci, parcă nu le venea să creadă că s-au întors. Își țineau copilașii de mînă sau îi ridicau în brațe, stîngaci, cu puterea dulce a așteptării...

Lipsiseră mai bine de o jumătate de an; dar nici acum însoțitorii nu puteau merge noaptea acasă, căci trebuiau să predea marfa după condici, fără să se amestece nimeni altul, la început, în rosturile lor; ceilalți dintre oameni, chirigii, luîndu-și caii de căpestre, se pregăteau să plece pe jos pînă acasă la ei, în mahalaua Orzarilor, însă atunci rudele lor, tot chirigii, vestiți de călăreți, sosiră cu brașovencile să-i ia, aducîndu-le, cu prilejul acesta, și pe unii dintre cei dragi, care se arătau nerăbdători, bucuroși de darurile așteptate.

Dobrovici se înveseli foarte, aflînd că nici o ladă de marfă nu i s-a pierdut și că e pagubă numai un însoțitor, care nici nu era de la chervanul lui, și de calul ucis subt Mitru. Pe rănit îl trimise cu caleașca lui la doctorul Mayer, care se întorsese de o lună și el de la Budapesta. Acesta desfăcu legătura rănii, o pipăi și

spuse că merge foarte bine, că osul nu e atins. În două săptămîni flăcăul va putea merge fără băţ. Îi spălă cu grijă locul, îl înfăşură din nou şi-l trimise înapoi cu ca leaşca la han.

Dar Mitru nu putea să aştepte două săptămîni, el ceru să fie dus numaidecît acasă.

— Unde să mergi, mă Mitrule, acasă? Da' cine poate trece gîrla în noaptea asta?... Toate podurile sînt păzite! spuse mirat Fănică Teică, unul dintre lucrătorii care acum desfăceau cu tesla încă o ladă de încercare.

— Trec cu o luntre pă la Radu-Vodă. Vreau să fiu în noaptea asta acasă. Ce să fac p-aici?

Mitru nu mai putea de dorul fetiţei şi al nevestei şi i se părea că tot n-are nici un rost să mai rămîie pe lada pe care stătea întins.

— Ei, băiete, tu să fii sănătos! Dă două zile mănăstirea e înconjurată dă apă... A venit Dîmboviţa mare. Mahalaua Tabacilor e jumătate subt apă.

Mitru simţi că-i îngheaţă tîmplele. Nu putu să răsufle şi se chinui fără folos să se ridice.

— Mahalaua noastră e subt apă?...

— Nu ştiu dacă toată, că nimeni nu poate trece gîrla, şi omul puse mîna să smulgă mai uşor scîndura lăzii.

— Mă fraţilor, spuneţi, mă, ce ştiţi? Voi cum aţi trecut?

— Păi tu nu vezi că noi sîntem toţi dîn Dobroteasa? E primejdie ca podurile să fie luate la noapte dă apă.

L-au dus sus într-o odaie cu vreo cinci paturi, acum goale, şi i-au pus pe o masă costiţă de porc, deşi era în postul cel mare, şi o sticlă cu vin. Dar omul nu se atinse nici de una, nici de alta. Toată noaptea, cît era lumina stinsă, se bătu cu gîndurile în tăcere, ca să-l lase pe Damian să doarmă tihnit pe patul de alături. Deşi rupt de oboseală, Damian ţinuse să-l vegheze pe bolnav. Totuşi, uneori, Mitru se zvîrcolea atît de tare, că Damian se deştepta şi aprindea îngrijorat lumînarea.

— Mitrule, ţie ţi-e rău, mă omule... Îi pipăia fruntea, gîtul. Arzi ca focu, mă.

Dar bolnavul nu se gîndea la el.

— Mă, frate Damiane, ce-or fi făcînd ai mei în ceasu ăsta? Mai trăiesc oare? Suiţi pă casă, aşteaptă să să prăbuşească zidurile subt ei şi io nu pot să-mi ajut fetiţa şi nevasta...

— Mitrule, nu pier oamenii aşa uşor... Mai sar vecinii. Pă urmă, casa ta nu e chiar în malu apei.

— Ei, cînd vine apele... Acolo la noi acoperă totu, pînă subt poalele Filaretului.

— Pă urmă e şi socru-tău acolo, şi soacră-ta... Nu e femeia fără ajutor...

— Oameni bolnavi... ce pot să facă? Sînt şi speriaţi dă apă, dă acum zece ani, dă cînd Dîmboviţa le-a luat totu, dă i-a lăsat pă drumuri.

Damian simţi că trebuie să facă ceva, ca să-şi liniştească prietenul, şi deşi era frînt de somn şi oboseală, se sculă şi se îmbrăcă.

— Ascultă, Mitrule, dormi liniştit, că uite, io mă îmbrac şi cum oi şti, cum n-oi şti trec gîrla, iar mîine dimineaţă îţi aduc veşti dă la fetiţă şi dă la nevastă...

Mitru tăcu şi îşi lăsă capul într-o parte. Niciodată nu ar fi îndrăznit să-l roage asta pe Damian. Dar dacă s-a hotărît prietenul său să facă asemenea lucru, să ia apa în piept, neîndoios că va trece gîrla înainte de ziuă, cu orice preţ. Se linişti o clipă şi uşurarea îi veni şi din faptul că-i dădură pe neştiute lacrimile, i se înmuiară în sfîrşit ochii care ardeau şi-i simţea mereu tari în orbite...

Deodată îl pătrunse alt gînd, ca un ascuţiş de cuţit.

— Ascultă, Damiane, nu trebuie să treci apa... cu orice preţ... Aş fi neom pînă la sfîrşitul zilelor mele să ştiu că ţi-ai pierdut viaţa din pricina mea. Dîmboviţa asta e turbată cînd se umflă.

Dar Damian își trăsese cizmele, își pusese un pieptar de dimie și din prag îi făcu semn că nu mai e timp de stat la vorbă.

*

Nu fu chiar atît de greu pe cît se așteptase. Ostașii de la podul de piatră, care avea numai picioarele de piatră, se arătară înțelegători, aflînd că omul se ducea să scoată din casă un copil, și-l lăsară să treacă la un ceas cînd nici nu avea cine să-l vadă. O luă apoi înainte pe Podul Calicilor pînă la Sfîntul Nicolae de pe Prund, după asta tăie dealul Mitropoliei și o ținu într-una pe subt viile Filaretului. Cînd ajunse în dreptul fîntînii lui Cantacuzino, era ziuă și văzu toată cîmpia acoperită de apă. Prin curțile de subt deal, care acum era ca un mal, fuseseră cărate tot soiul de calabalîcuri și fără îndoială că, în afară de cei ce le păzeau prin ogrăzi, în fiece casă se mai aflau încă două-trei familii dormind îngrămădite. Apa nu părea adîncă, rareori ajungea la burta cailor... Bărbați și femei umblau pe uliță ca pe niște rîuri, unii în luntre, alții pe un soi de plute făcute la întîmplare, pe care le împingeau cu prăjinile. Erau unii și în ălbii. Dar cei mai mulți mergeau în care și căruțe care înaintau greu și încet, dar înaintau. Cu o căruță, pe care o tocmi la preț bun, izbuti Damian să treacă spre ulița Lînarilor, unde, la capăt, se găsea casa lui Mitru Tabacu, o căsuță cu două odăițe și tindă la mijloc. Nu-i găsi de loc speriați pe ai casei. Fiind aproape în curteá bisericii, erau pe un soi de dîmb, la care apa nici nu ajunsese măcar. Nu era chiar o revărsare ca în anii grei... Cînd auziră că s-a întors Mitru, se dezlănțui în casă o bucurie de nedescris. Nevastă-sa începu să plîngă și îi străluceau ochii de lacrimi. Socrul, soacra, cele două cumnate au căzut în genunchi la icoana cu candelă roșie, mulțumind lui Dumnezeu că l-a adus sănătos. Damian spuse că Mitru nu poate veni astăzi, că trebuie să dea în primire marfa, dar că vrea să-și vadă nevasta și fetița. N-a stat mult, a urcat în căruță femeia și fetița oacheșă, care tremura și întreba necontenit, dar tot ea își răspundea.

— A venit tătucu, mămico?... A venit... Nu vine la noi acasă? Și ridicîndu-și capul îmbrobodit către Damian, care o ținea în brațe cu duioșie fără margini: Nu vine tătucu?

Gherghina, nevasta lui Mitru, era o femeie mică, tare slabă, cu ochii mari și frumoși, dar duși în fundul capului, de părea bolnavă. Nu se gîndea însă la starea ei, ci la copil.

— N-o slăbesc frigurile pă fetiță. Către seară începe să ardă, zace și geme pă pat și nu pot să-i fac nimic.

Mahalaua Tabacilor era de obicei plină de mlaștini și mirosea nu numai de la multele tăbăcării, ci și de la tot ce cără Dîmbovița ca murdărie și mortăciuni.

Damian nu se duse la han decît ca să-i lase lui Mitru fetița și nevasta, apoi se întoarse cu căruța subt Dealul Filaretului. Un prieten, tabac de-al lui, îi adusese vorbă de la meșterul Licsandru Hergă, pe care-l văzuse în zori, că azi-dimineață oamenii din cinci mahalale vor merge toți la mitropolit, să-i ceară să mute morile de pe Dîmbovița. De-o sută de ani mahalagiii din partea locului cereau Mitropoliei să desfacă morile, care împiedicau curgerea grabnică a rîului, și aproape în fiecare toamnă și primăvară erau pricină de revărsare. Dacă Mitropolia le-ar fi desființat pe ale ei, pe cele din jos de Podul Beilicului, atunci și boierii — siliți la nevoie — și-ar fi desfăcut și ei morile de la Gorgani, de la Sfîntul Elefterie, de la Grozăvești și mai ales cele din jos de mahalaua Tabacilor.

Astăzi avea să fie însă ultima dată cînd mergeau la mitropolit să-l roage. Dacă nu înțelegea de cuvînt nici

acum, știau ce aveau de făcut, căci tabacii își luaseră cuțite și amnare la ei. Aveau și șomoioage, și găleți cu păcură asupra lor. Pînă seara dădeau foc la toate morile. Se adunaseră ca la două-trei sute de oameni, bărbați și cîteva femei, plini de mînie. Întrebarea fu, cine să vorbească mitropolitului? Se hotărîră să-l cheme pe profesorul Axente Sever, și astfel Damian, împreună cu Fănică Teică, cel care avea casa din jos de cotul gîrlei și căruia apa îi luase de data asta tot, plecară la profesor, care ședea în vremea aceea pe undeva pe lîngă biserica Antim.

Nu putură ajunge pînă la mitropolit, care le trimise vorbă printr-un sachelar că el nu poate să strice veniturile sfîntului lăcaș; atunci se hotărîră să treacă toți podul de piatră și să ardă morile.

Coborîră printre prăvălii pe Podul Calicilor, dar în fața Hanului Golescu le ieșiră înainte dorobanții Agiei, cum și arnăuții Mitropoliei, ca să le spuie că numai oamenii stăpînirii au voie să treacă dintr-o parte în alta, întrucît este primejdie să se prăbușească podul.

Licsandru Hergă, voinicul cît un munte, meșterul de la pieile crude, puse mîna în pieptul ceaușului și-i arătă picioarele de piatră ale podului.

— Îți bați joc dă oameni? Cum o să-l ia apa cu picioarele astea?

— Așa e porunca, omule, vezi-ți dă treabă... Tu nu vezi ce turbată e apa?

Locul era îngust, cel mai îngust de pe cursul apei, numai matcă, iar puhoiul pămîntiu vuia năprasnic. Dar malurile erau ridicate și bine întărite cu sute de bulumaci și cu propte puternice, din trunchiuri întregi de stejari și fagi cojiți. În dreapta se afla o casă cu vreo trei caturi, făcută parcă din două-trei case, amestecate între ele subt același acoperiș. Pe un fel de jumătate pridvor se-ngrămădea lume, care privea cu spaimă creșterea apei, din nou îndîrjită la ceasul acela.

În stînga, era o casă lungă ca o magazie, ridicată de la apă pe un fel de costișe de cîțiva pași. Întărită și ea cu zeci de bulumaci și joasă, casa cuprindea prăvălii și tarabe, de parcă ea singură alcătuia o piață întreagă de zarzavaturi și făină. Se mai găseau, pînă acum în primăvară, grămezi de cartofi, gulii, morcovi, sfecle, ridichi mari, funii de usturoi și ceapă și altele. Negustorii, cu fote dinainte, priveau de asemeni cu îngrijorare, iar cînd apa aducea, ca de la o rupere, coșuri cu zarzavaturi răsturnate, tarabe pe care le răsucea vîrtejurile șuvoiului, scaune cu bulendre luate de apă, oamenii se închinau, galbeni la față. Dincolo de apă, la capătul celălalt al podului, pe unde trecea mai departe Podul Calicilor, erau numai cafenele turcești și cîrciumi grecești. Acolo, în fața lor, unde erau de obicei așternute scoarțe ori măsuțe cu scăunele, stăteau acum în picioare, înghesuiți, sute de oameni care priveau creșterea treptată, dar cu întreruperi, a apei. Știau că dacă va trece de partea de piatră a picioarelor și se va ridica spre bîme, însemna că va ajunge chiar pînă la pragul bisericii lui Bucur și atunci trei sferturi din malul drept ar fi fost înecat... Dar deocamdată primejdia sta pe loc, și dacă o să dea Dumnezeu să se schimbe vremea și să înceteze căldurile, putea trece și necazul acesta, alegîndu-se cu cît se stricase și cu spaima.

Amenințarea cea mare venea de la rupturile de case și trunchiurile de copaci luate de apă, care loveau ca berbecii în tot ce întîlneau în cale, se încălecau unde era puțină opreliște, năruiau tot.

— Iarnă lungă cu zăpadă multă în februarie... iarnă pînă la Mucenici. Ce vrei? îl întreba Bolliac pe locotenentul Deivos de la pompieri, trăgîndu-l de centiron și neeăjindu-se că ochelarii nu-l ajutau să vadă prea departe; veniseră și ei cu cei mulți din boierime și negustorime în acest loc de urmărire îngrijorată a semnului știut de toți.

— În mahalaua Izvorului, apa e largă ca un lac, cît vezi cu ochii.

Din sus, tîrîți vijelios, se văzură înotînd, dar mai mult duși de apă, vreo cîțiva porci țigănești cu rîturile ascuțite și urechile tari ; guițau înspăimîntați, din pricină că se tot izbeau de un acoperiș și de alte rupturi, cînd încercau să iasă spre mal. Erau la început doi. În urma lor plutea încă unul.

— Ăștia să înece, jupîne... ăștia să înece, spuse clătinînd din cap și căinîndu-i un vînzător, care cîntărea după ochi, în mînă, o legătură de usturoi, cerută de un mușteriu bărbos.

— Cum o să se înece ?... Porci de baltă, ăștia nu se înecă.

— O să-i rupă roata morii mai jos.

— N-o să-i rupă, că morile sînt oprite, ca să nu-și piardă roțile.

Atunci se văzu venind din susul apei, în picioare, într-o luntre îngustă de baltă, un om îmbrăcat cu un zăbun peticit. Era vădit că încercase să se ție de porci, dar acum îl ducea puhoiul la întîmplare. Nu avea decît o prăjină lungă cu care nu putea vîsli, dar putea împinge.

— P-ăsta știu că-l belește stăpînu-su, că n-a avut grija porcilor.

Cînd luntrea se apropie izbindu-se de zarzavaturile și de rupturile de lemn care jucau pe apa înspumată, oamenii văzură lămurit că flăcăul, mereu în picioare, era alb ca varul și nu mai era stăpîn pe luntrea îngustă. Prăjina era poate mai lungă decît adîncimea apei, dar tăria șuvoiului, iuțeala lui ametitoare, nu-i mai îngăduia să prinză cu ea sprijin la fund. Acum toți priveau îngroziți și așteptau să-l vadă răsturnat, strivit de vreunul din picioarele podului, în jurul căruia rotea apa învîrtejită cu spumă ca zăpada gălbuie. Unii îi strigau : „Sări, sări pe mal". El privea mereu țintă la pod, pierit la față. Dar în ultima clipă, flăcăul încă mai alb la chip, avu iscusința să atingă cu prăjina ușor, numai atît cît trebuia, piciorul podului ca să se poată strecura. Puțin de-ar fi apăsat mai tare, se răsucea în loc și se răsturna. Trecu în cîteva clipe.

*

În fruntea cetelor de tabaci, mînioși că nu pot trece podul, Axente Sever se uită în dreapta, se uită în stînga, apoi le șopti ceva la ureche lui Damian și lui Licsandru Hergă, cel voinic ca un taur. Amîndoi începură să se apropie pe nesimțite și uitîndu-se parcă în altă parte, așa cam pe nebăgate de seamă, îi luară ușor în brațe pe cei doi arnăuți, împingîndu-i pe pod. Tabacii ceilalți prinseră mișcarea și împinseră puternic toți odată.

Dorobanții nu mai putură trage în arnăuții încurcați cu gloata, care în cîteva clipe trecu podul, lăsîndu-i năuci în urmă.

Dincolo, mulțimea privitorilor începu să strige, bucuroasă de o asemenea izbîndă, chiar dacă întîmplarea nu-i prea privea. Însă pe unii îi privea, căci erau acolo, de partea cealaltă, și membri de-ai „Frăției". Erau Bolliac, Deivos, Ana Ipătescu și alții, amestecați cu mulțimea. Nespus de bucuroși ieșiră înaintea celor din frunte, și pe urmă lumea, umplînd acum ulița, care o lua ocolit la dreapta, se îndreptă spre cele trei mori mari ale Mitropoliei. Erau cele mai mari din București, fiecare din ele aducea mai mult venit decît o moșie. Semănau de departe cu niște magazii uriașe de lemn negru și erau jumătate așezate pe dubasuri lungi, ca să se poată ține tot la apă adîncă, fiindcă iezătura nu le era de ajuns la cîtă putere cereau pietrele lor. De pe toată lungimea în oraș a Dîmboviței, acesta era singurul loc unde se adunau toate șuvoaiele gîrlei, într-o adîncime aproape statornică.

Acum mergeau toți bucuroși de întîia izbîndă și încă mai îndîrjiți ca la început. În grabă, negustorii care-și țineau tarabele afară traseră marfa înăuntru, dar înghesuiala era atît de mare, că unii păşeau din iuțeală și peste tarabe.

După ce trecură și podişca peste Bucureştioara, de-a lungul căreia se mutaseră mai toate scaunele de măcelărie ale oraşului — de rămăsese pe lîngă biserica Batiştei (adică tot pe Bucureştioara) abia zece-cincisprezece prăvălii — mai bine de o sută de calfe își luară cuțitele cu ei și alergară după prietenii lor tabaci să le dea ajutor.

Ajunseră pe maidanul plin de paie și bălegar, mare cît cinci arii, unde carele dejugau aşteptîndu-și rîndul la măcinat. Și aici arnăuții Mitropoliei le ieşiră înainte cu pistoalele întinse. Oamenii se opriră o clipă. Unul dintre morari le veni în față.

— Oameni buni, nu faceți vreo nechibzuință. Mîine o sută de brutării nu vor avea făină pentru pîine. O să rămînă lumea flămîndă... N-o să aibă copiii ce mînca.

— Nu mai au nevoie dă pîine, bieții dă ei, că i-au înecat apele voastre, ticăloşilor... Foc !... Dați foc, fraților, strigă Licsandru Hergă.

Faclele erau aprinse, dar oamenii şovăiau în faţa pistoalelor întinse.

Ana Ipătescu se întoarse spre Axente Sever :

— Dacă dăm buzna, după ce ăştia își descarcă pistoalele, n-avem ce-alege de ei... Poate nici nu trag.

Dar Axente Sever era îngîndurat și nu răspunse. Numai cînd Licsandru Hergă, cel cît un munte, întrebă și el ce e de făcut, Axente Sever răspunse întorcînd spatele spre moară :

— D-apoi c-aşteptați puțin, mă fiilor, că arnăuții au acum privirea rea... Dacă cercăm acum, trag... Stați să-i mai înmuiem puțin.

Peste cîteva clipe, cei din urmă începură să împingă iar. Ana Ipătescu trecu, în învălmăşeală, printre arnăuți, dar scăpă ea singură, și acum ajunsese pe maidanul din spatele lor. O lăsară acolo ; o cucoană singură, aşa de frumos îmbrăcată ca ea, nu li se părea primejdioasă. Se proptiră pe picioare ca să ție piept celorlalți. Un diacon ieşi însă din moară, trecu podişca și veni la Ana.

— Au ce ești dumneata, boieroaică, ori ce ești ? Nu ți-e frică dă Dumnezeu ? Dacă te afurisește Înaltpreasfîntul ? Nu ți-e frică dă iad ? Se închină și scuipă. Auzi, cocoană ?

Dar Licsandru Hergă îi răspunse cu glasul lui de buhai :

— În iad o să meargă el, mitropolitul, o să mergeți voi toți, boaitelor, că din cauza voastră pier copiii oamenilor.

Vuietul mulțimii crescu atît de mult, încît se văzu că din nou vor încerca oamenii să treacă spre mori.

Axente Sever făcu semn lui Fănică Teică și celor din față să mai ție oamenii, apoi veni la Damian și la Hergă, şoptindu-le ceva. Ei înțeleseră că arnăuții trebuie și aci cuprinși în braţe. Cei ce veneau în urmă, purtînd facle aprinse, își făcură loc în față. Mulțimea vuia într-una, întrecînd vuietul apei. Diaconul trebui să intre din nou în moară, pentru că tot timpul oamenii îl luau în rîs, ba începuseră să și arunce în el cu rupturi de gard. Atunci, Ana Ipătescu veni pe neaşteptate și smulse o faclă din mîna unei femei. Pînă să alerge arnăutul după ea o azvîrli de pe mal cu atîta putere, că facla căzu în spatele morii pe scîndurile aşezate pe capetele dubasurilor. Paznicii începură să strige la cei din moară să stingă facla. În clipa aceea, Axente Sever făcu semn lui Damian și lui Hergă. Arnăuții încercau să țină mulțimea de oameni care împingeau, proptindu-se unul de altul. Cînd văzură pe

deasupra capetelor cuțitele lungi pe care le învîrteau calfele de măcelari, arnăuții înțeleseră că, de-or face moarte de om, nici unul dintre ei nu va mai scăpa cu viață. Așa încît a fost foarte ușor să fie luați în brațe de cei mai îndrăzneți dintre tabaci și, tîrîți în învălmășeală, ajunseră toți pe podișcile morilor. Peste un sfert de ceas, vîlvătăile se ridicau în slavă, pîrlind, lingînd pereții de bîrne. Oamenii chiuiau de bucurie. Diaconul fu bătut pînă la sînge, dar și lui, și lucrătorilor li se dădu ajutor să iasă la timp dintre flăcări.

Înalt, slab, cu fruntea osoasă și ochii în fundul capului, Axente Sever își mîngîia barba lungă care îi înconjura obrajii, lăsîndu-i bărbia în față cu totul goală ; se aplecă spre dascălul greoi ca un baci care era alături de el.

— Bun început, măi frate... Apoi cu ficiorii ăștia ai mei nu m-oi teme că m-oi face de rușine... Calfele astea, tabacii ăștia, or fi, zic zău lui Dumnezeu, în fruntea revoluției.

•

Cu arderea morilor Mitropoliei, supărare mare nu fu. De mult populația cerea cu îndîrjire desființarea lor. Așa că Vodă Bibescu se supără de formă, auzind văicărerile mitropolitului, care coborîse cei cîțiva pași, de la Mitropolie la palatul lui vodă, ca să se plîngă, dar de luat nu luă nici o măsură împotriva tabacilor, chiar cînd văzu de la fereastra de sus a palatului noianul de flăcări și fum.

•

Sosind din timp la han, ca să înceapă predarea mărfii la una din magaziile din dreapta, Damian abia avu timp să urce, doar cîteva clipe, sus la Mitru, ca să-i dea punga cu bani pe care acesta i-o încredințase spre

păstrare după ce fusese rănit. Îl găsi nespus de fericit, jucîndu-se cu fiică-sa, oacheșă, cu ochii mari și atît de slabă, în timp ce, slăbită și mereu speriată și ea, tînăra lui nevastă, aproape un copil, îl privea obosită și înduioșată.

— Mitrule, am să-ți dau ceva... Și fiindcă Mitru nu pricepea, Damian adăugă nedumerit... Ceva ce mi-ai dat în păstrare... știi ? Cînd ai fost rănit, economiile tale de drum.

Acum, Mitru pricepu, firește, dar făcu un semn moale cu mîna :

— Ține-i încă la tine... pînă cînd mă mut acasă... Ți-i cer io... cînd o fi... acum dă-mi numai un galben.

Damian se miră că nu-i ia, ca să-i dea nevestei, să-i păstreze ea, dar îi făcu pe voie. Scoase din chimirul de la brîu șase sfanți și i-i dădu.

Cîteva zile pînă la Blagoveștenie, prietenul său nu numai că nu-i mai ceru lui Damian nici un galben, deși se mutase acasă, dar îl rugă chiar să păstreze mai departe punga pe care i-o dăduse, ba îi mai întinse și alți treizeci de galbeni, pe care-i primise drept simbrie, pe timp de șase luni cît fusese în țara nemțească, spunîndu-i să-i pună tot acolo, la el în pungă. Începuse să meargă acum destul de bine, piciorul nu-l mai supăra și îl pofti pe Damian la el la masă, chiar la Blagoveștenie, că era cu frupt de pește. Se găti deci a treia zi și el mai curat și, pe la prînz, trecu gîrlă din Dobroteasa, peste podul de la moara lui Ghica. După ce luă un urcior cu vin de la un cîrciumar cunoscut, de subt Mitropolie, se îndreptă pe Podul Beilîcului, spre biserica Sfîntului Nicolae din Tabaci, umblînd pînă la carîmbii cizmelor prin noroiul de zăpadă topită.

Apele se retrăseseră în matca lor ; totuși mlaștinile dinspre Bellu erau încă de vreo patru-cinci ori mai mari ca de obicei. Fiindcă o parte din șuvoiul apei,

scăpat de strînsoare, aruncase spre aceste mlaştini multe dintre cele ce tîrîse cu el, zeci de femei şi copii din mahala, umblînd desculţi şi sufleeaţi pînă la genunchi prin apa rece ca gheaţa, adunau, în zilele acelea, fel de fel de lucruri de printre răchite şi trunchiurile găunoase de sălcii. Rupturi de mobilă şi scînduri, zdrenţe, zarzavaturi de tot soiul, morcovi şi cartofi, ceapă mai ales. Copiii se băteau îndeosebi pe nuci, căci pesemne se prăbuşise undeva, izbită de apă, vreo magazie cu nuci, care acum pluteau pe întinsul mlaştinii ca o lintiţă gălbuie. Foarte mîndru era un băieţandru care găsise o halcă întreagă de pastramă neagră de capră, pe care o purta fericit pe umăr.

— Nu vezi că e plină dă noroi, mă Costică? Ce-ai să faci cu ea, mă? îl întrebă o bătrînă uscată, cu vîrful nasului apropiat de bărbie.

— Nu mai spune, lele Fănţoaie... Aoleo, oi fi vrînd să ţi-o dau cumva dumitale?... Ei las' că o spală mama acasă bine şi pă urmă o punem la prăjit în tigaie...

Şi băieţandrul aduna de zor şi nuci, pe care le vîra în sîn, umflîndu-şi cămaşa murdară.

Damian era aşteptat cu masa întinsă în odaia cea mai mare, cea de la faţă, în care locuiau socrul şi soacra. Era un pat şi în tindă; aci dormea, după cîte a înţeles el, Mitru cu nevasta şi, ghemuită într-un leagăn, ca un căruţ, spînzurat de un fus culcat, fetiţa. Leagănul fusese potrivit cînd fata era micuţă, căci putea fi mişcat de mama ei, noaptea, cînd dormea. Acum era cam scurt, căci cu banii pe care-i dăduse încă de la întoarcere Gherghinei, ca să cumpere scînduri, soacră-sa cumpărase azi de-ale mîncării, peste cît hotărîse Mitru, „că ea are obraz".

Masa fusese pusă pentru vreo doisprezece inşi, cinci urmînd să stea pe pat, alţii în faţa lor pe un seaun ca o laviţă, iar în capul mesei, într-o parte, boiereşte, socrul,

de cealaltă parte soacra. Şi masa era tot după felul boieresc, deşi fără carne. După ce luară cîte două-trei ţuici cu măsline şi icre sărate tescuite, se aduse în mijlocul mesei, aşternută cu pînză albă, o oală de şapte-opt ocale, plină cu borş de crap, din care scoseseră în faţa fiecăruia, în străchini, cîte două-trei bucăţi, dar bucăţi, nu glumă.

Soacra, o femeie cam îndesată, cu o gură mare şi nasul mic, cu bărbia lată şi ieşită înainte, trecută bine de patruzeci de ani, dar încă bălană, îşi tot îndemna musafirii, care de altfel nu aşteptau să fie rugaţi.

— Hai, Lino, că d-asta n-aveţi voi în fiecare zi... Şi le umplea iar străchinile.

În afară de Damian, musafiri mai erau ţaţa Liţa, o bătrînă care şedea pe aceeaşi uliţă, şi fata ei, Lina, o văduvă cu faţa brăzdată, cu dinţii căzuţi încă de tînără şi care vorbea ţinînd mîna în dreptul gurii. Veniseră de asemeni un bătrîn şi o bătrînă, care se pare că fuseseră şi ei bogaţi pe vremuri, dar acum erau scăpătaţi şi fără îndoială că o duceau greu.

Socrul, puhav, fălcos şi stacojiu, trăgea mereu, îndemnînd pe alţii, din urcior. Mîncau musafirii, dar mîncau şi ai casei, socrii şi cele două cumnate, mişcînd într-una fălcile şi plimbînd mîncarea cînd pe măselele dintr-o parte, ca nişte ghemotoace vizibile, cînd pe cele din cealaltă parte. Nu mîncau mai de loc Damian, care se sătura din te miri ce, şi Mitru, care părea cam bolnav. Gherghina n-avea timp să stea jos, că nu mai prididea aducînd la masă ori ridicînd de pe masă şi turnînd vin în cană... Totodată trebuia să aibă grijă de plita cu ochiurile de gătit din tindă unde se prăjeau încă nişte piftele de cartofi şi gogoşi tot de post.

Socrul nu prea vorbea, era tăcut la mîncare, dar soacra se arăta nespus de vorbăreaţă şi îndeosebi îi plăcea să vorbească numai ea.

— Ei, ce mese dădeam noi, pînă nu a veni prăpădul dă apă să ne ia tot. Rămîneau musafirii la noi cîte două zile, uneori, şi mîncarea dă pă masă nu să sfîrşea niciodată... Veneau des şi ipistaţi dă la Agie... Ba dă vreo două ori chiar căpitanul Costache, da' era numai ceauş atunci... Parcă-l aud : „Sarmale ca astea făcute dă mîna dumitale n-am mai pomenit, cocoană Pulherio!" Că nu mă scotea dîn cocoană Pulherio... Şi nu-i mai rămînea nimic în strachină... Ei, acum nu mai vine, că nu mai avem nici o avere... nu mai avem prăvălie. Ce casă cu patru odăi aveam... ei !... ei !... şi vacă în grajd şi brişcă cu cal. S-a duu... uu... s... Uite, aşa, s-a dus tot pă apă. Am scăpat în noaptea aia numai cu cămăşile pă noi, într-o barcă dă la Agie... O aşteptasem pînă în zori urcaţi pă casă.

Bărbatu-său, Eftimie Colcitu, avea acum vreo patruzeci şi cinci-patruzeci şi şase de ani ; fusese în tinereţe calfă de cojocar, apoi meşter mărunt, dar izbutise într-o vreme să-şi deschidă prăvălia lui proprie şi, fiind meşteşugar iscusit, dar mai ales negustor isteţ, în vreo zece ani făcuse avere... Duceau la tîrg, la Urziceni, la Titu, la Fierbinţi căciuli, cojoace şi scurteici noi, nu numai din cele făcute în prăvălia lui, de cele vreo zece calfe şi ucenici — care munceau de dimineaţă pînă noaptea tîrziu, uneori şi duminica — dar şi marfă cumpărată ieftin de la alţi meşteri, nevoiaşi, care nu aveau unde să şi-o desfacă. De cînd cu „prăpădul" însă, cum spunea Pulcheria, parcă se rupsese ceva în el... Nu mai putuse să-şi facă din nou prăvălia şi, după ce încercase să intre ca meşter la alţii, se lipsise. Nu voia să ajungă, cum spunea el, din cal măgar şi nici muncind la alţii nu putea cîştiga cine ştie ce. Se mutase cu familia şi stătuse vreo cîţiva ani ceva mai departe, într-o casă dintre vii, unde plătea chirie numai un galben pe an, că proprietarul era bucuros să fie cineva acolo, ca să nu i se fure gardul şi uşile... Fetele cele mari apucaseră să

guste din fruptul bogăţiei, că ele aveau, acum zece ani, cînd cu „prăpădul", între treisprezece şi paisprezece ani, pe cînd cea mică, Gherghina, n-avea pe atunci decît vreo zece ani şi nu-şi mai amintea acum mare lucru din bogăţia de altădată. Se trezise muncind ca o roabă în casă, dispreţuită de surorile ei, care se socoteau cucoane, fiindcă trăiseră bine şi aşteptau să se mărite cu boieri, ori măcar cu negustori de frunte. Pe la treisprezece ani îl întîlnise pe Mitru şi se măritase cu el, pe cînd cele mari rămăseseră şi pînă azi nemăritate. Cu lucrători nu s-ar fi căsătorit ele nicidecum, iar alţii, cei pe care ar fi vrut să-i ia de bărbaţi, nu le găseau pe plac... La un an după ce s-a născut fetiţa, s-au mutat toţi mai aproape de oraş, în căsuţa lui Mitru, la care acesta a mai adăugat o odaie de paiantă, din nuiele şi lut dat cu var, în care dormeau acum cele două cumnate. Mitru cu fetiţa lui şi nevasta s-au mutat în tindă, iar socrilor le-a lăsat odaia „mare" de la faţă. Aceştia au socotit că-i fac o deosebită cinste mutîndu-se la el, şi la un Crăciun ori la un Paşte, cînd, greoi şi cu ochii puţin tulburi, cojocarul dădea mîna celor doi „copii" — lui Mitru şi Gherghinei — să i-o sărute, o făcea cu o mîndrie rece de popă... Pînă cînd, într-o zi, Mitru s-a lipsit de această cinste. El se lipsise, însă nevastă-sa, nu... Fiinţa cea mai oropsită din familie şi tare chinuită, căci uneori, înainte de măritiş, tată-său o bătea cu cureaua, căpătase un fel de spaimă şi, ca un cîine bătut mereu, era şi acum fericită în clipele în care ai ei îi aruncau o vorbă bună, iar cînd erau supăraţi, o cuprindea deznădejdea şi nu ştia ce să mai facă. Mitru se supăra văzînd-o bolnavă şi atît de tîrîtă la picioarele lor, nemaiştiind ce să le facă numai să le intre în voie, pierzîndu-şi capul cînd îi vedea nemulţumiţi. Acum, la masă, el fierbea de mînie privindu-şi cumnatele, amîndouă voinice, bălane şi cu bărbia mult dusă în faţă ca o falcă de cal, la fel cu mama lor, aşezate temeinic pe

pat, îndopîndu-se cu poftă şi, laolaltă cu toţi ceilalţi, golind mereu cana cu vin. Gherghina tocmai intra cu o tavă de peşte prăjit, aprinsă la faţă şi stropită toată de untdelemnul încins în tigaie.

— Froso, fii tu bună şi stai puţin la prăjit gogoşile, ca să vie Gherghina să mănînce şi ea, o rugă Mitru pe cumnată-sa, în timp ce el aşeza perina subt capul fetiţei care aţipise în fundul patului.

Frosa îl fulgeră cu o privire de oţel. Falca i se lungi şi mai mult, a dispreţ.

— Da' ce, mă Mitrule, m-am băgat slugă la nevastăta?... Hei, dacă era vorba să mă bag la stăpîn, găseam io ceva mai bun decît să slugăresc la un tabac. Cel puţin atunci aş şti că iau şi simbrie... nu slugăresc numai pă mîncare şi îmbrăcăminte.

Pulcheria se supără şi ea.

— Auzi, cum poţi să spui aşa unei fete ca Frosa? Dumneata ştii cum a crescut ea la mine? Nici un nasture n-am lăsat-o să coasă, că aveam două slujnici, şi acum ce vrei să vă slugărească pă voi?... şi-i dădură lacrimile, faţa cu bărbia dusă în faţă i se schimonosi de durere, ca a unui copil bătrîn. C-aşa-i cînd omu n-are noroc şi ajunge la uşa altuia, ca bietele mele fete... Că atunci cînd aveam io... şi o lungi aşa mereu, vreun sfert de ceas, scîncindu-se şi vorbind cam fără şir.

Lui Mitru îi venea să deie un picior în masă şi s-o răstoarne, dar se uită la Damian şi se stăpîni. Cînd însă intră Gherghina, o trase lîngă el cu sila, pe scaun.

— Lasă să să ardă dracului gogoşile alea şi stai aci cu noi să mănînci şi tu... Că nu mai pot să te văz slugărind aşa.

Dar Pulcheria izbucni şi mai tare. Plîngea acum de-a binelea, cam smiorcăindu-se.

— Auzi, să să arză gogoşile pă care le-am plămădit io, dă le-am pus şofran şi vanilie... Asta mi-e răsplata pentru truda mea? C-am muncit toată dimineaţa... c-am

vrut ca toată lumea să fie mulţumită, acum cînd avem şi noi un ban în casă...

De aceea-i poftise şi pe vecini. Pulcheria poftea vecinii ca să le arate că are, căci era făloasă, voia să se ştie că ea nu e ca altele din mahala, calică.

Dar ce era al ei era al ei... Avea, ceea ce se spune, inimă bună. Nu pregeta să ajute pe cineva. Dădea cu uşurinţă cînd vedea pe cineva că nu are, dădea de sus şi mai ales era foarte mîndră de bunătatea asta a ei... şi de muncit muncea, dar nu era pricepută de loc întrale gospodăriei. Nu era de nici un folos, căci orice lucru făcut cu gîndul de folos răspundea într-o parte cu o pagubă. Dacă punea un petic la ruptură, apoi era tăiat dintr-o haină bună. La bucătărie însă se pricepea, şi dacă ai fi lăsat-o şi ar fi avut din ce, toată ziua ar fi gătit. Pe orice bani punea mîna, se grăbea să facă din ei fripturi, iarna piftii dichisite cum ştia ea, plăcinte cu orice prilej. Zicea ea că-i place să vadă lumea din jurul ei mulţumită; trebuie adăugat... şi să fie lăudată; că ea în afară de peşte, din care ar fi mîncat oricît, nu mînca mare lucru; zicea c-o îngreuiază şi-o apasă în gît... În fiece duminică făcea plăcinte, pe care bărbatusău şi cele două fete le mîncau cu mare poftă, ba chema la plăcinte şi musafiri, şi toţi îi spuneau de fiecare dată că nicicînd n-au pus în gură lucruri aşa de bune. Ea era fericită, îşi amintea de vremurile îmbelşugate de odinioară.

Se făcuse aproape seară şi încă se căra la masă. După ce mîncară gogoşile, se întorseseră iar la crap prăjit adus în tavă. Lacrimile fură uitate şi musafirii tot închinau urciorul, cu voie bună, povestind neîncetat fel de fel de întîmplări din viaţa lor.

Damian ascultase tot timpul fără să scoată o vorbă. Se întreba numai ce caută el acolo... Abia la urmă pricepu de ce a fost chemat. Tocmai începuse să toace de vecernie la mănăstire şi la biserică, iar ei erau tot la masă;

Pulcheria aduse vorba aproape din senin, după ce-l îndemnase să ia din gogoşi şi să bea.

— Ce zici dumneata, musiu Damian, dă asta?... Ai mai auzit ginere să nu aibă încredere în socrul lui, negustor dă frunte?... Să nu-l respecte? Şi întorcîndu-se spre musafiri: Uite, vă iau şi pă dumneavoastră martori şi vă întreb... Aştepta răspunsul.

Damian era nedumerit — mai ales că i se spunea musiu întîia dată în viaţa lui — dar Mitru pricepu unde bate soacră-sa, care de altfel nu se opri, ci duse lucrurile mai departe.

— Auziţi, a venit cu bani dîn ţara nemţească şi în loc să-i dea „dumnealui" să-i păstreze, i-a dat lui musiu Damian. Noi nici nu ştim măcar cu cît a venit... Spune şi dumneata!... Şi iar se întoarse spre prietenul lui gineri-său.

Damian, intimidat de ea, şi neştiind prea bine cum stau lucrurile, se grăbi să spuie aşa, fără nici un rost:

— El mi-a dat să-i ţin... Io am vrut mereu să-i dau înapoi.

Pulcheria se umflă în pene, privind spre bărbatu-său, care tăcea cu fălcile stacojii încleştate, cu ochii mici, rotunzi, de gîscan.

— Ei vezi? Vezi! Ţi-am spus io?... Musiu Damian a vrut să-i dea banii înapoi. Şi adresîndu-se acum musafirilor: Uite, aşa face şi cu simbria lui! Nu-i dă toţi banii „dumnealui" în mînă. Nu. Mai opreşte şi îi ascunde, dă te miri cum îi trăsneşte pîn cap. Am găsit bani nu numai în buzunare şi pă subt saltele, dar şi după icoană, pîn lîna dă la plapumă... ba şi pă subt streaşină... Auzi, subt streaşină! Mă mir, zău, dă cum i-a trăsnit prin cap aşa ceva... Se închina şi aştepta aprobarea martorilor, dar musafirii văzură că Mitru, cu faţa lui mare şi palidă, îşi mușca buzele. Le fu teamă să spună vreo vorbă. N-avură curajul să-l ruşineze pe

tabac, aşa cum nădăjduia soacra... Numai Damian întrebă mirat, însă cu vocea scăzută:

— Da' ce, dumneavoastră umblaţi prin buzunarele omului?

— Dacă-ţi spun că ascunde dîn bani?... reluă ea, fără să bage de seamă sensul cuvintelor, reţinînd numai uimirea goală a lui Damian. Să poate una ca asta? În loc să-i dea „dumnealui", care are atîta bătaie dă cap cu cumpărăturile?... Că să scoală omu cu noaptea în cap, dă să duce la piaţă... Mitru, nu zice nimeni, ceva dă el... dar el ştie ce ştie la tăbăcăria lui, iar bietu bărbatumiu vine aproape dă prînz cu picioarele rupte dă oboseală, umflate.

Mitru îşi mușcă buzele, ca să se stăpînească, şi spuse mînios, dar fără să strige, mai mult mîrîit:

— Da' ce, io îl trimit?... Ce nevoie am io dă cumpărături?... dă plăcinte şi fripturi, tot la trei-patru zile?...

Atunci, pentru întîia dată, jupînul îşi descleştă fălcile.

— Io mă duc să cumpăr numai ca să te ajut... că pă mine mă cunosc toţi negustorii şi îmi dau ce e mai bun şi îmi lasă şi dîn preţ.

— Ce nevoie am io dă ce e mai bun? Ce nevoie avem noi dă cumpărături? Nu sînt dăcît un biet lucrător. Io şi cu nevasta mea ne mulţumim cu o fiertură, acolo... numai să avem cu ce îmbrăca şi încălţa fetiţa, ză nu mai umble cu picioruşele goale prin noroi... să-i luăm şi ei un pătuc, ceva, că s-a zgîrcit toată în leagănu ăla! zise Mitru fără să se mai stăpînească, aproape tremurînd.

Niciodată Damian nu-l văzuse atît de mînios şi îndurerat. Încălzită de vin, Pulcheria deveni şi mai bătăioasă.

— Dumitale nu-ţi trebuie dăcît o fiertură, fiindcă aşa ai fost învăţat... da' vezi că noi am fost altfel obicinuiţi...

Ca să-şi îndreptăţească lăcomia şi pretenţiile, socrul şi soacra hotărîseră, ei înde ei, că Mitru trebuie să aibă aur mult ascuns.

— Hei, nu vine el cu nimica toată dă acolo, dă la Lipsca aia... îi spusese cojocarul fie-si Gherghina, iar Pulcheria clătinase din cap, că negreşit aşa e.

— Maică, tu trebuie să-l iscodeşti, fusese de părere mamă-sa. Să descoperi unde-şi ţine auru. Că nu-l ţine în ladă. Ai văzut, am încercat dăgeaba cu cheia. E bine să stai cu ochii pă cheie, cere-i bani şi pîndeşte-l şi vezi chiar atunci dă unde-i scoate, că aşa-i dai dă urmă... Pîndeşte-l mai ales noaptea. Ia-te după el cînd iese p-afară. Poate că-i pune pîn magazie pă undeva, pă la coteţu purcelului, cine ştie unde-i trece pîn cap, că e făţarnic şi fără inimă.

— Vezi, poate dai dă vreo hîrtie, fusese de părere şi cojocarul... uită-te la ea. Poate îi ţine la zaraf.

Gherghina îl pîndise o vară întreagă, îi tot ceruse cheile ca să vadă unde le ţine. Îi ceruse bani pe neaşteptate, anume pentru ca el, din pripeală, să descopere locul unde-i ţine şi astfel ai ei, care o ţineau din scurt tot timpul, să dea de urma aurului, dar nu aflase nimic, căci omul cu adevărat nu avea nimic.

Ei se socoteau jefuiţi de un drept al lor şi îl urau crîncen. Îi cereau totdeauna pe un ton dispreţuitor:

— Hai, dă, că ai dă unde... că n-o să sărăceşti pentru un galben, doi, acolo... Credeau că tot ei îl fac astfel de ruşine.

El răbda; ţinea la nevastă-sa şi mai ales la fetiţă. Acum mai ales, de cînd se întorsese de la Lipsca fără să arate în nicî un fel că are bani, ei erau încredinţaţi că-i ţine în vreo ascunzătoare.

— E făţarnic rău, Pulcherio... Crezî tu că a venit d-acolo numai cu şase sfănţihi?

Pentru ei dovada fusese deci făcută. Mitru îşi ascundea banii.

— E bine ca omul să cunoască ce i să cuvine lui şi ce să cuvine altora... reluă Pulcheria, uitîndu-se dispreţuitor.

— Ce vreţi să vi să cuvină? întrebă Mitru, cu fălcile aproape încleştate. Să vă mulţumiţi cu ce să găseşte...

Ea se întoarse mirată spre cei din stînga, apoi spre cei din dreapta... Pe urmă îl privi pe Mitru foarte liniştită, drept în ochi.

— Cum, cu ce să găseşte? Da' ce sîntem noi în casa asta? Nemişcată, cu falca de jos dusă înainte, aştepta răspunsul.

Mitru îşi muşcă buzele, ca să se stăpînească, şi apoi încet, hotărît, puse pumnul lui mare pe masă.

— Ştiu io ce sînteţi? şi ridică din umeri a nedumerire.

— Păi vezi? te întreb ce sîntem noi în casa asta? stărui Pulcheria, crezînd că l-a înfundat şi că el nu poate să răspundă.

Mitru mîrîi tăios, privind în dreapta şi în stînga ca un dulău sîcîit, care totuşi nu vrea să muşte.

— Nu ştiu, io nu v-am chemat... Întreabă pă bărbatu dumitale, poate că ştie el mai bine...

— Dă ce vrei să-l superi acum pă „dumnealui"? Ştii că dă cînd cu nenorocirea e bolnav dă inimă şi nu poate face nimic... Hei, să fi fost el sănătos, n-am mai fi stat noi să răbdăm mojiciile tuturora.

Mitru îşi muşcă buzele iar şi se uită la Damian, apoi la nevastă-sa.

— Ca să coşi un cojoc nu să cere cine ştie cîtă sănătate.

— Da? S-o înceapă acum iar dă la început, dă la ac?... După ce-a avut prăvălie cu zece calfe şi ucenici?

Pulcheria era îndurerată şi mînioasă, aflînd că i se mai poate pretinde unui om, care a trăit atîţia ani din

munca altora — numiți lucrători — să muncească acum el însuși pentru ca să aibă ce mînca.

— Dacă vrea să scape dă mojiciile altora, nu-i alt mijloc mai bun... scrîșni Mitru.

Gherghina, albă la față ca varul, îl văzu că fierbe, și ochii ei mari, speriați îl rugau să se liniștească. Totuși el mai mîrîi, privind pe subt sprîncene spre Damian.

— Să coasă și muierile astea două... c-ar putea face un cojoc pă noapte... pentru ele mai mult am luat io dă lucru acasă și pentru „dumnealui", că văd că vă e rușine să să știe că lucrați... Am luat pă numele meu... da' nu mi-a trăsnit pîn cap că o să mă lăsați să le cos io singur noaptea întreagă... după ce stau cît stau în tăbăcărie, otrăvit dă putoarea pieilor.

Proastă, atîtată de vin în pălăvrăgeala ei interesată, și părîndu-i-se mereu că l-a înfundat, că l-a făcut de rușine față de ceilalți, Pulcheria nu se lăsă de loc. Voia să scoată cu orice preț banii de la Damian.

— Ce-i dacă lucrezi și noaptea ? Cum vrei să-ți crești copilu dîn cei trei lei pă zi pă care-i iei dă la fabrică ? Fetelor mele nu poți să le ceri să facă ce n-au învățat. Pentru altceva au fost crescute... Ei, o să să mărite ele și atunci o să vedem ce-ai să mai născocești, lipsit dă inimă cum ești.

Mitru nu mai zise nimic. Se gîndea numai la necazul lui. Da... voia să-și crească fetița. E slăbuță... bolnavă de friguri... A încercat să-i ia lapte. Nu s-a putut, că i s-a cerut să ia pentru toată lumea. Totdeauna trebuie să cumpere atît cît să-i sature bine mai întîi pe ei și apoi vine rîndul fetiței și al nevestei, care fără îndoială că o să dea în oftică de cît muncește chinuită în casă.

Îi e milă de nevasta asta a lui, dar e și furios pe ea că-l leagă de mîini și de picioare. Din pricina ei, lui îi este cu neputință să pună în casă o adevărată orînduială. Ea este aceea care dă totul... Spune că dă numai

să nu audă vorbe. Nici nu se atinge de mîncare cîtă vreme ceilalți toți din casă nu sînt sătui. Poate el s-o lase flămîndă ? Mai degrabă se spînzură decît să-și vadă nevasta nemîncată. De aceea ia de lucru noaptea acasă... de aceea, din doi în doi ani, se duce la tîrg în țara nemțească. Pentru ca să-i dea nevesti-si o aripă de pasăre, trebuie să aducă în casă două găini. Dacă nu sînt două găini, ea, cu inima ei bună, dă totul celorlalți și rămîne flămîndă. Mitru a încercat într-o zi de ceartă să-i alunge, dar femeia a spus că ea își face seama... că nu-și poate goni părinții în drum.

Damian îl vede că a căzut pe gînduri și înțelege ce-l frămîntă. Nu știe cum l-ar putea ajuta... Îl vede și Pulcheria tăcînd și crede că l-a pus la pămînt, că l-a făcut de rușine. Anume își făcuse ea socoteală să poftească lumea la masă, ca să arate și față de străini cum se poartă Mitru cu socrii. Totuși n-a putut scoate banii de la Damian... Flecară și dîrză revine, o ia de la capăt.

— Cine vrei să ție banii și socoteala casei dacă nu „dumnealui" ?... care nu e oricine, care e părintele nevestei dumitale. Cine vrei să fie mai mare în casa asta ?

Mitru simți ceva ca un venin fierbînd în el și spuse apăsat, scurt, ca o tăietură de oțel:

— Io... înțelegi ? Io...

Ea reveni, fără să priceapă tăria răspunsului lui, la vorba cu care i se păruse că îl înfundase adineauri și pe care o vînturase, fără îndoială, în lungile discuții și socoteli dintre ea și bărbatu-său.

— Dacă nu e el cel mai mare, atunci ce e el în casa asta ?... Ce sîntem noi toți aci ? I se părea că la asta nu e cu putință nici un răspuns.

Atunci Mitru se aplecă spre ea, peste masă, și-i spuse încet, dar aproape șuierat, cu ochii negri, arzători, în ochii ei:

— Ce sînt cei care umblă pă furiș în buzunaru altora și iau ce nu e al lor?

Încremeniră toți... Jupînul singur părea că nici nu aude, că nu e de față. Pulcheria păli. Se întoarse către cei de față.

— Îmi spune asta în fața musafirilor? Să cunoaște că este un țărănoi, un țopîrlan. Vorbi apoi scurt către Gherghina. Să-l lași... Auzi? Să-l lași!... că bărbat mai găsești, dar părinți nu...

Mitru nu se mai putea stăpîni. În strîmbătura feței lui se vedea o furie fără margini. Vru să spună ceva aspru, dar în clipa aceea Gherghina se lăsă moale în genunchi, cu o spaimă fără seamăn în ochi și abia putu să îngăimeze:

— Nu față dă străini, Mitrule, nu față dă străini...

Dar el nu-și mai putea pune frîu, pentru că de prea multă vreme clocotea.

— Vreți să știți ce sînteți în casa asta? Mereu întrebați ce sînteți! Atunci ascultați... Sînteți niște trîntori nesățioși care au secat stupu în care au fost primiți. Nu sînteți părinți, sînteți niște lepre, ați mîncat viața fetei voastre. Se ridică aproape răsturnînd masa, luă în brațe fetița care ședea între perne și se întoarse spre Damian. Hai, Damiane, că io am sfîrșit cu ăștia.

Și bătrîna, și cele două fete ale ei începură să țipe vorbe fără rost. Bătrînul încercă întîi să pună mîna pe cuțit, dar amintindu-și cît de voinic era Mitru — chiar dacă avea rana la picior — dădu drumul înapoi cuțitului și se strînse în el însuși, otrăvit.

Gherghina căzuse moale, cu ochii albi, și nu mai știu nimic de ea. Atunci Mitru dădu fetița din brațe lui Damian, iar el ridică de jos ca pe o moartă pe nevastă-sa și se îndreptă spre ușă, purtînd-o pe brațe.

Bătrîna îi sări înainte, țipînd din toate puterile:

— Să-mi lași fata... E fata mea... fata mea...

Dar Mitru nu se mai putea opri acum.

— O fi fata dumitale, da' mi-a dat-o popa mie... Dă-te la o parte, că te zvîrl dă nu te vezi.

*

O luară înspre Dealu Filaretului. Damian era parcă abătut.

— Și pentru asta, mă Mitrule... ca să mănînce ăștia plăcinte duminica, a mușcat plumbu dîn tine? Pentru asta, la fiece doi ani înfrunți tu moartea?

Mitru spuse doar atît:

— Ei, acum s-a isprăvit...

Femeia s-a deșteptat pe drum și, cînd a dat cu ochii de bărbatu-său, cînd s-a simțit în brațele lui, a început să plîngă ca o nebună.

— Credeam că m-ai lăsat acolo.

— Cum o să te las? Nu ești nevasta mea? Hei, nu zic nu... bărbat ca mine mai găsești tu... da' părinți ca ei, nu crez.

— Și ce facem, Mitrule? Tremura, căci din nou o cuprinsese groaza de ce va fi.

— Le lăsăm tot ce-i acolo... Am cincizeci dă galbeni, ne găsim o altă casă. Tu nu vei mai slugări atîta lume... iar io nu voi mai munci și noaptea... că asta ne duce pă amîndoi în mormînt, dă rămîne fetița singură pă lume. Trebuie să dorm și io un ceas, două pă noapte.

— Nu să poate să nu-i ajutăm, Mitrule. Mor de foame, așa, singuri.

— O să le trimitem atît cît să aibă ce mînca. Dacă vor plăcinte, să muncească. Au prins gust, dă pă vremea cînd țineau prăvălie cu zece calfe, să muncească alții pentru ei... Se întoarse dintr-o dată, aproape vesel către prietenul său. Damiane, unde dormim noi astă-seară?

Găsiră o odaie cu chirie, chiar în noaptea aceea, la o vecină a lui Damian, în mahalaua Dobroteasa.

Cînd ajunse la urechi vestea de necrezut că prietenul său Costache Cantacuzino şi-a dat jos barba şi s-a îmbrăcat nemţeşte, Alecu Filipescu Vulpe se cruci. În ruptul capului nu-i venea să creadă că era adevărat, dar cînd chiar fiul său, Vulpachi, cum îl răsfăţau prietenii, îi spuse că l-a văzut pe Cantacuzino în librăria lui Rosetache şi Winterhalder, unde intrase ca să ceară să i se trimită la caleaşcă cinci butelii de şampanie franţuzească, nu mai putu să se îndoiască şi fu cuprins de dezgust. Vulpachi nici nu-l recunoscuse de altfel pe vestitul boier, căci nu era de recunoscut, dar Costache singur l-a oprit lîngă tejgheaua plăţilor şi l-a întrebat :

— Ce mai face tată-tău, mă Vulpachi, tot mai jupoaie lumea la cărţi ?

El n-a apucat să răspundă, pentru că întrebarea îl zăpăcise ; abia pe urmă s-a trezit, cînd l-a auzit pe vînzător trimiţînd băiatul cu coşul.

— Băiete, du coşu ăsta la caleaşca marelui vornic Cantacuzino...

Atunci s-a dumerit şi a ieşit afară să-l vadă mai bine pe Cantacuzino, măcar de departe...

— Şi cum arăta, mă ? Cum arăta ?

— Curat doftorul ăla neamţ, Mayer...

Vulpe iar se închină, filfiindu-şi mînecile largi ale giubelei.

— Dă Doamne să nu mor pînă nu l-oi vedea şi eu, cu ochii mei.

Vornicul era într-adevăr hotărît să rupă cu Vulpe, zicîndu-şi că nu mai are nimic de făcut cu asemenea căzătură de om, care nu este în stare să înţeleagă nimic şi mai are pe deasupra şi o gură spurcată, de i s-a dus vestea pînă la Ţarigrad, unde erau încă atîţia ighemonicoşi greci care fuseseră prin ţară... Dar nu putu

ţine mult, căci patima jocului de cărţi era mai tare decît orice hotărîre, şi aşa, într-una din zile, îi trimise vorbă că are să vină să-l vadă.

Vestea îl bucură pe Vulpe, pentru că se simţea prost ştiind că vornicul rupsese cu el şi pe urmă îi şi simţea lipsa la joc. Costache era unul dintre puţinii care jucau tare. Totuşi, rîcîit de ciudă pe inimă, nu se lăsă pînă nu mai făcu încă una de-a lui. În seara aceea de marţi, chemă mulţi prieteni, jucători serioşi, precum şi chibiţi, care ştiu să se facă de nelipsit fără să strice jocul, aducînd şi ducînd cele mai proaspete noutăţi, ridicînd banii căzuţi pe jos, îndurînd glumele afurisite ale gazdei, cînd Vulpe avea pofta să-şi afirme personalitatea mai brutal şi trebuia să aibă pe altcineva la îndemînă.

Acum pusese să i se aducă nişte şaluri pe sofa ; i se aduse de asemeni şi o perină mare. Cînd află că vornicul este în tindă, se vîrî repede în aşternut şi începu să facă strîmbături de durere. Ceilalţi luară o înfăţişare mironosită de oameni compătimitori.

Cantacuzino rămase într-adevăr surprins cînd văzu odaia asta de bolnav şi-şi schimbă dintr-o dată mutra, de bravadă, pe care şi-o compusese în tinda hainelor, mutră cu care era hotărît să întîmpine privirile batjocoritoare la care se aştepta.

— Nene Alecule, ce-i cu dumneata ?

Dar nenea Alecu, după ce mai făcu două-trei schime, abia putu răspunde, morfolit :

— Zahăr... Costache... zahăr... mă prăpădesc.

— Cine ţi-a spus, omule ? Nu se poate, răspunse logofătul compătimitor.

— Doftorul Mayer... A gustat şi mi-a spus că am zahăr... şi Vulpe se strîmbă iarăşi de durere.

Cantacuzino, ştiind cum cercetau doctorii, ca să afle dacă bolnavii au diabet, îşi încruntă privirea.

— Poate că totuşi n-ai zahăr, nene Alecule.

— Așa-mi spuneam și eu, Costăchiță. La tine mi-e nădejdea. Uite, ți-a rămas și ție... Vrei să guști? Și îi întinse nevinovat o cană de faianță de pe lavița de mahon a sofalei. Am auzit că te-ai făcut acum doftor.

La început Cantacuzino nu pricepu ce vrea Filipescu, dar cînd auzi hohotele de rîs din jurul lui se dumiri, se încruntă o clipă, vru să iasă trîntind ușile, pe urmă hotărî că e mai cuminte să găsească și el că gluma e bună. Începu deci să rîdă și cînd văzu că bătrînul azvîrle plapuma și se trudește să se scoale, îi întinse mîna o dată cu ceilalți.

— Să te văd, Costache... să te văd mai bine. Da' mai întîi bea, și-i îndesa cana de faianță în mînă. Cantacuzino avu o mișcare de greață, dar bătrînul se grăbi să-l liniștească, zîmbind. Bea, mă... că-i șampanie franțuzească, uite că beau și eu... și bău cu poftă, udîndu-și mustățile și barba... Noroc! Bine te-ai întors!

Atunci vornicul bău și el.

— Bine te-am găsit...

Cu toate acestea, banului îi era peste putință să creadă că are în fața lui pe marele vornic, acum logofăt (dar lumea îi spunea tot vornic), Constantin Cantacuzino... Avea cu totul alt cap... și niciodată n-ar fi bănuit că subt barba mare, dreaptă, mătăsoasă, care îi înmuia cu totul chipul și-i făcea ochii catifelați, se ascundeau niște fălci de cîine cîrn, pe care favoritele greșit tăiate și întoarse spre urechi le făcea și mai mari. Fruntea cu cărarea într-o parte, împinsă într-un început de chelie, cu o frizură măruntă de bărbier prost, niciodată nu părea atît de scundă pe vremea cînd boierul purta un șal de India răsucit ca un turban. Dar cel mai caraghios lucru era mustața mică, întoarsă cu vîrfurile în sus ca sfîrcurile unor codițe de cățel... Marele vornic nu știa cît de greu se găsește cea mai bună potrivire a părului pe un chip și că pentru asta trebuie încercări

numeroase, dacă nu se nimerește cumva totul în mod norocos, de la început.

Ceea ce îl jignea îndeosebi pe Vulpe era însă izul de goliciune, impresia de dezvăluire a unor stări de dedesubt, de lipsă de rușine, de prea multă piele scoasă la iveală... Astfel gura vornicului, ascunsă pe vremuri între mustăți și începutul bărbii, apărea acum toată ca buzele goale ale unui băiat de cincisprezece ani. După ce Cantacuzino încercă să se așeze cu picioarele subt el și din cauza pantalonilor strînși, neizbutind, se duse de luă un gheridon, ca să-l facă scaun la marginea sofalei, Alecu Vulpe, mereu obsedat, îi ridică iute coada fracului, ca să-și arate sila pentru pantalonii ăștia nemțești care nu ascund nimic.

— Of... Of... Costache, s-ar răsuci în mormînt Șaitanoglu de-ar ști că ți se vede fundul ciacșirilor.

Fără îndoială, acel Șaitanoglu, străbunicul bizantin, care făcea legătura stirpei cu împărații, purta pe vremuri, ca și Vulpe acum, peste ceacșiri, anteriul de mătase aurită, lung de la gît pînă la tălpi, peste anteriu șal persan, ca un brîu, și apoi fermeneaua de cașmir, iar peste fermenea, giubeaua de pambriu verde, căptușită cu cacom. Ceacșirii, cu carîmbii tuzlucilor, coborau pînă la meșii de saftian. Din toată făptura Vulpii, ca a mai tuturor boierilor bătrîni, nu se vedea piele, decît nasul cu puțin din fruntea de subt caucul de casă, pleoapele, umerii obrajilor cît ieșeau din barbă și jumătățile mîinilor cît ieșeau din mîneca fermenelei.

Jocul se întețise și galbenii se îngrămădeau pe masa scundă. Totuși, în tot timpul jocului, Vulpe mîrîia de cîte ori își aducea aminte. Punea banii jos și mîrîia.

— Nu te lăsau să dormi feciorii porcarului, ai?

Porcarul era bătrînul boier Dumitrache Bibescu de la Craiova, însurat cu o Văcărească, și tată al domnitorului actual, ca și al domnitorului viitor, Barbu Știrbei... Ceea ce nu-i putea ierta Vulpe bătrînului boier craio-

vean era că în fiecare an trimitea cirezi de cai şi turme de porci ca să fie vînduţi la Budapesta.

Nu i-a iertat asta cu totul nici peste cîteva luni, cînd Vulpachi se însură chiar cu fata feciorului de porcar, adică fata lui Vodă Bibescu, Eliza, cea care fusese pălmuită, fiindcă îi plăcea un consul străin. E adevărat şi că Ion Filipescu Vulpachi nu era decît un copil natural, înfiat de tată-său, burlac, om acum de peste şaizeci şi cinci de ani, puţin surpat şi cam fără dinţi.

Un arnăut veni şi vesti pe Vulpachi că au venit să-l ia cu sania colonelul Dăscălescu, aghiotantul domnesc şi — îndrăzni să adauge chiar el, atît de neobişnuit lucru era — o cuconiţă tare frumoasă.

Vulpachi tresări încîntat.

— A venit Eufrosina Ceaurescu. Plec să facem o plimbare la şosea.

Se iscă o larmă veselă... „Mai bine să vie şi cei doi aci"... Toată lumea dorea să vadă mai de aproape pe năstruşnica frumuseţe a Bucureştilor. Vulpachi spuse că se duce să-i poftească înăuntru, dar se întoarse singur.

— Eufrosina nu vrea să se lipsească de plimbarea cu sania la şosea. Spune că-i o vreme minunată pentru alergat. Vrea să-şi plimbe armăsarii cei albi. Dar vă făgăduieşte că la întoarcere se opreşte împreună cu colonelul Dăscălescu aci. Ieşi apoi şi el, îmbrăcat cu o dulamă de samur.

Colonelul Dăscălescu era aghiotant domnesc mai mult din pricină că era bărbat frumos, înalt şi cu ochii negri catifelaţi, fiindcă, altfel, niciodată un descendent al cine ştie cărui dascăl n-ar fi ajuns nici măcar ofiţer, necum colonel, iar aghiotant domnesc şi mai puţin. Dar cînd zic „da" femeile de la curte, e greu să zică „nu" însuşi vodă. Se legase prieten cu Vulpachi de cînd acesta pusese ochii pe Elisa, fiica cea mai mare a lui Bibescu, care nu ar fi văzut cu ochi răi, date fiind rînduielile din familia lui, un ginere ca Vulpachi. Frosy era ne-

despărţită în ultima vreme de acest colonel, care avea de altfel să-i devie soţ, deşi deocamdată nici ea însăşi nu bănuia că vor ajunge lucrurile acolo.

Peste un ceas şi mai bine se întoarseră... Cu obrajii ei albi ca de porţelan, îmbujoraţi de ger, cu nasul semeţ şi nările subţiri, nervoase, aşa aţîţată, aprinsă la faţă de goana nebună a săniei, îmbrăcată într-o rochie lungă de catifea albastră, subt maloteaua de astrahan sein, cu o căciulă căzăcească din acelaşi astrahan sein care-i făcea ochii şi mai albaştri şi de subt care capul ei cu buclele aurii apărea prin contrast diafan ca al unei nepămînteşti prinţese dintr-o poveste, Eufrosina îi năuci de-a binelea pe cei de faţă. Toţi se sculară în picioare, afară de Vulpe şi de Băl-Ceaurescu... Cantacuzino, care şi-o aminti cu o înciudată bucurie, de la soarèaua Floreştilor, vru să rămînă şi el jos, ca să nu se arate mai puţin mare boier decît cei doi, care şedeau gravi în anteriile şi giubelele lor de mătase, înflorate cu aur. Dar îşi aduse aminte că e îmbrăcat europeneşte şi se ridică numai pe jumătate, moale şi încurcat, fără să-i sărute mîna ca restul musafirilor.

Se făcuse acum un joc mare de stos, la o masă alungită în tinda cea mare, ca să poată juca toată lumea. Cel care ţinea banca era Cantacuzino. Atrasă de joc, Frosy veni şi arătă că vrea să i se aducă un scaun lîngă Cantacuzino. Ea ştia bine cine e acel alături de care se aşeza, dar avea aerul că nu o interesează. Scotocind în manşonul de astrahan sein, se pregătea să puie pe masă miza ei obişnuită, care era acum de zece napoleoni de aur.

Cantacuzino îi luă însă înainte şi, punîndu-i în faţă un fişic desfăcut cam de cincizeci de napoleoni, îi spuse cu un tîlc anumit:

— Dacă stai aci lîngă mine toată seara, sînt ai dumitale.

Eufrosina îl privi cam dintr-o parte cu ochii ei albaştri, umbriţi de genele lungi şi negre şi zîmbi. Toţi cei de faţă se întrerupseră din joc şi priveau spre surîsul ei ciudat. Izmenindu-se puţin cu un gest ca şi cum ar fi ochit dădu un bobîrnac fişicului de napoleoni care e împrăştiară pe jos. Cantacuzino înmărmuri... Şi cei de faţă gîndeau fără îndoială că rareori un mare boier suferise asemenea usturătoare batjocură.

Descendentul dunărean al împăraţilor bizantini spuse cu un soi de şuierat :

— Poate că nu ştiaţi, *mademoiselle*, că erau cincizeci de napoleoni !

— Am văzut, spuse ea rece. Pentru un cadou era prea mult... Ca să mă cumpăraţi, prea puţin.

Băl-Ceaurescu îşi încleştă pumnul. Apropierea acestei frumuseţi care era totuşi din neamul lui îl întărîtase. Ştia ce drojdie de ură fusese între ei toţi şi mama acestei fete. Se gîndea şi la nenorocirea pe care o adusese pe capul fratelui său, făcîndu-l neom pe Fanache. Şi în acelaşi timp o simţea la un pas, ameţitoare şi plină de ispite. Îl încîntă ca şi pe ceilalţi răspunsul ei umilitor pentru Cantacuzino. Îi plăcea că se găsise cineva care să-i facă şi lui o astfel de figură, îl ungea pe inimă că ea dăduse acest bobîrnac peste mutra trufaşă a vornicului. Dar un demon al propriei lui trufii îl îndemnă să arate că acolo unde nu izbutise descendentul din Bizanţ, va izbuti el, Băl-Ceaurescu. Era în făptura lui o înfoire de taur negru, cu ochii injectaţi de culorile pe care le vede. Scoase de pe degetul arătător al mîinii drepte un inel greu de aur, cu un smarald foarte mare, puţin lungăreţ. Îl împinse încet spre ea, în timp ce toţi aşteptau înfrigurati.

— Ăsta îl primiţi, stimată demoazelă ?

Eufrosina întoarse mirată capul şi privi lung inelul greu. Se gîndi că acest om martirizase pe mama ei, că toţi ai lui se purtaseră cu ea şi cu maică-sa ca nişte

fiare. Zîmbi cu nevinovăţie şi întrebă interesată, examinînd smaraldul :

— Ce preţ poate să aibă ?

Băl-Ceaurescu îşi trecu limba peste buze.

— Cam două mii de napoleoni...

— Oh ! tresări ea cu un surîs graţios, asta e mai mult decît cincizeci de napoleoni... Trebuie să mă mai gîndesc.

Cei de faţă se priviră uluiţi. Vulpachi îşi muşca buza de jos. Colonelul Dăscălescu parcă nu auzea nimic.

— Atunci puteţi să-l păstraţi pînă îmi veţi da răspunsul, îi spuse omul negricios cu fălci puternice, cu sprîncene mari, îmbinate, încurajat de răspunsul ei.

Ea zîmbi din nou, îl luă, îl puse în manşon şi spuse cu vocea moale :

— Atunci am să vă dau răspunsul poimîine, joi seara, la mine acasă. Şi după ce-şi roti privirea asupra celor de faţă, adăugă : La o masă la care vă invit pe toţi cei de faţă.

Unul dintre invitaţi bătu fericit din palme, dar ceilalţi tăcură nedumeriţi, deşi încîntaţi de această invitaţie.

Apoi Eufrosina mîză cei zece napoleoni pe care-i scoase din manşon, cîştigă şi se ridică să plece, salutată de toată lumea. Fu dusă, ea şi colonelul Dăscălescu, pînă la sania la care cei doi armăsari albi, cu gîturile încordate, frămîntau nerăbdători zăpada, de către Vulpachi.

*

Alecu Vulpe sosi, împreună cu Vulpachi, cel din urmă dintre cei poftiţi la masă la Eufrosina. Peste zece sănii erau trase în mijlocul curţii înzăpezite. Vizitiii aprinseseră un foc mare în şopron şi se încălzeau în jurul lui, gălăgioşi, jucînd cărţi. Caii fuseseră deshămaţi şi duşi

în grajdul cel mare... Lungă vreme marele ban se opri năucit, căci nu vedea nici o casă, şi în afară de lumina lunii şi aceea a focului, nici măcar ferestre luminate.

— Aici e, mă Iancule... Unde dracu stă în oborul ăsta ?

Un arnăut le ieşi înainte, îndată ce vizitiul îl scoborîse din sanie pe Vulpe şi le arătă drumul spre o prispă joasă, ţărănească, sprijinită de stîlpi rari, cam strîmbi. Ferestrele erau mici şi păreau astupate. Vulpe, doborît de vîrstă, fu singurul care intră fără să se aplece pe uşa de lemn de stejar, făcută numai din toamna trecută. Vulpachi, care nu mai fusese pe aici, era şi el încurcat.

Cînd însă marele ban intră înăuntru, fu parcă orbit de lumină. În mijlocul tindei aşternute cu covoare groase, o masă neagră de abanos, îngustă şi lungă, ţinea pînă în fund. Zece sfeşnice de cîte cinci lumînări fiecare se înşirau pe masă, răsfrîngîndu-şi lumina în cristalul gros şi tăiat în muchii al vitrinelor încărcate cu vase scumpe şi cu tot felul de tăvi şi pocale de argint, unele şi de aur, aşezate pe dreapta şi pe stînga sălii... Alte sfeşnice erau aşezate deasupra vitrinelor. Pe masa neagră şi lustruită nu se afla faţă de masă, ci cîte un mic şervet brodat, pus în dreptul fiecărui musafir şi alături de şervet, tacîmul de argint, adică tot felul de cuţite, linguri şi furculiţe şi de asemeni tot felul de pahare de cleştar, mari şi mici. O ghirlandă lungă de flori de seră, încolăcite, şerpuia în mijlocul mesei. În fund, o oglindă mare cît peretele făcea masa de două ori mai lungă şi mai strălucitoare.

Întîmpinat cu strigăte prieteneşti, banul Vulpe fu poftit în mijloc, în dreapta gazdei, unde i se păstrase locul, în stînga fiind Cantacuzino, care venise şi el. În faţa gazdei, Băl-Ceaurescu, şi alături de el era colonelul Dăscălescu, cel care, cu experienţa lui de la curte şi de la consulate, împodobise masa cu podoabe nemaivăzute de boierii care cam beau din acelaşi pahar.

După ce musafirii au luat mezelicuri de tot soiul de pe tăvile de argint şi de faianţă, Vulpachi vru să ridice în sănătatea gazdei paharul plin cu vin amar italienesc. Aceasta însă îi făcu semn să mai aştepte o clipă. Apoi punînd pe o tăviţă de cristal inelul de aur cu smarald al lui Băl-Ceaurescu, înălţă mîna albă cu degetele lungi, aşa cum făcea uneori şi pe scenă, şi spuse surîzînd moale :

— Arhon boierule, vă datorez un răspuns. Am întrebat pe popa Dumitru de la noi, de la biserica Visarionului, şi mi-a spus că nu se poate... că e păcat... că sîntem rude... Poftim înapoi inelul. Şi-i împinse tava de cristal, cu inelul pe ea.

Răspunsul fu găsit plin de haz, şi Băl-Ceaurescu, o clipă zăpăcit, începu şi el să rîdă alături de ceilalţi.

Înainte ca cei doi lachei în haine arnăuţeşti albe, găietănate, să înceapă a aduce tăvile cu mîncare, intrară pe uşă două bătrîne, îmbrăcate în rochii de cit negru, împodobite cu barişuri tot negre, şi se aşezară în capul mesei, în fund, aşa cum li se spusese dinainte. Stăteau cu spatele la oglindă, una-n dreapta, alta-n stînga. Mai întîi însă Eufrosina le arătase tuturor cu mîna, înfăţişîndu-le.

— Bunică-mea şi sora ei...

Musafirii o priviră cu uimire, socotind că vorbeşte poate despre bunica ei dinspre tată... Nimeni n-ar fi bănuit că aceşti mari boieri stau la masă cu două bătrîne ţigănci, încă roabe.

După masă au băut cafele şi au tras ciubucuri în odaia cu pian, înghesuiţi cum au putut... Unii aşezaţi jos pe covorul gros, sprijiniţi pe perini mari de brocart ori catifea, dar toţi încîntaţi de această înghesuială familiară.

Frusinica le-a cîntat tot ceea ce au cerut, iar ei au ascultat-o fermecaţi. Era de nepriceput de unde venea

nemaipomenita gingăşie şi prospeţime de cristal a vocii ei.

Capul lui Băl-Ceaurescu era plin de un soi de leşinătură dulce. Nu putea gîndi nimic... Leşinătura asta îi cuprinsese toată fiinţa. Simţi că nu se va putea lipsi s-o mai vadă şi în alte seri şi cît de des, pe această femeie atît de frumoasă, care ştia să înnebunească lumea... Însă el, Hristache Băl-Ceaurescu, nu este dintre cei care înnebunesc atît de uşor. Îşi zîmbea în sinea lui îngîmfat, sigur că o va răpune.

TIŢA NU VREA SĂ SE MĂRITE

Spre primăvară, Bălcescu începuse să tuşească sec şi să se simtă obosit. Lucra mult şi era necăjit că nu avea nici un spor la lucru. Vremea, după căldurile de la începutul lui martie, fusese rece şi i se părea că frigul îi înţepeneşte oasele. De cîteva ori pe zi tremura de-a binelea. Urmărea pe două planuri două lucrări despre care credea că ar putea fi rostul vieţii lui. Aduna mereu material pentru o scriere, cum încă nu întîlnise. O scriere în care să se ocupe de starea socială a plugarilor romîni dezvoltată mult mai pe larg decît o făcuse el însuşi. Cea de a doua lucrare era o istorie a luptelor romînilor subt Mihai Viteazul. Fără aceste două lucrări i se părea că îndreptare pentru neamul romînesc în ceasul de faţă nu putea fi. Trebuie să existe — îşi zicea el — o carte documentată şi plină de avînt, care să trezească iar în popor dorinţa de libertate şi mîndria de a face sacrificii pentru dobîndirea independenţei naţionale, sentiment amorţit în cursul a două veacuri de robie turcească. Erau două lucrări care însă aveau aceleaşi rădăcini şi trebuia să se vădească pînă la urmă că sînt două tulpini ale aceluiaşi copac.

Evocînd zilele de luptă vijelioasă ale clipei celei mai înalte din istoria Ţării Romîneşti, se isca în poporul romîn amintirea acestui trecut glorios, dar nefericit... A doua lucrare avea să arate tocmai pricinile pentru care domnia lui Mihai Viteazul a fost glorioasă, dar nefericită şi, pînă la capăt, a dus chiar la o înfrîngere a ţării. Viteazul voievod care nu a ştiut unde să caute sprijin nu a înţeles suferinţa seculară a poporului, aşa încît — lucru dureros pentru Bălcescu — tocmai el este acela care a legiuit robia ţăranilor, legîndu-i de glie, numai ca să împace pe boierii al căror sprijin i se părea lui mai de preţ. Erau să fie deci două cărţi cheie ale neamului romînesc.

Dar lucrul mergea greu de tot. Pe masa îngustă şi lungă erau zeci de caiete cu extrase şi aproape douăzeci de cărţi deschise la pagini subliniate cu plaivaz roşu şi albastru. Dar era prea puţin... Simţea că nu va izbuti să realizeze nici pe sfert din ceea ce plănuia... Îi lipseau izvoarele. Fiecare carte pe care izbutise cu greu să şi-o procure trimitea în notiţe, jos, la alte şi alte zeci de cărţi, izvoare la care el nu vedea nici o posibilitate să ajungă.

Îl cuprinse un soi de deznădejde şi se trînti pe sofa cu faţa în jos. Se simţea rău. Îl săpa mereu tusea mai ales de cînd primăvara devenise dintr-o dată ploioasă şi rece, cu cerul mereu acoperit.

N-o auzi pe Tiţa bătînd în uşă şi nici n-o auzi intrînd. Altfel o ştia mereu pe urmele lui, ca o umbră, îngrijorată, bănuitoare. Ea venise acum, alarmată de tusea lui.

Bălcescu i-a simţit mîna mîngîindu-l pe creştet. Şi-a ridicat privirile spre ea. Ochii ei erau de o cutremurătoare duioşie. Ţinea în mîna stîngă ghergheful la care broda nişte dantele.

— Nicolache, ce e cu tine?

Nu răspunse, n-avea puterea să spuie nimic.

Ea îi căută privirea, ca un copil supărat.

— De ce nu mai iei siropul ăla ?... Acum primăvara, trebuie să ai mai multă grijă de sănătatea ta.

Fără să spuie o vorbă, Bălcescu se duse la un raft şi dintre cărţi scoase sticluţa cu sirop. Fata i-o luă din mînă şi-i turnă o linguriţă pe care o înghiţi cu oarecare silă, dînd pe gît în grabă un pahar de apă.

— Ce-i cu tine ?

Inima ei de soră tremura, aşteptînd o vorbă de-a lui. Era foarte palidă şi cărarea din mijloc îi dădea o înfăţişare tristă, deşi ea voia să ascundă cît era de îngrijorată şi cît suferea.

— Nu pot lucra, Tiţa. Rămase cu ochii închişi, în picioare, ducîndu-şi palmele la tîmple. Nu pot lucra aşa cum vreau.

— Ce te împiedică ? întrebă ea neliniştită, nedumerită.

— Îmi lipsesc cărţile de care am nevoie. Nu se găsesc în ţară.

Vocea lui era înfiorată. Ochii lui, puţin oblici, păreau înlăcrimaţi. Se trîntise într-un fotel, ca să-şi poată întoarce faţa, să şi-o ascundă în mîini, căci îi era ruşine de această clipă de slăbiciune.

— Nu poţi să le ceri ?... Nu ai putea să le comanzi prin librăria lui Rosetti ? Venise lîngă el şi se aşezase pe marginea gros căptuşită a fotoliului. Îi ridică încet faţa spre ea : Nu te ascunde de mine, Nicule.

— Sînt cărţi foarte scumpe, e foarte greu... Îi venea să-şi ceară iertare şi o privea cu stîngăcie... Pe urmă, nu-i vorba că-mi lipsesc numai cărţile tipărite. Ar trebui să merg la izvoare, să cercetez arhivele străine, colecţiile de documente şi manuscrise... unele muzee. Opera istoricului nu e roman, nu poţi să împlineşti cu fantezia ta lipsa faptelor şi a datelor reale.

Enumerarea aceasta însăşi îl exaspera, îi arăta toată neputinţa implicată într-o stare de lucruri care nu putea fi alta... Îl cuprinse un fior de deznădejde şi-şi ascunse faţa în palme.

Tiţa rămase o clipă îngîndurată. Se plimbă cîţiva paşi prin casă. Se duse apoi în dreptul ferestrei. Toată grădina era înflorită. Privi şi cercetă un timp teancul de exemplare cu coperta albastră, din *Magazinu Istoricu pentru Dacia*. Erau vreo douăzeci de volume (de formatul obişnuit al cărţilor), pe care Bălcescu le păstrase pentru prieteni. În colţul din dreapta al curţii, un castan cu flori roze, nu cum erau cei obişnuiţi, albi, semăna cu un candelabru aprins. Îl privi lung şi apoi se îndreptă spre fratele ei.

— Nicule, de ce n-ai pleca tu în străinătate ?

Cît era de istovit şi de trist, Bălcescu nu se putu stăpîni totuşi să nu zîmbească.

— E o glumă, Tiţa... Cum aş putea să plec ?

— Aşa cum pleacă atîta lume.

— Cu ce bani ?

— Trebuie să se găsească bani pentru asemenea lucru... Ar fi o ruşine pentru poporul romîn să nu aibă cu un ceas mai devreme o istorie a lui Mihai Viteazul.

— Tiţa, nu e nici o ruşine pentru bietul popor, căci el n-are nici o vină în toate acestea. De vină este această boierime ticăloasă care sărăceşte nu numai poporul, ci şi statul, împiedicîndu-l să-şi îndeplinească rostul său. Voi renunţa şi eu la *Istoria romînilor subt Mihai Viteazul*, cel puţin pentru cîtăva vreme, şi mă voi ocupa de alte subiecte, care nu cer asemenea documentare grea... Ce să fac ? Nu te supăra... sînt foarte stingherit că te-am făcut martoră a unor gînduri fără rost. Îşi căută pălăria şi surtucul şi se îndreptă spre uşă. Mă duc pe stradă. Vreau să merg. Cred că-mi va face bine mersul.

Rămasă singură, Tița se duse din nou la fereastră, unde mărul prieten își îngrămădea în geam ramurile lui înflorite... Toată grădina și toată mahalaua era plină de pomi înfloriți, de la albul gingaș al mărului și al părului, la ninsoarea roză a vișinilor, caișilor și piersicilor, gutuilor și al prunilor... „Dacă vremea asta se răcește mai rău la noapte, gîndi Tița, vitregia ei va secera tot acest rod care se vestește atît de bogat... Și Nicolache e un pom încărcat de flori care va trebui să rodească. Nu trebuie să-l secere vitregia vremurilor."

*

După masă, pe cînd serdăreasa își sorbea cafeaua într-un fotel căptușit și îmbrăcat în cînepă vopsită verde, Tița își aduse un scaun scund, fără spătar, dar tot căptușit, și se așeză lîngă ea.

— Mamă, cît spui tu că ai adunat pentru mine ?

Zinca tresări, ușor înfiorată. Ce vrea să spuie fata asta ?... Nu cumva s-a hotărît ?... Și își puse tremurînd mîna ei, pătată cu puncte de boala de ficat, pe mîna frumoasă și slabă pe care fata și-o sprijinise pe rezemătoarea fotelului.

— Fetița mamei... Ce este ? Ce vrei să spui ?

Tița îi vorbi încet, cu hotărîre :

— Ai spus că ai pus pentru mine deoparte aproape șase sute de galbeni. Trebuie să-mi dai patru sute din ei.

Acum Zinca nu mai pricepu nimic. Privi fața slăbită a fetei. Buzele severe și ochii mari, puțin întunecați ai Tiței arătau o voință care nu mai putea fi întoarsă.

— De ce-ți trebuie ție banii aceștia ? Ce vrei să faci cu ei ?

Fără șovăire, fără să se întrebe dacă lucrul e de-a binelea cu putință, fata o lămuri că Nicu trebuie să

plece pînă într-o lună la Paris, Roma, la Viena, unde va crede el că e nevoie să meargă.

— Și cum vom pune iar banii la loc ?... Asta e toată zestrea ta.

— Eu n-am nevoie de nici o zestre... Nu mă voi mărita niciodată.

Nu mai suna în vocea ei aceeași sălbatică îndîrjire, de altădată, dar maică-sa înțelese cu atît mai limpede că se află în fața unei voințe reci, de fier. Parcă-i strînse o gheară biata ei inimă de mamă. Se gîndea că va muri, iar fata asta va merge tăcută spre iarna singurătății.

— Și Costache ? De ani de zile stăruie să meargă și el la Paris și nu m-am înlesnit să-l trimit. E frate mai mare... are și el dreptul.

— Costache va pleca mai tîrziu. Vom vedea atunci ce vom face.

Zinca se gîndi tulburată că, simțindu-se în felul ei singură, fata s-a înăsprit și a devenit poruncitoare.

Costache tocmai sosea acasă. Coborî din birjă, tremurînd puțin subt pelerina cea neagră, căci nu voia să poarte flanelă pe subt cămașă, cum era obiceiul. Spunea că nu-i elegant. Își puse bastonul alături și se aplecă să sărute mîna mamei lui.

— Costache, tu poți să scoți pînă în două săptămîni un pașaport lui Nicu pentru Paris ? întrebă Tița dintr-o dată, fără ocol, oarecum cu severitate.

Costache rămase o clipă năuc, apoi zîmbi bucuros, ca un copil mare.

— Pleacă Nicu la Paris ! Să fie cu noroc ! Pînă într-o săptămînă îi scot pașaportul.

El nu mai era grăbit, căci se îndrăgostise de o fată tînără, de neam, și mai ales foarte bogată. Nu voia să plece decît împreună cu dînsa, după însurătoare, căci singur îi era teamă să n-o piardă.

Toma stătea lungit în pat şi încerca să adoarmă, dar nu era chip... Mînia ardea în el şi-l ustura ca vinul ce merge spre oţetit. Se chinui pînă în zori şi nu văzu nici o cale de înţelegere cu boierul lor. Îşi spuse că trebuie să meargă la Bucureşti, să se plîngă boierului Bălcescu sau cucoanei doftoroaie, să vadă ce spun şi ei. Dar mai întîi, iată cum a fost de la început.

Cînd acum aproape trei ani a văzut-o pe Safta ridicîndu-se din pat, după două săptămîni de mojmondeli şi fel de fel de fierturi, s-a crucit. Dar şi mai rău s-a crucit văzînd cele ce-au urmat după aceea.

Era toamnă. Femeia l-a dat afară din casă, de-a văruit bordeiul şi a lipit pe jos, cu lut amestecat cu balegă de cal, a dres soba care începuse să nu mai ardă şi pe urmă a fiert toate ţoalele şi a făcut înăuntru curat, oglindă. Asta nu i-a plăcut lui Toma chiar atît de mult că-l punea Safta mereu să-şi lase opincile la uşă cînd era noroi, bodogănea tot timpul... Ba că nu-i e cămaşa curată, ba că nu s-a lăiat din vară, de cînd l-a plouat sau de cînd se scălda în gîrlă... Sîmbăta îl băga cu capul în albie şi-l freca zdravăn cu leşie tare, de-l ustura pielea. Cînd n-a mai avut pentru ce să mîrîie înăuntru, muierea nu s-a lăsat pînă n-a mai pus un perete de gard de nuiele şopronului din spatele bordeiului, în care se adăposteau boii. Muncea pînă cădea jos lungită şi apoi se aşeza în pat, se văieta de şale, de mijloc, ba că o apasă pe piept, şi ocăra pe toată lumea, spunînd că asta nu e viaţă. După ce Toma îi dădea fierturi de buruieni şi o punea pe picioare, ea iar începea, ba cu una, ba cu alta... Prin cîşlegi, cînd troienele de zăpadă îngheţaseră, i s-a năzărit să-şi care nuiele groase şi lungi din crîngurile de peste gîrlă, ca să facă la primăvară o casă de gard lipit cu lut. Atît l-a bătut la cap, că tot se duce el

să care pentru boier, după datoria lui de clăcaş, şi că s-o ia şi pe dînsa, încît a urcat în sanie cu toporişca în mînă şi au adus şi pentru ei vreo patru care. Tăia ea cu toporul ca un bărbat, retezînd dintr-o dată copăcelul mai gros ca degetul ăl mare. A făcut o claie întreagă de crăci lungi de tot, adăpostind după ele şi mai mult şopronul cu boii, cum şi cîinii, pe care nu-i mai ţinea în bordei. Lui Toma îi venea să se bată cu pumnul în cap că şi-a adus nebuna în casă. Nepoata asta îmbătrînită înainte de vreme, căci nu avea decît vreo douăzeci şi şase de ani şi, înăcrită de necazuri şi de boală, era mai rea ca o nevastă.

În primăvară, nu l-a mai lăsat o clipă să se odihnească: a cărat singură bolovani în sac de la gîrlă şi l-a pus să aducă de la Stîlpeni, din Muscel, un meşter, care i-a lucrat temelia unei căsuţe, abia mai mare decît un bordei, dar care se chema că este o odaie cu tinda ei. Singură a împletit gardul, singură a cărat alte lemne cu carul, cînd Toma nu era în podvadă... Pe urmă, atît l-a bătut la cap, că a scos şi din banii daţi de băiat ca să fie puşi deoparte, ştia el pentru ce, şi a adus iar meşterul dulgher care a făcut tavan, uşă şi două ochiuri de fereastră la căsuţa de gard, pe care ea a început apoi s-o umple cu pietriş şi s-o lipească binişor cu lut. A încercat el să zică nu de vreo cîteva ori, dar Safta i-a spus că-i e ruşine să mai doarmă cu el în bordei, că ce zice lumea de ea, fată mare, care stă cu bărbat în casă. Auzi, sluta, să te prăpădeşti de rîs, nu alta! Cînd spre sfîrşitul verii a văzut pînă la urmă căsuţa acoperită şi cu uşile puse, ferestrele astupate cu băşică de bou şi cînd a crezut şi el că poate răsufla, s-a pomenit cu altă nebunie. Că ea a vorbit încă din iarnă cu un prisăcar de la Stîlpeni, care i-a spus că-i vinde cîţiva stupi cu un soi bun de albine, mai bun ca al boierului, că prisăcarul acela îi face stupii şi tot... De pe urma stupilor se cîştigă bine; lumînările de ceară au mare căutare la

Bucureşti, unde lumea stă pînă seara tîrziu, ba şi noaptea, la taifas, şi unde sînt atîtea biserici, şi că ea, Safta, ce să facă aci, singură, lîngă rîpă, cu tufişurile astea de măcieş şi de curpeni?...

Femeia asta are pe dracul în ea, gîndise omul. A dat deci cîţiva bănuţi, puţini, şi pentru asta. Dar tot n-a îmbunat-o, tot acră, cicălitoare şi neodihnită a rămas. Nu mai răsufla liniştit decît cînd o vedea în bordei, lungită pe pat, văicărindu-se, bînd fierturi peste fierturi şi spunînd că ea moare şi mai multe nu... Nu murea, se scula şi mai afurisită şi mai născocea altceva. Coteţ de păsări a făcut după ce a închis, ca un grajd, şopronul boilor, iar în primăvară, Toma s-a trezit în odaia cea curată, care era goală, căci lui îi făcuse nepoată-sa pat în tindă, cu nişte omizi mari şi buburoase, care se urcau pe pereţi şi pe crăcile puse anume pentru ele... de nu mai dormea omul, de frică să nu răzbească pînă la el vietăţile astea scîrboase prin cine ştie ce crăpătură... Muierea naibii se apucase să crească gîndaci de mătase...

Umbla pe jos prin sate, pe subt deal şi stătea de vorbă cu oamenii pricepuţi la creşterea gîndacilor şi albinelor, afla ba de una, ba de alta, că altfel da zece înainte bărbaţilor la stupi şi la viermii de mătase. Altceva nu făcuse în viaţa ei. Se vedea în toate acestea furia ei că fusese călcată în picioare şi aruncată dincolo de poartă de către cei de la curte, dar şi bucuria că acum muncea în voie. Muncea pentru omul ăsta cumsecade, care-i dăduse un acoperiş să se adăpostească, muncea pentru ea însăşi nu pentru un boier blestemat, căci pîinea pe care o mînca acum nu mai era tot atît de amară ca altădată. O bucura mai cu seamă că era de capul ei, că nu o alunga la tot pasul vătaful cu gîrbaciul... Avea, este drept, un soi de nebunie de a începe totdeauna altceva, de îndată ce un lucru era sfîrşit. A

dat vreo două trîmbe de pînză cu borangic şi a primit de la o gospodină o viţică, pe care a crescut-o mare.

Peste vreo doi ani, cînd i se legase binişor gospodăria, Toma s-a pomenit chemat la curte de logofăt, care a înmuiat pana în călimara de la brîu şi i-a arătat că e dator atît şi atît...

— „Că pă ce?“

— „Pă asta... şi pă asta“...

Cel mai rău l-a mîniat că i-a cerut să dea zece stupi şi atîtea vedre de ceară datorie pentru doi ani în urmă. De asemeni să mai dea atîţia coţi de borangic pentru frunza de dud pe care o mănîncă viermii.

— Dă ce să-ţi dau, neică, pentru stupi? a întrebat Toma, vînăt de mînie.

— Păi, albinele adună miere dă pă livezile boiereşti... ori nu? Dă cînd creşti tu stupi, au început să slăbească stupii boiereşti.

Să te crucească, nu altceva! Se gîndi că stupii slăbesc, fiindcă nu mai era Safta să-i îngrijească.

— Şi pentru frunza dă dud dă ce să dau?

— Duzii nu sînt tot pă moşia boierească?

Toma simţea în el răsuciri de cuţit. Abia se stăpîni.

— Sînt duzi dă prin curţile oamenilor, dă prin grădinile lor, şi după pravilă astea sînt scutite dă dijmă.

— Nu mai spune... Ei, dacă te crezi mai deştept ca boieru, o să-ţi pară rău, rău dă tot.

Lui Toma îi venea să pună mîna pe ceva şi să-i dea în cap. Ce-o fi, o fi!.. Dar pe urmă se gîndi că n-are rost să omoare sluga, şi nu pe boier.

După un timp, vechilul reluă cu un soi de prietenie, bătîndu-l pe umăr:

— Şi pă urmă, ce te oţărăşti tu atît, mă Tomo? N-o să fie al boierului tot ce e aci? Fi-tu e fugar şi nu poate să moştenească nimica...

— Da' cum asta? Le las nepoată-mi ăsteia, care le-a făcut cu mîna ei. I le fac danie dîn viaţă...

Vechilul îl privi cu milă.

— N-ai drept să le faci danie, nu sînt ale tele...

A înjugat boii la car, a pus în el o putinică de brînză, cîteva braţe de lemne, un sac de mălai, pentru flăcău, a luat în braţe şi un urcior cu miere pentru cucoana doftoroaia, că-i era ruşine să se ducă la casa ei cu mîna goală.

*

La Bucureşti era zor mare, ca să se facă bagajul boierului Nicolache care, după cîte se spunea, pleca la Paris.

Serdăreasa alerga în toate părţile, căci îi făcuse băiatului rufărie nouă, i-a împletit, din lînă moale, nişte pieptare groase, bătute bine, ca să aibă la el, că n-a vrut să ia cojocel înflorat — pe acolo, gîndea ea că poate aşa ceva nu se găseşte — şi-l ştie slab de piept. I-a făcut şi încălţăminte nouă, o altă pelerină, căci s-ar putea să fie prea scumpe acolo, iar el să nu mai aibă la iarnă toţi banii odată...

Bălcescu stătu mult timp la îndoială dacă să călătorească sau nu pe apă, căci îşi zicea că dacă merge cu diligenţa, vede mai bine oamenii şi locurile; mai ales prietenii lui, moldovenii, erau de părerea asta, cu toate că aveau la îndemînă Galaţii; pînă la urmă, totuşi, Rosetti îl convinse să meargă pînă la Viena şi poate şi mai sus cu piroscaful. Loydul austriac pusese pe Dunăre o serie de vapoare zgomotoase, dar confortabile: „Wien", „Pesth", „Maria Dorothea" şi altele. E mai sănătos şi mai puţin obositor, îi explicase Rosetti. Ai pat în cabină, loc în sufragerie şi poţi să stai şi pe punte.

Nu mai pridideau cu pregătirile, totuşi Bălcescu a găsit timp să stea de vorbă cu Toma subt nucul din grădină; erau nişte călduri de nu mai umbla nimeni ziua pe uliţă, prin oraşul pustiu. Spre seară răzbea însă mireasma de lămîiţă, căci cinci-şase tufe erau albe ca de zăpadă.

Toma i-a povestit de-a fir-a-păr necazurile lui.

— Scrie asta în Regulamentul ăla, boierule?

— Nu mă mai boieri atît, „frate Toma"... Da... da... „frate Toma", şi poate ai să înţelegi în curînd, o să-ţi spuie Damian de ce îţi spun aşa... Ei bine, în Regulament nu numai că nu spune că trebuie să plăteşti, ci, dimpotrivă, scrie anume că grădinile şi ogrăzile oamenilor sînt scutite de dijmă.

— Atunci ce e dă făcut? Oamenii aceştia ne dau în cap dă cum încercăm şi noi să ieşim la liman...

Bălcescu nu răspunse, dar sprîncenele i se îmbinaseră şi gura i se strîmbă într-un surîs amar. Apoi ridică din umeri, fără să spună o vorbă.

Toma privi o clipă spre fereastră; îşi frămînta pălăria mare în mîini, se vedea că-i vine greu să vorbească.

— Nu vă supăraţi... V-aş mai face o rugăminte...

— Nu mă supăr, Tomo, nu mă supăr... Spune tot ce ai pe inimă.

— Apoi, uitaţi-vă... Io aş vrea să fac danie încă dă p-acum, dîn viaţă, bruma dă lucruri şi căsuţa pă care o am la Vadu Rău. Dar vechilu mi-a spus că nu am dreptu să fac nici o danie, că şi aşa tot ce am acolo e al boierului şi nu poate moşteni dăcît copilu, dacă e şi el clăcaş pă moşie. Aşa să fie oare?

— După vechea pravilă nu are dreptul ăsta, căci, după cum ştii, se fac astfel de danii... dar după legea nouă mi-e teamă că o poate întoarce cum vrea el. Vechilul a ştiut ce spune. Dacă boierul vrea... Dar ascultă, te voi trimite la un prieten, advocat la Divanul apelativ, să te lămurească el... Nu-i vei plăti nimic pentru asta. Drept să-ţi spun, însă, nu prea cred că-ţi va fi de vreun folos.

— Atunci ce e dă făcut? Încotro să ne îndreptăm?... În ţara asta nu avem dreptu nici să răsuflăm? Ce e dă făcut?

Bălcescu şi-a luat tîmplele în mîini de furie şi neputinţă.

— Nu ştiu ce e de făcut, frate Toma... Uite, eu plec pentru vreo doi ani... şi bine ai făcut că ai venit la mine. Să fie ultimul gînd cu care plec din ţară... Să nu uit nimic... Să zacă şi să dospească totul în mine ca o otravă — să mă întovărăşească durerea voastră de-a lungul drumului, ca luna pe călător.

SCRISORI POST-RESTANT

Dumneavoastră sînteţi domnul Nicolas Ba... Balicesco? întrebă funcţionara pariziană de dinapoia ghişeului, reţinînd, încă grijulie, scrisoarea.

— Nicolas Balchesco, rectifică Bălcescu pronunţarea numelui său pentru tînăra fată neîncrezătoare.

Nu erau decît zece ani de cînd se inventase marca poştală, şi în decurs de un deceniu se organizase serviciul corespondenţei în toată Europa. Lumea era încîntată de această simplificare şi abuza de ea ca de o noutate... E veacul corespondenţei.

Nevoia de corespondenţă în vremea asta era însă pentru mulţi arzătoare, căci nefiind încă gazete de mare răspîndire, telegrame şi alte mijloace, ştirile din ţară se comunicau numai prin scrisori. Bălcescu se mai folosea şi de avantajul de a-şi putea primi la poştă corespondenţa din ţară — post-restant — cum se spunea.

Era binevenită pentru el măsura post-restant, cu atît mai mult cu cît, de la sosirea sa la Paris, îşi schimbase de cîteva ori locuinţa, aşa încît pînă cînd i-ar fi venit din ţară o scrisoare la ultima adresă dată, el s-ar fi

mutat la una nouă. Mai călătorise apoi şi prin Italia (unde se întîlnise cu Alecsandri şi Elena Negri) şi era aci încă un motiv de incertitudine în corespondenţă.

Cîntări în mînă scrisoarea, mai ales că văzuse pe învelişul ei scrisul Sevastiţei, şi constată bucuros că e voluminoasă. O puse în buzunar şi se îndreptă ca de obicei spre Biblioteca Naţională. De cînd sosise la Paris nu lăsase să-i treacă nici o zi, nici un ceas, fără să le folosească lucid, cu patimă, fără odihnă. Ştia că mai are cîţiva ani de trăit, căci boala, pe neobservate pentru ceilalţi, făcea progrese necontenite. O lună petrecută la Palermo, pe terasa cu lespezile rare, roase de piatră a unei case gălbui cu coloane, între grădini de portocali, alături de prietenii iubiţi, Alecsandri şi Elena Negri, îl întremase puţin, dar răul rămînea adînc. „Din cei zece ani pe care mi i-am dorit, pe care i-am cerut încă, îşi zicea el, cinci au şi trecut." Pentru întregirea lucrării pe care o pregătea *Istoria romînilor subt Mihai Viteazul*, aduna material din toate bibliotecile şi arhivele la care putea răzbate, din mai toate oraşele mari prin care trecea.

Trăia modest, ocolea pe cît putea chiar întrunirile de la sediul Asociaţiei Studenţilor Romîni din Franţa, al cărei preşedinte era Ion Ghica, care plecase mai înainte, secretar Costache Rosetti, care venise din nou la Paris, şi casier Vîrnav, moldoveanul care pusese la dispoziţie localul necesar. Bălcescu plăti, alături de alţi cincizeci de subscriitori, cei zece franci la care se îndatoră anual, dar prefera în locul vieţii de student boem viaţa de studii în biblioteci.

Merse acum grăbit, pe culoarul lung şi îngust, pînă la sala stampelor.

Se scuză că-şi deranjează vecinul obişnuit, un bătrînel cu cap mare şi chel pe un gît subţire, şi o dată aşezat la masă scoase nerăbdător scrisoarea din buzunar, înainte chiar ca să facă semn să i se aducă volumele şi

legăturile cu reproduceri, puse deoparte din ajun de către un funcţionar foarte politicos şi foarte îndatoritor.

Erau obişnuitele ştiri despre ai lui. Mama tot necăjită cu ficatul, cu toate fierturile de buruieni pe care le lua... Costache e mai îndrăgostit ca oricînd, scrie o piesă de teatru, dar Barbu nu e cuminte de loc şi poate din pricina asta mama nu se poate întrema. Barbu s-a înhăitat cu cîţiva inşi mai bogaţi decît el şi colindă toate balurile mascate, şi — din păcate — în fiece zi sînt în Bucureşti două-trei baluri mascate, oriunde e o sală mai încăpătoare, mai cu seamă la hoteluri, unele foarte ordinare, cum zicea Sevastiţa. Mama tremură de grija lui Barbu, ştiindu-l că se duce la aceste baluri, şi din cauza jocurilor de cărţi de-acolo. Jocurile de cărţi sînt o plagă a oraşului. Se joacă la orice oră din zi şi din noapte, fără măsură, aproape cu sprijinul poliţiei. Mama adună bani, ca să-l trimită cît mai repede pe Barbu la Paris, ca să-l smulgă dintre prietenii lui stricaţi. Marghioala e bine, îşi vede de copii, şi bărbatu-său, acum din nou în slujbă, e sănătos. Despre ea, Sevastiţa, să n-aibă nici o grijă. Mai prost pare să fie anul acesta cu rodul moşiei... La începutul lui martie au fost nişte călduri mari, tot ca în patruzeci şi şase, care au topit ca nimic troienele înţepenite ale iernii bogate în ninsori şi viscole. Au fost inundaţii mari în Bucureşti... Din cauza căldurii prea timpurii au înmugurit toţi pomii prea devreme. Pe la începutul lui april a venit un îngheţ aspru, aşa că e puţină nădejde să poată fi ceva de cules la Bălceşti, anul acesta.

„Nenorocirea cea mare este însă alta, Nicule. Au ars Bucureştii. A ars jumătate din oraş. A fost ceva, cum spune mama, că nu s-a mai pomenit de cincizeci de ani, poate de o sută de ani. Jalea e de nedescris. Noi am avut un noroc nespus, căci vîntul a bătut spre răsărit. Focul a izbucnit în ziua întîia de Paşti, în timpul unei furtuni grozave, care sufla dinspre apus. Un băiat, ca

de vreo doisprezece ani, fiul prietenului nostru Costache Filipescu, neavînd voie să umble cu puşca, s-a dus în şopronul unde se ţineau trăsurile ca să descarce arma pe ascuns. A tras din joacă în podul şopronului, unde se ţinea fînul. A luat foc într-o clipă tot podul, tot şopronul, casele vecine din jurul bisericii Sfîntu Dumitru, de lîngă Hanul lui Constantin. Flăcările, spun cei care le-au văzut întîi, parcă zburau din casă în casă spre biserica Sfîntu Gheorghe, spre Bărăţiei, spre biserica Sfînta Vineri, căci furtuna ridica în văzduh căpiţe întregi de paie aprinse ori şindrila de pe acoperişuri şi cîrpe de tot felul, ba chiar şi acoperişuri întregi cuprinse de flăcări şi le rostogolea peste alte case. Cum era în ziua de Paşti şi cum ardea Tîrgul din Lăuntru, unde sînt cele mai mari prăvălii, şi prăvălie lipită de prăvălie, străzile erau pustii, căci băieţii de prăvălie şi tejghetarii erau plecaţi acasă la ai lor, şi la fel lipseau şi negustorii. Din uliţele Lipscani, Nemţească, Cavafi, Covaci, Gabroveni, Bărăţiei pînă în piaţa Sfîntu Anton în cîteva ceasuri n-a mai rămas decît cenuşă. De la Sfîntu Gheorghe, care a ars cu totul, în această zi de Paşti, focul s-a întins spre Lucaci şi a ieşit înspre bariera Vergului, spre Delea Veche şi spre bariera Iancului. Furtuna bătea atît de puternic, încît s-au găsit peste cîteva zile mătăsuri, panglici şi alte asemenea mărfuri uşoare smulse de prin magazine şi azvîrlite cine ştie unde, de-au rămas agăţate, încurcate, în crengile copacilor din pădurea de la Mărcuţa şi Pantelimon...

Căpitanul Papazoglu, pe care l-am văzut la Faca, ne spunea că boierimea cea mare era la palat să felicite pe vodă în ziua de Paşti şi că s-a risipit în grabă, fugind fiecare pe la casele lor. A fost greu de stins focul şi din pricină că toată lumea îşi scotea calabalîcul ori marfa în mijlocul uliţei, nădăjduind s-o scape, de nu mai puteau trece sacalele pojărniciei şi nici tulumbele. A fost scoasă toată armata să dea ajutor. Abia a fost timp

să fie ajutați nenorociții de deținuți de la pușcăria din spatele hanului lui Manuc... Hanul Șerban-Vodă nu a ars și iată de ce, după cum ne-a spus Papazoglu: bancherii Menoah Hillel și Zerlendi s-au dus la vodă, care trecea călare; au îngenuncheat, cu capetele goale, înaintea calului, strigînd deznădăjduiți: «Apără, măria-ta, Hanul Șerban-Vodă, căci magaziile lui, pe lîngă o mulțime de mărfuri și pe lîngă casele de bani, sînt încărcate cu treizeci de butoaie de iarbă de pușcă.» Lui vodă i s-a făcut părul măciucă, nu alta: «Cum, iarbă de pușcă în mijlocul orașului? Ocna o să vă mănînce!» Dar Hillel, stînd mereu în genunchi, a spus: «Știm că vom merge la ocnă, dar scapă hanul, măria-ta.» Atunci vodă a poruncit ca toți pojarnicii și toți sacagiii orașului să înconjoare hanul și să-l apere de flăcări. «Cum ai dat de știre abia acum, cînd ard Bucureștii, că ai iarbă de pușcă în bolțile hanului? Trebuia de la început să cari totul afară.» «Nu pot să vă spun acum, dar scăpați hanul... Știu că voi fi spînzurat, dar scăpați hanul.» A treia zi s-a aflat că n-a fost nici un butoi de iarbă de pușcă, ci numai o născocire a bancherilor care au izbutit astfel să-și scape mărfurile din magazii. Mama zice că o să-i bată Dumnezeu că s-au gîndit numai la avuțiile lor, nu le-a păsat de căsuțele săracilor din Udricani și Delea Veche, unde-au rămas oamenii pe drumuri, fiindcă toți pompierii și toți sacagiii din București au primit poruncă să apere hanul. Căpitanul Papazoglu ne-a povestit multe ieri la Faca, pentru că a fost trimis cu compania lui în ajutorul populației; spunea că a văzut trei cadavre, rezemate de zidurile care mai rămăseseră din biserica Lucaci. A ars, o dată cu biserica Stela, și sora Vlădichii Chesarie, grecul. Se zice că au fost morți și la biserica Batiștei, din care nu au mai rămas decît zidurile. Lumea de acolo a scăpat doar fugind cum a putut dinspre partea de răsărit în cea de apus a orașului. Au ars foarte multe biserici, nu se știe cîte.

Nicule — continua scrisoarea — *n-au fost sărbători, a fost o jale fără margini... Lumea a rămas pe drumuri; mii și mii de femei și de copii dorm pe cîte o claie de calabalîc, stricat și ăla; plîng de ți se rupe inima. Negustorii știu că își vor întocmi iarăși la loc averile, dar ce-au să facă micii calemgii și oamenii muncitori, Nicule, care o viață întreagă au trudit ca să aibă un acoperiș pentru copii și cîteva lucruri mai omenești în casă? O femeie se bocea: «N-am mîncat o jumătate de an dăcît pîine cu ceapă și verdețuri, ca să cumpăr o ladă să-i fac zestre fetei, și acum a ars cu totu...» Pe tine și pe prietenii noștri de la Paris o să vă doară nespus că a ars și casa lui Negulici. Tabloul lui cel mare «Bolnavii de la Mărcuța» s-a făcut cenușă, cu zeci de alte tablouri mai mici.*"

Scrisoarea mai cuprindea amănunte despre o prietenă a mamei lor, care locuia pe lîngă biserica Sfinților... A trimis pe Stoica s-o aducă cu poștalionul. Calabalîcul mai de preț i l-au pus în magazia de lemne, care acum e goală, iar ea, Sevastița, cu două fetițe, locuiește în odaia lui, a lui Nicu, pînă cînd acea prietenă a mamei va găsi o altă locuință. Îl mai vestește că-i trimite mamă-sa, „în săptămîna viitoare, încă cincizeci de galbeni, printr-o scrisoare, tot la bancherul cel vechi".

Bălcescu nu mai putu să lucreze nimic în ziua aceea... Cînd înapoie, cu rugămintea de a-i fi păstrate, teancul de cărți și colecția pe care nu o desfăcuse, funcționarul îl întrebă mirat:

— Plecați? N-aveți dispoziție de lucru, după cît se pare, domnule?!

Bălcescu zîmbi cu o adîncă tulburare.

— Da... nu prea am dispoziție de lucru... Au ars Bucureștii.

— Bucureștii?... Cum? Ce?

Omul nu pricepea nimic.

Bălcescu clătină din cap, fără să se întoarcă... O să fie surprinsă Luxiţa, văzîndu-l că vine s-o ia cu trei ore mai devreme...

Era acum de mai bine de un an la Paris, cînd Tiţa, într-o altă scrisoare, îl înştiinţă despre întîmplarea de la Vadu Rău, întîmplare ce umpluse de groază toată boierimea şi era cît pe-aci să aprindă ţara. Boierul Medelioglu fusese ucis cu o lovitură de ciocan de către fierarul curţii, Filaret Mustea, tatăl ţiganului lăutar Bănică. Boierul nu-l mai lăsa pe băiat să iasă din casă, nici măcar în curte. De mai bine de doi ani îl ţinea închis. Nu-l mai punea la nici o treabă şi-l îmbrăcase cu anteriu curat şi cu ceacşiri legaţi cu tuzluci de meşi. Nu-i cerea decît să-i cînte împreună cu ţambalagiul un ceas după masa de prînz şi două ceasuri după masa de seară. Stătea mereu pe gînduri, în jilţul său, uscat ca nişte moaşte, şi sorbea cînd din ceaşca de cafea, cînd din pahar, trăgea din ciubuc şi se gîndea, el ştia la ce... Uneori, cînd ei cîntau, el citea cîte o carte de versuri greceşti ori franţuzeşti. Băiatul devenise o umbră, mai ales că era bolnav de piept. Nu-l mai lăsa să cînte faţă de musafiri. Atunci punea să cînte alt viorist, împreună cu ţambalagiul.

Cu o săptămînă înainte de nenorocire, Bănică i s-a aruncat la picioare, rugîndu-l să-i dea drumul, căci el nu mai poate îndura, se prăpădeşte. Boierul s-a ridicat, a venit la el şi l-a pălmuit ; o palmă cu degete uscate ca vergelele. Niciodată nu lovise el însuşi pe vreun rob ori vreun clăcaş. Totdeauna punea vătafii să-i bată, uneori în faţa lui, pînă erau lăsaţi jos mai mult morţi. L-a ocărît pe Bănică : „Slugă nerecunoscătoare... Te ţin pe puf şi tu vrei să pleci ?“. Flăcăul a rămas cu gîtul moale ; i-au dat lacrimile şi i s-a încreţit fruntea. A

alergat apoi pe sala din dos, unde era un cuier mare pentru atîrnat hainele groase. A scos un şnur de la un macat de pe sofa şi a făcut un laţ, s-a suit pe un scăunel, apoi a atîrnat şnurul de cuier, a vîrît capul în laţ şi a împins scaunul cu piciorul.

L-au găsit învineţit, cu ochii ieşiţi din cap, cu limba scoasă. Mort. Boierul a dat poruncă să-l îmbrace curat, i-a pus meşi noi de bruhel în picioare, i-a făcut şi coşciug, în care a fost aşezat cu tălpile legate cu o panglică şi cu mîinile vinete pe piept. Toată lumea plîngea, şi cînd a fost să-l acopere cu pămînt, boierul avea lacrimi în ochii lui mari şi albicioşi şi a spus : „să-i fie ţărîna uşoară“... În clipa aceea, tatăl băiatului, Filaret fierarul, care venise cu barosul la el, de credea lumea că vrea să-l pună în mormînt ori cine ştie ce, a ridicat barosul şi l-a ucis pe boier dintr-o singură lovitură. Pe urmă l-au dus sătenii toţi pînă la primărie, de frică să nu-l ucidă şi pe el oamenii curţii, iar pe celălalt, pe boier, l-au lăsat părăsit pe marginea groapei proaspete, cu capul strivit, cu giubeaua plină de sînge şi de bucăţi de os. Vreo două babe se uitau la el şi nu ştiau ce să facă. Pe fierar l-au judecat grabnic la Bucureşti. Toate maidanele în jurul Divanului erau pline de săteni şi de muncitori. Trei boieri tineri l-au apărat pe ţigan şi chiar boierii cei mari, după cele ce au auzit că a fost viaţa lui Bănică, dar mai ales viaţa postelnicului, înfăţişat de apărător ca un sadic. N-au mai avut curajul să-l osîndească la moarte pe Filaret Mustea, fierarul. N-au putut să-i dea decît cinci ani de ocnă la Telega.

Despre cei de acasă, Tiţa îi scria fratelui ei că sînt toţi bine, că le e dor de el, că numai Costache a rămas acum în Bucureşti şi că el le-a povestit astea toate săptămîna trecută, cînd a venit să-i vadă la Bălceşti.

...L-a găsit pe Arăpilă la cafeneaua „Régence“ în piaţa Comediei Franceze. Către ora prînzului avea să vie tot acolo, ca să ia masa împreună, şi Luxiţa, căreia

îi plăcea să hoinărească pe străzile cu vitrine bogate ale Parisului.

Ascultînd scrisoarea pe care i-o citea Bălcescu, Alecu Golescu fu tulburat adînc; amîndoi își amintiră unul altuia un șir întreg de întîmplări din viața grea a robilor țigani. Lui Arăpilă însă îi stătea pe inimă să facă și o mică observație.

— Nicule, să știi că Tița are dar la povestit... Ce frumos scrie... că stai și te miri.

Bălcescu clătină din cap, parcă ar fi spus: „Ei, cred și eu", apoi spuse sorbindu-și oranjada, căci îi era destul de cald:

— Scrie așa frumos, fiindcă îmi scrie mie, lui frate-su. Scrie așa cum vorbește, dar cînd scrie unor străini, scrie și ea sucit, pocit, așa ca și noi toți. E parcă un făcut cu limba noastră românească... Cum dă de cerneală, se pătează. Vreau să spun că se sucește, își dă ifose strîmbe, întortochind frazul, ca să pară că este mai altfel, mai grozav. Așa s-au tradus unele părți din biblie, așa scriu și țăranii cînd știu carte. Scriu cum cred și ei că e frumos, nu cum vorbesc în fiece zi... *Doresc ca mica mea epistolie*... Așa scriu la noi funcționarii, profesorii, așa scriu toți scriitorii, parcă ne e rușine să scriem așa, simplu, cum vorbim. Lasă că unii mai stricăm limba, din grabă și din neglijență, cum mi se întîmplă mie cu scrisorile pe care le trimit prietenilor. De altfel să vezi cum scrie Tița către străini... Nu o mai recunoști... Pasămite, vrea să fie altfel decît e ea, cea de toată ziua, cum e în scrisorile către mine.

— Vezi că sînt cuvinte noi, greu de folosit.

— Lasă neologismele. Vorbesc de felul firesc și curgător al limbii pe care o vorbim toată ziua. Poate că niciodată pînă azi nu s-a vorbit o limbă mai frumoasă ca aceea pe care o vorbim cu toții, toată ziua. Vorbim cei mai mulți o limbă curată și curgătoare ca grîul de sămînță. Ei, bine, peste o sută de ani, nimeni nu va ști

cît de frumos s-a vorbit românește la mijlocul acesta de veac... Nu vor rămîne mărturie decît paginile scrise, care-s sucite, pocite, peticite, împopoțonate, radicalizate... totdeauna pozînd față de cineva. Parcă toți sîntem niște analfabeți înfumurați.

— Așa scriem toți, e adevărat...

— Nu-i așa?... Eu cîteodată mă îngrozesc de scrisul meu... Vezi că scrisul simplu îl nimerești numai în intimitate și numai cînd îl înveți... Hei, va mai curge apa pe gîrlă pînă cînd noi, românii, vom învăța să scriem așa cum vorbim.

Citiră din nou scrisoarea cînd veni Luxița, și pe ea a podidit-o plînsul, deși nu-l văzuse niciodată pe Bănică; îl cunoștea numai din cele ce-i povesteau prietenii și mai ales din cîte i se spuseseră atunci cînd cîntase muzicantul la ea acasă, și ea fusese nevoită să rămînă sus, în iatac.

Peste cîtva timp, venind într-o luni după-amiază, tot la „Régence", unde uneori juca și șah, Bălcescu era agitat, frenetic, exaltat.

Luxița sosise mai devreme și-l aștepta mîncînd înghețată.

— Lucica... am descoperit, în sfîrșit, portretul lui Mihai Viteazul cel adevărat... al lui Sadeler...

Ea, tulburată de tulburarea lui, întrebă scăpînd din mînă lingurița:

— Unde?

— La Biblioteca Națională... secția stampelor... Să vezi... Dar mai mult nu putu să-i spună. Hai să ieșim la aer, hai să alergăm. Nu pot sta locului... Ah, dacă ar fi aici cineva, cu care să mă iau la trîntă...

Ea a oprit o trăsură și i-a spus omului de pe capră să meargă la Saint-Cloud. După ce au trecut lungul pod de peste Sena, Bălcescu, mai liniștit, îi povesti întîmplarea.

— Lucica, tu știi, ți-am spus încă din București că n-am nici o încredere în portretul adus din Transilvania de Mayer, care pretinde că a găsit chipul lui Mihai Viteazul ; mi s-a părut că nu-i adevărat, cu toate afirmațiile Poenarului și cu toată disertația învățatului Dr. A. Kurz... Nu, acesta nu era Mihai al nostru, îmi ziceam. De cînd am plecat din țară, în toate cercetările pe care le-am făcut prin bibliotecile multor țări, căutam mereu să dau de un portret al lui Mihai Viteazul, deosebit de cel nesigur din unele cărți streine, cea a lui Bisselius, de pildă. La Roma am răscolit și am văzut mii de portrete fără să pot descoperi ceea ce speram. Și iată că azi, 2 august 1847, Lucica, ducîndu-mă cu Arăpilă la cabinetul de stampe, ca să facem oarecare cercetări genealogice, cerui, între altele, și fără multă speranță, să mi se arate portretele ce au despre otomanii, ungurii, transilvanii și romînii vestiți. Mi s-au adus, în colecția Transilvania, șase portrete ale lui Mihai Viteazul, dintre care trei cunoscute din cărți, două noi, iar al șaselea, ei, bine, și nou, și minunat, așa cum l-am văzut noi pe Mihai Viteazul. Scrie pe el în latinește că a fost desenat după natură de Algidius Sadeler, sculptorul majestății-sale imperiale și e pusă și data... Praga, anul 1601. Luxița, am dat și eu, și Arăpilă tot ceea ce aveam în buzunar și am comandat pe loc o gravură frumoasă și credincioasă, spre a da în admirarea romînilor adevăratul portret al eroului lor.

Lucica se bucură, dar îi mai aduse și ea o veste tot atît de neașteptată... Are să fie peste cîteva luni mamă. Acum speră să fie adevărat, nu ca la București. Bălcescu se întunecă puțin.

— Ți-am spus numai ca să știi... Restul nu te privește, adăugă ea, cu inima strînsă.

— Lucica, pentru numele lui Dumnezeu, cum poți vorbi așa ? Dacă nu ar fi decît grija sănătății tale... și tot aș fi cuprins de îngrijorare...

— N-avea grijă de mine. Aici nu o să mai pot rămîne prea multă vreme fără să bage de seamă prietenii noștri. Voi merge — nu în țară, firește — ci la Budapesta... După naștere voi vedea ce e de făcut... Două lucruri doresc. Rog pe Dumnezeu să semene copilul cu tine și vreau să știe toată lumea că e al tău, iar în al doilea rînd, vreau să-l cresc eu. Va trebui, scumpul meu, să vestești pe toată lumea că ai un copil la Budapesta, cu o unguroaică, sau așa ceva, și că ai vrea să-l aduci în țară.

— Atunci are să vrea Tița să-l ia ea. Sînt sigur de asta.

— Am să-i iau înainte și am să-l înfiez eu. Pretinsa lui mamă nu are să mi-l dea, bineînțeles, decît mie.

— Îți vei face un dușman din Tița... căci, îți repet, va dori ea, fără îndoială, să crească copilul.

— Asta nu... ! Voi ști eu s-o împac... Dacă te iubește pe tine, vreau să mă iubească și pe mine.

— Îi e o teamă nespusă de tine, îi e frică să nu mă abați de la ceea ce ea numește rostul meu pe lume.

— Dar tu nu vezi că fac tot ce pot ca să-ți las cea mai deplină libertate ?... că sînt numai umbra ta ?

— Sînteți două umbre geloase una pe alta.

— Nu pricep. Am crezut totdeauna că fata asta mă iubește. Acum vreo cinci ani, cînd ea nu era decît o fetiță, nu mă scotea din nana Luxița și era pe lîngă mine ca o soră mai mică.

Închise umbreluța și rămase pe gînduri. Cu un soi de deznădejde dorea să fie de data asta mamă, căci se gîndea că e ultima ei șansă. Avea să împlinească treizeci și doi de ani.

Bălcescu se gîndi că Tița are acum peste douăzeci și cinci de ani, că s-a maturizat în singurătatea ei, că a devenit tot mai îndărătnică și mai autoritară ; șopti îngîndurat și el : „S-a mai schimbat... s-a schimbat mult... Acum trăiește numai pentru mine..."

Seara au mîncat împreună la cafeneaua „Tortoni", unde a venit și Arăpilă, au băut toți trei două butelii de Bourgogne, ca să sărbătorească portretul descoperit.

— Și încă alt portret... Sînt sigură că va fi la fel, tot îndruga Luxița, rîzînd nebunatică, fără ca Arăpilă să poată pricepe ceva.

Peste cîteva săptămîni ea plecă ; Bălcescu o conduse o parte din drum spre Budapesta.

LICSANDRU ȘI LICSANDRA

Toma își trînti furios pălăria de pămînt.

Cînd n-are omul noroc, n-are, și pace.

Vrînd să ocolească Hanul Golescu pe după biserica Sfîntu Ilie și s-o ia spre Sfîntu Nicolae din Țigănie, prin dosul Mitropoliei, într-o înghesuială de care, căruțe și briști, cum e mai întotdeauna în preajma podului de piatră, peste gîrlă, se pomeni cu carul sucit, dintr-o izbitură, de mai-mai să-l arunce și pe el în șanțul drumului. O brașoveancă mare cît o hardughie, vrînd să facă loc în grabă unei droașe boierești, care venea în goana celor patru cai, îi izbi fundul carului și-i rupse o roată dinapoi. Să-l iei de gît ? Pe cine să-l iei de gît ? Droașca nu se mai vedea. Omul cu brașoveanca ? Tot el înjurase și trecuse mai departe, că el avea roțile bine legate cu fier.

Toma se scărpină în cap, judecă mai de-aproape paguba și-și zise că oleacă de noroc tot a avut. Pînă la Damian nu era mai departe decît la două-trei zvîrlituri de băț, cît e de la Mitropolie pînă în Dealu Filaretului, și încă o țîră de noroc mai avea, că se găsea tocmai în Țigănie, unde avea prieteni care să-i dreagă pe loc carul.

După ce boierul Medelioglu fusese îngropat, clironomii lui nu mai voiseră să țină în casă pe nimeni din neamul celui care zdrobise țeasta boierului. Se chibzuiră cîtva timp și căzură la învoială între ei să-i dăruiască pe toți cinci (erau nevasta lui Filaret Mustea, Chiriac, feciorul cel mare al lui Filaret, care avea acum aproape treizeci de ani, și apoi feciorul cel mare al acestuia, care avea și el doisprezece ani și învăța tocmai acum meșteșugul potcovitului și al legatului în fier, și încă doi băieți mici, dănciuci, în picioarele goale și cu burțile mari). Mitropolia, deși țiganii ei nu erau robi la fel cu aceia ai boierilor, îi primise pe loc... cum să nu-i primească ? Și îi băgă în țigănia ei, unde avea tot felul de șoproane cu foale, menghine, nicovale și alte unelte pentru dresul caretelor, potcovitul cailor și alte nevoi ale curții mitropolitane. Dar, din păcate, Chiriac, prietenul lui Toma, plecase să dreagă niște garduri de fier în cimitir. Se găsi în locul lui alt meșter.

Pentru o căciulă de mălai, un țigan bătrîn, în zdrențe, cu o barbă sură, țepoasă, îi spuse că face roata pe loc, cu legătură bună de fier, pînă într-un ceas, mai ales dacă Toma pune și o mînă de brînză lîngă mălai. Pandurul se învoi, și în timp ce aștepta, se gîndi să se repeadă pînă acasă, ca să ducă ori sacul cu mălai, ori putina de brînză, dar văzînd ciurda de puradei care dădeau tîrcoale carului, se gîndi că e mai cuminte să aștepte pe loc.

*

Anul trecut, Mitru stătuse vreo lună în odaia închiriată pe lîngă biserica Dobrotesei ; pe urmă își zise că nu e bine să risipească banii și se hotărîse să-și clădească o căsuță a lui, pentru fetița și nevastă. La asta îl îndemna cu stăruință și Licsandru Hergă.

— Mă Mitrule, mă... acolo la mine, subt Dealu Filaretului, e raiul pă pămînt, mă. Îţi dau şi ţie cinci-şase prăjini, pă nimica toată, mi-oi plăti tu datoria cu ţîrîita, cînd te-oi înlesni. Tare o place Licsandra mea pă Gherghina ta şi ar fi bucuroasă să stea alături, dă, că pă drumurile astea dintre vii nu prea sînt vecine. O casă, mă, o faci cu nimica toată. Te mai ajut şi io, o să pună mîna şi alţi tabaci d-ai noştri. Că şi pă mine m-au ajutat la multe.

Licsandru Hergă era de felul lui dintr-un sat de pe lîngă Giurgiu. Ai lui avuseseră de furcă mereu cu cetele de turci care ieşeau pe neaşteptate, din fosta raia, după pradă. Cu vreo cincisprezece ani mai înainte, pe cînd el şi cu tată-său şi ceilalţi doi fraţi mai mari erau la cîmp, o ceată de başbuzuci intraseră după jaf în sat şi adunaseră ce găsiseră ei că le trebuie, dar mai ales copile şi neveste tinere, de la casă la casă. Ar fi vrut să adune şi vite, dar erau în pădure, la păşune. De obicei, oamenii fugeau, se lipseau de tot, numai să-şi scape viaţa, dar acum era prea de tot. Oprea Hergă îşi luă cei trei feciori, dintre care Licsandru era cel mai mic, că n-avea decît cincisprezece ani, îşi căută topoare şi cuţite, pe care le ascunseră cum putură subt nişte ţoale puse pe umăr, şi se întoarse în sat să-şi scape cele două fete şi bruma de avere.

— Io, povestea Licsandru, nu eram atît dă voinic cît sînt acuma, că eram un copilandru... Dă tăicuţa şi fraţii ceilalţi crez că mă întreceau atunci, cît sînt io azi, cu cel puţin un lat dă palmă.

Ascultătorii se minunau, şi pe drept, fiindcă Licsandru Hergă era un munte de om, bălan şi puternic ca un plăvan, de ridica glumind un juncan în braţe.

— Şi cum vă spun, ne întorceam în sat prăpădiţi, ca vai dă noi... „Mă, spuse taica, să încercăm să-i luăm la început cu binele, cu rugăminţi...“ Da' turcii cum ne-au văzut, au început să ne înjure pe limba lor, să ne zgîlţîie,

şi ne-au şi înconjurat. Trăseseră toţi iataganele, dar în jurul ceauşului lor nu erau dăcît cinci-şase, căci ceilalţi împînziseră satu, după pradă. S-apropie taica dă calu ceauşului şi să roagă; ceauşu îl înjură şi-l loveşte cu latu săbiei... În clipa aceea, pînă să ridice el iarăşi sabia, taica l-a săltat cu o mînă din şa şi l-a izbit dă pămînt dă crez că a plesnit fierea în el şi nu s-a mai sculat dă jos. Noi ne aşteptam la asta, într-o clipă am fost pă turci... Unul dintre ei a apucat să tragă cu pistolu şi l-a împuşcat pă taică-miu, dar celorlalţi le-am frînt paloşele şi i-am omorît. Ai noştri, din sat, care se mai găseau pă lîngă noi, au început să răcnească, au sărit cu coase şi topoare în mîini şi aşa au pus pă goană ceata dă tîlhari, să tot fi fost vreo cincizeci... dă n-au mai avut timp să ia nimic... Atunci am văzut că turcii ştiu şi dă frică. După moartea tăicuţului, noi ne-am împrăştiat pă unde am putut, că nu mai era dă trăit acolo. Surorile s-au tras spre Piteşti, unde frati-miu ăl mare a deschis o măcelărie. S-a dus după el şi frati-miu celălalt, iar io am dat cu ochii dă Licsandra asta, am luat şi zestre bărăganu cît îl vedeţi, şi căsuţa, şi am învăţat tăbăcirea pieilor la Dobrovici.

Bărăganu de care vorbea Licsandru Hergă era tocmai pe dos decît un bărăgan, era mai mult o rîpă în care se povîrnea Dealu Filaretului şi avea poate patruzeci-cincizeci de prăjini. An cu an, voinicul acesta sădise ba iei un zarzăr, ba dincolo un gutui. Unde era povîrnişul mai moale se prinseseră şi destui butuci de vie, din care să scoată omul un butoi de vin, cam în fiecare toamnă. Căsuţa, două odăi, cu tindă între ele, iar în faţă cu prispă, era cam bătrînă şi acoperişul trebuia reparat în fiece an, că-l cam zburau furtunile din olane... Era la drum, spre uliţa căreia îi zicea, fireşte, uliţa dintre vii; ducea de la fîntîna lui Cantacuzino, la deal, către viile Mitropoliei şi ale Băicoienilor, unde se afla şi vestita crîşmă a lui Tache Sbanghiul. Uliţa nu cuprindea decît

cîteva case ascunse subt duzi şi cireşi; nu se prea vedeau de la drum că gardurile viilor erau întărite cu stufişuri de porumbe negre şi curpeni.

Licsandru avea dreptate. Uneori, spre seară, cînd priveai de aici, din deal, Bucureştii, cu sutele lui de turle de biserici, iar ochii îţi lunecau pînă departe, în vale, spre lacul Băneseî şi al Herăstrăului, şi cînd încoace spre Cotroceni şi Grozăveşti soarele apunea roşu, azvîrlind raze prelungi care-i întocmeau un soi de coadă de păun, aici la Licsandru acasă chiar că era raiul pe pămînt. Şi totuşi frumuseţea adevărată se arătau a fi înşişi Licsandru şi Licsandra, femeia lui cea voinică şi tînără, amîndoi peste măsura oamenilor obişnuiţi, ca un Adam şi o Evă dintre uriaşi, făcuţi anume unul pentru altul, cu singura deosebire între ei că ea, deşi era tot atît de bălană şi cu carnea voinică, avea însă părul castaniu şi greu ca un coif de mătasea porumbului.

După ce au adunat tot ce le era de trebuinţă ca să clădească, căsuţa lui Mitru a fost gata în patru zile, că au lucrat nu numai el cu soţia lui, în două zile de sărbătoare şi o duminică la mijloc, ci şi vreo zece prieteni tabaci. Au găsit şi un popă cumsecade la ei, la Cuţitul de Argint, care i-a dezlegat pentru lucru duminica. N-avea decît o odaie şi o tindă, dar tinda era mare cît o odaie şi făcuseră în ea o sobă cu plită, al cărei cuptor dădea prin perete în odaie, ca să le încălzească o dată pe amîndouă. În tindă era loc destul de pus un pat mare, în care dormeau de-a latul toţi trei. N-aveau grădină mai de loc, căci în dreptul lor rîpa era mai mult o ruptură de deal şi o mai scobiseră şi ei luînd lut şi pietre pentru casă. Aveau totuşi un nuc şi cinci zarzări şi apoi, cît de cît, puseseră pe muchiile rîpei vreo doi butuci de vie, cu care să facă boltă pentru umbră.

În magazia de lemne şi de unelte de tot soiul aşezaseră o plită ca să gătească acolo Gherghina, vara, afară mai la aer. Nu erau nici departe de tăbăcărie; unde

mergea el la lucru, dar erau pe deal şi deci feriţi de revărsările gîrlei.

Cînd Damian văzu că-i gata căsuţa lui Mitru, puţin cam strîmbă, dar altfel bine proptită în pămînt, se îmbolnăvi de dorinţa de a-şi face şi el una la fel. Se gîndea că după ce l-o slobozi pe taică-său, să aibă unde să-l ducă, unde să-şi petreacă omul bătrîneţele. Rugă pe Hergă să-i vîndă şi lui un petic de subt rîpă, din „bărăgan". Socotea că pînă la toamnă tot o să-şi poată dura măcar o odaie, cum o fi, iar pînă atunci îşi pusese un pat de lemn pe prispa lui Mitru. Cînd ploua, fugea în magazie. Pînă în toamnă, Toma îşi tot făcea drum cu carul spre Bucureşti, aducînd de la Vadu Rău cînd crengi lungi şi tinere pentru gardul pereţilor, cînd căpriori cu bîrne. Nerăbdător, Damian începuse să închidă cu pari ograda şi să-şi potrivească şi oleacă de grădină din doi duzi, un măr şi vreo doi gutui tineri, crescuţi parcă unul dintr-altul.

*

Roata lui Toma nu a fost reparată, cum se lăudase meşterul, într-un ceas, nici în două, ci abia către seară. Şi stăpînul ei nu se plăti numai cu o căciulă de mălai şi cu un pumn de brînză, ci şi cu o stacană de rachiu, ca să ardă mai bine foalele.

Aşa că ajunse acasă, subt deal, tîrziu, cînd cădea soarele înapoi, dincolo de Cotroceni. O găsi pe Licsandra lui Hergă plîngînd. Era ziua ei, că împlinise douăzeci şi doi de ani, şi gătise mîncare bună, poftind la masă în aşteptarea bărbaţilor pe Gherghina cu Tincuţa, fetiţa ei, dar cu toate că era aproape nouă seara, bărbaţii încă nu veneau.

Zadarnic încerca s-o împace Gherghina, că iar se mînia... „arz-o focu de masă"... şi iar începea să plîngă. Era de felul ei cam copilăroasă. Îl vestise din vreme

și pe Chiose cimpoierul, chemat totdeauna cînd meșterul tabac voia să petreacă. Zdrențăros, cu nădragii peticiți și cămașa ferfeniță, Chiose avea o asemenea înfățișare care te făcea să te gîndești la un țap bolnav. Era bătrîn și nu mai vedea de un ochi, auzul îi slăbise de tot, nu mai știa decît cîntece uitate, din vremea cînd auzea el bine, cîntece bătrînești, unde era vorba de luptele cu turcii la Brăila, la Giurgiu, la Cerneți cu Pazvantoglu. Cu cîntece de felul acesta nu prea era îndrăgit de cei tineri, care mureau după cîntecele de lume : „Amoraș... amoraș vede-te-aș călugăraș..." și altele. Dar Licsandru, cu ploșca de vin lîngă el, l-ar fi ascultat toată noaptea.

Nu erau de vină ei că întîrziaseră. Avuseseră mult de lucru. Deși începuseră ziua de la cinci dimineața și nu se hodiniseră decît o jumătate de ceas la prînz, abia către opt seara isprăviseră.

Fusese o zi dogorîtoare, pieile puteau mai rău ca stîrvurile. Dobrovici stătuse pe capul lor și nu-i lăsase să plece pînă ce nu socotise el că ar fi timpul. O vină totuși aveau, dacă e vorba de vină, numai fiindcă după aceea ascultaseră de îndemnul lui Hergă, care-i tîrîse la gîrlă.

— Hai, mă, să ne scăldăm, să mai uităm, să mai iasă duhoarea asta din noi... Blestemată meserie... N-ar mai avea liniște în mormînt Custură, că el m-a făcut tabac.

— Heî, tu îți scoți mai bine pîinea, că ești meșter și ești bine plătit, spuse Mitru care încerca să ia mîzga de pe el cu palma. Nu te lasă jupînul să pleci... Îmi scot și io pîinea... mai neagră, dar mi-o scot. Și-o scoate și Damian ăsta... Da' ce să zicem dă ceilalți, ăi mai mulți ? Îi mănîncă putreziciunea în fabrica asta și din ce cîștigă nici nu pot da dămîncare acasă. Își țin copiii flămînzi. Ar trebui să vorbim cu jupînu.

— Ce să vorbești, mă Mitrule ? Nu mai tot îndruga și tu prostii. Ăștia nu ascultă dă vorbă. Ăștia ascultă numai dă asta. Uite, vezi tu ? Și arătă un pumn ca un baros bălan. Să-i dai la cap cu ciocanu.

Erau numai în cămăși, izmene și papuci. Își spălară cum putură cămășile și izmenele. Le stoarseră și le întinseră în poiană, spre soarele ce apunea. Apoi se bălăciră în apă pe lîngă sălciile de pe malul celălalt, unde era șuvoiul adînc. Dîmbovița, pe vremea aceea, era un rîu cu ochiuri de vîrtej, cu șuvoaie, un rîu pe care-l puteau trece numai cei ce știau să înoate bine.

În apă, pe cînd plutea spre sălciile de pe partea cealaltă, Damian se pomeni cu un băiețandru care înota de zor după el.

— Nene Damiane... nene Damiane !

— Ce-i, mă, cu tine, mă țîncule ?

Era un prieten tînăr de tot, care se supăra cînd i se spunea țînc. Și tocmai dinadins, ca să-l necăjească, numai așa îi spunea Damian.

— Nene Damiane, vii mîine cu zmeul pe maidan ? Vino, zău, că vine și Biolaru, umblă după încurcat și ne ia la toți zmeiele cu zmeul lui... Zău, vino, nene Damiane, că mîine-i sărbătoare.

— Bine, măi, viu... și Damian dispăru subt apa cam pămîntie cînd o priveai, dar destul de limpede și răcoritoare cînd o luai în palmă.

Avea și el o slăbiciune de flăcău. Îi plăceau zmeiele. Avea unul, cît o ușă. Păpușa de sfoară o ținea pe un soi de scripete. În fiece sărbătoare, după-amiaza, înconjurat de copii și de golanii de pe cîmpia Filaretului, își înălța zmeul, cunoscut de zece mahalale. Că avea și un obicei care cam supăra pe mulți. După ce îl înălța și făcea poliția zmeielor pe cîmpie, se ducea cu el acasă, urcînd dealul. Lega sfoara cea groasă de streașină și îl lăsa așa în văzduh, de nu se mai vedea, dar se auzea

două-trei ceasuri seara. Vijiitoarea era atît de puternică, încît nu lăsa lumea să doarmă în trei mahalale.

Trupul musculos de uriaş al lui Hergă, orice făcea el, tot ieşea din apă. Oricît de răcoritoare era spre seară gîrla, tot nu reuşi să-i învioreze. Erau prea cătrăniţi de duhoarea pielor. Se frecau tăcuţi, cu cenuşă din fabrică şi cu mîl nisipos din fundul apei, căci nu aveau săpun.

În deal, zăluda de Licsandra, zor-nevoie că ea ştie unde întîrzie ei. La cîrciumă! Ştia ea o cîrciumă lîngă grădina Bellului, unde cînta o ţigancă: şi nu şi nu că ea se duce să-i caute acolo.

Plăpîndă şi cuminte, Gherghina încercă s-o împace.

— Sînt oameni trudiţi, nu le arde dă asta, soro; or să vie... Au poate dă lucru... şi se duse la şipot să aducă o căldare cu apă.

Toma încercă şi el s-o domolească pe Licsandra, dar bălana era ca o juncană înfuriată, gata să împungă; n-asculta de nimic.

— Să-mi facă el una ca asta dă ziua mea? Îi sparg capu!

Într-o mică adîncitură de rîpă, izvora un fir de apă, pe care Licsandra îl prinsese într-un şipot de lemn. Fiindcă firul apei era prea subţire, puseseră dedesubt o putină ca să se adune, şi-aşa putina era mereu plină cu apă. Dar acum nevasta lui Mitru veni cu căldarea goală; din pricina arşiţei de peste zi, firul secase. Se amărî că trebuia să se ducă tocmai la fîntîna cea mare, turcească, şi-i venea greu să urce. (Fîntîna din Dealu Filaretului nu mai era cea veche, turcească, ci una nouă, ca un chioşc cu coloane mari; veneau aici sacalele boiereşti de departe, să ia apă bună, de băut, dar lumea din mahala se ţinea tot de vechiul nume.)

Pornise devale, luînd pe umeri cobiliţa cu două căldări, cînd se auzi strigată din urmă:

— Unde te duci, fă?

— Să aduc oleacă dă apă... că n-are ce bea bărbatu şi fetiţa la noapte.

— Lasă, fă, că-ţi aduc io... că te dăşală căldarea asta, îi spuse Licsandra cu milă, ajungînd-o din urmă. Îi trase cobiliţa din mînă, înşfăcase şi o doniţă de-a ei în cealaltă mînă.

— Păi, ţi-o fi şi ţie greu, Licsandro, spuse îndoindu-se Gherghina şi-i dădu cobiliţa.

Un zîmbet îndoi gura cărnoasă a Licsandrei.

— Mi-e greu, fă! Tu nu vezi ce şale am io? şi-şi bătu cu palma şalele mari, de juncană.

Cînd se întoarse cu căldările în cobiliţă şi cu doniţa din mînă plină, din pricina greutăţii trebuise să urce alergînd cu paşi mărunţi, dar cînd le lăsă jos, îşi regăsi zîmbetul mare şi bun.

— Na, fă, apă...

— Da' repede ai venit?! se miră Toma.

— Era lume dăstulă, da' m-am dus la şipotu cailor... aşteptau alţii şi acolo. Nişte flăcăi ziceau să aştept şi io... da' cînd m-am proptit cu căldările în ei... „Ce mă? Să aştept? Să aştepte tat-tu şi mă-ta..." S-au mai înghesuit ei în mine, da' mi-au făcut loc.

Oamenii nu puteau întîrzia pînă să se usuce cămăşile, aşa că după ce le văzură zbicite cît de cît în adierea răcoroasă a serii, zoriţi şi de toaca de vecernie a mănăstirii, se îmbrăcară cu rufele jilave şi o porniră spre casă, posomoriţi, încruntaţi şi zdrobiţi de oboseală.

Licsandra îi întîmpină strigînd ca o nebună, iar ochii ei mari, verzi ca frunza înotau în lacrimi.

— Acum veniţi? Pă unde aţi umblat? Să vă fie ruşine... Asta-i masă? Umblaţi telelei, şi noi aici ne uscăm aşteptîndu-vă.

Licsandru se strîmbă la ea.

— Muncesc, nu fi proastă... Şi nu ne mai bate şi tu la cap, că dăstul ne-a bătut Dumnezeu cu o pîine atît dă amară...

Dar voinica și bălana nevastă nu se împăcă atît de ușor.

— Da' viața mea nu e amară ?... Asta-i mîncare ?... Că s-a ars dă tot, și vru să ia de pe foc tigaia să o azvîrle în curte.

Cătrănit cum era, Licsandru o apucă pe nevastă-sa de coada groasă, împletită și răsucită la ceafă și o suci cu capul spre el. Ea lăsă tigaia jos, începu să se zbuciume, dar cu socoteală, că o durea. Încercă să-l lovească cu picioarele ei goale, cu pulpe voinice, îi trase la întîmplare cîțiva pumni zdraveni, dar omul arăta că nici nu se sinchisește. Părea o juncană înfuriată, care împunge îndîrjită, dar și stînjenită, că era prinsă bine. Cînd Licsandru băgă de seamă că o doare rădăcina părului, o apropie, o prinse în brațe și o strînse de se speriară și ceilalți, auzind cum îi pîrîie oasele. Ea se lăsă moale și biruită în brațele lui, să-și lipească mustața ca vrabia de buzele ei.

•

Lîngă gura pivniței, subt un vișin, era așternut un țol pestriț, țesut la război, din fîșii subțiri și lungi de petice, adunate la întîmplare și strînse pe gheme, vreme de ani de zile. Pe țol era pusă o masă scundă de-o palmă, cu trei picioare. Stăteau toți în jurul ei, cu picioarele încrucișate : Toma, Damian, Mitru, Chiose, Licsandru, soacră-sa, o bătrînă care parcă se ascundea, ca să nu stingherească pe nimeni și care murea de fericire văzîndu-și copiii, și i-ar fi privit toată ziua. Printre ei se învîrtea fetița. Cele două femei tinere spuseră că ele mănîncă mai pe urmă, că nu e loc. Luau toți cu lingura de lemn din strachina cea mare cu borș de caracudă și rupeau din feliile de mămăligă tăiată cu sfoara. Damian și Mitru se cam sfiau la luat bucățile.

— Hai, mă, luați... nu vă prostiți așa... îi îndemnă Licsandru, cu gura plină.

E drept că el avea fălci puternice și mînca de zor, cît doi.

— Ziceam să rămînă și pentru muieri, spuse Damian, alegînd carnea de pe oasele unei caracude.

— Nu vă sfiiți, luați, întări și Licsandra, că noi mai avem în căldare. Avem și friptură dă miel.

Își treceau plosca înflorită cu rîuri roșii și verzi de la gură la gură... „Noroc !" Era vin bun, făcut de Licsandru, care se pricepea la asta, nu vin botezat cu apă, ca la cîrciumar. Își ștergeau mustățile apăsat. Cînd Licsandra aduse tigaia mare cu bucăți de miel fript în untură, le veni mai ușor, căci omul își lua bucata, începea să muște din ea și se dădea mai la o parte, ca să facă loc și celorlalți.

Toma ridică plosca și se uită la bătrînica scăzută de ani.

— Noroc ! Să-ți trăiască copiii, lele Sultano.

Bătrîna începu să plîngă de bucurie.

— Să le ajute Dumnezeu... și Maica Domnului... că sînt copii buni. Să ți-l ție Dumnezeu sănătos și p-al dumitale... și pă fetița dumitale, Mitrule... Să trăiți cu toții...

După ce au mîncat și cireșe și vișine, culese din pomii împrăștiați prin peticul de vie, s-au lungit toți pe țol și Chiose a început să cînte... Îi zicea și din cimpoi și din gură. Erau cîntece vechi ca banii de demult, cîntece pe care el, bătrîn și obosit, le cînta cu un alean venit de departe. Se mai cînta încă pe vremea aceea, în tot lungul Dunării, cîntecul lui Corbea, schimbat de lăutari și cîntăreți după loc și după felul fiecăruia. Mai ales Chiose nu le prea ținea minte toate și le cam încurca uneori ; glasul îi era puțin cam răgușit, dar alteori suna ca un ban de aramă. Își umflă acum cimpoiul, cu cele trei țurloaie ale lui, apoi îl lăsă să-și tremure

singur suflul uşor, în timp ce el zicea din gură, domol ca un izvor, cu ochii lăcrămoşi :

„Face-oi, puică, cum mă-noeţi,
Face-oi luntre şi lopeţi...
Să despic Dunărea-n două
Cînd o ieşi luna nouă...
Să merg la Giurgiu devale,
Să m-agăţ dă istamboale.
Să cumpăr fără parale...
Ca să cumpăr cu toptanu,
În mînă cu iartaganu...
Să mă duc la cafenea,
Unde beau turcii cafea,
Să-ţi aduc şi mahmudele,
Ca să scăpăm de belele...
Aur să-ţi aduc cît vrei,
Şi-o pereche dă cercei,
Să trăim trei zile-n baltă,
Să văd apa cum te scaldă.“

Liesandru, care asculta mîncînd cireşe, împinse deoparte, cu un fel de înciudare, strachina mare cît o căldare şi strigă la Chiose :

— Mă, lasă-l dracului p-ăsta... Zi-l p-ăla cu Corbea.

Cum bea o duşcă de vin mai mult, Liesandru cădea într-o jale întărîtată.

Chiose nu răspundea niciodată nimic, trăgea şi el o duşcă din ploscă şi zicea aşa cum i se cerea, cu glasul adînc, dar cam şters şi puţin răguşit :

„Zace Corbea la-nchisoare
Dă trei ani lipsit dă soare...
Dă soare şi dă fetiţe
Care-i dădeau lui guriţe...
Zace-acum fără pat
În oraş la Ţarigrad...

Că mulţi turci a mai scurtat,
Ba dă cap, ba dă picere;
Să nu fie cu durere...

. . . . . .

Oliliu, mi-e dat să mor
Cu butucu dă picior...
Să plătesc pînă la sfanţ
Cu gîtu legat în lanţ.

. . . . . .

Cînd eram dă şapte ani
Luam miei dă la ciobani
Fără plată, fără bani...
Cînd eram dă optsprezece
Cercam vinu dacă-i rece,
Pivniţa dă-i răcoroasă,
Crîşmăriţa dă-i frumoasă...
Cînd aveam vro dooidoi
Băteam noaptea la ciocoi.
Ba în poartă, ba în geam,
Nu mişca ciocoiu neam...

. . . . .

Trimisei vorbă în sat
Printr-un om pă înserat,
Puică-aşteaptă-mă că viu,
D-am o vorbă c-un zapciu...
Dă mi-o fi anu mai bun,
Am să viu cam dă Crăciun...
Dă nu viu pîr' la Florii,
Atunci, puicuţă, să ştii
C-am rămas prin buruieni,
Să-mi faci slujbe şi pomeni...

. . . . . .

Cînd veniră turcii în sat,
Le dădui zer şi pisat,
Le vorbii cu iartaganu
Să mai vie şi la anu."

. . . . . .

. . . . . .

Licsandru asculta culcat pe spate. Se gîndea la taică-său ucis cu pistolul de turc, la surorile lui. Nevastă-sa, lungită şi ea pe spate, îşi pusese capul pe pieptul lui. Avea obrajii plini şi laţi, gura cărnoasă şi doi ochi mari ce păreau negri, subt lună. Îşi aninase-n urechi cercei de cireşe pietroase, cum pietroşi îi erau şi sînii mari, care împungeau cămaşa de cînepă. Îndoise un picior, iar celălalt, cu coapsa plină, se vedea gol şi voinic pînă deasupra genunchiului. Gherghina o cuprinse în braţe pe fetiţa care adormise, culcată lîngă ea.

Toma Panduru îşi aduse aminte de Siseşti, de Băileşti... Şi el tăiase turci.

ÎNTÎIA BĂTAIE A ORNICULUI ÎN 1848

De două zile, Bălcescu şi Arăpilă, într-un grup de studenţi romîni amestecaţi cu studenţi francezi de la politehnică, alergau de colo pînă colo, pe străzile Parisului, oriunde aflau că s-ar fi ridicat baricade. E o zi plăcută de februarie, căci de cîtva timp s-a arătat soarele din nou, după săptămîni de burniţă.

— Alecule, trăim zile istorice... Trebuie să le vedem bine, cu ochii noştri... Numai aşa putem să ne închipuim mai lămurit ce a fost în trecut. Era copleşit de însemnătatea momentului revoluţionar. Şi el şi Arăpilă se simţeau cutremuraţi sub zodia istoriei.

Acum sînt toţi cuprinşi de valurile mulţimii în piaţa Concordiei şi strigă laolaltă cu ceilalţi : *Vive la reforme !... A bas Guizot* [1] *!...*[2] Populaţia Parisului cere cu energie reforma parlamentară şi înlocuirea primului ministru reacţionar al regelui Ludovic Filip. Cineva propune să se îndrepte toţi spre Camera Deputaţilor. Dar podul de sus de pe Sena e barat de un pluton din garda municipală. O căruţă e împinsă înainte, cordonul este rupt, şi poporul a năvălit în sala deputaţilor unde aplaudă declaraţiile îndîrjite ale opoziţiei.

Pînă seara, Parisul e plin de baricade. Coloane tot mai numeroase vin din cartierele muncitoreşti spre centru.

A doua zi, către seară, la douăzeci şi trei februarie, Bălcescu şi Arăpilă, care n-au dormit întreaga noapte, văd lume îngrămădită în faţa Ministerului Afacerilor Străine pe Boulevard des Capucines. Se agită frenetic pălăriile, se strigă lozinci antidinastice. Un colonel care apare în faţa manifestanţilor este huiduit fără cruţare. Dintr-o dată, fără nici o somaţie, trupa descarcă armele. Un strigăt de groază sfîşie văzduhul. Toţi fug din toate părţile, împiedicîndu-se unii pe alţii. Bălcescu şi Arăpilă au izbutit să se adăpostească într-un gang a cărui poartă a fost sfărîmată. Pe pavajul străzii au rămas poate o sută de cadavre şi răniţi. Bălcescu priveşte înfiorat şi gîndurile lui cheamă zilele revoluţiei de la 1789. Coloana împrăştiată se întoarce peste un ceas din nou. Aduce în frunte vreo cîteva cotigi. Muncitori cu hainele sfîşiate, prin care li se văd braţele înnegrite şi musculoase, urcă în cotigi o parte din cadavre şi pe răniţi. Colonelul vinovat a dispărut.

[1] *François Guizot* (1787—1874) — om de stat reacţionar şi istoric francez, ministru sub Ludovic Filip.

[2] Trăiască reforma !... Jos Guizot !...

A doua zi, cei doi prieteni, amestecaţi în grupul politehnicienilor, au stat tot timpul pironiţi de grilajul de fier, înalt şi subţire, din faţa Carrousel-ului, asediat de mulţime. De data asta, trupele intimidate se mulţumesc să stea pe loc, ba unele regimente ţin ţevile armelor întoarse spre pămînt, arătînd că în nici un caz nu vor mai trage în popor. Parisul întreg fierbe ca un cazan.

Pe la ora unsprezece încep să se audă focuri puternice înspre Palais Royal, palatul regal. Bălcescu şi Arăpilă ar vrea să meargă şi ei acolo, dar politehnicienii spun că trebuie să rămînă toţi pe loc, aci în piaţa Carrousel-ului. Se vede că sînt şi unele lucruri stabilite din vreme. Peste cîtva timp, dinspre Tuilerii apar cîteva landouri regale, goale. Se află că Ludovic Filip a abdicat şi că aşteaptă trăsurile, ca să plece în Anglia... Mulţimea atacă landourile. Un lacheu e ucis, cîţiva cai cad împuşcaţi. Se dă foc trăsurilor şi flăcări puternice se ridică spre cer. Acum se cară mobile din Palais Royal şi focul sporeşte necontenit. Fumul îi îneacă pe manifestanţi, noroc că în mare parte e împins de vînt spre Tuilerii şi spre Luvru. Amîndouă palatele se văd halucinant printre limbi de flăcări şi nori de fum, ca într-un chenar sfîrtecat care le sporeşte măreţia.

Garda naţională, care a trecut de azi-dimineaţă de partea mulţimii, atacă acum Tuileriile. Politehnicienii, şi cu ei Bălcescu şi Arăpilă, trecînd de grilajul de fier subţire şi înalt, pătrund în urma gărzii în palat. Au ajuns pînă în sala tronului. Pe ferestrele sparte pătrund de afară valuri de fum împinse de vîntul umed al zilei ceţoase de februarie.

În sala cea aurită, mulţimea s-a oprit. Cîţiva se aşază să se odihnească — unul chiar pe tronul regal. Se produce o învălmăşeală. Şi alţii vor să se aşeze în glumă pe tronul regal. Un student bătrîn, cu figura tăiată parcă în lemn, împuşcă bustul regelui, care se face ţăndări şi cade.

— La moarte, în efigie! strigă cel ce a tras.

Încep să sară, ţăndurite, şi ferestrele, draperiile mari de culoarea sîngelui sînt sfîşiate. Acum, un grup îşi împarte, ca amintire, catifeaua roşie a tronului. Arăpilă şi Bălcescu întind şi ei mîna şi smulg un petic de catifea din ce rămîne pe jilţul aurit.

— Pentru Vasile Alecsandri, lămureşte bucuros fostul iuncher. Va muri de ciudă că n-a fost şi el aci.

*

Chiar de a doua zi după aceste întîmplări, în timp ce Parisul mai fierbea încă, Bălcescu îşi relua locul său în sălile documentelor şi a manuscriselor de la Biblioteca Naţională. Ocolea prin curtea cu havuz şi cu statuia lui Carol al V-lea şi urca scara, în clădirea cu aspect aproape dărăpănat, spre sala de lectură. La etaj, printr-o odaie îngustă, trecea la departamentul manuscriselor cu săli — acestea luminoase — care dădeau unele într-altele şi, o dată aşezat în faţa teancurilor de in-folii, îşi scotea caietele şi începea să ia note.

La sediul Asociaţiei Studenţilor Romîni de la Paris, în discuţiile care aveau loc acum zi de zi, unii erau de părere să se întoarcă neîntîrziat cu toţii în ţară, pentru ca să facă şi ei acolo ceea ce văzuseră că au făcut parizienii în aceste zile de februarie. Bălcescu rămase neclintit la punctul lui de vedere. O revoluţie nu se importă. O revoluţie nu izbucneşte numai pentru că se găsesc cîţiva amatori care-şi simt vînă de conducători de popoare. O revoluţie izbucneşte numai atunci cînd procesul pregătitor s-a încheiat şi cînd poporul îşi alege singur şi în mod firesc pe conducători dintre cei ce se pun în slujba lui.

Se cunoaşte că un popor este gata de revoluţie — spunea el — după modul în care reacţionează la anumite fapte şi întîmplări. Asemenea fapte şi întîmplări nu

numai că se aseamănă cu jocul unui capac deasupra unui cazan care fierbe clocotitor, dar au ele însele, o dată ivite, şi puterea de a influenţa la rîndul lor poporul, de a-i descătuşa şi înzeci mînia. Cînd aceste semne lipsesc, şi în ţară la noi lipsesc — zicea el — înseamnă că încă nu a sosit clipa revoluţiei.

Îi lăsa pe „agitatori" să discute zi şi noapte şi îşi aduna mai departe fişe în caietele care se îngrămădeau în geamantanul din camera mobilată.

Prin martie, cu cinci-şase volume desfăcute în faţa lui, Bălcescu lua note de zor. Tocmai cînd era mai concentrat asupra unui gros in-folio, îi şopti cineva în ureche, aproape şuierat :

— Nicule, vino repede. Hai la Tortoni să stăm de vorbă... Am primit o scrisoare nemaipomenită din ţară...

E Arăpilă, cu faţa lui neagră, aprinsă de urcatul prea iute al scărilor.

A închis cărţile, a făcut un semn funcţionarului atît de amabil şi au pornit grăbiţi spre marea cafenea de pe bulevard.

Dar mai întîi Bălcescu vrea să se abată pe la ghişeul lui poştal, ca să vadă dacă nu are cumva scrisori, căci nu a mai trecut pe acolo de cîteva zile. Nu mai are răbdare şi, chiar sus, pe imperiala omnibusului, citeşte scrisoarea primită de Arăpilă de la Bariţiu. Este o corespondenţă venită din Bucureşti, pe care directorul gazetei de la Braşov s-a grăbit s-o trimită în copie prietenului său Alecu Golescu încă înainte ca ea să apară în ziar, căci vrea să profite de un „*Eilwagen*" care pleacă spre Sibiu şi să i-o expedieze cît mai repede.

Bălcescu citeşte, uluit.

„...Ieri pe la 11½ ceasuri înaintea prînzului s-a întîmplat o catastrofă care nu s-a auzit niciodată pe pămîntul acesta. Un locuitor de aici, grec de felul lui, cu numele Iani, meşteşugul lui ceaprazar, iar alţii îi dzic

şi Iani Cîrnu, purtînd o judecată de clironomie părintească pe la tribunalurile de aicia, după cum dzic 4 ani, şi nefiind nicăiria ascultat, a dat mai multe jălbi măriei-sale lui vodă, cari jălbi de şi se îndorsa către Departamentul Dreptăţii, totuşi sărmanul om nu-şi căpeta dreptate, ci toate plîngerile lui se amistue la dele. Intrînd omul în desperaţie, a hotărît să moară decît să trăiască mai mult, însă pînă a muri să omoare pe toţi acei ciocoi, pe care avea el presupus că au înecat dreptul. S-a înarmat cu un iatagan, un cuţit lung turcesc, a intrat mai întîi în Departamentul Dreptăţii (ce stă înaintea palatului cel mare al tuturor Divanurilor judecătoreşti), intrînd în cancelarie unde lucra Dl. Costache Giani, şeful mesei, şi arătîndu-i tacrirul (acesta este ce arată pricina pe scurt), a început a da cu ascuţişul iataganului în Dl. Giani, ce şedea pe scaun, la masa unde scrie, şi-i despărţia masa, lovindu-l de vreo două ori peste cap, dzic că ar fi tăiat urechea şi în cap rane adînci, însă nu de moarte : sărind dorobanţii, ar fi lovit şi pe tinerul Cernăvodeanul în umer sau mînă, după aceasta pe dorobanţi, însă cu acea iuţeală, că aceştia ar fi căzut. Desperatul ar fi scăpat din cancelaria departamentului şi s-ar fi suit pe scări ca să intre în înaltul Divan, unde erau toţi boierii adunaţi şi judecau. Alţii dzic că s-ar fi suit numai treptele cele dintîi, şi doi dorobanţi nu l-ar fi lăsat. Aşa el a măcelărit şi pe aceştia şi a fugit în curtea bisericii Doamnei Bălaşii, de unde s-a dat prins. Am vrut ca să intru în curtea Divanurilor, ca să cercetez mai de aproape, dar nu era cu putinţă de mulţimea norodului şi de mulţimea săniilor boiereşti ce cura ca ploaia din toate părţile. Norodul l-a vedzut cînd l-au adus din curtea bisericii, că se ruga să nu-l chinuiască, ci pe loc să-l omoare, că el n-a găsit dreptate pe pămînt.

Eu scriu d-voastre împrejurările, după cum le-am audzit şi eu de la alţi prieteni şi cunoscuţi, însă aflîndu-le mai bine, nu voi lipsi mai în urmă a vi le face cunoscut. Alţii strigă: păcat că n-a omorît pe toţi tîlharii cu care este împănată logofeţia Dreptăţii şi Divanurile. Din dorobanţi aud că-s doi răniţi foarte rău.

Primiţi, vă rog, domnule, această veste, dimpreună cu respectul cu care me numesc al d-voastre plecat prieten şi slugă.

A. P.

Opinie ce hotărîre dau asupra acestei catastrofe: Un grec a avut curajul a rezbuna nedreptăţile pătimite; un romîn lasă ca să jupoaie ciocoiul 7 piei de pe spinare, după cum avem mii şi sute de pilde că unii săraci s-au văzut siliţi a da reclamaţiile lor prin biserici la icoana Maicii Domnului, alţii a aprinde rogojini şi a arde din pricina nedreptăţilor pătimite."

La ghişeul mic, i se înmînează lui Bălcescu, spre surprinderea lui, trei scrisori. Una este de la Tiţa, o cunoaşte nu numai după scris, ci şi fiindcă e voluminoasă. Celelalte sînt: una de la Laurian, şi alta de la Telegescu, de la care n-a primit niciodată nici o scrisoare pînă acum.

Din scrisoarea lui Laurian, care se îngrozeşte povestindu-i de asemeni întîmplarea, află mai mult că Iani Cîrnu este feciorul plăcintarului de la şcoala Sfîntul Sava, cunoscut amîndurora. Mai află că în aceeaşi zi, în care a lovit cu cuţitul, Iani Cîrnu a şi fost dus în faţa tribunalului criminal care-l osîndi la moarte. A doua zi, vineri douăzeci şi nouă ianuarie, l-a osîndit şi tribunalul de a doua instanţă, iar sîmbătă hotărîrea a fost întărită de către înaltul Divan. „În toată apărarea sa, arvanitul a arătat un curaj şi o severitate neobişnuită. Acum aşteptăm să vedem ce va zice Domnul..."

Tot despre cele întîmplate la Bucureşti îi povestea şi Telegescu, tulburat, dar în fraze neaşteptat de corect scrise. Nu-i mai scrisese niciodată în viaţa lui. Chiar şi acum se simţea că îi scria numai ca membru al „Frăţiei", mai îmbătrînit cu vreo zece ani decît în ajunul complotului de pe vremuri, dar tot atît de revoltat ca şi atunci în faţa nedreptăţilor.

„...frate, la 28 ale curentului Ianuarie s-a întîmplat ceva în Bucureşti încă neauzit pînă acum în Ţara Romînească... Un grec... împins de deznădejdea nedreptăţii ce suferia, a învîrtit (cuţitul) printre cîţiva din acei asupritori şi cancelaria departamentului Dreptăţii astăzi este văpsită cu sîngele nedreptăţii ce o locuia... aicea tot poporul a socotit prea nemerită această întîmplare..."

Bălcescu a citit, a recitit, a rămas mult pe gînduri, parcă ar fi vorbit singur, cu el însuşi.

— Ei, ce zici, Nicule?... Nu este extraordinar?... La un an după uciderea lui Medelioglu? îl întrebă, uluit, Arăpilă.

Bălcescu e aproape alb la faţă.

— Alecule, asta e întîia bătaie a ornicului. Ţara e coaptă pentru revoluţie. Hai la Bucureşti...

Vine, aproape alergînd, alt prieten al lor, doctorul Niculescu. Nici nu se aşază bine la masă.

— De cînd vă caut! Vîrnav a primit o scrisoare din Bucureşti... Un arnăut a vrut să omoare tot Divanul apelativ. De-abia l-au prins.

Arăpilă îi arătă scrisoarea. Bălcescu nu a mai scos o vorbă. Doctorul se uită la ei şi nu pricepe de ce sînt aşa de tăcuţi.

— Da' ce e cu voi, oameni buni? Sînteţi supăraţi?

Bălcescu îi zîmbeşte obosit, ca să arate că nu e supărat, şi se întoarce spre Arăpilă şi spune cu privirea pierdută, peste capetele celorlalţi:

— Mergem în ţară, Alecule.

CARTEA A PATRA

ACASĂ LA NICOLAE GOLESCU

De partea astălaltă a Dîmboviţei, cam din dreptul satului Cotroceni şi pînă pe drumul Tîrgovişteî, se află faimoasa grădină de la Belvedere a Goleştilor, mai mult un crîng, întins pe mai bine de o sută de pogoane. Cei patru fraţi, după ce au vîndut statului prin 1835 casa de pe Podul Mogoşoaiei, de lîngă biserica lui Kretzulescu, pentru ca să se facă din ea palat domnesc de „ţeremonie", au clădit aici, în grădina de la Belvedere, în locul casei bătrîneşti dărăpănate, în care Tudor Vladimirescu închisese în 1821 pe boieri, păstraţi ca ostateci, un fel de conac asemănător cu cel din Goleşti de pe Argeş, unde ei locuiau iarna laolaltă cu mama lor.

Casa de acum nu era prea mare, dar era împodobită ca un castel; se înălţa în mijlocul crîngului, pe ale cărui vaste pajişti, mărginite cu zăvoaiele Dîmboviţei, urcau fără zgomot caretele şi caleştile care veneau din Bucureşti pe Podul de Pămînt, numit apoi şi Calea Belvedere, ce începea pe atunci din faţa bisericii şi Hanului Zlătarilor.

În jurul conacului, grădina propriu-zisă era înconjurată cu un gard viu de merişor şi cu ulmi tăiaţi ca pereţii, aşa cum văzuseră fraţii Goleşti la Schönbrünn locuinţa împărătească de lîngă Viena. Această grădină mai mică, în mijlocul căreia se înălţa pe o movilă şi un

fel de colonadă albă, o „Belvedere" într-adevăr, era vestită în tot Bucureștii prin arborii și florile de soi străin aduse acolo. Pasiflora, forsythia, magnolia, catalpa cu frunzele late ca lipanul și fructele ca niște bastoane lungi roșcovii, tamarine și soiuri mărunte, begonia aster, nemțișor și multe altele, îngrijite cu dragoste de Zinca Golescu.

Căuzașii aleseseră anume conacul de la Belvedere pentru a se întîlni acolo, în zilele de Paști, căci pe față era vorba numai de o vizită obicinuită de sărbători, cînd în mod firesc lumea se adună laolaltă.

Întors în țară pe Dunăre, pe la Giurgiu, cu Arăpilă, nu cu multe zile înainte, Bălcescu, după ce meditase tot drumul asupra celor ce avea de făcut, purcese grabnic la reorganizarea și reactivarea „Frăției". Cu o zi înainte se alesese Comitetul executiv de trei, cu putere hotărîtoare, compus din Bălcescu, Ion Ghica și Alecu Golescu Negru (Arăpilă).

Urmează ca astă-seară, a treia zi de Paști, în douăsprezece april, Bălcescu să citească textul proclamației ce se va da către țară, cel mult în două săptămîni, așa cum s-a hotărît, și aceasta va fi clipa izbucnirii revoluției... Sînt de față cei patru frați Golești, vărul lor Golescu Arăpilă, Bolliac, Costache Rosetti, maiorul Voinescu, Dumitru și Ion Brătianu, căpitanul Teologu, Costache Kretzulescu și naratorul de mai tîrziu Ion Ghica, toți fruntași ai „Frăției". Bălcescu încă nu sosise; gazda, Nicolae Golescu, trimisese o caleașcă ca să-l aducă, pentru că din mahalaua Visarionului pînă aici e o cale lungă, pe uliție întortocheate și încîlcite.

În așteptare, unii s-au lungit pe sofalele îmbrăcate în brocart roșu cu aur, alții fac grupuri de cîte doi-trei, iar prin fața lor se plimbă slujitori în straie albe, găietănate cu negru, și le înfățișează tăvi de argint cu ouă roșii, cozonac, friptură de miel, cafele și vin.

Între Rosetti, Ion Ghica și Cezar Bolliac s-a încins o vie discuție în fața portretului lui Nicolae Golescu, isprăvit de curînd și așezat acum într-un colț al salonului pe un șevalet. Rosetti, prieten și mare admirator al lui Rosenthal, autorul portretului, laudă cu pasiune expresia blîndă și căldura coloritului. Gazda e înfățișată în costum de vînătoare. Poartă peste îmbrăcămintea de vînătoare un spențer de pînză, dar i se vede țeapăn gulerul alb scrobit și cravata lată pe care Ghica nu le găsește potrivite la îmbrăcămintea de vînătoare. Peste spențer are o tolbă de piele pentru vînat, pare-se, și tocul unui pistol, de asemenea o cartușieră. În picioare poartă un fel de carîmbi de stofă, lungi pînă peste genunchi, ca botforii, și încheiați cu nasturi. În mîna stîngă ține țeava lungă a puștii sprijinite pe podea. Pălăria de vînătoare și pelerina sînt aruncate pe un fotoliu căptușit și îmbrăcat în același brocart roșcat ca și sofalele. Foarte vie e privirea prepelicarului, care-și ațintește ochii în ochii stăpînului.

Se strîng iarăși toți, căci se discută aprins și nu mai iau seama prepelicarului roșcat, care se joacă voios prin casă cu o pisică. Se vorbește despre arestări, despre planurile lui Bibescu. Se pare că Vilara ca și Iancu Manu, deși porniți fățiș pe represiune, îi sfătuiseră totuși pe revoluționari — îndeobște cunoscuți de ei — să mai aștepte, să fie prudenți; în felul acesta voiau adică să se arate prieteni ai mișcării. Cîțiva au criticat afișele revoluționare lipite de vreo cîteva nopți pe uliție. Erau echivoce.

Iată că a sosit Bălcescu, însoțit de Costache, și numaidecît ședința e deschisă. Proclamația redactată de Bălcescu e dinadins scurtă și răspicată. Fiecare frază cuprinde o idee, un punct de reformă, anunțat limpede, ca să sune de-a lungul și de-a latul țării ca o lovitură de tun. Bălcescu le citește rar, una după alta, și ideile

lui sînt primite cu hotărîre, fără nici o discuţie, căci au fost dezbătute încă din ajun.

1. Libertatea individuală, libertatea cugetării şi a tiparului.

2. Desfiinţarea castelor şi a privilegiilor.

3. Împroprietărirea clăcaşilor cu despăgubirea proprietarilor... şi alte optsprezece puncte.

OSTROVUL IMPER

Ca să ajungă la ostrovul Imper, Hagi Curti şi Dobrovici plecară împreună de la Sfîntu Gheorghe vechi; trecură printre pielăriile şi curelăriile cu şei spînzurate la intrare şi uneori cu cai întregi, lucraţi din piele păroasă, de păreau împăiaţi, apoi coborîră pe Podul Tîrgului din Afară. Trecură, firește, pe lîngă biserica Olarilor, după care încep iar prăvăliile, mai ales cu mărchitănie şi lipscănie. La capul Podului, la barieră, caleaşca lor se descurcă greu printre circiumile pline toată ziua şi băcăniile care se ţin lanţ. Hagi Curti opri în faţa unei olării cu străchini şi urcioare şi a unei dogării încărcate cu marfă: butoaie şi butoiaşe, doniţe, scaune şi mese nevopsite, mături şi împletituri albe de nuiele. Cumpărară lucruri de trebuinţă pentru moşie — se înţelege — ca să le trimită acasă. Se poticniră şi în faţa unei tinichigerii cu găleţi spînzurate afară, sobe, burlane, vedre şi tot soiul de căni de tinichea; şi de acolo aveau de cumpărat. State Dobrovici întîrzie un timp în faţa cîtorva mari prăvălii cu cojoace cumpărate de la el; avea nişte socoteli cu negustorii de aici. În pragul mai tuturor prăvăliilor sînt musafiri care se tocmesc îndîrjit, ba spun că se lipsesc de aşa marfă, şi chiar pleacă, se prefac că intră într-altă prăvălie, dar cînd înţeleg că

negustorul nu mai poate lăsa din preţ, se întorc. Sînt aşa de multe prăvălii de acelaşi soi, aşezate unele lîngă altele, şi atît se aseamănă între ele, cu marfa lor atîrnată ori scoasă pe tarabe şi galantare pînă în uliţă, încît cumpărătorul se zăpăceşte şi nu mai ştie bine în care prăvălie a fost. Nu se descurcă decît cînd ajunge în încăperea scundă şi întunecoasă unde jupînul stă la tejghea în papuci şi cu fes pe cap.

Au trecut greu şi au ajuns în Cîmpul Moşilor, dar aci caleaşca nu poate merge decît la pas. E puzderie de lume, tarabe nenumărate, căci a început vestitul tîrg din mai — tîrgul Moşilor, cel întemeiat încă de pe vremea lui Matei Basarab. Au trecut de oborul cît un bărăgan, care se întinde pînă la grădina lui Eliade, plină acum de barăci şi circuri. Voiau s-o ieie pe lîngă gardul întărit cu duzi al grădinii, lăsînd la dreapta drumul cel mare care prin Pantelimon şi Cernica merge spre Săruleşti şi de acolo peste Bărăgan spre Urziceni, Brăila şi Galaţi.

Grădina lui Eliade era la început o livadă ca de vreo cinci pogoane, cu poteci umbrite de duzi mari şi de corcoduşi, cu soci mulţi, ici şi colo cu liliac şi lămîiţă, cu cîţiva tei. Aici a fost construită peste un subsol o casă cu un cat, în care a fost mutată mai tîrziu o parte din faimoasa tipografie — adusă de la Mavrogheni — cum şi locuinţa poetului.

E o larmă de surle, de tobe, de pocnete, de strigăte, de lăutari, care te asurzeşte, căci e şi sîmbătă seara.

Grădina cea mare, despărţită de casă, este închiriată în timpul tîrgului, pe parcele, corturilor cu circuri şi comedianţi, berăriilor cu danţuri de măscărici şi „cadîne", care joacă leneş şi desfrînat după muzica moale turcească, pe un soi de scenă împodobită cu verdeaţă şi oglinzi. În grădină e răcoare, şi cumpărătorii, după ce au stat în arşiţa tîrgului, vin aci să petreacă. De mare folos i-a fost lui Eliade ajutorul în bani şi

sfatul pe care i l-a dat bancherul Pavlicioni, îndemnîndu-l să cumpere acest loc aproape de via sa.

Vizitiul se înşelă şi trecu mai departe, ţinînd-o mereu pe drumul Pantelimonului, cu casele cu prispe înguste, lipite pe jos cu pămînt, fără parmalîc, cu acoperişuri înalte de şindrilă, destul de înghesuite unele într-altele ; aşa ajunseră pînă aproape de mănăstirea Mărcuţa, ctitorie a lui Ghica-vodă. Ocolul nu era prea mare şi Dobrovici se supără degeaba, căci toate uliţele care se despart pe stînga sînt drumuri printre vii şi duc la lacul Fundeni, cu malurile lui nelămurite din stufişurile de trestii şi cu ochiuri de apă, uneori acoperite cu lintiţă şi frunze late ca lipanul, pe care dorm ca pe tipsii verzi nuferii albi cu inimă galbenă. Cam în mijlocul lacului este un mic ostrov — cel căutat de ei — la care se ajunge lunecînd printre trestii şi cele cîteva sălcii, pe unde se plimbă şi raţele sălbatice, şi vidrele cu cap turtit şi coada lopătoasă. Laşi luntrea şi calci pe pămînt sănătos, cu arini, ulmi şi gherghini sălbatici plini de privighetori. În mijloc este o poiană cu iarbă grasă şi înaltă. Proprietarul ostrovului, bancherul Pavlicioni, este în ceartă cu Cantacuzineştii, proprietarii satului Fundeni şi ctitorii bisericii de acolo, fiindcă el pretinde că ostrovul ţine de via lui cumpărată de la Ghiculeşti şi care merge din spatele grădinii Eliade pînă în apa lacului. Un drum fără case pe de lături duce tot printre vii, de la grădina lui Eliade pînă la lac, şi este numit „Între Ziduri", din pricină că se înfundă între nişte ruine de pe malul apei. Acesta era drumul pe care voiau să meargă ei. Deocamdată ostrovul nu e de nici un folos nimănui şi slujeşte numai şerpilor de apă şi vidrelor ca să vîneze peşti, ca şi mărginaşilor, care vin să se scalde vara, în zilele de sărbătoare, şi apoi să treacă apa cu luntrile şi să mănînce haiducește pe iarbă verde, după ce unii au pescuit ziua întreagă, fiecare după norocul lui.

Aici, în ostrovul Imper, bancherul, proprietarul de prăvălii şi de vii, arendaşul de moşii Pavlicioni a poftit astă-seară la o masă mare pe fruntaşii negoţului, încît nu lipseşte nici un staroste de breaslă din Bucureşti. E un bărbat înalt, cu nas puternic, cu ochi mari, negri. Poartă o mustaţă stufoasă, retezată scurt, deasupra unei guri roşii ca de femeie. Tot ca de femeie i-s şi obrajii mari, albi. În afară de Eliade şi Danielopolu, numai el, dintre cei ce vor fi de faţă, e îmbrăcat după moda apusului, în redingotă cenuşie. Pare de altfel şi mai tînăr decît e cu adevărat. Toţi, măguliţi de această poftire, au răspuns că vor veni cu mare bucurie. Pînă să se adune musafirii care, de la conacul din vie pînă aci vor avea de trecut numai un braţ îngust al lacului, Pavlicioni a luat pe Hagi Curti, giuvaergiul şi zaraful vestit, împreună cu Dobrovici, starostele tăbăcarilor, la o plimbare într-o barcă cu trei vîslaşi. Barca e destul de încăpătoare şi are o găteală de caic turcesc, cu perne multe pe laviţe, cu umbrar roşu de pînză. Se aud şi lăutarii de pe insulă cîntînd încă de pe acum *Din sînul mamei mele* de Anton Pann. Încet, malul împădurit al ostrovului rămîne în umbra serii ; se văd acum căsuţele de la Fundeni şi moara. Mai sus, bisericuţa spătarului Cantacuzino.

— Straşnică plimbare ! În oraş e o zăpuşeală de nu poţi răsufla. De mult n-a mai fost atît de cald în mai. Am să-mi fac şi eu o asemenea barcă, se lăfăieşte bucuros Hagi Curti.

— Nu pentru plimbare v-am luat cu barca, măi oameni buni, ci pentru că trebuie să vorbim noi între noi, ceva mai în taină, înainte de venirea celorlalţi.

Hagi Curti face un semn, arată întrebător spre vîslaşi.

— Ăştia ?

— Nu ştiu romîneşte. Sînt albanezi pentru vie. Acum i-am adus.

— Spune, la ce te gîndeşti anume? vrea să ştie zaraful.

Răspunsul cade hotărît, fără întîrziere:

— Să facem aşa ca revoluţia care o veni să nu ne scape din mînă... şi lui Pavlicioni îi scapără ochii...

Starostele tăbăcarilor nu prea pricepe şi, mirat, se uită să vadă ce a înţeles Hagi Curti. Vede că nici acesta n-a înţeles mare lucru.

— Dar ce putem face noi?... nişte negustori? întreabă zaraful şi ridică braţul cu mîneca largă a giubelei ca mărturie a nedumeririi lui de om cu glagore şi cu picioarele pe pămînt.

— Noi trebuie să conducem revoluţia, că de nu, e rău, rău de tot. Dacă trece de boieri, se întoarce împotriva noastră... Pavlicioni stă rezemat în fundul bărcii, pe perne, şi trage din ciubuc. Cei doi se miră, căci li se pare de necrezut că ei ar putea conduce revoluţia.

— Dar ce putem face noi, omule? Noi n-avem darul de-a glăsui mulţimii. Noi nu sîntem vorbitori, şi Hagi Curti ia martor cu privirea din nou pe prietenul său tăbăcar, căci tot ce spune bancherul le dă ameţeală.

— Nu spune prostii... Hagiule! Nu ăia care vorbesc şi dau din mînă conduc revoluţiile.

Dobrovici e însă de părerea lui Hagi Curti, de care se sprijină cu încredere negustorească, căci de ani de zile Dobrovici e obişnuit să ceară sfatul giuvaergiului.

— Nu zău, cum am putea conduce revoluţia noi, nişte bieţi negustori?

Bancherul şi arendaşul ridică mîinile, scos din sărite, dar numaidecît, spunîndu-şi că trebuie să aibă răbdare cu asemenea oameni, reia cu o linişte chibzuită.

— Cine credeţi voi că duce, unde vrea el, barca asta? Ăştia care dau din mîini? Nu... Uitaţi-vă aci. Le arătă în spatele lui cîrma, ale cărei sfori le ţine el acum în mîna dreaptă.

— Îi vedeţi voi pe ăştia trei care vîslesc? Ei ştiu că merg spre moară, că aşa le-am spus la plecare şi trag într-acolo. Ei, uite...

Cei doi privesc şi se minunează cînd văd că barca deodată coteşte puternic la stînga, spre satul de pe mal.

— Cu cît mai tare dau vîslaşii din mîini, cu atît mai mult şi mai repede se îndepărtează de ţinta la care vor ei să meargă.

Dobrovici ar vrea parcă să vadă încă o dată minunea.

— Tragi nevăzut de sforile astea şi barca merge unde vrei dumneata? şi cînd vede că Pavlicioni repetă trasul de sforile cîrmei, omul se scarpină mirat în cap.

— Aşa trebuie să meargă şi revoluţia condusă de noi. Înţelegeţi? V-am chemat pe voi doi, fiindcă voi doi trebuie să intraţi în guvern după ce vodă va fi răsturnat...

Acum mirarea lui Dobrovici nu mai are margini.

— Noi, miniştri? se bîlbîie el năucit şi uluit, cu mîinile una într-alta.

— Da... şi Pavlicioni dă cu pumnul în laviţa bărcii.

Hagi Curti s-a gîndit o clipă, apoi răspunde cum se cuvine, cu o hotărîre chibzuită, iscodindu-l uşor cu privirea pe Dobrovici, ca să vadă dacă-l urmează şi de data asta:

— Frate Rudi, te-am ascultat de multe ori, o să te ascultăm şi acum.

Da, starostele e de aceeaşi părere, căci dă din cap tăcut, ca şi cînd ar rumega ideea, dar de fapt se bizuie pe prietenul său.

Apoi Pavlicioni le explică în amănunte ce au să facă astă-seară, cînd va vorbi un musafir de seamă, Eliade, pe care de altfel ei îl cunosc bine, căci au fost abonaţi la ziarele lui.

Îl bate la cap îndeosebi pe Dobrovici, pe care îl vede totuşi mai moale...

— De ce să nu fii ministru dumneata, care ai o tăbăcărie cu aproape două sute de meşteri, calfe şi ucenici ? Dumneata care eşti starostele breslei dumitale ?

Ar vrea, acum după ce i-a dăscălit cum trebuie, să se întoarcă mai devreme pe ostrov, căci ţine să se ocupe el însuşi de pregătirea ospăţului. E grozav de priceput şi are un gust deosebit pentru bunătăţile mesei, deşi el însuşi nu mănîncă mai nimic. Îi place să vadă pe alţii mîncînd cu poftă la masa lui şi să-i îndemne necontenit : „Mai ia puţin... gustă şi din asta... să vezi ce dulceaţă are pastrama asta, fragedă, de nu-i simţi sărătura... un pic, numai un pic. Vinul ăsta e de la mine din vie, dar e dichisit după legea lui, de un grec thesaliot..."

Pînă să se aşeze la masă, cîţiva arnăuţi găietănaţi, dar fără pistoalele obişnuite, se plimbă printre musafiri cu tăvi cu băuturi şi mezeluri, dar poftindu-i să vie şi la un butoi întors, pe al cărui fund e aşternută o faţă de masă şi pe care se află nenumărate alte mezelicuri : ghiudem, ficăţei şi chifteluţe prăjite de pasăre, măsline verzui, icre de ştiucă, pălămidă friptă, chefali cu ceapă şi obleţi prăjiţi în untdelemn, cu sare multă deasupra. Din acelaşi butoi, de la cep, se scot ulcele de pelin de mai din viile lui Pavlicioni. Alături e o tăviţă cu sticle de tot soiul, mastică de Chios tare şi dulceagă, ţuică bătrînă de Văleni de Munte, rachiuri ungureşti de caise, votcă şi altele. În timpul acesta focul dogoreşte pe o vatră mare un grătar cu sute de mititei pe el, dar — făcute anume, ca să se poată învîrti deasupra ei, pe jeratic de tei şi subt supravegherea grijulie a gazdei — şi cîteva frigărui cu cîte şase pui de mai, pe cînd la alt soi de foc sfîrîie dînd miros plăcut alte frigărui, acestea de chebap. „Din ăsta se gustaţi negreşit, că e făcut cu socoteală, aşa cum am văzut eu într-o vară în Damasc, că numai acolo chebapul e chebap." Au gustat din toate cu o poftă de haiduci pîntecoşi. S-au aşezat apoi la masă, pe covoarele aşternute pe iarbă, stînd cu picioarele strînse subt ei, căci mai toţi, stînjeniţi de perine, le dăduseră în lături. După saramura de biban cu multă boia şi după marinata de crap lat în burtă, au venit fripturile. Dar cel mai mult le plăcură parcă mieii care fuseseră puşi la foc hoţeşte, adică îngropaţi în jeratic, în pielea lor, pînă plesneau, şi erau unşi apoi cu tot felul de mirodenii.

...Toţi mîncară cu poftă, după legea veacului, slujindu-se cei mai mulţi de degete, căci furculiţele puse alături — născocire destul de proaspătă pentru ei — îi cam încurcau. După ce băură cîteva soiuri de vin, Pavlicioni, care nu băuse decît ceaiuri toată seara şi care se pregătea să ţină o cuvîntare, făcu semn slujitorilor ; aceştia strînseră toate paharele de pe masă şi aduseră altele de cleştar subţire, înflorat, şi de formă nemaivăzută de către cei de faţă. Din două putini largi, joase, pline cu gheaţă se iviră apoi zeci de sticle de şampanie, păstrate la început la gheţăria cea mare din vie, şi apoi, aburite de răceală, aduse aci în butoaie tot cu gheaţă. Nu toţi marii negustori băuseră pînă în această seară şampanie, oricît erau de bogaţi. Deşi, după pacea de la Adrianopole, începuse să se aducă din Franţa multă şampanie şi de bună calitate, totuşi oamenilor, care luptaseră aprig ca să facă averi mari, li se părea aceasta o frivolitate, un lux de neîngăduit cînd îl plăteau ei. Se revolta în ei zgîrcenia, duhul însuşi care dusese la adunarea averii atunci cînd era vorba să cumpere drăcie de asta franţuzească. Dar astă-seară, văzînd-o jucînd spumoasă şi aurie în paharele de cleştar, găsiră că, rece şi pişcătoare, e tare bună şi nu aşteptau să fie rugaţi de Pavlicioni ca să lase să li se umple mereu paharele.

Peste vreo două ceasuri, cu toată boarea răcoroasă a lacului şi a pădurii, se încălziseră de mîncare şi băutură atît de mult, mai ales că şedeau cu picioarele subt ei, pe covoare, încît lepădaseră giubelele şi rămaseră

numai în anterii şi fermenele. Unii se ameţiră de-a binelea, beau mereu şi chicoteau ca fetişcanele la pişcătura rece a băuturii spumoase. Iată însă că Pavlicioni se ridică în picioare, ţinînd în mînă un pahar pe care îl va pune apoi jos, cînd se va încălzi şi el de focul oratoriei.

— Fraţi negustori... v-am poftit aci la mine, în această insulă...

O voce mucalită strigă mai din coada mesei :

— Fiindcă în oraş e holeră...

— Nu pentru asta, ci pentru că se petrec în lume lucruri mari. De la un capăt la altul al Europei, totul se mişcă pentru libertate. Fraţi negustori, în scurtă vreme şi noi ne vom elibera din lanţurile sclaviei. Dar pentru asta trebuie să ne mişcăm şi noi... adică negustorimea.

— Şi cît mai repede, că dacă nu, ne-o iau înainte neoamenii, şi e rău, întregi Hagi Curti, care dovedea că pricepuse bine învăţătura prietenului său Rudi.

— La mine în tăbăcărie, calfele şi ucenicii numai de revoluţie vorbesc, adăugă cu vocea lui groasă şi starostele Dobrovici.

Se ridică atunci un bătrîn cu mustaţa mare, albă, care bucuros ar fi purtat barbă dacă nu ar fi fost oprit de la asta, căci afară de marii boieri, numai clericii şi ţăranii bătrîni aveau asemenea drept, numai pentru ei nu era opreliste.

— Eu cred că Rudi are dreptate... Trebuie să ne grăbim... Ce auz în fabrică şi în prăvăliile mele nu-mi place. Zilierii cred că le-a sosit ceasul. Vom păţi ce-au păţit cei din Franţa... Aşa, vă spun să ştiţi, că eu am trăit pe vremea aceea, de fugea lumea de acolo în toate părţile, că la ei acasă se scăldau în sînge.

— Ei bine, v-am chemat aci, reluă Pavlicioni, ca să ne cunoaştem mai bine între noi, între voi şi mai ales ca să cunoaştem cu toţii pe cel care va fi în fruntea

revoluţiei româneşti, pe marele cărturar şi dascăl al neamului, pe scumpul nostru Ion Eliade.

Înainte ca să izbucnească aprobările zgomotoase, Hagi Curti întregi cu căldură cele spuse.

— Ca proprietar al celei mai mari tipografii din Bucureşti, dumnealui e şi puţin negustor de-ai noştri.

Unii bat din palme, alţii strigă, se aude şi un întîrziat „aferim"... Un nor a trecut peste faţa lunii noi, fără s-o poată umbri. Din ostrov nu se poate vedea spre oraş şi se simt aci ca apăraţi de Agie şi de dorobanţi.

Eliade se ridică înlăcrimat, tulburat.

— Oameni buni, eu nu sînt decît un smerit scriitor. Tipografia mea e...

Dar Hagi Curti îl întrerupe iar, grăbit, încălzit de perspectivele nebănuite de el pînă în seara asta.

— Eşti cel mai mare dintre noi. Trebuie să fii în frunte.

— E prea mult pentru modestele mele mijloace. Şi întoarse spre cer un profil cezarian, corijat de frumoasele lui plete cărunte şi de mustaţa mătăsoasă.

Pavlicioni, care tot vorbind se plimba, a venit acum alături de Eliade.

— Cum vrei să lăsăm revoluţia pe seama cîtorva studenţi anarhişti şi a unor neisprăviţi ? Unde vom ajunge ?

Toţi întăresc zgomotos. Se aud tot felul de apostrofe şi strigăte... „Nu vrem anarhie... Nu vrem să ni se suie în cap desculţii."

Eliade, aşteptînd să se sfîrşească strigătele, schimbă priviri înduioşate cu Pavlicioni, apoi reia cu voce sonoră, plină de hotărîre.

— Aci sînt alături de dumneavoastră. Am scris-o şi la gazetă : urăsc tirania, mi-e frică de anarhie. Sînt aci amîndoi unchii mei, amîndoi negustori şi cărturari, Danielopolii. Ei mă cunosc şi vă cunosc.

A fost un vuiet de aprobări, unii au încercat chiar să se ridice în picioare. Chemat stăruitor să vorbească, Nicolae Danielopolu le-a arătat ce „rolă" frumoasă este chemată să joace negustorimea. Vorbea cu uşurinţă şi se cam lăsa îmbătat de cele ce spunea.

Petrecerea era în toiul ei, negustorimea se înfierbîntase bine de tot aflînd că rangurile şi privilegiile boiereşti vor fi desfiinţate — era ceea ce burghezia numea cu convingere „egalitate" — limbile se dezlegară, fiecare lua cuvîntul şi făgăduia că „dă" pentru revoluţie atîtea calfe şi atîţia zilieri, amintind astfel de vestirile cu duh ale mesenilor, către naşul ridicat în picioare la nunţile la care se făcea „masă cu dar", pentru ca să se scoată cheltuielile.

O seamă de oratori improvizaţi, în anterie, cu ceacşiri roşii şi cu meşi galbeni în picioare, ţineau acum cuvîntări mai abitir ca apărătorii în faţa Divanului apelativ. Printre cei mai înflăcăraţi de ideea egalităţii cu boierii — căci nimeni nu voia egalitate cu ţăranii şi muncitorii — era starostele Dobrovici, care rostea întîiul său discurs în viaţă.

Nu mai ştia să sfîrşească, nu nimerea nicidecum cuvîntul de încheiere şi lungea astfel la nesfîrşit, fără să ştie cînd se va putea opri. Pînă la urmă făgădui şi el o sută de calfe... Dar abia se aşezase jos şi iată că un vătaf de curte veni să-i spuie ceva la ureche. Într-o clipită i s-au dus aburii vinului şi ai succesului oratoric. Pare abătut. Pavlicioni, care a băgat de seamă întîmplarea, întreabă de la locul lui despre ce e vorba. Toţi întorc capetele într-acolo. Mai tuturor li s-a înmuiat inima, să nu fie vreo veste proastă, vreo poruncă a Agiei, vreun foc în mijlocul Bucureştilor, un foc dintre cele care nimicesc jumătate din oraş.

Dobrovici abia mai poate îngîna două cuvinte. Cineva lămureşte despre ce e vorba.

— A venit un slujitor de la boierul Alecu Vulpe. Spune că-l cheamă boierul numaidecît, la el acasă, pe fratele Dobrovici. Zice că să vie repede, că boierul e furios.

Pavlicioni se ridică, indignat.

— Acum ? Sîmbătă seara ? Dar ce-i asta ? Sîntem slugile lui ? Cum poate fi chemat astfel un mare negustor ? Şi ce-i dacă-i supărat boierul Vulpe ? Nu te duce, frate Dobrovici. Eşti tot atît de bogat ca şi el. La Viena şi Lipsca, numele dumitale e aur, iar de Vulpe nu ştie nimeni.

Toată lumea strigă... „Nu te duce, jupîne... ai moşii tot aşa frumoase ca ale lui... Nu te duce, vere... Să te cheme ziua, ca oamenii, nu acum, la miezul nopţii... Trimite-i vorbă că eşti musafir... Că eşti la o masă cu prieteni."

Dar lui Dobrovici i s-au tăiat picioarele. Celorlalţi puţin le pasă, căci nu e vorba de ei. Dar el ştie cum se poartă boierimea cu negustorii. Cînd era mare vornic, Alecu Vulpe era cît pe-aci să-l ţintuiască de o ureche la stîlp, în piaţa Sfîntu Gheorghe, pentru că ieşise din prăvălia lui o piele scumpă, dar cam putredă, răscoaptă. Un negustor putea fi oricînd chemat la Agie, uns cu smoală şi plimbat aşa prin oraş, cu marfa legată de gît, dacă marfa aceasta era socotită de boieri proastă ori prea scumpă.

— Nu vă supăraţi, mă duc... Să vedem numai despre ce e vorba. Am caleaşca la conacul viei, şi într-o jumătate de ceas sînt înapoi.

NEGUSTORUL ŞI BOIERUL

A trecut braţul de apă cel mai adînc şi mai îngust la Fîntînică, în barca cu cei trei arnăuţi şi apoi, luînd în piept o potecă rîpoasă, printre butucii de vie în floare,

a ajuns la conac. Dar cînd să se suie în caleaşcă, ia vizitiul de unde nu e. Pasămite vizitiii tuturor butcilor se adunaseră în foişorul viei şi povesteau snoave, după ce mîncaseră şi ei friptură şi băuseră un pahar de vin, din porunca anume a lui Pavlicioni. Starostele Dobrovici ardea de nerăbdare. I s-a părut nemaipomenit că vizitiul nu-l aşteaptă pe capră şi de cum îl văzu se răţoi la el, amarnic :

— Unde-mi stai, ticălosule ? Nu ţi-am spus să aştepţi totdeauna lîngă cai ?

La răspunsul învinuitului că s-a dus şi el să îmbuce ceva, mînia marelui negustor n-a mai cunoscut margini. A luat biciuşca din toc şi a început să-i care cu ea. Cu faţa arsă de plesnitura biciului, omul numai a scrîşnit din dinţi, s-a urcat pe capră şi a pornit.

Ajuns la casa cea mare de pe Podul Mogoşoaiei, peste drum de biserica Sfîntu Nicolae Tabacu, Dobrovici a oprit caleaşca afară şi a fost dus de paznicul de noapte de la poartă, care văzuse caleaşca şi l-a crezut boier, la uşa cea mare din faţă. A bătut tot paznicul acesta în uşă, iar un arnăut cu găietane a venit să-i deschidă, făcîndu-i apoi loc să intre, l-a trecut pe starostele tăbăcarilor prin două săli mici cu oglinzi şi lavite de palisandru, unde acesta şi-a lăsat papucii şi giubeaua, şi apoi l-a dus în sala cea mare cu sacnacsiu, spre colţul uliţei.

Aici Alecu Vulpe împreună cu alţi boieri joacă ca de obicei cărţi. Bineînţeles este de faţă şi Băl-Ceaurescu, acum nedespărţit de Eufrosina, care e deci şi ea. Încet, încet, chinuit de fata asta care nu vrea să-i fie decît nepoată, a umplut-o de bijuterii. Se mulţumeşte deocamdată s-o ia cu el în toate părţile, în fiece zi.

Cînd Vulpe îl văzu pe Dobrovici, se întrerupse din joc şi începu să strige furios :

— Pe unde ai intrat ? Pe unde ai intrat, mă ?

Dobrovici se fisticeşte, ar vrea să spună ceva, i se înecă vorbele în gîtlej.

— Să vedeţi...

Vulpe, furios, nici n-a aşteptat răspunsul.

— Pe unde ai intrat, n-auzi ? Se întoarce spre arnăut, cu gura pungă... Pe unde l-ai adus, mă, viţă ?

Sluga se bîlbîie, speriată.

— Prin faţă, am crezut că...

Vulpe se întoarce iar furios către Dobrovici :

— Mascara, intri într-o casă boierească prin faţă ? — şi-i priveşte pe ceilalţi ca împărmurit de o asemenea cutezanţă ; apoi se porneşte a urla către negustor : Afară ! Ieşi afară... Şi către slugă : Viţă, adu-l prin uşa din dos.

Eufrosina, care stătea de vorbă, lungită pe sofa, cu Vulpachi şi cu colonelul Dăscălescu, se uită cu milă la tatăl lui Pană ; părea gata să-i spuie o vorbă marelui ban. Pe urmă se răzgîndi şi urmări cu privirile pe Dobrovici, care ieşi împleticindu-se. Omul abia şi-a pus la nimereală anteriul şi cizmuliţele de saftian. E dus prin curte către bucătării, intră într-un soi de tindă lungă, cu duşumea ceruită, ocoleşte la dreapta pe alta şi mai lungă, năucit de nu vede nimic, şi pe urmă, pe uşa din fund, e scos iarăşi în odaia cea mare cu sacnacsiu.

Dar nimeni nu se mai uită la el. Aşteaptă într-un colţ, ca la trei sferturi de ceas. Abia atunci marele ban îşi aminteşte şi spune uneia din slugile care purtau tăvile cu gustări, vin şi cafele pentru jucători să-i aducă blana de cacom alb. Cînd sluga i-a pus-o dinainte, Vulpe îşi dezdoaie picioarele de subt el, se ridică greoi, coboară de pe sofa şi vine ameninţător spre Dobrovici.

— Ascultă, ce blană e asta ? Ţi-ai bătut joc de mine ? După ce îmbracă haina iar îi vorbeşte întărîtat, privindu-l mînios cu ochii fără gene, mici de ciudă. Vino aici... Ia uite cum îmi vine gulerul...

— Vine bine, măria-ta, aşa trebuie să vie...

— Aşa trebuie să vie ? Scîrbă ce eşti ! Cu mine vorbeşti tu aşa ? Vrea să-l lovească, dar oasele-i trosnesc şi mîna uscată nu-l ajunge.

Dobrovici se văicăreşte, nenorocit, cu capul lăsat smerit pe umărul stîng.

— Măria-ta, o facem din nou dacă nu vă place... Săru mîna... nu vă supăraţi.

Dar Vulpe fierbe de mînie ; gura lui fără dinţi, ca o pungă, e albă de un soi de spumă uşoară.

— Ţi-ai bătut joc de mine, neruşinatule... Caută ceva, şi parcă nu găseşte, apoi ia de pe masă o cutie de tabac goală şi o aruncă în blănar. Uite cum vorbeşte cu mine un fecior de măţar ! Ascultă, dacă mîine cînd mă scol nu găsesc blana fără cusur, pun să te bată dinaintea bucătăriei.

Dobrovici iese, împleticindu-se ca beat, fără să poată şti dacă pare beat că a fost atît de umilit sau de bucurie pentru că a scăpat aşa uşor.

BONIFACIU

Bălcescu veni acasă pe la zece seara. În timp ce-şi lăsa macferlanul şi pălăria în mica marchiză-verandă, fu întîmpinat de Tiţa, care-l aştepta, ca în fiecare seară, anume ca să-l vadă *ea* mîncînd, căci doctorul Gronau îi spusese că numai o masă hrănitoare şi îmbelşugată îl poate păstra în viaţă. Era foarte intrigată şi îl vesti degrabă :

— Ai o scrisoare cu adresa în ungureşte, de la Budapesta.

Bălcescu tresări. Inima-i bătea ca niciodată pînă acum. Întrebă atît de pripit unde e scrisoarea, încît Tiţa deveni şi mai curioasă. Scrisoarea era alături de cele două ouă fierte şi de friptura de pui rece de pe tava aşternută cu şervet alb şi pusă pe lunga lui masă de lucru. O desfăcu, dar nu pricepu absolut nimic. Era de la început pînă la

sfîrşit scrisă în ungureşte şi doar o dată întîlni numele Bălcescu, spre sfîrşitul ei.

— Ce e ? întrebă sora neliniştită.

— Tiţa, nu ştiu ungureşte decît *Keleti Ujság*[1] şi tocmai cuvintele acestea lipsesc din scrisoarea asta. Trebuie să caut mîine pe cineva care să mi-o tălmăcească.

Încerca să-şi astîmpere curiozitatea, dar el însuşi devenea din ce în ce mai înciudat pe acest mod de a i se scrie. Desigur că Luxiţa îl vesteşte că a născut. Va fi avînd un băiat cumva ? Ori fetiţă ? Deşi îşi spunea că paternitatea este pentru el o fericire îndepărtată, nereală, totuşi ar fi vrut neapărat să ştie ce s-a întîmplat cu adevărat. Se sili să pară liniştit. Încercă să mănînce şi ciocăni încet un ou.

Tiţa îl mai întrebă despre ce s-a discutat la „Frăţia", dacă mîine este cumva liber, ca să meargă la unchiul lor la vie. I-a poftit la masa de seară şi le trimite o trăsură. Dar orice spunea, gîndul îi fugea într-altă parte ; de altfel şi din răspunsurile lui se vedea că e, la rîndul lui, cu gîndurile aiurea. Dar aşa, de pe drumurile astea ale incertitudinii şi ale întrebărilor, Bălcescu reveni într-o clipă încremenit, şi faţa îi căpătă o paloare pămîntie. Parcă i se înfipse un cuţit în inimă. Dacă ea a murit din naştere şi îi scrie despre asta altcineva, o mînă străină şi milostivă ? Gîndul îi fu cu neputinţă de îndurat ; se ridică scurt de la masă. Tiţa, care îl spiona neliniştită, înregistră în propria ei făptură, ca un seismograf de o nesfîrşită sensibilitate, toată brusca lui emoţie, deşi pentru ea era fără obiect.

— Nicule, ce e ? Şi-i prinse mîna cu adîncă duioşie.

— Nimic, Tiţa, fii bună, lasă-mă te rog singur, lasă-mă cu gîndurile mele... nici eu nu ştiu nimic.

Înţelese din privirea lui arzătoare, din vorbele lui cu un accent de deznădejde că trebuie să-l lase singur.

[1] *Ziarul orientului* (magh.).

Timp de o oră întreagă se plimbă prin casă frămîntat de cele mai mistuitoare întrebări. Gîndul că a putut să moară Luxiţa îl înnebunea. Niciodată nu a iubit-o atît cît o iubea în clipele astea, cînd era pierdută pentru el. O descoperea de la clipă la clipă şi o înţelegea, cum nu o cunoscuse şi nu o înţelesese în curgerea anilor. Era atîta generozitate, atît elan al dăruirii în făptura asta mlădioasă şi sprintenă, neaşteptată în reacţiile ei, care uneori era stinsă şi aproape urîtă cînd era bolnavă, ori nu ţinea ea să fie frumoasă, dar care era plină de farmec şi de strălucire atunci cînd voia ea — femeia asta care întorcea sporită bucuria ce i se da, ca o oglindă de cristal pur, care răsfrînge înzecit lumina dăruită. Avea acum treizeci şi doi de ani şi uneori era abătută, istovită de griji, bolnavă, dar în aceeaşi clipă, dacă afla faptul de care era însetată inima ei, înflorea ca o adolescentă, privită de un salon întreg. Ar putea oare pieri, ca să nu mai fie niciodată, aşa cum nu mai sînt frunzele din alt an?

Privea mereu scrisoarea de pe masă, ţintuit de cuvintele ei neînţelese. Îşi aduse aminte că şi Luxiţa se aştepta la o naştere grea, căci un doctor îi spusese că întîia naştere la treizeci şi mai bine de ani este totdeauna legată de mari primejdii. Ştia şi le-a înfruntat. Era în ea o sete nepotolită de a fi mamă, ar fi înfruntat pentru asta şi certitudinea morţii.

Recitea cuvintele ungureşti care nu-i spuneau nimic, absolut nimic, deşi în ele era taina cea mare a vieţii lui.

Nu mai putea fi vorba de somn, de aşteptat pînă a doua zi, căci pînă în zori era o veşnicie. Dar nu putea nici să înţeleagă unde ar putea găsi chiar în noaptea asta pe cineva care să ştie ungureşte, pe cineva pe care ar putea să-l scoale la miezul nopţii. Începu să-şi cerceteze în minte şirul slujitoarelor şi al meseriaşilor unguri cunoscuţi, care ar putea să-i tălmăcească scrisoarea. Nu găsi nimic. Se trînti în fotoliul verde, hotărît să doarmă

îmbrăcat, dacă va putea cumva dormi, şi stinse lumina. De afară intră pe fereastra deschisă văpaia molatică a lunii, umplînd încăperea de arabescuri albe, negre.

Dintr-o dată tresări, uimit că nu se gîndise de la început la el... Rosenthal! Ştie că e un hoinar fără leac şi că noaptea nu-l găseşti niciodată acasă, însă îl va căuta în tot Bucureştii. A şi pornit. Dar în uşă întîlni pe Ţiţa, care nici ea nu putea să doarmă din pricina scrisorii şi care îl pîndea neliniştită.

— Ţiţa, mă duc la Rosenthal! Să-mi citească scrisoarea chiar în noaptea asta. Nu mai pot.

Îşi puse macferlanul, îşi luă pălăria rotundă şi tare şi ieşi pe portiţă, pe lîngă bolta de viţă. Soră-sa se întreba şi mai neliniştită ce putea să aştepte el, ce puteau să aducă acele rînduri ungureşti... de ce a simţit nevoia să plece chiar noaptea în căutare.

Nu l-a găsit pe Rosenthal acasă, dar l-a găsit la Rosetti, unde într-un chioşc îmbrăcat în iederă mai erau şi alţi prieteni şi prietene de-ai lor. El le cînta din vioară, subt lumina lunii. Bălcescu le-a spus limpede ce vrea. Să i se citească numaidecît o scrisoare. Cei de faţă au înţeles, şi ei doi au intrat în casă. La lumina unui sfeşnic, Rosenthal a început să citească numai pentru el mai întîi. Bălcescu aştepta de parcă era ţinut într-o gheară. O gheară care, spre sfîrşit, în clipa cînd subt mustaţa mică a lui Rosenthal apăru un zîmbet, începu să-şi slăbească strînsoarea. Fără să-i mai traducă, pictorul îl luă în braţe, strîngîndu-l plin de căldură.

— Nicule, eşti tată. Unguroaica ta ţi-a făcut un băiat. Îl cheamă Bonifaciu.

— Şi ea? întrebă Bălcescu, încă neliniştit.

— Cred că e bine... N-ar fi scris o scrisoare atît de năzdrăvană dacă ar fi ceva rău.

— Năzdrăvană? Cum asta?

În timpul acesta, cei de afară, privind prin fereastra joasă, îi văzuseră îmbrăţişîndu-se şi erau tare curioşi să

știe ce veste atît de frumoasă putuse primi Bălcescu. Îi strigară să vie în chioșc. Bălcescu însă nu se lăsă pînă ce Rosenthal nu-i traduse scrisoarea cuvînt cu cuvînt.

Era o scrisoare exuberantă, ca un strigăt de triumf și veselă ca o glumă, căci Luxița se apucase să imagineze o întreagă poveste care-i dădea și lui o poftă nebună de rîs. Că mama ei, profesoara, care a vrut s-o gonească de acasă pentru păcatul ei, cînd a văzut pe micul Bonifaciu, într-o clipă s-a îndrăgostit de el... A declarat că seamănă cu un frate al ei, pe care l-a iubit... Că au băut toți șampanie... Că ea se simte foarte bine și că-l iubește mai mult ca oricînd. Ar vrea să vie la București, dar maică-sa i-a spus că nu dă ea copilul să plece pe drum, să se îmbolnăvească, cine știe, Iezus Maria! Că n-are decît să vină el, păcătosul de bărbat, la Budapesta... ori dacă ea nu s-a săturat de el, să se ducă ea la București, dar copilul nu-l va da. Că-i va găsi ea o doică și-l va crește singură. Scrisoarea încheia spunînd că ea s-a hotărît și chiar așa va face. Va veni adică la București, singură. „Fată smintită de optsprezece ani", ar fi spus bătrîna mamă...

Rosenthal îl mai îmbrățișă încă o dată și veniră amîndoi, nespus de veseli acum, în chioșcul luminat de lună. Cei de față stăruiau toți să afle despre ce e vorba. Mai ales o cîrnă, care se ghicea, în lumina dulce a lunii, drept o fire foarte sentimentală, zgîndărea mereu curiozitatea celorlalți.

— Nicule, la urma urmelor, de ce să nu le spunem? fu de părere prietenul, strunind din nou vioara.

Vru să zică hotărît: Nu... dar pe urmă îl fulgeră ușor un gînd. Rămase tăcut, zîmbindu-și lui însuși, clătinînd din cap, căci acum pricepu de ce i-a scris Luxița așa... și de ce a pus să fie tălmăcită scrisoarea în ungurește, numai în ungurește... De ce improvizase o asemenea poveste. Vrea ea, anume, ca scrisoarea să fie arătată la toată lumea... Avea ea socotelile ei... Își surîdea mereu lui însuși. Foarte bine, va face așa cum dorește ea.

— Spune-le tu!

Rosenthal nu așteptă să i se spuie încă o dată.

— Nicu are un băiat... I l-a născut o unguroaică la Budapesta. Îl cheamă Bonifaciu.

Costache Rosetti, care se dusese în iatac să fie lîngă Maria lui cînd alăptează fetița și se întorcea, auzi din prag vestea dată de Rosenthal. Întinse brațele înflăcărat către Bălcescu.

— Frate, vino să te îmbrățișez... Ai un băiat... Un viitor combatant pentru cauza poporului... Mă emoționează grozav gîndul că poate Bonifaciu al tău este născut în aceeași zi cu Liby a mea. Ah, aceștia sînt copiii libertății... frate... Ei sînt zorile omenirii celei noi.

De un an de zile, Rosetti se însurase cu Maria Grant, pe care o iubea de îndelungată vreme. I se născuse de cîteva zile o fetiță, pe care el, asociind-o de la naștere cu revoluția care sta să izbucnească, o botezase, plin de înflăcărare, Libertate și-i prescurtară numele în Liby.

Veselia fu dintr-un salt sporită și-l îmbrățișară toți pe rînd. Se întoarse acasă absent, îndepărtat, ca și cum ar fi băut un vin bun. Se simțea fericit. Totul i se părea limpede și ușor. Cînd vru să întoarcă cheia în broască, ușa verandei se deschise singură. Tița îl aștepta. Fața ei era descompusă de neliniște.

— Ce-a fost, Nicule? Dar neliniștea i se topi ca o zăpadă la sfîrșitul lui martie, cînd văzu, după ce aprinse lumina, figura lui fericită. Acum ardea de curiozitate femeiască, iar el se simți obligat să-i spuie ceva... și cum nu putea să o mintă, decît tăcînd, trecu și el subt tăcere o parte din adevăr. Îi spuse deci că la Paris a cunoscut o studentă unguroaică, de la Budapesta. Că are acum un băiat, Bonifaciu. Deodată fața ei deveni palidă. Dar nu vorbi numaidecît. Încercă să plece cu tava spre ușă, se opri în loc, se întoarse spre el și-i spuse hotărît.

— Nicule, să-l luăm la noi. Vreau să ți-l cresc eu.

El bîlbîi încurcat tot felul de motive, care pînă la urmă se rezumară la stăruința acelei bunici imaginare de a-și păstra nepotul. Cînd se despărțiră, Tița luă cu ea scrisoarea. Parcă s-ar fi bizuit pe o tehnică să afle ea adevărul, chiar dintr-o limbă din care nu știa nici un cuvînt. A fost, bineînțeles, de prisos, și nici în viitor, niciodată, n-a putut scoate un cuvînt mai mult de la el despre Bonifaciu.

ÎN GRĂDINA TEII DOAMNEI

Pe malul lacului celui mai limpede și mai bun de scăldat din cîte face Colentina, și sînt multe, Buftea, Herăstrău, Florească, Tei, Imper, Fundeni, Cernica și altele, grădina Tei e foarte căutată de bucureșteni. Cu pajiști dulci, cu privighetori și belșug de flori, aici luna mai e nespus de frumoasă.

Pe o cărare largă ce mergea printre tei care stăteau să dea în floare, chiar lîngă palatul Doamnei — al doamnei lui Grigore Ghica — se plimbă vorbind aprins Ion Ghica și Eliade. Acesta e foarte agitat și oarecum plîngăreț.

— Va să zică, voi vreți să faceți revoluție fără mine?

— Domnule profesor, nu sîntem „noi", ci este, așa cum văd că știți, o societate întreagă, „Frăția".

E cald, căci vara a venit dintr-o dată și amîndoi merg cu capul descoperit, ținîndu-și în mînă pălăriile tari și înalte.

Eliade reia, îndurerat și mînios:

— Iancu Ghica, uită-te în ochii mei... Cei mai mulți de la „Frăția" voastră sînt foști elevi de-ai mei, de la Sfîntul Sava. Nu vă e rușine vouă să faceți revoluție fără mine?

Ion Ghica e foarte mișcat, căci nu poate uita că Eliade este după Gheorghe Lazăr — și urmaș numai-decît al acestuia — întîiul mare dascăl al neamului. Este autorul unei gramatici a limbii românești, un creator deschizător de drumuri noi în cultura românească. Este autorul *Zburătorului*, poezia pe care nimeni nu o poate uita. Este dascălul lor, al tuturor, chiar dacă după 1828 el a renunțat să mai fie director al școalei și să ție cursuri, ca să se poată ocupa de ziare, și deci nici el, nici Bălcescu nu l-au avut propriu-zis profesor — dar niciodată, poate, cuvîntul de dascăl nu a fost mai potrivit decît adresat acestui om, care cu Dinicu Golescu a înființat „Societatea literară" în 1827, apoi cu Ion Cîmpineanu, „Filarmonica" în 1833 — și deci teatru românesc — și care prin *Curierul românesc*, prin *Curierul de ambe sexe* și prin *Gazeta teatrului* a creat presa românească. E desigur inconsecvent, irascibil, puțin prăpăstios, pătimaș din cale afară, dar cum zic toți „e mare". Ochii de viezure s-au umezit și Ghica ia mîna profesorului.

— Am să vorbesc negreșit cu Bălcescu. Vă caut eu poimîine acasă.

— Eu am înțeles că va veni și el aci, cu dumneata.

— Și-a adus aminte că pe ulicioara care duce la intrarea în grădină sînt și cîțiva oțetari care acum sînt în floare. Îi face rău mirosul de oțetari. Îl înăbușe.

— Pretext ca să nu vie.

Nu era pretext, ci în totul adevărat. Pentru Bălcescu, mirosul florilor de oțetar era ca un miros de tăbăcărie, îl înăbușea și-i dădea palpitații. Chiar în ajun, umblînd cu Ghica pe uliță, devenise nervos și palid, trecînd pe subt niște oțetari de pe ulița Batiștei. Călcase în uruiala de flori gălbui, scuturate, ca un rumeguș de tîmplărie, și era îngrozit că i s-ar fi putut lua praf de flori pe ghete. Eliade primi explicația lui Iancu Ghica și acesta îi repetă la plecare:

— Atunci vă caut eu poimîine.

ZMEIELE

Oricît era de grăbit, Damian totuşi se opri din drum să vadă o întîmplare care îi plăcea cu deosebire. Tocmai trecea pe lîngă biserica Udricanilor, chiar prin cimitir, zorit să ajungă mai repede la un prieten al jupînului Dobrovici, de la care avea să aducă nişte bani trimişi de la Craiova, cînd vede în faţa bisericii o straşnică încurcătură de zmeie.

Toţi prietenii lui ştiu că muncind douăsprezece ore pe zi, în tăbăcărie, o singură slăbiciune şi plăcere are şi el, să înalţe zmeul pe maidan, duminica după-amiază. Ceea ce vede acum îl opreşte locului, deşi e grăbit. De peste gardul unei curţi, sau poate de pe uliţa vecină, că nu se vede bine, se înalţă sfoara întinsă a unui zmeu care, după părerea lui de cunoscător, era „din două" (adică dintr-o coală de tipar cum s-ar zice). Cîţiva băieţi care se jucau cu un zmeu mai mic, acesta pe jumătate, văd cu desperare cum se apropie, ca un pirat al aerului, zmeul cel mare, pentru că îl cunosc fără îndoială şi ştiu că e al unui vînător de zmeie, spaima mahalalei. Puştii, pare-se la întîiul lor zmeu mare, ţipă amarnic :

— Mamă... mamăă... ne ia Jarcalete zmeu... Mamăăă...

Şiretenia jocului e să se încurce zmeiele, iar cel mai puternic trage apoi de sfoara celui mai slab şi o rupe, aducînd zmeul spre el, ori scăpîndu-l şi lăsîndu-l să zboare în libertate, ca să cadă mai departe, unde e prins de tovarăşii vînătorului. Acum copiii trag repede sfoara, ca să aducă zmeul jos, dar simt cu deznădejde că e prea tîrziu, cînd iată că o năzdrăvană de fată, cu un păr încîlcit, mai mult alb decît bălai, ca un caier de lînă, cu faţa arămie şi ochi albaştri, să tot aibă cel

mult şaisprezece ani, lasă jos cutia cu panglici pe care o aducea de pe uliţa Franceză la stăpîna croitoriei unde era ucenică şi se repede la unul dintre băieţi, îi ia sfoara din mîini şi în loc să strîngă mereu, dimpotrivă, „dă sfoară". Zmeul cel mic se depărtează, plutind în gol, pare acum scăpat din mînă. Se lăsă o clipă undeva peste case, dar dintr-o smucitură fata l-a înălţat iar. Acum e din nou sus şi nu numai atît, dar se apropie îndrăzneţ, el acum, de zmeul cel mare. Damian priveşte uimit şi nu se poate dumiri.

— Îţi taie sfoara, fetiţo, ce faci ?... Că el are sfoară mai groasă... O fi avînd şi cîrlig ascuţit...

Dar fata cu părul ca un caier de lînă albă, cu ochii viorii şi obrajii căliţi de soare îl ascultă privind numai la zmeu şi-i vorbeşte dintr-o parte, fără să întoarcă de loc capul :

— Ce ştii dumneata !

Într-adevăr, lui Damian nu-i trecu prin minte că fata are să ocolească sfoara zmeului cel mare şi are să se înalţe apoi spre coada lui maiestuoasă, făcută din lungi şi subţiri fîşii de cîrpă... Jarcalete, dacă el o fi fost, a priceput primejdia, dar prea tîrziu. Zmeul cel mic a prins o fîşie mai răşchirată din vîrful cozii şi, dintr-o smucitură a mîinii, fata năzdrăvană răstoarnă zmeul cel mare, care nu cade în rotocoale, ci drept ca un lemn. Smuceşte la vreme apoi ca să desprindă zmeul mic. Ba a găsit şi timp să plesnească peste obraz un golan, care vrea să vadă ce e în cutia pusă jos. Dă apoi sfoara în mîna copilului şi vrea să plece, cînd întîlneşte surîsul şi privirea luminoasă a lui Damian, care se scărpina în cap, minunîndu-se.

— Iscusită fată... Te pricepi straşnic... Mi-a plăcut cum ai răpus zmeul cel mare... Parc-ai fi chiar Ileana Cosînzeana, spaima zmeilor...

Ilinca rîde, întrebîndu-se cum naiba de i-a ghicit numele.

— Îmi place grozav zmeu... Duminica după-amiază, cînd nu avem dă lucru la croitorie, mă joc pă maidan cu zmeu.

— Şi mie îmi cam place, îi răspunse flăcăul, mîncînd-o cu ochii. Am acasă unu mare cît o uşă.

— Aşa dă mare... pă ce maidan îl înalţi ?

— Pă maidanu cel mare dă la Filaret.

Ea a şi făcut cîţiva paşi înainte şi îi strigă de departe :

— Viu duminică să-ţi văd zmeu... Aduc şi eu zmeu meu.

— Stai, cum te cheamă ?

— Îţi spun io duminică.

*

Pe maidanul nesfîrşit de subt Dealu Filaretului, lîngă mlaştina cea mare din faţa faimoasei fîntîni cu coloane albe, în locul celei turceşti, duminica după-amiază se adună copii şi flăcăi din cinci mahalale. Se joacă arşice, mosoare, nasturi, pe de lături şi mai pe ascuns chiar stos ; mai în margine unii bat ţurca ori joacă poarca. E şi un dulap mare, care nu s-a mai desfăcut şi a rămas de la Paşti. Pentru doi parale, un băiat se poate înălţa în vîrful scrînciobului, stînd pe un scaun colorat ca o caretă şi ţinîndu-şi fata de după gît. Salepgii, vînzători de rahat cu apă rece, purtîndu-şi aninată de gît tava cu rahat şi într-o mînă doniţa cu apă, bragagii cu doniţele fereçate în cercuri şi în ţinte de alamă, cărucioare cu turtă dulce, nimic nu lipseşte. Nenumărate zmeie s-au înălţat şi zboară peste pomi, luptă cu vîntul şi trec pe deasupra caselor spre oraş.

Iată un zmeu mai mare decît toate ; vijîitoarea lui se aude puternic peste mulţimea de zvonuri a maidanului. E albastru şi pluteşte cel mai sus dintre toate zmeiele. Stăpîneşte cerul ; aproape nemişcat, numai coada lungă şi maiestuoasă i se răsfiră uşor în vînt. Trebuie

să fie într-adevăr cît o uşă de mare. Vine înspre el, cu poftă de joacă, un zmeu „din două", galben cu rotocoale roşii. E vioi de tot şi într-una face tumbe. Se apropie îndrăzneţ de zmeul cel mare, albastru, care mîrîie la el ca un dulău mînios. Zmeul mic nu se sperie. Se apropie mai mult. Dar cînd zmeul cel mare încearcă să se apropie de el, zmeul cel neastîmpărat a şi sărit iute şi s-a învîrtit fugind sprinten într-un şir de rotocoale pe care greoiul dulău nu le poate face. A scăpat. Ilinca rîde fericită de şotia pe care a făcut-o. Zmeul cel mare, albastru, se întoarce la loc, în măreţia lui neclintită şi mînioasă. Damian vede că a fost păcălit şi se bucură, căci aşa de năzdrăvană nu poate fi decît fetiţa de la răspîntia Udricanilor. Cînd zmeul galben cu rotocoale roşii la colţuri se apropie iar, Damian, care pusese păpuşa cea mare de sfoară groasă pe un fel de osie ca roata puţului, dă drumul dintr-o dată roţii ; zmeul cel mare fuge spre oraş, ca scăpat din mînă. Zmeul cel mic nu pricepe ce s-a întîmplat... Dintr-o dată oprit, zmeul cel mare se înalţă vijelios, sfoara lui a prins pe dedesubt sfoara zmeului sprinţar cu rotocoale.

*

Damian îşi petrece braţul pe după umărul fetei, chipurile ca să n-o tragă zmeul pe care ea îl joacă aşa de isteţ, de n-ai crede că e cu putinţă. Aproape că izbuteşte cît e de mare să facă şi rotocoale. Cu părul ca un caier de lînă, cu faţa arămie şi ochii albaştri viorii, îşi arată fericită dinţişorii albi, aproape cuprinsă în braţele voinice ale flăcăului. Mai fericit însă surîde negriciosul Damian.

— Cîţi ani ai ?

— Şaisprezece, răspunde ea cu un ochi la zmeu, ca un căţel.

Damian se gîndeşte amărît că el are douăzeci şi şapte de ani.

Nu are timp să se întristeze, căci fata arată uimită deasupra mulţimii, o momîie, în jurul căreia aleargă lumea din toate părţile. „Geamala... geamala", strigă cîţiva copii, fugind de zor într-acolo. E o păpuşă mare, de cinci ori mai naltă ca un stat de om, şi joacă după cîntecul cimpoiului şi al cobzei. N-are cap, ci numai o glugă de panglici colorate, dar trupul îi e cu două feţe, gras cît o butie, căci înăuntru e umflat şi susţinut cu cercuri. Matahala e îmbrăcată în haine colorate, cămaşă albă, şorţul de dinainte şi cel din spate roşii. Mîinile din faţă, împreunate, ţin un buchet roşu, iar mîinile din spate îi sînt împreunate pe piept, fără buchet. Omul dinăuntru, care o ţine de belciuge, păşeşte domol înainte şi înapoi, după isonul cimpoiului şi al cobzei, subt paza tovarăşilor lui înarmaţi cu bîte.

— Hai repede s-o vedem şi noi, că vin dorobanţii dă la Agie şi-o gonesc... Sprinţară, fata a şi pornit.

Damian ştia şi el că, de la o vreme, geamala nu mai era îngăduită; alergară în grabă s-o vadă de aproape, să asculte glumele şi hohotele celor adunaţi, numai că nu putură răzbate pînă la ea. Erau în jur ca la o mie de oameni. Se mulţumiră să vadă momîia săltîndu-se peste mulţime ca un turn uşor, înclinîndu-se cînd spre dreapta, cînd spre stînga.

ELIADE PE DEALU FILARETULUI

Şi de data asta Ion Ghica, în loc să vină cu trăsura lui, luă o birjă de piaţă, cu doi cai; după ce trecu podul Mihai-Vodă, ocoli pe la biserica Sfinţii Apostoli. Pe drumuri întortocheate şi înguste, printre curţi şi grădini,

ajunse pe Podul Calicilor, cam în dreptul Mitropoliei. Acolo, birja o luă din loc la stînga printre livezi, începînd să urce dealul pe un drum, printre arţari şi călini în floare, deasupra cîmpiei întinse a Filaretului. Ajunsă în deal, intră pe poarta deschisă totdeauna, trecu peste făgaşul gloduros dintre tufişurile încîlcite de tot soiul de lăstari şi atunci se ivi dintre nuci crama cea mare preschimbată în birt cu grădină. Loc foarte căutat de boierime.

Era seară şi la lumina masalalelor se lăfăiau în faţă galantarele cu fripturi şi cu tot felul de trufandale, brînză nouă de mai, roşii şi castraveţi din grădini calde, ori felii de nisetru şi somn. Subt acoperişul lor ţuguiat, două grătare mari cît rădvanele puneau la grea încercare pe cei pofticioşi. Puii se învîrteau înşiraţi pe frigări deasupra jeraticului de cărbuni de tei, iar pe vergelele grătarului înnegrite şi mereu unse cu seu sfîrîiau momiţele, muşchii, vrăbioarele, curelele, feliile de ficat de purcel, fudulîile, ugerul de vacă şi alte bunătăţi care umpleau grădina de un fum ispititor. Şi, bineînţeles, nenumăraţi mititei. Într-un fel de groapă zidită, prin care trecea un fir de apă de la izvor, înotau cîţiva crapi, lini şi bibani, aşteptînd să fie aleşi de muşterii.

Din stînga, unde era grădina cu mesele îndesate subt frunzişuri de tei, tot mai mult în floare, venea legănată de adierea vîntului, pe deasupra strigătelor şi rîsetelor, jalea armonioasă a cîntecului lăutăresc:

„Ardă-ţi rochia pă tine...
Cum arde inima-n mine..."

. . . . . .

Dar Ghica ocoli la dreapta, spre curtea din partea gheţăriei, unde era un chioşc chiar pe marginea rîpei.

Stăpînul birtului din grădină, care era acum şi el membru al „Frăţiei" împreună cu cei mai mulţi flăcăi

care slujeau la mese pe procopseală, mai pusese de formă cîteva mese pe lîngă chioşc, ca să se creadă că şi aici e tot o parte din birt şi poate intra cine vrea. Altfel, curtea era plină de butoaie goale, de scaune şi mese stricate, de stive de lemne. Celor care ar fi vrut să rămînă aici li se spunea că se slujeşte greu aşa departe.

Deasupra gheţăriei, în parul care sprijinea acoperişul turtit, de trestie, e o ulcică smălţuită care îi face să surîdă pe arhiereii şi fraţii asociaţiei secrete, numind-o praporul lor, căci era semn că în seara (sau în ziua) aceea era şedinţă la „Frăţia" şi deci băieţii din birt trebuiau să împiedice pe alţi muşterii să se aşeze în partea asta a grădinii, făcînd cum or şti... numai să izbutească. Aici fusese înfiinţată de altfel, cu aproape cinci ani mai înainte, „Frăţia".

Acum ulcica albastră era în par, dar în chioşc se aflau numai Bălcescu, Ghica şi Arăpilă; se ţinea numai o şedinţă a Comitetului executiv împreună cu Tell, cea obişnuită avînd a urma după aceea.

Discuţia a fost foarte lungă şi anevoioasă. Obiectul ei era cererea lui Eliade de a face parte din „Frăţia" şi din conducerea revoluţiei, care trebuia să izbucnească într-o săptămînă, cel mult două. Arăpilă crede că ar trebui să se mai gîndească, să mai vadă, stăruie în acest sens, şi primirea lui Eliade pare să fie deocamdată amînată, dar Tell intervine hotărît:

— Acum e prea tîrziu. Săptămîna viitoare pornim revoluţia. Dar fără negustorime nu ne putem mişca. Ea e cheagul revoluţiei. Deci avem nevoie de Eliade, căci negustorimea merge buluc după el.

Bălcescu se îndoieşte de acest lucru.

— Ce înseamnă asta că negustorimea este cheagul revoluţiei? O revoluţie clădită pe negustori şi boierime este o revoluţie clădită pe nisip!

— Eliade e un mare dascăl al neamului, spuse parcă în paranteză Ghica, care e mereu tulburat de întîlnirea de la grădina Tei, cînd s-a văzut faţă-n faţă cu omul atît de popular.

Tîrziu, Bălcescu se lăsă în cele din urmă înduplecat.

— Doresc din adîncul fiinţei mele ca aducerea lui Eliade în sînul „Frăţiei"... a lui Eliade pe care şi eu de altfel îl preţuiesc ca pe un mare dascăl, ca pe un poet strălucit, să nu fie o cotitură gravă pentru revoluţie... Să nu ne pară rău mai tîrziu. Şi cu asta votez şi eu pentru venirea lui Eliade în sînul „Frăţiei".

Ghica, ştiind că Eliade, conform înţelegerii, aşteaptă în cealaltă parte a grădinii, s-a dus să-l aducă.

Din uşa joasă a gheţăriei apare, îndoit de şale, sublocotenentul Dincă Bălăşoiu din compania pompierilor; vine îmbrăcat în uniformă, ca toţi ofiţerii din „Frăţia". Tell, singur plecînd călare de la Giurgiu, noaptea, lăsă vorbă că e dus în inspecţie, dar acum nu mai intră în oraş ca mai înainte, purtînd haine militare, ci descalecă la un frate între vii, stă acolo ziua întreagă şi seara vine cu jacheta nemţească; o ia tot prin gheţărie, unde este în fund o altă intrare ce dă în nişte tufişuri şi butuci de vie, care aci se agaţă de-a dreptul de pomi. Îmbrăcămintea, de dată nouă, europenească, nu face deosebire deocamdată între căldurile verii şi gerurile iernii (cînd se adaugă blana ori paltonul), aşa că mai toţi cei de faţă poartă surtucul gros de postav ori redingotă, dedesubt jiletcă, pantaloni gri, întinşi pe picior cu bentiţe petrecute pe subt talpă, guler tare, uneori înmuiat de năduşeală, şi cravate late, petrecute de două-trei ori în jurul gîtului. Cel ce are în seamă cheia de la intrarea din dos e Dincă Bălăşoiu. De aceea astă-seară a trecut de două ori pe aci, ca să poată asigura intrarea lui Tell. El are grijă să controleze des trecerea şi să observe ca uşa să

nu fie îngrămădită ori pironită cu ceva, împiedicînd astfel plecarea pe furiș a tuturor, de va fi cumva nevoie să plece așa.

Tot acolo, pe o potecă mai devale, stă de pază și un om al lor, care de altfel e și paznic în vie. Le e teamă la toți să nu li se întîmple și lor ceea ce s-a întîmplat celor din Moldova, cu puțin mai înainte. Revoluționarii au fost arestați la Iași, datorită șireteniei lui Mihail Sturza, chiar la locul adunării.

— Să nu ne ia și pe noi ca din oală... trebuie să avem mare grijă, precizează Dincă Bălășoiu, ca să arate că știe ce răspundere are. Ei, dar unde sînt ceilalți ?

— Sînt aici deocamdată și doi frați Golești... Ion Ghica s-a dus să-l aducă pe Eliade, pe care l-au admis în „Frăția" noastră.

Dîndu-și chipiul înalt pe ceafă, mehedințeanul se minunează :

— Aleserăți pe Eliade la „Frăția" ! ?... Dar nu se poate ști dacă aprobă aceasta ori nu, dacă se minunează că au greșit și l-au primit, ori că au izbutit să-l convingă și astfel să-l primească.

Tocmai atunci intră, în cîntecul tarafului de lăutari, Eliade, cu un grup de cîțiva mari negustori și cîteva calfe. Fluieratul vesel al naiului vestește ca o izbîndă. Telț iese în întîmpinarea noului frate. Bălcescu și Arăpilă se uită lung, uimiți de spectacolul zgomotos al acestei intrări. Eliade, îmbrăcat cu jacheta cenușie, cu jiletca și pieptul în afară, întinzînd în lături, ca într-un salut, mîna în care ține pălăria lui înaltă și tare, vine în fruntea unui fel de alai. „Dreptate și Frăție", sună prea puternic pentru acest loc glasul lui de poet. Apoi, cu o solemnitate teatrală, făcînd semn lăutarilor să tacă, întinzînd mereu mîna în care-și ținea pălăria cenușie, el își înălță profilul și începu un soi de cuvîntare :

— Fraților, sublimă este pentru mine această zi în care aduc sfios inima mea pe altarul „Frăției". Am zis altar, fiindcă altar slujit de preoți este această sublimă societate, altar din care pornesc razele libertății ca niște săbii... Am zis săbii, fraților, fiindcă de aci vor porni săbiile de lumină ale dreptății, ca să nimicească stihiile întunericului. Și încheie cu un salut final... „Dreptate și Frăție"... „Frăție și Dreptate"...

Telț îi dă acolada rituală și apoi se înghesuie toți în chioșc, aducînd și scaune de la alte mese. Bălcescu vede doi lucrători care veniseră în micul alai și așteaptă deoparte, sfioși. Oamenii s-au oprit ceva mai departe și stau încurcați, cu șepcile în mînă.

...Ar fi fost altfel, gîndește Damian, dacă ar fi vrut să vie și Licsandru ; ar fi avut și ei mai mult curaj... Dar n-a vrut să vină între boieri. Zice că el nu merge alături de Dobrovici... și că atunci nu mai e „Frăția" lor.

Mitru și Damian, cînd îi chemase jupînul, n-au îndrăznit să zică nu, mai ales că și Axente Sever i-a sfătuit să se lase aduși de jupîn, care are și el legăturile lui și încă mari, deci trebuie să i se facă pe voie.

— Dar pe flăcăii aceștia îi cunosc... ! spuse Bălcescu.

Dobrovici, foarte mîndru, îi înfățișează sfătos :

— Sînt calfe în tăbăcăria mea... Face cu ochiul : În ei mi-e nădejdea la o adică... și către un slujitor : Băiete, dă un chil de vin și cîte o friptură flăcăilor de colo. Stați, mă, jos, la masa aia și voi.

— Să-i chemăm cu noi, e de părere Bălcescu.

— Cum asta ? Să stea lucrătorii mei cu mine la masă ?

Dobrovici se uită nedumerit la Eliade, apoi la celălalt negustor, Hagi Curti, care pare de asemenea sur-

prins. Marele dascăl se simte îndatorat să desluşească despre ce e vorba.

— Domnilor, şi acum pot să vă spun fraţilor : să vedeţi, prietenii mei nu sînt nişte meseriaşi cu doi-trei lucrători acolo... lămureşte el cu bunăvoinţă, încurcat puţin. Dumnealui este domnul Dobrovici, starostele blănarilor, care are şi o tăbăcărie cu cincisprezece meşteri şi cu o sută cincizeci de calfe... Nu se obişnuieşte... Dumnealui este Hagi Curti, cel mai mare giuvaergiu de pe Lipscani...

Dobrovici îşi frămînta nedumerit şalul cu care era încins peste anteriul de moar roşu şi arată iritat, însă respectuos :

— Nu vă supăraţi... Nu e vorba de mine... Dar vedeţi, lucrătorii mei sînt oameni cuviincioşi, care ştiu ce se cade şi ce nu. S-ar simţi şi ei prost cu mine la masă. Nu se cuvine să stricăm orînduiala moştenită din moşi-strămoşi, aşa cum a lăsat-o Dumnezeu.

Bălcescu îl priveşte tremurînd de mînie.

— Şi vreţi să le cereţi să-şi dea viaţa ?... Pentru ce ?... Nu vă supăraţi, rămîneţi dumneavoastră aci, mă duc eu la aceşti prieteni tăbaci. Şi trece dincolo.

— Nu vă supăraţi, trec şi eu acolo... se aude vocea groasă a lui Arăpilă. Şi în liniştea care s-a făcut, se mută şi el la masa cealaltă. Căci la această masă sînt cei doi „diaconi" ai „Frăţiei", Damian Tabacu şi Mitru Tabacu, cu care cei doi membri ai Comitetului aveau mai mult de vorbit decît cu starostele Dobrovici, de pildă.

Mitru le arată că jupînul îi socotea pe toţi cei din fabrică oamenii lui şi nici prin cap nu-i trece că ei ar putea zice altfel decît el. A dat poruncă să vie cu el doi inşi, mai de nădejde, cum zicea, şi atunci toţi ceilalţi au hotărît să meargă ei doi.

Zilele premergătoare revoluţiei au fost încărcate de întîmplări şi pline de înfrigurare. Peste treizeci şi mai bine de ani, Ghica avea să le descrie foarte pitoresc în amintirile sale, firește, cu unele schimbări şi scăpări ale memoriei, explicabile cînd amintirile se aştern pe hîrtie după asemenea întîrziere.

Au încercat mai întîi să strîngă bani de la cei mai bogaţi dintre conspiratori, dar pînă la urmă n-au putut aduna decît vreo două mii cinci sute de galbeni, care au fost depuşi în librăria lui Costache Rosetti şi a lui Winterhalder. De acolo porneau mai tîrziu bilete către negustorii afiliaţi, care dădeau în schimbul unor alte bilete, cu tîlc anumit, armele pe care oamenii lor le păstrau la ei acasă. „Dă, te rog, aducătorului un ghiudem şi doi cîrnaţi", scria în bilet, şi aducătorul pleca pe ferite, cu o puşcă şi două pistoale. Noaptea s-au lipit afişe pe uliţe, ceea ce nu era greu, dat fiind că oraşul nu era luminat decît cu cîteva zeci de felinare cu lumînări de seu şi numai pe Podul Mogoşoaiei. Treceau din casă în casă petiţii, semnate de fruntaşii mahalalelor şi conţinînd, ca şi afişele, tot felul de cereri, dintre care unele erau cuprinse şi în proiectul de constituţie din Proclamaţia de la Izlaz.

Fierberea populaţiei era atît de mare, încît Vodă Bibescu fu nevoit să renunţe la execuţia lui Iani Cîrnu, cel care dintr-o clipă de deznădejde, văzînd cum este sabotată dreptatea la Divan, spintecase cu şişul pe calemgiul Giani. Venind după uciderea postelnicului Medelioglu de către fierarul Mustea, care răzbunase moartea fiului său, întîmplarea sporî pornirea spre luptă a straturilor populare.

Ceea ce a îngreunat şi mai mult posibilităţile de apărare ale lui Bibescu a fost că toată lumea vorbea pe faţă

despre revoluție. Mai ales de cînd, după luarea Tuileriilor și izgonirea lui Ludovic Filip,[1] mișcarea revoluționară cuprinsese aproape întreaga Europă apuseană. Ion Maiorescu, profesorul ardelean de la Craiova, întorcîndu-se dintr-o călătorie și venind să-l vadă pe Aaron Florian, prietenul său, povestise cu multă înflăcărare ce văzuse de pildă la Viena și de asemeni la Dresda, unde printre cei care luptau pe baricade se găsea și un tînăr muzician, Wagner.[2] De altfel, în principate, revoluția ar fi izbucnit și mai devreme, dacă n-ar fi fost amînată, la cererea poetului Lamartine[3], ministrul de externe al Republicii Franceze de la 1848, și care trimitea vorbă consulului său de aci să nu se înceapă nimic pînă la sosirea doctorului Mandl,[4] emisarul său.

A fost mare discuție, dacă n-ar fi mai bine, acum cînd se știe că Vodă Bibescu cunoaște mișcarea în pregătire, să i se ceară amical să adere și el la constituție, primind să i se forțeze mîna doar așa, de formă, cum socoteau unii membri ai „Frăției".

Era și părerea lui Eliade, întreținută în mintea poetului chiar de marele agă Iancu Manu, ca și de marele vornic Alecu Vilara, unul dintre intimii domnitorului. Nicolae Golescu credea că n-ar fi rău să i se treacă pe subt nas lui Bibescu ideea că ar putea fi viitorul rege al unor principate unite. Același lucru i se propusese de altfel, mai demult, și lui Mihail Sturza din Moldova, ceea ce nu-l împiedicase pe acesta ca, după ce-și asigurase prețioasa persoană, baricadîndu-se într-o cazarmă,

[1] *Ludovic Filip* (1773—1850) — rege al Franței, izgonit de pe tron în 1848.

[2] *Richard Wagner* (1813—1883) — compozitor german, autorul operelor: *Lohengrin, Tannhäuser, Tristan și Isolda*, etc., precum și a unei tetralogii muzicale, inspirată de vechea legendă a Nibelungilor.

[3] *Alphonse de Lamartine* (1790—1869) — poet francez de factură romantică, autorul a numeroase poeme, elegii etc.

[4] *Louis Mandl* — agent confidențial al lui Lamartine, trimis în Principate în iunie 1848, ca să studieze situația politică.

să trimită apoi să-i aresteze pe toți revoluționarii în plină ședință, să-i bată cu sălbăticie și pe cei mai mulți dintre ei să-i azvîrle afară din țară.

Între timp o parte din membrii „Frăției" se întîlnesc din nou, de data asta la Ștefan Golescu acasă — fiindcă el avea și cîteva odăi pentru el singur, în oraș — unde Eliade aduse o lungă proclamație scrisă de el, căci se socotea redactorul indicat al revoluției, prin calitatea lui de poet plin de inspirație și dornic să împace toată lumea, cerînd, cum zicea el, ca „Să se dea la toți, dar fără ca să se ia de la nimeni", ori că „revoluția trebuie să fie în folosul tuturor și în paguba nimănui"... și așa mai departe.

I s-a spus că proclamația revoluționară a și fost scrisă, la cererea Comitetului, de către Bălcescu și că nu se mai poate reveni asupra ei. A stăruit și i s-a citit și lui această scurtă proclamație. La articolul privitor la eliberarea și împroprietărirea clăcașilor, Eliade a protestat:

— Ne vom pierde prietenia negustorilor, care mai toți sînt iubitori de proprietate, mulți fiind proprietari de moșii... Vom întărîta apoi pe toți marii boieri și chiar puterile protectoare. Trebuie să punem în fruntea proclamației: „Respect la proprietate... Respect la persoane..."

Bălcescu, susținut de Arăpilă, a fost de neînduplecat.

— Nu facem revoluția ca să fim pe placul boierilor, care și așa ne vor urî și vor căuta să ne lovească... Negustorii vor fi alături de noi, căci și ei au interes să se desființeze rangurile și privilegiile boierești, să fie mai multă libertate, ca oamenii de la țară să fie slobozi, să poată veni să lucreze în fabrici și în manufacturi...

Eliade pare foarte încurcat. Vanitatea lui de poet se simte jignită.

— Atunci de ce m-aţi mai primit între dumneavoastră, dacă nu aveţi nevoie de condeiul meu? Am lucrat cinci zile la această proclamaţie, şi acum uite...

Ştefan Golescu, gazda, cere să se mai citească o dată proclamaţia lui Eliade şi se constată că ar putea fi primită ca o introducere la punctele redactate de Bălcescu, puncte care conţineau simburele adevăratei revoluţii, aşa cum dorea istoricul şi prietenii săi.

Eliade, bucuros că i s-a primit colaborarea, a renunţat la opoziţia pe care o făcea la punctele eliberării clăcaşilor, spunîndu-şi că pînă la urmă Adunarea Constituantă va avea rolul să decidă ea. S-a hotărît ca totul să se tipărească în tipografia lui Eliade de la Obor, iar exemplarele scoase să fie ascunse numaidecît după aceea într-o claie de fîn, în via lui Pavlicioni. S-a mai adus la cunoştinţa celor de faţă o discuţie care a avut loc la palat, cu puţin mai înainte.

Iancu Manu a venit cu propunerea să fie arestaţi trei inşi: Costache Rosetti, Grigore Scarlat Grădişteanu şi Ion Ghica. ...Dar logofătul bisericesc, Costache Cornescu, s-a sculat să spună că era de prisos să-l aresteze pe nepotul său Ruset, căci nu mai putea fi primejdios, fiind gata să plece la Paris. Atunci un alt mădular al sfatului domnesc, Grigore Grădişteanu, zise că el nu admite excepţii, şi că ori să se aresteze cîte trei, ori nici unul, căci altfel, dacă e să se facă favoruri, atunci va cere şi el excepţie pentru nepotul său Grigore Scarlat Grădişteanu. Pînă la urmă s-au amînat toate arestările.

Arăpilă a atras luarea-aminte a celor de faţă că jocul acesta pe muchie de cuţit al celor două tabere, care se spionau şi credeau că se cunosc, care ştiau că e „ceva" şi într-o parte şi într-alta dar nu ştiau precis ce anume, ducea la o paralizare a acţiunii, favorabilă în cele din urmă celui mai şiret, care ar fi putut să fie Vodă Bibescu.

La sfîrşitul acestei şedinţe agitate a venit Rosetti, care întîrziase, şi a adus la cunoştinţă celor de faţă că a sosit doctorul Mandl, care aduce o scrisoare adresată chiar lui, lui Rosetti. S-a dat citire scrisorii, în care ministrul de externe al Franţei, invocînd conjunctura politică, pretindea ca revoluţia să se facă numai după o prealabilă înţelegere şi aprobare a Porţii. A fost o mare deziluzie. Bălcescu a trîntit furios o pernă pe podea.

— Revoluţie cu voia sultanului? Iată ce sprijin, şi apăsă sarcastic cuvîntul, ni se oferă din afară.

Eliade, susţinut de Kretzulescu, a fost de părere că totuşi nu trebuie rupt orice contact cu Poarta şi că ar fi bine dacă mişcarea revoluţionară ar avea acolo un agent împuternicit de ei şi care să devie un fel de trimis diplomatic, în caz de reuşită a revoluţiei.

Cei de faţă au înţeles din asta că ar fi dorinţa lui Eliade ca el însuşi să fie asemenea agent. Dar nu, Eliade declară hotărît că nu poate primi asta în nici un caz. Şi pînă la urmă se văzu că ideea însăşi îl îngrozea.

— Sînt om mai în vîrstă ca dumneavoastră. Am familie grea... care ar rămîne pe drumuri în caz că mi s-ar întîmpla ceva acolo... Ar fi mai bine să meargă un tînăr, fără familie grea ca mine... de pildă fratele Ion Ghica, care ştie atît de bine şi turceşte.

S-a aprobat acest lucru. Ideea agenţilor reprezentanţi fiind găsită bună, s-a hotărît ca Ion Maiorescu să meargă la Frankfurt, unde era dieta imperiului german, iar Alecu Golescu Arăpilă la Viena, după ce va fi trecut mai întîi prin Ardeal — să facă legătura cu fruntaşii românilor de peste munţi. Nimeni nu şi-a dat seama că, în modul acesta, Comitetul executiv al „Frăţiei" era descompletat prin plecarea lui Ghica şi Arăpilă, ceea ce mai tîrziu avea să fie mult regretat de Bălcescu, care, amintin-

du-şi seara aceasta, va găsi că Eliade a procedat de la început cu o subţire şiretenie.

În timp ce aveau loc atîtea şedinţe secrete, în acest început de iunie ploios, poporul fierbea. Se mai aflase că sînt în oraş numeroase cazuri de holeră, a treia epidemie de la apariţia boalei în principate, întîia epidemie fiind în 1831. Erau în Bucureşti vreo patru sute cincizeci de cazuri, alte sute mai în fiece oraş de pe Dunăre. Unele uliţe fuseseră închise cu cordoane de dorobanţi şi multă lume părăsea îngrozită oraşul, căci în apa cu oţet şi în usturoiul recomandat de medici era slabă nădejde.

Vodă şi protipendada se plimbau însă fără nici o grijă, seara, în trăsuri deschise şi carete, pe noua şosea tăiată prin pădurea preschimbată în grădină de la Fîntîna lui Mavrogheni spre Mogoşoaia şi Băneasa. Ca să se deschidă mai larg acest loc de plimbare, se dăduse poruncă să se dărîme cîteva căsuţe şi moara de vînt de la capul Podului Mogoşoaiei. Apoi Bibescu adusese un grădinar specialist, pe Mayer, care aranjase de altfel şi aleile laterale, şi grădina lacului lui Dura, care se numea acum grădina Cişmigiului, după numele celui care avea în grija lui cişmelele din grădină, de la „Şipotul Fîntînelor". Noul drum spre Ploieşti se numise la propunerea lui Bibescu Şoseaua Kisseleff şi numirea asta fusese numaidecît primită cu plăcere de întreaga populaţie, într-atît de bune erau amintirile poporului despre înţeleapta administraţie a acestui om de inimă.

Dar dacă veneau unii gură-cască ca să vadă lungile şiruri de echipaje albastre şi galbene, cu roţile cu spiţe roşii şi cu arnăuţi la spate, în care se lăfăiau frumoasele şi urîtele protipendadei şi chiar şi celelalte, mulţimea cea mare petrecea prin grădinile de la margine, iar tineretul mai mult pe maidane.

Bibescu, deşi încă nehotărît, crezînd că-i poate încurca mai bine pe revoluţionari fără să-i sperie, îşi luă

totuşi măsurile lui, suficiente — credea el — ca să înlăture fierberea de suprafaţă a cîtorva tineri boieraşi exaltaţi, care nu vor să ţie seama de ce se poate şi ce nu se poate, şi care, în dorinţa lor de a importa revoluţia, nu vor depăşi cum credea el şi alţii vorbăria obişnuită. Acum însă Agia este înştiinţată că nişte arme au fost adunate şi ascunse, dar nu ştia anume de unde au fost luate şi unde au fost duse.

Asta ar fi mult mai grav. S-au hotărît deci unele percheziţii. Nicolae Golescu, aflînd de bănuiala şi de gîndurile Agiei, socoti că armele trebuie transportate fără întîrziere, din podul de fîn al Ipăteştilor ; avea motive puternice să creadă că în primul rînd cercetările se vor îndrepta într-acolo. Dar Agia nu se înşelase decît în privinţa numelor de botez. Ea face într-adevăr o percheziţie, dar la Grigore Ipătescu, nu la Nicolae. Scotoceşte podul, pivniţa, grajdurile. Grigore Ipătescu, înainte de a fi arestat, are timp să şoptească unei slugi credincioase să fugă la celălalt Ipătescu.

— Spune-i lui Nae să fugă şi să se ascundă repede... Şi mai ales să facă tot ce ştie el că e de făcut... Spune-i cum a căutat Agia aici...

Slujitorul credincios a făcut întocmai, şi Nicolae Ipătescu a avut timp să şi treacă pe la Axente Sever acasă. Ardeleanul acesta osos şi înalt, cu fruntea boltită şi ochii apropiaţi, cu barba mare de jur împrejurul obrazului, ştie totdeauna să se descurce. Toţi au încredere în el şi ştiu că şi acum o să ia repede măsuri, dar fără să se pripească. Greutatea cea mare este că cele vreo patruzeci de puşti, ca şi numeroasele pistoale de la Nicolae Ipătescu trebuie mutate, plimbate pe uliţă, ziua-n amiaza mare, iar oraşul e cutreierat de patrule de dorobanţi călări, întărîtaţi de mirosul de praf de puşcă şi de revoluţia care plutea în aer.

Axente Sever şi-a chemat oamenii lui de încredere, pe Damian Tabacu şi pe Mitru Tabacu, s-au sfătuit, au

chibzuit. Şi s-au hotărît să mute chiar în acea zi, pînă la prînz, toate armele într-o magazie a fabricii, să le vîre sub pieile uscate, dar încă nelucrate.

Pentru rest, Damian şi-a luat totul asupra lui.

Pe Podul Văcăreştilor merg spre Dobroteasa, spre mahalaua Tabacilor, două cotigi trase de cîte o calfă voinică, înhămată între hulubele scurte, pe cînd de la spate împinge altă calfă. Se vede cît de colo că aceste două cotigi sînt pline de piei nelucrate încă. Se strecoară fără grijă printre care, căruţe, caleşti şi printre negustori cu marfă în spinare de pe la Sfînta Vineri. Adică nu chiar fără grijă — uliţele astea sînt întortocheate, nu se vede mai departe de douăzeci-treizeci de paşi, şi oriunde te poţi trezi nas în nas cu vreo caraulă de dorobanţi care poate ar vrea să vadă ce se află la fundul cotigilor, subt pieile puse la vedere. De aceea Damian şi Mitru urmăresc cu privirea un zmeu galben cu rotocoale roşii; zmeul merge la o bună, foarte bună depărtare înaintea lor. Mitru, care trage la întîia cotigă, între hulube, s-a oprit dintr-o dată, căci, sus, în tăria văzduhului, zmeul s-a oprît şi el. Vede că şi Damian se uită ţintă la zmeu. Se privesc apoi unul pe altul, îngrijoraţi, ochind unde să tragă şi cum să ascundă cotigile; dar — semn bun — zmeul porneşte iarăşi la drum, în slava cerului. Pornesc şi ei înainte. Cînd să se apropie de o biserică, zmeul s-a oprit. Face rotocoale. E primejdie. Ajutaţi de ceilalţi doi fraţi care împing din spate cotigile, Damian şi Mitru se duc repede în dosul bisericii, la umbră, între oţetari, şi se întind, chipurile, să se odihnească, dar cu ochii la zmeu.

Ilinca vede că dorobanţii călări, cu chipiile lor înalte, nu sînt hotărîţi dacă s-o ia pe Podul Văcăreştilor, spre oraş, sau s-o ia de-a lungul gîrlei spre Mitropolie. Joacă şi ea zmeul în loc pînă îi vine peste ochi, scăpînd de

subt basmaua albastră părul ca un caier de lînă albă. Dar aşa ea trage şi mai bine cu coada ochiului.

Damian tresare. Zmeul galben cu rotocoale roşii trage mereu, aplecat, spre dreapta.

— Săi, Mitrule, că putem pleca, dorobanţii au luat-o la dreapta.

Cotigile sînt scoase în drum şi pornesc mai departe.

Spre seară, armele erau adînc vîrîte în magazia cea mare, subt pieile de bou argăsite, dar nelucrate încă. Dacă ar fi venit oamenii Agiei să le caute, i-ar fi trăsnit de la uşă mirosul greu, care te lovea pareă în moalele capului, şi fără îndoială că s-ar fi lipsit să mai caute.

NOAPTEA CEA DE TAINĂ

Căuzaşii au hotărît să ţină o şedinţă sîmbătă seara, la birtul cel mare, în grădina din Dealu Filaretului. Pentru mai bună regulă, se hotărîse ca revoluţia să izbucnească în mai multe părţi o dată şi mai ales ca fruntaşii, ştiuţi acum şi urmăriţi cu stăruinţă de Agie, să se împrăştie în cît mai multe puncte, ca să nu poată ghici Bibescu de unde-i va veni lovitura cea mare şi să nu ştie cum să-şi organizeze apărarea. Aşa gîndea Nicolae Bălcescu. Fusese însărcinat ca, împreună cu căpitanul Teologu şi cu pictorul Negulici, să meargă la Telega şi să-l întîlnească acolo pe locotenentul Cristophi, afiliat „Frăţiei"; locotenentul se pregătea să vină la Bucureşti în fruntea companiei de soldaţi pe care o comanda, dar şi a vreo cîtorva sute de ciocănaşi, harnici şi voinici muncitori liberi din salină. Nădejdea lor era să ajungă apoi în aceeaşi zi la Ploieşti, unde existau cîteva manufacturi de lumînări, de clopote şi cele mai mari

dogării din țară, deci unde-și puteau spori numărul, mai ales că negustorimea era de partea revoluționarilor.

Ștefan Golescu, Radu Golescu, Alecu Golescu Arăpilă, împreună cu Eliade, aveau să întîlnească la Izlaz pe Tell cu oamenii din batalionul său și pe Pleșoianu cu o companie de două sute cincizeci de oameni din batalionul din Oltenia. Aceștia avuseseră din vreme cîteva consfătuiri cu preotul Radu Șapcă din Celei, în ostrovul înțesat de sălcii și cu multe colibe pe grindul din fața Izlazului. Încă de anul trecut, norodul din colțul acesta de țară, de pe moșia Brîncoveni, a nevestei dintîi a Bibescului, fusese gata să pornească spre București, cu alai de răzmeriță. Numai cu greu s-au domolit atunci sătenii. Mai fierbeau încă. Aici voiau revoluționarii să deie izbitura de nădejde, căci aci erau siguri totodată și de sprijinul oștirii. La București urma să rămînă Nicolae Golescu, Alecu Golescu (Albu), Costache Rosetti, Costache Bălcescu, Ion Brătianu și mai ales cel mai de nădejde decît toți, Axente Sever, care avea în mînă pe tabaci, cum și calfele măcelarilor din ulița scaunelor de pe lîngă biserica Batiștei, îndeosebi pe cei de la vărsarea Bucureștioarei în Dîmbovița.

Se va vedea că lucrurile au mers așa, dar nu tocmai așa. Căpitanul Teologu și pictorul Negulici au fost arestați înainte chiar de ședința decisivă, ultima, care trebuia să fie simbătă seara și care urma să înceapă, împotriva obiceiului, abia după miezul nopții, ședință la care Bălcescu și Arăpilă, din Comitetul executiv, acum cînd Ghica era plecat, urmau să arate ultimele dispoziții.

*

Ștefan Golescu se uită îngrijorat la ceasul său turcesc de buzunar, mare cît o farfurioară de dulceață și cu orele însemnate cu minuscule triunghiuri negre. A întîrziat destul de mult, căci a vrut să fie sigur de un lucru bănuit și pentru asta a pîndit de pe prispa unei cafenele pline de rîșnitori și arnăuți. Pe Podul Beilicului a văzut în cele din urmă o droșcă cu opt cai de poștă, cu felinarele aprinse; a putut deslușì înlăuntru uniforma colonelului Bibescu, vărul și aghiotantul domnitorului. Așadar era adevărată informația care i-a venit pe la asfințitul soarelui. Colonelul Bibescu se duce să-l aresteze pe Tell la Giurgiu. Ocolește și el la dreapta, pe o uliță de lumînărari, cam prin fața marii biserici Sfîntu Spiridon și apoi începu să urce Dealu Filaretului.

Pare să fi trecut mult de miezul nopții întunecoase și umede. Frunzișurile stinse îl stropesc cu apă; a plouat într-una pînă acum. Zorește ca să le ducă vestea și celorlalți, căci întreg planul poate fi răsturnat dacă nu iau măsuri. Pe drumeagul dintre arini, soci și călini, care duce la cramă, nu e nimeni. E și tîrziu... Luna apare și iar dispare printre norii pufoși și nestatornici. Mușteriii nu s-au mai arătat astă-seară din pricina ploii și chiar dacă vor fi fost, au plecat de mult. Ocolește din nou la dreapta. Iată-i! Cei căutați de el stau în chioșcul abia luminat.

— „Dreptate și Frăție..."

Dar o voce spartă tună în spatele lui.

— Stai! Mîinile sus!

Fără să-și de seama, a ridicat mîinile. Din spate, două gheare îl pipăie, îi iau revolverul. Abia atunci întoarce capul și vede doi dorobanți care-i țin baionetele în coastă! E îmbrîncit în chioșc.

— Treci și tu acolo.

La masa lor de totdeauna, frații căuzași sînt abătuți de tot, deși altfel parcă ar sta în plină ședință. Nu sînt numai doi dorobanți ascunși în curticică. Sînt patru. Au armele îndreptate pe furiș asupra celor din chioșc.

— Îi mai ținem mult aici? întrebă unul dintre ei.

— Hei, pînă cînd s-or aduna toţi şoarecii în capcană. Are grijă dă ei dom' căpitan Costache, îi numără care cum vine. S-a ascuns în şanţ cu oamenii lui.

Cei din chioşc au nişte mutre de înmormîntare. Singuri Bălcescu şi Arăpilă sînt încruntaţi, într-un fel de tăcere semeaţă, vrînd parcă să dea curaj şi celorlalţi. Nicolae Golescu întreabă în şoaptă pe frate-său, Ştefan, care s-a dumirit pînă la urmă :

— Pe cine bănuieşti tu că ne-a vîndut ?... Tell ?...

Ştefan răspunse în şoaptă, dar ca să audă toţi. Crede că a pornit un ordin general de arestări de la Iancu Manu. A trecut vărul lui Bibescu în droaşcă spre Giurgiu, tocmai ca să-l aresteze pe Tell. Deci nu poate fi vorba de acesta.

Intră Dobrovici cu pasul greu, cu anteriul măturînd iarba. Zîmbeşte subt mustaţa groasă, dar nici el nu apucă să termine salutul : „Dreptate, Frăţie", că e oprit cu o voce de tunet, scotocit subt anteriu, subt giubea şi apoi, năucit, e împins în chioşc.

Poetul Catina, cu mutra lui de „lion", fiu de cafegiu de pe Podul Mogoşoaiei, îi spune amărît, în stilul său, lui Hagi Curti, cunoscut al casei lor, mare iubitor de soiuri alese de cafea :

— Ce zici, Hagiule ? Ce zici, tocmai în ultimul ceas, în ceasul suprem !

Dar se aud paşi din nou. Din spatele gheţăriei a apărut în uniformă, cu chipiul negru cît un işlic, dar cu stea în frunte, cu o pelerină de ploaie pe el, Dincă Bălăşoiu. I se strigă puternic să stea. Se opreşte brusc. Se întoarce. Pelerina i-a căzut de pe umeri. Apar epoleţii de aur şi ceaprazurile de mătase aurie, cu furajera de adjutant arcuită pe piept. Dorobanţii şovăie o clipă, dar îndată el începe să răcnească la ei din toate puterile :

— De ce sînteţi numai patru dorobanţi aici, mă ? Cîţi inşi a dat ordin măria-sa să fie aici ? Dorobanţii îl

privesc uimiţi, încremeniţi, nu ştiu ce să răspundă. Dar Dincă răspunde tot el. Opt... Unde sînt ceilalţi patru ?

— Să vedeţi... se bîlbîie unul din dorobanţi, mustăcios şi stacojiu.

— Ce să văd, mă ? Unde-i căpitanul Costache ? Unde-i chiorul ? urlă Dincă mereu furios.

— Jos în şanţ, lîngă podeţ... Aţi trecut pe lîngă el.

Dincă se plimbă fierbînd în sus şi în jos.

— Să vie Chiorul numaidecît aici...

Cei din chioşc se privesc uluiţi. Aşadar, trădătorul e Dincă. N-ar fi putut crede asta nimeni... niciodată, o dată cu capul.

Îi arată pe cei din chioşc, încremeniţi.

— Cum vreţi, mă, să păziţi pe tîlharii aceştia numai cu patru oameni ?

— Ceilalţi păzesc în tufiş şi în şanţ, la pod, cu dom' căpitan Costache.

Dincă se uită mereu încruntat la cei din chioşc, care sînt buimăciţi. Nu vorbeşte, strigă, clocotind de mînie.

— Şi pe cei închişi în beci cine-i păzeşte ? Voi doi mergeţi cu mine la beci... Tu te duci să-l chemi aici pe căpitanul Costache Chiorul. Dar pleci numai după ce vin eu de la beci. Ai înţeles ? Voi, hai cu mine.

Îi lasă să treacă înainte pe cei doi, spre pridvorul casei, conducîndu-i spre beci.

— Înţeles, să trăiţi !

În timp ce arestaţii din chioşc îl privesc mereu uluiţi, vineţi de supărare, văzînd că tocmai Dincă e cel ce i-a trădat, ofiţerul se întoarce de la beci şi se adresează poruncitor dorobanţului mustăcios.

— Acum du-te şi spune-i lui Costache să vină numaidecît aici, că-l cheamă aghiotantul măriei-sale. Să veniţi numaidecît...

— Venim numaidecît...

Catina se întoarce cu dezgust către Nicolae Golescu şi Arăpilă.

— Ați înțeles acum prețul trădării ? L-a făcut aghiotant...

Dincă, de îndată ce iese primul dorobanț, îi pune celui rămas pistolul în tîmplă.

— Dă arma !

Cînd acesta i-o dă, năuc, el strigă spre chioșc :

— Frate Serghiescule, ia arma asta. Îmbracă vestonul lui, pune-ți capela...

Ceea ce Serghiescu face numaidecît. L-a chemat pe „Naționalu", fiindcă i se potrivește mai bine uniforma dorobanțului mătăhălos.

Cei din chioșc se privesc năuci, cu zîmbetele strepezite, chiar că nu mai pricep nimic.

— Acum, la beci și cu ăsta... Să-i păzești cu grijă... Cine strigă e împușcat...

Pleacă împreună cu Serghiescu, care-l împinge pe dorobanț spre gîrliciul care duce la beci, de unde Dincă revine singur cu cele două arme în mînă și cheamă din nou :

— Frate Catina, frate Telegescu, luați armele astea repede... Îi așază apoi, cu grabă, într-o parte și alta, ca să nu fie prea văzuți de cei ce intră, căci se aude un zgomot de pași. Hai, acum, la pîndă, să-l prindem și pe căpitanul Costache Chiorul.

Cei doi au luat locul dorobanților : stau la pîndă cu tevile întoarse spre chioșc, ca să-l înșele pe căpitanul de la Agie. După cîteva clipe de așteptare se aude aproape pasul greu și vocea dogită a lui Costache Chiorul. Puțin mirat, puțin speriat că a stîrnit mînia aghiotantului lui vodă, căpitanul de dorobanți calcă grăbit.

— Aghiotantul măriei-sale ?... Unde e, mă ?

Dincă sare dintr-o parte și îi pune pistolul la tîmplă, în timp ce Catina și Telegescu se ocupă de celălalt dorobanț.

— Mîinile sus, Costache ! L-a dezarmat scurt, apoi rînjește la el, batjocoritor, văzînd că omul nu și-a revenit. Ascultă, Costache, hrăpăreț și fricos ai fost toată viața, dar dacă devii din senin curajos, dacă strigi cumva, îți zbor creierii. S-a întors către dorobanț, îi scoate mundirul și chipiul și după ce l-a dezbrăcat cheamă pe Hagi Curti :

— Ia arma asta, îmbracă mundirul și chipiul și hai cu mine la beci... În pragul cramei îi spune zarafului : Rămîneți acolo la ușă pînă vă chemăm noi... Și în șoaptă : Puneți și lacatul mai tîrziu !... Țineți-i trîntiți grămadă înăuntru, dar dacă fac zgomot, dacă încearcă ceva, împușcați-i fără milă.

Camenii din chioșc răsuflă ușurați, parcă nu le vine să creadă în această norocoasă întîmplare. Admirația lor pentru prezența de spirit a lui Dincă e fără margini. N-au de unde să știe că omul mai trecuse printr-o întîmplare cam la fel cu asta și în mintea lui tiparul situației exista de mult.

— Fraților, cum ieșim de aici mai repede ? se grăbește Nicolae Golescu, gata ca și ceilalți de plecare.

Dincă le-o ia înainte :

— Veniți după mine prin ghețărie...

Dar Bălcescu îl oprește, cu o îndîrjire stăpînită :

— Frați căuzași, de ce să plecăm ? Știți că au fost arestați pictorul Negulici și căpitanul Teologu ? Că s-au făcut percheziții pe la cei mai mulți dintre noi... ? Vilara și aga Iancu Manu au dat liste de cei care trebuie să fie arestați... De ce să plecăm de aci înainte de a lua vreo hotărîre ? V-ați gîndit oare că aci este singurul loc unde poliția nu ne mai caută în noaptea asta ?

Ștefan Golescu ridică din umeri.

— Dar dacă e printre noi și un alt trădător ?

Bălcescu le vorbește cald și hotărît, ființa lui întreagă a devenit de oțel.

— Nu mai are nici o însemnătate. Trebuie să proclamăm revoluția acum, repede, în cel mult trei zile.

Continuă apoi, cu pumnii strînşi. Vă repet : întoarcere pentru noi nu mai este.

Arăpilă fierbe ca vinul de soi bun.

— Frate Bălcescule, bine ai grăit. Spune degrabă ce e de făcut...

Ştefan Golescu se opreşte, oricum, ceva mai liniştit.

— Deh... dacă punem strajă afară, am putea rămîne.

— Ce să facă straja afară ? E mai rău. Dacă vine cineva şi este oprit, se iscă zarvă mare şi vin toţi dorobanţii peste noi aici, îl întrerupse frate-său, nervos.

Dincă face cîţiva paşi, căutînd, chibzuind. Cu zorzoanele metalice de pe el adună de la felinar bruma de lumină pe care o îngăduie noaptea.

— Putem face altfel. Lăsăm să intre pe oricine vine, cum făceau ei. Aci, îi punem puştile în piept. Va să zică le întoarcem capcana. Frate Catina, ieşiţi mai în faţă şi îndreptaţi armele spre noi, să vie cît mai încrezători. Puneţi felinarul, aşa ca să se vadă că e şedinţă.

Ştefan Golescu e tot neliniştit.

— Bine, rămînem, dar atunci spune repede... şi se întoarce nervos spre Bălcescu. Simte nevoia să-i vadă faţa şi aduce lîngă el, pe masă, felinarul din colţul chioşcului, unde era pitit în verdeaţă.

Bălcescu respiră adînc. Şi-a prins mîinile nervoase de reverul surtucului. Ochii lui negri au o concentrare de foc interior, iar lumina felinarului îi face să pară oblici. Vorbeşte cu glas foarte scăzut, sobru, dar se simte că el trăieşte răspunderea acestei clipe hotărîtoare pentru poporul romîn. Numai paloarea şi aspectul vag, osos al feţei mai arată ceva din suferinţele omului, mai amintesc că totuşi un rău necruţător îi mistuie sănătatea. Dar febra pe care o arată vocea lui nu e febra trupului, e febra minţii încordate într-un scop care depăşeşte ceasul şi locul.

— Planul pe care îl urzim de trei săptămîni... îl aplicăm numaidecît. Astă-seară e sîmbătă... cinci iunie... Mîine plecăm din Bucureşti, aşa cum s-a hotărît. Vă reamintesc pe scurt. Eu la Telega — acum fără Negulici şi fără Teologu — la locotenentul Cristophi, să încerc să viu cu compania lui şi cu ciocănaşii spre Bucureşti... Maiorul Tell e plecat de trei zile de la Giurgiu şi aşteaptă un semn de la noi. Trebuie să fie acum pe undeva, pe la Turnu-Măgurele. Nu mai poate fi arestat. Oricum, să plece mîine dimineaţă un om la el şi să-i spuie, dacă-l mai găseşte, să se îndrepte numaidecît spre Izlaz, unde ne aşteaptă căpitanul Pleşoianu cu compania a treia din regimentul I. Dumneata, frate Ştefan, pleci mîine acolo cu Eliade, cu Alecu Golescu şi cu fratele Arăpilă. Fruntaşii cunoscuţi ai revoluţiei trebuie — aşa cum am hotărît — să se împrăştie în toată ţara, ca să-l zăpăcim pe Bibescu, să nu ştie unde e pregătit atacul ; Marin Serghiescu şi Telegescu pleacă la Ocnele Mari...

— Unde e Proclamaţia ? S-a tipărit ? Trebuia să ne-o dai de joi, întrebă, grăbit, Ştefan Golescu.

— Joi a fost gata... I-am dat-o lui Eliade s-o tipărească în tipografia lui şi uite ce-a ieşit din ea...

Scoate, fluturînd nemulţumit, vreo zece foi cu proclamaţia.

S-a rezemat apoi o clipă de stîlpul chioşcului. Parcă are o uşoară ameţeală... o clipă răsuflă cu greutate, îşi trece limba peste buzele uscate, dar îşi revine numai decît.

— Reiau ideea... De la Celei vine popa Radu Şapcă... şi desigur cu mult popor după el. Totul este pregătit pentru plecarea voastră, cu Eliade şi Alecu Negru, frate Ştefane, dar trebuie să luaţi amănunte de la Rosetti care nu a putut veni astă-seară... Veţi pleca cu trăsura lui... La Bucureşti — şi cu un gest îl arată pe Nicolae Golescu — căutaţi pe Axente Sever, care nu a putut veni

astă-seară nici el; veți aștepta semnalul de la Izlaz... (Axente Sever nu vrusese să vie, nu-i plăceau boierii, îi socotea pe unii dintre ei drept „ciocoi de București".)

Bălcescu e întrerupt de Arăpilă, care dă lămuriri:

— Tabacii și măcelarii lui Axente Sever fac pregătiri de atac: se vor aduna de cum or auzi clopotul Mitropoliei tras într-o dungă. Greutatea este că unele uliți sînt închise din pricina holerei. Dar cînd or suna clopotele tuturor bisericilor, nu mai șovăie nimeni. La clopotul Mitropoliei sînt două echipe de schimb. În caz că una e arestată, vine cealaltă.

Catina se apropie un pas de ei, cu arma sprijinită la subsuoară.

— Eu am compus un „marș al revoluției" pe care vreau să-l citesc în piață, în ziua proclamării constituției. A scos din buzunar o foaie de hîrtie și citește repede, de teamă să nu fie oprit. Mai mult spune pe dinafară. Ascultați:

„Aideți, frați, într-o unire,
Țara noastră e-n pieire.
Aste ziduri și palate,
Unde zac mii de păcate,
Aideți a le dărîma.
N-auziți în piață larmă?
Dați năvală-n mîini cu armă,
Că soldatul...

Nicolae Golescu, care și așa ascultase neliniștit, întărîtat, îl întrerupse nervos:

— Frate, nu e timpul acum de citit versuri.

Catina privește zăpăcit și rușinat în toate părțile, cerînd parcă ajutor.

Plin de înțelegere, Bălcescu îl bate pe umăr.

— Foarte bine, frate Catina, îl vei citi... Dar după ce mai întîi vei citi, miercuri, Proclamația.

Ștefan Golescu îl vestește grijuliu, trecîndu-și nervos mîna peste părul cam prea ondulat.

— Nu te grăbi, căci nu se știe încă în ce fel se termină seara asta... Nu-i încă lucru sigur că revoluția noastră nu va fi sugrumată în fașă, cum a fost cea din Moldova.

Dobrovici anunță, și din partea lui, vestea pe care a aflat-o abia de curînd.

— Am auzit că acolo i-a arestuit pe toți într-o singură noapte, la locul de adunare. Eu, drept să vă spun, nu sînt sigur că-i voi mai vedea pe ai mei de-acasă...

Costache Filipescu își netezește mustățile, nervos.

— Nici eu nu prea văd cum vom ieși de aci... Mai ales dacă mai lungim ședința asta... În orice caz, acasă eu nu mă mai duc. Imi pierd urma.

Ștefan Golescu vede lucrurile și mai negru.

— Dacă ne arestează pe noi, s-a sfîrșit și cu revoluția.

Toți sînt acum iarăși neliniștiți, iritați.

Bălcescu prinde cu pumnul colțul mesei, căutînd să se stăpînească; îl domină o idee. În redingota lui îngustă, pare într-adevăr mai înalt decît toți cei de față, deși nu e decît mijlociu de statură. Bărbuța tunsă mult spre obraji și potrivită pe buza de jos cu briciul dă feței sale palide un chenar hotărît.

— Frați căuzași... eu nu mă tem de arestări... Nu mă mai tem nici măcar de trădări... Revoluția este în mers, pornită fiind de la începutul istoriei românești. E fructul unei îndelungi transformări a stărilor de lucruri și nimic nu o mai poate opri, deoarece azi nu mai este a noastră, adică a boierilor... un complot... ci este a poporului și duce mai departe răscoala lui Tudor Vladimirescu...

Un dorobanț strigă de afară, cu un glas răgușit, speriat:

— Domle căpitan... Domle căpitan Costache!

Dobrovici tresare, speriat, la fel de altminteri cu toţi ceilalţi. Îşi strînge giubeaua pe el, ca şi cum s-ar apăra.

— Hait... S-a sfîrşit. Acum iar ne arestuieşte...

Dincă a sărit într-o parte, a pîndit o clipă şi, cînd dorobanţul a intrat grăbit şi zăpăcit, i-a pus pistolul la tîmplă.

— Ce-i cu căpitanul Costache ?

Dorobanţul se împleticeşte surprins, năucit.

— Să vedeţi... Se bîlbîie şi arată un plic. Porunca asta de la Agie...

Dincă citeşte petecul de hîrtie şi se întoarce tulburat spre cei din chioşc.

— L-au arestat pe Rosetti... Apoi arată beciul şi îi spune dorobanţului : Hai, că te duc eu la căpitanul Costache. Iese cu el, după ce i-a luat arma, şi se întoarce după un timp singur.

Bălcescu, surîzînd în chenarul bărbii lui scăzute, se întoarce către ceilalţi, cărora le-a trecut spaima :

— Nu se ştie care dintre scîntei va aprinde ţara, dar ţara nu aşteaptă decît o scînteie ca să ia foc. Cu cît trecem mai repede la fapte, cu atît e mai bine. Revoluţia nu mai e azi în pericol... Revoluţia nu mai poate fi trădată... E palid de tot la faţă. Răsuflă cu oarecare greutate, se cunoaşte acum că sforţarea i-a tăiat respiraţia. Vreau să spun că, dacă vom fi trădaţi, vom fi eliberaţi neîntîrziat de popor. De aceea nici nu mă sinchisesc de trădători. Revoluţia ar putea fi trădată, dar numai de noi, dacă îi vom trăda ţelurile... Asta e ceea ce aveam de spus.

Au plecat numaidecît apoi, după ce i-au chemat şi pe cei din gura beciului, căruia i-au pus lacatul pe din afară. Sînt patru inşi îmbrăcaţi cu vestoane şi capele de-ale dorobanţilor, cu armele pe umăr, care îi escortează pe ceilalţi. Cînd ajung la podeţ, Dincă strigă celor din şanţ să fie cu ochii în patru, că mai sînt şi alţii arestaţi în beci...

CARTEA A CINCEA

CE-A FOST MAI DEPARTE ÎN NOAPTEA CEA DE TAINĂ

Drumeagul gloduros pe care mergeau acum lăsa în stînga via cea mare a Mitropoliei, mărginită cu tufărişuri spinoase şi corcoduşi care le scuturau picături de ploaie în cap. Noaptea se mai luminase puţin, devenise uşor ceţoasă ; din cînd în cînd răzbătea luna, care răsărise dincolo de puful albicios al norilor. După cîteva sute de paşi, Dincă se îndreptă spre o poartă de uluci ascuţite sus, spunîndu-le celor din urmă să şadă jos sau să se lipească de gardul de tufiş, ceea ce înfriguraţii căuzaşi, trecuţi prin spaimele arestării, făcură numaidecît. Se lăsau ca nişte copii în grija lui, fiindcă îşi dădeau seama că numai el e în stare să-i ducă la liman în întîmplările atît de încărcate ale acestei nopţi de la birtul din Dealu Filaretului, prea pline de neprevăzut. Ofiţerul de pompieri ciocăni uşor în poartă, după ce domoli cu vorba vreo trei dulăi ce păreau că îl cunosc. Apoi aşteptă liniştit, căci văzu că se mişca la geamul dinspre uliţă perdeaua. Ieşi cu un ciomag în mînă Licsandru Hergă... dar dintr-o dată i se auzi vocea groasă, încărcată în întuneric parcă de un surîs :

— Dumneata erai... frate ? Mă miram eu de ce nu te latră cîinii.

Dincă îi spuse într-o şoaptă piezişă :

— Licsandre, vino mai aproape, vreau să-ţi spui ceva.

Își șușotiră apoi cîtva timp la ureche și, după asta, mulțumit, Dincă îi spuse cu vocea mai ridicată :

— Atunci, ține cîinii...

Licsandru îi șopti din prag Licsandrei să cheme pe Mitru și pe Damian, apoi închise cei trei cîini în magazia de scînduri, de lîngă casă.

Căuzașii veniră din întuneric în șir, unul după altul, alunecînd pe rînd în șănțulețul lutos prin care se scurgea la vale apa drumeagului. Erau acum ca la douăzeci de inși în tinda și în odaia de la față a meșterului tăbăcar. Vorbeau pe întuneric, în șoapte, fără să-și vadă fața, și chiar dacă și-ar fi văzut-o, puțini dintre ei s-ar fi cunoscut din pricina spaimelor prin care trecuseră. În afară de Dincă, îl mai cunoșteau pe Licsandru Hergă doar Bălcescu și Nicolae Golescu de cînd cu vizita făcută cîndva la tăbăcăria lui Dobrovici. Colonelul îl uitase, firește, și l-ar fi uitat poate și Bălcescu dacă nu l-ar fi văzut chiar acum după întoarcere la Axente Sever acasă, unde-i întîlnise și pe ceilalți tabaci prieteni. Mitru se și ivi de altfel, în noaptea cețoasă, la gard, și după el, în urma Licsandrei, Damian și Toma, care, în așteptarea secerișului, întîrzia la București, la feciorul lui.

Simțeau că s-a întîmplat ceva cu totul neobicinuit și se îmbrăcaseră în grabă. Pe urmă Hergă le șopti și lor că aseară boierii au ținut adunare la birtul cu grădină și au fost arestați de Agie. Au scăpat, și acum trebuie să fie duși în oraș. Îi arătă cît putu pe întuneric, fiindcă unii rămăseseră pe prispa fără parmalîc, dar înălțată două palme de la poteca ce ducea spre poartă. Stăteau jos, căci aici era cel puțin uscat.

Bălcescu se lăsă numaidecît convins de Licsandru Hergă că e mai bine să aștepte toată lumea aici, decît să mai umble așa droaie pe ulițe. Așadar se hotărî ca Dincă și Licsandru să o ia pe lîngă mănăstire și apoi

prin prundiș să răzbată în mahalaua Dobrotesei, acasă la Axente Sever.

Totul ieși pe potriva dorinței lor. La dascălul ardelean găsiră o altă consfătuire, abia sfîrșită. O potrivise Axente Sever dinadins, ca să nu fie silit să meargă la ședința boierilor, din Dealu Filaretului. Fire bănuitoare, nu-i plăceau acestui ardelean ciolănos și slab „ciocoii din București". N-avea încredere în ei. „Eu cînd mărg la revoluție, vreau să știu bine care e ăl din dreapta mea și care ăl din stînga." Se aflau acum la el alți doi dascăli ardeleni, de la Radu-Vodă, unul înalt și rotofei de-a binelea, Constantin Dorcea după nume, celălalt îndesat și fălcos, cu ochii vii, cu o bărbuță neagră, Vasile Maiorescu, frate cu Ion Maiorescu, inspectorul școalelor de la Craiova.

Mai erau încă și trei dascăli de dincoace de munte. Un boiernaș moldovean, fugit de la Iași de cînd cu întîmplările din martie, pe care, ca să se simtă independent de domnitorul Moldovei, la stăruința lui Costache Filipescu, Vodă Bibescu primise să-l facă dascăl de franceză cu numele schimbat de Dumitru Rădulescu ; ceilalți doi erau frați ; unul, Scarlat Turnavitu, fusese cel dintîi premiant pe școală al Colegiului de la Sfîntul Sava, la înființare, în 1832... și fratele lui, Ștefan, care mai avea și slujba de ajutor de procuror. Erau feciorii unui serdar, Costache Turnavitu, arendaș de pe la Turnu-Măgurele. Acesta, om sanchiu și cîrcotaș, dar iubitor de carte, avea patru băieți și pe toți îi dăduse la învățătură. Scarlat fusese mai întîi, ca și frații lui, elev la școala înființată de Dinicu Golescu la conacul din Golești. De acolo trecuse la Sfîntul Sava și, după ce sfîrșise anii Colegiului, Scarlat a fost timp de șase ani dascăl la Giurgiu, de unde fu în sfîrșit adus profesor la școala al cărui strălucit premiant fusese. Era mic de statură, cu fruntea rotundă și cheală, cu ochii mici și cam botoș, sau poate că părea numai, fiindcă purta o

barbă arămie scurtă în fir în jurul fălcilor ieşite în faţă. Al şaselea ins care se găsea de faţă era Deivos, locotenentul îmbătrînit în grad, cu faţa măslinie şi mustaţa neagră, pe care Odobescu şi Voinescu I, omul lui, ar fi vrut să-l scoată din oştire şi nu-i dădeau nici o comandă. Fusese mai multă vreme la pompieri, unde erau mutaţi şi uitaţi aceia dintre ofiţerii care nu erau de neam şi se strecuraseră totuşi în armată. Excepţie uimitoare la aceasta era însă colonelul Dăscălescu, fiu de popă de ţară, care ajunsese aghiotant domnesc, fiind din cale-afară de frumos. Era în sfîrşit un preot încă tînăr, popa Dumitru Georgescu, de la biserica, acum arsă, Sfîntu Ion, profesor şi el la şcoala bisericească de la Sfîntu Gheorghe. Fusese prieten bun cu Scarlat Turnavitu, dar acum se cam răciseră, de cînd acesta îi ceruse de nevastă pe fata lui cea mai mare, care împlinise chiar săptămîna trecută cincisprezece ani, Tinca o chema, căci popa îl găsea prea bătrîn, la treizeci şi doi de ani, pentru ea. Acum se uitau cam de pe muchie, aşa pieziş, unul la altul.

Axente Sever nu vru să se afle nici de data asta chiar între căuzaşi, aşa încît el şi Deivos se opriră în odaia din faţă a lui Mitru. Era întuneric, căci apropierea zorilor fusese înşelătoare. Între dascăli veniră aci la Mitru doar Bălcescu, Arăpilă, Nicolae Golescu şi, fireşte, Dincă. Discuţia a fost scurtă de tot.

În ce priveşte împrăştierea căuzaşilor, Axente Sever găsi că nu era cine ştie ce greutate. Căuzaşii aveau să aştepte ivirea zorilor, ca să nu stîrnească pe cît se va putea cîinii mahalalelor, şi apoi aveau să fie risipiţi unul cîte unul printre vii ori în gropile de nisip mărginaşe.

Un grup, Bălcescu, Arăpilă, Telegescu, Nicolae Golescu, Marin Serghiescu, Ştefan Turnavitu şi Dincă urmau să meargă, călăuziţi de ofiţerul de la pompieri, numai prin zăvoaiele Dîmboviţei pînă la Sfîntu Elefterie şi de acolo s-o ia pe Podul de Pămînt pînă la via lui Aristia, vie mărişoară de zece pogoane, care era gard în gard cu grădina cea mare de la Belvedere a Goleştilor. Aveau să ceară apoi de la grajdurile palatului caii de trebuinţă şi să părăsească toţi degrabă Bucureştii.

O mare nedumerire stîrni însă ciudata propunere a lui Bălcescu de a rămîne şi el în Bucureşti, împreună cu Nicolae Golescu, ca să fie alături de poporul bucureştean în acele clipe. Se opuse Nicolae Golescu, dar mai ales Axente Sever.

— Apoi... iată că asta nu se poate... A fost tare cuminte hotărîrea luată ca domnia-ta, frate Bălcescu, şi dumnealui, fratele Alecu, să nu vă găsiţi în Bucureşti în clipa cînd se va stîrni revoluţia. Asta nu e joacă... Dacă va izbucni un foc aici, apoi unul la Izlaz, altul la Telega... va mai veni poate pofta şi altor oameni de inimă să se ridice... atunci eu vă întreb pe dumneavoastră: au care va face legătura şi unde va fi comînda preste toţi, dacă dumneavoastră, dumneata şi fratele Alecu, cei doi care sînteţi azi tot Comitetul executiv, sînteţi închişi în Bucureşti, or sînteţi fugari de nu vi se ştie urma. Cum vom face? Eu nu zic nu, poate că izbînda să vie din întîiul ceas... dar ea poate să vie şi mai greu... să şovăie... să fie cîtva timp schimbătoare... Apoi atunci ce facem? Eu zic că musai să rămîie totul aşa cum mi-aţi spus mie alaltăieri. Şi încă mai mult... Eu nu văd ce mai căutaţi acum dumneavoastră la Telega... mai ales acuma cînd fratele Teologu a fost arestat? După părerea mea fusese mai bine chibzuit ca să vă găsiţi dumneavoastră amîndoi la Goleşti... Acolo vă aflaţi între Bucureşti, Telega, Ocnele Mari şi Izlaz, ca în inima unei stele. Ar fi acolo, cum s-ar zice, un *praesidium exercituum*[1]. Ştafetele noastre vă pot găsi

[1] Post de comandă (lat.).

acolo oricînd... Fiecare ştie ce are de făcut. Datoria conducătorului, după ce a pregătit cu luare-aminte totul şi a dat poruncile cuvenite, este să stea liniştit în bîrlogul lui, să cugete singuratic, aşteptînd să izbucnească bătălia şi să i se aducă veşti... Dacă el se amestecă printre soldaţi, cum de l-or ajunge veştile ?

— Revoluţia este în mers şi nimic nu o poate opri, frate Axente.

— Aşa o fi... se amestecă în vorbă Marin Serghiescu, dar dacă o fi nevoie să i să îndrepte cumva planul, apăi cine o să facă asta ?

— Nici gînd, frate, nu poate fi ca să mai schimbăm ce-aţi hotărît odată în Comitetul executiv, fiindcă a fost bine chibzuit... Musai să facem aşa ! stărui dîrz ardeleanul.

Fu şi părerea lui Nicolae Golescu.

Se făcu totuşi o schimbare în acest plan. Fiindcă alaltăieri căpitanul Teologu fusese arestat şi nu-l mai putea întovărăşi pe Bălcescu la Telega, se hotărî ca Marin Serghiescu să meargă la Ocnele Mari cu profesorul Ştefan Turnavitu, care şi el era bun prieten cu căpitanul Grigore Marghiloman, cel care avea comanda pazei de acolo, iar pe Bălcescu să-l întovărăşească Telegescu ; acesta, fiind din partea locului, putea să fie de mare folos.

Dincă ieşise din odaie, şuşotind apoi tot timpul pe prispă cu Deivos, care nu putea pricepe în ruptul capului năzdrăvana întîmplare de la birt.

— Măi Dincă, al dracului oltean ca tine n-am mai pomenit... Auzi, să-l arestezi tu pe căpitanul Costache Chiorul ?... Şi tocmai cînd el arestase toată conducerea revoluţiei ?... Mă, ascultă, mai sînt mehedinţeni ca tine pe-acolo, mă, pe la Cerneţii ăia ?

Dincă rîdea, înveselit mai ales de ciuda lui Deivos că nu fusese şi el aseară acolo.

— Ştiţi că am vrut să vă chem, domnule locotenent, dar nu v-am găsit... Aţi fi văzut cu ochii dumneavoastră.

— Fusese poruncă de la Comitet ca eu să stau pe lîngă profesori şi tabaci... să ţinem sfătuire şi noi acolo... Dar ascultă, măi Dincă, tu socoţi că dorobanţii ăia de la podişcă n-au prins cumva de veste cum au fost păcăliţi ? Cît crezi că o să mai stea acolo în şanţ, oricît or fi ei de proşti, fără să se ducă să vază ce s-a întîmplat la birt ?... Ascultă-mă pe mine, acuma ne pomenim aici cu ei toţi... Şi de data asta nu mai e de glumit, mă... Pînă mîine seară sîntem toţi cu fiare la picioare, în bolniţa cu apă de la Snagov. Nu se lasă Costache Chiorul cu una, cu două : de dimineaţă, cum o fi scos din beciul birtului, o să aresteze în dreapta şi-n stînga, pe capete, pe oricare-l va întîlni. Ba, stai mă, n-am dreptate. Să ştii că n-am dreptate. Are el altceva mai bun de făcut decît să-i aresteze pe căuzaşi... mai ales cînd o vedea că o să se prăpădească lumea de rîs, aflînd cum ţi-ai bătut joc de el... O să fie orb şi turbat de mînie. Ţi-o spui eu... Îşi împinse chipiul spre ceafă rîzînd : N-o să te caute decît pe tine, Dincă, numai pe tine, să te împuşte cu mîna lui.

Dincă se scărpină în cap, gînditor.

— Asta o să fie cam greu...

— Hei, păi că n-o să te caute singur, o să te caute cu patruzeci de dorobanţi după el.

— Nu, o să fie greu din altă pricină... N-o să mă mai găsească în Bucureşti dacă nu dă de mine în două ceasuri... Aoleo, dar mi se pare că aveţi dreptate... Trebuie să ne grăbim, că ne apucă zorile... Domnule locotenent, hai în casă la boieri să le amintim că aici nu sîntem la sindrofie... Văz că s-au pornit pe taifas.

În timpul acesta Licsandru, Mitru şi Damian făceau de pază fiecare într-o parte a casei, ca la o sută, două de paşi, iar căuzaşii din căsuţa meşterului se simţeau

ca niște bolnavi, care așteaptă fără putere rezultatul sfatului de medici care discută alături despre ei.

Deivos și Dincă intrară peste cei care mai plănuiau încă în odaia din față a lui Mitru. Era tocmai la timp. Nicolae Golescu, care se simțise pe neașteptate bolnav, îl apucă pe Deivos de epoletul stîng, ca și cum ar fi căutat sprijin, și spuse cu o voce slăbită :

— Deivos, dumneata și Dincă veți fi *nos officiers d'ordonnance* [1]... veți fi ofițeri de legătură dintre diferitele grupuri și Comitetul executiv. Îl vei găsi la început pe fratele Bălcescu, căutîndu-l la castelul de la Filipești al lui Costache. Găsești acolo pe soru-sa, care singură va ști să-ți arate unde să-l afli pe fratele Bălcescu... Poți să mergi fără prea multă fereală, căci pe Costache nu-l bănuiește încă nimeni...

Mare vornic, Costache Filipescu era unul dintre cei mai aleși prieteni ai lui Bălcescu, dar, deși cu tot sufletul în rîndurile revoluționarilor, se ținuse mai deoparte, tocmai ca să facă servicii mai bune tovarășilor săi. Sora lui era la Filipeștii de Tîrg din Prahova.

Nicolae Golescu spuse mai departe :

— Dumneata, Dincă, mergi la Giurgiu la Tell și pe urmă de acolo, împreună cu el, la Izlaz, apoi ca și Deivos te vei îndrepta spre Golești, unde va fi *le poste de commendement* [2]. Veți găsi acolo pe Bălcescu și pe vărul-meu Alecu.

Bălcescu tăcuse tot timpul încruntat. Îi venea nespus de greu să părăsească, chiar în zilele acestea, Bucureștii. Pînă la urmă îl convinse Arăpilă, care-i arătase că nimeni nu-i mai potrivit ca el, Bălcescu, care să ridice la nevoie noianul cel mare al țărănimii și că tocmai pentru asta nu trebuie să rămîie în București. Bălcescu se gîndi că într-adevăr o dată dezlănțuită revoluția, chiar

[1] Ofițerii noștri de ordonanță (fr.).
[2] Postul de conducere (fr.).

dacă nu va izbuti de la început, trebuia să se facă stăruitoare încercări în diferite alte centre pînă va plesni într-un loc și va nărui stăpînirea lui Bibescu.

*

Via lui Aristia era chiar lîngă Podul de Pămînt, colț cu Ulița Farmazonului. Din pricina holerii, el își adusese aici nevasta și fata, de care parcă uitase pînă acum, și deodată copleșit de dragoste pentru ele, descoperindu-le parcă, nu se mai îndurase să plece. Legătura cu orașul — teatrul era închis acum — i-o înlesnea un publicist și actor, foarte devotat, care-i făcea de altfel tot felul de servicii de secretar, de vechil și chiar de servitor. Avea cheia de la casa lui de burlac de lîngă răspîntia de la doctor Marcovici, în gura Cișmigiului, și-i aducea de acolo tot ce-i era de trebuință. Era un vlăjgan cam înalt, șui, cu capul mic, nas ascuțit și sprîncene tari.

Tocmai aici unde se credea mai la adăpost de holeră, Aristia se îmbolnăvi, și de șapte zile zăcea la pat. Acum fie că nu era chiar holeră, ci doar de spaima molimei li se păruse la cei din jurul său că e — așa cum se mai întîmplase și cu alții — fie că fusese o formă mai ușoară, se simțea de ieri destul de bine, totuși sta închis în odaia lui, ferit și ferindu-se de toată lumea. Nu intra la el decît devotatul lui, Halepliu.

O dată cu răsăritul soarelui, Aristia se pomeni cu un grup întreg de căuzași, care stîrniseră cîinii din vie. Un paznic arnăut, cu pușcă, pistoale și iatagan, cunoscuse între ei pe boierul Nicolae Golescu și le deschisese. Veniseră, după ce trecuseră de maidanul Dudescului, numai prin zăvoaiele și prundișurile Dîmboviței, pe care Dincă o cunoștea în toate meandrele ei. Greu de tot fusese tocmai cu Nicolae Golescu, care devenise pămîntiu la față, îi ardeau ochii de fierbințeală și

sta gata în fiece clipă să se frîngă, să cadă moale pe prundiș.

Cu Aristia însuși vorbiră doar prin ușa deschisă, dar multe nu putură să-i spuie decît să-i arate în cîteva cuvinte hotărîrile luate, așa cum se cuvenea să le știe unul dintre căuzașii cei mai inimoși. După aceea Halepliu și un argat duseră, cum putură, pe Nicolae Golescu la palatul vecin și-l dădură în grija slujitorilor. Fostul colonel avu totuși puterea să dea poruncă unui om de încredere al său să se înfățișeze, în via de alături, domnului Nicolae Bălcescu și să facă tot ceea ce acesta îi va cere. Îndeosebi să pregătească neîntîrziat cîțiva cai de călărie, arătînd anume ca să fie dintre cei de tabun și să le facă de asemeni rost de unele lucruri de îmbrăcăminte.

După ce totul fu pus cu grijă la cale, cei ce se pregăteau de plecare ascultară totuși de sfatul lui Aristia și, într-o cramă a lui dinspre malul Dîmboviței, se lungiră pe niște pături, ca să poată dormi măcar un ceas, două, căci petrecuseră o noapte albă și plină de zbucium, fără să închidă ochii, iar acum îl aștepta pe fiecare o călătorie grea, călare. Telegescu îl întrebă pe Aristia dacă nu are un om de încredere care în aceste două ceasuri ar putea să meargă prin tîrg, prin preajma Agiei, să vadă așa, mai de departe, ce se mai întîmplă pe acolo, dacă a răbufnit cumva zăpăceala de astă-noapte. Aristia le arătă că pot avea toată încrederea în vlăjganul șașiu și cu cap mic, care știe să se descurce în orice împrejurare, căci, zicea el, acest Halepliu nu știe ce e aia ușă închisă.

Soarele se înălțase de o suliță, era cam în dreptul turlelor bisericii Sărindarului, al căror înveliș de tablă albă scînteia deasupra copacilor grei de verdeață din grădina Cișmigiului. Duminica de 6 iunie se vestea călduroasă, cu un cer sticlos. Dincă nu vru să mai aștepte,

spunînd că va dormi la nevoie un ceas, două la Crînguri, înainte de Călugăreni, unde avea un proprietar prieten.

Vătaful curții Goleștilor adusese șase căluți, patru vineți și doi murgi, cu trup gros și foarte lung, cu picioare scurte și urîți foc. Erau părăoși și berbecari, cu capul osos, adică și fruntea cu spinare, ca un nas coroiat.

Dincă își înfipse mîna în coama scurtă și groasă a vînătului său.

— Păi bine, fîrtate, cu calul ăsta de cotigă vrei dumneata să ajung eu pînă în prînz la Giurgiu? N-ai găsit alți cai mai acătării în grajdurile alea ale voastre? Și cîți naiba aveți dacă ai adus patru la fel?

— Domnule ofițer, cu Viscol ăsta nu numai că sînteți pînă la prînz la Giurgiu, dar dacă vreți, sînteți pînă-n seară și înapoi, în București. E drept că la galop nu-i mare lucru dă el, dar în trap țăcănit calcă la nevoie și cinci poște pă zi, ba chiar șapte, fără să hodinească decît noaptea. Sînt un soi dă cai dă tabun, că nu știu ce e grajdul, cumpărat dă boieru bătrîn dă la un ofițer dă cazaci acum douăzeci dă ani. A cumpărat o pereche. Acum avem dă toți vreo paisprezece. În șase ceasuri, cînd e nevoie, Viscol ăsta e la Golești cu scrisoarea boierilor și în șase ceasuri vine d-acolo Vîrtej cu răspunsul, fie vremea cît dă rea. N-aveți nici acum nici o grijă. Nici cu Vîrtej, nici cu Vînăta, nici cu Vînțuleț ori cu Văpaie, ca să nu vorbesc dăcît dă ăi vineți, care sînt și mai vînjoși dăcît murgii, nu rămîneți pă jos.

Dincă se minună, nu mai zise nimic și, încălecînd, o luă de-a dreptul prin zăvoaiele Dîmboviței, căci nu voia să treacă pe podul de la Grozăvești.

Peste vreo două ceasuri, ceilalți fură treziți de Halepliu, care venise speriat să-i anunțe că la Agie se știe de plecarea lui Bălcescu la Telega și îi sfătui să oco-

lească drumul cel mare, deoarece a şi plecat o ceată de dorobanţi cu poruncă să-i prindă şi să-i aducă înapoi. Omul era înalt, speriat şi năduşit tot, căci venise în goană.

Cei cinci încălecară în grabă şi o luară şi ei prin zăvoaiele Dîmboviţei. Lui Bălcescu îi fu adus Vîntuleţ, după cîte a înţeles el de la vătaf.

Deşi era un bun călăreţ, ar fi fost greu să plece la un drum lung cu pantalonii lui prinşi cu bentiţă pe subt ghetele subţiri. Vătaful lui Golescu se gîndise la toate şi adusese şi pantaloni de călărie, de nu or fi fost cumva de vînătoare, din dulapurile lui stăpîne-său, pentru toată lumea. O pereche de coburi de pînză groasă atîrnau de o parte şi de alta a şeii, încărcaţi cu schimburi pentru primeneală şi cîte ceva de-ale mîncării... I se dădu fiecăruia şi cîte două pistoale înfipte lîngă coburi. Arăpilă călărea pe Văpaia, mai mult sură decît vînătă, căci era bătrînă, şi părea astfel şi mai întunecat la faţă.

*

Nu un pîlc de dorobanţi porniseră spre Cîmpina, aşa cum spusese Halepliu, ci însuşi colonelul Banov, comandantul Dejurstfei, cu trei ofiţeri şi peste treizeci de călăreţi, apucase pe drumul Ploieştilor, stîrnind nori de praf.

Vestea că Bălcescu a pornit spre Telega îi fusese adusă la cunoştinţă lui Bibescu în acelaşi timp cu întîmplările de azi-noapte. Se ţinuse un fel de sfat în palatul de subt Mitropolie şi toţi fură, fără discuţie, de părere că acolo unde e Bălcescu se pregăteşte lovitura hotărîtoare, că e negreşit nevoie ca el să fie prins, împreună cu Telegescu, înainte de a ajunge la Telega şi că prezenţa şefului de stat-major al domnitorului e

neapărat necesară acolo, la faţa locului. Se luă şi un ofis cu semnătura lui vodă şi sigiliul statului prin care se arăta că ocîrmuirea se lasă de procesul început cu vreo zece ani înainte cu Telega şi cele trei sate din jurul ei pentru moşia cea mare şi dealurile împădurite care mergeau pînă spre Comarnic. Se recunoştea fără înconjur dreptatea obştei şi se vestea că în scurtă vreme aceasta va fi pusă în stăpînirea averii. O poruncă anume era trimisă tuturor satelor să prindă şi să dea pe mîna dorobanţilor, sau oştirii, pe „fostul parucic" Telegescu şi pe un tovarăş al lui, care au fost amîndoi pe vremuri osîndiţi şi ţinuţi în temniţă.

Colonelul Banov şi unul dintre ofiţerii care-l întovărăşeau călătoreau într-o caleaşcă cu cai de poştă, ca să-i poată schimba des, de aceea ţineau numai drumul cel mare. Plutonul de cavalerie era împărţit în două, cîţiva călăreţi cu un ofiţer mergeau înainte, iar ceilalţi cu celălalt ofiţer, la vreo sută de paşi în urmă. Păreau mai mult o escortă pompoasă, încît lui Bălcescu şi Telegescu, care luaseră cu ocol o potecă din marele codru al Vlăsiei, nu le fu greu să afle de la săteni, dincolo de Snagov, şi după ce trecuseră şi ei Ialomiţa prin vad, că un ofiţer mare cu mulţi călăreţi au trecut spre Ploieşti. Odihniră caii puţin înainte de Potigrafu, apoi ocoliră capitala prahoveană şi se îndreptară spre Filipeştii-de-Tîrg. De Arăpilă, Marin Serghiescu şi Ştefan Turnavitu se despărţiseră încă înainte de Săftica, aceştia luînd-o spre Butimanu.

Ajunseră în vederea castelului în miezul zilei călduroase. Se limpeziseră în zare, spre miazănoapte, dincolo de dealurile molcome, umbrele albăstrii, încă joase, ale Bucegilor, cu întorsătura Caraimanului văzută de aci, în faţa Gîrbovei.

Au fost cîteva zile de zbucium și de ocoluri zadarnice. Orice încercare de a se apropia de Telega se dovedi legată de primejdii. Cu greu izbutiră să-l vadă pe locotenentul Cristophi în apropierea Cîmpinei, pentru o jumătate de ceas, într-un hățiș de pădure. Un om de încredere al Elenei Filipescu izbutise să ajungă pînă la el cu o scrisoare a lui Bălcescu, că era luni a doua zi de Rusalii și oamenii nu prea erau pe la casele lor. Era un bărbat voinic, care începuse să se îngrașe timpuriu, iar creștetul capului îl avea cu totul pleșuv. Se vedea cît de colo că prezența lui Banov la Telega băgase groaza în el. Bălcescu, care-l cunoscuse doar puțin, de la unele serate ale „Frăției", unde fusese adus de Tell, cel care-l inițiase, fu uimit de șovăirea lui. Căuta totuși să se ție liniștit, ca să nu-l sperie și mai rău pe cel din fața lui printr-o stăruință pripită, care ar fi sugerat impresia de aventură. Doar glasul lui, ce venea de obicei din piept și era foarte înrîurit de gîndirea lui lăuntrică, era acum alterat, căci tocmai voința lui Bălcescu de a fi calm și liniștit îi dădea un soi de răgușeală, dramatică, puțin crispată.

— Frate, ceea ce ai a face e limpede și foarte ușor de adus la îndeplinire.

Cristophi își pipăia în neștire mustața neagră, tușinată, ca și cînd ar fi vrut să se reazeme de ea. Se vedea că nici nu poate gîndi legat ceea ce i se spunea.

— Și ce poci să fac ?

Bălcescu îl privi de jos în sus și puțin oblic, apoi spuse așezat :

— Mîine în zorii zilei, cu roata dumitale, ai să-l arestezi pe Banov și să dezarmezi mîna de călărești pe care i-a adus cu el.

Omul încremeni, păru că nu pricepe. O sudoare rece îi înmuie tîmplele.

— Să-l arestez pe șeful de stat-major al oștirii ?

— Dacă ai avut norocul să-ți vie singur în mînă ? Înțelegi ? Asta va fi hotărîtor pentru revoluție... Bălcescu răsufla acum greu și își căuta cu grijă cuvintele.

Telegescu, care nu putea sta locului și tot făcea să-i trosnească subt picioare ramurile putrede ale frunzarului mort, veni spre Cristophi aproape urlînd, dar cu o voce atît de mohorîtă, încît deși ea avea tăria ridicată a unui urlet, abia s-ar fi auzit de la cîțiva pași :

— Ai jurat... Ai jurat, înțelegi ? Ai o roată de soldați și poți deci să-l arestuiești.

Invocarea jurămîntului îl făcu pe Cristophi să pălească și-i dădu dintr-o dată un soi de cearcăne în jurul ochilor rotunzi, dar mari. Veni spre Telegescu alb ca varul și îi vorbi cu un glas parcă îngenunchеat, rugător :

— Dumneavoastră nu cunoașteți starea de lucruri de aci. Ascultați-mă... Eu nu am o roată, așa cum credeți, de două sute cincizeci de soldați... Nu am decît o comandă de vreo sută treizeci de oameni...

— Dar nici el nu are decît treizeci de călărești, pe care poți să-i surprinzi, căuta să-l convingă Bălcescu, care, printr-o voință crîncenă, izbutea totuși să-și stăpînească respirația, și a cărui privire avea lucîri de oțel. Cu toată chica lui de poet, avea în fața lui prelungă, negricioasă, slabă, cu pomeții ieșiți în chenarul bărbiei negre, ceva neomenesc, de ascet necruțător.

— Păi vedeți că tocmai asta e, se scîncea Cristophi. Nu sînt numai acești treizeci de călărești... mai e și comanda praporcicului Racod, trimis, chipurile, tot pentru paza arestaților... Are și el vreo optzeci oștire... Se zbătea, simțind că îi piere pămîntul de subt picioare.

Telegescu, care clocotea, izbucni iar :

— Atunci, omule, ce mai aștepți ?... Ori, cum văz, ai mai bine de două sute de oameni, nu ?

— Ei, vedeţi, tocmai aici e aici ; contrar legilor militare, praporcicul Racod nu e subordonat paruicului Cristophi. Vilara mă ştie omul lui Tell şi tocmai de aceea mi-a trimis pe cap pe serdarul Leţu, vornicul închisorilor, care toată ziua mănîncă şi bea, îndemnîndu-mă şi pe mine la băutură, ca să-mi pierz capul şi să scap vreo vorbă despre prietenii mei... Nu mai poci aduna oamenii nici pentru ecsersiz măcar, afară din tîrg...

Locotenentul nu mai ştia ce să spuie şi se zbătea, aşa mare cum era, întorcîndu-se rugător cînd către unul, cînd către altul.

Mai mult însă nu puteră scoate de la el. Seara se întoarseră la coliba din pădure de lîngă Filipeştii-de-Tîrg, unde dormeau şi unde Elena Filipescu le trimitea de-ale mîncării şi scrisori cu veşti despre cele ce se aude prin judeţ. Amîndoi fierbeau de mînie că nu pot să-l mişte pe Cristophi. Fiecare simţea gîndurile celuilalt. Trebuie ca acest laş să plătească neapărat cu viaţa. Dar curajul să spuie cu glas tare osînda nu-l avea nici unul dintre ei.

Lungit, cu faţa în sus, pe aşternutul de paie, Bălcescu se gîndi că trebuie să înceapă să mişte satele dintre Breaza şi Ploieşti. Se învăluiră în pături şi încercară să adoarmă, dar fiecare simţea, după răsuflarea celuilalt, că nici vecinul nu poate aţipi. Caii schimbaţi erau duşi în grajd la căsoaia din pădure a Filipeştilor, ca să nu fie descoperiţi, din pricina nechezatului lor, cei ascunşi în pădure. Pînă la urmă cei doi aţipiră totuşi în mireasma tare a ierburilor.

•

Fură treziţi după răsăritul soarelui de către flăcăul cu cămaşa scurtă, peste iţarii strînşi pe pulpe, care aducea pe Dincă, îndreptat spre ei de la palat de către Elena Filipescu. Omul ei aducea şi obicinuita scrisoare, cum

şi o traistă cu de-ale mîncării. Ziua de marţi se vestea cu un potop de lumină.

Bălcescu se frecă la ochi, căci nu-i venea să creadă că omul plin de praf din faţa lui era chiar Dincă, de altfel mereu în uniforma lui de ofiţer.

— Omule, te credeam la Izlaz... Ce e cu dumneata ?...

Le povesti că a fost trimis de Tell, care ştia că locotenentul Cristophi nu se mişcă fără un cuvînt din partea lui... Că aşa le-a fost înţelegerea dintre ei. Scoase din căptuşeala chipiului o ţigaretă, după felul cel nou, adus de ruşi, adică pe trei sferturi carton alb. Înăuntru era un bileţel răsucit : „Locotenent Cristophi, scoală, dacă îţi iubeşti ţara. Este vremea..." Le mai aducea şi alte veşti, destul de neplăcute, de la Tell. Plecase de la Giurgiu spre Izlaz, fără să ia nici un om din batalionul lui. Nu avea încredere în căpitanii comandanţi de roate, fiind convins că printre ei se găseau chiar spioni. Se încredea numai în sublocotenentul Serurie, pe care avea să-l întîlnească la Turnu-Măgurele, şi în fraţii Racottă, care aveau o comandă de călăreţi la Zimnicea. Se bizuia însă mai ales pe compania lui Pleşoianu, care ţinea de altfel de Regimentul I de la Craiova. Îl ştia om hotărît şi ascultat orbeşte de oamenii săi.

Bălcescu ceru să li se aducă numaidecît caii şi trimiseră pe flăcăul acesta inimos, pe care Elena Filipescu li-l dăduse ca om de încredere şi legătură, să meargă pe furiş la Cristophi şi să-i spuie să vie din nou în crîngul de pe drumul Cîmpinei, unde a mai fost ieri, căci are veşti numai pentru el.

Se întîlniră către prînz. Cristophi, care nu dormise toată noaptea, scăzuse mult la faţă. Venise, deşi chinuit de presimţiri rele. Se uită neîncrezător la ţigara întinsă, apoi, la îndemnul lui Bălcescu, scoase biletul dinăuntru, îl citi şi încremeni, ca lovit de dambla, cu ochii în lacrimi.

— Nu poci... Nu poci să fac nimic...

— Este vremea, frate, uite ce-ţi scrie maiorul dumitale! strigă la el Telegescu. Este vremea, şi nu uita că te-ai juruit.

Cristophi tăcu îndelung. Vădit, parcă nu mai ştia ce să spuie, dar pe faţa lui rotundă, acum suptă şi gălbejită, se puteau vedea ca nişte umbre ale unor imagini, ele însele nevăzute, întrebările, regretele, deznădejdea de a se fi lăsat tîrît într-o asemenea aventură. Şovăise mult dacă să mai vie şi azi, şi pînă la urmă, convins că dreptatea şi logica sînt de partea lui, nădăjduind că ei în sfîrşit au înţeles, lăsase vorbă la cănţălaria comandei că se duce să vadă o fineaţă, pe care urma s-o tocmească pentru cei şase cai ai companiei şi pornise totuşi spre crîngul acesta de lîngă drumul Cîmpinei. Era subt poala unui codru de stejar un şleau de soiuri mărginaşe şi cam pipernicite, mesteacăni, aluni, arini, arţari, un plop şi destulă răchită, mai mult ramuri şi tufăriş încîlcit decît trunchiuri puternice, dar care alcătuiau în jurul lor, la un pas, un ascunziş întortocheat în care li s-ar fi pierdut uşor urma. O clipă, Cristophi se gîndi să sară printre lăstari, căci înţelegea, privindu-i pe cei doi, că un laţ se strînge tot mai mult în jurul lui şi va fi tot mai greu de desfăcut dacă întîrzie. Voia, totuşi, cu un soi de încăpăţînare, să se explice. I se părea că nu se poate ca pînă la urmă ei să nu înţeleagă. Dar nu mai ştia cum să înceapă şi tăcea îndelung privind înfipt un muşuroi de cîrtiţă, înaintea botului ascuţit al cizmei. Bălcescu aştepta, iar Telegescu, a cărui mustaţă mică se strîmba pentru că îşi muşca buzele, îl privi în ochi şi puse mîna încet, cu un suflu apăsat, pe plăselele întoarse ale pistolului de subt jileteca rotundă. Crezu că omul încovoiat sufleteşte din faţa lui nu-l vede şi aştepta mereu, gata să tragă, încuviinţarea din ochi a lui Bălcescu. Acesta, cu privirea lui de ascet, oblică, îl scruta mereu pe acel tovarăş sleit, în care ei puseseră

atîtea nădejdi. Neliniştit el însuşi de această îndelungată tăcere, Cristophi ridică bănuitor o privire buimacă şi văzu mîna lui Telegescu pe pistol. Înainte ca acesta să-l scoată de la brîu, el îşi trase sabia şi, lăsîndu-se în genunchi, i-o întinse cu garda înainte, lui Bălcescu.

— Nu cu pistolul... străpungeţi-mă cu asta, dacă socotiţi că eu am jurat ceea ce îmi cereţi şi că mi-am călcat jurămîntul... dar eu nu văz cum aş putea ca să fac cea mai mică mişcare cu oamenii mei fără să fiu ghicit de cei care mă urmăresc bănuitori... Nu vă închipuiţi cu cîtă greutate am venit aici... Din ochii lui mari, dar rotunzi, curgeau, alunecînd pe lîngă nas spre mustaţa tuşinată, şiroaie de lacrimi.

Bălcescu îl asculta îngîndurat, parcă absent. Telegescu, înţelegînd din privirea prietenului său că în clipa trecută un fulger s-a stins, lăsă mîna de pe pistol şi păru că se interesează mai mult de o codobatură, care se lăsase pe o ramură de arin, fără ca, în neastîmpărul ei, să ştie lîngă ce întîmplare de viaţă şi de moarte s-a oprit. Soarele era sus şi un miros de fîn copt se înteţea o dată cu năminiaza.

Cristophi îşi zise în gînd că stihia morţii a trecut alături şi, ca să răsplătească clipa lor de şovăire datorită căreia mai era în viaţă, convins că se poate apropia iarăşi de inima lor, începu din nou, de acolo de unde îl întrerupsese săgeata mută a spaimei, să-şi arate gîndul. Lacrimile îi curgeau acum slobode pe chipul rotund, care era încă palid.

— Încercaţi în altă parte, unde va fi mai uşor, şi apoi mă voi ridica şi eu cu oamenii mei.

— Dar ce se aude cu ciocănaşii? îl întrebă încet şi îndepărtat Bălcescu. Văz că nu ne vorbeşti de loc de ei! De ce nu te bizui pe oamenii care trudesc din greu şi cărora pentru munca lor li se dă abia cu ce s-o ducă de azi pe mîine? Le-ai vorbit vreodată? Ai încercat să

te apropii de ei? Vocea lui Bălcescu devenise treptat tăioasă, fără pic de prietenie.

Cristophi răspunse încurcat, încheindu-şi gulerul mundirului, pe care mai înainte şi-l desfăcuse, ca să nu se înăbuşe :

— Sînt puţini la număr — două-trei sute de oameni — şi pe deasupra nu au nici un fel de arme.

— Începe dumneata şi îşi găsesc ei singuri armele de care au trebuinţă... Bălcescu vorbea cu un soi de ciudă amestecată cu silă... Nu poţi să ni-i trimiţi pe vreo cîţiva mai dezgheţaţi dintre ei, să stăm noi cu ei de vorbă?

Telegescu ţîşni mînios, el care tăcuse cum nu prea tăcuse de multe ori în viaţa lui :

— Măcar asta să faci... Trimite-ne aci mîine doi-trei dintre ciocănaşi... Trimite-mi pe Floroiu şi pe Vasile al lui Uscă.

Dar Cristophi nu mai răspunse acum, căci privirea lui era întoarsă spre muchia de sus a văii. Se uita lung, încremenit, şi cei doi se întoarseră după căutătura lui.

Pe dîmbul dintre culmi, lîngă o cocioabă albă din marginea Brăneştilor, un pîlc de călăreţi cerceta valea.

Săriră toţi trei în lături, ascunzîndu-se după copaci.

— Ne-au înconjurat... V-am spus că vă caută în tot plaiul... Ce ne facem acum?

Ochii rotunzi, mustaţa tuşinată a lui Cristophi erau în tot o întrebare speriată.

Cei doi cercetară dealul îndelung.

Soarele le venea în ochi şi, cum erau departe, nu puteau desluşi dacă sînt dorobanţi sau soldaţi din cavalerie.

În căldura amiezii aerul fierbea între colinele cu codri de stejar ca un vin alb şi limpede. Cerul era înalt, albastru, şi cîţiva norişori încremeniseră în slavă, ca nişte fulgi albi.

Scînteiau la şase-şapte sute de paşi în vale şuvoaiele şi prundişul Prahovei, rupturile stîncilor cu straturi oblice, aşezate aliniat ca de mînă omenească.

Înainte de a se despărţi, Telegescu îi ceru din nou lui Cristophi să-i trimită măcar pe cei doi ciocănaşi, cunoscuţi ai lui.

— Trimite-mi-i negreşit... Şi mai bine azi, nu mîine... Azi, marţi, pe înserate... Cunosc drumurile ca şi ei...

— Cînd vor scăpa din salină.

— Li se dă drumul totdeauna înainte de asfinţit.

Munca în salină era grea şi nesănătoasă, iar ciocănaşii, muncitori cu ziua la tăiatul şi transportatul sării, izbutiseră să impuie contraccilor să le dea drumul mai devreme, mai ales că nu toţi locuiau în Telega, mulţi fiind din satele vecine.

Cristophi încălecă, se aplecă pe gîtul roibului său greoi ca să le spuie ceva, dar se mulţumi să dea din cap de două ori şi să salute. Telegescu şi Bălcescu se înfundară într-o viroagă umedă, aproape noroioasă, um brită de răchite peste care se înălţau, acoperitor, frunzişuri fremătătoare de plopi şi mesteacăn, amestecaţi. Merseră aşa cîtva timp într-o umbră umedă şi viscoasă care mirosea a ciuperci şi a melci.

După un dîmb le apăru în faţă trei puţuri negre, din care oamenii scoteau cu găleţile un lichid gros, negricios, cu reflexe albăstrii, care jur împrejur făcea mocirle ca puţurile cu apă. Oamenii, în zdrenţe greu de desluşit, care fuseseră şi ele cîndva cămaşă albă şi ţiari, răsuceau o funie pe un mosor gros de un cot, un fel de scripete care scotea o găleată neagră, plină, în timp ce se lăsa la fund alta goală. La unul din aceste puţuri, mai puţin adînc, cu malurile întărite cu bîrne lungi, un om călare pe un băţ legat cu o frînghie se apleca şi scotea găleată după găleată, pe care o trecea

unuia mai bătrîn; ca să o golească în butoiul din carul alăturat. Feţele lor, cătrănite de păcură ca şi zdrenţele, nu mai erau feţe omeneşti. Telegescu întrebă de departe prin semne dacă pot să se apropie. Un bătrîn în straie mai puţin murdare, care ţinea un fel de socoteală a butoaielor, îşi pipăi după învoiala ştiută mustaţa groasă şi căruntă, semn că era ceva îndoielnic pe acolo. Înţelese că nu trebuie să se apropie. Bătrînul nu-l cunoştea destul de bine pe negustorul cu un şerpar lat, burduhănos, şi cu faţa neagră lucioasă, stăpînul butoaielor şi poate şi al celor zece-douăsprezece care cu butoaie, care aşteptau să le vie rîndul, ca la moară. Lui Bălcescu îi plăcea în mod ciudat mirosul de păcură şi era încă un motiv pentru el să se abată printre oamenii aceştia care se arătaseră atît de iscusiţi prieteni, căci prin ei supravegheau drumul cel mare care trecea la vreo sută de paşi mai jos. Păcura avea multă căutare la oraş, mai ales la Bucureşti, folosită la unsul osiilor şi la făcutul masalalelor. S-ar fi putut ca negustorul s-o care şi la Ploieşti, unde un vienez deschisese un atelier cam rudimentar pentru rafinarea petrolului. În casele boiereşti se foloseau acum tot mai mult lămpile cu gaz.

Se ascunseră cuminţi după dîmb, şi bătrînul veni spre ei, cam furişîndu-se. Le spuse că nu e chip de trecut drumul cel mare spre Filipeştii-de-Tîrg, căci cutreieră locul soldaţi călări şi dorobanţi. Au trecut de două ori şi pe acolo şi le-au spus că dacă vine la ei unu Telegescu, ăl de a fost parucic, cu un tovarăş, să puie mîna pe ei, să-i lege şi să-i dea oamenilor stăpînirii. Le mai spuse că omul de la Filipeşti, cel care venise cu de-ale mîncării şi primeneli, nu-i mai aştepta la locul ştiut... ci ei să meargă în pădure pînă la o căsoaie părăsită, dar să nu intre în căsoaie, ci să mai meargă o sută de paşi, că vor da de un gorun mare, răsturnat de trăsnet. Acolo îl vor găsi pe el... pe omul de la Filipeşti.

În apropiere de locul arătat, după o colibă de lemn părăsită, îi aştepta într-adevăr omul Filipeştilor. Le aducea scrisori şi merinde, dar îi şi vestea că un căpitan şi zece călăreţi se aşezaseră de pază în tîrg, după ce cercetaseră palatul şi toate acareturile. În scrisoare, Elena Filipescu, speriată, îi sfătuia să nu stea mult în coliba din pădure şi le dădea o altă adresă, dincolo de Cîmpina, spre Breaza, ca să fie mai aproape de graniţă. Era adresa unui vameş, om de toată încrederea, al lor, al Filipeştilor, care nu numai că îi putea trece dincolo, dar le putea da şi paşapoarte pe nume străine. Îl găsise şi acest nume: Vasile Olduck. Îi cerea mii de „scuze" că nu poate să-l ajute mai mult şi-i arăta că suferă şi ea cînd îi vede urmăriţi ca nişte fugari, dormind prin bordeie şi ascunzişuri.

Privirea lui Bălcescu se înseninâ cînd văzu un paner mare cu nişte căpşuni cît perele.

— Ideea cu paşapoartele nu e prea atreiantă, dar căpşunele astea sînt straşnice... şi începu să aleagă dintre ele.

Omul lămuri, învîrtind pălăriuţa neagră în mînă, cam încurcat:

— Dar vedeţi că astea le duc la boierul Cantacuzino. I le-a trimis măria-sa.

Cărnoase, brobonate ca gutuile, de un roşu răcoritor şi umed, cu umbre verzi, fructele erau o ispită de nedevins.

— Fugi, de-aici, Dumitre... Astea sînt pentru noi... Da' a zis cucoana aşa, că să ai tu ce spune dorobanţilor care ne caută.... Cine să îndrăznească să se atingă de căpşunile Cantacuzineştilor...?

Începură să le guste lacomi, aşa, pe nemîncate. Nu merseră însă la Breaza. Hotărîră să rămîie aici în pădure peste apa Doftanei, chiar în coliba asta părăsită,

e drept, mai prăpădită încă de te uitai la ea, dar tocmai de aceea mai nimerită pentru mas noaptea.

*

Potriviseră așa lucrurile ca oamenii de la puțurile de păcură să doarmă cam în jurul colibei părăsite și să le dea de veste dacă simt ceva. Nu era nevoie să stea nimeni de pază, dar tot era mai bine ca ei să se afle între prieteni. De altfel, hotărîră să doarmă și ei afară. Își făcuseră așternutul între două clăi de fîn proaspăt cosit, care abia fusese strîns în ajun.

Noaptea asta de iunie era caldă ca în miezul verii. Bălcescu își aștepta tovarășul, dus să stea de vorbă cu cei doi cunoscuți ciocănași ai lui, și care încă întîrzia, deși se apropia miezul nopții. Mirosul de fîn copt și de fragi îl amețea plăcut altădată, dar acum nu se putea bucura de nimic. Luceafărul de seară ardea ca un nod de flacără albă între stelele palide ca niște ținte alămii, la o sulință deasupra dealului negru, a cărui coamă molatică, venită din înălțimile îndepărtate ale Comarnicului, se topea tărăgănat în jos spre Ploiești.

Îl copleșea sentimentul unei prăbușiri, ivirea unui neant în locul a ceea ce trebuia să fie și nu a fost. Cîndea atît de frămîntat și de nemulțumit, încît din cînd în cînd se trezea vorbind singur. În adîncul lui mijeau umbrele îndoielii și ale deznădejdii. Lașitatea lui Cristophi i se păru dintr-o dată simbolică. Bălcescu nu îndrăznea să privească întîmplarea drept în față, așa cum o bănuia, căci simțea că totul se răsturna în el însuși ca niște năluciri de binale crezute din greșeală ziditi aievea. Se iscă în el întrebarea de care credea că nu va fi atît de aproape : Dar dacă poporul nu se va ridica ? Dacă două sute de ani de lîncezeală națională vor fi închircit cumva în el acele mădulare care

fac ca un popor să fie popor ? De ce oare s-a prăbușit și încercarea lui Tudor ? Își simțea buzele uscate de fierbințeală și din nou vedea în minte chipul mare, greoi și înspăimîntat al lui Cristophi. Acest ofițer ar fi trebuit să facă el fapta dintîi, el din tot neamul românesc, dar nimic n-a răspuns în ființa lui, cum nu răspunde mîinii o orgă cu mașinăria stricată. Ce se rupe în făptura unui om cînd e să fie el cel dintîi, cînd sorții au căzut pe el să înceapă fapta care nu s-a mai făcut de un veac, două ? Acest Cristophi era un ofițer, un căuzaș afiliat al „Frăției", un om care știa ce legămînt face, atunci cînd îl făcuse... și iată-l că acum pus în fața clipei, nu mai e căuzaș, nu mai e revoluționar, și i se pare cu neputință să ție un jurămînt ca acela pe care l-a făcut. Fulgerarea scurtă a începutului de înfăptuire poate fi deopotrivă legată de neant, ca și de cascada nesfîrșită de fapte și răsturnări care înseamnă o epocă nouă, dar e legată numai de cîteva clipe. Ea poate fi ori una, ori alta. Acum se arăta că poate să fie doar o firească continuare a nimicului sterp care a fost, și pe care el, Bălcescu, l-a crezut cu sîmburele în el, neștiut, dar încărcat de rodul viitorului. Nu e. A dat învelișul la o parte și nu e nimic înăuntru.

Îl cuprinde mînia, dar numaidecît îl înmoaie șuvoiul gîndului. Ce a fost în făptura lui Cristophi mai puțin decît în aceea a oamenilor care au stat totuși în fața turcilor la Podul Înalt, la Călugăreni ? Și ei au făcut ceea ce nu se mai făcuse, de către ai lor, mai înainte. Ce se întîmplă cînd omul trăiește o viață întreagă la fel cu el însuși și iată că într-o zi i se spune să fie altfel decît a fost pînă atunci, decît au fost ai lui timp de două sute de ani... ? Ceva de neînchipuit în vremurile acestea care au pierdut chiar și amintirea altor vremuri. Și iar îl mistuie apa tare a îndoielii. Să fie oare sfîrșită făptura neamului românesc și acest neam să nu mai dăinuie decît așa cum mai dăinuie încă ramurile

unui copac pornit să se usuce ? Să fie cu adevărat sfîrşitul sfîrşitului ? O revoluţie este făcută din isprăvi nesocotite, îndrăzneţe, din răbufniri bruşte (care arată o îndelungată acumulare a răului), dintr-o fierbere atît de mare, că omul nu mai judecă ce se poate şi ce nu se poate imediat ! Dar Cristophi a reflectat şi, reflectînd, încremenea la gîndul că trebuie să-l aresteze pe Banov. I se părea un act de neînchipuit. Poate face un popor o revoluţie cînd există fapte care i se par, celui pe care au căzut sorţii să fie înfăptuitorul, de neînchipuit ? Privit pe faţa asta, totul e părelnic.

Desigur, trecerea este grea. Au fost cîndva, neîndoios, Rovine, Podul Înalt, Roşcanii, incursiile furioase, bărbăteşti, peste Dunăre, şi au fost Călugărenii, dar după aceasta ce-a mai fost ?... Lîncezeala molcomă în mocirla imperiului turcesc, în care pretendenţii luptă doar între ei pentru scaunul domnesc, însoţiţi fiecare cu o mînă de oameni care-şi încercau norocul o dată cu ei, cu o furie de otrăviţi de pofte şi cu o orbire îndrăzneaţă de oameni care cred primejdiile mai mici decît sînt, căci nu sînt în stare să privească nimic în faţă, iar vitejia lor vine din poltronerie, pe cînd faptele mari se cer făcute la rece. Au mai fost, e drept, haiducii, oameni deznădăjduiţi şi hăituiţi care nu mai aveau altă cale de ales decît ori moartea înceată, de neocolit în robie, fiindcă şi-au mîniat cîndva stăpînul, nefăcîndu-i pe voie, nefiind robi aşternuţi ca toţi robii, ori moartea crîncenă, dintr-o dată, însă după cîţiva ani de libertate şi de un trai oarecum mai omenesc decît pînă atunci. Au fost volintiri care au luptat alături de ruşi. A fost şi un Tudor Vladimirescu, cel părăsit de căpitanii lui. Aşa vedea istoricul în acea clipă ceea ce a fost şi îşi spunea că drept faţă-n faţă cu fapta, la rece, nemijlocit, de două sute cincizeci de ani, un om din neamul lui, atît pe cît îşi putea aminti în aceste clipe năucitoare, nu a stat. Nu numai un Pasvantoglu, dar

un singur turc călare băga spaima într-un conac cu şaptezeci de slugi. Un imbrohor venea cu trei gealaţi şi pleca în traistă cu capul domnitorului fără să-l supere nimeni.

Dar oare se ştie ceva cu adevărat ? În miezul istoricului din el mijea în noaptea asta înstelată, în umbra codrului, viermele tuturor îndoielilor cunoaşterii. Oboseala şi înfrîngerea sînt neîndoios o otravă care, ca un haşiş ticălos, amorţeşte făptura vie. Se întreabă cutremurat : La urma urmelor, oare Rovine, Podul Înalt şi Călugărenii au existat cu adevărat ? Nu sînt cumva o legendă, un mit ca atîtea legende naţionale ? O realitate înfrumuseţată, cum creează istoricii, citiţi şi ascultaţi, pe seama popoarelor care au moştenit tradiţiile culturale ale antichităţii ? Un nimic pe care ei în zelul lor revoluţionar vor să-l învieze, ca şi cum ar fi fost vreodată ?

Îl cuprinse o silă de el însuşi, se strîmbă în întuneric de parcă i s-ar fi strepezit dinţii şi se ridică de pe aşternutul de fîn proaspăt. Această gogire în îndoială îi păru lui însuşi netrebnică. Nu, el ştie că Podul Înalt şi Călugărenii au existat, de vreme ce după ce au cucerit Adrianopolul, turcii au pisat în loc, între Carpaţi şi Adriatică, timp de aproape două sute de ani, pînă ce au răzbit spre apus. Cine i-a putut ţine în loc două sute de ani ? Romînii, ungurii, sîrbii, albanezii şi bulgarii le-au fost în cale aici. Nu se putea trece spre apus cîtă vreme erau în coasta lor Corvin, Ştefan cel Mare şi Scanderbeg. S-au găsit prea devreme în faţa turcilor, asta e. Peste ei au trecut, dar apusenii s-au aflat în faţa unor năvălitori sîciiţi timp de două sute de ani în lupte locale, împuţinaţi în puterea lor de luptă, în avîntul dintîi... Sare de pe aşternutul de fîn şi se plimbă mînios pe el însuşi. Ah, pînă unde te poate duce lăsătatea în gîndire...

Păcurarul cel bătrîn vine, tîrîndu-se pe brînci, spre el.

— Boierule, nu vă supărați, nu mai vorbiți așa tare, noaptea se aude pînă departe... Io zic că e vremea să dormiți și dumneavoastră.

— Nu poci, bade, că mi-e greu... greu de tot...

— Auz că boierii ascultă privighetorile... mi-a spus fecioru-miu de la palatul lui Cantacuzin... Noi nu le prea ascultăm, că seara sîntem tare trudiți și cădem ca bolovanii, în greul somnului.

Bălcescu întrebă uimit și oarecum curios :

— Cîntă acum vreo privighetoare ?

— Păi au cîntat și socot că o să mai cînte. Mai au și ele cîteva zile... Le-ați speriat dumneavoastră adineauri, cînd ați început să strigați... Sînt mai multe, care își răspund... Ia auziți-le...

Se auzi într-adevăr o întrebare șuierată, repetată, uimită. Urmă o scurtă tăcere și din nou întrebarea precisă, limpede, aurie forfecă întunecimea nopții. Apoi începu o cascadă de întrebări și răspunsuri cînd gingașe și mînioase, cînd nebunatice, zvăpăiate. Bălcescu se lăsă furat cîteva clipe, dar deodată se auziră în noaptea răcoroasă, în care apropierea rece a munților se făcea simțită, unele țipete scurte, răgușite, parcă aproape omenești. Necunoscute păsări de noapte se chemau între ele, și privighetoarea tăcu înfricoșată.

Din prea numeroase motive Bălcescu nu iubea oratoria și nici nu-i iubea pe oratori. Dar gîndirea lui era dialectică, iar fraza era vorbită, în așa măsură, că răsunătoarele lui articole porneau ca niște monoloage interioare, dictate penei care le așternea pe hîrtie. Clocoteau de mînie și de patimă și pînă nu le scria, nu se putea domoli. Dar acum nu putea să scrie și, ca să se domolească, se așeză iar pe așternutul de fîn, cu mîinile subt cap, știind că nemișcarea îl ajută. Nu-l ajută de tot, oricum însă firul gîndului deveni mai curgător.

...Dacă Podul Înalt și Călugărenii au existat, și e sigur că au existat, atunci tot ce-a urmat de două veacuri încoace nu e decît amorțire, din pricina vitregiei vremurilor. E un somn care nu e numaidecît al morții. Ce a fost trebuie să mai fie. În sarcofagele egiptene s-au găsit boabe de grîu care au rodit după o așteptare de trei mii de ani. Gînduri de felul acesta s-au iscat în cugetul lui domolit unele dintr-altele încă multă vreme.

A încercat din nou, mai tîrziu, să aţipească, dar în zadar, căci acum îl neliniștește întîrzierea lui Telegescu. Simte în el un gol care fierbe uscat și nu-l lasă să aţipească. E departe de el toropeala binefăcătoare a împăcării cu neființa... Dintr-un colț al gîndirii lui se ridică, asemenea unei stele din umbra orizontului, un chip... Tudor Vladimirescu... Nu-și mai pune întrebări... Nu mai răspunde... Pînă la urmă fierberea din el se face treptat mai molcomă.

Telegescu a venit mult după miezul nopții. E uimit cînd îl găsește pe Bălcescu așteptîndu-l.

— Nu dormeai, frate ?

— Te-am cam așteptat...

— Bine ai făcut... ca să mai auzi și lucruri bune după cele ce ai aflat de la scîrba de Cristophi. Mama lui de ticălos... Ah, frate, să vezi ce oameni minunați sînt ciocănașii mei... La început le-am vorbit eu, de unul singur, vreun ceas și mai bine. Nici Floroiu, nici al lui Uscă n-au spus nimic. Eu vorbeam, și ei nu răspundeau o iotă. Telegescu rămăsese în genunchi pe așternutul de fîn, ca să-i vadă mai bine în lumina lunii fața lui Bălcescu. Vorbeam, frate, într-una, pentru că de la o vreme îmi era frică să tac... căci nu le prea vedeam fața și-mi era teamă să nu mă trăsnească așa cu vreun „nu" îndesat. Pînă la urmă am tăcut, ce era să fac ?... Atunci al lui Uscă a spus : ...„Apăi, dom-

nule, io zic să facem uite așa... Să mergem mîne seară, după ce ieșim din ocnă, noi și cîți or merge dintre ciocănași, spre Breaza... că la Telega e multă oștire și e mai greu... Miercuri seară ne împărțim și mergem din casă în casă... Sporovăim toată noaptea cu oamenii... Joi dimineață ne adunăm și pornim la vale, așa încet, cu gloata..." „Păi bine, bre, joi dimineață nu mergem în ocnă la lucru?..." a întrebat Floroiu. „Dă-o așa și pă dincolo dă ocnă... dacă încep să să ridice satele, s-a isprăvit cu ocna...", a răspuns al lui Uscă. „Așa măturăm plaiul dă la munte spre vale pînă la Ploiești... că în drum luăm și pă puțarii dă la păcură..." „Măi Uscă, dacă ne ies în cale ăia cu pușcile?..." „Ei și...? N-avem și noi ciocane și tîrnăcoape?... Dacă om fi două mii, ei omoară două sute trăgînd o dată și pă urmă pînă își umplu ei iar pușcoaiele alea ale lor, îi zobim dă-i facem piftie în sînge."

Bălcescu nu putu să asculte mai mult, căci i se umplură ochii de lacrimi.

— Frate Telegescule, poci să-l văz și eu pe al lui Uscă ăsta? În degetul lui mic e mai multă minte decît în căpățînele noastre...

— Nu poți a-l vedea acum, că nu putem merge la el acasă în noaptea asta, iar mîine dimineață va intra în ocnă... Îl vom vedea mîine noapte...

Bălcescu ardea de nerăbdare, și nici Telegescu nu prea avea chef să doarmă.

— Asta e, frate... Dacă izbutim să adunăm două mii de oameni la un loc, dar ziua, ca să se vază unii pe alții, apoi nu are Bibescu atîta oaste ca să-i poată împrăștia... Uscă ăla al dumitale scoate din viața lui înțelepciunea, cum își trage stejarul puterea din pămînt.

— Nu-i așa, frate? Dar vezi că noi am căzut, în aste două zile, peste Cristophi, nu peste Uscă... Da' să știi că eu tot îl spintec pe rîncaciul ăsta... Uite, bag șișul în el de la burtă pînă în gît.

Dar aprobarea pe care o aștepta de la Bălcescu nu prea veni, căci acesta ținea mîinile subt cap și întîrzie răspunsul. Își arătă gîndul după un răstimp, ocolit:

— Omule, aș vrea să știi un lucru... M-am gîndit mult astă-seară la Cristophi ăsta... M-am întrebat eu pe mine însumi, cum întreabă un judecător pe împricinat... Îți mărturisesc că nu mai mi se pare atît de vinovat... Cine are oare dreptul să spună, fără șovăire, că în locul lui ar fi făcut altfel? În ceea ce mă privește, mi se pare că la o asemenea întrebare nimeni nu poate răspunde în mod cinstit „da"... A... *dacă*... Însă între ceea ce e și între *dacă* e aceeași depărtare ca între viața asta și viața de apoi... Mă înțelegi?

Telegescu rămase într-adevăr întîia oară dator cu răspunsul... Adică spuse, cuprins de îndoială, numai:

— Deh!

— Ceea ce poți să știi în privința asta e doar ce trebuie să fie faptul moral, care este în stăpînirea omului ca ființă gînditoare, dar nu înfăptuirea fizică, fiindcă aceasta poate fi, e drept, dar e numai o singură dată și deci nu se poate închipui dinainte... Ea este în clipa în care trebuie să fie, ori nu este. Altceva nu e, și asta-i tot... Poate că ghicești ceea ce vreau să spun. Știi, amîndoi am fost într-o legătură și am stat la temniță pentru ea... Dar aci fraza se poticni. Dintr-o dată amintirea unor lașități de atunci îi înnegri cugetul. Numai după un timp legă iar gîndul... Dar atunci am fost surprinși înainte de faptă... Ce-am fi făcut dacă nu era așa? Știu eu?... Deseori, îți mărturisesc, am căutat să mă închipui în locul căpitanului de gardă — care era și scriitor — Alexandru Bestujev [1], în clipa în care, pătruns de răspunderea luată, s-a decis să pornească spre

[1] *Alexandr Alexandrovici Bestujev* (1797—1837) — scriitor rus, participant activ la răscoala decembriștilor din 14 decembrie 1825. Deportat, a murit în 1837 într-o luptă cu cazacii.

Piața Senatului, unde la miezul nopții se întîlnea cu ceilalți decabriști[1]... El a făcut ceea ce trebuia să facă, dar nimeni nu poate spune cinstit că ar fi avut și el tăria lui. Oamenii își închipuie prea ușor că și ei puteau să facă ceea ce au făcut alții... Eu zic : nu putem a spune ce am fi făcut noi în locul lui... sau cine dintre noi ar fi făcut cu același curaj ceea ce a făcut el atunci fără șovăire... Tell ? Ai văzut că s-a ferit de propriul lui batalion... Cine deci ?

Telegescu răspunse cu un soi de hotărîre :

— Pleșoianu... Și adăugă după un timp, răsfrînt în cuget : Am fost într-un batalion cu el.

Pleșoianu comanda pe Dunăre, la Gura Oltului, la Izlaz, roata a cincea din regimentul de la Craiova.

Urmă un răstimp de tăcere apăsată. Bălcescu, îndepărtîndu-se în gînd, își aminti dintr-o dată de acel locotenent uscățiv, înalt, cu umerii înguști. Își aminti de convorbirea avută cu el la Izlaz în acele trei zile, de la începutul lui april, cînd, întorcîndu-se înfierbîntat de la Paris, coborîse din piroscaf și străbătuse înfrigurat drumul de la Orșova la Izlaz, căutînd să aibă convorbiri de ultim ceas cu oamenii „Frăției". Era amărît că nu-l prinsese și pe Magheru la Caracal. Înainte de a se urca din nou pe vaporul austriac, mai întîrzie o zi, ca să-l poată vedea pe acest căpitan la Corabia. Îl întrebase hotărît : „Mergi cu noi... ori ba ?" Răspunsul fusese neliniștitor : „Merg, dar aș vrea să știu ce face Tell". Erau între sălcii în ostrovul din fața tîrgului, unde venise și Popa Șapcă... Își aduce aminte că răspunsul l-a supărat și că l-a întrebat tăios : „Vreau să știu dacă mergi cu noi, chiar dacă nu merge Tell...? Nu-mi plac «dar» și «dacă»..." Omul înalt, uscățiv, din fața lui, îi spusese

[1] *Decabriști (decembriști)* — revoluționari ruși care s-au ridicat împotriva autocrației țariste în timpul domniei lui Alexandru I.

punîndu-i mîna pe braț, ca și cînd ar fi făcut din nou jurămînt : „Eu, cu cei două sute de oameni ai mei, merg cu revoluția, orice s-ar întîmpla... Ce am jurat, am jurat... Dar ar fi mai bine să meargă și Tell cu noi..."

Telegescu aștepta încă să vadă ce gîndește Bălcescu, dar numai după o îndelungă tăcere îi auzi șoapta răspicată :

— Crez că Eliade, Tell și ceilalți se pot bizui la Izlaz pe acest Pleșoianu și roata lui. Dar lucrurile stau aici la Cristophi altfel decît stau acolo... Între Izlaz și Caracal e o poștă și jumătate... Iar la Caracal e Magheru, nu e Banov...

Telegescu întrebă cu un fel de fior :

— Și Magheru ?... Ce face ?... El are șase sute dorobanți oaste.

— Magheru ? Ce poci să-ți răspunz ?... Nu mai am curajul să judec oamenii decît în clipa faptei. M-ai întrebat ieri însă ceva și nu ți-am răspuns atunci la întrebare. E ceva de taină aici... Azi te cunosc ceva mai bine ca ieri și crez că îți poci spune... M-ai întrebat unde pleacă prietenul meu Arăpilă... Iată, îți răspunz : la Magheru.

Telegescu gîndi atît de viu, încît Bălcescu tăcu un răstimp, ca să nu-i tulbure întoarcerea din el însuși. Îl auzi repetînd numele lui Magheru, așteptă și apoi vorbi mai departe :

— Acum crez că acolo la Izlaz nu vor face greșeala pe care fu s-o facem noi aici... Vor nimeri gîndul temeinic al lui Uscă al dumitale... Care e un gînd mult mai vechi. E al Vladimirescului... Să pornești cu două mii de oameni dintr-un colț de țară și să mături ca o apă revărsată, crescînd mereu, tot ceea ce ți-e împotrivă. Cînd devin din nou istoricul care am crezut că sînt, știu că e deosebire între revoluție și complot. Dacă

nu este o grabnică prefacere de la zi la zi de întîmplări, la început simple încăierări, porniri de mînie ale maselor, pînă ce ele devin insurecţie — adică mari muvmenturi — apoi rămîne tot mai bun cazul pornirii dintr-un colţ al ţării... Stenka Razin [1] şi Pugaciov [2] au zguduit Rusia mai mult decît decabriştii, pornind cu gloatele înarmate de pe Don, de pe Volga.

— Dar revoluţia franţuzilor ?

— Acolo au fost întîmplări, cum am zis întîi, iscate unele dintr-altele şi din ce în ce mai insurecţioniste... Ceea ce i-am cerut noi lui Cristophi e altceva...

— Să-l aresteze pe Banov şi pe călăreţii lui.

— Ei bine, asemenea acturi hotărîte şi dezlănţuite dintr-o dată, ca din senin, au în ele o cruzime înspăimîntătoare, ceva care trece de puterile omului, ca să zic aşa. Ele cer o încrîncenare asemenea morţii însăşi. Iţi vorbesc ca istoric. Iureşul asaltului e ceva unde lumea merge înflăcărată, năvalnic, simţind fiecare cotul vecinului. Mai sînt, fireşte, capcanele, or surprinderea santinelelor. Există acolo, cît de cît, o ordine a morţii... Dar într-o încăierare dezlănţuită brusc, de la ochi la ochi, la rece, e ceva supraomenesc de necruţător... Se cere o voinţă fără margini. Astfel de întîmplări ostăşeşti sînt rare în istorie, căci în bătălii iscate în felul acesta nu e vorba de oarecare scandaluri monstre în care se bat oameni, orbiţi de furie, încolţiţi de spaimă, care scot cuţitul sau pistolul fără să-şi dea seama ce fac. Tăcu... Simţi un fior de răcoare şi-şi trase cerga miţoasă pe el.

Nu aţipiră decît în zorii zilei celei noi, de miercuri, care se ridica plină de întrebări.

---

[1] *Stepan Timofeevici Razin* — conducătorul răscoalei ţărăneşti din Rusia din anii 1670—1671.

[2] *Emilian Vasilievici Pugaciov* (1742—1775) — conducătorul răscoalei ţărăneşti din Rusia din anii 1773—1775.

ÎNTOARCERE SPRE O DUMINICĂ VIU ÎNSORITĂ

„Ceasornicul vremii nu e potrivit şi nu merge cu ceasornicul omului", gîndea Pavlicioni, lungit pe sofaua din ceardac şi sprijinit într-un cot. Era încă îmbrăcat în halatul vişiniu şi îşi rotea privirea în jos, departe peste vie, spre lac.

E o dimineaţă însorită, proaspătă, vie, e un adevărat început de sărbătoare această duminică din 6 iunie. Apa eleşteului e netedă şi răsfrînge ca o oglindă lumina soarelui înălţat de vreo trei suliţe, iar dincolo, pe malul celălalt, moara Fundenilor şi podul de lemn se văd atît de limpede, că se zăreşte pînă şi ruptura parapetului de scînduri putrede... Verdele cel viu al cîmpului, cel albicios al stufului, verdele negru al pădurii arată îmbelşugat tăria începutului de vară. Înspre apus, pe dîmbul mic, rîpos, care înaintează în apa lacului, pasc liniştit, în paza copiilor, vaci şi boi, cîţiva cai, care se smucesc împiedicaţi de două picioare. Cîteva oi au coborît, cu mieii după ele, pînă spre stufişul des al malului. La gheţăriile de lîngă ziduri, aici aproape, în stînga, se încarcă în căruţe mari, căptuşite cu scînduri şi rogojini, bucăţi groase de gheaţă, tăiată frumos astă-iarnă pentru hotelurile şi restaurantele din oraş, acelea unde vin mai ales călătorii străini... Totul e pace luminoasă şi vecinicie. Nimic nu arată că în oraş, în fiecare zi, mor de holeră patruzeci-cincizeci de copii, femei, bărbaţi şi bătrîni, că alţi o sută cincizeci-două sute se îmbolnăvesc şi azi, ca ieri.

Dar mai ales nimic nu arată ce s-a întîmplat astă-noapte, ce fierbere nevăzută (dar ştiută în toată fiinţa lor de către cei care sînt prinşi în mrejele revoluţiei, de căuzaşi ca şi de stăpînirea aprigă, reacţionară) grăbea orele.

— „Revoluția e în mers și nimic nu o mai poate opri", a spus tînărul acela, Bălcescu, gîndi cu glas tare Hagi Curti, care sta așezat cu un șold sprijinit pe parmalîcul pridvorului siniliu. Bun băiat, Rudi... Mi-a plăcut... Ce să-ți spui ? Mi-a plăcut... Da' unde o fi acum el cu soții lui ? Că era vorba să plece chiar azi-noapte. Și spuse tot pentru el însuși : Oricum, cel mai tîrziu azi-dimineață a plecat acolo, la Telega.

— Rămîne să vedem ce va face mai apoi. Ziua bună nu se cunoaște totdeauna de dimineață, fu de părere bancherul, care se credea bun cunoscător de oameni, cum se cred bancherii de obicei, devenit sceptic prin profesie.

— Ce va face mai tîrziu nu poci ști, dar, ce să spui mi-a plăcut... Aproape toți își pierduseră capul aseară, dar el, deși îl simțeai că e fierbinte, gîndea limpede. Asta e mult, Rudi.

Hagiul cugeta. Cînd vrea să cugete mai adînc, omul cu fața osoasă și negru-roșcată își răsucea puternic mustața neagră și subțire, care-și trimitea apoi sfîrcurile, scurte de altfel, în afară. Cealaltă mînă o ținea înfiptă în brîul galben, un taclit lat, care-i strînge anteriul de sevai verde ; și acesta era un fel al lui obicinuit. Hagiul avea uneori o duritate de vergea de fier, deși părea mlădios.

Cît era de cătrănit, State Dobrovici care, lungit pe canapea, grăbea mereu boabele de mătănii, izbucni într-un rîs care-i zgudui burta :

— Hî... hî... hî... mie mi-a plăcut ofițerul ăla cu mustăcioară răsucită. Al dracului rumîn, că e oltean, mi se pare... Cum i-a păcălit pă toți de ne-a scos de acolo grămadă, și încă păziți ?...

Rîdea gros, arătînd subt mustața căruntă și stufoasă caninii colțoși și galbeni. Apoi deodată se răci, căci își aduse aminte că necazurile lui abia au început și se uită îngrijorat în jur să vadă ce zic cei doi de un rîs atît de

nesăbuit. Dar aceștia erau întorși în ei înșiși și nu luau seama la el.

Ca mulți oameni grași, starostele tăbăcarilor nu credea în primejdie, dacă n-o vedea cu ochii lui. Dar atunci cînd o vedea, se speria rău... După ce plecaseră de la Licsandru Hergă, el și cu hagiul nu dormiseră acasă, ci se ascunseseră împreună cu Grădișteanu în gropile cele mari de nisip din marginea orașului, de lîngă biserica Sfîntu Ștefan. Le fusese frică să vie noaptea aici la prietenul lor, din pricina zecilor de dulăi dezlegați, din toate viile, care uneori săreau gardul noaptea și sfîșiau pe trecătorii întîrziați. De cum se luminase de ziuă însă o porniseră încoace. Știau că azi chiar, cînd va afla de căpitanul Costache și de dorobanții lui închiși cu lacăte în beciul birtului, aga Iancu Manu va turba și va aresta în dreapta și în stînga.

— Știi că l-au arestuit și pe Rosetti, nu numai pe căpitanul Teologu ?... Dacă nu l-o slobozi poporu, o să-i putrezească și lui picioarele înlănțuite în apă, cum a pățit Mitică Filipescu, spuse Hagi Curti, gîndindu-se la el însuși, dacă ar fi fost să fie prins de dorobanții Agiei.

Pavlicioni știa că a fost arestat Rosetti. Știa de aseară, de cînd, îndrăznind totuși, Ion Brătianu venise să se ascundă în vie, dar pe la zece seara, pe cînd erau încă răsfrîngeri vesperale, ceșoase, de lumină. După ce ținuse pe la opt seara împreună cu Rosetti un fel de adunare populară în cîrciuma lui Ulumeanu, de dincolo de barieră, unde drumul Pantelimonului iese larg din Cîmpul Moșilor, se despărțise de prietenul său, căci avea ceva de vorbit, spunea el, cu alt cîrciumar, de pe la Bariera Iancului, și peste vreun ceas se îndrepta spre casă, cînd îi ieși înainte o slugă credincioasă, care-i aduse un bilet grabnic de la Maria Rosetti. „Ascunde-te numaidecît... bărbatul meu a fost arestuit acum zece minute... l-au dus la cazarma din Cotroceni... Trimite-mi vorbă unde

poți fi găsit, ca să vedem ce e de făcut." Socoti pe loc că ăl mai bun ascunziș e la Pavlicioni, care-l primi bucuros și cu care stătu de vorbă toată noaptea. Acum, ascuns într-o odaie de lîngă cramă, dormea poate, cu o pătură pusă la singura fereastră a odăii.

După ce Hagi Curti se mai plimbă încă prin ceardac fără grijă, căci vederea nu era spre uliță, și ea mărginită de altfel de tufărișuri încîlcite de gherghini și măceși, ca să nu se vadă în vie, oftă lung și se așeză ostenit pe sofaua cealaltă, care făcea pereche cu aceea pe care era lungit acum într-o rînă Pavlicioni.

— Hei, Rudi, pe unde scoatem cămașa?

Pavlicioni zîmbi cu buzele lui de muiere, cărnoase:

— Hagiule, nu fi copil... Aici sînt și eu de părerea Bălcescului... Revoluția e în mers. Și nimic n-o mai poate opri. El are dreptate... Ne va scoate poporul... Totul e să ne opintim odată din toate puterile, ca să se sfîrșească mai repede. Nu la 11 iunie, ci la 9 iunie, adică miercuri, o dată cu Izlazul trebuie să pornească și Bucureștii...

Se auziră bătăi puternice în poartă și toți trei înremeniră. State Dobrovici, care părea cu cîteva clipe înainte nepăsător și curajos, se îngălbeni cît era el de stacojiu la față:

— Ce facem, Rudi? Dacă sînt ăia de la Agie?

Nu erau cei de la Agie. Era Gîțu, dogarul din Obor, un bărbat cu cap mare, cam uscățiv, cu nădragi și pieptar de dimie neagră. Era dogarul cramei lui Pavlicioni, dar mai ales era omul lui de încredere în mahala. Celălalt, mărunt și cu gîtul mîncat de scrofule, era un mămular, care-și avea negustoria alături de dogar. Pavlicioni, ridicat și mai mult într-o rînă, privi în curte și cam mirat că-i vede, le făcu semn să se urce pe la capătul pridvorului boit siniliu, căci numai așa se putea veni în ceardac.

— Ei, ce-i? Cum stăm? îi întîmpină grăbit, înainte ca ei să poată da bună ziua. Se temea acum ca ei să nu fi venit cu vreo veste proastă.

— Stăm bine... răspunse șovăielnic dogarul, învîrtind pălăria cu margini late ca de mușchetar în mîini, ca și cînd ar fi vrut să-și acopere cu ea burta.

Pavlicioni nu băgă de seamă ezitarea omului și se bucură:

— Stăm bine? Ei, bravos...

Dogarul legă încă și mai șovăielnic:

— Dă stat, stăm bine... Da' nu prea...

Arendașul, căci Pavlicioni luase în arendă vreo două moșii spre Snagov, cunoștea totuși prea puțin felul țăranului cînd el se codește, și dogarul era încă țăran, așa cum era o mare parte dintre mărginașii Bucureștilor.

— Mă, spune limpede, ce vrei să zici?

Atunci se vîrî în vorbă, hotărît, mămularul, care-și certă prietenul că nu spune ce gîndește.

— Măi omule, nu mai vorbi în bobote, spune-i fățiș boierului... că nu ne putem urni miercuri seară.

Pavlicioni sări de pe sofa și se apropie aproape mînios de Gîțu, care însă nu se feri de el, ci rămase așa moale.

— Cum? Nu putem urni oamenii? Ce vrei să spui? N-ai fost aseară la adunarea aia, așa cum ți-am spus?

— Am fost, cum să nu fiu?... răspunse Gîțu tot moale, și să vedeți...

— Ce să văz? Ai fost, ori nu?

— Am fost, cum să nu fiu?... Dacă vă spui că am fost, am fost...

— Ei, domnul Brătianu mi-a spus că a fost o însuflețire de nedescris, că lumea striga mereu „ura" și „să trăiască constituția..." E așa, ori nu e așa?...

— Așa e, cum să nu fie așa, dacă spune dumnealui? Însuflețire a fost, că strigau toți „ura" și-și spuneau că o să vie cu mic și mare la costituție... întări cu bunăvoință dogarul.

— Păi atunci e bine, mă Gîţule!... E foarte bine...

— Da, e bine... cum să nu fie bine, da' nu prea...

Arendaşul îşi ieşi din sărite:

— Cum „nu prea", mă dogarule?... Ce tot zici anapoda? Dacă Oboru se mişcă, nu mai am nici o grijă. Miercuri ţinem o adunare noaptea în Cîmpul Moşilor, în faţa grădinii lui Eliade, şi apoi pornim spre palat, aşa cum au hotărît conducătorii. Spune mai bine cum a fost aseară...

— Păi să vedeţi... a fost cam aşa...

— Ei, acum... „cam aşa"... Noi vrem să ne spui cum a fost... nu „cam" cum a fost...

— Păi, oi spune şi io cum m-oi pricepe.

— Hai, spune, cum oi spune, dar începe odată.

Dogarul îşi frămîntă puţin mustaţa, ca să-şi adune gîndurile, privind în podeaua ceardacului.

— Păi, a vorbit întîi un boier mai voinic, cu barbă cam bălaie şi ochi verzi, cam bulbucaţi...

— Era multă lume?...

— Era curtea plină, că puseseră vreo patru mese alături, şi boierii vorbeau urcaţi pă ele... da' unii şedeau acolo pă scaune... Am uitat să spui că s-a urcat întîi pă masă Ulumeanu, care a spus că au venit boierii să facă dreptate poporului şi toată lumea a strigat „ura" şi „să trăiască..." Şi băteau cu ciomegile — că mai toţi aveau ciomegi — în mese, în gard şi strigau după boieri, „să trăiască...", adică poporul. Pă urmă a vorbit boierul acela, cu ochi verzi, dă-i zicea lumea că-i prinţ. Acum io nu ştiu dacă o fi sau nu prinţ, dar aşa spuneau oamenii. El a zis că poporul vrea libertate, că nu mai trebuie să fie bogaţi şi săraci... că toţi trebuie să fie la fel, că trebuie ca toţi să-şi dea viaţa pentru sfînta libertate, aşa zicea... Că nu s-a născut boieru călare pă şa, iar omu sărac cu şaua în spinare; aşa zicea: „Fraţilor, aşa zicea el, unde nu e libertate, e moarte..." Lumea striga „libertate" şi lovea cu ciomegile în mese. Pă urmă

el, adică prinţul acela, cine o fi el, a vorbit şi dă biruri, a spus că dă ce s-au pus acsize, că dă ce să ia bir dă la ţăranii care intră cu carele în oraş?... Aici n-a mai strigatără nimeni „să trăiască..." S-a făcut deodată tăcere, că parcă îngheţaseră cu toţii. El îi tot da zor cu acsizele şi cu slobozenia aia să vie oamenii cu căruţele în oraş fără plată să vînză ce au dă vîndut. Ăi d-acolo au început să să uite unii la alţii, dar prinţul ăla, că aşa-i ziceau, îi tot da zor ca să nu mai fie acsize la bariere...

— Păi ce, nu-i zicea bine...? Ăsta e în programul nostru.

— Zicea bine, da' nu prea...

— Cum nu prea? De ce nu prea?

— Păi vedeţi dumneavoastră, erau acolo în grădina cîrciumii lui Ulumeanu numai cîrciumarii din mahala şi oamenii lor, toţi cu mîna pă cuţit mereu, aşa că...

— Aşa că...

— Aşa că vedeţi, lor nu le vinea bine... să să dăsfiinţeze, cum zicea, acsizele şi barierele, că, deh... cîrciumarii şi oamenii lor din asta trăiesc. La cîrciumarii ăştia dă dincoace dă barieră să adună în pivniţă tot spirtu, iar noaptea cînd le vine bine, oamenii lor îl trec în oraş, cu tot felul dă şmecherii, prin curţile oamenilor... Hei, au făcutără mulţi averi dă pă urma acsizilor astea, şi ei, şi bătăuşii lor. Aşa că, vedeţi...

— Dar ce rost au bătăuşii? întrebă uimit arendaşul, pe cînd ceilalţi doi ascultau tăcuţi şi întrebîndu-se unde vor ajunge lucrurile.

— Păi, fără bătăuşi nu să poate; că dacă ar trece toată lumea spirt pă furiş, n-ar mai avea preţ. Au pus ei şi aici un fel dă rînduială... Fiecare cîrciumar are drept să treacă prin anume loc, şi dacă vin alţii peste el, iese bătaie a dracului, că mardeiaşii ăia din nimic pun mîna pă cuţit... Că sînt spaima mahalalelor. Aşa că vedeţi, prinţul îi tot dădea zor cu scoaterea acsizilor şi

a barierelor, cum zicea el. Nu simțea că să făcuse o tăcere dă gheață, cum vă spui... Atunci unu a strigat ca dîn butoi dîn fundul grădinii: „Ce vrea ăsta, fraților?“ Atunci Ulumeanu, care făcea fețe-fețe, i-a spus ceva la ureche unui boier mai subțirel, cu păr creț și cu o bărbuță neagră și deodată s-a ridicat ăsta dă pă scaun și a șușotit ceva la urechea prințului, și pă urmă ăsta l-a lăsat să vorbească pă el: pă negriciosul ăsta subțirel cu bărbuță neagră, iar Ulumeanu a spus: „S-ascultăm și pă cuconu Iancu Brăteanu, fraților“. Și a vorbit Brăteanu ăsta, cum îl chema. Da dîn mîini al dracului: „...Frații-lor, a zis el, mi să pare că n-ați înțeles prea bine ce a vrut să spuie prietenul nostru Rosetti, vorbind despre acsize și despre barieră...“ „...A spus că vreți să le scoateți... a strigat iar glasul ăla mînios dîn fundu grădinii... Vreți să ne nenorociți...“ „...Nu, fraților, nici pomeneală dă desființarea acsizilor și a barierelor... dimpotrivă...“, a zis Brăteanu. „Prietenul nostru a vrut să spuie tocmai că nu trebuie să să desființeze acsizele.“ „A... așa da, au strigatără oamenii... Așa da...“ „El a vrut să zică doar că să să desființeze ăi care fac dă pază la bariere și să vă puie pă dumneavoastră în locul lor. Asta a vrut să spuie.“

Și ce să vedeți dumneavoastră, dintr-o dată oamenii s-au înveselit. „Așa... da... au început ei să strige. Așa mai putem sta dă vorbă.“ Și Brăteanu ăsta a spus mai departe așa: „Prin urmare, nu le desființăm... dar desființăm pă taxidarii dă la barieră, că sînt oamenii lor, ai boierilor... și vă punem pă dumneavoastră taxidari... că sînteți oameni dîn popor...“ Toți au început să strige iar „să trăiască“ și „ura“ și au zis că o să lupte pentru costituția aia... și loveau cu ciomegile.

— Păi atunci e bine, mă, dogarule, ce tot încurci tu lucrurile?

— Nu e prea bine, vedeți dumneavoastră, că au aflat oamenii din mahala ce s-a întîmplat aseară la crîșmă, că

io i-am văzut azi pă mulți la biserică și pă alții pă laviță și pă scaune prin fața prăvăliilor închise, cu locu măturat și stropit în față. Așa stau ei dă vorbă, să vedeți dumneavoastră, duminica, gătiți cu hainele bune și bărbieriți, că numai sîmbătă are omul timp să să bărbierească și el. Ei ziceau, negustorii, că nu mai vine nimeni dîn Obor, boierule, miercuri, cînd ziceți dumneavoastră, că negustorii dă p-aici nici nu vor să auză, spun că ei nu merg cu mardeiașii și cu huidumele alea lu Brăteanu ăla și ale lu Ulumeanu.

— Ascultă, mă, ce-i asta? Păi nu ăștia ai lui Ulumeanu sînt Oborul? întrebă înciudat Pavlicioni, pieptănîndu-și părul cu un pieptene galben, mic, de buzunar.

Aci Gîțu parcă se supără și el:

— Fugiți d-acolo, ăia sînt pacostea mahalalelor, stricați pă ei vorba dă pomană, dacă ziceți că ăștia sînt Oboru... Oboru e negustorimea și meseriașii care-și au averile și muncesc la rostul lor, nu e derbedeii ăștia, oameni fără căpătîi, borfași care ațin calea țăranilor ca să-i înșele, dă să unesc trei-patru inși dă fac scandal și altul fuge cu vita omului, ori cu porcul, dacă l-au îmbrobodit, și p-ormă merg dă să îmbată ca godănacii și să taie cu cuțitele, se iți acum dogarul, căruia de mînie îi juca omușorul ca un cotuleț de copil... Apăi dumneavoastră nu cunoașteți Oboru, dă ziceți că turbații ăștia, mereu cu mîna pă cuțit, sînt negustorii și meseriașii dîn Obor.

— Ei, negustori... Vai de capul lor, spuse disprețuitor Pavlicioni.

— Ce vreți să fie? Negustori. E o vorbă la noi în Obor. Cînd ai prăvălie... dă cîștigi, dă păgubești, tot negustor te numești... Fac și ei ce pot, dar cu mardeiașii și pungașii mahalalei nu vor să aibă a face.

Gîțu nu avea deplină dreptate. Scandalagiii mahalalelor nu erau turbați de loc, sau mai bine zis erau turbați cu socoteală, se prefăceau doar turbați, ca să bage spaima

în oameni. Nici cuțitul nu-l răsuceau prea des, ci numai atît cît să li se ducă vestea. Dar că erau pacostea mahalalelor, asta era adevărat, căci în mahalaua lor ei erau stăpînii... ei și oamenii stăpînirii. Luau ce le trebuia de unde le plăcea și nimeni nu crîcnea. Se îndopa, de pildă, cîte unul cu turte de icre tescuite și negustorul îl privea oțețit. Știa că pleacă fără să plătească.

— Măi, nea Costică, mă luași dă luni dimineață, ce Dumnezeu. Dă-mi un gologan acolo, să-mi fie dă saftea. Uite, ai luat un pumn dă turtă dă icre sărate dă crap.

— Du-te-n aia mă-ti cu safteaua ta cu tot. Vrei bani pă icrele astea împuțite ? Cînd oi da o măciucă tarabei ăștia, te satur io dă saftea...

Dar grosul cîștigului nu era pentru derbedei gustările și băutura neplătită, pe unde se nimereau la chef, și nici căratul spirtului, plătit scump, noaptea prin curți, pe la barieră, pe subt nasul dorobanților și al căpitanilor de barieră care luau și ei ce li se cuvenea, ci era pleașca zilelor de tîrg, marțea și vinerea. Atunci intrau cu carele încărcate sătenii din județ și mai departe, de pe drumurile cele mari, al Urzicenilor, al Pantelimonului, al Olteniței... Carele încărcate ca niște măguri, cu fîn ori paie, sau cu ovăz și orz, trăgeau în Cîmpul Moșilor, de se adunau mai ales toamna cîte trei-patru sute care, că numai de pe jos, din cele risipite, golănimea săracă putea să adune către seară, cînd se spărgea tîrgul, paie să-și umple prispa și cotețele, după ce le puneau să se usuce, că erau adesea cam ude. Caii și boii se vindeau în același timp în oborul de vite, cam la trei-patru sute de pași de Cîmpul Moșilor, înspre biserica Iancului. Aici erau conovățuri statornice, pari groși, legați cu vergele de fier. Pe maidanele dintre cele două oboare se ținea tîrgul porcilor. În zilele de tîrg bun guițau, se scărpinau, se tăvăleau pe jos turme întregi de rîmători, care ridicau un praf cît turla bisericii. Capre se aduceau rar, iar mieii se vindeau mai mult în piața cea mare, Sfîntu

Anton, de lîngă Ospelul comunal, între Mitropolie și Sfîntu Gheorghe.

Borfașii mahalalei erau mai toți și geambași iscusiți, știau să vîndă gloabele drept bidivii, care de focoși ce sînt nu pot sta locului. Le înnodau strîns cozile, le împleteau cu panglicuțe coamele și le băgau subt coadă tot felul de doftorii, potrivite cu socoteală, ca să n-o ia bietul cal razna, ci numai să joace pe loc, cu neastîmpăr, sau să alerge cînd i se dă drumul ca scăpat din praștie. Și gura nu li se oprea o clipă cînd țineau strînsă cu frînghia căpăstrului, ca o zăbală, falca de jos a calului, ca să-i încordeze gîtul.

— Aide, neică, nu mai sta... bate palma și ai să bem aldămașul... că așa chilipir nu mai găsești... Să fiu io al dracului dă mai găsești. Uite că mă jur... și își făcea un fel de cruce.

Omul șovăia, se mai scărpina în cap, se mai uita la cal... Atunci se ivea din îmbulzeala care se făcea totdeauna în jurul unei tocmeli unul cu o mutră mai străină, binișor înțolit, care intra în vorbă, cu înțeles :

— Cît ai zis, neică ? Trei sute dă lei ? Fugi d-aici... e scump... e scump, neică. Îți dau două sute dă lei pă calu ăsta... Atît face, și nu dau nici un ban mai mult.

Geambașul, parcă înjurat, se lua cu mîinile de păr, aproape răgea :

— Două sute dă lei pă roibu ăsta ? Așa te pricepi dumneata la cai ?... Aulică, mamă... peste cine am dat... Păi ăsta cu ochii închiși face trei sute dă lei... Nu vezi ce cal e... Mai bine îl dau pă daiboj.

— O fi bun, nu zic ba... Că să vede cît dă colo... dar și două sute dă lei sînt bani buni... Că am muncit pă ei pînă mi-au ieșit ochii din cap.

— Lasă-mă, nenișorule, în pace... că două sute dă lei mi-a dat și dumnealui... da' nu-l dau, să știu dă bine că-l mai țiu un an în grajd... că l-am crescut dă mic,

și iară îl juca, strîngîndu-i gura cu frînghia îndoită a căpăstrului, în loc de zăbală.

Țăranul știa că el nu dăduse două sute de lei, dar cînd vedea că străinul ăla se bagă peste el, avea și el ambiție.

— Uite ce e, neică... îți dau două sute douăzeci dă lei, dacă-i iei, bine, dacă nu, mă lipsesc, că mai sînt cai în Obor. O lețcaie nu dau mai mult, uite, mă jur!... Și-și făcea și el cruce.

Geambașul se lua iar cu mîinile de păr, dar rămînea o clipă încremenit și juca comedia răzgîndirii bruște.

— Ei, hai, fie și două sute douăzeci... bate laba aici... și ai să bem aldămașul... Ai luat un cal dă o să mă pomenești cît îi trăi... numai io știu cum l-am crescut... că așa era cînd l-am cumpărat. Și arăta cu mîna două palme de la pămînt. Ți l-am dat dumitale că am văzut că ai ochi la cai. Nu i l-am dat ăluia.

Bietul om avea să-l pomenească într-adevăr cînd avea să descopere acasă că a cumpărat o gloabă care nu făcea mai mult de o sută douăzeci de lei.

De altfel bidiviul nici nu era al geambașului măcar, era chiar al celui care se vîrîse peste om, dînd două sute de lei. Nici acesta nu-l cunoscuse pe geambaș de mai înainte. Se pomenise cu el în cale, la barieră, în zori. Crezuse că vrea să i-l cumpere... pe urmă se lămuri că e geambaș și nu vrea decît să-i facă samsarlîcul, dacă se învoiește... Omul își dăduse calul și apoi se învîrtea pe lîngă el. Cînd dăduse două sute de lei, vrusese să arate, după înțelegere, că la prețul ăsta poate să-l dea...

Mulți țărani după ce vindeau vita, ori ce aveau în car, pierdeau apoi tot în Obor toți banii la „uite popa, nu e popa", la care se lăsaseră prostește ispitiți, tîrîți de mardeiașii Oborului. Dar aici, de multe ori lucrurile ieșeau rău... că omul, deznădăjduit, cînd vedea că a pierdut vita și ultima lețcaie, își înfigea mîinile în beregata pehlivanului, a pungașului, și nu-l mai slăbea pînă nu-l

lăsa uneori mort jos, oricît trăgeau alți pungași de el, ori îl loveau cu pumnii în cap.

Totuși, zurbagiii ăștia, care băgau spaima în oameni, erau îndeobște și foarte fricoși, se fereau cu grijă cînd vedeau că s-ar putea să iasă latё... Chiar bătăile dintre ei erau mai mult spectaculoase decît ucigașe. Se izbeau cu bîtele și își aruncau și scaunele circiumii în cap, răsturnau mesele cu ce era pe ele, spărgeau galantarele, urlau, se tăvăleau pe jos, săreau pe fereastră, se încleștau unii de alții, mai ales cînd vedeau lumea care se aduna ca la bîlci în jurul lor. Țipau femeile și copiii speriați cînd îi vedeau pe cei doi-trei cu fața plină de sînge, cu cuțitele în mîini. Firește că uneori șișurile ascuțite nimereau și în piept și atunci se mai bocea vreo mamă, biata de ea, ori vreo văduvă proaspătă... Dar asta se întîmpla rar, și numai cînd erau muierile tinere ori fetele cele care-i atîțau. Căci ei erau și craii mahalalei. Se legau de nevestele oamenilor, fără rușine, și mulți bărbați cu frica în oase nu ziceau nici pis... Începuseră să se țină după moda boierească un fel de baluri, în locul horelor, pe la mahala. Li se zicea — Dumnezeu știe de ce — complecturi. Aici veneau craii, duminică după-amiază, cu nădragii negri vîrîți în cizme scurte, încinși cu brîul lat roșu, în care țineau cuțitele, șișurile fiind vîrîte în carîmb, cu cămașă înflorată cu rîuri de arnici, cu pieptar scurt negru, cu mustața răsucită și cu mușcată la ureche, cînd nu purtau cercel.

Cu mult mai afurisit lucru era însă cînd cuțitarii și derbedeii din altă mahala îndrăzneau să încalce, ceea ce socoteau cei de aici, drept un fel de teritoriu administrativ rezervat lor și numai lor. Firește, că așa de unul singur, nici un mardeiaș ori borfaș din altă mahala nu avea curajul să apară pe ulițele Oborului. Știa că dacă e recunoscut, prezența lui e socotită o sfidare și, fiind și singur, e înjunghiat pe loc. Așa că și atunci cînd ar fi fost să treacă pe ulițele altei „administrații", el găsea

cu cale că e mai cuminte să ocolească de regulă pe departe... Totuşi, cînd unii de prin Tei, ori de pe la Bariera Vergului, îndeosebi cînd erau şi puţin afumaţi, aveau chef să se încaiere şi mai ales să se mai giugulească şi cu alte fete decît cele din mahalaua lor, afacerea nu se încheia fără înjunghieri.

— Nea Mărgărite, nea Chiriţă... strigau alergînd pe uliţe cîte un cîrd de băieţandri speriaţi, care se jucaseră cu arşice, ori bătuseră poarca pe maidan. A venit Tebeică dîn Tei...

Nea Mărgărit ori nea Chiriţă încremeneau muşcîndu-şi buza de sus cu mustaţă cu tot.

— Unde-i, mă? Unde l-aţi văzut?

— Pă gura Oborului... sîntără vreo cinci inşi...

— Caută-i pă Tache şi pă Nod în Gît.

Bîntuia în cîteva clipe în mahala un zvon ca un suflu de spaimă. Alergau toţi, din toate părţile. Nu-şi apărau numai ibovnicele, îşi apărau ghelirurile, oile de tuns, traiul bun pe socoteala altora. Viaţa lor, cu alte cuvinte, şi ei ştiau bine asta. Acum nu mai era de glumit.

Pe cînd cei din ceardac îşi băteau capul că nu ştiau ce să facă, se ivi de-a lungul pridvorului siniliu un ins negricios, subţirel, cu ochii mari, cu părul creţ şi faţa lungă. Mai avea un fel de mustăcioară, ca un petic negru lipit subt nasul lung. Toate capetele se îndreptară spre el, uimite, întrebătoare. Pavlicioni însuşi nu-şi dete seama în clipa dintîi despre ce e vorba. Pe urmă se lămuri că e Ion Brătianu. Îşi răsese barba şi îşi luase cu briciul mustaţa aproape cu totul, chiar acum de dimineaţă.

Se vede că şi ascultase de după vreo uşă.

— Ce tot îndrugă dumnealui, frate? Habar n-are ce spune.

Nimeni nu-i răspunse nimic, căci mai ales Hagi Curti şi Dobrovici nu pricepeau cum putuse să se prefacă Brătianu, cunoscut lor ca tînăr serios, într-un soi de băieţandru cu vocea piţigăiată. După un timp Gîţu, mişcîndu-şi cam greu omuşorul, spuse ducîndu-şi mîna cu mîneca largă a cămăşii înflorate cu arnici, la falcă:

— Io, boierule, vă spui ce ştiu. Toată dimineaţa am stat dă vorbă cu oamenii... negustori şi meseriaşi, deh... ba şi cu precupeţii... aşa cum am făgăduit... Mi-au spus că nu o să vie nici unul la rivoluţia asta. Io ce să spui? Cum am cumpărat, aşa vînz.

Ion Brătianu îl fulgeră cu marii lui ochi negri.

— Şi de ce nu vor să vie?

— Păi, uite, nea Chiriac, dă o pildă... olarul a spus faţă dă toată lumea care se strînsese lîngă laviţă: „Păi cum vine asta, mă Gîţule? Noi gîndeam că să face rivoluţie, ca să scăpăm dă acsizari şi dă borfaşi, că nu mai poate să răsufle mahalaua din pricina lor... şi cînd colo, Brăteanu ăla al dumitale s-a înhăitat cu ei...“ Că aseară după ce au petrecut şi au plecat dă la crîşmă, toată seara au umblat vorbe numai despre asta... spuse Gîţu, care nu mai recunoştea, firește, pe Brătianu cel din ajun.

— Va să zică lor nu le intră în căpăţînă că facem revoluţia ca să scape ţara de boierii cei mari şi să fie libertate?... Doamne, grei mai sînt unii oameni de cap... şi Brătianu începe să se plimbe înciudat prin ceardac, trecînd din umbra deasă în lumina vie a amiezii, care da luciu feţei lui măslinii.

— Le-am spus şi io... Da' nea Chiriac mi-a spus că ce au ei cu boierii?... Că ei dacă merg cu rivoluţia, merg ca să scape dă huidumele astea dă acsizari... nu ca să fie daţi dă Brăteanu pă mîna ciomăgaşilor şi cuţitarilor.

Pavlicioni îşi plimba mîna peste craniul pleşuv, cu chica rămasă doar la ceafă, îşi frămînta îngîndurat buzele cărnoase, subt mustaţa neagră, tunsă scurt.

— Aici, domnule Brătianu, mi se pare că oamenii cam au dreptate... mi-e teamă că micii negustori și meseriașii din Obor nu vor merge cu noi.

Dar în loc să pară nemulțumit, Brătianu păru doar dezgustat.

— N-au decît să nu vie... Nu cu căcăcioși d-ăștia se face o revoluție... Nu m-așteptam, drept să-ți spui, ca nici dumneata, domnule Pavlicioni, să nu știi cu ce fel de oameni se face politică. Dacă sînt iuți de cuțit, cu atît mai bine... De așa oameni are nevoie națiа, nu de cei lipiți cu turul nădragilor de lavițele de la poartă.

Se încinse o discuție vie, mai ales că nici Hagi Curti nu fu de părerea lui Ion Brătianu.

— Or fi îndrăzneți bătăușii ăștia, zise el, dar nu sînt oameni pe care să te poți bizui. Mulți din ei sînt spioni Agiei și îndeobște ei merg cu cine îi plătește mai mult... Negustorii și meseriașii sînt mulți și, deh... noi îi cunoaștem... sînt oameni de nădejde.

— Da' vorba e cum să-i urnim? nu se mai putu stăpîni Pavlicioni.

Se priviră nedumeriți unii pe alții. Pavlicioni era îndeosebi foarte încurcat de întorsătura lucrurilor, și ca să se poată gîndi în voie, se prefăcu că se îngrijește de o gustare. Bătu din palme și se ivi la capătul pridvorului un arnăut, care aștepta să i se poruncească. Arendașul își frecă iritat trei degete, arătînd măsuța, și omul pricepu numaidecît. Pe urmă se așeză pe parmalîcul ceardacului, grăsuț și alb de tot în halatul lui vișiniu.

— Ei, ce facem? Și cum nimeni nu răspunse nici acum, el se întoarse către Gîțu, care i se părea acum omul care singur îi putea da un sfat: Ia spune, dogarule, ce e de făcut?

— Cocoane, io zic... adică vreau să vă spui... că dacă mă întrebați, io zic...

— Hai, spune odată.

Atunci dogarul spuse scurt și repede, ca un ce țîșnit din el:

— Io zic să vorbiți cu nea Tudor Fîșiotu. Dacă merge el cu dumneavoastră, atunci n-aveți nici o grijă: merge nu numai Oboru, ci și Delea toată, ba și Vitanu... că are trei feciori și șase gineri... nu știu cîți nepoți, oameni în toată firea, și pă deasupra fini și cumetri în șapte mahalale. Dă rușinea lui și tot nu rămîn negustorii și meseriașii acasă. Nici unul. Cînd zice nea Tudor, hai... e „hai".

Cei patru rămaseră mult pe gînduri, căci îl cunoșteau și ei pe căldărar. Știau că e om cu greutate mare în mahala, dar mai știau că e și cam ciufut, morocănos rău, că e greu să te înțelegi cu el. Feciorul îmbrăcat arnăuțește veni ca să pună masa între sofale. Și Hagi Curti și State Dobrovici mîncau acasă la ei „boierește", adică pe măsuțe mici rotunde, pe trei picioare, scunde, numai de o palmă, așezate chiar pe sofale... Pavlicioni se deosebea de ei, că la el se punea masa între sofale. Într-un lucru se asemănau, și cu ei toată boierimea și marea negustorime. Că la toți se mînca mult. La fiecare ospăț cu musafiri se aduceau la masă pînă la paisprezece-cincisprezece feluri de bucate și masa cu musafiri ținea de la prînz pînă seara.

O dată, cînd redactorii *Magazinului istoric* fuseseră poftiți la cină la Danielopolu, care era, cum zicea el singur, lăcomia întruchipată, Laurian se arătase uimit cît de mult mănîncă bucureștenii cu stare. O țin numai în ospețe și iar ospețe. El era de părere că un om din Apus ar privi cu spaimă asemenea risipă, care nu poate să nu aibă urmări și asupra caracterului și sănătății. Atunci Danielopolu, care era în fruntea mesei între două nepoate frumoase, așezate cam cu de-a sila lîngă el, căci bună-cuviință ar fi cerut ca acolo, în stînga și în dreapta stăpînului casei, să stea musafirele mai în vîrstă, dar omul nu se sinchisea de asemenea reguli, a izbucnit su-

părat în timp ce, ca un doctor în litere de la Lipsca ce se afla, bez faptul că era și mare negustor, tăia cu o știință și o îndemînare faimoasă curcanul umplut cu castane și stafide din fața sa.

— Ia nu mai compara, domnule dascăl, stările de lucruri din Apus cu cele de aci... Păi ce, se potrivește ce-i acolo cu ce-i aici ? Păi mi-aduc aminte de la Lipsca, de la München, de la Paris, că și acolo am fost de cîteva ori... Acolo, cînd vrea un bărbat să mai vază o femeie frumoasă și să schimbe cu ea cîteva vorbe, apăi o vede la teatru, că orașele au zeci de teatre, pline stup în fiece seară. O vede la bal, că sînt baluri cîte vrei, iarna, seară de seară, mascate și nemascate... Sînt concerte... Au început acum și curse de cai. Cu alte cuvinte e civilizație... Aci la noi în București sîntem ca la țară. Și, drăcia dracului, bărbații și femeile, mai ales cînd sînt tineri, vor să se vază mai de aproape... dar cum ? Că parcă sîntem în veacul de mijloc, așa sînt păzite femeile, închise. Noroc de botezuri, noroc de logodne, noroc de nunți, că se fac nunți, nu glumă, cu zeci de musafiri, unii găzduiți cu săptămînile... Atunci mai vede și bietul rumîn și altă muiere decît tot pe nevastă-sa, tot pe nevastă-sa, pe care-o vede de dimineață pînă seara, cînd adoarme.

— Noroc și de denii, adăugise nepoata oacheșă din stînga lui, clipind șireată.

— Noroc și de denii, întărise Danielopolu... Hei, cîte femei am cunoscut eu la denii, mai ales cînd eram flăcău. Hei, deniile ca deniile, dar toată nădejdea este la ospețele care se prefac în chefuri în toată legea... cînd joacă omul cu musafira care-i place, de duduie podeaua, și-i spune mai încet la ureche ce-i trece prin cap. De... ca la chef, unde se iartă multe. O dată, ca să mă apropii de o văduvioară care-mi plăcea mie, mi-am sărbătorit ziua nașterii la moșie o săptămînă, cu douăzeci de musafiri care n-au știut ce-i zi și ce-i noapte.

— Ce nevoie ai de chef, ca să te apropii de ele, unchiule ? îl întrebă făcînd gropițe în obraz oacheșa cîrnă, care nu era chiar nepoțică. Dumneata le agăți în prăvălie, unde stai toată ziua. Că dacă aduci și odicolon și vopsele de tot soiul, e ca să vie muierile să le vadă...

— Ei, altfel vorbește o femeie frumoasă în prăvălie cînd cumpără, și altfel la masă, la chef, unde te-nțelegi mai mult cu mîinile, răspunse eruditul rîzînd în barba-i scurtă, întoarsă în afară.

— A... am priceput. După ce le cunoști în magazinul dumitale, pe urmă le pofțești la chef. M-am lămurit, încheie rîzînd Laurian. Adevărul este, domnule, că bărbații și femeile s-au căutat și în veacul de mijloc ca în toate veacurile, numai că, după împrejurări, s-au căutat altfel, după loc și obiceiuri. Dar de căutat s-au căutat.

Bălcescu, care ascultase zîmbind, cu ochii aiurea, toată discuția, îl tachină și el pe dascălul latinist :

— Ei, ce vrei, domnule Laurian, nu poate să facă toată lumea ca romanii dumitale, care aveau pentru asta circurile uriașe, procesiunile, templele, iar pe deasupra și banchetele. Are dreptate într-un fel doctorul Danielopolu — îi spunea așa cu o pedanterie glumeață, ca să-l certe anume că prea uita că e și doctor în litere, nu numai negustor. Sîntem o societate cu moravurile veacului de mijloc, dar unde nu are dreptate, e cînd vede așa ușor semnele civilizației doar cînd e vorba de petreceri între bărbați și femei. Nici așa cu zece-douăsprezece feluri la masă, cu chefuri de zile întregi... Ce poți să aștepți de la o pătură de ghiftuiți... ?

Printre cei care se ghiftuiau puteau fi socotiți și Hagi Curti și mai ales State Dobrovici, căci Pavlicioni era silit de medici să fie sobru de tot. Se răzbuna pregătind mese copioase pentru alții. Acum, așa ca gustare înainte de prînz, porunci să li se aducă tot soiul de tăvi cu mezelicuri. Dogarul și mămularul, cînd văzură că se aduc

astfel de bunătăți, își ziseră că nu e cuviincios să mai rămîi cînd oamenii se așază la masă, și puțin rușinați dădură bună ziua și plecară. Dar și ceilalți mîncară astăzi doar din obicinuința de a îngurcita, fără chef, căci gîndul le era într-altă parte și se simțeau strînși în chingi. Erau tare îngrijorați, căci își dădeau seama că revoluția nu mai e joacă, așa ca pînă acum, cînd cuvîntul „revoluție" se vedea scris pe garduri, și era spus toată ziua atît de mult, că părea un cîntec de care le era de acum multora lehamite. Începutul arestărilor îi dezmeticise pe cei mai mulți. Cei cunoscuți de toată lumea ca fruntași înțelegeau că nu mai pot da înapoi, că „e lată rău", că averea și poate viața lor sînt acum în joc. Amintirea morții cumplite a lui Mitică Filipescu, acum șase ani, era încă vie de tot în mintea tuturor. Așa că Hagi Curti se hotărî:

— Frate Dobrovici, parcă dumneata ești rudă puțin cu Fărșerotu... Se prefăcuse doar că nu e sigur, căci altfel îl cunoștea bine și el pe Tudor Fărșerotu.

Pe starostele tăbăcarilor îl înfuria însă orice referință la această rudenie a lui cu căldărarul... Cu toate că nu mai erau acum pe aceeași treaptă, în tagma negustorească, el, coșcogeamite bogătașul, cu fabrică, vie și cîteva moșii, și negustoraşul din Obor, acesta se socotea tot un fel de jupîn al lui ca în tinerețe, și naș pe deasupra, și îl bruftuia tot timpul, aproape că aștepta să vie de sărbători și de ziua lui ca să-i sărute mîna.

— Știi bine, Hagiule, că am fost rudă, că răposata mea nevastă dintîi, Valeria, era nepoată nevesti-si, Reveca. Da' de cînd m-am însurat din nou, ne vedem rar de tot...

Hagi Curti, uscat și negricios, era acum tot numai cu ochii arzători... Vedea bine că tăbăcarul nu-și dădea încă seama ce primejdie îi paște și trecea de la spaime la nesimțire, așa, dobitocește.

— Ar trebui, frate, să mergi chiar azi să-l vezi și să-l dumirești despre ce e vorba. Arată-i că dacă izbutim să punem mîna pe putere, nu-l vom uita nici pe el și nici pe ai lui... Îl găsești în toane bune, că azi nu sînt numai Rusaliile, e și ziua lui, Sfîntu Theodot...

Tăbăcarul rămase cu mîncarea în gît cînd văzu ce-i cere cel mai bun prieten al său. Puse jos paharul cu pelin rubiniu și începu să se bîlbîie. Gîndul că trebuie să dea ochii cu căldărarul făcea să i se taie picioarele... Pe de altă parte, dacă hagiul, care-l cunoștea și el destul de bine pe oborean, stăruie atît de mult, înseamnă, se gîndi el, că e nevoie, că sînt semne de primejdie.

*

Theodot era romîn din Macedonia, dintr-un sat de lîngă Bitolia. Ai lui erau neam de păstori, dar niște rude trecuseră, acum aproape o sută de ani, în Transilvania și se apucaseră de negoț la Timișoara, Arad și mai apoi la Sibiu, unde ajunseseră oameni bogați și înconjurați de vază mare. Dintre ei au ieșit un episcop, cîțiva preoți și destui cărturari, dar și negustori de frunte. Patrioți, ei aduceau necontenit alți băiețandri din neamul lor, din jurul Bitoliei, ca să se lase de păstorit și să învețe mai întîi carte, apoi să pătrundă în tainele negustoriei. Nu izbuteau totdeauna. Nici cu Theodot n-au izbutit. Carte a învățat el ceva, nu mult... citea și scria cu destulă greutate, dar dorul lui de munte și de oi l-a dat gata. A fugit din prăvălia stăpînului și s-a făcut iar cioban, acolo în Ardeal. Unchii lui s-au învoit și cu asta, că aveau oi multe date în grija unor baci din Sălișteș, care cutreierau munții și uneori iernau dincoace departe, în bălțile Dunării. Ba, de la o vreme au început să cutreiere ținuturile de ierburi tari ale Dobrogei, nemaitrimițînd acasă decît socotelile și banii. Unul dintre baci și-a adus la Hîrșova și muierea cu două fete mici și cu doi băiețași, că pe alte două le lăsase măritate la Avrig, statornicindu-se în tîrgul dunărean. Asta era cam prin 1790, adică

acum vreo șaizeci de ani. Theodot, căruia baciul ardelean și ceilalți mocani dobrogeni îi ziceau Toader Fărșerotu, ca să-l deosebească de alți Toaderi, sălișteni, era cu inima prinsă de Reveca, una dintre fetele baciului, care era leită maică-sa, și venea a treia la număr, numaidecît după cele rămase la Avrig. Pe toamnă stau să se cunune. În vară se întîmplă însă un lucru care îl amărî, dar îl și îndîrji cumplit. Turcii, care erau în război cu rușii și se întăreau în cetatea Ismailului, dincolo de Dunăre, începuseră să adune zaherea pe capete, pregătindu-se pentru un asediu îndelungat. Adunau, din Dobrogea mai ales, tot ce găseau. Niște gelepi luară și cele trei mii de oi ale mocanilor sălișteni, dîndu-le în locul lor un petic de hîrtie. O treime din aceste oi erau chiar ale baciului și ale ciobanilor, dreptul lor sporit cu anii. Celelalte vreo două mii erau ale macedonenilor, bogătași din Sibiu.

Cînd văzură nemaipomenita pagubă, mocanii fură cuprinși de o mînie turbată. Baciul își trecu muierea și cei patru copii mai mici care erau cu el, cu luntrile peste Dunăre, la Făcăieni în marginea Bărăganului, iar el cu cei zece oameni mai de nădejde se luară pe urma oilor, tot chibzuind cum să le poată căpăta înapoi. Cel mai dîrz dintre toți era Fărșerotu ăsta, atunci un bărbat vînos și tare negricios, de vreo douăzeci și doi de ani, care așteptase cu nerăbdare toamna, ca să se însoare cu Reveca. Mergeau așa, urmărind norul de praf al turmei, tot bătîndu-și capul cum să facă să ia oile îndărăt. Ei erau vreo zece inși, e drept, vînjoși și dîrzi, dar nu aveau drept arme decît ciomegele lor, iar spahiii turci erau de trei ori mai mulți decît ei, călăreți bine înarmați, cu pistoale și paloșe. La Dunăre, turcii au trecut turma întîi în Ceatal și apoi au pus-o din nou pe plute mari, trecînd-o la Ismail. Au înțeles că acolo nu mai pot schimba nimic. Își mușcau pumnii de mînie tot

dînd tîrcoale cetății. Cînd trupele rusești s-au apropiat, ei se hotărîseră să se întoarcă acasă.

— Cu mîna goală? întrebă fioros Fărșerotu... O să rîdă și muierile de noi.

— Și ce vrei să facem? Cum o să luptăm noi cu turcii? dădu baciul cu pălăria lui mare de pămînt. Măi flăcăiandrule, ăsta-i blestem de sus, cu păgînii nu poți lupta, că ei sînt oamenii lui Antihrist.

Se opriseră pe un dîmb cu iarbă aspră, năpădită de alior și pelin, deasupra bălții celei mari, și dumicau pită cu slană, adusă în desagă.

— Cît despre mine, puteți să vă întoarceți și acasă. Io mă duc la muscali și cer sîneață, sabie, ce dracu mi-or da. Pînă n-oi ucide cu mîna mea cinci turci, nu mă las, că altfel mă arde fierea din mine.

Atunci s-au hotărît și ceilalți.

Au nimerit toți zece în armata generalului maior Kutuzov[1], un general voinic, dar cu un ochi acoperit cu un petic negru. Îl pierduse cu un an înainte la un asediu în Crimeia. Au fost primiți numaidecît și puși la muștru...

Dar cu cît se apropia iarna, lucrurile mergeau tot mai prost. Cetatea fusese înconjurată din trei părți, însă turcii, cam la patruzeci de mii, nici nu voiau să audă de predare, că erau grozav de întăriți. Rușii erau mai puțini, prost hrăniți, prost îmbrăcați, încercînd zadarnic să se apropie tot săpînd șanțuri. Oamenii mucezeau în corturi putrede, în gropi cu apă. Mocanii învățaseră meșteșugul armelor, dar învățătura nu le era de nici un folos, că se vorbea mereu că rușii își vor ridica oștirea și vor pleca îndărăt. Fuseseră vărsați la un regiment care poposise îndelungă vreme la Bîrlad, și în care erau și cîțiva moldoveni agățați așa, de ceilalți ostași. Dar la

[1] *Mihail Ilarionovici Kutuzov* (1745—1813) — general rus, unul din creatorii tacticii și strategiei militare moderne.

începutul lui decembrie se zvoni că a venit peste toată oştirea un comandant nou, ăl mai grozav general al ruşilor, Suvorov[1]. Oştirea s-a însufleţit într-o singură zi. N-a adus cine ştie ce hrană şi puşti cu el Suvorov, dar a poruncit ca în trei zile să fie izbită cetatea cu toată puterea, ca s-o cucerească negreşit. Coloana pe care o comanda generalul maior Kutuzov ataca dinspre răsărit, chiar pe malul braţului Chilia. Soldaţii aveau pregătite fascii de nuiele să le aştearnă peste şanţuri şi lopeţi ca să sape cu ele adăposturi, că aşa obicinuia Suvorov. Un batalion din regimentul venit din Bîrlad, în care erau mocanii şi moldovenii, a pornit la asaltul zidului prea devreme, de cum s-a ridicat la miezul nopţii întîia săgeată arzînd verde şi din pricina asta s-a găsit înainte atacînd singur dincolo de primul val, care era un val de avanposturi. Kutuzov i-a dat poruncă aspră acelui comandant să se întoarcă şi să se alinieze cu celelalte batalioane, dar comandantul acesta, cam zănatic, nici n-a vrut să audă de asta, aşa că nici generalul n-a avut ce să-i facă şi l-a lăsat în plata Domnului, să plece înainte, cînd s-a slobozit a treia săgeată verde. A fost o luptă crîncenă, căci erau bătuţi cu focuri din trei părţi. A căzut comandantul, au căzut aproape trei sferturi din oameni. Dintre mocani şase au murit, în frunte cu baciul, trei au scăpat, doi chiar de tot nevătămaţi, iar Tudor Fărşerotu a fost adunat de jos, din şanţul plin de morţi şi răniţi. Urcase zidul înalt de peste cincisprezece coţi pe o scară îngustă, izbutise să se suie sus pe parapet şi striga dîrz în romîneşte: „aici, aici"... Tocmai se luminase, şi încă bine, de ziuă. Învîrtea în mînă puşca lui cu spangă, strigînd mereu: „aici, aici". A avut timp să se întoarcă să străpungă un ienicer, căci ei luptau cu ienicerii aici, dar a fost împuns în piept de

[1] *Alexandr Vasilievici Suvorov* (1729—1800) — general în armata rusă, cunoscut mai ales prin victoriile repurtate asupra turcilor.

o suliţă, care l-a răsturnat jos în şanţ. S-a trezit a doua zi într-o ceainărie joasă, şi i s-a spus că sînt în mijlocul oraşului cucerit... în care au fost măcelăriţi douăzeci de mii de turci. Nu putea să mişte nici mîinile, nici picioarele, era oblojit mai cu seamă la piept. A venit către seară Kutuzov, care cerceta răniţii, de l-a văzut şi pe el şi i-a vorbit pe ruseşte. El n-a priceput nimic. I-a lăsat la căpătîi o desagă cu bunătăţi, pe care o luase dintr-un coş purtat de doi soldaţi. Prada fusese peste toate aşteptările şi era acum risipă de toate.

A doua zi a venit generalul cel mare, Suvorov... Răniţii încercau să se ridice de pe rogojini, strigau „ura", şi căutau să-i sărute mîna. El îi îmbrăţişa pe cei ridicaţi şi-i înjura spunîndu-le să stea jos. Tudor nu pricepea cum poate fi un general aşa mare, o babă încovoiată şi zbîrcită, fără urmă de barbă şi mustăţi, dar, e drept, cu pieptul plin de decoraţii. Kutuzov l-a arătat pe el şi i-a spus ceva în ruseşte lui Suvorov. Atunci s-a strigat să vie un moldovean şi a răspuns un rănit din colţ. Era chiar un ostaş de la Moldovenskaia, dintr-un neam tot de mocani. Suvorov a luat din mîna unui ofiţer o decoraţie, ca o cruce de argint, şi i-a pus-o lui pe piept, spunîndu-i că i-ar fi dat-o de aur dacă n-ar fi întors capul, în plină luptă, ca să-i cheme pe cei dinapoi... „Un ostaş nu trebuie să privească înapoi niciodată şi nici să-i aştepte pe cei din urmă", a zis generalul.

Cînd s-a încheiat pacea, răniţii au fost duşi la Nikolaev pe Nipru. El a zăcut un an, nu din pricina rănii de la piept care s-a închis repede, ci fiindcă nu izbutea să mai mişte braţul... se vede tot din pricina acelei lovituri de suliţă. Veşti de la ai lui avusese prin nişte pescari care fuseseră cu loturile lor pînă departe pe Dunăre. Află astfel că Reveca, socotindu-l mort, se măritase cu un grec de la Brăila, căci Ana, nevasta baciului, mai scăpase ceva din agonisita de la Hîrşova şi mai tîrziu

se mutase cu copiii de la Făcăieni în cetatea cu negoț bogat și schelă vestită.

Acolo la Nikolaev un doctor l-a învățat să se scalde în apă caldă cu foi de nuc, și a pus un soldat să-i înțepe spatele cu un cui înroșit în foc. Așa a început să miște mîinile. Pe urmă i-a spus să-și aleagă o meserie în care să folosească mult brațele. Era în gazdă la un cazangiu bulgar, care-i purta multă dragoste, om însurat, cu o droaie de copii, și mai întărindu-se, mai jucîndu-se, a deprins și el meșteșugul ăsta. A stat vreo zece ani, că devenise bun meșter, și mai ales se înzdrăvenise, precum fusese și înainte de război. Nu i-a plăcut totuși să rămîie cazangiu la șantierele de la Nikolaev, că nu-i plăcea milităria, și s-a făcut căldărar în marginea orașului. Pînă la urmă l-a biruit dorul de țară, dorul de tot ce fusese în viața lui și nu se împlinise... Se hotărî să se mute în București, dar nu se putu să nu se abată pe la Brăila, unde ajunsese copila de paisprezece ani, pe vremuri, cu care se înțelegea atît de bine. A găsit locuința Anei, o căsărie, căci făcea acum negoț cu brînză. Cînd a intrat în prăvălia de la față, joasă, acoperită cu olane, care era pe o uliță lungă de douăzeci de pași, chiar deasupra rîpei galbene, care se prăbușea în apele tulburi ale Dunării, a înghețat... Reveca, parcă mai copilă decît o știa, i-a ieșit înainte și l-a întrebat ce vrea. N-a știut ce să răspundă, a crezut că-și bate necuratul joc de el. Și-a făcut cruce cu limba în cerul gurii. Nu era Reveca lui, ci era alta, tot Reveca pe nume, nepoată, și le botezase pe amîndouă așa, o mătușă a lor, preoteasa din Avrig. Băcița Ana ceruse fie-sei de-acolo, după ce se măritase Reveca, să-i trimită nepoata la Brăila să o crească ea. S-au bucurat toți și s-au așezat la masă. Reveca, cea de demult, înștiințată de băiat, care acum avea șaisprezece ani, a venit și ea cu bărbatul ei, grecul... Era mulțumită de căsnicia sa, avea două fete și un băiat și era bucuroasă că-l vede în viață. Femeile din

neamul acesta erau un soi ciudat. Semănau toate, că de n-ar fi fost de vîrste deosebite, le-ai fi socotit gemene. Erau mijlocii de statură, dar largi în șolduri și în umeri, aveau capul mare și totul era mare în chipul lor, frumos și limpede : obrajii lați, ochii ca de viteluță, trași ușor spre tîmplele netede, nasul drept și gura largă cu dinți deși, mărunți, strălucitori, părul strîns la spate le era negru ca smoala. Trupurile, cu sîni mici, dar doldora, cu carne bine nutrită, cam greoaie, nu erau însă grase, și aveau în șolduri și pulpe tăria ugerului sănătos. Nu păreau chiar albe de tot, ci ușor umbrite, cum e cașul încercat de fum. Aveau sînii mici, dar făceau copii mulți. Fetele semănau toate cu mamele, iar băieții mai totdeauna cu tații lor, de obicei aspri la chip și osoși, că așa le plăcea sălițencelor astea să-și aleagă bărbații. Nu erau nici prea deștepte și nici prea focoase. La dragoste le era gîndul numai pînă cînd se măritau, că apoi nu mai știau decît de bărbat și de copii. Neobosite la treabă din zori și pînă în noapte, dar cam încete. Curate ca niște pahare și sănătoase totdeauna, căci se îmbolnăveau rar, dar e drept că atunci cînd cădeau la pat, nu duceau la boală, piereau fulgerător.

Privind-o buimac pe Reveca asta a doua, Tudor se simți mai tînăr cu zece ani. Nu pricepu cum s-a oprit timpul în loc. Cînd o întrebă dacă vrea să-l ia de bărbat, fata nu zise nu, și cu toate că el era cu optsprezece ani mai vîrstnic decît fata, nici Ana, bunica ei, nu zise nu.

Au venit la București, și el și-a făcut prăvălie înspre capătul Tîrgului din Afară, unde se mutase de curînd Oborul, căci fusese pînă atunci dincolo de biserica Sfîntu Pantelimon, nu departe de biserica Olarilor. Între Oborul cel nou și Cîmpul Moșilor, pe marginea uliței largi care le lega și care se lărgea uneori cît un maidan, se și înfiripase cu timpul o inimă de bîlci, cu un mare număr de cîrciumi, dar și cu multe prăvălii cu tot felul de mărfuri țărănești, pentru trebuințele celor care veneau

din satele vecine la tîrgurile săptămînale, marţea şi vinerea, cînd mahalaua era înecată de precupeţi.

Pe uliţa atît de largă, marfa era mai mult afară, arătată în şatre mari, puse în faţa prăvăliilor, o parte din ea fiind spînzurată în prăjini, ca să se vadă de departe. Astfel, zi de zi, sporea numărul cojocarilor, opincarilor, gabrovenilor, potcovarilor, cavafilor şi braşovenilor, al luminărarilor şi al găietănarilor, cu maghernițe de băcani şi pastramagii printre ei... Lîngă Cîmpul Moşilor erau în curţi lungi stivele mari ale chiristigiilor, iar în stînga lor, tot în curţi lungi, îşi ţineau vărarii şoproanele cu var. Puţuri cu cumpene erau la fiecare pas, după nevoile tîrgului. Theodot cumpărase un maidan mare spre gura Oborului şi îşi durase o casă cu spatele la drum, cu prispă şi parmalîc de lemn în curte, dar cu prăvălie la uliţă. Treburile i-au mers binişor şi căldărăria îi era plină de muşterii chiar în zilele celelalte, nu numai marţea şi vinerea cînd era tîrg. Ţinea legătura cu ai lui de la Sibiu, primea des veşti şi de la prietenii pe care şi-i făcuse la Nikolaev. Într-o zi s-a pomenit cu feciorul cel mai mic al bulgarului, cel atît de cumsecade, de la care învăţase meseria. Era acum un băieţandru de vreo optsprezece ani, nu vrusese să se facă în ruptul capului cazangiu, îi plăcea mai mult să şadă pe pat şi să coasă. Se făcuse cojocar. S-a aciuat pe lîngă Fărşerotu, şi acesta l-a ajutat să-şi deschidă o cojocărie de început chiar alături. Într-o vreme, cea mai mică dintre fetele Sarei de la Avrig, Valeria, care împlinise şi ea şaisprezece ani, veni la soră-sa la Bucureşti. I-a plăcut lui State, cum îi zicea pe aci lumea, celui fugit de la Nikolaev, şi a cerut-o de nevastă. Deşi era greoi la chip, butucănos, fata n-a zis nu... I-a cununat chiar Tudor, cum îi zicea toată mahalaua, afară de nevastă-sa care ţinea la Toader. Naşul a mai adăugat ceva şi de la el la zestrea miresei. State era mai tînăr, îi spunea cumnatului său nene Tudore, şi la sărbători îi săruta

mîna şi el, şi nevastă-sa, ca unui tată. Cînd a izbucnit din nou războiul dintre ruşi şi turci, al patrulea, cel care a ţinut din 1806 pînă în 1812, cojocarul lupta încă din greu cu nevoile, căci nu se pusese bine pe picioare, cu tot ajutorul dat de Tudor. Cînd văzu însă ce mare nevoie de marfă au armatele muscăleşti, se cam lăsă de cusut şi începu să facă negoţ. Împrumutase de la Theodot un mic capital şi, cum era poate singurul cojocar în Bucureşti care ştia bine de tot rusește, o mare parte dintre cumpărături se făceau de la o vreme numai prin el. La încheierea războiului era om cu stare, avea o ladă cu pungi cu aur. E drept că ofiţerul cu aprovizionarea cu care lucrase el s-a împuşcat mai tîrziu, dar pacea se încheiase şi lui nu au mai avut ce să-i facă. A sporit prăvălia din Obor, şi-a cumpărat un han, cu prăvălii la uliţă, lîngă Hanul Roşu, aproape de biserica Sfînta Vineri. Îi venea acum din ce în ce mai greu să se arate supus lui Tudor, care se înăsprise tot mai mult la chip şi devenise tot mai poruncitor. Nu ţinea socoteală că el a rămas un căldărar în Obor, în timp ce dumnealui, State, intrase acum în rîndul bogătaşilor. Parcă tot aştepta să-i sărute şi acum mîna. Rămas în Obor, el strîmba din nas cînd îl vedea acum pe State îmbrăcat ca marii negustori, cu anteriu, încins cu şal, cu giubea de pambriu şi cu şapcă, şi-i vorbea tot acru, de parcă nu i-ar fi înapoiat pînă la para cheagul împrumutat. Nu avu cu Valeria decît un singur copil, o fată, căci în anul următor naşterii, biata femeie muri de ciumă, cînd fu molima de pomină adusă de la Ţarigrad de oamenii care-l însoţeau pe noul domnitor Caragea-vodă. Reveca luă fetiţa s-o crească ea, laolaltă cu cele patru fete ale ei, Ana, Maria, Ioana şi Stana, dintre care cea mai mare avea acum doisprezece ani. Firește că tot mai venea să-şi vadă copilul din cînd în cînd şi iarăşi nu putea să plece numaidecît, trebuia să stea la masă, ca să nu-l supere şi mai rău pe ursuzul cumnat. Prin 1820 se însură a doua

oară cu nevasta de acum, Pena, fata unui negustor de peste Dunăre, așezat acum la București, mare toptangiu, care ținea în mîna lui aproape tot negoțul de gabrovenie. Naș îi fu de data asta unul dintre cei mai de seamă giuvaergii și zarafi din București, Petre Scurtu, mai tîrziu după ce fusese în hagialîc la sfîntul mormînt Hagi Curti, cu care, după ce întemeie fabrica din Tabaci, începu să facă, în tovărășie, negoț în mare și cu străinătatea. Cînd nevasta lui Hagi Curti fu răpusă de boală în timpul celui de al cincilea război dintre ruși și turci, cel din 1829, acesta nu se mai însură și, cum nu avusese copii, familia lui State îi fu și lui ca o familie. Cu toate acestea, acum cînd îi cerea să se ducă să-l vadă pe căldărar, pe care în zece ani, mai ales după ce se măritase și fata lui, nu-l văzuse mai mult de zece ori, i se păruse peste puterile lui să facă asta. Dar cînd și Pavlicioni fu de aceeași părere, nu mai avu ce să zică. Hagi Curti îi arătă că va merge și el, chipurile, ca să-l firitisească împreună pe Theodot de ziua lui. Se ridicară de la masă, acum cînd din ceardac văzură devale malul Imperului plin de lume, care se scălda laolaltă cu caii, aduși la spălat, și care nu bănuia ce spaimă-i frămînta pe ei. Se urcară într-o caleașcă a lui Pavlicioni, căci veniseră dinadins de dimineață cu o birjă, ca să înșele pe cei care îi căutau.

De la via lui Pavlicioni la căldărăria Fărșerotului nu sînt mai mult de opt, nouă sute de pași. Cum ai ieșit de pe ulița dintre vii (lumea le mai spune încă la toate pe un sfert din ocolul orașului „viile lu beizadea Ghica") dai în drumul cel mare al Pantelimonului și o iei pe gura Oborului pe lîngă puțul nou cu roată de lemn, găleată cu lanț și acoperiș frumos, țuguiat. După alte două puțuri dai de ulucile care înconjoară casa căldărarului, a cărei față nu este pe gura Oborului, ci pe drumul dintre Oboare. Răspîntiile largi ca niște maidane sînt toate măturate, că-i duminică. De prin 1831, de cînd a dat poruncă strașnică generalul Kisseleff (cînd cu holera, de au fost mutate de aici și pescăriile, și tăbăcăriile), numeroșii cîrciumari din jurul Oborului de vite au îndatorirea să măture sîmbătă seara și drumul, în fața cîrciumii. Așa că tot maidanul e curat în zi de sărbătoare, iar praful, așezat frumos, poartă urmele tîrnului ca niște pene mari, desenate.

Au oprit caleașca subt salcîmul înalt cît un stejar, care ascunde șatrele de la intrarea prăvăliei, de pe care acum, firește, s-a ridicat toată marfa. A rămas numai o căldare în vîrful prăjinii. În curte se intră pe un gît lung acoperit, și el, și casa, de un alt salcîm. Intrarea în curte e atît de îngustă, fiindcă atunci cînd Gligore, feciorul cel mic al Fărșerotului, s-a însurat, tată-său i-a dat un sfert din curte în lungime și i-a făcut și lui altă prăvălie în față, alături. Ograda însăși e o bătătură cît un bărăgan, iar în fund încă se mărește cu o livadă de caiși și vișini, de mult sterpi, roadă dînd numai cîțiva gutui ieșiți din vlăstari, generație după generație. Casa face cu prăvălia un soi de colț, adică în stînga, atît cît ține prăvălia, și încă șase-șapte pași e cu fața spre fundul grădinii, deci spre miază-noapte, apoi se întoarce în unghi cu fața spre răsărit. N-a fost, se vede, lucrată cum trebuie, fiindcă în cincizeci de ani i s-a lăsat, ca o pălărie pe ochi, acoperișul mare de șindrilă, iar parmalîcul prispei, uscat și crăpat de ploi, nu mai prinde boiala roșie ce i se dă din an în an.

Cînd să intre, cei doi văzură la o bragagerie de peste drum o figură care apoi li se păru ciudată.

— Ia uite, frate, parcă pîndește cineva dincolo, la bragageria aia, ce zici ? întrebă privind cu teamă State Dobrovici. Nu te uita dintr-o dată... Să știi că e vreunul de la Agie.

Hagi Curti zîmbi mucalit.

— Bre omule, și dumneata, de aseară numai ipiștați care pîndesc vezi pretutindeni.

— Frate, eu îţi spui că pîndeşte. Uită-te cu coada ochiului şi ai să vezi.

Hagi Curti se uită aşa pe furiş, dintr-o parte, şi-şi strîmbă mustaţa a îndoială.

— Nu, zău, parcă pîndeşte... Ba, pîndeşte al dracului, şi stă numai de florile mărului cu bragă dinainte; chiar se uită ţintă încoace...

TURNAVITU ŞI DRAGOSTEA LUI

Omul care sta la masa de subt umbrar a bragageriei de peste drum pîndea într-adevăr, şi încă pîndea încleştat, dar nu era de la Agie. Era, dimpotrivă, un om căutat de Agie, profesorul căuzaş Scarlat Turnavitu, care de azi de dimineaţă, după ce plecase de la Axente Sever, trecuse doar o clipă pe acasă ca să se spele pe faţă şi pe urmă se înfiinţase la masa de subt umbrarul din faţa bragageriei, înfruntînd cu un soi de inconştienţă primejdia de a fi prins de oamenii căpitanului Costache Chiorul, care şi începuseră să cutreiere ca turbaţi uliţele, arestînd în dreapta şi în stînga. Dar în duminica asta însorită de iunie nici ceasornicul căuzaşului nu mergea în timp cu întîmplările. Era şi el alunecat, căzut razna într-o lume a lui.

Bragageria era un fel de magherniţă, partea de la uliţă, s-ar putea spune, a unei cocioabe, care sta într-o rînă peste drum de prăvăliile căldărarului şi a feciorului lui. Era înghesuită între prăvălia unui lumînărar şi aceea a unui bărbier, cu briciul mare de lemn jumătate deschis deasupra uşii. Cu umbrarul larg în faţă, magherniţa părea mai arătoasă, cu cele patru mese de brad ale ei înguste, abia date la rindea, cu picioarele bătute în pămînt, fiecare cu două laviţe mici de o

parte şi de alta, cu un galantar pus pe una din mesele strîmbe, cu pricomigdale, acadele, rahat, floricele muiate în sirop şi atîrnate pe sfori, bigibigi, cîrnaţi trandafirii, adică făcuţi din miez de nucă, îmbrăcat bine în sirop gros de trandafir, pătaţi bineînţeles de muştele care nu voiau să se lase prinse toate de hîrtia cu lipici galben aflată deasupra galantarului.

Subt umbrar nu mai era nimeni afară de Scarlat Turnavitu şi stăpînul bragageriei, un turc uscat, înalt şi mustăcios, cu poturi găietănaţi, strînşi de la genunchi în jos, ca tuzlucii, şi cu picioarele goale în calevri de lemn şi toval. De dinainte de Paşti, Scarlat Turnavitu era nelipsit dimineaţa, duminica şi în zilele de sărbătoare de la postul lui, ba uneori şi după-amiezele, în timpul săptămînii, cînd nu era curs la şcoala de la Radu-Vodă. Pretindea că aşa bună bragă ca aci în gura Oborului nu se găseşte nicăieri în Bucureşti şi venea tocmai din Dobroteasa ca să bea cîte şase pahare butucănoase, de sticlă groasă, aşa că începuse lumea să-l ia la ochi, căci se aflase despre asta chiar pe la şcoală şi el simţea nevoia să lămurească lumea, ca să nu-l socoată ţicnit.

— Braga asta e la fel cu berea voastră, măi Axente, da' e acrişoară şi rece. E mult mai răcoritoare. Şi e parcă şi ceva mai groasă, nu e chiar apă goală ca în alte părţi.

Bragagiul, care nu era bătrîn, deşi avea părul sur, văzîndu-l atît de des pe acest muşteriu la el, se mirase la început, dar pe urmă cînd profesorul cu bărbuţa ieşită în faţă şi cu ochi de viezure îi cerea al şaptelea pahar de bragă, aproape că se supăra:

— Asta nu bun, bre, atîta braga la tine. Asta faci rău... Asta umflă la burta...

— Asta-i bragă bună, turcule, nu face rău. Aşa bragă nu-i în Bucureşti, şi pe urmă e foarte plăcut subt acest umbrar.

— Bre, tu dai bani mult... tu faci la mine aliş-veriş, dar asta nu place, bre, la mine... Parale cîştigă omu greu... Nu trebuie dai tot pe braga.

Turnavitu rîdea încurcat, dar nu avea ce face. Se gîndise într-o vreme să nu mai ceară de loc bragă, dar făcea figură şi mai proastă, căci acolo în gura Oborului, în dimineaţa de sărbătoare, cînd toate prăvăliile celelalte erau închise şi tarabele goale, el singur la o masă, aşteptînd fără nimic dinainte, bătea şi mai rău la ochi. Încercase şi să stea cu un singur pahar de licoare nisipie dinainte toată dimineaţa, dar atunci îl băga în bănuieli pe bragagiu, căci bineînţeles nu mai era valabil pretextul cu băutura cea grozavă, dacă o lăsa în pahar să bîzîie pe deasupra ei muştele. Ar fi fost prea vădit că nu vine acolo pentru bragă, ci vine pentru altceva cu totul deosebit, şi asta n-ar fi vrut să se ştie însă în ruptul capului. De aceea era tot timpul nervos, neliniştit, întorcea capul în toate părţile, pîndea cu ochi de viezure şi îşi chinuia bărbuţa cam roşcată. Şi nici măcar nu avea întotdeauna norocul s-o vadă, căci Tincuţa pleca uneori mai devreme la biserică, ori, dimpotrivă, nu se ducea de loc. Uneori ea pleca la rude la masă, dar atunci ieşea din curte cu tată-său, popa Dumitru, şi maică-sa, cocoana preoteasă, împreună cu ceilalţi patru, fraţi şi surori, mai mici, şi nu numai că nici vorbă nu putea fi să se ia după ei, dar trebuia să se furişeze cît mai curînd după galantar, ba chiar să ţîşnească în prăvălie, pretextînd că vrea să plătească repede ori să caute ceva, ce, nici el nu prea ştia ce, de se uita bragagiul la el ca la un apucat, numai să nu-l vadă tatăl fetei care nici nu voia să audă să-şi dea fata, care nu împlinise cincisprezece ani, după un profesor cu şaptesprezece ani mai în vîrstă decît ea.

Aşa se chinuia de multă vreme, bătînd uliţa, aşteptînd la bragagiu, căci unde ar putea un bărbat să întîlnească o fată de familie mai înstărită, în vremea

asta în Bucureşti? Erau toate ferite cu mare grijă, căci vorba lui Tase chiristigiul, ginerele cel mai vîrstnic al Fărşerotului: „Flăcăului dacă-i cade căciula în drum, o ia şi-o ridică... da' cu fata e altceva". O fată nu-şi întîlnea decît vecinii, întîmplător şi destul de rar, căci oricum în decurs de ani de zile era de neocolit o asemenea întîlnire şi de cele mai multe ori din această pricină ele se măritau cu flăcăi de pe aceeaşi uliţă, de aceeaşi stare cu ele. Altfel se măritau prin peţitoare, îndeobşte rude care puneau totul la cale, cam fără ştirea celor tineri. Dacă Scarlat Turnavitu ar fi avut norocul să fie poftit la acele ospeţe care erau unicele prilejuri cînd bărbaţii şi femeile tinere, ori fetele se puteau vedea şi-şi puteau vorbi cu multă bunăcuviinţă şi uneori, cînd ospăţul devenea chef, bine potrivit de către cel interesat, chiar cu mai puţină bunăcuviinţă, ar fi fost cu totul altceva. Acum, de pildă, cînd curtea lui Tudor Fărşerotu era plină de musafiri veniţi de ziua lui, Scarlat Turnavitu se gîndea amărît că ar fi putut s-o vadă ceasuri întregi pe Tincuţa şi poate că i-ar fi şi vorbit. Gîndul ăsta îl înnebunea prin simplitatea lui, şi totuşi era de nerealizat, căci era de neconceput ca popa Dumitru să îngăduie ca el, Scarlat Turnavitu, să se afle la un loc cu fiica lui. Feciorul popii de la Zăvoiu Dihorului, după ce sfîrşise şcoala de la Sfîntu Gheorghe, avusese noroc să se bucure de bunăvoinţa arhimandritului Ioasaf Snagoveanu, prieten cu tată-său, care, văzîndu-l bun la carte şi prinzînd dragoste de acest tînăr plin de rîvnă, obţinuse pentru el postul de paroh la Sfîntu Ioan, aşa că grăbiră formalităţile hirotonisirii, începînd, firește, cu însurătoarea, aşa cum cer canoanele pentru preoţii laici. La douăzeci şi doi de ani era astfel însurat cu a patra dintre fetele căldărarului şi avea pe Catincuţa, iar Scarlat Turnavitu nu era acum decît un burlac bătrîn, care nu mai avea dreptul să asculte suspinele unei fete crude, şi de care o copilă de

paisprezece ani trebuia ferită ca ochii din cap ; cu atît mai mult, cu cît, dintr-o ușurință și greșeală a sa, popa Dumitru mai pricinuise în familia lui și a preotesei o mare nenorocire de acest fel, aducînd prin casă pe la el pe consăteanul său, atunci unterofițir în regimentul III de infanterie, Simion sin Firu, feciorul Firului de la Zăvoiu Dihorului. De cum aflase de această înflăcărare nesăbuită a colegului și prietenului său pentru fata lui, popa Dumitru se arătase de neînduplecat.

Scarlat Turnavitu o văzuse întîia dată pe Catincuța, Tincuța cum îi spuneau vecinii, într-o duminică după-amiază, să fie de atunci un an și mai bine, în iarna de dinaintea focului cel mare de la Paști. Popa locuia în casa parohială de la Sfîntu Ioan și în vremea aceea poftea pe unii dintre colegii săi, dascăli la Sfîntul Sava și la școala de la Sfîntu Gheorghe, duminica după-amiază la el acasă, așa ca să mai discute în jurul unui pahar de vin despre știință, istorie și literatură, dar mai ales politică. Erau, în felul vremii, însetați de a se lumina. Scarlat Turnavitu era în ziua aceea poftit întîia oară și de aceea venise mai devreme, pornind, pe un viscol care încovoia totul, din odaia lui rece de burlac, fiindcă toanta de slujnică a proprietăresei nu prea știa să mai vadă de foc după ce-l aprindea. Străbătuse în lung Ulița Văcărețtilor și o parte din Podul Tîrgului din Afară, pînă să găsească o sanie, căci era lăsata secului de brînză și umbla lumea forfota în toate părțile cu tot viscolul. Ajunsese cu obrajii înroșiți și umezi de fulgii de zăpadă topiți pe ei. După ce îi deschisese o slujnică ușa de la marchiză, se trezise în sala din mijloc cu un soi de arătare ca din povești. Tincuța crezuse că a venit Axente Sever, pe care ai casei îl socoteau drept un fel de rudă, fiind ardelean ca bunica ei, prieten cu bunicul. Rămăseseră așa surprinși față-n față, ea privindu-l mirată cu ochi mari de

căprioară între genele negre întoarse, căci nu-l mai văzuse niciodată, neștiind ce să facă, el încurcat de paltonul care mai atîrna încă pe el, fistichit de atîta frumusețe. Purta o rochiță după moda apuseană de culoare albăstrie, pe care nu o punea decît cînd se ducea la bunicul ori la rudele obicinuite, și era dreaptă ca o tulpină de brad tînăr. El se știa urît, dar se vede că, înviorat la obraz de viscolul de afară, arăta bine sau poate îi stătea bine așa fistichit, că fata i-a zîmbit ușor, fără să-i arate dinții, doar mirată, însă de loc zăpăcită, și l-a poftit cu o liniște gingașe în odaia cea mare din față, rugîndu-l, cu un glas care l-a înfiorat. să aștepte. A fost totul ca pe altă lume în după-amiaza aceea de duminică : lumina roșiatică a candelelor, pîlpîirea luminărilor în sfeșnice, icoanele îmbrăcate în marame, multele scoarțe și pe pereți, și pe jos, pozele de la Ierusalim și de la Muntele Athos, o gravură nemțească, toate pluteau în seara aceea într-o lumină de legendă. Cînd au venit pe rînd și ceilalți musafiri, dascăli, doctori, și mai tîrziu unchiul, căpitanul de barieră de la Șoseaua Vergului, cucoanele s-au ales într-altă odaie mare, iar bărbații au rămas între ei. Fata a pus peste rochie un șorț albastru cu picățele albe, ca să nu-și pateze rochița, și aducea tăvile cu plăcintă, cănile de sticlă cu vin. Mamă-sa ținea ca fiica ei cea mare să fie, și să și arate că e o bună gospodină. Scarlat Turnavitu o privea aiurit cum se mișca sfioasă, dar îndemînatică și cuminte, și așa privind-o, cu toate că abia-și atingea buzele de vin, parcă era beat. Ceea ce îl uimea îndeosebi era că, deși se știa urît, de aceea nici nu avusese curajul să se însoare după dorința lui, îi surprinsese de vreo două ori ochii mari ai fetei întorși, între genele lungi, spre el. De fericire, profesorul parcă plutea la cîțiva pași de pămînt, ca în vis.

Afară viscolul zguduia ferestrele, iar în casa asta plină de lucruri aromitoare, cu ușa de la sobă deschisă

ca să vină rumeneala jăraticului, totul era cald și bun. Cînd popa Dumitru, care pusese ochii pe un elev al lui de la școala bisericească de la Sfîntu Gheorghe, ținu să sublinieze însușirile de gospodină ale fetei și spuse, poftindu-i pe musafiri să mai ia din plăcinte, că sînt făcute de Catincuța, dascălul, îndrăgostit nebuneşte, aşa într-o jumătate de ceas, simți că niciodată în viața lui nu a mîncat plăcinte atît de gustoase și-l cuprinse ca o fierbințeală amețitoare gîndul că ar putea să aibă și el o casă, care să fie înăuntru la fel ca asta, și mai ales să treacă în cuprinsul ei, dintr-o odaie într-alta, în fiece zi, toată viața, Tincuța. Cînd a văzut că și în duminica următoare fata îl privește cu ochii mari de căprioară tînără, zîmbind, deși venind nădăjduia răsucit acest lucru, a simțit nevoia totuși să se asigure că privirile ei bune și sfioase sînt pentru el anume, și pînă la urmă a trebuit să constate uimit, și mereu înfiorat, că așa este. Din felul cum trecea cu tava în mînă pe lîngă el, din îndemnul lung al privirii calde i s-a părut că nu mai poate fi îndoială. Și-a luat inima în dinți și în a treia duminică a venit mai devreme, și după ce la intrare s-a îmbătat de privirile ei zîmbitoare, ca să-și facă și mai mult curaj, i-a cerut părintelui pe Catincuța de nevastă. Popa l-a ascultat mirat, puțin întărîtat, și pînă la urmă i-a spus limpede că nu socoate potrivită și cuviincioasă o căsătorie între un bărbat de treizeci și unu de ani și o fată de paisprezece. Că de altfel el crede că peste un an fata se va mărita cu tînărul seminarist Lazăr, care va fi hirotonisit chiar la biserica pe care socrul lui, Tudor Fărșerotu a-nceput s-o zidească pe ulița Oborului Nou. Pe inima lui Scarlat Turnavitu s-a așezat ca o cenușă rece și i s-au încleștat fălcile, de s-au mirat musafirii care au venit apoi că nu a mai scos o vorbă. Privirea mirată și bună a fetei l-a întrebat, așa, fără cuvinte, de ce e trist, și el ar fi vrut să-i cadă în genunchi și

să-i spuie ce lovitură a primit. A înțeles că nu va mai putea veni în casa asta scumpă inimii lui și era atît de întors în el însuși, că nici nu mai auzea ce vorbeau ceilalți, discutînd pătimaș despre marile prefaceri care se vestesc pretutindeni în Europa. A auzit doar glasul fetei, puțin cam plin și cu un soi de răguşeală parcă, atunci cînd, la plecare, în sală, i-a vorbit numai lui, dintre toți ceilalți, într-o clipă în care popa era în colț cu arhimandritul Snagoveanu, pe care-l ajuta să-și îmbrace giubeaua neagră, îmblănită cu vidră, însă fără guler.

— Domnule, de ce ați fost atît de trist toată seara?

Dacă din paradis ar fi venit pe neașteptate o voce, Scarlat Turnavitu nu ar fi fost mai înfiorat decît în clipa aceea. S-a bîlbîit, îngăimînd sunete, care de altfel nu aveau nici o noimă:

— Niciodată... să vedeți... Era...

— Nu trebuie să fiți trist... Nu e bine să fiți trist... i-a spus cu seriozitate înțeleapta de paisprezece ani.

Atunci a simțit că nebunia din el e încă acolo la locul ei, ca un cheag în inimă, și că acum, împiedicată în afară, va dospi în viitor adînc înăuntru. Și așa a fost... Nemaiputînd s-o vadă pe Catinca, a început să treacă mai des pe lîngă casa parohială, închipuindu-și că ea va pleca sau va veni de undeva, și-i va întîlni iar privirea întoarsă între genele lungi. Săptămîni și luni Scarlat Turnavitu și-a purtat amorul pe ulița ca un cerșetor. Dar multă vreme n-a avut norocul s-o zărească, pînă cînd într-o zi, privind lung înapoi, după ce trecuse, spre fereastra de la uliță, a văzut-o deschizîndu-se brusc și apoi se ivi aplecată fetița, uitîndu-se după el, speriată. Îl văzuse trecînd, din mijlocul odăii cînd făcea curățenie, și alergase grăbită să-l mai vadă. S-au privit lung și parcă uimiți. Atîta tot. Dar nici în cărți întregi nu s-ar fi putut spune mai mult decît și-au spus ei, fără nici un semn, privindu-se lung, el

încremenit în loc pe jumătate întors, ca în pervazul ferestrei, puțin trasă la față, cu tîmplele netede, cu ochii umezi și strălucitori de bucuria revederii. Acum nu mai încerca întîmplător norocul întîlnirii. Știa că dacă trece la același ceas, e dincolo de perdeluța albă cu dantela ajurată, bănuită doar, o făptură care privește și că întîmplarea asta e numai pentru el în lumea asta. Fata nu se apropia de fereastră, ca să nu fie surprinsă de cei din casă, care ar fi judecat asta drept crimă, dar rămînea așa încremenită la un pas înapoi, privind mai mult decît putea vedea. Știau amîndoi că în acel ceas trăiesc. Noroc că la cîțiva pași mai încolo era o răscruce cu o rotărie, o tinichigerie, o cîrciumă și un bărbier, unde el putea intra în orice clipă dacă ar fi văzut, de departe, pe cineva venind. Fericirea asta, că era o fericire, a durat pînă la focul cel mare. În ziua aceea de Paște, văzînd că arde spre mahalaua ei, a alergat într-acolo, fără să poată răzbi la casa parohială, căci ulițele erau înguste și casele aprinse. De-o parte și de alta zăceau mormane de calabalîc zvîrlit în drum, cu o lume înnebunită, care alerga fără rost în toate părțile, căutîndu-se unii pe alții, strigîndu-se pe nume. Nu s-a potolit în noaptea aceea pînă ce nu a știut că ea și toți ai ei sînt în viață, sănătoși, deși nu au putut scăpa nimic din avutul lor. Foarte tîrziu a aflat că locuiesc deocamdată la bunicul ei, la Tudor Fărșerotu, dar și după aceea, îndelungă vreme n-a avut cum s-o mai vadă. Pînă cînd a descoperit bragageria de peste drum de căldărărie și s-a așezat acolo, zicîndu-și că măcar duminica va trebui să iasă din casă ca să meargă la biserică ori la rude. Și într-adevăr, cu răbdare, după îndelungi ceasuri de așteptare, de cîteva ori tot a zărit-o. Nu știa cine era cu ea, căci pentru el în lumea-ntreagă era singură, nu știa cum era îmbrăcată, nu mai știa nimic altceva decît privirea ei întoarsă printre genele lungi, nimită. Nu-și căutau decît ochii unul altuia, căci întîlnirea era fulgerătoare și nu aveau alt chip să-și vorbească. Mult mai mult noroc a avut anul acesta în săptămîna mare, la denii. De o lună de zile aștepta cu înfrigurare, ca un liman al deznădejdii, acest prilej care era dorit cu patimă de mii și mii de îndrăgostiți din București, căci aveau astfel putința să se privească în voie, uneori să-și și vorbească, o seară întreagă.

Fiind săptămîna mare, era în vacanță, și deci putea pîndi plecarea ei, în orice zi, de subt umbrarul bragageriei, cu mult înainte de chindie. Încă de luni, urmărind-o, descoperise că ea și surorile ei se duc la denie la biserica Sfîntu Ion Moși, unde slujea deocamdată și părintele ei. Așteptarea peste drum nu mai părea grea, era în totul ca o înnoire, sălciile făcuseră puf și mîțișori, cireșii, vișinii și caișii erau toți înfloriți înainte de a căpăta frunze ca niște mari sorcove gingașe, soarele dădea o lumină proaspătă, mîngîietoare, pînă cînd scăpăta. Oborul, și mai toate ulițele din jurul lui, era plin de lume care făcea cumpărături de sărbători, mai ales haine și încălțăminte. De la o mare prăvălie cu tot felul de lucruri bisericești, iconițe, untdelemn, tămîie, băcan și tot felul de lumînări, cea de lîngă bragagerie, își cumpărase și el o lumînare de ceară galbenă, cu firul lung de cîțiva coți, înfășurat mereu, într-un pachet turtit și lat ca o tabacheră.

În biserica înțesată, stătea cam ascuns într-o strană de la intrare, de teamă să nu fie zărit de popa Dumitru, deși încă de luni seara era atîta lume, că ăi veniți mai tîrziu nu mai puteau pătrunde înăuntru, ci așteptau în curte, vorbind ca la sîndrofie. Ardeau, în afară de sfeșnicele și policandrele bisericii afumate, sute de lumînări ținute în mînă, care îluminau chipuri de bărbați, de femei și de copii, dar parcă numai lumînarea de ceară albă, al cărei fir ieșea desfășurîndu-se ca dintr-un ou mare, împletit, transfigura într-un chip de fecioară fără prihană obrazul blînd și sfios al Tîncuții. Era în

privirea ei ceva serafic. Din cînd în cînd ochii lor se întîlneau, şi ei simţeau o bucurie nepămîntească, de parcă s-ar fi împărtăşit împreună din aceeaşi cupă cu vin sfinţit.

A doua seară, spre surprinderea lui, ea rămase mai în urmă, mai spre uşă. Privirea îi fu însă mai stăruitoare ca în ajun, oarecum iritată, şi tot trecea dintr-o mînă în alta oul împletit din firul de lumînare de ceară albă. El se frămînta întrebîndu-se ce să fie. Şi dintr-o dată, din acea inspiraţie pe care numai îndrăgostiţii o au, înţelese. A doua zi, miercuri seara, veni cu o lumînare împletită în totul la fel cu aceea pe care o ţinea ea în mînă şi pe care o cumpărase tot de la lumînărarul vecin. Cînd a văzut oul de ceară, privirea ei s-a înseninat şi a zîmbit cu o fericire lăuntrică. Pe nesimţite el s-a apropiat de ea, în îmbulzeala plină de primejdii, şi i-a dat lumînarea cumpărată, încercînd şi un soi de beţie în clipa cînd i-a atins mîna moale. Peste cîteva clipe ea l-a privit din nou lung, el a întins iarăşi mîna şi a luat de data asta, din pumnul ei alb şi catifelat, cealaltă lumînare aprinsă, pe care ea o ţinuse în mînă două seri de-a rîndul. Pe urmă, cu o îndrăzneală fără margini, cu o gravitate feciorelnică, a întins mîna şi a aprins chiar de la el lumînarea căpătată. S-au privit tot timpul îndelung, ca într-o îmbrăţişare hieratică, fiindcă el simţea de departe căldura suavă a mîinii ei albe, păstrată şi pe lumînarea de ceară. A fost, prin voinţa lor, în timp ce se priveau stăruitor, o logodnă şi un legămînt. În ceea ce-l priveşte, Scarlat Turnavitu şi-a făcut lui însuşi un jurămînt, anume că dacă nu se va însura cu Tincuţa, nu se va mai însura niciodată.

A doua zi, în joia mare, slujba a fost foarte lungă, foarte frumoasă şi fericirea lui a durat o vecinicie. El nu vedea pereţi, nu vedea nici un soi de limită, sutele şi sutele de lumini parcă pluteau în văzduh, la fel

cu stupul de făpturi din faţă, care deveniseră aeriene, dar mai ales totul nu era decît ca un cadru nepămîntesc, fabulos pentru făptura ei feciorelnică. Citirile preoţilor, mormăielile dascălilor, pe care le auzeau şi nu le ascultau, erau ca un ison nedesluşit al duhului care-i apropia la cîţiva paşi. Vineri, cînd s-a slujit prohodul, el, din toate glasurile care au cîntat cucernic „în mormînt viaţă", a simţit limpede doar glasul ei, înfiorat. Cînd s-a făcut apoi înconjurul bisericii, ea a rămas în urmă de tot, cu surorile şi verişoarele ei, anume ca el s-o poată privi în voie. A văzut-o apoi şi în noaptea învoaltă de Înviere şi a izbutit, cînd curtea bisericii şi cele două uliţe erau pline de oameni cu lumînări aprinse, ca oglindirea, jos, a unui cer înstelat, să ia lumină de la ea. Mai mult parcă nu dorea şi i se părea că şi atît cît i-a dat norocul e cu mult mai mult decît merită el, un bărbat bătrîn şi urît. Omul nu trebuie să supere pe Dumnezeu cerînd prea mult.

Pe urmă au început iar aşteptările duminicale de subt umbrarul bragageriei din gura Oborului. Uneori cu mai mult noroc, alteori în van, uscate. Între timp el a încercat şi prin Axente Sever să înduplece pe popa Dumitru, dar fără folos. La argumentul popii că deosebirea de vîrstă între cei doi e prea mare, Axente Sever i-a amintit că şi Tudor Fărşerotu era mai mare cu optsprezece ani decît soţia lui, Reveca, iar căsnicia lor fusese totuşi rodnică şi fericită, binecuvîntată de Dumnezeu. Pînă la urmă, Axente înţelese că nu acesta e motivul, dar că popa Dumitru îşi doreşte drept ginere tot un popă şi-l preferă hotărît pe acel elev al lui, pe nume Lazăr.

Scarlat Turnavitu aştepta mereu, fără nădejde, şi azi, în dimineaţa asta însorită. Chiar de ar fi fost să vie hăitaşii Agiei să-l prindă, el nu putea să nu caute s-o vadă pe Catincuţa. Totuşi, pentru orice întîmplare, ochise o

ușă dosnică, prin care ar putea dispare, acum cînd cauza avea nevoie de orice bărbat valid și mai ales de unul atît de inimos ca el. De altfel, de cei doi negustori pe care-i cunoștea n-avea de ce să se ascundă.

STOLURI DE PUICI ȘI PUICUȚE

În ograda dintr-o dată lărgită, le-a apărut celor doi, lui Hagi Curti și State Dobrovici, o priveliște care-i zăpăci cu totul. Risipite cîte trei-patru, ca la treizeci de fete, fetișcane și fetițe se zbenguiau, unele alergîndu-se, dar toate se opriră înmărmurite, întorcînd capetele spre noii-veniți. Se opriră și ei, încurcați, deși știau că trebuie să fie nepoatele și strănepoatele lui Toader, dar prea erau multe și prea erau toate la fel. Semănau între ele, ca niște gemene, cîte cinci-șase de aceeași vîrstă, dar mai semănau și toate împreună, mari și mici, amintind laolaltă pe Reveca. Asta se vedea în așa măsură, că nici nu era nevoie să te uiți cu luare aminte. Nu se mai vedeau decît ele, nici casa ori gardul grădinii, nici cei cîțiva băieți împrăștiați printre ele întîmplător. Altfel erau, cît de cît, felurit îmbrăcate, în rochițe de culori tari unele, altele în fote negre și cămăși albe înflorate, de săliștence. Mai toate erau prea mici ca să-l mai cunoască pe tăbăcar, care de vreo zece ani nu venea mai mult decît odată pe an la fostul lui cumnat. Dar una mai răsărită îl recunoscu totuși și începu să strige spre grădină, mai mult uimită decît bucuroasă :

— Unchiu State... Bunicule, a venit unchiu State.

Începură toate să reia, parcă ar fi ciripit și cîrîit :

— Unchiu State, unchiu State...

În poarta strîmtă a grădinii le ieși înainte Reveca, încă voinică la șaizeci de ani, cu părul alb coliliu, cît se vedea deasupra frunții de subt tulpanul negru, cu fața ceva mai rotundă decît a fetelor, oarecum uscată și pămîntie. Izgoni un cîrd de găini albe care ricîiau lîngă gardul de uluci înfipte în pămînt și ascuțite la vîrf, cam dărăpănat și mîncat de ploi. Hagi Curti și State îi dădură bucuroși binețe.

Tăbăcarul, îndeosebi, fu fericit c-o vede pe ea întîi și nu pe căldărar.

— Bună ziua, țață Reveca... Să trăiești... La mulți ani !

Ea mormăi veselă ceva, îl sărută pe frunte și-l îndemnă s-o ia pe cărare înainte, spre grădină. La umbra unui nuc rotat era pusă o masă de umbrar pe pari înfipți în pămînt, ca la moși, cu lavițe lungi în loc de scaune, iar pe ea obicinuita pînză albă. De o parte și de alta bărbați și mai ales femei de toate vîrstele. Reveca păstra obiceiurile din Ardeal. În capul mesei stătea, cu un fel de lebadea, albă, pe umeri, Tudor, care, spre deosebire de ceilalți, nu se arătă de loc surprins de venirea oaspeților. Mai toți se ridicară de pe laviță, căci giubelele bogat împlănite, șepcile, brîiele din șaluri scumpe și mîinile cu inele mari ale musafirilor cam speriau lumea. Cînd State se aplecă să-l sărute pe obraji, Tudor se lăsă ca o mumie, cu mustățile îndoite în jos la colțurile gurii, căci avea ceva de moaște în uscăciunea lui, la optzeci de ani, și-i spuse mîrîit, acru :

— Ce, mă, ai venit să vezi dac-am murit... ? N-am murit, mă, și nici n-am de gînd să mor curînd, că nu vreau să fac pe placul dușmanilor.

— Vai de mine, nene Tudore, îi spuse Hagi Curti, te știi ca un stejar, uite, eu nu te-am văzut de vreo cinci ani și arăți mai bine ca atunci... La mulți ani, noroc și multă sănătate de Sfîntu Theodot...

Mustața moșneagului era sură și cam mică, despărțită prea larg în două, căci era luată ușor cu briciul la mijlocul buzei de sus. Se rărise, dar sta încă aspră în

încîlcitura ei pe gură. Mormăi un fel de mulţumesc lui Hagi Curti şi se întoarse spre State, spunînd chiondărîş, dar mai ales cu tîlc, tot celui dintîi :

— De ce să nu arăt ? Dorm bine, Hagiule, io dorm bine, şi apăsă pe io cu un glas care cam rîgîia.

Li se făcu loc la masă lîngă bătrîn, dar State văzu pe iarbă în grădină alte mese întinse pe scoarţe şi ţoale şi ochi una la umbră mai deasă.

— Nu vrei să stăm şi noi în vreun colţ pe iarbă, nene Tudore ? Îşi făcea socoteala că vor mînca singuri şi că vor vorbi în tihnă, iar pe de altă parte, hotărît, nu se obicinuiseră încă nici el, nici Hagi Curti să mănînce la mesele nemţeşti, ori de umbrar. Le pria mai bine mîncarea cînd stăteau cu picioarele aşezate subt ei, pe ceva moale. Li se puse pe un aşternut gros de scoarţe şi perne o măsuţă scundă cu trei picioare. Pentru bătrîn se aduse însă un scăunel, căci la vîrsta lui, cu oasele cam înţepenite, îi era destul de greu să se scoale de jos. Li se zicea la mesele astea joase „boiereşti", iar celor înalte, pe patru picioare, cînd se puteau pune în casă în voie, „nemţeşti".

La cîteva clipe însă şi cei de la masa de umbrar se grămădiră mai toţi buluc în jurul lor, aşa că nu mai putu fi vorba ca marii negustori să arate de ce au venit.

Lăutarii, în mijlocul cărora era Chiose cu cimpoiul lui, se opriseră şi nu ştiau ce să facă, speriaţi de „boierii" care veniseră. Tudor mormăi şi le făcu semn cu mîna moale să cînte, să zică mai departe cîntecul întrerupt. În timp ce vreo două fetişcane zoreau să aducă pe măsuţa noilor musafiri străchini şi căni albe, tăvi cu de-ale mîncării, urcioare cu vin, lăutarii îi ziseră mai departe, ca să înnădească veselia întreruptă :

„Lele cu scurteica verde,
Lele şi-am să mor...
Cu papucii roşiori,

Lele şi-am să mor...
Cin'te are te cam pierde,
Lele şi-am să mor..."

. . . . . .

Unul dintre ginerii căldărarului, Voicu, orzarul din Delea, un bărbat în puterea vîrstei, cu faţa osoasă şi ochii mari, îmbrăcat ca toţi orzarii şi tîrgoveţii, cu pieptar negru peste cămaşa albă de in încreţită, care cam băuse puţin, strigă să-i cînte „cîntecul lui, ăla..." şi făcu un semn cu mîna, pe care lăutarii îl înţeleseră.

„Sub călcîiul cizmei mele... of, of,
Şade dracu şi-o muiere... of, of,
Şi mă-nvaţă-a face rele,
Şi mă-nvaţă-a face rele."

. . . . . .

Dar în curînd se dovediră mai tari fetişcanele şi băieţii care vrură să joace şi siliră lăutarii tineri, cu mustăţi luciose, între care Chiose cu cimpoiul lui era tare încurcat ca un curcan pleşuv, să le cînte „Raţa". Nebunatice, vesele şi totuşi nu copilăroase, căci nu le era felul, fetele se prinseră într-un soi de horă, pe iarbă, cu paşi la stînga şi la dreapta.

„Raţa ici, raţa colea,
Raţa paşte papura.
Şi răţoiul
Joacă-joacă tontoroiul.

Raţa ici, raţa colea,
Raţa trece Dunărea.
Şi răţoiul,
Şi răţoiul după ea."

Apoi se învîrteau repede şi caraghios, peste izul cîntecului, căutînd parcă să se trîntească unii pe alţii.

„Iese rața din vîlcea,
Cu bobocii după ea,
Cîte doi,
Cîte doi și încă doi.

. . . . . .

Iese rața din pădure,
Cu bobocii plini de mure,
Cu bobocii,
Cu bobocii plini de mure.“

Și se învîrteau nebunatice toate. Cele mici se agățau de fustele celor mari, care însă chiar cînd făceau nebunii erau ciudat de serioase. De altfel înseși fetițele de trei-patru ani, cu ghetuțe în picioare și cu băsmăluțe negre pe cap, ca sălîștencele, erau ca niște femeiuști cît păpușile. Una dintre cele din jurul anilor cincisprezece era fără îndoială Tîncuța, dar care era anume dintre cinci-șase, aidoma ei, cum s-a zis, ca gemenele, nu ar fi putut spune poate nici Scarlat Turnavitu, dacă ea nu l-ar fi privit cumva lung, în ochi. Oricum, ar fi putut să vadă că Tîncuța nu e o întrupare serafică, unică pe lume. Ca ea mai erau multe, foarte multe, că nu era palidă ca o arătare, așa cum apărea la geam, ci o fată vioaie prinsă în hora celor de-o vîrstă cu ea, rîzînd și drăcuind ca toate celelalte, vorbind despre fuste și pieptănătură, adică gingașe făpturi pămîntești.

Mai mult decît atît, chiar. Ar fi avut prilejul, rar în vremea lui, să-și vadă într-o singură clipă iubita în ipostaza oricărei vîrste ar fi dorit. Copiliță de doi ani abia mergînd, fetiță cu poftă de zbenguială prin curte, la cinci, la șase, la șapte, la zece, la doisprezece, căci de la leagăn pînă la douăzeci de ani fetele din familia Revechii se urmau an de an, bu și mai des. Mai tîrziu erau însă între ele și unele goluri, căci acest soi de femei atît de

sănătoase, cînd se îmbolnăveau mai greu, nu duceau la boală, ci o dată înfrînte se prăpădeau în cîteva zile de zăcere. (Astfel, molima de holeră din 1831 secerase aproape jumătate dintre cele care erau atunci în viață.)

Îndrăgostitul nu avea deci nevoie de acele poze în care se putea vedea cineva și la altă vîrstă, cum începuse să facă de vreo cîțiva ani un neamț de pe Podul Mogoșoaiei, înarmat cu o cutie neagră, pentru ca să știe cum a fost și va fi viitoarea lui nevastă, nelăsîndu-se, firește, încurcat de faptul că erau totuși felurit îmbrăcate, dar și în privința asta se alegeau cam tot după vîrstă. Astfel, cele mai în etate, Reveca însăși și cele dintîi Marii, Ane, Ilene, se purtau totdeauna îmbrăcate în ii albe de in, înflorate cu riuri de arnici negru, cu pieptare și catrințe negre. Cele de mai tîrziu, Niculinele, Tudorele, erau îmbrăcate, în zilele de sărbătoare cel puțin, în niște rochii prea lungi, închise la gît și la mîneci, de mătase tare, sticloasă, cu horbote grele pe ele, iar capetele, după ce își strîngeau părul negru pe conci, le aveau înfășurate în tulpane albe și spumoase ca niște marame. Marioarele, Lenuțele, Tincuțele purtau rochii cu mîneci bufante, cu talia sus subt sînișori și largi de tot jos. Încă nu aveau curajul să arate, asemeni odraslelor boierești, și pantalonașii albi legați cu panglici pe glezna piciorului și împodobiți cu volănașe de dantelă. De altfel ele spuneau pamblică, nu panglică. Se purtau, firește, cu capul gol, cu cosițele împletite în jur, ori lăsate în coade pe spate. Fetițele pînă la cinci-șase ani erau îmbrăcate cum se întîmpla, și mai des la fel cu femeile de patruzeci de ani, adică aveau și băsmăluțe negre în cap.

Dincolo însă de aceste deosebiri veștmîntare, cu un ochi mai ager, acest îndrăgostit se putea întoarce iar la soiul lor însuși, căci asemănarea era prea izbitoare, și atunci ceea ce era statornic sub diferite înfățișări se vedea biruitor. Aceeași obraji lați, dar nu grași, ochii mari, blînzi și dulci ca de viteluță, trași ușor spre tîmplele ne-

tede, nasul drept, gura largă cu dinţi mulţi, strălucitori, părul negru ca smoala, cu rare şuviţe albe la cele mai în vîrstă; trupurile voinice, cam greoaie chiar, şi de la faţă pînă la mîini alburii cum e caşul afumat, cu care toate păreau din plin nutrite. Mai mult decît orice, o aluniţă de pe buza mare şi subţire de sus îţi arăta fără greş vîrsta. La fetiţele care abia mergeau prin iarbă, şi din care băsmăluţele pe care le purtau în cap făceau un fel de femeiuşti-păpuşi, benghiul de pe buza mică era doar un punctişor negru, fără relief. La fetişcanele timpuriu împlinite la trup, era un sfert de boabă de piper, la femeile cu trupuri voinice şi rotunde, cu pulpe grele şi calde (altfel din fire domoale şi cuminţi), aluniţa era ca o boabă de linte, iar la cele trecute de patruzeci de ani, cam grase şi cu pielea devenită fumurie de-a binelea, aluniţa, crescînd, devenea un neg curat. Dar la nivel deosebit, toate rămîneau frumoase, cum încă frumoasă era la şaizeci de ani Reveca. Se măritau devreme, căci aveau căutare, ca soiurile vestite drept bune de prăsilă, şi se bucurau de faima că dau strașnice neveste.

Totuşi chiar ştiind toate acestea, s-ar fi putut ca lui Scarlat Turnavitu să-i placă Tincuţa tot atît de mult şi după ce i-ar fi trecut şi ei furiile de logodnice, care le veneau la toate, cam pe la cincisprezece ani, căci o dată făcute femei, cele din neamul ei se potoleau bine, iar în dragoste erau mai curînd molcome, cu gîndul la gospodărie şi la copii, care începeau să se arate. Domoale şi fără pofte, dar nu reci, căci coapsele grele le rămîneau fierbinţi şi plăcute pentru bărbaţii lor ca aluatul bun, dospit vîrtos din frămîntare. Casele lor erau ca şi ele, curate ca aurul, cum se spunea, căci de dimineaţa pînă seara erau neobosite, iar ca mame nu aveau pereche. Trebuie spus totuşi că puterea şi virtuţile soiului se cam pierdeau la cele care năzuiau să devie cocoane, cu ambiţii din ce în ce mai mari, cum erau cele cîteva măritate cu doctori, ofiţeri şi dascăli.

Se auzi larmă pe uliţă, tropote de cai, pocnete de bici şi strigăte. Unul dintre flăcăiandri, care se pierdea printre atîtea fete, alergă şi veni înapoi cu vestea că a trecut pe uliţă căpitanul Gheorghe de la Agie, cu dorobanţii lui, ducînd după ei ca vreo doisprezece oameni, cu mîinile legate la spate cu frînghii, şi că mai caută şi pe alţii, că pun mîna pe oricine întîlnesc în straie nemţeşti pe uliţă.

Scarlat Turnavitu nu era însă printre cei arestaţi. Tureul care sta cu ochii pe el, frămîntat de bănuieli, îl vesti că vin oamenii Agiei, şi cînd îl văzu cam speriat, îl ascunse într-un butoi din magazia din fundul curţii, punînd un coş oltenesc cu var deasupra.

Deşi se înfruptase binişor la Pavlicioni, State Dobrovici se pusese iar pe mîncate. Îşi dăduse şapca pe ceafă, îşi aşezase bine trupul pe picioarele îndoite sub el şi lupta din greu cu un hartan de pasăre, de i se umplură degetele de grăsime.

Bărbaţii veniseră mai toţi buluc în jurul celor trei şi din pricina asta Hagi Curti se simţea puţin cam stingherit. Nu putea vorbi despre revoluţie în faţa atîtor oameni. Se tot gîndea, gonind găinile albe care-l năpădeau, cum să facă.

— Ce se mai aude cu revoluţia, jupîne State? se auzi aşa, din senin, glasul lui Tase chiristigiul, un bărbat fălcos şi mustăcios, om trecut acum de cincizeci de ani, care era însurat cu Ana, fata dintîi a Fărşerotului, ea la rîndul ei trecută de patruzeci şi cinci. Se însurase cu ea mult înainte de răsmeriţa Vladimirescului şi aveau acum patru fete măritate şi ele, la casele lor, care le dăruiseră cam la şaptesprezece nepoate, unele pe aici prin ogradă de asemeni. Cea mai mare dintre aceste nepoate, avînd cincisprezece ani la Sîn Petru, stă să se mărite la rîndul ei cu un ofiţer.

Hagi Curti fi o clipă ispitit să se lase prins în discuția despre revoluție, dar își spuse că nu e cuminte. Puse mîna pe genunchiul lui State, ca să-l împiedice să spună vreo prostie, și se mulțumi să ridice din umeri, prefăcîndu-se plictisit.

— Dă cînd să tot vorbește dă revoluție?

Chiristigiul se încăpățînă:

— Nu. Că acu e altceva... Acu au început boierii să umble prin mahalale.

— Lasă, nene Tase, se răsti sentențios Pandele, căpitanul de barieră, lasă-i să umble, că o să le sfîrtece cîinii pantalonii, ca să să sature dă revoluție.

Era însurat cu fata cea mai mică a căldărarului, Angheliua.

— Rivoluție între boieri...? Lasă că știm noi... Scoală-te tu, să șez io... fu de părere alt ginere al lui, Voicu, orzarul din Delea Veche, bărbatul uscățiv și vînos, care șchiopăta ușor de piciorul stîng. Ținea pe Ioana, cea de-a treia dintre fiicele Revechii, care avea și ea două fete măritate și cinci mai mici, una de paisprezece ani.

Căpitanul de barieră se îndîrji iar:

— Cît o fi ei dă boieri, da' tot o pățesc... Hei, aduceți-vă aminte ce păți Mitică Filipescu... Dacă pînă la urmă nu s-o speria dă cîini și nu o da bir cu fugiții...

Se amestecară în vorbă și alții, arătînd că și ei au auzit că o să fie revoluție. Pandele, plin de ifose, într-o straşnică uniformă, care rămăsese în picioare ca să nu și-o mototolească, strigă încruntat:

— Vericine va încerca să lupte împotriva stăpînirii va fi pă loc împușcat... Să știți dă la mine.

Gîtul gros abia îi încăpea în gulerul vînăt, înalt și tare al redingotei roșii ca focul și foarte lată în umeri. Mînecile, roșii și ele, erau încheiate cu manșete vinete, din același postav ca și gulerul; pantalonii erau fumurii, strînși jos pe iminei, cu lampas vînăt, cum vînătă se vedea și căptușeala redingotei roșii. Avea o sabie

dreaptă, lungă și subțire ca un băț. Omul se mîniase cumplit, și deși era mai tînăr decît cei mai mulți dintre cei de față, pășea țanțoș pe iarbă și vorbea amenințător, cum îi erau și favoriții negri, periați spre ureche. Fusese mai întîi la Agie, iar acum era căpitan de barieră, la bariera cea nouă a Vergului. Urla furios:

— Știți dumneavoastră cîte arme dă foc sîntără în București? Șase sute dă infanterie și două sute dă dorobanți, bez cele trei sute dă săbii ale cavaleriei... În douăzeci și patru dă ceasuri nu rămîne nici picior dă revoluționar. Poci să vă anunț că patrontașele sîntără pline... Dăcă o fi revoluție, cum să aude, io vă spui că va pieri multă lume.

— Din partea mea să scape atîți revoluționari cîți am botezat io, spuse chiristigiul, da' io văd că nu e bine.

Tudor Fărșerotu tăcea tot timpul, și cînd tăcea, părea întotdeauna încruntat, fiindcă avea cîte două sprîncene zbîrlite, de fiecare parte, cele mai mici erau mai sure și păreau crescute ca niște vlăstari din sprîncenele cele mari. Pe fiecare genunchi i se așezase cîte o nepoțică de-o șchioapă, iar pe umeri îi sta chiar o găinușă adevărată, albă și lunguiață, care era învățată să-i ciugulească din palmă. Alte puici albe se obrăzniciseră, ciugulind pînă și prin străchini. Ginerele cel mai în vîrstă, chiristigiul, cuvîntă cu ifose de filozof:

— Io zic că dacă nu o fi rivoluție, apoi războel tot va trebui să fie... nu să poate altfel... Prea s-a înmulțitără lumea... Nu vedeți cum s-a scumpit pîinea? Așa a fost întotdeauna cînd s-a înmulțit lumea prea rău, a venit ori un război, ori o molimă mare, ciumă sau holeră... Păi, ce mai încolo și încolo, dă cînd e lumea, tot la cîte douăzeci dă ani a fost cîte un războel, iar după el cîte o molimă, d-a secerat mai rău ca războelul. Io v-o spui... prea s-a înmulțit lumea...

Fărşerotu se trezi din somn parcă, întărind şi el cele spuse :

— Asta, aşa este... S-a înmulţit lumea, nu glumă... Uite, io mă uit în jurul meu şi văd... Păi cînd am venit dintîi p-aci, era pustiu, era ceairul lui Vodă Moruzi... şi jur împrejur viile lui Ghica... Oboru ăsta nou nu era, cel vechi era lîngă biserica Olarilor, iar bariera nu era unde-i azi, în Cîmpul Moşilor, ci lîngă biserica Sfinţilor... Şi nici nu se zicea pe-atunci barieră, că nu erau bariere, se zicea strajă... Era straja Tîrgului din Afară, era straja Vergului, care nu era nici ea unde e acum bariera, ci mai încoace, chiar lîngă biserica Vergului, la un pas dă Sfîntu Ştefan, dincolo dă gropile dă nisip. Iată acum abia mai poţi răsufla dă lume... mai ales în zilele dă obor. Pă drumul Pantelimonului sînt acum case pînă dincolo dă cimitirul armenesc... Ăla l-a făcut generalul ăl mare, Kisseleff... Era un om şi jumătate... cu el nu era dă glumit... Păi mă uit la nătîngii ăştia, că luptă cu holera şi în loc s-o stingă, mai rău o înteţesc... Păi, Kisseleff a stins molima dă ciumă din douăşnouă cît ai bate din palme, iar cea dă holeră din treişunu a ţinut şi mai puţin. Hei, înainte dă Kisseleff a fost pe-aici şi alt general mare, unul Kutuzov... avea un ochi legat cu cîrpă neagră, dar a fost general mare şi ăla...

La Kutuzov, Tudor se gîndea mereu cu recunoştinţă. Prin anii unsprezece, s-a trezit chemat la judecata Divanului ca să i se ia casa şi locul de către nişte oameni care cumpăraseră o parte din maidanele din jurul Oborului. Firește, şi acum erau destule maidane, dar nu se potrivea cu ce fusese pe atunci. Începuseră să se zidească numeroase prăvălii între barieră şi Obor şi preţul pămîntului se ridicase. Nu putu dovedi că el e proprietarul locului, căci nu avea nici un fel de zapis. El cumpărase locul ciobăneşte, bătînd palma cu omul Ghiculeştilor în faţa a doi martori... şi numărînd şapte

galbeni, cît i se ceruse pe cele două pogoane cumpărate, cincizeci de paşi la faţă şi două sute în lung, pînă într-o mlaştină, lîngă care era un puţ cu ciutură. Boierii Divanului au judecat altfel şi au dat hotărîre să i se ia casa şi pămîntul. Atunci el şi-a pus în piept decoraţia primită de la Suvorov şi s-a dus la casa Filipescului, unde locuia Kutuzov. Ofiţerul de serviciu, care l-a văzut cu Crucea Sfîntu Gheorghe pe piept, l-a dus înăuntru şi l-a înfăţişat numaidecît generalului. Acesta a plecat de la biroul lui, a venit lîngă o canapea şi, aflînd că ştie şi rusește, l-a pus să stea jos, ceea ce el a făcut ca la poruncă, şi să povestească pe larg cum a luptat la Ismail. Părea că nu-şi mai aduce aminte de nimic. Omul povesti tot. Şi deodată generalul tresări. Nu uitase asaltul Ismailului, firește, dar nu putea să şi-l amintească dintr-o dată pe Tudor de atunci. Acuma, da... Îl îmbrăţişă :

— Frate, te-ai luptat bine cu turcul !... şi l-a bătut pe umeri.

A trimis vorbă apoi să se mai judece o dată afacerea asta şi a şi poruncit de pe acum să i se facă acte de stăpînire, ca să le aibă. Apoi a chemat pe colonelul aghiotant şi i-a spus că în careta lui, a generalului, să-l ducă pe Tudor Fărşerotu acasă. Dar să nu zorească de loc caii.

Şi aşa a trecut Fărşerotu pe tot Podul Tîrgului din Afară, de vreo cîţiva ani înţesat de prăvălii, pînă la barieră. Negustorii care-l cunoşteau priveau miraţi şi-i dădeau bună ziua cu ochii măriţi. Căldărarul se încălzise de-a binelea şi dădea din cap cu mîna vîrîtă în şerpar, căci deşi purta acum nădragi de tîrgoveţ, nu era încins nici cu brîu, nici cu bete, ci purta şerpar.

Erau la masă de vreo două ceasuri, soarele nu mai era în slava cerului, dar dincolo de umbra copacilor era tot arşiţă.

A povestit el, au mai spus şi alţii cîte o vorbă, şi aşa vremea trecea, iar Hagi Curti sta ca pe ace, căci starostele moţăia, aproape că atipise de-a binelea de mîncare şi de căldură.

— Ce-o fi om vedea, încheie cu sfătoşenie Tase chiristigiul... Dar io crez că dacă rivoluţie nu va fi, apoi războl tot va fi.

Doi inşi tăcuseră pînă acum tot timpul, fără să scoată măcar o vorbă. Unul era Rinţiţec neamţul, cum îi ziceau mahalagiii, care lucra ca meşter în tipografia lui Eliade de lîngă Cîmpul Moşilor, şi care nu era neamţ, era ceh din Austria. Stabilit în ţară de vreo douăzeci de ani, el se însurase cu Tudora, cea de a cincea fată a căldărarului, după ce se făcuse de dragul ei şi ortodox. El tăcea, cu coatele pe masă, cu buzele strînse subt mustaţa cam strîmbă, parcă fiindu-i frică să nu vorbească fără voia lui, fiindcă el însuşi compusese şi trăsese la teasc, acum trei zile, Proclamaţia revoluţionară, pe care o ascunseseră apoi într-o claie de fîn din via lui Pavlicioni.

Dintre toţi se mai ţinea deoparte popa Dumitru, care se socotea puţin mai deasupra cumnaţilor lui. Nici nu se aşezase jos, pe vreun scaun, ci sta rezemat de o capră de tăiat lemne şi cu braţele încrucişate la piept. Mîngîindu-şi barba, asculta dus pe gînduri ce se spunea. Mai înalt ca tată-său şi negricios la faţă, cu fruntea prelungă, ochii mari şi gura largă, ferită de mustaţă, iar barba mică, neagră, îndreptată cu vîrful foarfecelor, feciorul lui Popa Gheorghe de la Zăvoiu Dihorului se potrivea, de altfel, la fire cu părintele lui. Se potrivea şi la altceva... Începuse să se îngraşe de-a binelea şi se gîndea cu groază că va face un burdihan cît al părintelui său, înainte ca acesta să fi fost bolnav de holeră. De aceea postea necontenit, mîncînd mai mult prescuri decît mîncare adevărată, şi poate şi din pricina asta nu stătea acum la masă. Bătrînul popă, acum om de aproape

şaptezeci şi cinci de ani, îşi văzuse încă din timp visul cu ochii. Numai el ştia cum izbutise să-şi bage feciorul la şcoala Mitropoliei de la Sfîntu Gheorghe. Izbutise şi mai mult. Căci tînărul învăţa cu atîta nesaţ, încît nu numai că fu orînduit, după ce se însură cu fata cea de a treia a Fărşerotului, preot la o biserică de seamă din Bucureşti chiar, dar fu numit şi profesor la şcoala de la Sfîntu Gheorghe. Prieten cu dascălii ardeleni de la Radu-Vodă, căuzaş el însuşi, el ştia deci mai multe decît cei de faţă, dar tăcea anume ca să vadă ce gîndeşte lumea despre revoluţie. Nu se putu stăpîni cînd îi văzu cît de neînţelegători sînt, căci îl durea nepăsarea lor:

— Un lucru să ştiţi dumneavoastră toţi... că revoluţia de va veni, va fi de la Dumnezeu... Asta să nu uitaţi cumva.

Acest lucru îl înfurie cumplit pe Tudor Fărşerotu care izgoni puicuţa de pe umăr şi lăsă cu gingăşie totuşi cele două fetiţe jos, ca să poată da din mîini, cum simţea nevoia.

— Ia nu mai amesteca şi tu, măi popo, pă Dumnezeu unde trebuie şi unde nu trebuie. Apoi io vă întreb pă dumneavoastră, ce fel dă revoluţie poate să fie asta făcută dă Brăteanu ăla şi dă huidumele lui? Cum să facă negustorimea revoluţie, ca să i se urce în cap toate lepădăturile, toţi tîlharii care dau ocol Oborului, care jefuiesc lumea în plină zi, care batjocoresc pă negustori? Auzi, revoluţie cu Ulumeanu şi cuţitarii lui!...

Bătrînul era cu atît mai îndîrjit, cu cît asta vrusese s-o spună încă mai demult, dar se luase cu vorba şi sporovăise doar despre vremurile vechi. Cînd se mînia, începea să vorbească şi el după felul mahalagiilor lui. Trăind de aproape cincizeci de ani în mahalaua asta, el avusese multe necazuri de îndurat cu haimanalele de aici, de la marginea oraşului. Ca să-şi poată creşte cuviincios cele patru fete dintîi, fusese nevoit să pună

deseori şi el mîna pe cuţit împotriva acestor derbedei care necinsteau nevestele oamenilor subt ochii lor şi nu lăsau nici o fată în pace. Cînd Ana, fiica cea mai mare, abia împlinise şaisprezece ani, fusese luată ziua nămiaza mare de pe uliţă de vestiţii Colaç şi Rîcă ceacîrul, care era o namilă corcită. Ea ţipa, deşi ei îi astupau gura, şi se zbătea, dar nimeni nu îndrăznea să sară să o scape şi nici n-ar fi izbutit. Derbedeii ziceau, ca s-o liniştească puţin, că o duc într-o cîrciumă de lîngă ceair, doar ca să bea cu ei. O femeie a alergat, ţipînd şi ea, la căldărar, care n-a întîrziat o clipă. Şi-a pus pistolul în şerpar şi cuţitul în tureatca cizmei scurte, şi-a luat cu el şi ciocanul cu care bocănea arama. Alergă ca un nebun şi i-a ajuns după cimitirul armenesc, căci nici vorbă nu era de ceair, treceseră dincolo. Cu ciocanul l-a lovit pe Colac, fiindcă ăsta îi ieşise înainte cu cuţitul scos, şi astfel cu el n-a mai avut de lucru. Unul dintre derbedei, căci se mai adunaseră şi alţii, erau vreo cinci, i-a prins însă pe la spate ciocanul şi era să i-l smulgă. L-a lovit tot el mai repede cu cizma în boaşe, de l-a lăsat şi pe ăsta lungit jos. Ceilalţi doi au fugit cînd au văzut că se încurcă lucrurile. Rîcă a lăsat fata şi a scos şi el cuţitul, dar prea tîrziu, că Tudor, şi aşa vînjos de felul lui, părea acum turbat. L-a prins de gît şi l-a strîns atît de tare, că namilei i-a scăpat cuţitul din mînă. Cînd i-a dat drumul, se zbătea pe jos, cît era de lung, ca un cocoş cu gîtul tăiat. Se vede că-i sfărîmase ori îi strîmbase omuşorul. I-a pus piciorul pe piept şi i-a desfăcut năbragii ca să-l jugănească pe loc, dar au sărit oamenii care se adunaseră ca la urs să-l scape, nu că-i ţineau parte, dar socoteau că-i mare păcat.

— În numele preasfîntului, nu face asta. Omoară-l, mai bine, bre Tudore, îl ruga un bătrîior uscăţiv.

Nu l-a omorît, dar i-a speriat pe toţi atît de rău, că vreo patru-cinci ani n-a mai avut grijă de nimic, decît să nu întîrzie niciodată seara pe uliţe. De altfel, cine

ar fi îndrăznit să umble noaptea pe uliţă din pricina ciinilor, căci pe aci fiecare gospodărie ţine doi-trei şi uneori şi mai mulţi, şi erau atît de răi, de sfîşiau lumea nu altceva! Bătăuşii înţeleseseră că e pe viaţă şi pe moarte şi s-au domolit cu totul. Peste vreo cincisprezece ani, cînd Stana, măritată acum cu popa Dumitru, se făcuse codană de vreo paisprezece ani, au încercat nişte haimanale bete să se lege de ea, căci nu ştiau, se vede, de întîmplarea cu Colac şi Rîcă. Tudor, strigat repede de trecători, a intrat crîncen în huidumele alea, i-a snopit în bătaie, dar i-au spart şi lui capul cu o sticlă. Pentru asta însă i-a mai bătut timp de trei ani oriunde i-a întîlnit, că acum îi cunoştea, făcîndu-i să-şi ia cîmpii, să plece din mahala.

Acum bătrînul, încărcat de amintiri, scîrbit de gîndul că derbedeii şi cuţitarii ar fi oamenii revoluţiei, clocotea de furie. Ochii verzui, care păreau uneori adormiţi, se umpluseră de firişoare roşii, şi sprîncenele i se zbîrliseră şi mai mult decît de obicei. Se prăbuşi însă dintr-o dată, istovit, pe scaun.

Hagi Curti îi făcu un semn lui Dobrovici, pe care strigătele bătrînului îl treziseră, căci socoti că e clipa să se sfîrşească odată cu povestea asta.

— Nea Tudore, noi am vrea să-ţi vorbim ceva... Putem intra în casă? Ce zici, ţaţă Reveca, unde am putea sta puţin de vorbă?

Reveca îi pofti într-una din cele două odăi „curate", care erau cu faţa spre răsărit. Odaia avea două paturi, unul în dreapta la perete şi altul la fereastră, amîndouă vopsite în verde şi cu flori roşii, galbene şi albastre. Erau aşternute cu scoarţe ţesute cu frunze verzi pe cîmp negru. De perete le fereau perne lungi cît patul, îmbrăcate în pînză albă înflorită cu negru şi roşu. Dimpotrivă cu uşa, la perete, era o masă acoperită cu pînză de in, de nu i se vedeau picioarele. Peste pînză, de-a latul, era aşternut un ştergar cu riuri albastre şi roş-

cate. Căni şi borcane pline cu şerbeturi stau la rînd, legate deasupra cu ţiplă, iar dinaintea lor, pe o tăviţă verde, aşteptau două chiselniţe cu dulceaţă, una de prune şi alta de cireşi din annl ăsta. Pe jos, ţoluri lucrate din petice în război, iar peste ele o scoarţă lungă şi îngustă. În stînga, icoana Maicii Domnului îmbrăcată în argint, de i se vedea doar chipul zugrăvit, şi deasupra ei, arcul candelei roşii.

Aici în aste două odăi locuiau preotul Dumitru Georgescu cu preoteasa şi cei cinci copii de la Paştele din anul trecut, după focul cel mare, în care arsese între atîtea alte biserici şi biserica Sfîntu Ion, unde era el paroh.

De altfel tot în casa bătrînească a căldărarului, în alte odăi la fel, însă în unghi drept cu acestea, locuia altă pereche, Trică şi Paraschiva, nevasta lui, fiica cea mai mare a Mariei, văduva cavafului ucis de o bîrnă la cutremurul din treizeci şi nouă. Avusese omul o brutărie frumoasă pe lîngă biserica Udricani, dar nu mai rămăsese din ea decît cenuşa, şi acum stătea aci la bunicul neveste-si, care-l şi ajutase să-şi dureze un mic cuptor de pîine, pe gura Oborului. Nu erau singurii din neamul Fărşeroţilor loviţi de acel cumplit prăpăd, mai erau şi alţii, dar îşi găsiseră adăpost pe la alte rude. cumnaţi şi cumnate de pe lîngă Filaret sau pe la Bariera Nouă, unde nu ajunsese focul.

Dobrovici scosese din buzunarul larg al anteriului de suvai mătăsos mătăniile roşii, de sînge de nouă fraţi şi, înşiruindu-le, dădea din cap aprobînd pe Hagi Curti, care încercă să-l ia pe departe pe căldărar. Una dintre nepoate intră cu o tipsie de aramă aşternută cu un ştergar alb, pe care erau filigene cu cafele, căni şi o carafă cu vin. Tudor se întinsese pe pat rezemat de perina lungă de lîngă perete, şi cei doi se aşezaseră în stînga şi în dreapta lui cu picioarele subt ei ca nişte croitori. Aşa cum le venea lor mai bine. Un ceas a tot încercat

Hagi Curti să-l înduplece pe bătrîn să vie cu oborenii şi ceilalţi fini, de prin alte mahalale, că avea atîţia de nu le mai ştia numărul... De altfel, de vreo douăzeci de ani, Tudor Fărşerotu era şi judecătorul foarte ascultat al negustorimii de prin părţile acelea. Cu toată oprelişte stăpînirii, care nu putea îngădui altă judecată decît a ei, mulţi negustori preferau în loc de judecata Divanului, judecata mahalalei, adică îl alegeau, jurîndu-se să facă întocmai, pe căldărar drept judecător, care după ce-i asculta, avea dreptul să hotărască după cum socotea el că e drept. Tot la el se depuneau şi arvunele ori chezăşiile în bani. Şi Dobrovici şi Hagi Curti ştiau ce înseamnă Fărşerotu pentru Obor şi de aceea stăruiau să-l înduplece. El părea obosit şi asculta cu ochii pe jumătate închişi, cu mustaţa căzută. Din cînd în cînd clătina din cap, arătînd că nu primeşte, şi-şi strîmba gura, care nu-şi pierduse linia aspră, căci omul la optzeci de ani îşi păstrase aproape toţi dinţii. Au încercat să-l măgulească arătînd cît se bizuiau toţi pe el, au folosit cuvintele care umblau de la o vreme din gură în gură, patrie, libertate, dreptate, dar bătrînul tăcea morocănos.

Atunci crezînd că aşa îl înduplecă mai uşor, Dobrovici aruncă, aşa cu tîlc, subliniind cu arătătorul împins cu tîlc tainic înainte :

— Pe urmă e vorba că, dacă se schimbă ministerul, şi aci se bîlbîi, e vorba ca noi doi să devenim miniştri... pricepi ? Şi rămase aşa cu degetul ridicat, ca să lungească efectul acestei ştiri.

Bătrînul îl măsură lung şi apoi spuse cu dispreţ :

— Şi ce mare chilipir va fi pă ţară dacă oţi fi voi doi miniştri ? O să mai pui tu pă tine încă un rînd dă osînză şi asta va fi totul... Îşi domoli mustaţa care se întărîtase şi înghiţi în sec cu silă.

Dintr-o dată Dobrovici se înfurie. Se dădu jos de pe pat şi începu să umble prin casă. Socoti că a venit vre-

mea să-şi verse focul şi vorbea nestînjenit; în sfîrşit slobod de orice apăsare, îşi vărsa năduful:

— Mă pizmuieşti pentru averea mea... Asta am ştiut-o de mult... Te rîcîie pe inimă că am fabrică şi moşii... Dar ce sînt io de vină că dumneata ţi-ai ales o meserie atît de puţin mănoasă? Auzi, să vinzi căldări şi tigăi... Omul cumpără în fiece an ghete, ori straie pentru el, ori pentru ai lui... Dar căldare şi tipsie cumpără o dată pentru toată viaţa, dacă nu o moşteneşte cumva de la părinţi... Trebuia să te gîndeşti la asta cînd ai avut să îţi alegi o meserie. Sînt io de vină că îţi merge greu?

Bătrînul, spre mirarea lui Hagi Curti, care-şi pusese speriat mîinile pe piept, răspunse liniştit, cu un glas parcă mieros:

— Dă unde vezi tu că o duc greu?... M-am plîns io vreodată cuiva?

— Ei, asta-i, parcă e nevoie să te plîngi, stărui Dobrovici întinzînd din mîneca largă a fermenelei de caşmir mîna cu inele mari, galbene şi verzi, în care ţinea mătăniile cu boabe roşii, de sînge de nouă fraţi... Nu vezi că te-ai împuţinat de tot... ţi s-au strîns umerii şi nu mai eşti nici jumătate din ce ai fost... Pusese în glas toată otrava păstrată în el, în atîţia ani de umilinţă, aşa ca pentru o răfuială.

Bătrînul, care încrucişase braţele ascultîndu-l, îşi potrivi mai bine, liniştit, pernele de care era rezemat şi spuse cu o adîncă uimire, copilăreşte:

— Cum m-am împuţinat? Da' tu n-ai văzut ce-i azi în curtea şi în grădina mea? Şi deodată glasul lui deveni aspru la fel cu sprîncenele albe, zburlite: M-am înmulţit, mă, nu m-am împuţinat. Tot ce vezi afară a înflorit din dragostea mea cu Reveca. Tu nu poţi pricepe cîtă mulţumire mi-a dat mie viaţa... Ce-aş pizmui la tine?... Tu ai crescut în burtă şi în lăcomie... Ce eşti

tu mai mult decît ai fost, decît prin ocalele pe care le tragi mai mult la cîntar!...

Hagi Curti se grăbi să dreagă lucrurile, dar era de prisos, căci deşi striga, bătrînul nu părea totuşi supărat. De altfel clătina din cap şi-l privea prietenos, îngăduitor pe hagiu, dar după cîteva clipe îşi întoarse iar ochii întunecaţi, verzi în orbitele mici, osoase, spre Dobrovici.

— Auzi, nu-ţi place căldărăria mea... se miră, zvîrlind o perină pe patul celălalt. Ei, află dumneata că asta e o meserie curată... Nu murdăreşte, nu miroase. Cu ea mi-am hrănit o casă de copii... Nu e rea nici cojocăria ta, dacă o faci cinstit, cu omenie. Dar aud că acum nu-ţi mai place nici cojocăria. Te-ai apucat dă zărăfie... dai bani cu camătă.

Izbit, Dobrovici, care se tot plimba prin casă măturînd pe jos cu anteriul, se oprise în loc şi nu ştiu ce să răspundă. Şi asta o ştie moşneagul ăsta? îşi repetă, aşa în sinea lui, iar pînă la urmă se înmuie fără să mai răspundă. Oricît li se părea lor de mare Bucureştii, mai ales de cînd sporise atît de mult negoţul şi se înmulţise pe toate podurile negustorimea, nu era totuşi atît de mare ca să nu se afle multe lucruri care se doreau neştiute. Mai ales Tudor Fărşerotu afla mai tot ce se întîmplă, căci avea o familie numeroasă, şi pe deasupra o puzderie de fini, care se răspîndiseră în toate mahalalele. Aceştia ţineau cu sfinţenie la cele cuvenite şi veneau după regulile cumetriei să-l vadă şi să-i spună ce-i doare. Îi aduceau micul lor plocon la Anul nou şi la sărbători, cînd şi ei primeau daruri, cît mai putea să dea şi el în ultima vreme. Dar de vorbit vorbeau, şi un astfel de fin era şi Ghiţă, tejghetarul lui Dobrovici, pe care căldărarul îl cununase de asemenea. De la acesta avea ştiri despre negoţul lui State. Tăbăcarul fusese cuprins în ultimii zece ani de un soi de spaimă. De cînd cu moda europeană, negoţul cu blănurile de lux

scăzuse la un sfert din ceea ce fusese pînă la începutul veacului. De unde vechea boierime, şi chiar negustorimea cea mare, umbla îmbrăcată la fel, şi iarna şi vara, cu haine toate îmblănite, caftane, fermenele, giubele, cabaniţe şi mai ales binişuri care erau adesea îmblănite şi pe din afară şi pe dinăuntru, fără să mai vorbim că nu era parte din îmbrăcăminte să nu fie împodobită cu adaosuri de blănuri scumpe, acum boierimea cea tînără nu mai purta decît o singură haină îmblănită peste frac ori peste surtuc şi numai iarna. De aci goana starostelui după moşii, după acareturi de tot soiul. Încercase să prefacă hanul de lîngă Sfînta Vineri în hotel cu prăvălii jos, şi cum tot mai avea prisos de bani, cu ajutorul lui Hagi Curti, îi da cu ipotecă fie pe scule scumpe, fie pe case şi moşii. Luat de căldăraru pe neaşteptate, şi uimit, nu ştiuse ce să mai răspundă, se înmuiase şi începu să-şi depene iar mătăniile rezemat de muchia patului.

Fărşerotu simţi că a lovit bine şi, obosit iarăşi, se mai îmbună. Dar gîndul că Dobrovici crede că-l pizmuieşte pentru bogăţia lui i se păru caraghios. Îşi zicea că şi el, de-ar fi vrut, ar fi putut să se îmbogăţească atunci cînd Kutuzov l-a recunoscut şi l-a îmbrăţişat, dacă i-ar fi cerut sprijin să cumpere şi să vîndă pentru armatele sale. Surîse îndulcit, dar pe faţa lui, cu trăsăturile aspre statornicite de bătrîneţe, nu mai apăru decît tot o strîmbătură.

— Va să zică, tu crezi, mă State, că io am rîvnit la averile tale? Şi iar se strîmbă, deşi ochii verzi, cam însîngeraţi, aveau cîte un punct de lumină în ei.

Intră o fată ca de optsprezece-nouăsprezece ani, aducînd o altă ulcea cu vin. Era, firește, asemenea celorlalte, dar nu avea garoafă, nici muşcată în cosiţă şi era îmbrăcată cu fote negre şi ie albă în rîuri tot negre, ca sălăştencele. Bătrînul o privi cu duioşie şi o întrebă, cu glasul moale, dar cu faţa tot aspră:

— Dar tu cine mai eşti?

Fata se făcu albă la faţă şi nu putu răspunde de loc. Parcă-i înţepenise bărbia şi abia îngînă:

— Io... sînt Maria...

— Ei, Măria, Măria, dar care Mărie, a cui eşti?

Fata murmură tot îngînat, pierită la faţă:

— Maria a Mariei... văduva... şi fugi cu ulceaua goală pe uşă.

Spaima îi fusese mare. Crezuse că bătrînul a recunoscut-o. Era fata cea de a cincea, că de toate erau şase, a Mariei şi a cavafului, cel ucis de o bîrnă la cutremurul din 1839. Se întîmplase cu ea acea nenorocire care zguduise toată familia. Pe la unul din unchii ei, chiar la popa Dumitru Georgescu, veneau adesea oameni de la el din sat şi între ei venise şi Simion al Firului, în vremea aceea unterofiţir în armata infanteriei. Mai avea un an pînă să iasă din armată, şi căuta din vreme să-şi facă un rost la Bucureşti, căci la Vadu Rău nici gînd n-avea să se mai întoarcă. Popa era vecin cu văduva, cumnată-sa, care de la moartea cavafului făcuse din prăvălie o boiangerie, căci la asta se ajuta şi cu fetele, pe măsură ce creşteau şi pînă ce nu se măritau încă. Simion o cunoscuse astfel pe Maria, atunci fată de vreo cincisprezece ani, şi-şi pusese ochii pe ea. Afacerea asta cu boiangeria nu i se părea tocmai rea. Era tocmai ce-i trebuia după ieşirea din armată. Chipeş, deştept şi şmecher, plăcu Mariei, care se gîndea înfierbîntată să-l ia de bărbat; maică-sa, tot Maria, fu şi ea de părerea fetei, anume că un asemenea ginere ar fi de folos în casă şi în această meserie a boitului. Cel care nu vru să audă fu bătrînul, care întrebă de la început ce meşteşug ştie acest Simion. Cînd află că nu cunoaşte nici un meşteşug, spuse că e om fără căpătîi, o haimana, căci nu-i plăcuse nici felul şmecher al unterofiţirului. Simion nu se lăsă, veni în fiece seară şi, cam vorbăreţ şi lăudăros, izbuti ceea ce nu izbutise încă nimeni

într-o jumătate de veac... să sucească mintea uneia din neamul Revechii și al lui Toader Fărșerotu. Veni între timp focul cel mare de anul trecut, și din întreaga mahala nu mai rămase decît cenușa și mormane de moloz afumate. O dată cu locuința popii, pieri în vîlvătăi, în această zi de Paște, în care toată lumea era adunată la Fărșerotu, și casa Mariei, iar din boiangerie și magazia cu lînă n-a mai rămas nimic, pierzîndu-și femeia toată agonisita. Acum, așa fără să ia zestre, Simion nu mai voi să se însoare, deși fata era în a treia lună de sarcină. Mama Mariei, care nu bănuise adevărul și de altfel tot aștepta să-l înduplece pe bătrîn, ca și cei din jurul ei, fură cuprinși de o spaimă fără margini cînd pierdură urma lui Simion, care între timp sfîrșise cei șapte ani de armată și se eliberase. Biata văduvă abia își împiedică fata să nu-și facă seama. Nădejdea era la popa Dumitru, care și el era din cale-afară de amărît și se trudea din răsputeri să găsească pe cel care se ascundea, ca să îndrepte lucrurile. Dar Simion, parcă se vîrîse în gaură de șarpe. Într-o zi, în casa doctorului Gunescu, însurat cu fata cea mijlocie a văduvei, unde locuiau acum, intră cu privirea însîngerată Toader Fărșerotu. Ținea mîna în șerpar și parcă tremura.

— Unde e fie-ta, Mărie ?

Biata mamă înțelese că bătrînul a aflat, dar ce putea să mai facă ? Chemă fata.

Bătrînul o privi intrînd pe ușă, albă la față ca varul, de altfel el însuși era pămîntiu la chip.

— E adevărat, tu, fată, că...?

Se vedea că orice cuvînt și orice lămurire mai de aproape ar fi fost prea mult pentru puterea lui de rostire.

Fata, nici ea, nu putu decît să clatine din cap, cu ochii plini de lacrimi, căci îi clănțăneau dinții în gură. Bătrînul simți ca un cuțit în inimă ; scoase pistolul din șerpar și-l descărcă în făptura moale din fața lui. Îl

vîrî apoi în șerpar din nou, răsuflă adînc și ieși ca un om beat pe ușă, lăsînd-o prăbușită în fața celor care parcă-și pierduseră și ei mințile.

Fata fusese lovită numai în brațul pe care îl ridicase deasupra capului și cu toate că i se umpluse în cîteva clipe ia și fața de sînge, rana nu era grea. Se făcu în trei săptămîni bine și peste șase luni născu un băiat. Traiul între ai ei era din cale-afară de greu, dar nu avea ce să facă și primi cum putu mila tuturor. Nu o izgoniseră din casă, dar nici ea nu mai putu pretinde să fie ce-a fost. Știa că va avea numai de slujit în orice casă s-ar afla, și era mai bine să fie la rude pînă cînd se va găsi și pentru ea o dezlegare oarecare. Cînd Reveca-l văzuse intrînd pe ușă pe bătrînul întors acasă încruntat și galben la față ca o ceară murdară, îl întrebă doar cu privirea ce s-a întîmplat, căci știa și ea unde plecase.

— Am ucis-o...

Și asta fu tot ce a putut scoate de la el. L-a lăsat așa cum era, și mai mult a fugit la fie-sa. Lui nu i-au mai spus niciodată adevărul, l-au lăsat să creadă că a ucis-o, de altfel și el, pomenindu-i de cîteva ori numele, lăsa să se vadă că o crede moartă. Acum ea venise de ziua lui, fiindcă Reveca ținuse neapărat să vie. Nu voia s-o lase părăsită ca pe o otreapă, să se sape prăpastie între ea și ceilalți ai ei. Plătise destul. Bătrîna știa că n-o s-o poată recunoaște între atîtea la fel, poate c-o uitase de cînd o văzuse căzînd ca moartă. Se închina în fiece seară. rugîndu-l pe Dumnezeu să-l aducă înapoi pe acel bărbat fără minte, hotărîtă să-i adune ea nepoatei, de unde o putea, o brumă de zestre, ca să împace lăcomia fugarului.

Maria se speriase degeaba, bătrînul n-o recunoscuse. Dar că o credea moartă, asta ar fi putut să nu fie adevărat. Totuși încă nimeni nu socotea prilejul potrivit să i se spuie că acum Maria a mică are un băiat,

care e în grădină și doarme, ca într-un leagăn, pe un țol întins și atîrnat de ramurile a doi caiși sterpi, unde ajungea și umbra nucului.

Hagi Curti se răsuci pe trunchi, întinse mîna și-și turnă în pahar. Îl dădu pe gît și socotind că State o luase greșit, începu el să stăruie din nou pe lîngă bătrîn. Dar totul fu în zadar. Omul morocănos nici nu mai răspundea. După ce privi cîtva timp cu o curiozitate copilărească mătăniile roșii ale lui State, îl întrerupse pe Hagi Curti cu un soi de voie bună colțuroasă :

— Ei, mă, și cum vine asta ? Voi vreți să-mi băgați în cap că nu se poate rivoluție în Bucureștii ăștia, fără mine ?... A ?

— Dacă mergi dumneata, merge tot Oboru, și dacă merge Oboru, merge toată negustorimea măruntă.

— Ei, asta-i bună !... Voi credeți că negustorii vor merge la rivoluție așa... numai pentru că le-am făcut io semn ? Își vor pune în joc averea, poate și viața, numai ca să-mi facă mie pă plac ? Voi nu vă dați seama, mă, că negustorimea nu se va mișca decît dacă nevoile ei o îndeamnă la asta ?

Hagiul făcu un semn cu mîna moale, surîzînd cu un singur sfîrc al mustății negre, și pe urmă își încrucișă brațele cu mînecile largi ale fermenelei roșii de damasc.

— Firește... firește... așa e, nimeni nu zice că se va mișca negustorimea ca să facă pe plac cuiva, știu toți că ea va merge numai după nevoile ei. Vorba e că ea nu știe cînd e clipa cea mai potrivită să se ridice, nu pune preț pe vorbe, nu se încrede așa ușor... că a fost de atîtea ori păcălită. Ea nu va merge decît după oamenii în care are încredere și numai dacă va primi un semn de la ei, adică de la dumneata, și dacă te va vedea în fruntea ei. Așa... miercuri după-amiază ea va zice că

acum e acum. Se va ridica toată ca un singur om... dacă te-o vedea că mergi dumneata.

Fărșerotu se ridică cu greutate de pe pat, dar și hotărît, arătînd astfel că în ceea ce va spune e ultimul lui cuvînt.

— Oamenii pot să facă așa cum cred ei dă cuviință, dar io alături dă lepădăturile mahalalei, dă cuțitari și dă pungași, nu merg. Apoi se îndreptă mocănește spre ușa tindei, în care se aflau alte icoane și lucruri bisericești, scăpate de la foc. Pe o masă așternută cu o pînză albă cu rîuri roșii se afla, într-o oală smălțuită, albastru cu alb, un buchet mare de ciulini liliachii, o morișcă de lemn învîrstată cu fierul înroșit. Acestea erau trimise de la Zăvoiu Dihorului de popa Gheorghe, bătrîn uscat ce părea înalt acum, căci devenise bățos și certăreț. În colț, pe un scaun de brad alb, era o doniță cu apă, de la capac pînă la cercul de jos înflorată și ea cu fierul înroșit. Pe capac era cana de băut smălțuită. Aci în tindă, Tudor Fărșerotu le făcu însă lor loc să treacă înainte.

Afară soarele era încă sus, deși se întorcea spre asfințit, căci era către crugul de vară. Ziua asta frumoasă își ținuse făgăduiala ; albastrul cerului, care părea dimineața o apă vie, se făcuse acuma alb-albăstrui, fără un nor măcar. Prin ogradă, cîteva fetițe și băieți se suiseră pe gardul care despărțea ograda vecinului de a lui Gligore, feciorul spătos al Fărșerotului. Se jucau cu copiii lui Trică brutarul cel scund și cu ochi vioi de viezure. Un pîlc de fete atîrnaseră de ramurile unui gutui care trecea spre ogradă un leagăn de frînghie. Toader se opri în urma celor doi, și, după ce închise portița parmalîcului boită în roșu, începu să rîdă unu gînd al lui... ca de o bazaconie. Apoi se întoarse spre staroste :

— Ei, bată-te să te bată... și așa, mă State ?... Îți pizmuiesc averea. Păi ce nevoie am io de averea ta, mă ? Uite, mă, averea mea... Arătă cu mîna uscată și

pătată de bătrîneţe spre fetiţe şi începu să le cheme : ...Pui, pui, pui... puicile tatii...

Veniră spre el alergînd bucuroase vreo cîteva fetiţe care-l auziseră, dar deodată, spre mirarea înveselită a celor de faţă, începură să alerge spre el din toate părţile şi pui, puici, cocoşei, găinuşe, găini, toate albe, uşor fumurii ca turturelele. Alergau cu ciocul întins, recunoscînd glasul bătrînului, care în fiece dimineaţă, aşezat pe un scăunel scund, la soare, le chema să le dea boabe din mîna lui. Alergau zorite, cu ciocurile întinse, ca să nu le ia altele înainte. Douăzeci, treizeci şi tot mai veneau mereu. Toate la fel de albe şi mai mult lunguiete erau un soi iubit de cei doi bătrîni, care se siliseră să-l păstreze curat. Ouau mult, nişte ouă uşor cafenii, foarte gustoase. Curînd fură în bătătură ca o zăpadă fumurie. Obraznice, începură să-i ciugulească cizmele. Spre gard, veniseră să vadă pricina larmei şi celelalte puicuţe, fetele pe care le chemase el şi întîrziaseră. Curînd fură şi ele tot atît de multe ca găinuşele.

Cei doi plecară amăriţi, fără să-şi mai ia ziua bună de la ceilalţi. Afară, caleaşca lui Pavlicionî îi aştepta mereu, trasă la umbra unui salcîm înflorit, care îmbălsăma totul cu mireasma lui vie, în acest mijloc de iunie.

La conacul din vie li se pregătise şi o odaie de dormit cu sofale, căci era de la sine înţeles că nu vor mai da pe acasă, pînă cînd nu se va alege într-un fel.

GOANĂ DUPĂ REVOLUŢIONARI

Arestările din această zi de duminică nu începuseră decît după ceasurile opt, căci căpitanul Costache Chihaia petrecuse noaptea închis în beci. Către ziuă, cînd

văzuse, după vreun ceas, că nu mai vine nici un semn de la grădiniţa din dos a birtului, tistul de dorobanţi, care păzea la pod, se întrebase, mirat în cele din urmă, cam ce ar fi putut să fie şi se dusese să vadă ce se mai întîmplă pe acolo. I se învîrtiseră în cap umbrele negre ale copacilor, cerul fumuriu cu stele albicioase, cînd văzuse grădiniţa pustie, în timp ce felinarul, afumat acum, pîlpîia gata să se stingă, fiindcă lumînarea de seu se trecuse. În cele din urmă, neştiind ce să mai facă, se întorsese la dorobanţii lui, ca să se sfătuiască cu ei. Cei din beci tăceau chitic, ştiindu-se păziţi cu străşnicie pe din afară. Lucrurile se lămuriseră abia cînd veniseră slugile de la bucătărie, care găsiseră cheia pe care o ştiau de obicei subt streaşina mică, aruncată între nişte bozii, în fundul curţii.

De cum fusese scos din închisoarea de o noapte, căpitanul Costache Chiorul alergă turbat după Dincă, aşa cum prea bine bănuise Deivos că va fi, înnebunit de gîndul că l-ar putea scăpa iar din mînă. Îi ştia acum şi pe căuzaşi, pe toţi, căci pitit în şanţ subt pod îi văzuse venind şi-i notase cu plaivazul gîndului, care la el nu dă greş. Dar pe Dincă nu-l putu găsi. Căutîndu-l cu încăpăţînare numai pe el, unde ştia că-l poate afla, pierduse timpul de pomană şi nu izbuti să-i arate nimic lui Iancu Manu, care-l chemase pe la şapte dimineaţa. Se învineţi de amărăciune numai cînd văzu că acesta se prăpădeşte de rîs, în timp ce el îi povestea furios păţania. După ce aga nu crezuse ce-i spusese, ieri, împreună cu spionul acela, care era tot în seama lui, acum îşi mai bătea şi joc de el.

— Mă Costache, nu fi prost... oamenii se adunaseră să mănînce cîrnaţi şi tu crezi că voiau să facă revoluţie.

— Măria-ta, îmi pui capul dacă ăştia nu fac revoluţie. He, hei, ştiu io ce-i aia „un ghiuden şi doi cîrnaţi".

Aici aga se încruntă dintr-o dată :

— Uite, mă, vreau să văz cîte parale face căpitănia ta... Ia cîți oameni vrei, caută-i pe unde știi, dar să mi-i aduci legați, cu coatele la spate, pe toți cei de aseară.

Iancu Manu se credea cumplit de deștept, nu lua nimic în serios, sau aproape nimic, totuși nu ar fi vrut să-și piardă slujba, căci avea mare nevoie de bani și mai cu seamă ținea să nu fie scos cumva din fruntea Agiei cu ruşfeturile şi ghelirurile ei. Mai ales că acum se apropia ceasul raportului lui către vodă — care cu siguranță că știa ceva și prin spionii lui proprii — iar Chiorul se întorsese la Agie cu mîna goală. Era furios, căci ar fi vrut să aibă un început de dovadă materială, ca să facă impresie asupra lui Bibescu. Costache înțelese că acum va avea tot sprijinul lui Iancu Manu și porni întărîtat către casele știute de el. În curînd îi veni să turbeze iar de furie, căci nicăieri nu mai dădu de nimeni. Căuzașii erau risipiți, ascunși unde nu bănuia el. La Nicolae Golescu, la Belvedere nu putu să intre, că erau acolo doctorul Arsene și doctorul Kretzulescu, care îi arătară că e bolnav de holeră. Pe Ștefan Golescu nu-l găsi, fiindcă nu mai trecuse pe acasă, ci de la Axente Sever se îndreptase pe jos pe Podul Tîrgului din Afară spre Cîmpul Moșilor, pe unde ajunse pe la șapte dimineața, ca să-i spună lui Eliade, care nu venise la birtul din deal, ce s-a întîmplat și care e planul în amănunt al izbucnirii revoluției. Nu izbutise să-l convingă în nici un fel că Agia, care acum știe cine sînt „complotiștii", nu o să vină și pe la locuința lui, de vreme ce el lipsise de la locul cu pricina și că prin urmare ei își pot pregăti pe îndelete, aci în grădină, plecarea la Izlaz. Îi arată că Nicolae, frate-său, care era oarecum șeful celor ce erau să rămînă la București, dăduse dis-

poziție locotenentului Deivos ca în cîteva ceasuri să organizeze toate aceste plecări. Eliade se plimba speriat prin odaia cu pereții înalți, cu stucărie aurită și ușile alburii cu două canaturi, nefiind în stare de nici un gînd limpede.

— Of, poeții ăștia, îi spuse în franțuzește glumind Ștefan, tare mai sînteți impresionabili. Ce te-ai fi făcut aseară dacă te-ai fi văzut arestat ?

Cum era acum ziuă de-a binelea și nu mai era primejdie din pricina cîinilor, Eliade îi propuse lui Ștefan să meargă numaidecît să se ascundă amîndoi la Pavlicioni, arătîndu-i că via lui e mai izolată de oraș și are legături în toate părțile pe lac. Porniră după ce Eliade încuie toate ușile de sus, căci ai lui erau plecați de două zile la Brașov.

La Pavlicioni se întîlniră cu Ion Brătianu, și după ce se obicinuiră cu fața lui lungă de copilandru, acum cînd își răsese barba și-și pocise mustățile, începură să pună la cale în amănunțime plecarea, așa cum se înțelesese Ștefan Golescu cu Deivos. Cel mai bun lucru era să vie să-i ia de aici trăsura lui Rosetti, pe care o cunoștea toată lumea, că era vopsită în galben, și poliția nu-l mai urmărea, căci pe el îl știa arestat, îl avea în mîna ei. Plecarea avea să fie tot azi, duminică, pe la zece seara, numaidecît după apusul soarelui.

Acolo lîngă cramă se aflau ei trei, cînd pe la nouă dimineața apăruseră în vie și Hagi Curti cu State Dobrovici, înaintea cărora ieșise Pavlicioni. Eliade și Ștefan Golescu găsiseră însă de cuviință că e mai bine ca ei să rămînă ascunși în odaia de jos, acoperită aproape de un tufiș de trandafiri tîrziori. Singur Brătianu ocolise mai tîrziu pe scara dinăuntru și apoi apăruse la capătul pridvorului, dinadins, ca să nu se știe de unde s-a ivit, și să poată sta de vorbă cu ei. Masa li se adusese, la cererea lor, tot acolo. Numai pe la șase seara, cînd Hagi Curti și Dobrovici se întoarseră mofluzi de la căldărar,

Eliade socotind că în nici un caz cei doi negustori nu mai aveau cum să facă vreo greşeală şi să le dezvăluiască la toţi prezenţa, nu se mai feriră, ba acum îi chemară şi pe ei jos, în odăile cu grătar de fier şi obloane la ferești. Către opt seara sosi şi Deivos cu trăsura lui Rosetti, adusă de subt cazarmă, din mahalaua Izvorului, unde locuia acum fruntaşul căuzaş, trăgînd-o subt şopron. Aşteptară toţi, punînd totul la cale, pînă în amănunte, ca să se facă ora plecării. Cei doi aveau să meargă în caleaşca asta pînă la Bolintinu din Vale, de unde urma să ia altă trăsură, ca să li se piardă urma.

Eliade, aşa ascuns, cu profilul lui de Cezar cu mustaţă şi chinuit de teamă, nu dorea decît să treacă mai repede această lungă zi de duminică. Sta lungit pe sofa, fără să se atingă de gustările aduse de feciori, ridicînd din cînd în cînd un colţ al perdelei de cit sîngeriu, ca să se uite spre conacul viei.

*

Simbătă seara, în timp ce căuzaşii erau arestaţi în chioşcul din grădina-restaurant din Dealu Filaretului, Frusinica Băl-Ceaurescu juca la „Grădina cu cai", aplaudată furtunos după fiecare cuplet, un vodevil cu cîntece. Stagiunea de iarnă fusese închisă încă de la mijlocul lui april, şi o dată cu luna mai începuseră grădinile de vară cu spectacole de varietăţi şi farse, date în limba germană ori cea franceză de impresari străini. Costache Caragiali, deşi era bolnav, izbutise să înjghebeze pentru vreo două luni, profitînd că „Grădina cu cai" rămăsese liberă, reprezentaţii în romîneşte cu cîntece şi dansuri. Grădina îşi cam pierduse vadul şi nu-şi mai găsea chiriaşi printre străini ; acum însă numele Frusinicăi pe cele cîteva afişe, împărţite cu mîna pe Podul Mogoşoaiei, aducea o lume nebună, iar între Cişmigiu şi podul de la Izvor, aşteptau seara numai caleşti boiereşti şi trăsuri. Plăceau mai ales

cupletele cu două înţelesuri pe care ea le cînta cu o voce limpede, plăpîndă, suavă ca de înger pofticios. După spectacol se despărţi aproape necuviincios de Băl-Ceaurescu şi de Cantacuzino, care veniseră în butca lor s-o ia la masă, spunînd că o doare capul şi că nu mai mănîncă în seara asta, vrînd să se culce devreme. Le întinse mîna fără multă vorbă şi se urcă în cabrioleta la care armăsarii albi, nerăbdători, îşi umpluseră zăbalele de spumă. Băl-Ceaurescu nu o crezu, bănuind că ea are cumva altă socoteală şi că se duce să ia masa cu cine ştie cine la „Broft", restaurantul care abia se deschisese şi avea o seră neacoperită vara, lucru neobicinuit în Bucureşti, care atrăgea lumea. Spuse vizitiului să urmărească ceva mai de departe echipajul atît de vestit în Bucureşti ; dar pînă la urmă se convinse că actriţa nu minţise. Cabrioleta cu armăsarii ei albi intrase într-adevăr pe gîtul lung ca de clondir al curţii spre căsuţa ţărănească în care actriţa se încăpăţîna să locuiască mereu.

Abia pusese pe ea halatul de moar grecesc, de un albastru-întunecat, şi ceruse feciorului să-i aducă din îngheţata de fisticuri care-i plăcuse atît de mult la prînz, căci nu vrea să mai mănînce altceva, cînd auzi larmă în curte, iar bucătăreasa năvăli pe uşă, strigînd speriată, cu ochii ieşiţi din cap :

— Au prins un hoţ... au prins un hoţ la grajd, cucoană...

Auzi alte strigăte afară şi nu ştia ce să mai creadă. Pe urmă află de la fecior, care intră cu părul vîlvoi, ce fusese.

Vizitiul deshămase armăsarii şi intra cu felinarul în mînă în grajd, cînd văzu în colţul din stînga două picioare necunoscute care ieşeau de subt un morman de paie. Speriat în clipa aceea, scăpă felinarul din mînă, care căzu, dar din fericire se stinse numaidecît. Din trei paşi vizitiul fusese la uşă, pe care o închise trîntind-o, îi

pusese cîrligul și începu să strige: „Hoții... hoții!..." Alergă numaidecît feciorul, iar bucătăreasa trezi și pe cele două bătrîne. Cu topoare și furci în mîini strigară la cel dinăuntru să iasă afară. Bătrîna doică adusese lampa de la bucătărie. Poftit cu bătăi de furcă în ușă să iasă, hoțul se ivi în prag și toți rămaseră încremeniți cînd văzură cine e. Era un prieten al actriței, actor și el, Costache Halepliu.

— Să nu spuneți la nimeni... vă rog pe toți, să nu scoateți o vorbă măcar. Sînt un nenorocit... sînt pierdut... dacă mi se dă de urmă... Mă caută Agia...

Cînd Frusinica află că hoțul e Costache Halepliu se înfurie de această glumă de prost gust și-i porunci să vie numaidecît la ea. Se înfățișă cu legătura de la gît strîmbă, plin de fîn și de fulgi, că erau cîteva găini nărăvite care ouau în colțul acesta din grajd.

Secretar benevol al lui Aristia, om ca la treizeci de ani, cu fața suptă și brăzdată și nasul ascuțit, Halepliu juca în felurite trupe roluri mici de dramă. Frizura cu cărare în dreapta o purta cu bucle făcute cu fierul încălzit. Îi spuse Frusinicăi, îngrozit, că e urmărit de poliție ca revoluționar și că a venit cu sufletul la gură, azi-noapte, să se ascundă aici la ea. Rîndașul de la grajd era plecat, iar el s-a ascuns în colțul cu fîn de așternut pe jos. Acest actor, de o vanitate bolnăvicioasă, ura toată lumea pe care o socotea solidar răspunzătoare de insuccesul său în teatru. Era în permanentă răfuială, el și lumea asta, ca două partide puse față în față, într-o dîrză încăierare. Se credea frumos, seducător și-și dușmănea colegii din teatru, cărora li se dădeau roluri de primi amorezi, găsindu-i tîmpiți. Nu i se dădeau nici măcar roluri obicinuite, de cele mai mici de o pagină. Se credea distins și umbla destul de bine îmbrăcat, strîmbîndu-se cu dezgust cînd se atingea cineva de el pe Pod, una din marile lui suferințe fiind aceea că nu putea umbla numai cu birja, căci nu avea bani. Se socotea mai deștept ca toți din jurul lui, fiindcă era rău de gură, se prețuia ca plin de haz, pentru că era guraliv și mojic, spunînd fiecăruia din jurul lui ce crede despre el. Numea el asta sinceritate. Insinua că distincția lui îi vine din faptul că e făcut de maică-sa cu unul dintre Bibești. Scotea bani de unde putea. Frusinica îl luase cu ea pe vremuri, cînd cutreiera cluburile, și acum era cunoscut în foarte multe locuri. Era chibiț obicinuit chiar la partidele de la Vulpe, ori de la Cantacuzino de acasă. În timpul jocului adeseori Frusinica îi dădea și lui bani, ca să ponteze, și de cele mai multe ori boierii cînd cîștigau, nu-i luau miza măruntă de pe masă, că le era silă, dar cînd era de plătit îi plăteau, căci le făcea la toți felurite servicii, în afară de faptul că era gazeta lor vorbită. Îi ținea la curent cu toate cancanurile și întîmplările din oraș.

Ieșise afară în curte în lumina ferestrelor ca să-l perie feciorul de fulgi cu o perie udă.

Ca să se vadă mai bine, rămăseseră pe prispa ridicată de o palmă de la pămînt, în lumina care venea pe fereastră; feciorul culegea cu o perie udă fulgii de pe jantilica de culoarea tutunului a lui Halepliu. Bătrîna casă țărănească se strîmbase și mai mult după zăpezile din iarna trecută; un stîlp se sucise, și pereții i se cam burdușiseră. O mai țineau în picioare odăile de zid ferecat, adăugate în dos de inginerul neamț. Mulți o sfătuiau pe Frusinica să se mute sau să-și ridice chiar în curtea mare de două pogoane o casă potrivită pentru mobila de preț pe care o adunase în cursul anilor, dar ea ridica din umeri. Cînd fu dichisit cum trebuie, actorul își luă din nou mutra arogantă, obicinuită. Între timp Frusinica își bătuse capul întrebîndu-se ce legătură poate să aibă acest Halepliu cu revoluția. Cînd el intră iar în tinda cu vitrine scumpe și se așeză în fața ei, la masă, ca să-i aducă bucătăreasa ceva de mîncare, că spunea că nu a mîncat de ieri, actrița îl întrebă nedumerită, mișcînd cu iscu-

sinţă mînecile largi ale halatului de mătase albastră, ca să nu se atingă de cupa de înghețată verzuie de pe masă :

— De unde pînă unde tu revoluționar ? S-au prostit ăia de la Agie de te cred pe tine revoluționar ?

— De ce te miri ? Toată lumea ştie că sînt revoluționar.

Se duse iritată la una din vitrinele Chippendale,[1] care stau față în față, în tindă, pînă la oglinda cît un perete din fund, ca să puie două pahare de cristal de Baccarat[2] care se amestecaseră printre paharele de cleştar obicinuit, de pe masă. O supăra această încurcătură, căci paharele de care se slujea zilnic mergeau, firește, mai des la bucătărie, la spălat, şi deci se spărgeau mai uşor. De aceea le cruța pe cele bune de tot, păstrîndu-le pentru mesele mari cu musafiri. Bătrîna doică nu vedea însă destul de bine, ca să poată deosebi gravura subțire de pe ele, nici nu auzea uşor ca să le încerce cu unghia şi să asculte cîntarea lor uşoară şi pură. Aşa că le tot amesteca. Fusese amărîtă văzînd că serviciul de treizeci şi şase de persoane cu cîte cinci feluri de pahare de fiecare se descompletase. Acum descoperi şi alte amestecuri în vitrină şi le alegea, aplecîndu-se şi ridicîndu-se ca să le pună în ordine.

Mîncînd ca un hămesit, Halepliu o urmărea ameţit de parfumul ei suav şi ticălos de mosc, dulce ca pielea, măsurînd-o cu ochii lui rotunzi şi lacomi. Capotul de pe ea, de un albastru aproape negru, se închidea sus oval, ca o rochie decoltată, lăsîndu-i afară pe rînd umerii rotunzi şi roz-albi, după jocul aplecărilor şi întoarcerilor. Moarul grecesc, înfoiat ca borangicul, nu se lipea pe trupul vînjos, ci luneca foşnind ca o mătase peste o

[1] *Chippendale* — stil de mobilă, deosebit de elegant, inițiat în secolul al XVIII-lea de tîmplarul englez Thomas Chippendale.

[2] *Baccarat* — oraş în Franța, renumit pentru fabricarea obiectelor de cristal.

marmură caldă şi mlădie fiindcă, din pricina căldurii de nesuferit, nu avea nimic altceva pe dedesubt. Aceste lunecări ale moarului vineţiu le simţea ea ca nişte mîngîieri răcoroase, dar pe Halepliu numai foşnetul lor peste rotunjimile pietroase ale trupului tînăr îl înnebunea. Bolnav de pofte, nu îndrăznea să-şi arate gîndurile, fiindcă încercase o dată să facă doar aluzie şi fusese pe loc poftit în uliță. Nu vrea să piardă favoarea, pentru care era invidiat, de a fi în fiece zi în preajma ei, căci ştia că unii boieri ar fi plătit — şi cei admişi plăteau scump — plăcerea de a le fi primită invitația, pe care o făceau acestei actrițe, ca să fie musafira lor la masă, ceea ce ea primea de altfel, din calcul şi plictiseală, destul de rar. Tot din pricina căldurii îşi ridicase pletele aurii în creştetul capului, într-un nod întărit cu scobitori. Fusese cîndva un joc glumeț, ca să-l necăjească pe Aristia cu toanele ei şi pe care-l juca acum ea pentru ea singură, cînd era prea cald. Fostul ei dascăl, care era subt încîntarea relativ recentei descoperiri a Venusei de la Millo, îi spunea, cu o fericită uimire, că ea are capul leit al statuii greceşti, numai cu nasul puțin mai sumes, şi o rugă să-şi ridice părul auriu sus, înnodat în opoziție cu fruntea, aşa cum văzuse el în reproducerile care umpluseră lumea, pentru ca asemănarea să fie şi mai desăvîrşită. Ceea ce ea făcea, răsfățîndu-se şi izmenindu-se, căci nu credea că e atît de frumoasă, folosind scobitori în loc de piepteni de sidef cu diamante, care se rătăceau pe masa joasă cu oglindă rotundă de Veneția din odaia de dormit.

Ea găsea, poznaşă, că aşa, cu părul adunat caraghios în creştet, seamănă cu guvernantele franțuzoaice, cum se aflau prin mai toate casele boiereşti. Dar nu ea avea dreptate, ci Aristia. Chiar aşa cu nodul întărit cu scobitori, semăna mult cu Venusa de la Millo. Acum, privind-o de la spate, înnebunit de foşnetul mătasei peste tăriile dulci de gutuie pîrguită ale trupului tînăr, Hale-

pliu mesteca apăsat şi urmărea jocul unor cîrlionţi bălai între două tendoane ale cefei gingaşe.

După ce făcu ordine în vitrină, uită de supărare şi veni din nou batjocoritoare la masă, ca să mai mănînce şi cu el o cupă de cleştar lunguiaţă cu îngheţată de fisticuri. Tăind felioare din miezul verzui îngheţat, izbucni în rîs.

— Auzi, tu şi revoluţionar! De unde şi pînă unde?

— Cum de unde, Frusinica dragă? Păi nu ştie toată lumea că eu sînt omul maestrului Aristia?

Ea îl privi neliniştită o clipă şi apoi înceţoşată de un fior întrebă aproape în şoaptă, aplecîndu-se peste masă:

— Îl caută şi pe el poliţia? De ce n-a venit aici?

— Hei, fireşte că îl caută, căci e printre fruntaşii revoluţiei, dar n-avea nici o grijă... eu sînt îngerul lui păzitor...

Ea ridică din umeri iritată de o asemenea asigurare prea ieftină.

— Îngerul lui păzitor?

— Frusinica, să ştii un lucru de la mine, şi mă mir că nu l-ai ştiut pînă acum. Cel asupra căruia veghează Halepliu poate să doarmă fără grijă... *Je suis une force*[1]...

În felul lui, Halepliu nu minţea. Omul acesta, care dispreţuia întreaga lume, nu admira decît trei fiinţe pentru care avea o reală afecţiune şi cărora le era foarte devotat, fără ca ele să ştie prea bine acest lucru. Frusinica, Aristia şi Eliade erau singurii pe lume pe care el îi socotea demni de admiraţie. De aceea cînd simbătă de dimineaţă plecase de la Agie, unde, în lipsa lui Iancu Manu, îl vestise pe căpitanul Costache Chiorul că la miezul nopţii „complotiştii" se vor întruni la cîrciuma din Dealu Filaretului ca să puie revoluţia la cale, el

[1] Sînt o forţă... (fr.).

alergase într-un suflet pînă la Bariera Moşilor. Răzbătuse cu greu prin mulţime, căci deşi Joia Moşilor trecuse şi plecaseră şi circul cel mare şi cele două berării de lux, cu ghirlande şi cu cadîne care jucau după daulă şi clarinet danţul pîntecului, mai rămăseseră încă ţuicăriile şi barăcile mici de pînză cu minunăţii de tot soiul. Se opri în grădina lui Eliade, chiar în faţa unei roate a norocului, şi de acolo, dînd două parale de aramă unui băieţaş, îl trimise cu un bilet la profesor: „Nu vă duceţi deseară la cîrciuma din Dealu Filaretului", îi scria cu slove chirilice. S-a luat după băieţaş să vadă dacă a intrat şi l-a aşteptat după un dud pînă cînd a ieşit. Atunci, abia, s-a liniştit. Îl cunoştea pe Eliade de cînd îi fusese elev la Filarmonică. Acesta cînd a citit biletul s-a îmbolnăvit de-a binelea, aşa încît n-a fost o minciună cînd a trimis vorbă că e bolnav şi nu poate veni. Aristia zăcînd în pat nu i s-a părut că r putea fi arestat, aşa că s-a plimbat în voie pe Podul Mogoşoaiei şi s-a dus la cazinou să vadă cine mai e pe acolo şi ce se mai aude. Pe la zece seara, ştiind că vizitiul e cu Frusinica, venise şi se ascunsese în grajd. Ştia că, aşa cum se înţelesese, Agia îl va căuta pe acasă, ca să se afle de către toţi că e urmărit, şi mai ştia că va fi tărăboi mare cînd va fi descoperit ascuns în grajd la Frusinica Băl-Ceaurescu.

Acum mînca şi bea cu poftă, în timp ce actriţa rămăsese pe gînduri, cam speriată.

— Ascultă, Halepliule, caută numaidecît pe maestrul Aristia. Spune-i că vreau să-i vorbesc negreşit. Trebuie să afle că e în primejdie... Trebuie să-l aducem să-l ascundem aci. Vasilico, spune lui Marin să înhame murgul la cotigă. Aşa, te duci cu cotiga, să nu te muşte cîinii... Aproape că îl sculă de la masă.

După ce-şi aranjă din nou jacheta scurtă şi-şi potrivi cu grijă pălărioara cu fund mic şi margini rotunde, Halepliu stătu liniştit ca să-i facă Frusinica legătura,

căci ea nu putea suferi o legătură la gît prost făcută, şi apoi se urcă în cotiga de lapte, alături de Marin, pornind, chipurile, ca să-l caute pe Aristia. În prag se răzgîndi şi se hotărî să-i mărturisească Frusinicăi că de patru zile maestrul e bolnav de holeră, dar nu găsi cu cale s-o tulbure şi renunţă. Se duse însă de-a dreptul la Aristia acasă, ca să vadă cum îi mai e. Îl găsi mult mai bine, dar îngrijorat.

— Halepliule, de unde vii? Şi fără să-i mai dea timp să răspundă, îi spuse alarmat şi el: Nu te mai duce acasă... Te-au căutat cei de la Agie. A venit Bănescu să-mi spuie. Se bucura, ticălosul... Să ştii că ăsta ţi-e cam duşman, ascunde-te pînă mîine aci prin vie.

— Am dormit, în fîn, în grajdul Frusinicăi, îl lămuri Halepliu prefăcîndu-se nedumerit de cele ce i se spunea. Maestre, vă caută şi Frusinica, vrea să vă vază.

Tomnatecul şi frumosul palicar tresări înfiorat, acoperindu-se în grabă cu pătura fină de păr de cămilă.

— Nici nu-i spune, nu vreau să mă vază cumva bolnav. Lasă că-i trimit eu o scrisoare. Ascunde-te în cramă.

Aci îl găsiseră a doua zi duminică, în zorii zilei, Bălcescu şi ceilalţi care scăpaseră nearestaţi în Dealu Filaretului şi se pregăteau să plece la Telega.

*

Ion Brătianu fu şi el foarte activ în duminica astă însorită, cînd cei mai mulţi dintre căuzaşi stăteau ascunşi, ca îngropaţi în pămînt. Avea o idee a lui şi nu vrea să renunţe la ea, deşi pe uliţe erau mai mulţi dorobanţi şi spioni ai Agiei decît trecători. Costache Chiorul nu izbutise, cu toată truda lui, să aducă în beciurile Agiei decît cîţiva inşi, dintre cei mai mărunţi. De nerecunoscut, cu barba rasă, cu mustaţa scurtată, cu ochelari albaştri, Brătianu căută mai întîi pe Nicolae

Golescu la Belvedere, unde intră îmbrăcat ca un vînzător de covoare şi îl află ceva mai bine. Din pragul odăii discută cu el data izbucnirii revoluţiei în Bucureşti şi-l află de aceeaşi părere, hotărînd-o amîndoi pentru noaptea de miercuri spre joi, către trei dimineaţa. Apoi cutreieră mahalalele, aşa, îmbrăcat ca un vînzător, cu două covoare persane pe umăr, vestindu-şi cîrciumarii să-şi aibă oamenii gata, dar să aştepte un semn de la el. Fu mai greu de vorbit cu Axente Sever şi cu dascălii lui ardeleni. Acesta îi spusese că el cu tabacii nu pornesc decît după ce mişcarea se va fi început. Va da, aşa înainte, doar şapte-opt oameni, care să tragă clopotul Mitropoliei, făcînd şi pază în jurul lui. Îi spuse şi lui Brătianu că e foarte supărat de întîmplarea de la cîrciuma din Dealu Filaretului, căci dascălul se încăpăţîna să creadă că totul a fost din vina boierilor.

În vremea asta, cînd se înserase binişor, după ce se ospătaseră şi luară merinde şi cu ei, Eliade şi Ştefan Golescu se urcaseră în trăsura galbenă a lui Rosetti şi porniseră spre bariera Bragadirului, unde-i aştepta calaşca de la Belvedere, după planul stabilit cu Deivos.

Cam o jumătate de ceas după plecarea lor, Brătianu se întoarse din nou în ascunzătoarea de la Pavlicioni, unde-l aşteptau mereu neliniştiţi şi cei doi mari negustori.

După o masă atît de îmbelşugată ieşiseră să se plimbe prin vie şi-apoi se întorseseră să-şi bea cafelele şi să tragă ciubuce pe cele două sofale din ceardac. Nu era întuneric, mai ales că luna era pe jumătate gălbuie într-un cer sticlos. Socoti că e locul şi timpul să convertească pe cei doi, care i se părură copţi, speriaţi cum erau, să devie masoni.

— De ce sînteţi dumneavoastră, domnilor, atît de îngrijoraţi? Uite, eu asta nu pricep...

Hagi Curti zîmbi, pasămite, în umbră, judecînd după moliciunea glasului:

— Apoi vezi dumneata, boierule, e şi greu să înţelegi... Dumneata mi se pare că ai împlinit săptămîna trecută, după cîte am auzit, douăzeci şi şapte de ani, iar eu am tocmai cincizeci şi patru, iar prietenul meu Dobrovici e trecut de şaizeci... Apoi tot una e?

— Nu e vorba de tinereţe, domnule Hagi Curti... E vorba de altceva... E vorba că eu am prieteni puternici, pe care poci să mă bizui. De aici vine curajul meu.

Dobrovici mîrîi, cam toropit totuşi de masa bună:

— De... dumneavoastră, boierii, vă cam ajutaţi între dumneavoastră. Dar pentru noi, negustorii, e mai greu... Ce-i pasă boierului Costache Rosetti că e arestuit cînd unchiul lui e mare logofăt halea?... Îţi trebuie mult curaj ca să fii negustor azi. Spuse fraza din urmă la întîmplare, mai mult ca să-şi ascundă gîndul care era: „Îţi trebuie multă neghiobie ca să te bagi între boierii care luptă pentru libertate", căci altfel solidaritatea negustorilor era ştiută.

Brătianu, răsturnat pe scaun, cu picioarele sprijinite pe sofaua pe care stăteau cei doi cu picioarele adunate subt ei, prinse aşa în umbră privirea lui Pavlicioni, care îl încuraja pe calea începută. Acesta personal, deşi legat de Hagi Curti, ştiindu-l hagiu, nu avusese curajul să-i vorbească pînă acum despre masonerie.

— Nu despre astfel de prieteni am vrut eu să vorbesc, domnilor... A fi boier azi nu e mare lucru, dacă eşti împotriva stăpînirii. Nu aţi văzut ce-a păţit Mitică Filipescu? Despre altfel de prieteni vreau să vorbesc... Despre oamenii care sar de la capătul lumii ca să te ajute să ieşi de la închisoare, de pildă... Uite, astfel de prieteni am eu în fratele Costache Rosetti, ori în fratele Pavlicioni, care e aici de faţă. De fapt nu sînt numai

prieteni, ci adevăraţi fraţi cu legămînt jurnit... Aţi auzit despre frăţietatea francmasonilor?

Cei doi auziseră ei ceva despre asta; li se spusese că Ion Cîmpineanu şi Eliade sînt francmasoni, dar nimeni nu le vorbise despre asta anume. Acum ascultară un ceas întreg pe Brătianu şi apoi pe Pavlicioni, vorbindu-le despre puterea grozavă a Marelui Orient, despre ceremoniile oculte care leagă prin jurăminte cumplite, despre frumuseţile gradului Rose-Croix.

— Eh, pricepeţi acum izvorul puterii noastre? Cînd am plecat noi acum trei luni, noi am plecat din îndemnul unor oameni care au mai făcut revoluţii, care ştiu ce e o revoluţie şi pe al căror sprijin ne putem bizui... O dată cu noi a plecat cuvîntul către toate lojile dinspre răsărit, ca să ne dea pe loc ajutorul de care avem nevoie... Ceea ce nu spunea era că ei, care veniseră în primăvară de la Paris, se socoteau deasupra masonilor din ţară, peste care voiau să treacă dispreţuitori.

Ca să-i impresioneze pe naivi, masonii se lăsau acuzaţi de către reacţionari că ei ar fi urzit în taină toate revoluţiile din Franţa şi de aiurea, că puterea lor e fără margini, iar în intimitate, cînd doreau să facă prozeliţi, îşi atribuiau, se pare, de-a dreptul asemenea merite. Mai mult decît laudele lor despre pretinsa putere a Marelui Orient de a face revoluţii, îi tulbură pe cei doi, însă, faptul că Pavlicioni le arătă că în lojile masonice sînt mulţi negustori din lumea întreagă, la care ei se vor putea adresa ca la nişte fraţi, cu o încredere fără margini, pentru ca să încheie afaceri de tot soiul. Îşi dăduseră bucuroşi adeziunile şi rămăsese stabilit că în cursul lunii iulie să aibă loc ceremonia iniţierii.

Astfel se încheie în Bucureşti, în pacea înşelătoare a nopţii, duminica de 6 iunie, care fusese atît de înnorită şi atît de zbuciumată în acelaşi timp.

*

A doua zi, luni, avu loc pentru cei rămaşi în capitală o adunare la Voinescu II acasă, căci nici el nu participase la şedinţa cu bucluc, aşa că putu scăpa de bănuielile Agiei; oricum, grijulii, nu se întîlniră în casa părintească, spaţioasă şi ascunsă în fundul unei grădini imense (Voinescu II era unul din cei şaptesprezece-optsprezece boieri fruntaşi care participau la revoluţie, din cele şaptezeci de mari familii, dar familia lui era, trebuie spus, dintre cele noi în acest rang). Fură chemaţi la această consfătuire căuzaşi aleşi pe sprînceană, căci din spirit de intrigă şi pretenţii de ierarhie politică nu erau primiţi la aceste şedinţe de către cei care ţineau iţele în mîini decît numai cei socotiţi de ei că au destulă greutate socială. De astă dată se hotărî să nu vie nici unul dintre cei care fuseseră sîmbătă seara în Dealu Filaretului. Adunarea se ţinu în căsuţa pe care, la fel cu ceilalţi boieri tineri, ca şi fiecare din fraţii Goleşti, de pildă, Voinescu II o avea anume izolată pentru viaţa de holtei şi unde de altfel se şi ţineau şedinţele literare săptămînale ale „Asociaţiei literare".

În după-amiaza toropită de soare se strecurară pe uliţa adormită, strîmbă şi pustie, vreo douăzeci de căuzaşi, care pătrunseră pe rînd, lăsînd să treacă timp de la unul la altul, în căsuţa de pe dîmb, scundă şi acoperită cu olane înverzite.

Fură de faţă astfel Bolliac, Brătianu, Golescu Albu, Pavlicioni, Scarlat Kretzulescu, Costache Bălcescu, arhimandritul Snagoveanu, Danielopolu, pictorul Negulici şi bineînţeles Voinescu II şi alţii. Veni şi Aristia, care se însănătoşise brusc. Axente Sever nu vru să vie nici de astă dată. Stătură, aşa cum se obicinuia la şedinţele literare, care pe unde apucară, în odaia lungă şi cu tavanul jos, cei mai mulţi lungiţi pe sofale. De la început Brătianu luă cuvîntul spunîndu-le de ce nu vine Nicolae Golescu şi arătînd că a intervenit o schimbare faţă de cele stabilite mai înainte. El şi cu Nicolae Golescu sînt

de părere că revoluţia trebuie să izbucnească noaptea şi anume, la două ore după miezul nopţii, miercuri spre joi. Voinescu II, uimit de această propunere, le aminti că s-a mai discutat acest lucru şi că ar fi o greşeală să se schimbe hotărîrea luată. Bălcescu, înainte de plecare, a arătat limpede că revoluţia nu este un complot în întunericul nopţii, ci o mişcare vie care trebuie să fie a poporului însuşi, că din cea dintîi clipă trebuie să fie prezente mase mari din toate straturile sociale.

— Ţi-aduci aminte, frate Brătianu, discuţia noastră de săptămîna trecută? Eu nu poci uita părerea lui Bălcescu că nu trebuie să mai fie complot, că e nevoie ca masele populare să se adune dintr-o dată... să freamăte laolaltă, să se încălzească şi astfel să pornească fără şovăire, toţi ca un singur om, încît să zădărnicească orice rezistenţă a domnitorului şi a oamenilor lui... Aceasta se poate întîmpla numai dacă semnalul revoluţiei este dat în plină zi, atunci cînd uliţele Bucureştilor sînt înţesate de lume, cînd Agia va fi neputincioasă să ia vreo măsură. Dimpotrivă, noaptea ne vom putea aduna prea puţini... Nu vom avea ţinte potrivite pentru ceea ce vrem noi...

Costache Bălcescu fu şi el de aceeaşi părere cu Voinescu II, adăugînd că trebuie aşteptat să se înceapă mai întîi în ţară, pentru ca ocîrmuirea să fie între două focuri; dar Ion Brătianu ţinu cu îndîrjire la părerea lui, arătînd că o mînă de oameni hotărîţi pot mai mult decît mulţimile haotice.

Arhimandritul Ioasaf Snagoveanu, un bărbat înalt, negricios, cu faţa lungă încadrată într-o barbă neagră şi mătăsoasă, fu şi el de părerea lui Voinescu II, şi interveni cu o voce gravă, care venea parcă de subt o boltă:

— Domnule Brătianu, nu te cunosc prea bine, văz însă că eşti foarte tînăr, aproape un copil. Aici arhimandritul Snagoveanu se lăsa înşelat de înfăţişarea chipului de adolescent pe care-l avea în noua lui înfăţişare cel pe care lumea şi începuse să-l cheme „Firfiricu"... Ar fi bine să

asculți de cei mai în vîrstă decît dumneata, care cunosc și știu mai multe.

Arhimandritul Snagoveanu se vedea mai bine ziua în fruntea mulțimii, cu crucea în mînă și, dimpotrivă, nu se vedea de loc umblînd pe furiș, noaptea.

Ion Brătianu luă din nou cuvîntul și, foarte vioi, cu un torent de fraze rostite sonor, cu o voce din cap, care îngrozi pe Voinescu II, căci se temea că vor fi auzite și dincolo de pereți, izbuti să aducă pe cei mai mulți de partea lui. Se hotărî deci ca semnalul revoluției să se dea în noaptea de miercuri spre joi. Se stabili apoi lămurit planul mișcării lor în această noapte. Ion Brătianu va veni cu o ceată de oameni hotărîți pe la Oborul Vechi, așteptînd pe maidanul din dosul bisericii Caimata. Axente Sever urma să vie cu tabacii între Sfînta Vineri și Hanul Roșu. Altă ceată se va aduna venind din Dealu Spirii subt podul de la Mihai-Vodă. Se vor mai împărți în acea noapte ultimele arme. Cînd va suna într-o dungă clopotul cel mare al Mitropoliei, toate cetele vor porni spre palatul lui Bibescu, de dincolo de gîrlă.

Pentru manifestațiile care vor urma, fiecare șef de ceată va lua mîine, ziua, de la prăvălia lui Danielopolu cîte un steag mare tricolor, pe care-l va pune acasă în ținte pe bețe lungi potrivite. Vor lua, de asemeni, tot de la Danielopolu, cîteva traiste cu cocarde tricolore, care se vor împărți mulțimii de cum se va lumina de ziuă. Tot mîine, marți, Voinescu II, Aristia și pictorul Negulici se vor întîlni după-amiaza acasă la Negulici, de unde unii căuzași intelectuali, care nu aveau destulă greutate socială ca să fie chemați azi, vor ridica afișele necesare, Proclamația tipărită și unele cuvîntări scrise, care se vor citi în cursul dimineții de joi în diferite piețe ale orașului. Va trebui ca în cîteva ceasuri să se răspîndească mii de asemenea afișe și texte ale constituției. Pentru asta grupul de pictori, actori și scriitori dintre căuzașii mai mărunți va ține

sfat la Negulici, prezidat de Voinescu II și Aristia, ca să găsească mijloacele cele mai bune pentru răspîndirea cuvîntului revoluției.

*

Aleseseră locuința lui Negulici, fiindcă era în fundul unei curți îngrădite cu uluci înalte, iar în spatele ei era o grădină prin care la nevoie se putea fugi. Casa era joasă, dar avea odăi mari ca niște magazii. Era de nelocuit, căci se încălzea greu, dar după ce focul cel mare îi nimicise locuința și tot ceea ce avea, lucrări și mobilier, pictorul nu găsise nimic mai potrivit ca să-i poată sluji și de atelier. Hotărîseră să se întrunească după-amiază, căci era timpul cel mai potrivit, fiindcă orașul era mai tot pustiu și adormit din pricina căldurii. Deci se adunaseră aci Voinescu II, Negulici, Aristia, Bolintineanu, Scarlat și Ștefan Turnavitu, Zane, Teulescu, Apoloni, cei doi frați Catina, pictorii Rosenthal, Iscovescu, iuncărul Niță Magheru, Mihăileanu, fostul secretar al teatrului, prieten cu Aristia, ca și Zăgănescu călugărul, Paleologu, Mavromati, profesorul Dumitru Rădulescu și popa Dumitru Georgescu și încă vreo doi. Ședința fu de altfel foarte scurtă și cel dintîi care ieși, cu o săculeață înțesată de hîrtii și cocarde, fu Aristia, care scoase capul cu grijă pe portiță și numai cînd îi făcu semn Halepliu ieși de-a binelea. Actorul fusese însărcinat să facă de pază afară, transmițînd semnele, pe care urma să le primească în caz de primejdie de la alți doi actori care vegheau încă mai departe, unul în stînga și altul în dreapta casei.

— Du-te tu cu ele și ascunde-le la cramă în butoaie. Mîine seară, miercuri, le aduci pe la unu noaptea în spatele bisericii Boteanu, unde ne întîlnim cu ceilalți din grupul nostru... Vezi, ferește-te de Agie, că te caută mereu... Te-au căutat și azi pe acasă, mi-a spus adineauri Mihăileanu.

— Adică... maestre... mîine, miercuri ? bîlbîi actorul, speriat că va ascunde afiptele la cramă, dar şi bucuros că afla data precisă care-l interesa.

— Mîine seară... mîine seară după miezul nopţii se va da semnalul libertăţii, Halepliule... Va fi o dată istorică.

Pe lîngă ei trecu o birjă cu coşul ridicat, şi Aristia se răzgîndi dintr-o dată. Făcu semn birjarului să stea şi luă din mîna lui Halepliu săculeaţa înţesată.

— Lasă că le iau cu mine. Tu vino mîine pe la miezul nopţii la mine acasă, ca să pornim împreună. Va veni şi Mihăileanu, Mavromati, arhimandritul Snagoveanu, Zăgănescu şi alţii.

Halepliu se uită lung după birjă şi se hotărî să se ducă numaidecît la Agie. Cunoştea intrarea din dos pe unde erau aduşi cei arestaţi. Dar nu-l găsi acolo pe Iancu Manu, şi, hotărît de data asta să stea de vorbă de-a dreptul cu el, numai cu el, amînă pe a doua zi dimineaţa.

DEŞTEPŢII ÎNTRE EI

Păşind miercuri pe la zece în odaia cea mare de la Agie, Halepliu se înclină de la uşă, ducînd pînă jos pălărioara lui rotundă şi cu fundul tare, apoi se apropie de biroul europenesc la care lucra aga Iancu Manu.

— *Saliu !* [1]... căci ţinea să se ştie că el cunoaşte limba franceză, că nu e un oarecare acolo.

Cel de la birou nu-i răspunse la salut, căci i se părea ridicol să răspundă unui asemenea tip. Ridică spre el ochii mari, îşi trecu limba pe subt mustaţa groasă, tunsă scurt şi cănită, dar căneala nu i se luă pe limbă, fiindcă era totuşi o idee de loc potrivit cu forfecuţa între buzele senzuale, pline, şi firele înnegrite. Îşi împreună însă mîinile pe piept şi spuse cu un fel de admiraţie :

— Eşti un straşnic pezevenchi, Halepliule.

— Sînt patriot, *Eselans* [1], îi răspunse celălalt cu demnitate... Numai amorul patriei...

— Eşti un straşnic pezevenchi, îi spuse Iancu Manu din nou, fără să-şi mişte capul înclinat pe umărul stîng.

— Sînt patriot, *Eselans*...

— Eşti un patriotos, dar eşti şi pezevenchi... Mi-ai plăcut !

— Dacă m-aţi fi ascultat de la început, astăzi toţi aceşti duşmani ai patriei ar fi fost în beciurile Agiei. Eu vi i-am *denonsat* [2] la timp, dar fiindcă nu sînt *renomé* [3], nimeni nu m-a ascultat.

În afară de faptul că suferea fiindcă i se tăgăduia talentul de actor, Halepliu era amărît şi fiindcă nu i se recunoşteau nobleţea şi distincţia naturală. Se credea superior tuturor celor din jurul său prin naştere, susţinînd că este un fiu natural al unui Bibescu, fără să poată preciza al căruia dintre ei, şi prin cultura lui de om care vorbeşte franţuzeşte, dar toate acestea pretindea el că nu i se recunosc din pricină că nu e *renomé*. Tot din pricină că nu e *renomé*, i se părea lui că Iancu Manu nu ţine socoteală de denunţurile pe care le făcea la Agie, unde serviciile lui erau astfel dureros nesocotite. Ah, dacă ar fi fost *renomé*... Era marea lui suferinţă. Cum îşi aducea aminte de asta, faţa lungă şi brăzdată i se împietrea, iar nasul ascuţit i se făcea lucios. Îi era silă de lumea asta ticăloasă, lipsită de caracter.

Iancu Manu vîrî într-un sertar mîna grasă, plină de inele după felul oriental, deşi altfel se îmbrăca euro-

[1] *Salut* — salut ! (fr.).

[1] *Excellance* — excelenţă (fr.)
[2] *Denoncé* — denunţat (fr.).
[3] *Renommé* — renumit (fr.).

penește, la Gheorghe Coengiopolu în Lipscani, unde hainele i le croia Coulevrin, adus anume de la Paris. Din cutia lustruită a sertarului scoase, fără să se uite, o pungulință de culoarea tutunului, pe care i-o aruncă lui Halepliu pe birou.

Acesta întinse mîna fără grabă și pipăi conținutul pe dinafară.

— Ce sînt astea? Acadele?

— Nu... Treizeci de galbeni.

— Cam puțin, *Eselans*... Spionii dumneavoastră vă costă mai mulți bani și nu vă sînt de nici un folos.

— Am să-ți dau mai mult mîine, dacă îmi vei aduce acum alte știri... De aceea te tot caut de cîteva zile... Trebuie să ne spui numaidecît unde se întîlnesc din nou șefii complotiștilor... Și mai cu seamă vreau să punem mîna pe hîrtii... Să-i prindem pe propaganți cînd au buzunarele pline.

Halepliu își aminti dintr-o dată de Aristia și se făcu alb la față. Acasă la el, la maestrul lui, Aristia, erau afiptele și textul Proclamației. Se ridică în picioare și rosti plin de demnitate:

— Arhonda, văd că dumneata mă socotești spion... N-am gîndit că merit această poreclă insultativă... Mi-ați brizat inima, arhonda. Vocea lui era de o sonoritate de vioară plesnită, dezarticulată și neașteptat îndurerată. Parcă spunea crîmpeie din ceva știut mai dinainte, dar de o sinceritate pe care niciodată el nu o putea vădi pe scenă, căci atunci cînd juca în fața publicului, juca din cale-afară de scrobit, tocmai pentru că ținea să facă impresie deosebită și punea accente false, pe care, prost cum era, el le credea valoroase, așa cum își presăra și vorbirea cu „radicale", tot ca să facă impresie deosebită.

Iancu Manu vru să-i trîntească în față, cu cinismul lui obicinuit, un răspuns tăios, căci protestarea actorului i se păru obraznică. Ceva de pildă ca: „ei, nu ești spion, dar îți vinzi prietenii pentru bani, la Agie..." Dar îi văzu ochii fără gene înroșiți de lacrimi, care acum i se scurgeau de-a lungul nasului, și fu tulburat și el.

Halepliu se gîndea în clipa aceea la Aristia, care-l ținuse într-o odaie la el, cînd începuse să joace teatru, care-i dădea hainele lui vechi să le potrivească la croitor și să le poarte, care-i dădea și acum bani de masă. Nu... nu putea să-l denunțe pe Aristia și nici pe Eliade nu putea. Mai ales pe Eliade... Amîndoi însemnaseră mult în viața lui de actor, veșnic flămînd... E drept că acești doi oameni de inimă se purtaseră la fel cu toți elevii școalei de teatru. După cîțiva ani de succese care stîrniseră entuziasmul patriotic al tuturor iubitorilor de spectacole dramatice în limba romînească, între întemeietorii Societății Filarmonice intrase dihonia și începuse între ei un adevărat război. Asta dusese la desființarea societății, căci nu se mai plăteau sumele subscrise de sprijinitori. Urmară zile grele pentru elevele și elevii bursieri ai Școalei de declamație, fiindcă erau mai toți tineri și nevoiași. Fără Eliade și Aristia n-ar fi putut s-o scoată la capăt. Îndeosebi Halepliu nu putea uita că într-o seară de iarnă, pe viscol, intrase în odaia lui, rece ca o ghețărie, dascălul său, Eliade, care, nemaivăzîndu-l timp de o săptămînă și bănuind că e bolnav, căutase să-i dea de urmă. Lucru foarte greu, întrucît neizbutind să plătească niciodată chiria, Halepliu se muta pe furiș, mai întotdeauna noaptea, căci n-avea alt calabalîc decît hainele de pe el și cîteva cărți. Nici aici, unde sta la o văduvă de lăutar, nu plătise chiria de vreo două luni, iar de o săptămînă zăcea la pat, nemaiputînd cutreiera birturile ca să găsească pe cineva să-i plătească și lui o masă. Cînd a intrat profesorul cu obrajii înroșiți și mustața udă de fulgii topiți pe ea, Halepliu a crezut că se răstoarnă cerul.

Eliade, înțelegînd din răspunsurile încurcate ale elevului său cum stau lucrurile, ieși din nou pe ușă, întorcîndu-se cam peste o jumătate de ceas. Venea întovărășit de un băiat de la cîrciuma din colț, care aducea în spate un sac de lemne. El însuși ținea în brațe un clondir de vin roșu, cum și o pungă mare, pămîntie, cu cele mîncării. Proprietăreasa, văzînd despre ce e vorba, făcu numaidecît focul în sobița de tablă și puse vinul roșu la fiert cu zahăr. În scurt timp în odăiță era atît de cald, că Eliade își scoase mantaua, căptușită, de pe el. Halepliu, care nu mai mîncase de atîta vreme, găsi că varnevicii cu hrean, brînza albă și halvaua cu alune sînt o mîncare demnă de eroii unei tragedii. Dar asta nu fuse nimic. Încălzit de vinul roșu fiert cu zahăr și scorțișoară, actorul nu numai că se sculă din pat, dar începu să declame prin casă tirade întregi din rolele învățate la școală. Se întîmplă atunci un lucru neașteptat. Eliade, care la examene și în notele din gazetă fusese foarte aspru cu el, acum, încălzit de-a binelea, exclamase cu o voce puternică: „Halepliule, tu ești un mare talent..." Actorul a început să tremure și i-au dat lacrimile. Nimeni nu-i mai spusese pînă atunci că are talent și, vai, nimeni nu i-a mai spus nici de atunci încoace. Din seara aceea de iarnă Eliade era un sfînt pentru el. N-avea importanță că mai tîrziu a uitat să-i repete această neasemuită părere. Se găsise un om care o dată măcar în toată viața să-i spună și lui că e un mare talent. De cîte ori se gîndește la asta îi dau lacrimile. Cum ar fi putut deci să nu-l vestească în taină, prin acel bilețel neiscălit, să nu se ducă sîmbătă seara la cîrciuma din Dealu Filaretului, unde el îl trimisese pe căpitanul Costache Chioru ca să-i ia pe toți căuzașii ca din oală? Ah, nu, își zisese Halepliu, înduioșat și acum de propria lui frumusețe sufletească, nu, în inima mea crește floarea recunoștinței!... Și lacrimile îi curgeau de-a lungul nasului uscat... Ah, acest ticălos de Iancu Manu, care-l vinde pe vodă, asta știe toată lumea, îl crede pe el spion! Spion el, care... Se frînsese tot, și trupul i se zgîlțîna de plîns.

— Ah! Jigniți astfel un suflet de artist... Știți dumneavoastră, arhonda, ce e un suflet de artist?

Iancu Manu rămase buimac pe scaunul lui, cu spătar înalt, căptușit cu catifea cafenie.

Celălalt se plimba acum prin odaia lungă și joasă, gîndindu-se la Aristia și la Eliade și plîngînd cu sughițuri. Îi era o milă nesfîrșită mai cu seamă de el însuși, care e atît de neînțeles în viață.

Aga se sculă de la birou și veni lîngă el, spunîndu-și că trebuie să-l potolească cu orice preț, fiindcă vrea să-i dovedească lui Bibescu, neapărat, că el veghează și că îi are pe complotiști în buzunar. În definitiv cariera lui depinde de domnitorul ăsta îngîmfat și zevzec, care merge cu ochii închiși spre prăpastie. Veni lîngă Halepliu și-i puse mîna, teatral îndurerat, pe umăr.

— Cum poți să-mi spui că eu nu știu ce e un suflet de artist? Dumneata nu știi că toți poeții și pictorii găsesc la mine casă deschisă și ajutor oricînd?

Halepliu știa acest lucru. Întreg Bucureștii știa asta. E drept că pe acest boier fălos și lacom, care se crede foarte deștept, îl plictisesc poeții și pictorii, dar gingașa lui nevastă e o mare iubitoare a cărților, a muzicii și picturii. Anicuței Manu îi dedicase Eliade cu douăzeci de ani mai înainte acel faimos *Sburătorul*, pe care Aristia îl citea atît de frumos. Era nelipsită la teatru cînd se dădeau spectacole în sala joasă și îngustă de la Momolo, cu lojile roșii, despărțite de stîlpi de lemn. Trimitea de acasă slugile cu covoare, scaune și flori să-i gătească loja ei, a doua, alături chiar de loja lui vodă.

Văzîndu-l căzut pe gînduri, Iancu Manu stărui, nu fără să-și amintească mînios că l-au costat destule parale și aceste toane ale nevestei.

— Știi că i-am pozat lui Rosenthal de ne-a zugrăvit pe toți... pe mine, pe nevastă-mea și copiii... acum ea ar vrea să ne facem portreturile și la Negulici...

Aci Halepliu se însenină dintr-o dată și nu mai ascultă ce-i spuse mai departe aga despre dragostea lui pentru artiști. Ce nevoie era să-l vîndă pe Aristia ori pe Eliade? Negulici avea și el Proclamația și afipte la el. Cum nu s-a gîndit la asta? Și se înveseli brusc.

Iancu Manu se socoti pe sine însuși un mare actor, văzînd cum l-a îmbunat pe acest om atît de îndurerat.

— Ei, hai, stai jos, să spui să ne aducă aci cafele și ciubucuri.

— Nu trag ciubuc, *Eselans*...

— Foarte bine, ai să bei cafea... Eu am să iau și ciubuc. Ei, atunci cum facem? Poate un patriotos atît de mare ca dumneata să nu ajute patria în aceste momente grele?

— *Eselans*, sînt gata să mă jertfesc pentru patria mea... Vă voi spune ceea ce doriți să știți, dar cu o condiție. Trebuie să nu se afle nimic. Altfel e cu neputință... Înțelegeți... onorul și cinstea mea nu-mi permit altfel. Și rămase cu fața uscată și rasă, toată țeapănă, cu buzele cu linii tari strîns apăsate.

Aga tresări încruntat și-și împreună palmele.

— Foarte bine... Vei rămîne aci la Agie fără nici o grijă. Vei bea cafele și vei lua cîte mese vei pofti...

— Nu, *Eselans*... Nu așa... Vreau să știe toată lumea că sînt arestat... Înțelegeți, vreau să fiu arestat în văzul lumii... Nu e un *capris*[1], dar e că numai așa voi scăpa de bănuială și de maltratări. Și din nou își apăsă buzele ca să arate că în privința asta e neclintit... Vreau să fiu purtat pe ulițele orașului între dorobanți, cu mîinile legate la spate, ca să vază toată lumea, și acei nerușinați scribi ai lui Mihăileanu, că m-am jertfit pentru patrie.

[1] *Caprice* — capriciu, toană (fr.).

După ce mai discutară puțin se ajunse la o înțelegere, Halepliu va porni cu o căruță a poștei spre Craiova. Va fi ajuns pe drum de altă căruță a Vorniciei, arestat și adus înapoi la București.

— Așa e foarte bine, *Eselans*... Și așa, toată lumea știe că am închinat o piesă, scrisă de mine, lui Iancu Bibescu, fratele domnitorului... cîrmuitorul de la Craiova... Toți vor crede că am vrut să plec la Craiova, ca să i-o duc; vreau să fiu însă adus într-o căruță de poștă, ca să se vază mai bine că am vrut să plec.

Pe Iancu Manu îl pufni rîsul, dar își spuse că totuși trebuie să împace un om atît de simțitor și își transformă hohotul lui, cunoscut în saloane, într-un zîmbet dulceag.

— Atunci, gata... Acum e zece dimineața... Pînă la douăsprezece, fă să știe ai lui Mihăileanu că ai plecat... Dar uite ce-i: Nu le mai spune că ai închinat o piesă lui Iancu Bibescu... Spune-le că fugi de frica Agiei, care te bănuiește patriotos... de-ai lor. Se ridică și veni lîngă el. Îl bătu pe umăr, ca să-l facă să se scoale de pe scaun. Ei... hai! Acum spune ce știi...

Celălalt întîrzia nedumerit, mirat. Apoi își întoarse ochii fără gene, apropiați la rădăcina nasului ascuțit, spre aga, și-i spuse mereu mirat:

— Da, dar n-am vorbit...

— Ce să vorbim? îl întrebă aga nedumerit.

— Nu mi-ați spus cu ce mă ajutorez eu aici. Cît mi se cuvine pentru asta?

Iancu Manu simți că i se umflă capul. Crezu că înnebunește. Scamatorul ăsta își bate cumva joc de el, sărind deodată așa, fără rușine, de pe o latură pe alta, de la față la dos? Nerușinarea asta era obicinuită la marii boieri, la cei din protipendadă, care voiau să arate prin asta cît de puternici sînt, încît își pot îngădui

orice chiar față de adevăr, dar ca o stîrpitură ca actorul acesta, cu mutra lui de veșnic înfometat, să-i facă lui asta, i se păru că e prea-prea. Își ridică umerii lați și veni amenințător spre el. Dar în aceeași clipă își aminti că Bibescu aștepta dovezi, dovezi scrise. Se opri brusc și-și întoarse figura într-un zîmbet.

— O să-ți mai dau încă treizeci de galbeni.

— Nu-mi ajunge ca să subzist.

— Trebuie să-ți ajungă.

Halepliu îl privi cu ochii mici, dispreţuitori, căci înțelese că-l are în mînă, că boierul acesta fălos astăzi joacă de nevoie, că n-are ce face.

— *Eselans,* Napoleon a spus o vorbă... Spionajul e o meserie murdară și trebuie bine plătită.

Iancu Manu își mușcă buzele cărnoase și dădu din cap otrăvit :

— Bine, bine... Ai să ai șaizeci de galbeni... dar numai dacă găsesc dovezi scrise... Acum spune mai repede și nu mai pierde vremea degeaba.

Halepliu se așeză dintr-o dată jos, familiar, spre mirarea lui Iancu Manu.

— Poci spune, *Eselans,* că există între noi o *entantă* desăvîrșită ?...

Se juca închizînd capacul călimării, care era un porumbel de bronz aurit cu spinarea retezată pentru pus sticluța.

Aga îl privi nedumerit și se așeză și el din nou în fotoliul cafeniu cu spătar înalt.

— Ce mai vrei ?

— Aveți dreptate, nu e cazul, *se ne pa le moman*[1] să pierdem timpul... Scoateți cei șaizeci de galbeni și vă spui pe loc unde se găsesc acum afiptele și constituția acestor ticăloși... Vă spui și ceasul precis la care e hotărîtă izbucnirea revoluției... Acum numaidecît.

[1] *C'est ne pas le moment* — nu e momentul (fr.).

Iancu Manu parcă fu lovit în moalele capului. Crezu că iar își bate joc de el. Se îngheboșă, de întărîtat ce era, în jilțul lui, tăcut, căci avea o îndelungă deprindere, de om care lucrase cu turcii, să se stăpînească. Se întrebă dacă actorul acesta nu-i va lua paralele spunîndu-i cine știe ce baliverne, dar își zîmbi lui însuși și se înseninâ. N-are decît să bată în tipsia din fața lui și vor intra dorobanții de pază de la ușă. Scoase încet, privind pieziș, două pungi cafenii, la fel cu cea pe care i-o dăduse mai înainte lui Halepliu, dar acum le așeză cu un soi de delicatețe lîngă porumbelul de bronz aurit, cu spatele retezat, ca să se pună înăuntru sticluța cu cerneală.

Lui Halepliu îi sticliră ochii și se făcu alb la față cînd avu înaintea lui cele două punguțe. Răsuflă adînc și le deschise ca să vadă aurul roșcat al galbenilor împărățești. Numai să-l vadă. Apoi spuse în șoaptă :

— Afiptele, steagurile și cocardele le găsiți la pictorul Negulici... Semnalmentul revoluției se va da la noapte la ceasurile două... cînd se vor întîlni ca să năvălească asupra palatului lui Bibescu.

— Asta-i tot ? întrebă Iancu Manu copleșit.

— Ce vreți mai mult ? Să-i arestez tot eu ? Apoi se ridică încet și ocolind biroul se apropie cu oarecare ceremonie de statura voinică a lui Iancu Manu. Îi strînse mîna pe care acesta abia i-o întinse, privindu-l în schimb cu un soi de admirație.

— Ești un mare pezevenchi, musiu Halepliu.

— Sînt un suflet de artist, *Eselans !*

— Da... da... se îndreptă grăbit aga. Și rosti aproape silabisit : Un suflet de artist și un mare pezevenchi.

După ce ieși din curtea Agiei, tot pe poarta din dos, Halepliu își îndreptă și mai mult umerii și capul, își află din nou pasul sigur. Avea sentimentul că are de ce să fie mulțumit de sine însuși. Avea în buzunarul jachetei

roase, dar de croială bună, nouăzeci de galbeni, îi arătase pe de altă parte dobitocului de Iancu Manu că e mai deștept decît el. Se gîndi apoi înduioșat că nu există om mai capabil de recunoștință decît Halepliu. Ce a fost el în stare să facă pentru Aristia și Eliade nu e în stare oricine. Nu e ca leprele alea fără inimă pe care le cunoaște el.

Trecînd pe lîngă magazinul lui Danielopolu, intră și-și alese un guler și două legături noi de gît, moarate, roșcate cu ape verzi; își puse una pe loc. Ieși din prăvălie iar cu umerii și nasul sus. Pe lîngă el trecu o femeie cu o pălărie vișinie lăsată pînă pe umeri, dar ridicată în față, de i se vedeau cei trei zulufi de o parte și de alta a obrajilor cam sulemeniți. Se luă după ea, dar numaidecît își aminti că are multe de făcut...

În aceeași zi, pe la șapte seara, cînd Podul Mogoșoaiei era înțesat de lume, trecea prin dreptul casei Török și al temeliilor Teatrului Național, prin fața prăvăliilor de lux, o căruță împrumutată de Agie de la poștă, în care se afla Halepliu legat cu mîinile la spate, iar lîngă el, căpitanul Gheorghe. Căruța mergea la pas, păzită de patru dorobanți cu puștile întinse. Se vedea limpede că omul a fost întors din drum în București. Aristia și Mihăileanu, care tocmai urcau dinspre Cișmigiu pe lîngă casa Oteteleșanului, încremeniră de spaimă și se uitau buimaci după acest convoi neașteptat.

Seara pe la zece, Iancu Manu însuși, cu șapte oameni ai Agiei, a intrat în casa cu grădina cît un pogon, dînd buzna peste Negulici, care rămase năuc într-un fotel scund, înțelegînd proporțiile năpastei. În cîteva clipe îi scotociră locuința, care și așa nu cuprindea mare lucru, căci de cînd îi arsese casa abia își adunase cîteva boarfe, dar aflară două steaguri, afipte, proclamații. Iancu Manu fu încîntat că găsi tot ce-i trebuie și plecă triumfător.

Uită să spuie ce să facă dorobanții cu cel arestat. Așa că tistul veni după el, să-l întrebe. Cînd se întoarse nu-l mai găsi însă pe Negulici. Sărise prin fereastra deschisă în grădină. Ocolise pe după niște magazii și trecuse într-altă grădină. Dorobanții aveau poruncă să nu tragă, ca să nu se stîrnească zarvă, pînă cînd nu sînt arestați toți cei ce trebuie să fie arestați. Nu traseră deci și de prins nu putură să-l prindă. Pictorul alergă numaidecît, punîndu-și viața în primejdie din pricina cîinilor, peste garduri pînă la Aristia. Acesta își aminti convoiul de după-amiază și pricepu totul.

— Halepliu! El ne-a vîndut.

Socoteala deșteptului se dovedi astfel neroadă. Aristia își chemă numaidecît oamenii, pe Mihăileanu, pe Mavromati, pe Paleologu, și îi trimise în grabă să vestească toată lumea că la Agie se știe tot. El însuși se duse la Pavlicioni să-l anunțe pe Brătianu. Negulici alergase de-a dreptul la Deivos, că știa că acesta îi poate vesti pe ceilalți căuzași.

CEI CARE TREBUIE SĂ FIE PRETUTINDENI

În aceeași noapte de miercuri, vestit de Negulici, Deivos alergă numaidecît la Axente Sever să-i arate ce s-a întîmplat. Nu acasă, firește, ci acolo unde știa că el va aștepta cu cei cinci sute de tabaci, măcelari și cărămidari ai lui desfășurarea întîmplărilor. Îi găsi deci într-o vie, în jos de morile doctorului Gussy, de lîngă Vitan. La drum era o cîrciumă joasă, cam dărăpănată, prin care se intra și în curte, iar de acolo în via nu prea mare. În prăvălia care nu avea decît un raft, o tejghea și o masă lungă la perete, Mitru, Damian și alți doi

tabaci stăteau de vorbă, cu cănі cu vin dinainte. Tresăriră cînd îl văzură intrînd pe Deivos.

— Gata, domnule ofiţer? întrebă Mitru cu faţa şi mai slabă în lumina scăzută.

— Unde-i profesorul?

Mitru îi arătă cu privirea uşa scorojită din fund, dar fiindcă lumînarea de seu pîlpîia scăzut, Deivos nu-i văzu ochii şi nu pricepu... Atunci tabacul bătu o dată în uşă, apoi după un timp mai bătu de trei ori. Se auzi cum e tras zăvorul şi amîndoi intrară într-o odaie, cu perdelele netrase, unde era o căldură înăbuşitoare. În întunericul tăiat de lumina lunii şedeau de-a latul patului patru inşi. Aşteptau.

— Ei? îl întîmpină Axente.

Deivos ştia că ceilalţi trei sînt tot profesori: Vasile Maiorescu, Dorcea şi Scarlat Turnavitu.

— Domnule profesor, trebuie să ne împrăştiem neîntîrziat... Agia a aflat totul... Ştie şi locul unde va fi să se întîlnească cetele care urmează să vie din toate părţile oraşului... A fost un denunţ sau aşa ceva... Iancu Manu, căpitanul Costache, căpitanul Gheorghe cutreieră locuinţele căuzaşilor, arestîndu-i. Lui Negulici i-au luat toate hîrtiile, căci l-au prins acasă, dar a scăpat fugind pe fereastră.

— Apoi, frate Scarlat, iată bucureştenii dumneavoastră: vînzări peste vînzări!

Axente Sever avusese cu Scarlat Turnavitu lungi discuţii despre bucureşteni şi acum găsi prilejul să-şi spună părerea despre ei.

— Eu ce poci să spui? Scarlat Turnavitu ridică din umeri.

— Asta e... spuse Deivos privindu-şi cu silă cizmele pline de praf, împrăştiaţi-vă şi ascundeţi ce e de ascuns. eu mă duc să-l vestesc pe Bolliac şi pe ceilalţi; să-i spui şi lui Costache Filipescu.

Dar Axente Sever, ai cărui ochi în lumina lunii erau adînciţi în orbite ca ai unui mort, era totuşi liniştit.

— Noi ce să ne mai împrăştiem? Că noi sîntem împrăştiaţi.

Deivos ştia asta. Ştia că tabacii s-au întîlnit numai cîte zece-douăzeci laolaltă, risipiţi de-a lungul Uliţei Văcăreştilor, prin curţi şi grădini. Vreo cincizeci erau în via lui Licsandru Hergă. Aci, la cîrciumă, era numai o mînă de oameni care trebuiau să tragă clopotul cel mare al Mitropoliei. Hotărîrea lui Axente Sever era nestrămutată. El nu se va mişca, împreună cu tabacii, calfele de măcelari şi cărămidarii decît după ce revoluţia s-a pornit. El înţelege să cadă ca o lovitură de măciucă hotărîtoare acolo unde va fi greul în clipa cînd cei ce au început vor şovăi.

— Frate Deivos, lasă, du-te la Costache Filipescu numaidecît, ca să ceri un cal bun de călărie şi să iei şi vreun cuvînt pentru sora lui de la Filipeştii-de-Tîrg, aşa cum a fost vorba. Într-un ceas noi vom vesti, cîţi inşi vom putea, că toată lumea trebuie să stea acasă, să se ascunză. Dumneata să fii, dacă poţi mîine către orele zece la Filipeştii-de-Tîrg, la Bălcescu... Să-i spui cum că ce s-a întîmplat şi să te întorci degrabă să ne spui şi nouă ce-or hotărî el şi Arăpilă. Spune-i că Nicolae Golescu e bolnav. Se zice că are holeră... Să ne trimiţă vorbă, şi ce o fi om face... Spune-i că de lăsat, acum că am început, nu trebuie să ne lăsăm. Ce zici, pleci?

Deivos păru puţin încurcat:

— Apoi, ce să spui?... Aş fi vrut să trec întîi pe acasă. Să-mi iau ce-mi trebuie.

— Ce să mai iei?... Ai două pistoale, nu? Uite încă unul... Pune-le în desagii ăştia şi apoi atîrnă-le la oblînc. Merinde vei găsi şi aci, şi la Costache Filipescu...

— Aşa voi face... Dar să ştiţi că mi-e teamă că nu îl voi putea găsi atît de uşor pe Bălcescu, ca să mă poci întoarce chiar mîine. Mi-a spus căpitanul Mavrocordat

că a mai pornit și azi un pîlc de călăreți spre Telega. Cine o fi spionul, sau spionii dintre noi, e greu de știut și nici nu mai avem timp să stăm să cercetăm. În timp ce vorbea, Deivos vîrî pistoalele în cele două tăiștuțe legate împreună ca desagii.

— Lasă că nu e așa de rău că s-a aflat de plecarea lui Bălcescu la Telega, frate Deivos. Acum Bibescu și Villara stau cu ochii și urechile numai într-acolo...

— Asta era și părerea lui Nicolae Golescu... Va fi mai ușor pentru cei de la Izlaz, ori cei de la Ocnele Mari... Că noi ăștia de la București, după cîte văz, am cam pus-o de mămăligă...

Cel care vorbi era Scarlat Turnavitu, care-și clempănea în lumina lunii barba scurtă și botoasă.

— Nu grăi așa, frate, îl certă Axente Sever. Aici nu s-a terminat. Noi, și așa după părerea mea, nu trebuie să începem... Ce naiba, atîta militărie trebuie să pricepi... Noi cei de aci trebuie să intrăm pe urmă, cînd Bibescu și ai lui nu vor mai ști încotro să mai facă față. Așa făcea, frate, Napoleon ăla cu garda lui... Apoi să știi, frate, că noi chiar că sîntem garda revoluției...

Numai între prieteni apropiați, cum erau cei de față, lega Axente Sever fraze mai lungi decît o propoziție.

După ce locotenentul Deivos plecă însoțit de un tabac, care trebuia să-l întovărășească pînă la Costache Filipescu, dascălul ardelean trimise tabaci în toate părțile ca să vestească lumea să stea acasă. Făcură ce se putea face, așa că nu fură prinși, către ora două noaptea, decît Voinescu II și vreo treizeci de cîrciumari și acsizari, între ei și Ulumeanu. De asemeni, patru dintre prietenii lui Aristia. Tăbăcarii și calfele de măcelari se împrăștiară cu grijă, treptat, cu toții către casele lor.

De la focul cel mare din anul trecut, care izbucnise chiar din grajdurile lui Costache Filipescu, acesta se mutase în marginea orașului spre capul Podului Mogoșoaiei,

într-un fel de conac cu grădină care ajungea pînă către malul Herăstrăului. Nu-i fu greu lui Deivos, care știa să meargă noaptea pe ulițele orașului, iar ca fost ofițer de pompieri putea face asta fără să stîrnească bănuieli, să ajungă pînă acolo.

Era o lună în primul pătrar, potrivită pentru astfel de încercări, și el o luase pe la biserica Vergului, trecuse prin Oborul Vechi, pe la Bariera Moșilor, și apoi pe la Bariera Nouă. Tăiase pe drumul larg al Herăstrăului spre conac. Bătu în poartă, stîrnind cîinii de care era gata să se apere cu un ciomag în mîna stîngă și cu pistolul în dreapta. Vătafului curții îi spuse că a venit cu hîrtii de la Vornicia cea mare, ceea ce omului i se păru firesc, căci marele vornic, Costache Filipescu, om luminat și cu carte, care prețuia foarte mult pe Bălcescu, deși era mereu în opoziție, totuși i se cerea sfatul deseori și la Vornicie și la Curtea Domnitorului. Citind biletul lui Deivos, îl primi numaidecît, așa în halat cum era, cu părul vîlvoi și barba nepieptănată, într-o odaie mai din fund, lăsată pentru musafiri. Află toată întîmplarea fără să se mire măcar. Știa că Agia are spioni pretutindeni. Clătinînd cu admirație din cap, îi spuse locotenentului :

— Cu cap a fost Bălcescu, plecînd din București... Ce-am fi folosit dacă era cumva prins aci ? Acum Bibescu va fi iar cu ochii numai spre Telega.

Porunci să i se dea lui Deivos un cal ager și foarte puternic și ofițerul îmbrăcă o uniformă de lipcan, trîntindu-și o căciulă înzorzonată pe cap și o haină roșie găietănată. Apoi Costache Filipescu îi dădu și o hîrtie cu pecete în regulă că e lipcanul Vorniciei și că merge la ocîrmuitorul de Prahova cu porunci pentru prinderea lui Bălcescu. Îmbrăcat așa, gonea pe drum fără nici o grijă. Pe la ceasurile patru evropenești, în dimineața asta de joi 10 iunie era la Ploiești. Găsi că e mai bine să ocolească orașul și o luă, tăind drumul printr-o dumbravă, spre Filipeștii-de-Tîrg. Soarele se și înălțase deasupra dealurilor

molatice, acoperite de vii, care se scăldau în lumina tare și rece. Începeau să crească treptat în sus de Ploiești, închizînd tot mai mult peste Prahova marea cîmpie dintre acest oraș, Filipeștii-de-Tîrg și Băneștii.

Sosirea unui lipcan pe la șase dimineața la palatul din tîrgul de pe malul eleșteului nu miră pe nimeni, căci era un lucru obicinuit. Aștептă însă aproape o jumătate de ceas pînă să fie primit de Elena Filipescu, căreia îi trimisese dinainte prin fecior scrisoarea fratelui ei. Era o femeie încă tînără, cu părul alb de la douăzeci de ani, care locuia singură la palat cu o liotă de argați și femei de casă. Întîrziase, fiindcă ținuse să scrie mai întîi o scrisoare către Bălcescu, în care își arăta îngrijorarea că-l știe de aproape urmărit de Banov și îl sfătuia din nou să treacă granița, arătîndu-i că totul e pregătit. Îl mai sfătuia că la nevoie să caute adăpost și la palatul lui Costache Cantacuzino, unde în lipsa stăpînului, care era la București, cuvîntul ei de rudă era foarte ascultat. De altfel, știindu-l dușman al lui Bibescu și aspirant la tron, ea nu se îndoia că marele logofăt va da sprijin celor ce vor să-l răstoarne pe domnitor.

*

Cînd văzură ieșind dintr-un desiș al vîlcelei pe Deivos, acum călare pe un murg mărunt și rotofei, dar îmbrăcat tot în uniformă de lipcan, Bălcescu și Telegescu, care erau culcați în iarbă, se cam speriară în clipa dintîi, căci nu-l recunoscură îmbrăcat așa. Numaidecît se ivi însă dintre sălciile scăldate în lumină și chipul mustăcios al flăcăului de la Filipești, călare pe o iapă bălană, iar Bălcescu, care aștepta nerăbdător vești din București, tresări înfiorat.

Știrile pe care le aducea Deivos fură o adevărată lovitură pentru el, deși se așteptase la mari greutăți. Așadar, după Telega, Bucureștii ? Telegescu, care-l văzuse atît

de hotărît, atît de liniștit în ajun și aseară cînd fuseseră dincolo de Breaza, unde toată noaptea au șușotit cu oamenii prin livezi, văzîndu-l acuma atît de palid și încruntat, parcă nu-l mai recunoștea. Era atît de însuflețit aseară ! E drept că la început muntenii aceia se lăsaseră greu, iscodeau cu privirea bănuitori, căci nu aveau încredere în boieri, dar cînd au aflat că acești doi bărbați fuseseră închiși în temniță pentru popor, li se deschiseseră inimile. Au pus la cale tot ceea ce li se păru potrivit, și ei veniseră de acolo în zori, îmbărbătați și plini de nădejde. Îl văzu acum pe Bălcescu îndreptîndu-se spre căpița de fîn, cu pași nesiguri, cu umerii îngustați parcă, trîntindu-se pe culcușul de fîn cu fața în jos, și nu îndrăzni nici el, nici Deivos să-i mai vorbească. Se traseră la umbră între sălcii, unde Telegescu îi arătă lui Deivos necazurile întîmpinate cu Cristophi. Locotenentul de pompieri îi mărturisi că se aștepta la asta.

Ziua de 10 iunie se vestea și mai caldă decît cele din ajun. De acolo de unde erau, se vedeau peste dealurile negre, în fund spre miazănoapte, Bucegii, între Vîrful cu Dor și Jepi, strălucind limpezi în albastrul cerului. Apele Prahovei sclipeau ici-colo, jos, ca săbiile în soare. Rămaseră și ei pe gînduri, așezați pe un trunchi de ulm prăbușit.

Trecu așa ca la o jumătate de ceas și deodată Bălcescu veni hotărît spre ei.

— Deivos, du-te la conac și adu cai proaspeți... Merg și eu la București... Prea s-au făcut mari prostii acolo... Plecăm numaidecît... Acum, că roata cea mare s-a mișcat, orice oprire e legată de primejdii.

Cei doi se priviră lung unul pe altul. Vedeau lămurit că hotărîrea lui Bălcescu e luată subt imboldul mîniei...

— Frate, îi spuse în cele din urmă Deivos, nu e bine să vii și dumneata la București. Uite, chiar marele vornic Costache Filipescu mi-a spus că plecarea dumitale la Telega a fost foarte potrivită. S-a întîmplat așa că oamenii

care i-ar fi fost cei mai de folos lui Bibescu la București sînt acum împrăștiați în Prahova.

— Așa o fi, nu știu... Dar ceea ce știu e că dacă eram în București, nu-l lăsam pe Golescu să se ia după Brătianu și să se ție de comploturi. Acolo revoluția trebuie să izbucnească în plină zi, așa cum am hotărît, adică atunci cînd sînt ulițele înțesate de lume. Pornești cu un pîlc de la Obor și pînă la palatul Bibescului s-au adunat douăzeci de mii de oameni, adică mai mulți decît a adunat Tudor Vladimirescu de la Padeș la București. Asta e. Nicolae Golescu s-a convertit la comploturi... Cine cunoaște puțin istoria războaielor, știe că o trupă de recruți nu se vîră întîia dată noaptea în foc.

— Păi ți-am spus, nu crez că e de vină Golescu, că el a fost, de cînd l-ați lăsat, bolnav de holeră, mi se pare. A zăcut în casă de nu l-a putut vedea nimeni, așa crez eu cel puțin. Cel care a tras toate sforile a fost Iancu Brătianu cu oamenii lui. Deivos își scosese șapca și se ștergea pe frunte, că era lac de nădușeală ; șuvițele negre i se încleiaseră și buzele de obicei fumurii îi erau ușor albite.

— Tocmai de aceea trebuie să viu eu la București. Trebuie aleasă cu grijă clipa izbucnirii. Nu putem lăsa tocmai capitala abătută de neizbînda de miercuri seara. Oamenii de acolo se pornesc ușor, dar după ce au fost dezamăgiți, îi clintești cu mult mai greu, iar dacă întîrzii, nu-i mai clintești de loc.

Atunci Telegescu, pe care tăcerea îndelungată de adineauri a lui Bălcescu îl speriase, acum parcă tocmai provocat de mînia lui, se liniști dintr-o dată și vorbi chibzuit cu un calm, de care nimeni nu l-ar fi crezut în stare. Își trecea cugetînd buza de jos peste cea de sus, ajungînd pînă la mustață, ca să poată găsi mai ușor vorbele :

— Uite ce e, frate Bălcescule, noi am fost împreună și la temniță, dar poci a spune că nu ne-am cunoscut te-

meinic. Eu îți mărturisesc că abia de cînd sîntem aci, abia de azi-noapte zic că te cunosc.

Bălcescu îl privi o clipă mirat, căci nu știa unde vrea să ajungă, dar se gîndi, liniștindu-se dintr-o dată, tocmai fiindcă avea să judece practic într-un caz concret, că și el tot aici l-a cunoscut pe acest om, pe care toți îl socoteau arțăgos și năbădăios, și se fereau de el, dar care pus la treabă, cel puțin la o anumită treabă, se dovedise om de nădejde... Îl întrebă cu vocea îmmuiată :

— Ce vrei să spui, frate Telegescule ?

— Păi, uite... Noi am vorbit aseară.. Am vorbit mult. Dumneata ai spus un lucru care mi s-a părut strașnic de potrivit și acuma văz că ai uitat de asta. Ai spus că în București revoluția nu trebuie să izbucnească decît după ce va izbucni mai întîi undeva într-o parte a țării. Atunci, zic eu, așa să fie... După ce stăpînirea se va îndrepta cu mintea și cu măsurile ei într-acolo, să înceapă și la București... Zic să fie așa... revoluția din București să fie ca un fel de oaste neașteptată, care cade în spate domnitorului, cînd ai lui luptă în altă parte, și-l zăpăcește, de-i ia piuitul, ca să zic așa... Aci la Telega nu s-a putut face nimic, din pricina nătîngului de Cristophi și din aceea că districtul e năpădit de oamenii stăpînirii. Păi tocmai d-aia, zic eu, e bine ca dumneata să te duci la Pitești, acolo unde ați plănuit să se întîlnească liber Comitetul executiv. Zic că nu e bine să se schimbe o hotărîre atît de chibzuită. De la Pitești vezi limpede unde țîșnește începutul mișcării. O fi la Ocnele Mari la Gligore Marghiloman și la Marin Serghiescu, o fi la Izlaz la Pleșoianu, o fi poate cine știe aici la noi în Prahova, că eu nu mă las cu una, cu două, al dracului să fiu dacă mă las... O să răspîndesc chiar azi vestea că ai plecat și poate că astfel pleacă și Banov cu oamenii lui... Vom aștepta o zi, două, zece... De undeva tot trebuie să țîșnească izvorul izbăvirii. După cîte am înțeles avem și la București oameni chibzuiți și plini de hotărîre cum e ungureanul ăla de Axente Sever. Mie

îmi place şi Scarlat Turnavitu, şi mai sînt fără îndoială şi alţii... Legătură bună o să aveţi în toate părţile prin Deivos şi prin Dincă... Aşa că...

Bălcescu ascultă îndelung, urmărindu-l în acelaşi timp cu privirea pe Deivos, care era vădit de părerea lui Telegescu. După ce prietenul lui tăcu, el rămase încă şi mai mult pe gînduri, se plimbă prin faţa trunchiului de ulm prăbuşit şi apoi spuse cu glasul moale, deşi obrajii fumurii îi erau încă încinşi :

— Atunci aşa vom face... Plec numaidecît spre Goleşti... Să rămîie acolo punctul de întîlnire aşa cum s-a hotărît. Deivos, dumneata pleci neîntîrziat la Bucureşti. Vorbeşte cu Nicolae Golescu şi negreşit cu Axente Sever... Spune-le că a doua zi după ce a izbucnit revoluţia în ţară, ei să proclame constituţia şi la Bucureşti... Nu uita să le spui s-o ia de la Obor încet, încet spre Sfîntu Gheorghe, pe Podul Tîrgului din Afară, pînă la Tîrgul din Lăuntru şi de-acolo peste Dîmboviţa, la palatul lui Bibescu. Ar fi bine să se pornească dinspre toate barierele o dată. Poţi pleca astăzi chiar înapoi ?

— Dacă la conac mi se schimbă calul, eu poci pleca în trei ceasuri cel mult... Că vreau să dorm şi eu un ceas, două, aci în vîlceaua asta, de se poate...

Telegescu îl linişti :

— Uite, flăcăul ăsta merge cu o scrisoare la curte şi-ţi aduce calul pe care-l vrei... Eu însă te-aş sfătui să iei murguleţul ăsta al meu... Îl vezi scund şi costeliv, dar să ştii că are muşchi de oţel... Bătu murgul în jos de crupă ca să-i arate părul mic lucios, muşchii, prin care răzbăteau vinele vii, apoi îl trase cu prietenie de smocul de păr de pe frunte. Calul nu luă în seamă mîngîierea şi clătină din cap ca să nu-i scape dintre buzele albe, că era breaz la gură, smocul de iarbă din care îmbuca.

Bălcescu se grăbi să plece spre prînzul mic. Înainte de a încăleca, tot pe calul împrumutat din grajdurile de la Belvedere, mai citi o dată scrisoarea Elenei Filipescu, în

timp ce Telegescu îi băga în coburi merindele pe care le aveau. Păru o clipă că vrea să răspundă, dar se răzgîndi, se ridică în şa, scrută o clipă dealurile de dincolo de Prahova, cînd rîpoase, cînd împădurite, şi porni hotărît.

— Să nu le cazi în capcană, omule... Fii cu grijă... îi strigă din urmă Deivos.

Bălcescu le făcu un semn moale cu mîna, fără să întoarcă însă capul, şi surul lui se lăsa uşor pe picioarele dinapoi, ca să lunece în vîlcea printre răchite.

DE LA BUCUREŞTI SPRE GURA OLTULUI

Cu trei zile mai înainte, în acea duminică însorită în care plecase Bălcescu din Bucureşti, profesorul Axente Sever îi chemase şi le spusese celor doi tabaci să se găsească la miezul nopţii dincolo de barieră, aproape de vadul Sabarului. Să aştepte acolo, înarmaţi cu puştile lor ghintuite şi cu pistoalele la brîu, îmbrăcaţi în straiele de lipcani, mundir roşu găietănat cu negru, nădragi albi de dimie şi căciulă mare, care le fuseseră aduse pe înserat tot de la marele vornic Costache Filipescu. Li se dădură pe de altă parte de către oamenii Goleştilor şi doi cai, mai vîrstnici, nu prea arătoşi, dar cu încredinţarea că sînt vînjoşi şi învăţaţi cu drumurile lungi. Erau tot din soiul celor de tabun. Acum totul era aproape gata. În coburii de pînză, trăişti groase ca sacu, erau nu numai de-ale mîncării, ci şi plumbi şi pulbere de puşcă, căci nimeni nu avea să se mire văzînd nişte lipcani cu puşti şi pistoale. Mai erau de asemeni şi darurile pe care Licsandru Hergă le trimitea fratelui său, Gligore, la Piatra, în Teleorman.

— Măi Mitrule, îmi pare rău că ai să te abaţi din drum pentru asemenea fleacuri, dar ştiu dă mult, dă acum opt ani, dă cînd a fost cu nevastă-sa prin Bucureşti, că Gli-

gore tînjea să aibă un pistol d-astea, cu două cocoaşe, cum văzuse el la boierul Băl-Ceaurescu dă pă la ei... Şi tu, Damian, să nu mi-o iei în nume dă rău că-i dau tocmai pistolul pă care mi l-ai adus mai an dă la Lipsca, ori unde ai tot fost... Zău, mă fraţilor, îmi pare rău că o să vă abateţi pentru mine dîn drum, dar asemenea prilej eu crez că nu se va mai ivi.

— Ei, măre Licsandre, dacă zici că este lîngă tîrgul cel nou al Alexandriei, apăi chiar că e în drumul nostru ; nu te mai gîndi la oboseală şi la altele, îl certa Mitru.

Licsandra îi trimisese cumnatei ei un lucru înfricoşător şi minunat. Un fel de beţigaş de os, frumos lucrat, care avea la un capăt un ochi de sticlă, parcă un ochi de pasăre, dar alb. Dacă te uitai, ca printr-un ochean, prin acest ochi cît o mărgea, vedeai cerul larg deschis, cu Domnul Isus şi Fecioara Maria lîngă el, înconjuraţi de cetele de îngeri şi de sfinţi. Bătrîna trimisese pentru rudele ei o pungă de piele în care era sămînţă de gîndaci de mătase, de un soi nou, care dădea mătase albă ca neaua.

Porniră hotărîţi cu toate că noaptea nu dormiseră din pricina alergăturii, căci umblaseră ca să-i ducă pe căuzaşii din Dealu Filaretului acasă. Iar azi, duminică, abia aţipiseră şi ei după-amiază, cînd tocmai îi chemă profesorul.

Aveau să aştepte la miezul nopţii între sălciile de pe gîrla Sabarului pînă cînd vor vedea o trăsură care urma să-şi aprindă felinarele abia cînd va ajunge înaintea vadului şi-l va trece cu luminile aprinse, pe urmă stingîndu-le numaidecît. Ştiau şi cine sînt cei doi boieri din trăsură. Boierul Ştefan Golescu şi un om mare pe care ei îl cunoscuseră acum două săptămîni, seara, la grădina boierească, Eliade, cel cu tipografia şi ziarul, pe care pînă nu demult îl citeau ei, ştiutori de carte, tovarăşilor lor de trudă din tăbăcărie.

Cei doi membri ai Comitetului revoluţionar veniseră pînă la barieră, spre Bragadiru, în trăsura galbenă a lui Costache Rosetti, cam pe la zece seara, aşa ca trăsura să

mai poată fi văzută şi la întoarcerea ei în oraş, dar fără să se bage de seamă că acum e goală. Dincolo de barieră, într-un pîlc de salcîmi tineri şi deşi, îi aştepta trăsura cu opt cai, pregătită cu grijă în grajdurile de la Belvedere. Fuseseră puse nu numai de-ale gurii, ci şi bagajul trebuincios cîteva zile unui om tabietliu ca Ştefan Golescu, ca şi cele două puşti de vînătoare, cu cîte două ţevi fiecare, în afară de pistoale. Un surugiu mîna de pe copră, pe cînd alţi doi surugii, şi ei înarmaţi pînă în dinţi, cu harapnice în mîini, mînau înaintaşii. Codrul Vlăsiei, pe care trebuiau să-l taie drept prin mijloc în timp de noapte, nu mai era ceea ce fusese cu douăzeci de ani mai înainte, cînd Tunsu şi Groza îşi făceau de cap, punînd vamă pe tot ceea ce se încumeta să treacă pe drumurile lui, fără frică de dorobanţi ori de poteraşi ; totuşi oamenii cu stare înainte de a porni la drum încă îşi mai făceau diata şi se duceau la biserică, juruind daruri viitoare altarului. Şi, bineînţeles, nimeni nu pleca aşa de unul singur. Se făceau un fel de convoaie, chervane, încă de la barieră, în care din păcate de multe ori intrau şi căruţe de-ale tîlharilor, venite să iscodească dacă şi cum trebuie lovit. O mare uşurare era că şi drumul cel nou de olac era străbătut de caraule de dorobanţi, care făceau legătura între olacuri. Dar poşta mergea numai ziua. Eliade mai ales se arătase îngrozit la gîndul acestui drum de noapte prin Codrul Vlăsiei şi se linişti numai cînd Axente Sever, chemat de Ştefan Golescu la Belvedere, îi încredinţă pe amîndoi că le poate da doi tabaci renumiţi tocmai pentru iscusinţa lor de-a apăra chervanele prin acest faimos codru, şi pe deasupra înarmaţi cu puşti ghintuite, cu care nu dădeau greş nici pe lumina lunii. Făcuseră amîndoi drumuri multe şi miroseau numaidecît pe călătorul îndoielnic, de-l ţineau apoi tot timpul subt ochii lor, fără ca el să bănuiască. Aşa, Eliade se mai linişti.

Apusese luna, dar noaptea era senină şi cerul înstelat dădea un soi de lumină moale, străbătută de razele în-

depărtate, de se putea vedea binişor statura de om ori o casă pînă pe la cincizeci de paşi. Trăsura, în golul coastei, care cobora uşor spre vad, se ivi celor doi tabaci coborînd ca o umbră mai grea şi mută, căci caii struniţi mergeau la pas. Cînd se opri şi se iscară pe rînd şi cele două lumini, Mitru îi puse liniştit mîna pe umăr lui Damian.

— Sînt oamenii noştri.

Gîrla era scăzută şi adormită, aşa încît fără întîrziere văzură luminile trecute dincolo.

— Hei, lipcan, aci sînteţi? se auzi un glas, pe care Mitru îl recunoscu numaidecît, căci era glasul vătafului care le adusese straiele de lipcani roşii găietănate, cu cizme scurte şi nădragi strînşi pe pulpă ca iţarii. Fură toţi bucuroşi de întîlnire.

Mitru fu de părere ca ei doi să meargă înainte, cam la două sute de paşi, şi pe urmă să vie şi trăsura. Aşa era de altfel şi regula chervanelor. Eliade, al cărui profil de Cezar era înmuiat doar de mustaţa moale, îşi arătă însă neliniştea, socotind că în pădure s-ar putea să fie atacaţi în cazul acesta pe rînd. El era de altfel convins că sînt negreşit urmăriţi de oamenii lui Iancu Manu, aşa că părerea lui era să meargă cei doi tabaci în urmă, ca să le dea de veste dacă sînt urmăriţi cumva şi să-i apere venind din spate, dacă vor fi atacaţi de tîlhari. Mitru găsi că şi aşa e bine. Hotărîtor era să nu fie împreună, pentru ca ăi rămaşi neatacaţi să poată fi de folos ălorlalţi.

Droaşca era cu geamurile lăsate, fiindcă nu se mai temeau de privirile călătorilor, iar după arşiţa dogoritoare din timpul zilei, Eliade gusta cu nesaţ răsuflarea răcoroasă a măreţului codru de stejar. Deoarece cei doi tabaci îi ascultaseră propunerea, căpătase şi el încredere în ei. Caii mergeau în trap mic, căci felinarele fiind stinse, era primejdios să meargă repede pe un drum necunoscut. Grija cea mai mare era la trecerea Argeşului dincolo de Cornetu, în hotarul Mihăileştilor.

Podurile mari erau întotdeauna păzite de spioni ageri, ca şi de tîlharii care pregăteau vreo lovitură, fiindcă Argeşul rareori putea fi trecut prin vad şi nicidecum noaptea.

Trecură însă cu bine podul, ale cărui bîrne jucau pe luntrele grele peste care erau aşternute, în lumina felinarelor aprinse din nou. Meandrele gîrlelor nu se vedeau printre sălcii, dar în apa grea a matcii, la cotul din stînga, se oglindea viu luceafărul dimineţii, care-şi răspundea cu felinarele aprinse ale droaştei.

Se iviseră zorile, iar spre răsărit cerul era de un vînătroşcat, cînd ajunseră la Stîlpu şi urmau să treacă Neajlovul pe podiştele de lemn ale celor două braţe mărginite de sălcii, de vad neputînd fi vorba, căci locul era, oriunde în dreapta şi în stînga, mlăştinos. Acum, că se vedea bine, cu toate că lumina era ceţoasă, caii mergeau în trap întins.

Ştefan Golescu îşi mîngîia bărbuţa, rezemat în colţul stîng al trăsurii, şi surîdea, ca să-i poată aduce inima la loc prietenului său.

— Ei, ce zici, frate, am avut dreptate cînd ţi-am spus că la noapte, ori mîine dimineaţă cel mai tîrziu, sîntem la Izlaz? Uite, înainte de răsăritul soarelui călcarăm o poştă şi jumătate. Către cinci dimineaţa vom fi la Ghimpaţi, unde avem la cine să tragem pentru odihna cailor şi, nu te supăra, şi a noastră, că de teama tîlharilor nici n-am aţipit măcar întreaga noapte.

— De, frate, aşa o fi, dar... răspunse Eliade neaşteptat de înviorat, nu numai de răcoarea dimineţii, ci şi de faptul că trecuseră primejdiile apăsătoare ale nopţii. Impresionabil din cale-afară, era în acelaşi timp, lucru neobicinuit la vîrsta lui, şi de o reacţie vitală neaşteptată, cînd condiţiile erau schimbate. Era proaspăt în privire, şi culoarea vie a obrajilor săi frumoşi îi dădea un aer de flăcău. Totuşi, nu credea, îi era teamă să spere că vor ajunge fără zăbavă şi necazuri la Izlaz... Dar, frate, repetă el cu întîrziere, dar mai avem opt poşte şi jumătate, şi asta nu e glumă... N-o să ţină caii...

Ştefan Golescu îl privi mirat.

— Ăştia sînt cai care să nu ţină zece poşte la drum? Socoteala e simplă, frate, ai văzut-o pusă pe hîrtie... Mergem două poşte în trei ceasuri. Odihnim caii şi ne odihnim şi noi alte trei ceasuri. Să zicem deci că facem la un loc două poşte în şase ceasuri, asta înseamnă că zece poşte le facem în treizeci de ceasuri. Am plecat aseară la douăsprezece noaptea de la barieră, vom fi marţi la şase dimineaţa dincolo de Gura Oltului.

— De, ce să spui, frate Ştefane? Caii ăştia de Banat sînt vînoşi şi ţin la drum... Noi... să zicem că şi noi ţinem la dîrvală, dar mai sînt şi alte pricini care ne-ar putea sta în cale. Poate că la ceasul acesta vreun lipcan, ăsta d-adevărat, se află trecut înaintea noastră cu porunci scrise să ni se aţie calea şi să fim arestaţi.

— Asta ar putea să se întîmple... dar îţi mărturisesc că alte pricini de zăbavă nu mai crez să fie.

Nervos şi deschis spre toate posibilităţile, Eliade stăruia în îndoiala lui.

— Mai sînt ele şi alte pricini pe care noi nici nu le bănuim.

— Nu văd nimic altceva... sincer vorbind, ce ar putea să fie?

Nu se auzi răspunsul lui Eliade, fiindcă în clipa aceea droaşca trecea în trap mic podul, abia mai mare decît o podişcă, ale cărei bîrne uruiau strașnic. Pe urmă se auzi un trosnet sec, asurzitor, şi trăsura fu cît pe ce să se răstoarne în Neajlov, răsucită în loc. Caii smuciţi brusc de hamuri se înghesuiră speriaţi unii într-alţii, rotaşii încercînd să se ridice în două picioare. Pe urmă droaşca rămase într-o rînă înfiptă în marginea podului şi caii se liniştiră. O bîrnă jucăuşă se ridicase sucit subt copita unuia dintre rotaşi şi pătrunsese între spiţele roţii din stînga. După ce se priviră cîteva clipe îngroziţi de pagubă, Ştefan Golescu încercă să-şi facă puţină inimă, glumind:

— De-ar fi aici amicul Bălcescu, ar spune că nu e de glumit cu Neajlovul. A mai păţit-o cu podul de pe el şi Sinan-paşa. Numai că noi am scăpat cu dinţii întregi şi cu puţină spaimă...

Cînd Mitru şi Damian ajunseră din urmă la locul acestei întîmplări, se văzu că e ceva mai multă pricină de supărare decît s-a părut în clipa dintîi. Droaşca nu putea fi tîrîtă mai mult de o sută de paşi, că se rupsese şi osia. În orice clipă puteau fi ajunşi din urmă de către cei de care se temeau atît de mult, căci se luminase bine de ziuă şi soarele se ivise roşu-aprins, în luptă cu o perdea de nori slabi ca o ceaţă. Se gîndiră să împingă droaşca subt sălcii, dar pe cinci sute de paşi în stînga şi în dreapta era o mlaştină noroioasă cu ochiuri de apă, şi ici-colo cu pînze verzi de lintiţă pe ea. Aproape o jumătate de ceas chibzuiră şapte oameni amărîţi, întrebîndu-se ce e de făcut. Pînă la urmă, cel mai cuminte lucru li se păru hotărîrea de a lua ce-i de luat din droaşcă şi de a o părăsi acolo, în plata Domnului, ei pornind călări, cum se va putea, spre vreun sat vecin, de unde să încerce să cumpere o căruţă sau ce s-ar găsi mai potrivit. Totul era să se grăbească, făcînd să li se piardă urma cît mai curînd.

Era însă prea tîrziu. Abia izbutiseră să împingă în stînga drumului droaşca şi se mişcau încărcaţi de bagaj, zburliţi de supărare, cînd se ivi o brişcă cu şase cai, fără zurgălăi, de după un tufiş de sălcii, la ocolul drumului. Ştefan Golescu şi Eliade intrară pînă la gleznă în mocirlă, dîndu-se repede după o salcie scorburoasă şi puhavă. Ceilalţi rămaseră în marginea drumului. Brişca uşoară de ţară trecu pe lîngă ei, dar după vreo douăzeci de paşi se opri. Coborî din ea un ins cam scund de statură şi burtos, îmbrăcat europeneşte. Avea o barbă tunsă scurt, care îi împingea falca de jos înaintea nasului. După el coborî şi o slugă mustăcioasă, care era pe capră, înarmată cu pistoale la brîu şi cuţit în tureatca cizmelor scurte.

Insul, om ca de șaizeci de ani, cercetă de la cîțiva pași cu luare-aminte droașca, apoi, cînd se pregătea să întrebe ceva, îi zări pe cei doi care se tot doseau după trunchiul noduros și umflat al sălciei, cu picioarele în mocirlă. Îi cercetă lung și întrebător, și după cîtva timp păru că îi recunoaște. I se adresă lui Ștefan Golescu, cu un glas răgușit :

— Boierule, domnia-ta ești, mi se pare, colonelul Ștefan Golescu ?

Cel întrebat înțelese că nu mai e de ocolit și, pipăind pistolul de subt jachetă, răspunse moale, cu glasul parcă ușor plesnit :

— Da, eu sînt Ștefan Golescu, și fața i se strîmbă într-un rînjet, fiind stingherit mai ales că e descoperit asupra faptului tocmai cînd voia să se ascundă, în mod rușinos.

Insul nu răspunse numaidecît, ci-l privi mai întîi lung și cu niște ochi sfredelitori, trecîndu-și cercetător privirea de la el la tovarășul din dosul sălciei, apoi întrebă parcă într-o doară :

— Cu ce v-aș putea fi de folos, boierilor ?

Ștefan Golescu răspunse puțin înțepat, după ce-l privi pe Eliade, care se făcuse alb la față :

— Mulțumim dumitale, nu avem nevoie de nimic.

Insul care vorbea din marginea drumului către cei din mlaștină își mușcă ușor buza din care porneau țepile mustății cărunte, și apoi le spuse cu hotărîre :

— Boierilor, unde vreți să ajungeți dumneavoastră e greu să ajungeți... De aceea vă poftesc în brișca mea...

Eliade îl privi uimit și întrebă, dintr-o dată, plin de ifose, autoritar :

— De unde știi dumneata unde voim noi să ajungem ? Cată-ți de drum, te rog, și lasă-ne liniștiți.

— Apoi, parcă e și greu de văzut unde vreți să ajungeți, dacă vă dosiți după sălcii ?... Uite, eu mai mult nu vă întreb, dar vă poftesc încă o dată în brișca mea... Oricum, sfatul pe care vi-l dau e să nu vă afundați în codru, că vă rătăciți. Și nici să stați locului, căci veți fi ajunși din urmă... Eu atîta vă spui ! Și îi privi supărat.

Cei doi se sfătuiră cîteva clipe, apoi Ștefan Golescu îi răspunse destul de șovăielnic :

— Mergem cu dumneata, boierule.

Omul cu falca bărboasă clătină din cap, tot supărat :

— Atunci, hai, grăbiți... Puneți-vă repede și bagajul, că aveți loc pentru el în codîrlă.

Cînd cei doi se apropiară, boierul se aplecă la urechea lui Ștefan Golescu și îi spuse în taină :

— Eu mă mir că dumneavoastră doi ați izbutit să scăpați de arestări... Toată ziua de ieri Agia a umblat cu caraule de dorobanți oprind lumea pe ulițe. Se zice că au arestat cîteva sute de inși. Sfatul meu e să puneți cît mai multă depărtare între dumneavoastră și oamenii stăpînirii.

Eliade și Ștefan Golescu se priviră nedumeriți și se îndreptară neliniștiți, totuși, spre brișca la care erau înhămați șase cai de poștă. Se hotărîră ca oamenii Goleștilor să rămînă locului cu caii și droașca, încercînd să se descurce cum or putea și în nici un chip să nu spună unde și cu cine au plecat boierii, dacă sînt cumva întrebați.

— Aceștia doi lipcani pe care i-am rugat să meargă cu noi ca să ne ție de urît pe drum și să ne fie și de pază, cinstindu-i cu cît s-or mulțumi, am vrea să ne întovărășească și de aici încolo... Aveți ceva de spus, boierule ?

Boiernașul n-avea nimic de spus, dar de îndată ce porni brișca în goana cailor mici și cu hamurile cîrpite și legate cu sfori, Ștefan Golescu întrebă, după ce își mîngîie cîtva timp îngîndurat bărbuța :

— Boierule, ai putea să-mi spui, te rog, unde ne-am cunoscut și cum îți-e numele ? Căci văzui că mă cunoști parcă mai demult.

Boiernașul avu un surîs, care din pricina bărbii devenea la el rînjet.

— Arhonda, de cunoscut, ca să zic așa, nu ne-am cunoscut... Eu nu sînt decît un biet serdar arendaș de pe valea Teleormanului și numele meu e Turnavitu. Și acum să vă spui cum v-am cunoscut eu pe domnia-voastră... Uite, eu în fiece an, de ziua marilor Împărați Constantin și Elena, mă duc la Goleşti, unde e de obicei cucoana Zinca Golescu și se face slujbă mare la biserica Leordeanului, acolo în fața porții, pentru pomenirea slăvitului dumitale părinte, răposatul mare logofăt Dinicu Golescu. Acum trei ani v-am văzut la slujba din biserică și mi s-a spus cine sînteți. Poate vreți să știți de ce merg eu la această mare slujbă de pomenire? Iată, acum douăzeci și mai bine de ani, cînd acest slăvit boier a înființat școala de la Goleşti, singura școală care se pomenea pe atunci prin această parte a țării, eu mi-am dus trei din copiii mei la învățătură de carte acolo în chiliile de la Goleşti... Eram pe atunci cam lovit de nevoi, că pierdusem cinci ani la rînd la moșia pe care o țineam în arendă și aveam și familie grea. Am vîndut atunci moșia pe care o aveam de zestre de la nevastă. Deh!... casă grea, cu copii mulți, că am și cinci fete din a doua căsătorie. Fetele cer și ele zestre. Nu-mi puteam trimite băieții la școala din București. Slavă Domnului, au învățat carte bună și în chiliile de la Goleşti. Așa că Scarlat, ăl mijlociu, a fost întîiul pe toată școala cînd l-am dat, în treizeci și doi, la Sfîntu Sava. I s-a dat bursă acolo, casă și masă.

Eliade tresări, căci deși nu mai era dascăl de mult la Sfîntul Sava, școala asta era scumpă inimii lui. Cum ar fi putut să uite pe întîiul premiant pe toată școala al Colegiului Național, în anul înființării?

— Dumneata, boierule, ești tatăl profesorului Scarlat Turnavitu? L-am cunoscut foarte bine și cînd era elev, și acum cînd e dascăl. I-am cunoscut și pe ceilalți doi. Unul a fost parucic, nu? Buni băieți... să-ți trăiască. Ai numai mulțumire de pe urma lor.

— Să dea Dumnezeu să-mi trăiască și să vă trăiască și ai dumneavoastră, căci după cîte bănuiesc sînteți marele nostru dascăl și poet Eliade și știu că aveți copii... Da, sînt băieți buni, dar de necazuri nu mă prea scutesc...

— Nu mai spune! se miră Eliade, care era un părinte foarte iubitor și asculta întotdeauna cu mult interes tot ceea ce privea legăturile dintre părinți și copii, punînd în acestea o rară gingășie. Dar ce supărări îți aduc?

Turnavitu se codi, nu răspunse numaidecît. Se apropiau acum de un sat care izbutise să despădurească o mare întindere din codru și-și întinsese binișor hotarul. Mergeau printre lanuri de grîu timpuriu, care se pîrguise bine. Arendașul, tot codindu-se și ocolind răspunsul, măsură cu privirea desișul spicelor care se tălăzuiau în boarea dimineții.

— S-a făcut pîine pe aici... nu glumă... Uneori pădurile de stejar dau pămînt bun de hrană, că rădăcinile stejarului se înfig adînc în pămînt, iar pe deasupra putrezește an de an ghinda... Rămase iar pe gînduri, și în cele din urmă se hotărî să spuie ceea ce îl frămînta: Uite, boierule, nu vă supărați că vă vorbesc pe față, acuma cînd știu cine sînteți... Ei bine, mie nu prea îmi place sminteala asta cu revoluția... Poate că dumneavoastră vedeți altfel, eu ce să spui?... Nu-mi place... Și mai ales cînd îi văz pe toți feciorii mei amestecați în legături din astea, ce să vă spui?... Nu-mi place... Nu-mi place de loc... Cînd am venit de Paște la București, că de atunci am tot stat în București... că am avut lungă vorbă cu un boier de la care vreau să arendez o moșie ceva mai mare, în Romanați, că vreau să încerc acum o moșie și mai mare... și acolo mă duc acum s-o mai văz încă o dată la fața locului... zic, am stat trei luni în București și toată lumea numai despre revoluție vorbea. Tuturor li se urcase la cap revoluția. Revoluție și iar revoluție... Barem feciorii mei s-au ținut cu totul. Nu mai e chip să stai de vorbă cu ei. Eu am știut că o să iasă prost și le-am spus-o încă de pe

atunci... Nu m-au crezut... Şi uite cum a ieşit... Ieri erau ascunşi toţi în gaură de şarpe... Că l-am văzut şi eu pe căpitanul Costache şi pe căpitanul Gheorghe umblînd cu dorobanţii ca turbaţi, să arestuiască lumea... Auzi, revoluţie în Ţara Romînească... ?!

Ştefan Golescu şi Eliade se priviră nedumeriţi, întrebîndu-se din privire dacă gîndesc la fel şi-şi zîmbiră cu înţeles. Apoi Eliade întrebă, apăsîndu-şi cu buza de jos mustaţa mică şi mătăsoasă, ca şi cum ar fi înghiţit ceva :

— Şi de ce crezi dumneata că nu e cu putinţă revoluţie în Ţara Romînească, domnule Turnavitu ?

Acesta răspunse pe loc, fără să se mai gîndească măcar :

— Ca să faci revoluţie... trebuie să ai mai întîi cu cine s-o faci. Nu ? Că altfel ce fel de revoluţie e aia, făcută cu o mînă de oameni, cîţi sînteţi dumneavoastră toţi laolaltă ?

— Şi ţi se pare că nu am avea oameni cu care s-o facem ?

— Nu-i văz... Fiecare se gîndeşte numai la enteresul lui... Nu vede nimic altceva. Şi Turnavitu clătină din cap cu dezgust.

— Poate că nu-i atît de rău... dacă fiecare se gîndeşte la interesele lui, fiindcă interesele obşteşti nu sînt decît interesele particulare laolaltă, îi spuse cu o blîndeţe doctorală Eliade.

— Nu-i aşa, domnule, nu-i aşa... şi rămase un timp încruntat, pe gînduri. Pe urmă arătă nişte găuri pe marginea drumului, care trecea acum printre lanuri apropiate... Vedeţi dumneavoastră ? Găurile acelea sînt găuri de popîndău... Popîndăul ăsta, ca toţi şoarecii, e o vietate foarte deşteaptă. Ei bine, cînd intră spaima în el, se prosteşte de tot şi în loc să fugă, ferindu-se, el se vîră în gura primejdiei. Uitaţi-vă numai... Şi deodată Turnavitu bătu tare, cu un ciomag pe care-l avea lîngă el, în capra bristei, care era ca la sănii, de puteai sta pe ea şi alături de

surugiu, dar şi cu faţa întoarsă spre cei din fund. Se suci apoi şi le arătă ce se întîmplă. Vreo trei-patru şoareci, nu mult mai mari decît cei obicinuiţi, dar subţiri şi de două ori mai lungi, încovoiaţi ca nişte semne de întrebare culcate, ţîşniră înaintea cailor dinspre partea stîngă a drumului, alţi vreo trei ţîşniră tocmai din partea dreaptă, trecînd fiecare drumul în fugă, dincolo de unde se afla cînd auzise zgomotul, alergînd dimpotrivă, ca la cadril.

— Vezi dumneata, aceste vietăţi auzind zgomotul au vrut să scape de primejdie şi cel dintîi gînd al fiecăruia a fost să fugă în gaură, în bîrlogul lui... Cei mai mulţi au fugit fără să-i vedem noi, dar ăştia îşi aveau găurile peste drum, şi au alergat aşa, prosteşte, tocmai în picioarele cailor. Aşa fugeau prin oraş, ieri, cei care voiau să facă revoluţie, fiecare la bîrlogul lui... Ăsta-i romînul... vorbeşte, umblă cu baliverne, dar cînd e la o adică, fiecare fuge la ale lui.

Eliade se strînse ca pătruns de un frig umed de toamnă, cu toate că redingota lui cenuşie era din postav destul de gros.

— S-ar putea să ai dreptate...

Ştefan Golescu îşi spuse însă că acest Turnavitu nici o clipă nu s-a gîndit la altceva decît la el, la bîrlogul lui, şi acum îi judecă pe ceilalţi după el. Drept era însă că nimeni nu ştie ce ar fi făcut arendaşul teleormănean dacă ar fi avut încredere în oameni.

Neîncrezător, bănuitor era şi Eliade, dar la el acest sentiment nu era statornic, ci intermitent, cu crize alternative. Acum dintr-o dată începu să-l bănuiască pe Turnavitu. Ar fi vrut să-l întrebe pe Ştefan Golescu : „Dacă acest Turnavitu este omul lui Bibescu şi nu a făcut decît să ne prindă în capcană ? Dacă ne dă pe mîna dorobanţilor de cum ajungem la staţia de poştă ?“ Dar nu putu nici măcar să-i facă vreun semn să-i prindă privirea.

Căldura se făcuse greu de îndurat şi, îmbrăcaţi ca iarna, după cum era portul în acea vreme, începură să

năduşească. Eliade se înăbuşea parcă şi de grijă, şi de teamă. Pînă la urmă nu se mai putu stăpîni :

— Frate Ştefan, nu eşti de părere că ar fi primejdios pentru noi să ajungem la conac şi că ar fi mai cuminte să rămînem aici ? Să ne ascundem în codru cîteva zile ?

Dar Turnavitu sări speriat :

— Cum asta, să rămîneţi în codru ? În codrul Vlăsiei... ? Asta numeşti dumneata cumineţenie, domnule ? Cum să puteţi trăi în pădure, unde bîntuie şi hoţii, şi poterile ? Dacă vreţi să mă ascultaţi, cel mai potrivit lucru ar fi să vă ascundeţi undeva, în bălţile de pe malul Dunării, de unde să puteţi trece cînd vreţi în ostroave. Acolo, dacă ajungi, nici dracu nu te mai găseşte. N-ar fi rău ca de la Alexandria s-o luaţi spre Zimnicea, că acolo e balta mare a Suhaiei şi sînt ostroave cîte vrei...

Ştefan Golescu, pe care propunerea lui Eliade îl nedumerise, găsi de cuviinţă că ideea e foarte nimerită.

— Aşa ar trebui să facem, frate Eliade... chibzuit lucru.

Dar Turnavitu nu se opri şi-şi duse propunerea pînă la capăt :

— Dar, dacă vreţi să mă ascultaţi, şi mai bine ar fi să mergeţi pînă la Izlaz...

Cei doi tresăriră şi se priviră uimiţi, dar cu fereală.

— La Zimnicea e un zapciu al dracului, omul lui Băl-Ceaurescu... Ăsta îşi are spionii lui pretutindeni. La Izlaz este însă zapciu un cunoscut al meu, un om de inimă. În el puteţi avea toată încrederea. Pe urmă, ce mai încolo şi încolo, e dincolo de Olt... şi apoi la Izlaz aveţi în albia cea mare a Dunării două ostroave, unu mic la o zvîrlitură de băţ, chiar lîngă biserică... şi altul mai mare, dincolo de acesta... Acolo veţi trăi fără grijă. Sau, dacă vreţi, să mergeţi pînă la Celei, la Popa Radu Şapcă... Ăla cunoaşte ostroavele ca un haiduc şi douăzeci de sate nu ies din cuvîntul lui.

Eliade întrebă sfios :

— Dar cine e zapciu la Izlaz ?

— E un băiat bun, vă spui eu... Că-l cunosc bine... A fost căpitan în cetele de panduri ale lui Magheru... D-aia l-a şi pus Magheru zapciu la Izlaz... că după cum ştiţi Magheru este ocîrmuitor la Romanaţi şi adună acum un corp de panduri şi altul de dorobanţi pentru Bibescu... Acolo la Izlaz a avut necazuri mari cu sătenii, că a fost acum cîtva timp o răzmeriţă de era să dea peste cap districtul.

— Domnule Turnavitu, întrebă Eliade prins, ne-aţi putea spune ce a fost cu răzmeriţa aia de an ?... Că la Bucureşti au umblat fel de fel de zvonuri... Erau împotriva lui Bibescu, voiau să-l răstoarne din scaunul domniei ?

— Apoi ce să spui ?... Nu crez că erau împotriva domnitorului... Aşa... nu ştiu cum să-ţi spui... Că vorba aia, ce au clăcaşii de la Izlaz cu Vodă Bibescu de la Bucureşti... ? Dar erau împotriva proprietarilor de moşie, a copiilor lui Bibescu. Ştiţi că toată partea asta de ţară oltenească dintre Olt şi Dunăre... acolo spre Gura Oltului, a fost moşie brîncovenească... a lu Zoe Brîncoveanu, nepoata marelui ban Grigore... adică înfiată, că era înfiată de el şi măritată apoi cu Bibescu... pe atunci logofăt al Credinţei, ori aşa ceva... Prin 1837, această Zoe Brîncoveanu a dat poruncă să fie adunaţi la un loc clăcaşii de pe şapte sate, de la Gura Oltului, spunînd că prea sînt risipiţi şi că nu se poate face orînduială... Şi avea dreptate. Nu e bine să ai clăcaşi risipiţi pe două poşte jur împrejur... Cu şapte vechili şi era greu să le vie de hac... Oamenii fugeau pe urmă şi de bir, spre necazul stăpînirii. Cînd îi căutai se ascundeau prin zăvoaie şi ostroave... Aşa a făcut în 1837 satul ăsta, ce se cheamă Izlaz... Dar, adunaţi aci, oamenii erau tare nemulţumiţi, că acum li se dă pămîntul învoit pe seama lor departe tocmai la o poştă de sat, căci aşa venea, cel din jurul satului rămînînd pe seama administraţiei brîncoveneşti... Firește, tot clăcaşii îl lucrează şi pe acela, dar al lor e, cum spui, la o poştă şi mai bine.

Cînd s-a înfiinţat satul ăsta Izlaz, că s-a înfiinţat chiar pe izlazul moşiilor, acum unsprezece ani zic, ca să-i împace. Zoe Brîncoveanu le-a făgăduit că le face o biserică nouă şi şcoală, şi că le face tîrg... Tîrg le-a făcut... că e şi afacerea moşiei, vedeţi dumneavoastră, dar biserică şi şcoală nici gînd... Acum, nici să vrea biata femeie n-ar mai putea să facă nimic, căci după cum ştiţi, bărbatu-său a închis-o într-o casă de nebuni, ca să se poată însura cu Văcărească asta a lui, de zic toţi că e grozav de frumoasă. Eu n-am văzut-o. Satul nu are decît vechea bisericuţă de-i zice a Măglaşului, chiar pe malul Dunării... Eu o ştiu, că precum v-am spus, am fost acolo... Adunînd prea mult năduf, oamenii s-au răzvrătit, după cum ştiţi, şi au pornit cu năvală mare spre partea asta a ţării... Cu greu au fost opriţi, d-aia a trimis Magheru acolo pe zapciul ăsta de care vă vorbesc şi care e om de inimă... Eu vă povăţuiesc deci să mergeţi la Izlaz... Vă veţi strecura cum veţi putea pe drumul ăsta al olacului, că sînteţi plecaţi de aseară şi oricum e greu să vă ajungă... Dacă sînt cumsecade căpitanii ăştia de poştă, chiar astăzi după-amiază sîntem la Izlaz, că mai avem de călcat opt poşte, adică zece-unsprezece ceasuri de drum.

Ştefan Golescu fierbea încîntat de această întoarcere neaşteptată a lucrurilor. Îşi mîngîia bărbuţa şi îi jucau ochii în cap, privindu-l cu înţeles pe Eliade.

— Aşa vom face, stimate domnule... Vom asculta povaţa dumitale... Nu ne mai oprim nicăieri... Mergem de-a dreptul la Izlaz... Dacă ziceţi că zapciul e om cumsecade şi că ne putem ascunde în ostroave, e tot ce ne trebuie nouă... Aşa vom face.

Faţa conabie, cu barba aspră, a lui Turnavitu străluci ca vinul, de plăcere.

— Aşa să faceţi, boierilor... Şi nu vă supăraţi... Asta să vă fie învăţătură de minte cu revoluţia... Aţi văzut zăpăceala popîndăilor.

— Aşa să fie şi să nu mai vorbim despre asta. Avem destule altele de vorbit. Nu-i aşa, frate Eliade?

— Destule... destule... mai ales că, iată, am ajuns şi la conacul poştei, mormăi îmbufnat Eliade.

Conacul de poştă între satele Ghimpaţi şi Naipu era într-un fost han de pe partea stîngă a drumului. Fusese destul de greu de găsit conace potrivite la o poştă unul de altul, căci noul drum de olac fusese făcut în grabă, Bibescu nemaimulţumindu-se să treacă pe vechiul drum de la Ruşii-de-Vede, ci făcuse o legătură mult mai scurtă, prin Alexandria, cu Turnu-Măgurele şi deci şi cu Izlazul. Era un han cuprinzător, dar cu acoperişul de stuf, pleoştit, cu prispă ţărănească în curtea cea mare, plină cu grajduri, hambare, şoproane cu căruţe de poştă şi potcovăria nelipsită la orice conac al menzilului. Nefiind aci răscruce de olac, n-avea decît vreo treizeci de cai şi doar două odăi pentru călători. Şi cu toate astea era zarvă mare, căci erau vreo opt surugii cu familiile lor, căpitanul de poştă, argaţii, potcovarii, ba şi o odaie pentru dorobanţi.

Nu avură nici o bătaie de cap cu schimbatul cailor, şi după ce luară o gustare la masa de umbrar din faţa hanului, că erau cu stomacul gol, porniră înainte, iar cel mai bucuros fu acum Eliade, care aşteptase cu inima strînsă să vadă cum ies lucrurile.

Mergeau mereu prin codru, aci rărit ca o dumbravă, aci încîlcit în şleaurile de margine, coborînd şi urcînd prin vîlceluşe molatice. De cînd cu poşta, satele se înfiripau, tot rare, de-a lungul olacului, pînă spre Alexandria, care şi ea era întemeiată ca oraş, abia de cîţiva ani, de Alexandru Ghica, de la care-şi luase numele.

Trecură şi de conacul din apropierea Vităneştilor tot atît de uşor, şi nu fără plăcere, căci era o zi de iunie, însorită, dar cu dogoarea potolită de suflarea codrului. Caii odihniţi duceau brişca în trap viu, cu rare clipe de odihnă. La Alexandria, unde ajunseră către ceasu-

rile nouă dimineaţa, lucrurile se încurcară. Din capul locului căpitanul de poştă le spuse că n-are putinţă să le dea cai înainte de trei ceasuri, că trebuie să dea drumul mai întîi olacurilor de rînd, obşteşti, şi apoi va îngriji de cei care călătoresc cu trăsurile lor, fiindcă o dată cu olacul obştesc merg şi hîrtiile Vorniciei. Mai roşu de mînie decît era la faţă de obicei, serdarul Turnavitu nu se putea face, dar acum barba scurtă, sură şi aspră îi era zburlită ca ţepii unui arici. Conacul poştei era tot un fost mare conac boieresc şi părea un fel de culă străveche, cu ceardac mare adăugat de curînd în faţă, cu vreo douăsprezece odăi de călători numai la catul de sus, întins pe patru feţe, pe cînd jos erau odăi de-ale cantălariei, magazii cu hamuri şi cele trebuincioase poştei, cum şi cîrciuma cea mare a hanului, la care se intra pe din dos. Conacul n-avea curte, era în cîmp deschis din toate părţile, iar nenumăratele acareturi, grajduri şi hambare alcătuiau în jurul lui un fel de tîrg. Potcovăria, într-un şopron înnegrit de fum, avea două rînduri de foale şi de nicovale, la care meşterii tuciurii lucrau de zor. Dar nu numai că părea, ci era chiar tîrg adevărat în jurul conacului, căci se înfiinţaseră vreo patru cîrciumi potrivite şi pe pungile mai nevoiaşe şi erau tot soiul de tarabe cu de-ale mîncării, acum în iunie, şi cu grămezi de cireşe, care erau cam pe sfîrşite, dar şi cu vişine, care erau încă prea acrişoare.

După ce-i puse pe tovarăşii săi de drum la adăpost într-o odaie de sus a hanului, pînă la plecare, Turnavitu se duse la grajduri să vadă cum stau lucrurile, dacă l-a mintit ori nu căpitanul, spunîndu-i că nu are cai.

Cele ce văzu îl făcură să spumege de furie. Într-un singur grajd erau vreo paisprezece cai, într-altul vreo douăzeci... În sfîrşit, într-un grajd mai nou, bine închis, descoperi alţi opt cai voinici, cu părul lucios, nechezînd

nerăbdători între stănoage. Se întoarse cu o falcă în cer şi una în pămînt la căpitanul de poştă, care, toropit de căldură, descheiat la gît, cu doi cinovnici lîngă el, făcea tot felul de socoteli.

— Căpitane Fotachi... Kir Fotachi... se poate să-mi faci dumneata mie una ca asta? Mie, arvanit de-al dumitale...? Mie, care am jucat cu dumneata la nunta Aglaiei?

— Boierule, ce vrei să spui? De ce eşti atît de mînios? Uite, nu pricep... Să mă bată Dumnezeu dacă pricep ceva, se mira căpitanul conacului, mai mult aşa, din comedie, căci bănuia pricina furiei lui Turnavitu, iar pe altă parte era obicinuit cu astfel de plîngeri mînioase, ba uneori, cînd erau boieri mai mari, chiar cu beşteleli afurisite.

— Să-mi spui dumneata mie, căpitane, că nu ai cai de schimb?... Să mă ţii în drum, cînd pe mine mă aşteaptă treburi grabnice?... Uite, la asta nu m-am aşteptat din partea dumitale. Zău, una ca asta nu mi-a putut trece prin cap... Şi unde pătimesc o astfel de ruşine? La Giurgiu? La Găeşti? La Brăila?... Nu, la Alexandria, la doi paşi de conacul meu, aici unde am prieteni, care va să zică...

— Dar dacă n-am cai... N-am, boierule... Mă jur că n-am...

— Ei bine, cum poţi să spui asta, cînd eu am fost, acum chiar, prin grajduri şi am numărat grajd cu grajd caii? Cum poate un arvanit să spuie un asemenea neadevăr? Numai în grajdul acoperit cu paie ai douăzeci de cai...

— Da' ce înseamnă la mine douăzeci de cai, cînd eu trebuie să dau cai de olac de două ori în aceeaşi zi, spre Bucureşti, spre Turnu-Măgurele, spre Piteşti şi spre Zimnicea... Şaisprezece cai din ăştia abia au sosit de pe drum... N-ai văzut cum curge apa de pe ei?

— Şi cei din grajdul de pe malul Vedei? Sînt şaisprezece cai acolo, se văită amărît Turnavitu. Sînt şaisprezece cai... Şi ăia au venit de pe drum?

— Vai de capul lor... Ăla e un grajd de cai bolnavi, cu picioarele stricate. Sînt vreo şapte mîrţoage bătrîne, care mănîncă ovăzul degeaba.

— Ei, asta-i, parcă dumneata le dai ovăz să mănînce? insinuă bătrînelul conabiu, care ştia apucăturile căpitanilor de poştă.

Aici însă căpitanul Fotachi se înfurie de-i înăbuşi mustaţa groasă vorba, că abia se înţelegea ce spune, dar nu a putut să-l convingă pe Turnavitu că dă ovăz cailor olacului, cînd acesta ştia bine unde merge acest ovăz. Apoi îşi şterse favurizii de năduşeală.

— Şi pe urmă, kir Fotachi, ai în grajdul învelit cu tablă opt cai voinici, care se zbenguie între stănoage... de dorul drumului... de ce nu mi-i dai?...

— Ăia nu se poate, îmi pare rău... da' ăia nu se poate, boierule...

Atunci Turnavitu se apropie, conspirativ, de căpitan, peste masă.

— Poate că nu te-ai uitat cu luare-aminte cum e pusă pecetea pe hîrtia mea... I-a uite aici. Şi-i întinse energic peticul de hîrtie cu iscălitura şi pecetea de pe el... Asta-i iscălitura banului Dumitrache... şi aici... în colţul ăsta...

Contracciii otcupului poştelor — ai menzilului — aveau obiceiul să facă pentru căpitanii de poştă feluri te semne, potrivite unor înţelegeri de dinainte, care arătau că solicitantul cutare ori cutare nu trebuie lăsat să aştepte.

La acestea, kir Fotachi îi răspunse cu încăpăţînare, vorbindu-i cu mustaţa de prisos împinsă în urechea lui, căci pe fereastră venea din oborul conacului o larmă asurzitoare care ar fi împiedicat pe oricine să audă ce vorbeau...

— Boierule, caii ăştia nu vi-i pot da... Să-mi crape ochii dacă vi-i pot da... Şi-şi muşcă limba mîniat că a jurat. Îmi pare rău, dar nu-i pot da...

— Cum să nu mi-i dai, kir căpitane?... Dumneata ştii unde mă duc eu?... Se hotărăşte acolo viaţa mea şi a copiilor mei...

— O să aveţi timp să ajungeţi la Turnu... încă azi după prînz.

Aici, din greşeală, Turnavitu se grăbi:

— Păi, vezi, că nu merg la Turnu... Şi era cît p-aci să-i spuie unde merge, dar îşi dete seama la timp că nu trebuie să ştie nimeni pe ce moşie a pus ochii ca s-o ia în arendă; şovăi, şi spuse la întîmplare alt nume în locul Grojdibodului... Merg... merg la Izlaz... Trebuia să fiu acolo înainte de cinci ceasuri negreşit...

— Boierule, nu vă supăraţi... n-o să se răstoarne lumea dacă n-o să fiţi la Izlaz astăzi la cinci ceasuri... Mai e zi şi mîine şi poimîine. Cine vrea să facă afaceri serioase vă aşteaptă... Uite, eu vă făgăduiesc că a dintîi trăsură care pleacă va fi a dumneavoastră.

— Atunci dă-mi caii din grajdul acoperit cu tablă.

Aici, kir Fotachi se apropie încă şi mai plin de taină şi îi şopti picurat în ureche:

— Ăia sînt schimb domnesc... Te rog să nu scoţi o vorbă, că e lucru de taină... Trece un aghiotant domnesc împreună cu marele vornic Băl-Ceaurescu de la Zimnicea spre Bucureşti.

Dintr-o dată Turnavitu tresări speriat şi respectuos, în timp ce căpitanul Fotachi îşi mîngîia favurizii, năduşiţi şi de atîta discuţie, avînd aerul că spunea... ca unui prieten:

— Păi, vezi, cînd îţi spui io? Dar să ştii că afară de caleaşca lor... a dintîi pleacă brişca dumitale...

— Cît vom întîrzia?

— Nu ştiu... poate un ceas, poate două... poate chiar trei... Dar nu pleacă nimeni înainte, asta ţi-o spui eu...

Turnavitu făcu socoteala timpului şi, văzînd că înainte de ceasurile unu nu vor putea pleca, se duse, cuprins de poftă, căci era un mare mîncău, să poruncească la crîşma hanului o masă pe cinste, căci văzuse peşte proaspăt şi raci vii aduşi de subt scorburile de subt malul Vedei.

Între cei care făceau larmă prin oborul conacului, era — cine ar fi crezut? — şi vînjosul şi negriciosul lipcan Damian Tabacu. I se spuse că pîndeşte să vie căruţa poştei spre Găeşti cu care pleacă un sătean de la Zăvoiu Dihorului. Tot drumul se gîndise cum să-i trimită vorbă lui tată-său să fie neapărat în Bucureşti, înainte de miercuri. Prilejul i se părea cum nu se poate mai potrivit.

— Mă... ăla... dă la Zăvoiu Dihorului... strigă el prin oborul conacului.

— Mă, tu ăla dă la Zăvoiu Dihorului, îi luau alţii strigarea, ducînd-o mai departe, mă... te caută, mă, un lipcan, care o fi dă la Zăvoiu Dihorului şi el...

În pragul cîrciumii hanului apăru o femeie, ca de patruzeci şi cinci de ani, voinică şi cu faţa bălană, dar puţin de tot ciupită de vărsat, şi cu ochii cam apropiaţi... altfel frumoasă. Era cu obrajii albi, încinşi de căldură, şi cămaşa de in îi lăsa gîtul gol, iar prin gura cămăşii i se ghiceau sînii încă tineri.

— Ce-i cu Zăvoiu Dihorului? întrebă ea cu glas plin.

Cineva îl arătă pe Damian Tabacu, care tocmai găsise şi el pe cel pe care-l căuta, şi se arăta a fi sătean încălţat cu cizme şi cu pieptar găietănat peste obicinuita cămaşă lungă în poale.

— Uite, lipcanu ăla caută pă unul dă la Zăvoiu Dihorului.

— Ia... cheamă-l încoace... îi spuse ea omului în picioarele goale, ca să-l lase pe el să strige:

— Măi, lipcanul ăla, te cheamă hangioaica.

Damian se apropie nedumerit şi o dată cu el veni şi săteanul încălţat cu cizme, care purta pieptar găietănat cu negru.

— Ce treabă ai dumneata cu cel dă la Zăvoiu Dihorului?

— Păi sînt dă p-acolo şi io...

— Dumneata eşti dă la Zăvoiu Dihorului? întrebă hangioaica rezemată de usciorul uşii şi măsurîndu-l din cap pînă în picioare.

— Da... adică... am fost...

— Al cui eşti?...

Damian şovăi o clipă, întrebîndu-se dacă să spuie ori nu, apoi răspunse cu ochii într-o parte, dibuind cuvintele:

— A lu Toma Panduru.

Aici hangioaica încremeni... şi ochii i se împăienjeniră de lacrimi... Încerca zădarnic să vorbească, fiindcă în acelaşi timp i se uscase dintr-o dată gura.

— Eşti cumva Tudose?... Tudose a lu Toma?

Damian şovăi iar:

— Acum nu-mi mai zice Tudose. Acum îmi zice altfel...

— Da' eşti fecioru lu Toma, nu? Cum semeni, Doamne, cum semeni cu el...! Doar nasul nu-i atît de ascuţit, îi spuse muierea, acum cu glasul dezlegat, moale şi topit de duioşie.

— Unii zic că nu prea seamăn cu tata... că seamăn mai mult cu unchiu Miai...

Ochii mici ai femeii luceau umezi.

— Cu el... Cu Miai... Şi ca să-şi biruie tulburarea se-ntoarse spre celălalt: Şi dumneata al cui eşti? Zici că eşti tot din Zăvoiu Dihorului?

— Nu, io sînt pîrcălabu Cristea Fătu dă la Salcia. Da' o să trec spre seară prin satul ăla.

Damian o cercetă cu luare-aminte şi nu pricepea de unde îl cunoaşte femeia pe taică-su.

— Dar dumneata dă unde cunoşti satu, că nu ştiu să fii dă p-acolo ?

Femeia oftă cu privirile pierdute aşa, spre cerul albastru, aprins de arşiţă, de se simţea zăpuşeala şi subt umbrarul de frunze.

— Am fost p-acolo... am avut şi io rude în satul ăla. Dar dă mai bine dă douăzeci şi cinci dă ani n-am mai călcat p-acolo... Întîrzie mult cu privirea în gol, apoi rosti rar, şoptit : Sînt Petruţa... Rămase cu mîna ridicată pe usciorul uşii şi după un timp sfîrşi îngîndurată : Poate că ai auzit dă mine... Petruţa... Ochii înrouraţi nu voiau să mai asculte de ea şi rămaseră încremeniţi spre o vedenie de demult care era numai a lor... Apoi se întoarse parcă dezmeticindu-se : Da' staţi jos la masă, o să vă cinstesc cu o ulcică dă vin ! Cum bărbatu-su ieşea din pivniţă, cu o oală cu vin rubiniu, îi spuse arătîndu-i pe cei doi : Flăcăul ăsta e dă la Zăvoiu Dihorului. Staţi jos că vă aduc şi ceva dă luat în gură.

Damian ştia că mai are un ocol de făcut, că nu are timp să stea.

— Io nu pot. Trebuie să mă repez puţin pînă la Piatra, am dă dus ceva acolo.

Petruţa, mereu îngîndurată, vru să-i fie şi aci de folos :

— Şi pă cine cauţi la Piatra ? Poate să-l cunosc.

— Nu crez că-l cunoşti... P-un ţăran d-ai noştri, pă unul Gligore Hergă.

Muierea voinică izbucni în rîs :

— Să nu-l cunosc pă Gligore Hergă ? Dar cine naiba nu-l cunoaşte între Zimnicea şi Alexandria pă Gligore, nebunul ăla care gîtuie lupu cu pumnu ? Staí jos şi te răcoreşte, că o să ai timp destul să-l găseşti... Cum o să te duci iar flămînd ? Cînd ai plecat din Bucureşti ?

— Azi-noapte. Sînt cu un tovarăş.

— Azi-noapte ? se cruci femeia. Şi aţi călcat dă azi-noapte pînă acu patru poşte ?

— Păi cum vezi, am venit.

Ea clătină din cap :

— Aţi prăpădit caii stăpînirii... Ăştia nu trebuie să-i mai scoateţi din grajd o zi şi-o noapte, că pă urmă trebuie să-i duci în circă... Stai jos şi te omeneşte cu ceva d-ale mîncării şi p-ormă om vedea ce-om face... Strigă-l şi pă tovarăşul dumitale.

Damian porni să-l caute pe Mitru, dar după un pas se răsuci cu oarecare îndoială pe piciorul stîng şi veni lîngă femeie, ca şi cînd i-ar fi trebuit timp ca să rumege gîndul spunîndu-i sfios :

— Petruţa ? Eu am auzit dă dumneata... Vorbesc oamenii şi acum. A fost atunci o nuntă... aşa vorbesc...

Petruţa rămase pe gînduri. Capul ei, acum mai frumos ca atunci, înfăşurat în tulpan alb se lăsă moale pe umărul stîng.

— A fost o nuntă cu păcat...

*

Tocmai atunci intra cu zgomot pe maidanul conacului stîrnind praful, împrăştiind gîştele şi izgonind din băltoacă porcii, o caretă cu opt cai. Surugiii luară ocolul în goană, pocnind din harapnice, strigînd la oameni. Unei femei, de spaimă, îi scăpă din mînă o pereche de pui roşcaţi, pe care-i adusese spre vînzare. Fu un soi de freamăt în tot conacul. În jurul caretei alergau patru dorobanţi călări. Căpitanul, speriat, venea în goană el însuşi, în timp ce careta se opri subt un stejar rotat, ca să fie la umbră. Era prăfuită toată, şi cînd se puse scăriţa, coborî mai întîi o femeie bălaie nespus de frumoasă, care purta o rochie verzuie şi pe cap o pălărie de pai ridicată frumos deasupra frunţii. Un voal de muselin, cît un cearşaf de fire de păianjen, o acoperea

toată din cap pînă în picioare. După ea coborî un boier voinic, cu barba scurtă împărțită în două, îmbrăcat într-un anteriu verde, avînd pe deasupra o lebadea roșie. Cel din urmă coborî un colonel negricios și zvelt, în uniformă strînsă pe trup, cu ceaprazării de aghiotant domnesc. Hangioaica le aduse în grabă chiar subt stejar, pe o măsuță cu picioarele bătute în pămînt, o tavă așternută cu ștergar de borangic, pe care erau chiselnițe cu șerbet de trandafiri și căni de cleștar cu apa rece. Știa de altădată gustul marelui logofăt: și lui îi adusese o dulceață de boabe acrișoare și coarne roșii. De sus, de la fereastră, cei trei tovarăși de drum priveau cu multă curiozitate. Ștefan Golescu, cu mîna rezemată de peretele văros, clătina mereu din cap:

— Fata asta, după ce l-a nenorocit pe nepot, o să-l facă neom și pe unchi.

Eliade, care știa de asemeni, ca tot Bucureștii, de patima unchiului pentru nepoată, întrebă malițios, strîngînd în jurul lui halatul cafeniu, căci se dezbrăcase ca să se odihnească mai bine:

— Întrebarea e cum se împacă marele logofăt cu aghiotantul ăsta frumos, care e nedespărțit de ea?... Auz că ofițerul ăsta o s-o ia de nevastă... Pesemne că s-au dus să-i arate zestrea, pe care crede că o s-o scoată de la Hristache.

Fu nevoie să-l lămurească și pe serdarul conabiu la față, care-și mîngîia admirativ barba scurtă și aspră, privind cunoscător spre tînăra boieroaică atît de frumoasă:

— Este o artistă din București, frumoasă, după cum vedeți, domnule Turnavitu. Și colonelul ăla este un aghiotant domnesc. Ăla-i logofătul Băl-Ceaurescu, îl cunoști, nu?

Într-un sfert de oră caii fură schimbați cu cei din grajdul acoperit cu tablă, iar cei trei, răcoriți acum, se urcară iarăși în careta, care porni dintr-o dată ocolind,

speriind totul în cale, cu cei opt cai ai ei. Cei patru dorobanți fuseseră înlocuiți și ei cu alții.

Tocmai atunci se adusese în odaia mare și răcoroasă și masa poruncită de Turnavitu: raci, rasol de lin cu mult untdelemn, morcov și boabe de piper, pui la frigare și plăcintă cu nuci, cum se făcea pe acolo pe Vedea, precum și vin rece scos de la beci, iar oamenii se apucară să mănînce în grabă, ca să și ațipească un ceas măcar, înainte de a porni iarăși la drum.

Jos, subt umbrarul hanului, Petruța, după ce pîrcălabul Fătu plecase cu cărucioara poștei, îi sfătuia pe cei doi, pe Damian și Mitru, care se înfruptau și ei dintr-o strachină cu ghiveci sîrbesc și o ulcică de vin, cum e mai bine să facă, pentru ca să ajungă mai ușor la Piatra. Aveau să lase caii să se odihnească la conac pînă a doua zi dimineața, și se vor odihni o țîră și ei. Așadar, vor pleca numai către chindie cu căruța poștei de Turnu, că le face ea rost de locuri pînă la conacul vecin, la Furculești. De acolo, mai au pe valea Călmățuiului un ceas, mult două, cu piciorul. Vor dormi la Piatra, iar a doua zi vor găsi pe la prînzul cel mic caii porniți cu poșta de dimineață, care vor aștepta la conacul de la Furculești... De acolo mai au o poștă pînă la Turnu... sau unde vor ei să se ducă. Înainte de a porni cu brișca, întrebați, Ștefan Golescu și Eliade încuviințară acest lucru, socotind că nu va fi nevoie de cei doi la Izlaz, înainte de miercuri.

*

Călătoria celor doi căuzași și a serdarului, peste cîmpia întinsă dintre Alexandria și Turnu-Măgurele, fu pentru ei o grea încercare. Soarele încins de nămiază îi lovea drept în creștet, iar pe două poște și mai bine, aproape patru ceasuri de drum, nu văzură un copac măcar, în afară de pădurice din vîlceaua îngustă de la

Furculești. Lanurile de grîu care dăduseră în copt încremeniseră și ele, aurii, nemișcate subt cerul de un albastru îndepărtat și sticlos. Singurele vietăți pe care le întîlniră o bucată de vreme erau popîndăii lunguieți, care tăiau speriați drumul trăsurii, cum și rare stoluri risipite de ciori. Abia după Ologi întîlniră care dejugate ici și colo, îndepărtate mult unele de altele. Opriră lîngă un astfel de car cu boii dejugați, unul rumegînd în picioare, altul lungit lîngă protap. O fetiță în picioarele goale și crăpate îi lămuri că tocmai pe aici, departe de sat, li s-a dat de către boier pămînt pentru pîine clăcașilor. Aproape de Turnu-Măgurele întîlniră și un suhat fără pic de umbră, pe care păsteau cai mici, cu burțile mari și șolduri ascuțite. Încremeniseră și ei, cîte doi, cap la coadă, ca să-și facă umbră.

În fracurile lor, cu pantofi de lac înguști, cu gulere înalte scrobite, Ștefan Golescu și Eliade fierbeau toropiți în propria lor năduşeală. Nici nu mai vorbeau de istoviți ce erau, ci mai mult moțăiau. Îi trezi Turnavitu, lac de apă și el, arătîndu-le în zare o umbră albăstrie.

— Am ajuns, boierilor... Am ajuns la Turnu. Uite, acolo e Dunărea. Umbra albăstrie tot creștea, se făcea treptat verzuie, pînă cînd apăru ceva ca un deal lung și destul de ridicat. Ăla e malul bulgăresc, îi lămuri mai departe serdarul conabiu, ștergîndu-se crunt de năduşeală... Jos e Dunărea, între arătările acelea de verdeață.

— Parcă te apropii de dealurile de la Goleşti, spuse mirat Ștefan Golescu. Dar astea sînt ceva mai înalte și mai pietroase... Dar, drept să-ți spui, Dunărea tot n-o văz.

— Fîșia aia îngustă ca o sabie, care luceşte în soare... Malul acesta muntos începe cam de aici, din dreptul Flămîndei, și ține mult, pînă dincolo de Corabia.

Gîndul că se apropie sfîrșitul călătoriei îi făcu să se mai dezmorțească. După un timp nu mai văzură nici

malul bulgăresc, ci numai turlele bisericilor din Turnu-Măgurele, înecate în verdeață.

Avură noroc și găsiră aci la Turnu cai de schimb numaidecît. Erau niște căluți căpățînoși, groși ca pepenii, care parcă zburau printre tarlalele de porumb pe un șleau gloduros și cu făgașuri lung împletite. Nu întîlniră de-a lungul Dunării, spre Izlaz, numai tarlalele de porumb, de pe acum ridicat pînă la brîu, ci și lanuri de grîu tot atît de înalte, care-și așteptau secera.

Dar ceea ce minună mai mult pe cei doi căuzași fu că de la o vreme trecură numai printre vii cu frunza lată cît palma, de o parte și de alta a drumului. Și mai văzură încă și alte roade ale pămîntului, chiar în această întîie jumătate a lunii iunie.

Văzîndu-le mirarea, Turnavitu le spuse rîzînd :

— Așa e lunca Dunării, boierilor. Pe-aici, că prin alte părți e numai nisip. Nilul... Ce mai încoace și-ncolo, valea Nilului... Dar și cînd îneacă totul, Doamne, Doamne...

— Bine, dar vii așa de frumoase pe-aici ? Via cere un pămînt mai pietros, își aminti Ștefan Golescu de viile lor de la Dealu Mare, de la Florica.

— Știu eu, boierule ? ridică din umeri Turnavitu. Se vede că aduce Dunărea asta și nisip cumva. Ceea ce știu e că Brîncovenii au ținut ca la ochii din cap la colțul ăsta de țară.

Acum se vedea bine de tot malul bulgăresc ca un lanț de dealuri, ba ici-colo se zăreau și căsuțe aciuate pe el. Apa Dunării tot nu se vedea, dar lăsară pe stînga numeroase bălți în care călcau rar, singuratice și gînditoare, berze albe cu negru. Cîteva capre roșii erau în apă pînă mai sus de burtă și păsteau vlăstari. Eliade nu mai văzuse capre care să pască în mlaștină și pare-se că nici chiar Turnavitu, că se mira și el.

Trecură Oltul, care aici are lățimea și încetineala unui fluviu gălbui, pe un pod umblător. Întîi patru cai, și

ei pe jos, apoi brișca goală și cei trei oameni. După mai puțin de un sfert de poștă întîlniră niște corturi, de unde li se făceau semne cu mîna. Era compania căpitanului Pleșoianu, care făcea paza de-a lungul Dunării; căpitanul pusese să se facă tabăra aici de trei zile, ca să fie în calea poștei. Satul însuși nu se zărea.

— Ai văzut, frate, că am ajuns înainte de asfințitul soarelui? îl întrebă biruitor Ștefan Golescu pe Eliade.

— De ajuns, am ajuns, domnul meu, nu zic ba... da' dacă nu aveam norocul să-l întîlnim pe acest om cumsecade, am fi fost poate și azi prin mlaștinile Neajlovului, răspunse Eliade, nu fără să-și amintească de spaima trăită după sălciile scorburoase.

Se îmbrățișară cu dragoste, Turnavitu fiind la rîndul lui foarte mîndru că i-a scăpat pe cei doi de arestare.

— Așa, cum v-am spus... treceți în ostrov, în ăl mare, nu în ăl mic... Și apoi în șoaptă: Și mai lăsați-o naibii cu revoluția aia...

FRATE CLĂCAȘ...

De ieri de cînd au sosit, găsind aici și pe Tell cu locotenentul Serurie, Ștefan Golescu și Ion Eliade n-au izbutit să vorbească, așezați ca lumea, cu căpitanul Nicolae Pleșoianu. Cu umerii săi înguști, înălțați, și iute ca spirtul, comandantul roatei a cincea e nicăieri și pretutindeni. I-a dus încă de cu seară în micul ostrov din fața Izlazului.

— Căpitane, întrebă neliniștit Ștefan Golescu, pe cînd erau în luntre, crezi că vom putea avea unde să dormim acolo în ostrov? Că noi sîntem frînți de oboseală. De aseară sîntem pe drum și e a treia noapte de nesomn.

— N-aveți nici o grijă, totul e pregătit... Nu veți fi ca acasă, dar veți dormi. Mă mîrlanilor, vedeți să nu udați pînza asta, se răsti la cei doi soldați care vîsleau.

Într-adevăr, au găsit pe un grind al ostrovului maldăre de fîn, proaspăt cosit, pături și perne. Se înserase de-a binelea, și malul drept, înalt se ridica întunecat asemeni unui duh al nopții. Era răcoare, căci adia un vînticel parcă plin de stropi de apă. Începuseră să se ivească în umbrele amurgului și roiuri de țînțari ca niște valuri mișcătoare. Apele grele învăluiau ostroavele, curgînd aproape, dar și departe în lățime, în același timp. Patru focuri ardeau în cele patru colțuri ale îngustei tabere. La unul dintre ele, ostași iscusiți fierbeau un ceaun cît o căldare de albitură și caras, la altul se frigeau crapi mari la proțap, la cel de al treilea, la o groapă cu jeratic înfundată, era pus un miel la copt, așa, hoțește. În sfîrșit, la cel de al patrulea, într-alt ceaun, ăsta cît un cazan, fierbeau mămăligă pentru douăzeci de inși. Vîlvătăile focurilor repezeau dîre de lumină pînă peste valurile acum domoale ale fluviului.

— Frate Pleșoianu, da' focurile acestea nu se văd în tot lungul Dunării de pe mal?... Nu e cam... cum să spui?... și Eliade într-adevăr nu găsea cuvîntul potrivit ca să arate că îi e frică. Vezi...

— N-aveți nici o grijă! Nu e nici o primejdie. Totul e orînduit cum se cuvine.

Atît spunea, și nimic mai mult nu putură scoate de la el. Căpitanul ăsta uscățiv găsea de prisos să le mai spună că și zapciul, care trimisese mielul, și căpitanul portului, care trimisese coșul cu pește, știau că Izlazul are astă-seară cinstea să găzduiască pe maiorul Tell, care a venit să inspecteze compania a cincea și e însoțit de prieteni de-ai săi din București, că va fi bairam, nu glumă, timp de două nopți în ostrov. Zapciul vrusese să trimită și băutură și lăutari, dar căpitanul îi spu-

sese că are trei soldaţi în companie, care la cobză şi la scripcă bat orice taraf de lăutari.

Un soldat fusese trimis la Popa Şapcă la Celei de dimineaţă cu un bilet scris de mîna Pleşoianului după învoiala ştiută : „Ia-ţi, părinte, *Evanghelia* şi crucea, că mireasa e gata..." Şi Popa Radu Şapcă, care pricepuse, sosi şi el tot înainte de asfinţit.

— Domnule căpitan, întrebă îngrijorat Ştefan Golescu, dar dacă zapciul a şi primit vestea de la Vornicie şi o să ne pomenim înconjuraţi la noapte cînd dormim ?

— N-aveţi nici o grijă, răspunse uscăţivul căpitan, n-a trimis pe nimeni... Nimeni nu se va apropia de ostrov... Discutaţi aici liniştiţi cît vreţi, şi culcaţi-vă fără grijă, cînd vă biruie somnul.

— Ce măsuri ai luat, căpitane ? întrebă şi maiorul Tell, autoritar, ca să-i liniştească pe Ştefan Golescu şi pe Eliade. Dar şi lui, căpitanul uscăţiv îi răspunse la fel de zgîrcit la vorbă :

— Domnule maior, n-aveţi nici o grijă... Totul e prevăzut şi orînduit... Discutaţi în linişte despre Proclamaţie.

Maiorul, jignit, fu cît pe-aci să izbucnească mînios, dar îşi aduse aminte că el aci e numai musafir, că această roată a cincea aparţine Regimentului I de la Craiova, că el n-a putut aduce din regimentul lui nici un om în ajutorul revoluţiei.

Şi într-adevăr măsurile erau luate. Satul era înconjurat de sentinele care nu lăsau pe nimeni să treacă, fiindcă, anunţase căpitanul, în port e un caz suspect de holeră. Pe de altă parte, toată noaptea patrulară luntrele în jurul ostrovului. Focurile au ars întreaga noapte, ca să-i apere de roiurile cumplite de ţînţari, deşi li se dăduse şi trîmbe de pînză, ca să se învelească peste tot.

În cea dintîi noapte chiar că n-au discutat nimic, fiindcă picau de somn. Dar a doua zi şi a doua noapte au tot pus la cale. Au orînduit festivitatea proclamării

constituţiei. Au hotărît lista noului minister. Au redactat textul unei scrisori către Bibescu, au discutat, dar la înţelegere adevărată n-au ajuns decît în parte. La sfîrşit, marţi către miezul nopţii, se înţeleseră totuşi asupra cîtorva puncte. Adunarea va avea loc în oborul tîrgului, lîngă temeliile de curînd puse ale bisericii celei noi, căci moştenitorii Brîncovenilor fuseseră siliţi să se ţie de cuvînt şi zidul bisericii se ridicase de o palmă de la pămînt. Mai înainte vor merge însă la casa zapciului, ca să proclame pentru ei, pentru cei iniţiaţi, oficial revoluţia şi să se ia în stăpînire întîiul teritoriu revoluţionar. De acolo, pe jos, cu preoţii în odăjdii şi cu *Evanghelia* în frunte, vor merge la locul adunării.

— Credeţi că va fi lume, domnule căpitan ? Să nu ne trezim singuri, vorbind ca năucii ! zise Eliade, grijuliu.

— Nici o grijă, frate ! Totul este prevăzut şi orînduit ! răspunse uscăţivul căpitan, tot fără chef de vorbă ca şi pînă acum.

Cum să nu fie orînduit, cînd toate satele, ca şi lumea din Turnu-Măgurele, fuseseră înştiinţate din vreme că miercuri 9 iunie se vor sfinţi temeliile măreţei biserici brîncoveneşti de la Izlaz !

De cu seară începuse să se adune ţărănimea. Veniră şi tîrgoveţi şi vreo doi arendaşi de peste Olt. Către seară sosise şi N. Alexandrescu, cumnatul lui Eliade, aducînd aproape o mie de manifeste cu Proclamaţia. Sosiră şi cei doi lipcani, înzorzonaţi, Mitru şi Damian. Eliade era totuşi neliniştit că nu venise de la Celei şi roata a şasea, al cărei comandant era chiar nepotul său, locotenentul Zalic. Se acoperi în vălul de pînză, ca să nu-l supere ţînţarii, şi adormi totuşi buştean.

*

Ziua de miercuri, 9 iunie, se vestea şi mai călduroasă decît cea din ajun. Pe la şapte dimineaţa, cînd cei din ostrov se urcară în luntrile care-i aşteptau, ceaţa nopţii

se ridicase de pe apele grele ale Dunării şi soarele bătea atît de puternic în malul înalt bulgăresc, că rîpile de jos, ale dealului acoperit de păşune şi pîlcuri de copaci sus, galbene de felul lor, păreau acum de cretă. Apele nisipii, netede ca o oglindă în dimineaţa asta, ca şi verdele de tot felul al ostroavelor şi al zăvoaielor, păreau încremenite ca într-o icoană fără margini, cît zarea.

Scoborîră chiar în faţa bisericii celei mici, cu turle de lemn vopsite în roşu, a Măglaşului. Fu nevoie ca soldaţii să tîrască luntrile cam zece paşi pe uscat, căci malul îngust dintîi era noroios, şi încă mai fu nevoie ca unii din oaspeţi să fie puternic traşi de mînă, ca să urce apoi şi malul adevărat, o rîpă scundă, de un stat de om, căci lutul era lunecos.

În faţa bisericii, Eliade, înfiorat, se închină. Ceilalţi făcură la fel. Apoi el se opri locului şi ţinu, ca să zicem aşa, întîia cuvîntare :

— Fraţilor, luaţi aminte, am trecut acest braţ al Dunării şi întoarcere nu mai este...

Tell luă poziţia de drepţi şi salută. Pleşoianu şi soldaţii care erau cu el făcură la fel.

Era un adevărat alai cînd o luară la dreapta, pe uliţa cu glodul uscat, printre bordeie, pe subt ramurile zecilor de duzi, păşind pe dudele negre căzute pe jos, pe care le striveau subt picioare, ca pe omizi.

— Acum e acum... ce facem cu zapciul, căpitane ? întrebă îngrijorat maiorul Tell.

— Nici o grijă, domnule maior, totul e pregătit cum trebuie ! îl asigură din nou Pleşoianu.

Lui Tell îi sclipiră ochii de mînie şi îşi încleştă bărbia.

— Bine, asta mi-o spui de două zile... Am înţeles, el ştie că am venit în inspecţie... dar acum, peste cîteva clipe, va afla adevărul. Şi atunci ? Se opri îngrijorat... Uite, văz dorobanţi în faţa casei lui.

— Domnule maior, n-aveţi nici o grijă, totul e prevăzut... Lucrurile vor merge strună ; mă duc acum să-mi pui şi eu mundirul de şmotru.

Într-adevăr, zapciul, un bărbat încă tînăr, cu mustaţa mică, neagră şi părul cărunt, le ieşi înainte împreună cu soţia lui, o femeie durdulie, îmbrăcată cu ie şi zăvelcă, dar cu maramă de mătase. Alături de ea era soţia căpitanului, aceasta însă subţirică şi negricioasă ca şi bărbatul ei, îmbrăcată în rochie de stofă verde, înzorzonată cu volane galbene, dar surîzînd încîntător cu toţi dinţii albi. De departe ai fi zis că e şi ea ca un lujer de floarea-soarelui, ca o parte din verdele, cînd negru, cînd galben, în care pluteau cu toţii în această dimineaţă de vară, altfel decît celelalte.

Cănţălaria era într-una din cele patru case din sat (căpităniа portului, administraţia moşiei, casa zapciului şi o cîrciumă), căci restul erau bordeie. Intrară, din căldura nesuferită de afară, într-o odaie destul de mare, dar atît de rece, că parcă au păşit într-o peşteră, căci aceste case erau făcute din pămînt bătut cu maiul. Eliade se minună de grosimea pereţilor, care de pe firida ferestrei şi a uşilor se vădeau a fi cam de un pas, pereţi ca de cetate. Zapciul îi lămuri că zidul se lucrează între două uluci de scînduri, între care se toarnă pămînt, bătut treptat cu maiul. Cînd scîndurile sînt date la o parte, zidul gros rămîne în picioare.

— Şi durează un astfel de zid ? întrebă mirat Ştefan Golescu.

— Mai mult decît cel de cărămidă arsă. Iarna, odaia se încălzeşte ca un cuptor, iar vara e răcoroasă precum vedeţi, îi lămuri zapciul care zîmbea cu un soi de politeţe exagerată.

După ce nevasta zapciului aşeză pe masă tăvile cu dulceaţă de sacîz şi apă rece, ieşi din odaie, iar zapciul se făcu nevăzut şi el. Pleşoianu îi şopti soţiei sale să iasă de asemeni, şi după ce scrută cu privirea pe cei

dinlăuntru, trecu în pas ostășesc pragul, ieși în curtea cu iarbă pe jos, unde era un pluton aliniat, în ținută de șmotru, cu mănuși albe. El însuși era de altfel acum în aceeași ținută: chipiu negru, înalt, mundir strîns pe corp, centură aurie și epoleți mari. Dădu o poruncă scurtă. Un unterofițir înălță unul din cele două steaguri tricolore, pe care le aduseseră pe casă. Pleșoianu salută, plutonul prezentă arma. Apoi căpitanul intră pe ușa deschisă, prin care oaspeții dinlăuntru priveau cele de afară, în odaia cea mare. Îl urmă unterofițirul cu celălalt steag, care fu bine așezat alături de masă, într-un fel de teacă de lemn, cu trei picioare jos. Salută din nou și spuse răspicat:

— „Dreptate și frăție!"

I se răspunse la fel, de toți laolaltă. Apoi mereu în atitudine ostășească proclamă cu voce bărbătească:

— Domnilor, vă găsiți pe întîiul colț eliberat al patriei noastre... Vă poftesc să țineți sfat și să constituiți întîiul minister constituțional al Țării Romînești... Comanda de oaste a revoluției veghează asupra dumneavoastră.

Strigară „ura", plini de însuflețire, și se îmbrățișară cu ochii în lacrimi. Tell pofti pe căpitanul Pleșoianu să rămîie între „ai lui", să ia parte la deliberare.

Sfatul acesta dură cam vreun ceas, luîndu-se următoarele măsuri:

Se constituie un minister constituțional compus din preotul Radu Șapcă, Ștefan Golescu și Ion Eliade, Christian Tell și Nicolae Pleșoianu.

Preotul spuse o scurtă rugăciune și toți depuseră pe rînd jurămîntul pe *Evanghelie* și pe textul Proclamației.

Se numi cîrmuitor la Teleorman, ca să se asigure, în spate, orașul Turnu-Măgurele, un prieten al locotenentului Serurie, profesorul Constantinescu. Apoi se redactă o lungă scrisoare către Bibescu, în care toată lumea recunoscu mai tîrziu slova lui Eliade:

. . . . . .

„...Subsemnații, temîndu-ne ca mișcarea să nu degenereze în anarhie, văzînd că opiniunea publică se strîngea în jurul lor, s-au hotărît să se pună în fruntea unei mișcări de regenerare, al cărei țel este menținerea ordinei și proclamarea voinței poporului. Prin proclamațiunea aci alăturată, ea cheamă tot Romînul ca să ia parte la marea operă a regenerării; ea nu Te înlătură nici pe Înălțimea-Ta..."

. . . . . .

Această scrisoare urma să-i fie trimisă lui Bibescu pe cale administrativă.

Tell, acum ministru al oștirii, trimise ordin locotenentului Zalic să adune roata a șasea din Regimentul I, care era împrăștiată în jurul Celeiului, și să iasă cu ea înaintea taberei revoluționare, la Corabia.

Linia de mișcare a grupului revoluționar fu stabilită astfel: Corabia, Caracal, Balș, Craiova. Discutară mult asupra acestui lucru, dar aci Eliade fu neînduplecat. Trebuie cucerită întîi Oltenia și se va vedea apoi ce va fi de făcut.

În ajun, marți dimineața, plecase un caporal foarte inteligent din compania lui Pleșoianu, căruia Ștefan Golescu îi dădu bani de drum ca să ia căruța poștei și să ajungă la București, de se va putea miercuri dimineața, cu scrisori către Nicolae și Alecu Golescu Albu, care să anunțe izbucnirea revoluției de la Izlaz în ziua de 9 iunie. Se hotărî ca numaidecît astăzi, după adunarea din piața Izlazului, să plece la București și cei doi „lipcani", Mitru și Damian Tabacu, cu un raport viu, către cei din București, despre mersul întîmplărilor.

Către zece dimineața se alcătui un mic alai în frunte cu steagul tricolor, urma Popa Șapcă, cu *Evanghelia* și crucea în mîini, și după el alți doi preoți, toți trei în odăjdii, care se îndreptară spre locul adunării; Nicolae Alexandrescu, cumnatul lui Eliade, fiind cu brațele pline de pachete de proclamații, alunecă și căzu pe covorul de dude negre risipite pe jos, căci treceau numai pe subt duzi. Se împrăștiară o parte dintre ele, și multe fură luate în grabă de sătenii care se țineau scai de sporitul alai.

Ulița era dreaptă, deoarece moștenitorii Brîncovenilor făcuseră într-adevăr un tîrg cu uliță aliniate, umbrite toate de duzi, căci aveau planuri mari cu viermii de mătase, dar pe aceste uliță clăcașii locuiau numai în bordeie, abia cu două palme de perete văruit de la pămînt pînă la acoperișul aplecat tare, restul fiind îngropat. În port, căci satul avea o schelă cu două punți de lemn, erau vreo două corăbii și un șlep.

Oborul din mijlocul satului, unde se ținea tîrgul, era mare și mărginit de bordeie, în afară de latura de la răsărit, unde era un fel de casă a satului, alături de care se puseseră temeliile bisericii celei noi. În fața acestor temelii erau cîțiva nuci bătrîni, rămași netăiați cînd se făcuse loc pentru clădirea bisericii, și în umbra cărora se așezase masa cu cele sfinte. Popa Șapcă se supără cînd văzu masa pusă la umbră și ceru să fie dusă numaidecît în mijlocul oborului, în soare.

Acum, pe maidanul acesta pe care se ținea tîrgul, e adunată pe patru laturi, încă din zorii zilei, o mare mulțime de săteni, tîrgoveți și militari, femei și copii. Și vin mereu cete întregi de-a dreptul peste cîmpie ca să fie de față la sfințirea temeliilor doritului lăcaș. Într-o latură stă roata căpitanului Pleșoianu subt arme. Celelalte trei laturi sînt ziduri de clăcași cu fețele trudite, cu piepturile goale arse de suferință. Masa e

înălțată pe un fel de podea, încheiată din bîrne de lemn, și deasupra ei s-a pus o față de masă de in, albă. Deasupra se află *Evanghelia*, crucea de argint, și alături un vas mare cu apă sfințită. În vreo douăzeci de sfeșnice, cu mai multe brațe, ard lumînări de ceară îndoite de căldura dogoritoare a soarelui. Patru flăcăi țin steaguri tricolore, care flutură în vînt la cele patru colțuri. Pe podea, lîngă masă, stau în picioare Eliade, Ștefan Golescu, Tell, Pleșoianu și vreo doi arendași și tîrgoveți locali. Soțiile ofițerilor și a zapciului s-au așezat pe scaune în fața mesei. Un unterofițir pus de Pleșoianu spune în dreapta și în stînga țăranilor că boierii știa sînt comisia care a venit să le dea pămînt, că de aceea au fost chemați, nu pentru altele. Într-o clipă zvonul cuprinde mulțimea.

Slujește preotul țăran Radu Șapcă și alți patru preoți de mir. Poporul ascultă cucernic și cu inima strînsă într-o vie așteptare. După ce Popa Radu Șapcă sfințește steagurile revoluției, Eliade iese mai în față, privește ca un Cezar mulțimea, așteaptă să se facă liniște și apoi citește cu o voce răsunătoare, monotonă totuși și obositoare, în sonoritatea ei, Proclamația:

— *„Timpul mîntuirii noastre a venit; poporul Romîn se deșteaptă la glasul trîmbiței îngerului mîntuirii și își cunoaște dreptul său de Suveran... Pace vouă, pentru că vi se vestește libertatea vouă!*

Poporul Romîn se scoală, se armează, și nu spre a se lupta o clasă asupra alteia... La această mare faptă a mîntuirii, tot Romînul are dreptul de a fi chemat, nimeni nu e scos afară; tot Romînul e un atom al întregii suveranități a poporului: sătean, meseriaș, negustător, preot, soldat, student, boier, Domn e fiu al patriei..."

Profilul cu mustața mătăsoasă se ridică solemn, așteptînd ecoul celor citite. Dar sătenii nu pricep ce e atomul, și cum e cînd omul e atom. Grija lui Eliade

pentru accentuarea monotonă a cuvintelor frumoase încurcă şi mai mult înţelegerea, căci încarcă fraza de accente inutile, care zăpăcesc pe ascultători.

. . . . . .

— „...*Scularea aceasta e pentru binele, pentru fericirea tuturor stărilor societăţii, fără pagubă vreuneia, fără paguba însăşi a nici unei persoane. Nu se cuvine a pierde cei mai mulţi pentru cei mai puţini, căci este nedrept; nu se cuvine iară a pierde cei mai puţini pentru cei mai mulţi, căci este silnic...*"

Sătenii, toropiţi de căldura soarelui şi de lunga aşteptare, ascultă şi nu înţeleg cum vine asta. Nu pricep de ce au fost chemaţi. Au început să obosească. Se uită unii la alţii. Un ţăran tînăr, amărît, în picioarele goale se întoarce spre vecinul lui, un bătrîn cu faţa brăzdată, care-şi ciuguleşte cu degetele fălcile umbrite de o barbă aspră şi căruntă, căci nu pricepe şi caută să dibuie, fără noroc, înţelesul :

— Neică Dumitre, ce-o vrea să spuie ? Văz că nu zice dă pămînt...

— Taci, mă Stănică, şi ascultă... nu fi mai breaz ca alţii... Sînt aci feţe boiereşti... N-ai obraz !

— Să fie sănătoşi, da' io plec acasă...

— Mă, nu te prosti şi stai locului !

— „...*Poporul Romîn decretă şi hotărăşte responsabilitatea miniştrilor şi, cu un cuvînt, a tuturor fonctionarilor publici: şi fiindcă neresponsabilitatea nu este un drept al nimănui, nici de moştenire, nici de învoire, prin urmare nimeni nu pierde nimic şi hotărîrea poporului e sfîntă...*"

Popa Şapcă nu simte căldura toropitoare de mînios ce e. Nu pricepe ce rost are atîta vorbărie, care năucește pe ţărani deopotrivă cu razele fierbinţi ale soarelui, care

izbesc în creştet. Îi vede uitîndu-se întrebători unii la alţii. Trece o barză stingheră de la baltă cu un pui de şarpe în cioc spre stuful de pe un bordei vecin, deasupra căruia îşi are cuibul. Oamenii se uită toţi după ea. Eliade e frenetic în golul vorbelor, dar nimeni nu-l mai ascultă. Popa Şapcă îi şopteşte lui Tell, căutînd un text în *Evanghelia* legată în catifea, cu copci de aur :

— Noroc de barza asta pe care-a prins-o nămiaza, că altfel înţepeneau oamenii în soare.

— „...*Poporul Romîn, în generozitatea şi evlavia sa, se închină locurilor sfinte şi va trimite şi de acum înainte la Sfîntul Mormînt şi la alte aşezăminte religioase untdelemn, tămîie, făclii şi însăşi bani, spre ţinerea de şcoale, de preoţi, spre lauda lui Dumnezeu...*"

Popa Şapcă mîrîi ca să-l audă Tell :

— Şcoale de preoţi ? Unde ? La Athos ?

Dar Tell, într-o poziţie militară afectată, nu asculta nimic, nici măcar Proclamaţia.

— „...*Decretă ca prisosul veniturilor mînăstireşti să fie al ţării, spre dezrobirea şi ajutorul celor săraci, şi reclamă moşiile mînăstirilor închinate a le scoate de subt orice mîncătorie...*"

— Mai bine le-ar lua moşiile de tot... Ce-i aia prisos ? mîrîie mereu încruntat Popa Şapcă.

Ştefan Golescu, căruia îi e grozav de cald în fracul lui cenuşiu cu jiletcă groasă dedesubt, de i s-a muiat de tot gulerul, îi răspunde indirect, fără să-l privească, întorcîndu-se spre Tell :

— E Proclamaţia pe care am votat-o toţi la mine acasă, dar parcă nu era atîta flecăreală în ea... Abia aci se vede, cînd e citită cu voce tare, cît de goală e.

În clipa asta Tell se întoarce surprins către Ştefan Golescu arătîndu-i-l pe drumul cel mare, dincolo de mulţime, pe Dincă. Îşi caută loc, călare, să răzbată pînă în faţă. Cu toate că e frînt de oboseală şi de nesomn nu

se îndură să nu fie de față. Pînă la urmă dă calul unui soldat și vine, greu, grav, la tribună, alb de praf.

A trecut aproape o oră de cînd vocea atît de sonoră și teatrală a lui Eliade, monotonă, prin grija de a accentua orice cuvînt și, prin rostirea prea rărită, cade în gol, cam la jumătatea drumului între el și zidul mulțimii. Prin ce minune totuși cînd ajunge la cele 22 de puncte, sumar redactate de Bălcescu, mulțimea tresare, se deșteaptă parcă. Poate unde aude cuvintele „pe scurt".

Oricum, monotonia este acum întreruptă, căci enunțarea punctelor rostite răspicat: „unu...!" și așa mai departe, trezește luarea-aminte.

— *„...Pe scurt, poporul Romîn, recapitulînd, decretă:*

1) Independența sa administrativă și legislativă, pe temeiul tractatelor lui Mircea și Vlad V., și neamestec al niciunei puteri din afară în cele dinăuntru ale sale.

2) Egalitatea drepturilor politice.

3) Contribuție generală (la impozite).

4) Adunanță generală compusă din reprezentanți ai tuturor stărilor societății.

5) Domnul responsabil ales pe cinci ani și căutat în toate straturile societății.

6) Împuținarea listei civile — ardicarea de orice mijloc de corumpere.

7) Responsabilitatea miniștrilor și a tuturor fonctionarilor în fonctia ce ocupă.

8) Libertatea absolută a tiparului.

9) Orice recompensă să vie de la patrie, prin reprezentanții ei, iar nu de la Domn..."

Ștefan Golescu, care acum era atent și urmărea textul ca să nu sară cumva Eliade din punctele lui Bălcescu, văzu scris patrie cu literă mică, iar Domn cu literă mare și regretă din nou că au dat Proclamația s-o tipărească Eliade la Obor cu ortografia și cu nesfîrșita lui introducere.

— *„10) Dreptul fiecărui județ de a-și alege dregătorii săi, drept care purcede din dreptul poporului întreg de a-și alege Domnul.*

11) Gvardie Națională.

12) Emancipația mînăstirilor închinate..."

— Aha, făcu Popa Șapcă întorcîndu-se spre Tell, așa da... Da' ce-a urmărit atunci cu „prisosul" ăla al lui? Și de ce emancipată? Era mai bine să fi zis: luarea moșiilor dă la mănăstiri... Am fi auzit limpede bucuria țăranilor.

— *„13) ...Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire..."*

Eliade citise acest punct mai încet, cu o adevărată repulsie. Se auzi însă un strigăt pripit din mulțime: „Cum?... Cum?" și după el o larmă destrămată, nedumerită.

Tell îi șopti sever lui Eliade la ureche:

— Mai citește o dată punctul ăsta...

Eliade întoarse nervos capul spre el, dar nu citi decît cînd larma deveni prea mare și nu auziră decît cei mai de aproape:

— *„13) Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire..."*

— Așa... așa... se auzi deodată un tunet de voci.

Vuietul se potoli greu, căci ăi din fundul bărăganului nu auziseră, și un glas de buhai strigă de pe o latură:

— Mai zi o dată...

Atunci Popa Radu Șapcă rosti el cu un glas de tunet, care zgudui mulțimea:

— Să mîntuie dă robie clăcașii... să fac proprietari pă părticica lor dă pămînt.

Ca la un sfert de ceas încercă Eliade să vorbească mai departe, dar vuietul mulțimii în loc să scadă tot creștea și se tălăzuia. Sătenii se întorceau unii către alții, așa, numai ca să-și întărească lor însile cele auzite, căci nu le venea să creadă vestea cea mare.

Moș Dumitru, cel cu barba aspră și căruntă, se întoarse acum către Stănică, mîndru ca de o izbîndă a lui.

— Ei, mă Stănică, i-a zis dă pămînt ? I-a zis...

— I-a zis bine, neică Dumitre... Ce să spui ? I-a zis. Bine că n-am plecat acasă.

În sfîrșit, Eliade putu citi mai departe :

— *„14) Dezrobirea țiganilor prin despăgubire...“*

Mulțimea era veselă acum și pornită pe aprobări zgomotoase. Iară fură deci strigăte de mulțumire.

— Dară... dară...

— *„15) Reprezentant al țării la Constantinopole dintre romîni...“*

Acum, că zisese despre pămînt, țăranii aprobau și pricepeau parcă orice, deci strigară și aci : „Dară... dară...“

— *„16) Instrucție egală și întreagă pentru tot Romînul de amîndouă sexele...“*

Iar se auzi într-un glas : „Dară... dară... așa... așa...“

— *„17) Desființarea rangurilor titulare ce nu au foncții.“*

— *„18) Desființarea pedepsei degradatoare cu bătaia...“*

Aci urletele de bucurie ținură o bucată de vreme.

— *„19) Desființarea atît în vorbă, cît și în fapte a pedepsei cu moartea...“*

Alte strigăte întrerupseră pe orator, îi acoperiră vocea.

— *„20) Așezăminte penitențiare, unde să se spele cei criminali de păcatele lor și să iasă îmbunătățiți.*

21) Emancipația israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință.

22) Convocarea îndată a unei Adunanțe generale extraordinare constituante, alese spre a reprezenta toate interesele sau meseriile nației, care va fi datoare a face constituția țării pe temeiul acestor 22 articole decretate de poporul Romîn.“

Aci Popa Radu Șapcă întări cu vocea lui ca tunetul :

— Adică legile vor fi alcătuite și votate dă oameni d-ai noștri, aleși dă noi, dă adunări ale norodului.

Acum din nou tălăzuirea bucuriei obștești ținu cîtva timp. Mai tîrziu se va băga de seamă că punctul 22 e totuna cu punctul 4, și pe viitor nu se va mai spune decît „cele 21 de punturi ale constituției“.

Eliade mai citi încă mai bine de o jumătate de ceas, tot atît de sonor, monoton în frazeologia lui, ca și mai înainte de punctele constituției. Oamenii îl ascultau acum totuși cu voie bună, dar din ce în ce mai obosiți și mai dornici să se sfîrșească.

Iată că încheie puternic, într-o frază scurtă, care merge cu glasul lui sonor și plăcut.

— *„La arme, Romîni... la armele mîntuirii...“*

Asta da, o pricepură toți și răspunseră cu chiote vijelioase. Cei veniți din București, și Eliade mai mult decît toți, le făceau cu mîinile semne de bucurie și de frăție.

La sfîrșit luă cuvîntul din nou pentru o rugăciune Popa Radu Șapcă. Barba castanie, tînără, mare, de-i acoperea pieptul, a preotului țăran, ochii lui mari și arzători de răzvrătit, umerii și pieptul de haiduc, glasul lui ca o chemare făcură să se cutremure lumea :

— *„Izbăvește... Doamne și mîntuie... pă tot omul căzut în robie, pă tot omul care suferă... Ridică și însuflețește pă acest popor ce moare pentru a face să trăiască asupritorii săi... Scapă-l dă abuzul clăcii...“*

Toți sătenii sînt în genunchi ; soldații, subt arme, pun și ei un genunchi jos. Preotul Radu Șapcă se roagă mai departe, cu uriașa lui făptură de răzvrătit :

— *„...Dumnezeule al dreptății și al puterii... privește poporul tău îngenuncheat. Dă tărie brațelor sale și vrăjmașii săi vor fi învinși.“*

Ia cuvîntul la urmă iar Eliade, care anunță lista noului minister : Eliade, Tell, Ștefan Golescu, Popa Radu

Șapcă și Pleșoianu. Se trimite, tot la îndemnul lui Eliade, acea lungă depeșă lui Bibescu, prin care este rugat respectuos să accepte revoluția.

*

În timp ce se așezaseră la masă, la preotul paroh al Izlazului, avu loc o scurtă ceartă între Tell și Eliade, cînd fu vorba să se ia în primire cantălaria zapciului și, firește, tot ce se găsea în ea, lucruri foarte necesare unui guvern abia constituit. Eliade proclamă acest fapt ilegal și după un schimb de vorbe foarte acre, întîia ceartă în minister, se renunță. După masa luată în grabă se făcu un lung alai, care porni pe drumul prăfuros spre Corabia și de acolo la Caracal. Ștefan Golescu a stat îndelung de vorbă cu Dincă, după ce acesta a gustat în picioare din mîncăruri, spunînd că dacă stă jos adoarme, arătîndu-i ce să le spună lui Bălcescu și Alecu-Negru, la Golești. Eliade i-a convins pe toți să se îndrepte spre Craiova. Le comunică multe amănunte, pe care Dincă le asculta prăbădit, apoi fu lăsat să se ducă să doarmă.

E o căldură toropitoare. Aerul fierbe în văzduh. În frunte merge o ceată de săteni călări, cu steaguri tricolore. În urma lor, dar la bună depărtare ca să nu sufere din pricina prafului, cîteva trăsuri merg la pas. În cea din față sînt Eliade, Ștefan Golescu și Tell. Popa Șapcă, un proprietar și Nicolae Alexandrescu sînt în altă trăsură. Pleșoianu, călare cînd de o parte cînd de alta, veghează asupra alaiului. În celelalte trăsuri și briști sînt și cîțiva mici boieri de țară și arendași care merg mai mult ca să vadă ce e. Se ține după ele o mare mulțime de săteni, pestriță și revărsată peste cîmp. La urmă vine compania lui Pleșoianu.

Îmbrăcați în fracuri cu jiletcă albă, unii, iar alții în uniforme groase, membrii noului minister îndură greu căldura și încă mai greu întrebarea: Ce va face Magheru?

Eliade, care și-a desfăcut gulerul înmuiat de arșiță, se uită cu teamă în ochii lui Tell.

— Dacă... totuși Magheru ascultă de poruncile lui Bibescu? Dacă ne atacă?

Maiorul, adîncit în gînduri, e și mai tare îngrijorat:

— Mi-a spus aseară cineva, care tocmai venea de la Caracal, că Magheru a adunat în fața Isprăvniciei cei șase sute de dorobanți din toată Oltenia, pe care-i comandă...

Singur, inimos și fără grijă e Popa Radu Șapcă. Cînd lîngă un puț unde s-a oprit alaiul, Eliade îl descoase îngrijorat, întrebîndu-l ce crede, el răspunde calm:

— Nu să pune el, Magheru, cu norodul... E om cu judecată... A fost comandir de panduri.

Între timp, din urmă, a și început să se înțească verva și versul norodului și se cîntă cu foc, de parcă n-ar dogorî soarele crîncen. Un flăcău strigă și alții se iau după el:

„Vine... vine...
Cine vine?
Popa Șapcă din Celei,
Cu gubernii cîte trei...“

Vin ca un puhoi care împînzește larg în stînga și în dreapta cîmpul. Dar îngrijorarea celor sosiți din București e din ce în ce mai mare. Tell a început să discute cu Pleșoianu problema unei eventuale ciocniri. Magheru e pentru ei o mare întrebare, deocamdată fără răspuns.

Toți îl știu un luptător viteaz, comandir de panduri voluntiri, biruitor împotriva turcilor, care tot treceau Dunărea după pradă. Peste trei ani, în 1828, e alături de trupele rusești tot împotriva turcilor, din nou învingător la Băilești și mai cu seamă la Sisești, subt munte. Cînd s-a înființat armata romînă în 1830, ca fost comandir de panduri i s-a oferit gradul de căpitan, pe care l-a refuzat, fiindcă lui Solomon, care fugise în lupta de la Sisești, i se dăduse gradul de maior. A preferat să intre în rîn-

dul judecătorilor nou numiți, după legiuirea regulamentară, și s-a dovedit om al dreptății. Dar e știut și faptul că este prieten al lui Bibescu, care l-a numit anume cîrmuitor la Caracal și comandant al celor șase sute de dorobanți din Oltenia.

Din urmă au și început să se audă, între alte cîntece, și versurile care înfurie pe Eliade :

„Să trăiască Popa Șapcă,
C-a scăpat țara de clacă..."

Seara au poposit la Crușov, o poștă înainte de Caracal, făcînd lagăr.

A doua zi, alaiul se afla în preajma Caracalului. Eliade și ceilalți puteau vedea acum lămurit pe cîmpia din marginea orașului cîteva sute de dorobanți aliniați pe două rînduri, semeți pe caii lor, toți înarmați. Magheru călare, încins cu eșarfa, îi trece în revistă, concentrat, grav. E urmat de un căpitan călare și de alți vreo doi ofițeri pe jos. Cînd alaiul de la Izlaz fu aproape, nu știa nimeni dintre membrii noului minister ce va fi. Încordarea și teama fruntașilor revoluționari e la culme. Se așteaptă la somații — la care vor trebui să răspundă — și poate și la luptă. Se opresc trăsurile pentru orice întîmplare. Atunci Magheru vine înaintea lor în galop, cu patru călăreți după el și, cînd oprește calul, salută cu sabia și le spune răspicat, în timp ce ei ascultă încremeniți :

— Mi-am făcut datoria de slujbaș către domnitor, dar ce vrea el nu se poate. Eu nu poci ucide patrioți... Între el și popor, dacă mă silește să aleg, eu și toți cei pe care îi vedeți aci alegem poporul... Stă drept pe cal și salută steagul tricolor, pe care un soldat îl ține pe capra trăsurii în care se aflau Eliade, Tell și Ștefan Golescu, în picioare toți trei... Veniți după mine să simțiți inima caldă a celor care vă așteaptă cu nerăbdare !

Întoarce calul și o pornește înaintea alaiului. Cînd se apropie încep uralele. Se fîlfîie batiste, pălării și ramuri verzi. E o izbucnire nemaipomenită de bucurie. O fierbere de nedescris. Aleargă, într-o învălmășeală care zăpăcește, unii către alții. Dorobanții descalecă și se îmbrățișează cu sătenii. Vuietul mulțimii se tălăzuiește îndelung, cum se tălăzuiesc și steagurile tricolore deasupra capetelor. Un grup de doamne aduce flori lui Eliade, care strălucește de bucurie, lui Tell, lui Ștefan Golescu. Între ele sînt soția foarte tînără și fiica din prima căsătorie a lui Magheru.

Patru oameni siguri, dintre volintiri, au pornit, cu poruncă să schimbe oricîți cai, ca să ducă și de aci vestea cea bună grupului revoluționar de la Bucureşti. Căpitanul Fărcășanu, care se afla la Caracal, se hotărăște să plece și el, însă cu căruța poștei, cu însemnarea obicinuită de urgență — cam nelămurită acum — dar bizuindu-se pe uniforma de căpitan, căci e de părere că se poate ajunge mai repede decît călare.

Li se pare tuturor potrivit să plece cît mai multe ștafete, căci grupurile revoluționare trebuie să știe mereu unele de altele. Magheru îi vestește că în zorii zilei Alecu Golescu, de-i zic prietenii Arăpilă, care a fost două zile la Caracal, a stat mult de vorbă cu el în așteptarea răspunsului lui Bibescu. Știe tot ceea ce s-a întîmplat la Izlaz, a plecat la Goleşti, unde-l va-ntîlni, după cum i-a spus el, pe Bălcescu.

REVOLUȚIA VESTITĂ ÎN FUGA CALULUI

Miercuri, pe la unsprezece și jumătate dimineața, Mitru și Damian trecură din nou Oltul, acum înapoi, pe podul plutitor, și într-o jumătate de ceas erau la Turnu-

Măgurele. Orașul părea înecat în praf, căci era ceasul cînd căruțele de tot soiul și briștile străbăteau, în sus și în jos, orașul cu ulițele nepietruite. Înainte de a-l găsi pe profesorul Constantinescu, fură înconjurați de sătenii care veniseră la tîrgul de dimineață. Mitru deveni dintr-o dată guraliv :

— Oameni buni, e rău dă tot... s-au ridicat clăcașii dă pă moșiile brîncovenești și au intrat în lanurile proprietarului și seceră pă seama lor. Au dat drumu vitelor pă izlazu boieresc, au luat și porumbu pă care l-au găsit în pătule... Armata e cu ei, iar zapciul la fel... Noi d-abia am scăpat, voiau să ne bată, spuneau că sîntem oamenii stăpînirii. Am fugit cum am putut...

Oamenii se minunau în tăcere, dar odată s-a auzit un glas mînios :

— Bine v-ar fi făcut să vă spînzure, cîinilor... Să se sfîrșească o dată cu slugile boierilor.

Mitru și Damian se priviră uimiți și veseli. Mitru, de altfel, îi șopti, cu fața smeadă, înflorită de bucurie :

— E bine... e bine, Damiane !

Cînd văzură că mulțimea tace și nu e nimeni care să apere stăpînirea, întoarseră foaia :

— Mă, ridicați-vă și voi... ieșiți, mă, înaintea gubernului revoluționar, că vine să vă mîntuie, mă...

— Cum ? Ce zici, mă ?! se miră aiurit cel care-l ocărîse.

— Așa... așa, mă fraților, ieșiți înaintea gubernului dă la Izlaz, că el ne dă pămînt... Rămîneți cu bine ! Și deteră, rîzînd, pinteni cailor.

În sfîrșit îl găsiră pe profesorul Constantinescu. Îi înmînară ordinul de numire ca administrator la Teleorman. Scoaseră din sîn și un steag tricolor, ca să fie pus pe clădirea Cîrmuirii.

Profesorul, un om cu fața pătrată, uscat, cu mustața căzută spre bărbie, nu se aștepta la o asemenea numire. Și tot întreba ce e de făcut. Cum să se descurce cu dorobanții ? Dar cei doi încălecară, spunîndu-i că ei au drum lung de făcut și că el să ia în stăpînire tactul Cîrmuirii fără întîrziere.

Aproape de marginea orașului întîlniră iar un șir de care sătești, care mergeau încărcate spre schelă și se opriră, începînd să se vaite din nou :

— Oameni buni, la Izlaz e prăpăd, s-au ridicat clăcașii... Și așa mai departe.

Sătenii îi priveau uimiți, neîncrezători, dar cînd „lipcanii" adăugară : „Vai dă noi, dă-abia am scăpatără... au vrut să ne bată, că sîntem oamenii stăpînirii..." zvonurile aduse de ei căpătau un iz de obiectivitate. Era un motiv să se creadă că tot ceea ce spun ei este adevărat, de vreme ce o spun chiar ei, oamenii stăpînirii înșiși, deci dușmanii răzvrătiților. Așa că, în timp ce „lipcanii" călăreau singuratici pe marea cîmpie dinspre Alexandria, în mai puțin de un ceas orașul vuia de știrea celor întîmplate la Izlaz. Oamenii vorbeau ; totuși cei mai mulți rămîneau neîncrezători. Nu vedeau bine sfîrșitul întîmplării.

Cei doi mergeau pe cîmpia întinsă cît vezi cu ochii în trap săltat, zoriți să ajungă neîntîrziat la București. Cu toată graba însă, ei își ziceau că nu se poate să nu treacă din nou pe la Piatra, unde fuseseră primiți frățește, ca să le spuie clăcașilor de-acolo vestea cea bună. Să arate că s-a sfîrșit robia pentru Gligore Hergă și ceilalți, pe care nici nu-i cunoșteau bine, dar îi întîlniseră atît de însetați de dreptate. Tot timpul de ieri numai la ei se gîndiseră. Parcă nicăieri nu văzuseră cele ce le văzură ochii în acest sat.

*

Cînd o luaseră, luni seara, pe drumul de ogoare de pe muchia cîmpiei în care se adîncea Valea Călmățuiului, avuseseră în fața ochilor o privelițe cum puține

mai văzuseră. Le luă ochii această vale adîncă, dar dulce, largă de o mie de paşi poate, cu întortocherile, pe care nu le mai puteau descurca, ale rîuleţului, care apărea cînd înainte, cînd înapoi, sclipind în zeci de locuri dintre numeroasele pîlcuri de copaci şi din verdeaţa păşunilor.

Pînă în zare, în fundul părelnic al văii, cale de o jumătate de poştă, nu se vedeau decît cirezi de vite albe, iar mai aproape de satele aciuate la adăpost în clinurile povîrnişurilor, pe stînga, cîrduri, cîrduri de gîşte. Îţi lua ochii, aci sus, întinderea de aur a cîmpiei netede şi nemărginite, cu lanurile de grîu care dăduseră în copt, iar jos, în patul luncii, verdele gras al păşunilor, împestriţat de albul risipit al turmelor, al cîrdurilor de gîşte.

— Bogate sate p-aici, măi vere Damiane... Aşa ceva n-am mai văzut...

— Taman aşa, mă Mitrule... Cît privim d-aici, hăt departe... e numai belşug. Aşa mă bat io cu gîndu, că să vedeau în vale averile lui Avraam, alea dă spune la *Psaltire*.

Piatra era abia al treilea sat, şi-l văzură o bucată de timp de departe; aciuat în mijlocul povîrnişului ca într-un culcuş, la adăpost de viscolul cîmpiei, iarna, şi de primejdia revărsărilor şi a mlaştinii, în vremea ploilor. Nu le fusese greu să dea de bordeiul lui Gligore Hergă, în rînd cu bordeiele ascunse printre duzi, corcoduşi şi salcîmi, dar pe el nu-l aflară acasă, era numai muierea, o femeiuşcă neagră şi slabă, numai ochii de ea, care începu să plîngă fără rost aflînd că au venit veşti de la cumnatul şi cumnata din Bucureşti. Un ţînc alergă de vale, la o băltoacă mai întinsă, unde Gligore cu fiu-su mai mare, un băietan de vreo doisprezece ani, care semăna însă cu maică-sa, nu cu taică-su, dădea în Călmăţui cu un fel de plasă. Veni şi el în grabă cînd auzi, aducînd şi o traistă de caracudă proaspătă. Nu se poate povesti bucuria pe care i-o făcu pistolul nemţesc cu două

cocoaşe şi punga de patroane... La început tăcuse încremenit, nevenindu-i să creadă că el, Gligore, e în stăpînirea unei astfel de scule de preţ, apoi simţi un fior pe dinlăuntru, gîndindu-se ce putere îi dă acest pistol. Şi celelalte daruri avură căutarea cuvenită. Gligore semăna cu tată-su, era tot atît de înalt, un uriaş ca şi Licsandru, dar scofîlcit la faţă, adus din umeri, şi cu o barbă de o săptămînă, ţepoasă.

Cum soarele începuse să cadă domolit şi roşu dincolo de lungul văii, femeia lui Gligore aprinse focul şi pregăti de mîncare pentru cei doi oaspeţi.

Cînd se răspîndi vestea că au sosit doi drumeţi din Bucureşti, sătenii începură să dea tîrcoale prin faţa bordeiului, apoi se aşezară aşteptînd subt duzi, pe marginea uliţei gloduroase, care semăna mai mult cu un pîrîu uscat, de pămînt noroios ce cobora la vale, printre bordeie. Oamenii nu voiau să vie, cîtă vreme în bătătura bordeiului, pe o velinţă întinsă pe jos, ai casei erau la masă. Nu li se părea cuviincios să se uite în gura omului cînd mănîncă, nici să se creadă că fac zîmbre aşteptînd să fie poftiţi la masă. Cînd cei din bătătură sfîrşiră cu întinsul boturilor de mămăligă în tigaia plină cu papară, căci găsiseră la un vecin un boţ de brînză uscată ca să-l puie peste ouă, că e mai săţios şi se îndestulează toţi, şi cînd aleseră din prea multele ei oase puţina carne de caracudă, mai mult arsă şi afumată, oamenii din uliţă intrară în bătătură. Ardeau de nerăbdare să ştie ce mai e cu „rivoluţia" de la Bucureşti, de vorbeşte toată lumea încă de pe la Rusalii, să afle ce veşti mai umblă prin ţară. Se uitau ca la o minune la pistolul lui Gligore. Erau amăriţi şi obidiţi cum puţini alţi clăcaşi mai erau. Uscaţi de timpuriu, bătrînicioşi, mai mult zgîrciuri şi oase, roşi de molimă, păreau nişte osîndiţi la o trudă fără sfîrşit.

Prin alte părți, bordeiele erau ca niște căsuțe, îngropate pe jumătate în pămînt, cu jumătăți de pereți văruiți deasupra; aici erau însă mai mult niște gropi nevăruite, acoperite cu stuf ori cu paie. Așteptau vești, ca venit de pe alt tărîm, către ei, cei din fundul fundului.

— Cînd am văzut grîul crescut pînă la brîu, cînd am văzut cirezile dă pă vale și cîrdurile dă gîște, noi ne-am miratără d-atîta belșug și încă io i-am spus lui Mitru: Mă, așa o fi arătat Valea Canaanului pă vremea lui Avraam... și cînd colo...

— Vai dă păcatele noastre... vere... Așa sînt p-aici toate satele dă pă moșiile lui Băl-Ceaurescu, ale lui Furculescu, ale lui Catropol... Ne-au uscat dă tot... Belșugul ăsta e un blestem pă capul nostru...

Se lăsa o seară limpede și liniștită de iunie, iar chipurile celor din umbra duzilor și a salcîmilor începuseră să se șteargă în înnegurarea domoală, dar glasul lui Gligore Hergă era viu ca sîngele în trup.

— Avem turme dă vite și noi nu știm ce e untul sau smîntîna, iar carnea o gustăm la sărbători; avem și gîște dă albesc bălțile, dar muncim din zori și pînă în noapte buimaci dă foame, hrănindu-ne cu ceapă și mămăligă, numai ca să umplem moșia cu lanuri dă grîu cale d-o poștă — oricum îți întorci ochii sus pă cîmpie, așa cum ați văzut; avem stupi, dar mierea lor nu e pentru noi. Fac nevestele noastre noaptea trîmbe dă borangic, și noi umblăm în zdrențe murdare, mai mult goi... Creștem pentru alții, trudim pentru alții... Ce avem, avem numai ca să plătim cu ele. Plătim cu toate bunătățile pămîntului dreptul d-a muri măcar împărtășiți, dă a răsufla dă la o zi la alta în jug... Plătim tot anu... Mai rău ne chinuim, că le avem toată vara subt ochi, și taman pentru asta trebuie să plătim... Cînd ne înfruptăm și noi rareori, așa doar din fărîmiturile rodului muncii noastre, o facem pă furiș, ca hoții, cu teama că nu ni se cuvine... Măi Damiane, măi Mitrule, că așa zici că

te cheamă, asta nu poate să mai ție... Scrie și la *Evanghelie* că va veni ziua cînd se va întoarce crugul lumii... și i-o zic că s-a apropiat ceasu...

Sătenii, aprinși, murmurau din cînd în cînd cîte un „dară", și cei doi înțeleseră cît de grea le era suferința, dar nu putură să le spuie atunci o vorbă măcar despre ce se pregătește, despre rosturile lor tainice. Îi lăsaseră să creadă că sînt lipcani, vestindu-i doar că peste două zile o să se întoarcă iar spre București.

*

Acum zoreau călări, plini de praf pînă în albul ochilor, ca să le ducă, cu gura uscată de arșiță, vestea răcoritoare că a sosit ceasul. Chiar dacă-și lungeau drumul cu aproape o poștă, trebuiau să se ducă neapărat pe la Piatra.

Ajunseră la Ologi, unde se aflau doar cîteva bordeie în văgăuna văii, și se pregăteau s-o ia la dreapta spre satul oropsit, cînd văzură că de subt un frasin bătut de vînt, cu frunzișul numai într-o parte, li se făceau semne. Descălecară și lăsară caii în voie, ținuți de dîrlogi.

Era chiar Gligore Hergă cu Dumitru Geloiu, un bărbat bondoc, lat în fălci și care cîntase în seara aceea la Piatra cu sete unele cîntece aspre, și mai erau alți doi bărbați din sat, uscați la față, de le păreau prea lungi mustățile. Erau toți în picioarele goale, cu cămașă lungă, albă, peste ițarii largi de pînză groasă, dar neîncinși cu brîuri din pricina căldurii care topea totul.

— Nu te mira, măi vere, dar m-am socotit și io cu nevasta, îi spuse Gligore, și ne-am zis că oameni sîntem și noi, nu vite dă povară, că nu putem primi fără să dăm și noi ceva... Așa că ea mi-a spus: „Trebuie să le ieși înaintea flăcăilor ăstora, Gligore, și să-i rogi să ducă din partea noastră ce-om găsi prin bordeiul ăsta... cumnatei și cumnatului la București". N-am găsit mare lucru, decît

cămașa asta înflorată cu arnici pentru Licsandru și ia asta a neveste-mi, dă n-a pus-o dăcît la nuntă... Și le întinse, învelit într-un ștergar alb, darul adus de la Piatra.

Dar nici Mitru și nici Damian nu vrură să audă de așa ceva. Cel dintîi îi vorbi chibzuit și cu hotărîre :

— Ascultă, vere Gligore, n-are rost să le trimiți astea... Trebuie să știi că Licsandru e meșter, nu e lucrător, și cîștigă ceva mai bine. E mai înlesnit în toate. Are și pă soacră-sa, care îl mai ajută. E păcat să-i ducem astea, are să se supere foc pă noi. Nici n-o să îndrăznim să i le ducem. Nu sînteți dumneavoastră dă vină că nu aveți dă nici unele.

Gligore tot mai stăruia... cînd Mitru le făcu semn să vie mai deoparte, ca să le vorbească în taină. Dar cînd îi avu în jurul lui, nu le vorbi încă, ci doar își ciupea mustața neagră, căci nu știa cum să înceapă. În orbitele mari, pline de praf, doar luminile ochilor erau vii. Damian, atît de tăcut de obicei, aștepta de data asta nerăbdător, gata să înceapă el :

— Frate Gligore, a început !... A început... rosti, înfiorat el însuși, Mitru.

Pietreanul nu pricepu, și mustața mare i se ridică nedumerită arătînd că toată buza de sus e, dedesubt, într-un rînjet de așteptare. Dar cum Mitru tăcea mereu, întrebă înecat, căci răsufla împotriva vorbelor :

— Ce a început ?

— Revoluția, nea Gligore, izbucni nerăbdător Damian, și-și reteză scurt, singur, vorba... Revoluția !

Gligore și cei doi săteni priveau buimaci. Nu înțelegeau. Mitru îi lămuri :

— Cînd spuneai luni seara că se apropie ceasu, nici nu știai ce spui... Ei, află că s-a făcut semn să se ridice țara... S-a proclamat costituția azi la Izlaz, vere Gligore. Acolo, cărturarii dă la București, armata și sătenii au ridicat steagul răzvrătirii... Să dăsființează claca, să împroprietăresc sătenii cu cîte un petic dă pămînt. Nu mai

sînt boieri și multe altele... Citiți aici... Mai dați și la alții. Și scoase din coburii șăii vreo cinci-șase proclamații din teancul pe care îl luaseră de la Nicolae Alexandrescu... O să fie foc și pîrjol !...

Atunci Dumitru Geloiu întrebă scurt :

— Și noi ce facem ?

— Cum v-o lumina Dumnezeu...

Gligore îl dădu pe Geloiu cu mîna la o parte, făcu un pas înainte și deodată umerii lui de taur, care se cam încovoiaseră, se înălțară vînjoși :

— Ce fac acum răzvrătiții ? Unde sînt ?

— Răzvrătesc sat după sat... O să curgă mult sînge... Cînd or ajunge la voi, trebuie să săriți cu toții...

Gligore se întoarse spre oamenii din sat :

— Cum, să așteptăm să ajungă la noi ? Io zic că e mai bine să le ieșim înainte... Nu ?

Cei doi înțeleseră și ei că nu mai era acum nimic de vorbit, că acum era numai de înfăptuit. De aceea nu spuseră nimic, le ardeau numai ochii în fundul capului. Mitru se ridică în scări și Damian făcu numaidecît la fel.

— Vere Gligore, noi trebuie să ajungem cu vestea, mîine cel mai tîrziu, la București... Așa că am pornit... Cu bine, oameni buni.

— Sănătate, fraților, și drum bun, cum v-a fost și vorba.

Gligore și sătenii rămaseră locului, uitîndu-se lung după ei.

— Să fie oare ceasul ?... întrebă Geloiu.

Gligore se întoarse mînios spre el :

— Tu te mai îndoiești ?... Tu... Toma... cel necredincis ? Ești singurul care se mai poate îndoi.

Dar aici pînă la urmă nu avu dreptate.

Cînd ajunseră în sat, arzînd de dorința de a le striga vestea cea mare, după ce oamenii se minunară de bucurie, cei mai mulți se domoliră dintr-o dată, ca un foc prost

făcut, a cărui văpaie se trece fără să aprindă lemnele groase. Unul din cei bătrîni dete din cap :

— Să mai vedem... să mai vedem...

Şi parcă toţi se hotărîseră să aştepte, ca „să mai vadă".

La Alexandria, unde au ajuns pe la cinci ceasuri după amiază, erau să intre într-o mare încurcătură. Încă de pe cînd se găseau pe buza cîmpiei privind în valea înverzită a Vedei tîrgul cel nou, auziră de acolo, de sus, bătîndu-se toba, ca să se adune lumea.

— Ce-o mai fi şi asta, măi Damiane ?

Damian, ca de obicei, nu răspunse nimic, şi celălalt vorbi mai departe :

— Io am o socoteală, mă. Acum, nu ştiu dacă o fi bună, dacă o fi rea... om vedea. Şi începu să desfacă găietanele negre ale ilicului roşu şi lui Damian, şi lui, ba lui Damian îi mai desprinse şi o mînecă a cămăşii... Hai acum şi noi acolo să vedem ce e !

Se adunase destulă lume şi aşa, şi mai aşa. Erau ca la trei-patru sute de oameni în cămăşi albe peste ismene, neîncinşi cu nimic, şi doar trei-patru tîrgoveţi. Citea zapciul, însă şi ei, de unde erau, auzeau şi înţeleseră numaidecît despre ce este vorba :

— *„...Viind la cunoştinţa noastră că nişte oameni pierduţi, şi care nădăjduiesc a-şi face stare din tulburările ce ar putea aduce în ţară...*

...Povăţuim dar pe toţi şi poruncim ca, la întîmplare de a se arăta în mijlocul vostru asemenea oameni, numaidecît să-i prindeţi şi să-i aduceţi la Cîrmuirea judeţului, precum şi orice hîrtie s-ar împrăştia de dînşii, şi cu aceasta veţi îndeplini o sfîntă datorie către ţară şi către oblăduire."

Era o „circulară", pe care o adresase Bibescu către întreaga ţară.

— Aţi înţeles ? întrebă zapciul tînăr, cu un boţ de mustaţă neagră pe botişor şi un cîrlionţ pe frunte... Aţi înţeles, mă, cu toţii ?

Atunci se auzi glasul speriat al lui Mitru, care se apropia, el şi Damian, care ţinea caii de dîrlogi :

— E urgie mare, oameni buni... Au vrut să ne sfîşie răzvrătiţii... Au zis că sîntem oamenii stăpînirii... Dă-abia am scăpat în fuga cailor... uitaţi-vă la noi ! şi arătă cămaşa ruptă a lui Damian.

Zapciul îi chemă la el şi ei se apropiară cu caii de dîrlogi, iar lumea în urmă buluc.

— Ce-i, mă, dă unde veniţi ?

— Dă la Turnu-Măgurele, ne-a trimis ocîrmuitorul să ducem la Bucureşti ştirea că s-au ridicat clăcaşii la Izlaz şi în toate satele şi au zis că-i rivoluţie... Şi au intrat cu secera în lanurile boiereşti. Au prins pă subtcîrmuitor... Şi armata e cu ei... Au dăsfiinţat claca... cu Popa Şapcă... E urgie mare pă unde am trecut... Şi la Turnu s-au ridicat şi mărginaşii, şi satele... Au vrut să ne prindă şi pă noi, şi abia am scăpatără... Pă el l-au bătut. Acum hodinim puţin caii şi pornim la noapte spre Bucureşti.

Zapciul, tulburat, chemă pe hangiu şi porunci să le dea să mănînce şi să se dea nutreţ cailor. Să-i lase pe bieţii oameni să se hodinească într-o odaie a hanului :

— Cînd porniţi mai departe, mă ?

— Păi cam ca la două ceasuri din noapte, zic io, grăi Mitru.

— Atunci, aşa să faceţi !

Petruţa se tot învîrtea bucuroasă că-i vede iar. Cînd Damian se duse spre puţ ca să bea apă, aplecînd găleata, ea îl opri.

— Staţi jos... că ăţi fi obosiţi. Uite, vă dau io apă. Şi le aduse o chiselniţă şi o linguriţă, ca să ia şi ei şerbet

de trandafiri, apoi veni cu un urcior cu apă rece, proaspăt scoasă din puț.

Pe Damian îl tot rîcîia pe inimă să o întrebe ceva încă de alaltăieri, dar nu-i venea la îndemînă. Acum își luă inima în dinți și întrebă cam colțuros, privind oarecum în lături, că-i era rușine.

— Nu ești dumneata cumva mama Saftei ?

Petruța fu cît pe-aci să scape urciorul vărgat cu dungi verzi și galbene din mînă. Încremeni apoi cu umărul sprijinit de stîlpul umbrarului. Începură să-i curgă două șiroaie de lacrimi spre colțurile gurii. Vru să le șteargă cu mîneca largă a ieî și nu avu parcă putere.

— Da... io... io... și își înghiți vorbele o dată cu lacrimile. Am fost...

Porni însă încet, clătinîndu-se pe picioare, spre ușa cîrciumii.

Damian înțelese că nu trebuia să întrebe și ridică din umeri nemulțumit de el însuși. La drept vorbind, el nici nu bănuia ce cuțit înfipsese în inima de mamă a Petruței cu această întrebare. De opt ani de cînd fugise din sat ca să scape de clacă și de amenințările ceaușului Costache, schimbîndu-și pînă și numele, el nu putea să știe ce se mai petrece pe acolo decît din auzite. Negreșit știa de la tată-său toate întîmplările din acești ani cu Safta cea neagră, fata Petruței și a lui Miai, care era cam de-o vîrstă cu el. Știa, de la Toma, cum o găsise noaptea prăbușită la ușa bordeiului, zdrobită în bătăi de logofătul boierului, cum apoi, primită de milă de unchiul ei, îi gospodărise bordeiul, îi durase ea cu mîinile ei căsuță nouă și coșar pentru vite. Știa și de necazurile lui cu lăutul în fiece sîmbătă, de povestea cu stupii și gîndacii de mătase. Aflase și că ea s-a măritat acum doi ani, cu Codan al lui Predoiu. Ceea ce nu știa Damian, însă, era că această muiere aprigă nici nu voia să audă de mama ei, Petruța. Bătrînul hangiu Nedelcu, mîniat năprasnic de rușinea pățită la nunta fetei lui, socotind

că totul se trăgea din vina ei, o trimisese atunci la niște rude de la Zimnicea, dar în turbarea lui nu o lăsase să-și ia plodul cu ea, ci-l trimisese plocon celor din neamul lui Firu, ca să arate astfel că nu mai vrea să aibă vreo legătură cu ei. Peste vreo șapte ani Petruța, măritată din nou, dar biruită de dorul fetiței, a venit s-o vadă, gîndind s-o ia cu ea la Alexandria, așa cum se înțelesese cu bărbatu-său, ca să o crească laolaltă cu copiii de acum. Cînd Safta, care avea atunci opt, nouă ani și slujea de la o vreme ca ajutor al bătrînului prisăcar al conacului, află că a venit o femeie, care zice că e maică-sa, s-o ia, își arătase ghearele și fugise ca o pisică sălbăticită în zăvoi. Trei zile și trei nopți nu i-au putut da de urmă, că dormea ascunsă într-o luntre pe eleșteu, și astfel Petruța s-a întors, furioasă și îndurerată acasă. Fata n-a ieșit din ascunzișurile zăvoiului decît cînd a știut că femeia străină a plecat. Peste cîțiva ani, Petruța, înfrîntă și pocăită, a făcut o nouă încercare, venind cu o brișcă s-o ia. Safta cea neagră, care acum avea vreo treisprezece ani, nici n-a vrut să audă de așa ceva, iar despre maică-sa i-a spus atunci Mariei lui Ion, mătușă-sa, că ea n-are mamă, că n-a avut nici tată, nici mamă, niciodată, că s-a născut din pămînt, ca buruienile. A stăruit și Maria ca măcar să stea un ceas de vorbă cu mama ei. Safta tremura de mînie.

— Să n-o văz în ochi pă femeia asta care zice că e mama mea ! M-a lepădat la ușa altora, ca o cățea... Da' vorbesc cu păcat, că și o cățea cînd i se lapădă un cățel îl aduce în gură înapoi la culcușul ei. A fost mai rea decît o cățea...

Cînd se plece, Petruța, cu sufletul frînt, a trecut cu brișca prin fața bordeiului de lîngă conac și a descărcat unele velințe și lucruri de preț, pe care le avea în brișcă, dorind să-i lase totuși ceva. Dar Safta, sfîrîind de mînie, a ieșit în urma ei din bordei și a aruncat totul în ciulinii și pelinul de peste drum.

Nu vrea să audă nici de tată-său, Miai. Cînd era întrebată dacă se gîndeşte vreodată la el, răspundea înţepat :

— Da' ce, el s-a gîndit la mine cînd mă lua ori mă lăsa ca pe-o otreapă la uşa celorlalţi, după cum îi veneau socotelile lui ?

E adevărat că şi în sat, amintirea lui Miai se cam ştersese. La început, cînd au aflat de moartea lui năprasnică, fetele şi flăcăii s-au cutremurat, şi peste tot satul a fost o flacără de jale şi ca un nor însîngerat de patimă. Riţa, împreună cu Safta cea bălană şi altele i-au făcut un cîntec duios ca un bocet tînăr, pe care l-au cîntat toată vara, seara la para focului, la furcării. Folosiseră urzeala unui alt cîntec mai vechi, ştiut de ele, despre un cioban, Din Constandin, ucis de soţii săi, pe care-l cînta plîngîndu-l îndurerată ibovnica lui. Cîntecul nu spunea că Miai fusese hoţ de cai, nici că a fost ucis de feciorii lui Nedelcu, fiindcă pe atunci nimeni nu ştia asta, dar arăta cum a fost lovit cu toporul în cap şi zvîrlit mort în şanţul drumului, cum Sultana întreba şi ea plîngînd, ca în cîntecul ciobanului, „cine l-a văzut, cin' l-a cunoscut"... şi vorbea despre părul lui, „negru, pana corbului ; feţişoara lui, spuma laptelui" şi „ochişorii lui, floarea cîmpului", cum l-au adus mort, acoperit cu ramuri cu frunze în car. Dar cînd, la cîtva timp după asta, Sultana a început să-şi facă de cap, cînd nu se mai sinchisea de poftele pe care le stîrnea în bărbaţii şi flăcăii din sat, ba le aţîţa chiar, ca o deşănţată ce se făcuse, nevestele şi fetele începuseră s-o urască şi nici vorbă nu mai putea fi să-i cînte cîntecul, care era şi al ei. De asta însă Sultana nu s-a supărat, dimpotrivă, faptul acesta i-a adus un fel de mîngîiere, căci ea, care era şi cea mai bună cîntăreaţă a satului, îl cînta acum pe ascuns, singură, numai pentru sufletul ei ars de aducerile-aminte, cum de altfel făcea cu tot ceea ce era în legătură cu Miai, pe care şi în amintire l-ar fi vrut păstrat numai pentru ea. Timp de mai bine de cincisprezece ani, cu cît

se lăsa mai mult dogorîtă de focul dragostei, luînd, în treacăt parcă, pe cine vrusese dintre bărbaţii şi flăcăii satului, înnebunind de furie nevestele şi fetele, cu atît simţea mai adînc în făptura ei chipul de neuitat al lui Miai. I se părea, într-un fel de neînţeles pentru alţii, că şi cîntecul cîntat de altele e un fel de pîngărire a icoanei lui şi nu-l vrea decît înălţat în gînd, al ei... Pînă acum patru ani, cînd s-a ivit în viaţa ei Răducanu al lui Mînjoc.

Despre Safta însăşi, Damian aflase de la unii că e o făptură rea, aprigă. Dîrză şi aprigă era ea, dar rea nicidecum. Dimpotrivă, unde punea ea mîna totul înflorea şi rodea, era săritoare la nevoie ; o năpădeau orătăniile şi cîinii străini, dar nu se supăra ; iarna, de la vatra ei luau jăratic toţi vecinii.

Petruţa se întoarse cu ochii roşii de plîns, aducînd o strachină mare celor doi, şi uitînd parcă o clipă, se topea înduioşată privindu-l pe Damian care, flămînd ca şi Mitru, mînca sfios, dar hotărît, din găina fiartă, de dinaintea lor, în timp ce ea îi cosea umărul cămăşii. Pe după miezul nopţii trimise să-i scoale, şi apoi îi aşteptă jos lîngă uşa grajdului, cu o traistă în care le pusese merinde de drum. Ei îi dădură femeii nişte petice de hîrtie, spunîndu-i să le citească, negreşit. Era o lună jumătate care lumina bine, şi chipul duios al femeii părea scăldat într-un fel de umbră de ceară.

Cînd peste vreun ceas cei doi ieşeau din rîpa de pe malul stîng al Vedei, se pomeniră cu vreo cinci inşi care săriră să le prindă caii de dîrlogi, trăgînd de ei şi înjurîndu-i de mama focului :

— Născătoarea voastră, bă, javre ale stăpînirii... Care va să zică voi nu sînteţi cu oamenii, hai ?... Daţi-i jos ! strigă unul.

Damian se pomeni şi cu doi ghionţi în coaste.

— Hoo... nebunilor. Hoo... netoţilor, strigă deznădăjduit Mitru, văzînd că se încurcă lucrurile... Noi sîntem oamenii revoluţiei... ai răzvrătiţilor. N-aţi priceput, nero-

zilor ? Uite aici, na costituția... s-o împarți la toată lumea.

Oamenii se opriră ca niște umbre buimace.

— Cum vine asta ?...

— Vine că numai așa putem trece cît mai repede spre București, ca să ducem vestea cea mare... Se deschid cerurile, fraților... Dați hîrtiile astea mai departe, că astea sînt mîntuirea... și porniră în trap, întins, lăsînd în urma lor oamenii năuci.

*

Cu puțin înainte de prînz, Axente Sever și dascălii lui aflară vestea cea mare de la Izlaz. Cei doi abia ajunseră acasă, că parcă erau beți. De-abia acum îi răzbise oboseala.

TOMA SPRE BUCUREȘTI

Cărucioara poștei s-a oprit în dreptul hanului de la Zăvoiu Dihorului, spre mirarea lui Stoian, care sta pe laviță, cu fota dinainte, la masa de subt umbrarul cîrciumii, căci poșta nu se oprea pe-aci decît rareori. Oamenii din sat nu aveau bani să călătorească altfel decît cu piciorul, iar logofeții boierești erau, după cîte știa el, acum toți în sat. Se dumeri numaidecît cînd îl văzu coborînd pe Cristea Fătu, pîrcălabul de la Salcia. A intrat în cîrciumă și a cerut ceva de băut, că are gîtul uscat de praf.

— Amarnică arșiță, măi Stoiane. Da' unde-i lelea Sultana ?... Ce, nu mai stă în prăvălie ?... Că pînă acum era cu ochii în toate părțile.

Stoian, musceleanul, care ducea cîrciuma de vreo doi ani cu simbrie, zîmbi în sinea lui, dar de subt mustață nu se văzu asta că era pleoștită și fruntea lui, încrețită de obicei, părea mereu încruntată.

— Nu-i mai arde de nimic... Stă bătută de gînduri în bătătură, subt nuc.

— Aoleo, mă, o fi bolnavă ?

— Bolnavă chiar n-o fi ea, dar a ofticat-o rău Răducanu ăsta al lui Mînjoc... că nu mai dă p-acasă cu săptămînile...

Cristea Fătu știa, ca toată lumea din împrejurimi, că de cîțiva ani Nica se ține cu un flăcău mai tînăr decît ea cu cincisprezece ani, bălan și chipeș, pe care l-a luat încă de acum patru ani ca ajutor, zicea ea, la han. I s-a întîmplat într-o zi ceea ce trebuia să se întîmple, de aceea o căinau și nu prea oamenii. Deh... tot jucîndu-se cu focul, tot făcîndu-i pe alții să se perpelească pe jeratic, ți se aprinde și ție cămașa odată și odată.

— Hei, măi vere, dă ce să te miri ? Era cam dă mult vremea să să potolească, mă, că uite acum, dacă nu mă înșel, e trecută bine dă patruzeci dă ani. Cine sare mulți pari ascuțiți i se-ntîmplă să se-nțepe, mă.

Se auzi din curte glasul Sultănicăi, moale și obosit.

— Ce-i, Stoiane ? A venit cineva cu cărucioara poștei ?

Stoian se duse în prag și-i spuse tărăgănat :

— Ia, s-a oprit să bea un vin pîrcălabu Fătu dă la Salcia... că vine dă la drum... dă la Zimnicea.

În spatele lui se ivi în ușa din dos a cîrciumii și capul ciupit de vărsat, cu mustața groasă și scurtă, a pîrcălabului, cu pieptar negru peste cămașa scurtă.

— Ce auz, lele Sultano, că nu te simți așa bine ? Ei, ce naiba, stai și clocești acolo, pă patul ăla, dumneata care învîrteai un sat întreg ?

Sultănica ședea între perne, pe un fel de pat de scînduri, așternut cu o velință. Gogea la umbra unui nuc care,

fiind singur în mijlocul bătăturii, crescuse drept și rotat.

— Apoi, pîrcălabe, nu-ș' ce am... că dorm prost nopțile și mă scol mai trudită decît m-am culcat.

— Hei, păi nu e bine să tragă omul a pat... nu-i bine, lele Sultano.

— Vezi, că nici în casă nu pot sta... că m-apasă tavanul ăla.

De la o vreme Sultana suferea nu numai din pricina lui Răducanu, dar și de urît. Se simțea tot mai singură pe lume, de cînd murise și taică-su. O copleșea singurătatea pe care n-o prea simțise pînă la vîrsta asta. Îi plăcea acum să stea de vorbă ori cu cine avea timp pentru ea.

— Auz că vii dă la Zimnicea. Cum arată p-acolo cîmpul ?...

— S-au făcut bucate bune și p-acolo. Mai bine ca pă la noi. Da' iote ce te-aș ruga : Io sînt cam grăbit și aștept aici să treacă vreun rumîn cu căruța ori cu caru spre Salcia... și m-a rugat și pă mine Tudose, fecioru lui Toma, îl știi, dă e la București... Cică să să ducă negreșit, da' negreșit, taică-su, astă-seară chiar să plece, la București, că știe el pentru ce. Acum io nu l-am întrebat mai multe, da' omu m-a rugat. Așa că ziceam, că oi fi poate bună să trimiți pă cineva la el.

— Bine, pîrcălabe, n-avea grijă, trimiț io pe cineva să-l caute pă cîmp, că trebuie să fi ieșit și vădulenii la seceră, pă lanurile boierești... Așa am auzit că vorbeau unii aseară în crîșmă. L-oi chema aci să-i spui chiar io.

— Da' i-am spune, te doare cumva ceva ? Că arăți cam galbenă la față, spuse pîrcălabul, om ca la treizeci și cinci de ani, încruntînd, așa de formă, sprîncenele.

— Noaptea mă ia cu ameteală și cu înecăciune. Mă apasă ceva pă inimă, ca o gheară... și simt din cînd în cînd niște junghiuri în brațul stîng.

— Hei, inima, pîrdalnica dă inimă, șugui cu ochi de viezure subt sprîncenele late pîrcălabul. O fi obosit și ea, lele Sultană... că are dă ce.

Adevarul e că Sultana cam obosise satul cu ispravile ei de dragoste, și ceea ce spunea pîrcălabul acum, pe jumătate glumeț, gîndea mai toată lumea prin împrejurimi. Stătuse prea îndelungă vreme așa singură, neastîmpărată, în văzul tuturor. Lumea se cam săturase, iar din toamnă de cînd îi știau năduful, cam toți gîndeau la fel cu pîrcălabul. E în firea omului să vrea schimbări, și oamenii erau dornici să se vorbească acum și despre altceva. De pildă, despre Stanca lui Peștefript, năzdrăvana, din pricina căreia Răducanu nu mai da cu zilele pe la han. Fata asta de șaptesprezece ani, din care toți bărbații din sat ar fi vrut să muște, de cînd ieșise la horă, ca dintr-un măr domnesc...

Stoian își arătă iar chelia în prag.

— Hei, pîrcălabe, să vede venind brișca lui Dobrică din Mărunțișu. Trecu azi-dimineață spre Găești, și văz că să întoarce. Gîndesc că te-o lua pînă la Salcia.

— Ei, asta-i, parcă-i după el ? Oprește-l. Apăi, cu bine, lele Sultano, și nu uita dă Toma. Știi, m-a rugat fi-su... Tudose.

— Cu bine, pîrcălabe... fii fără grijă. Trimiț io după el.

Cînd bărbatul înalt, dar cam ghebos, dispăru pe ușa cîrciumii, Sultana rămase ca în alte dăți îndelung nemișcată, cu privirea rătăcită. Simțise iar, din spusele omului, că satul se bucură cu răutate de necazurile ei. Era, după asemenea vorbe îngrețoșată și obosită de moarte. Îi rămăsese privirea în gol, spre soarele care scăpăta în zare peste umbre roșietice de nori. Dar azi nu mai cădea ca acum douăzeci și cinci de ani peste stejarii umbroși ai Codrului Vlăsiei. Portița din dos mai era, dar pădurea în care se pierduse ea cu Miai în noaptea cînd au fugit de la nuntă nu mai era.

După întîmplarea care a speriat lumea acum vreo șapte ani, de-au fost schingiuiți și uciși Restea și nevastă-sa Lica în văzul argaților ținuți cu pistoalele de o ceată venită prin desișul pădurii, se hotărîse tăierea ei pînă subt deal, pentru bordeie. Cu anii, s-a tăiat apoi și ceea ce mai rămăsese pînă în gîrlă, cum se întîmplase și în satele vecine, așa încît acum, ca să mai dai de rămășițele vestitului Codru al Vlăsiei, trebuia să mergi cale de o poștă. În rînd cu nucii, pe dealul care mărginea lunca, se iviseră acum tot mai multe bordeie. Peste ele și peste duzii lor scăpăta acum soarele. Vadu Rău se tot apropia de Zăvoiu Dihorului, așa că gîrla, care aci putea fi trecută pe o podișcă, fiindcă nu avea strînsă între malurile-i înalte cum să se reverse, curgea, după ce ocolea dîmbul, cam prin mijlocul unui singur sat.

*

Toma se odihnise două ceasuri bune, lungit afară lîngă bordei, după ce aflase de la Sultana că e chemat negreșit de fiu-său, și acum, cînd abia cîntaseră cocoșii, zorea cu traista în băț, cu nădejdea că, de va avea noroc să întîlnească vreun creștin mai acătării, o să-l ia în vreo căruță și va ajunge, înainte ca soarele să se înalțe mai sus de-o suliță, pe răcoare încă la București.

Nu întîlni însă nimic, decît după ce trecu de Slobozia, și atuncea doar niște care cu boi, care duceau paie de orz, așa că după ce ațipi din nou într-unul din ele, o luă iar la drum, întinzînd cu dîrzenie pasul, de n-ai fi bănuit că mai are numai vreo doi ani pînă să împlinească cincizeci. Ajunse cam înainte de prînz și află acasă în Dealu Filaretului pe Damian, care abia ațipise și el, căci împreună cu Mitru, după ce, intrînd cam cu grijă în oraș, se duseseră tăind Bucureștii în două, de la un capăt la altul, pînă în Dobroteasa, la profesorul Axente Sever, ca să-i arate ce s-a isprăvit la Izlaz, iar de acolo o întinseseră grăbiți acasă. Dar ce-l miră mai mult și i se păru cam nepotrivit e că înțelese că Ilinca, fata cea bălaie, pe care o vedea cam des pe acolo și care îi turna acum să se spele de praf pe față, dormise, după cît se părea, acolo pe prispă, lîngă Damian.

Flăcăul sufla greu, rupt de oboseală, prăbușit după două zile și două nopți de drum și nu-l mai supăra nici măcar soarele, care trimitea pe toată prispa raze vii, piezișe. Fata era cam stînjenită de privirea iscoditoare a pandurului și simți pînă la urmă nevoia să-l lămurească.

— Știi... am dormit... și io aci... două zile n-avea cine să păzească... știi... casa... grădina... că s-au copt cireșile...

— Așa ? se scărpină surîzînd pe subt mustață Toma. Va să zică ai păzit cireșile ? Ei, atuncea dacă le-ai păzit, nu e rău... da' vezi să le mai păzești încă, pînă le-o fi vremea... să nu le culegeți mai-nainte.

— Da' nu vrei să mai hodinești o țîră ? întrebă fata, care nu pricepu nimic din gluma cu cireșile și încercase să-i spună neica Toma, dar nu prea mergea, că era prea copil.

— Nu, mulțumesc dumitale... da' văz că nu prea știi cum să-mi spui... Apăi, fetițo... zi-mi taică... Ca să fie totul cum se cuvine. Și așa... cum îți spusei, mă mai odihnii pă drum dîn cînd în cînd. Acum mă duc la vecinu Licsandru, că văz că umblă prin bătătură, n-a plecat nici el la fabrică. Așa, zi-mi taică...

Acum fata pricepu și chiar că se roși toată ca o cireașă pînă în albul sfios al ochilor de cicoare. Sta așa, în loc, toată încurcată, încîlcită cum îi era ciuful de caier alb.

Telegescu, numaidecît după plecarea lui Bălcescu, îl luase deoparte pe Deivos şi, tăind luminişul din vîlcea, se aşezaseră pe maldărul de fîn proaspăt şi îl pusese să-i povestească mai cu de-amănuntul cele întîmplate la Bucureşti. Lungii ani de temniţă îl făcuseră bănuitor, mai ales că necunoscînd, nici după atîţia ani, dosarul procesului din 1841, nu ştia care fuseseră adevăraţii trădători şi îi bănuia pe cei din grupul Vaillant, greşeală pe care o făceau mulţi alţii. În orice caz, puţini aflaseră că trădarea venise din grupul adus în conspiraţie cu Pavel Macedonschi, fără ştirea acestuia bineînţeles, care făcuse şi el ani grei de temniţă. Îi arătă pe larg şi laşitatea lui Cristophi, din pricina căruia revoluţia nu putuse izbuti în Prahova.

— Acum, că m-am lipsit de boieri şi am mers de-a dreptul la ciocănaşii mei, frate Deivos, poci să spui că într-o săptămînă sîntem la Bucureşti şi dăm peste cap pe Bibescu, oricîţi călăreţi şi infanterişti o avea Banov aici... Voi merge din om în om, din casă în casă, noaptea, şi tot vom sfîrşi prin a avea într-o seară două mii de oameni... Vom porni cu ei spre Bucureşti, unde vom ajunge douăzeci de mii. Nu avea de unde să ştie despre cele întîmplate la Izlaz şi socotea că firul se va rupe aici pe Valea Prahovei.

După ce sporovăiră o jumătate de oră, Telegescu încălecă spunînd că se duce la Comarnic, unde se află un popă în care are mare încredere şi-i ură drum bun la Bucureşti.

— Nu vă lăsaţi nici voi acolo, fraţilor! strigă dînd pinteni calului.

Deivos ar fi vrut să plece şi el numaidecît spre capitală, căci trecuse de prînzul mic şi numai întinzînd bine calul şi cu mult noroc ar fi putut să fie pe la patru-cinci după amiază din nou în Bucureşti, aşa cum vorbise cu Axente Sever, dar nu mai putea de oboseală. Îl biruia somnul, simţea o durere în tot trupul, de parcă ar fi cărat saci cu pietroaie. Rugă pe Dumitraşcu, aşa află că-l cheamă pe flăcăul de la conacul Filipeştilor, să stea lîngă el şi să-l lase să aţipească ăl mult un ceas, că e năuc de somn, de nu mai vede înaintea ochilor.

Dormi un ceas şi mai bine, că flăcăul nu se îndura să-l scoale, văzîndu-l prăbuşit şi sforăind de parcă răsufla din toate măruntaiele; părea că nu-i mai ajungea pieptul şi se înăbuşe. Cînd îl trezi, era cu ochii lipiţi şi nu pricepea ce vrea flăcăul de la el. Îi spuse că trebuie să plece la Bucureşti şi el sări ca ars, o luă la goană spre pîrîiaş, unde îşi vîrî capul de cîteva ori în unda lui rece, scuturîndu-l de fiecare dată ca un căţel care se scutură după ce a trecut prin apă. Încălecă apoi şi goni nebuneşte. Soarele se înălţa tot mai aprins în slavă, iar albastrul nepătat al cerului nu făgăduia decît arşiţă. Pe la Potigrafu înţelese că nu poate merge mai departe, calul era istovit şi numai spumă. Îşi aduse aminte că e la Baloteşti un candidat de învăţător, văr cu sublocotenentul Dănescu, de la el de la pompieri, pe care îl văzuse de vreo două ori pe la Bucureşti, pe la cazarmă. După ce mai merse o bucată, întoarse puţin din drum şi-l găsi. Omul primi numaidecît să-i împrumute o iapă murgă pentru calea de o poştă pe care Deivos o mai avea de străbătut spre Bucureşti. Se înţeleseseră că a doua, ori a treia zi, cînd calul luat de la conacul din Filipeştii-de-Tîrg se va pune iarăşi pe picioare, să vie cu el la marele vornic la Bucureşti, de unde în schimb îşi va lua iapa. Cînd se despărţi de flăcăul negricios, încins cu bete peste cămaşa albă, lungă pînă la genunchi, îi spuse în taină:

— Sfatul meu e să te găsești mîine după prînz în București, că are să fie bine... Mai mult, măi vere, nu poci să-ți spui.

Ajunse în București abia către ceasurile patru. Pe Axente Sever nu-l găsi acasă la el în Dobroteasă, unde se dusese, ocolind pe la Vergu, dar un tabac lăsat acolo de pază îl îndrumă la cîrciuma de lîngă morile doctorului Gussy, unde-l află așteptînd împreună cu profesorul Dorcea, cu căpitanul Zăgănescu, cu profesorul Scarlat Turnavitu. Acolo află că Agia arestează pe capete. Nu e chip să mai treacă cineva pe podurile cele mari, ori prin Tîrgul din Lăuntru. Voinescu II este printre cei arestați în urma arătării făcute fără îndoială, acum știau toți, de Halepliu. Îi află hotărîți să meargă chiar după-amiază cîteșipatru la Tudor Fărșerotu în Obor, să vadă dacă se pot bizui pe el ori nu.

În timpul acesta, Deivos avea să tragă un pui de somn chiar aci, pe patul ăsta de lemn, că nu se știe apoi cînd va mai apuca să doarmă în zilele care vin.

— Locotenente, trebuie să dormi, că acum a venit rîndul nostru. Ăi de la Izlaz au proclamat revoluția.

Cînd Deivos auzi vestea cea mare, sări de pe pat uluit și încremenit, abia putînd îngăima :

— A izbutit revoluția la Izlaz ? Rămase apoi cu privirea îndepărtată, cu ochii umezi și murmură ca pentru el însuși : Plești oianu...

Dar nu vru să se mai culce. Era prea înfrigurat. Smulse scoarța de pe pat și o aruncă în mijlocul odăii. Ceru să meargă și el cu ei, că nu se mai lipește somnul de el. Dar ceilalți nici nu vrură să audă, așa că stătu totuși lungit pe patul, pe care așternuse din nou, pocăit, scoarța, cam vreo două ceasuri, pînă veni o brișcă să-i ia înspre seară. Își pregătiră cu grijă și pistoalele.

*

Veniseră toți cinci, pentru că socoteau într-adevăr de cea mai mare însemnătate ca Tudor Fărșerotu să fie înduplecat să se miște, și împreună cu el să se miște tot Oborul. Erau poate orele șapte, soarele nu asfințise încă. Fură puțin încurcați cînd, după ce trecură de-a latul Cîmpul Moșilor, se găsiră în fața celor două căldărării alipite. Chiar Axente Sever, care mai fusese pe aci, greși, intrînd în prăvălia cea mai arătoasă cu șatrele ei lungi în fața intrării, pe stînga și pe dreapta, pe care erau așezate ceaune, căldări, ibrice și tingiri noi-nouțe, ca de aur roșu, bătut cu ciocanul ; urmele izbiturilor de ciocan erau amestecate, așa că unele erau mate, iar altele aveau luciri sticloase, după cum le priveai. Șatrele aveau niște spătare înalte, de păreau mai curînd canapele mari de lemn, puse în dreapta și în stînga. Pe spătare atîrnau tot atît de roșcate, tot atît de ciocănite tăvi și tipsii, tigăi și chiar cratițe de tot felul. În stînga, înainte de ușă, era o cristelniță înflorată, adîncă, să încapă în ea copii cît de mari. Chiar înainte de a trece pragul, Axente Sever se răsuci pe călcîie, căci își dădu seama că intrase în prăvălia feciorului, nu a tatălui, de care aveau nevoie. Gligore țîșni din fundul prăvăliei, crezînd că i-au venit mușterii de soi, dar cînd fu în prag, recunoscu pe Axente Sever, își dădu seama ce caută și, rîzînd cu tot spicul mustății, le făcu semn că e alături.

Cealaltă prăvălie, lipită de întîia, și umbrite amîndouă de doi salcîmi care-și încurcau ramurile, avea și ea în față două șatre, la fel cu celelalte, dar erau mult mai sărace, de lemn vechi, plesnit, parcă afumat. Cîteva căldări acolo, pe scîndurile crăpate și înnegrite de ploi, vreo două tipsii și atîta tot. În fața prăvăliei, care era

și ea cu pămînt bătătorit pe jos, la intrare, nu era o cristelniță, lucru subțire, ci un ceaun mare ciobănesc, de fiert laptele după muls. Îi erau mușterii credincioși lui Theodot al lor toți ciobanii, pe trei poște în jurul Bucureștilor și chiar cei de pe Bărăgan. Nu-i înșelase niciodată punînd foi de fier la fund și inele, la fel, în gura ceaunului, ca să tragă mai mult la cîntar și să fie astfel mai scumpe. Gligore, pe de altă parte, începuse să se arate negustor mai subțire decît bătrînul, începuse să lucreze și obiecte bisericești care cer migală, mai multă răbdare, mai multă luare-aminte și un ochi mai viu, așa că mușteriii lor erau deosebiți unii de alții. De altfel Fărșerotu, autoritar, aspru la vorbă și morocănos, mai ales de cînd îmbătrînise, nu se mai putea împăca prea multă vreme cu ucenicii lui, pe care îi certa toată ziua, și după ce îi făcea calfe, îi ajuta să-și deschidă prăvăliile lor și astfel se descotorosea de ei. Își făcea deci treaba numai cu călfuțe, ucenici, și-i era destul pentru nevoile prăvăliei lui, iar cînd era o comandă mai grea, o trimitea încruntat la „igliţarul" de alături. Tocmai pentru că se știa că-i învăța de timpuriu pe ucenici meșteșugul, se îmbulzeau să fie primiți de el, deși cînd se mînia, nu pregeta să-i plesnească cu bățul. De suduit nu suduia, că era bisericos și credea că e păcat, dar de croit cu bățul, croia al naibii. Acum îl găsiră în șopronul din dosul prăvăliei, stînd pe un scaun, proptit în ciomagul de corn noduros, arătînd cu degetul unde mai trebuia bocănit cu ciocanul. Vedea bine și fără ochelari, dar numai de aproape de tot, așa că stătea parcă lipit de o nicovală rotundă ca o căpățînă de fier, pe care căldarea aflată în lucru sta și ea ca o căciulă roșcată, neîncheiată într-o parte. Cînd văzu că ucenicul, voinic ca un flăcău, care era aproape să iasă calfă, se opri

mirat, Tudor își ridică sprîncenele cărunte și stufoase să vadă cine a intrat. Dintr-o dată fața zbîrcită îi înflori de plăcere.

— Tu ești, măi catîrule...? Ei... Te-a lovit dorul dă mine?

— Eu, baciule, da' n-am venit că mi-i dor de mustățile dumitale... am venit că avem treabă al dracului cu dumneata...

— Nu mai spune...

— No că zău, avem de vorbit... și musai să vorbim acum, spuse Axente, dinadins cu accent ardelenesc.

— No că hai în casă atunci, să ne dea Reveca și cîte o dulceață...

— Dulceață, baciule? Acum la bătrînețe te-oi fi dedat la dulceață?... Ce? La stînă tot cu dulceață de trandafiri trăiai? Ori cu zer și buze de muiere cînd se găseau... Auzi, dulceață... Vin ai? Că uite, grecului ăsta, Deivos îl cheamă, îi place vinul scos proaspăt de la beci. Nici dumnealui, Turnavitu, ăstălalt, nu mă face de rușine cînd e vorba să guste vinul... Dacă ai ceva mezelic cum zic ei pe-aci, apăi nu e rău de loc...

În „odaia cea curată", cealaltă, nu erau scaune. Se așezară deci ca de obicei pe cele două paturi care erau de o parte și de alta ale ei, frumos așternute cu macaturi de cit. Pe masa dreptunghiulară dintre ele, pusă la perete și așternută cu pînză albă, pînă jos la dușumea, erau cupele de tot felul din care nu se bea și o tavă de lemn lăcuit, roșie, pe care erau în permanență două chisele de cleștar cu muchii înflorate și cu capace ca niște moțuri: dulceață de vișine și dulceață de trandafiri. Deasupra patului opus celor două ferestre mici, era un „covor turcesc" cu o scenă de călătorie la Mecca: pelerini care trăgeau prin pustiu cămile după ei. Reveca,

întîneritâ parcă de cîte ori avea musafiri din Ardeal, mai ales că al cincilea dintre ei, o namilă blîndă și bălaie, Constantin Dorcea, îi era și un fel de nepot, alergă grăbită să le aducă o ulcea de vin și niște pastramă și cîrnați uscați, cu cîteva ouă răscoapte.

— Pînă vin vreo doi pui fripți... mă ficiori, îi lămuri ea.

Axente Sever o răsuci ca pe o fată mare, cu barba lui înflorită de voie bună :

— Of, că tinerică mai ești, lele Revecă, dar lasă că nu-i vremea puilor azi, e vremea țării... Se întoarse cu cana în mînă să ciocnească : Noroc... Am venit, baciule, să te luăm... că e vremea.

— Unde să mă luați, măi ficiori fără minte... ?

— Să mergi, că te cheamă țara...

— Hei, s-o dus vremea mea... Sapa și lopata... Ce mai vrea țara dă la mine tocmai acuma cînd, și să vreau, nu-i mai poci da nimic ?

— Ba... e vremea... iată ți-o spui din nou... Dumneata nu simți și nu vezi nimic în jurul dumitale ? Fierbe țara, baciule !... Axente vorbea el singur, fiindcă-l știa pe bătrîn, iar celorlalți le era teamă să nu spună ceva care să-l supere, așa că doar clătinau din cap, din cînd în cînd. Știau că dascălul ardelean e iubit de bătrînul căldărar, care-i îngăduia multe glume... Nu vezi, baciule, că a venit vremea vremilor ?

— Ba ceva oi vedea io... Că a venit vremea lui Ulumeanu și a huidumelor lui, vremea acsizarilor...

— Lasă-l, baciule, pe Ulumeanu, că-i și pus la gros acum... Lasă-i și pe acsizarii ăia. Ei nu sînt țara... Ascultă-mă pe mine, că de aceea venii cu soții aceștia ai mei... E vremea dumitale și a tuturor oamenilor de treabă... musai să mergi și dumneata.

Bătrînul i-o tăie însă scurt :

— Io cu borfașii, cu cuțitarii, n-oi merge, și pace.

A ținut-o îndelungă vreme una și bună că el nu merge, că nu vede nici o schimbare, dacă în locul boierilor vor veni alde Dobrovici și Hagi Curti. Axente părea obosit de încăpățînarea acestui bătrîn. Atunci izbucni Scarlat Turnavitu, așa ca trezit de pe altă lume, căci de un sfert de ceas parcă trăia în sfere nepămîntești. Încă de cînd i se spusese că va merge la Tudor Fărșerotu simți că inima începuse s-o ia razna și-și pipăia neliniștit mîinile fierbinți. Nu află decît mai tîrziu că nu-l vor întîlni pe popa Dumitru, care-și trimisese pe ai lui de lunea trecută la via unui popă prieten, ca să-i mai ție la aer, la verdeață ; acolo se dusese și el, cu o brișcă, aseară. Se temea la gîndul că o va vedea pe Tincuța, ivindu-se ca o nălucă, la un pas de el. Își dădea seama că nu ar mai fi știut ce spune și poate nici nu ar fi în stare să scoată o vorbă măcar. Aștepta să se întîmple vreo minune ; se gîndea și la chipul ei uimit cînd l-ar vedea pe el acolo în odaia lor, căci știa că în aceste două odăi locuia popa Dumitru cu ai lui.

Se vede că dragostea de patrie nu era la el mai prejos decît dragostea pentru Tincuța, cu oarecari deosebiri totuși. În fața fetei era aproape mut, pe cînd acum murea de plăcere cînd își auzea vocea, cam pițigăiată puțin, rostind umflat vorbe și mai umflate.

— Domnule Fărșerotu, au cum e cu putință să nu auzi glasul patriei care clamează și strigă ajutor de la fiii ei ? Au ce fel de om ești, de nu tresaltă inima dumitale de romîn ?

Ceea ce era mai extraordinar e că profesorul acesta, scund și uscățiv, cu jacheța rotundă, abia ajungîndu-i la pantalonii albi cu pătrățele negre, cu o legătură roșie

la gît, avea ochii plini de lacrimi cînd sfîrşi. Cei veniţi cu el erau încurcaţi, căci simţeau golul umflat al frazelor, stridenţa supărătoare a ţipetelor, dar lacrimile din ochii rotunzi şi căprui erau lacrimi adevărate, rare în aceşti Bucureşti, cînd era vorba de patrie, deşi iscate de vorbele răsunătoare.

Încurcat, bătrînul căldărar încerca să se dea totuşi deoparte, cam nesigur de el însuşi, e adevărat:

— Şi-apoi, drept să vă spui... nu prea văz dă ce e nevoie dă oasele mele uscate... ca să să facă rivoluţie... Mult nu mai am dă trăit. Azi, mîine, poate şi la noapte, sughit o dată, dă două ori şi rămîi cu capul pă pernă...

— E nevoie de dumneata, fiindcă e nevoie ca mîine să se ridice toată suflarea omenească şi să meargă la palatul Bibescului ca să ceară constituţia. Cînd oborenii dumitale te vor vedea în fruntea lor, vor veni cu duiumul, fără să mai întrebe măcar unde merg... Aşa numai se vor schimba lucrurile.

— Io nu văz dă ce e nevoie dă costituţia aia, cum îi ziceţi... N-o să să îndrepte nimic... Cu costituţie ori fără costituţie o să fie tot cum a fost. Tot cu borfaşii şi cuţitarii pă cap rămînem noi ăştia dîn Obor.

Atunci Axente Sever, scos parcă din sărite, se ridică în picioare de pe marginea patului şi, venind lîngă bătrîn, îl apucă de marginea pieptarului negru, din dreptul umerilor, zguduindu-l.

— Ascultă, baciule, de cînd te ştiu, o ţii una şi bună cu acsizarii şi cu cuţitarii ăia ai dumitale... Asta nu-mi prea place.

— Păi ce vrei, că noi cu ei ne mîncăm viaţa, ei sînt leprele stăpînirii aici în Obor. Şi tot ei o să rămînă tari, mormăi moşneagul morocănos, cu obrajii uscaţi de încăpăţînare.

— Dar ce, numai ei sînt cu revoluţia? Cum, baciule, eu sînt acsizar? Dorcea ăsta e acsizar, ori dascăl de istorie? Turnavitu nu e, după cîte ştiu, nici el acsizar, e profesor. Dumnealor, căpitanul ăsta Zăgănescu, şi locotenentul ăsta Deivos, sînt oare acsizari?

— Ba... n-or fi...

— Atunci ce tot dai cu acsizarii? Uite, eu vreau să ştiu ceva... Au bucureştenii ăştia o vorbă care îmi place... Cînd unul nu e om întreg şi nu are bărbăţia în el să aleagă, ei spun că „o scaldă". Eu, drept să-ţi spun, baciule, mie mi se pare că dumneata, care-ai fost şi eşti Fărşerot de la Pind şi mocan din Ardeal de la noi, de cînd eşti prin locurile astea o cam scalzi... Uite, noi ne-am săturat de atîta vorbă. Eu vreau să ştiu limpede: dumneata eşti cumva pentru orînduiala de astăzi? Da sau ba?

Moşneagul sări de pe muchia patului, de-a dreptul în picioare, de parcă l-ar fi împuns o undrea între umeri. Ochii mici îi scăpărau subt sprîncenele mari ca nişte mustăcioare cărunte.

— Io, cu orînduiala dă azi? Măi ficior dă oameni cumsecade, cum poţi să spui tu asemenea ticăloşie? Cum, mă? Da' pă mine şi pă toată negustorimea asta dîn Obor nu ne seacă la ficaţi orînduiala dă azi? Dac-ai şti cum ne jegmănesc oamenii Agiei, cum ne ameninţă cu bătaia, aşa pentru te miri ce, numai ca să dăm ruşfet pînă nu mai avem dă unde!... Acum două săptămîni, un brutar, om dă ispravă, cinstit ca o uşă dă biserică, ţine p-o nepoată a mea, a fost ţinut gol pînă la brîu, în uliţă, uns cu miere şi legat cu mîinile la spate. Minţeau că au găsit pîinea lipsă la cîntar, dar nu era aşa, că ştie toată lumea că Trică, aşa îl cheamă, e cinstit şi nu s-a plîns niciodată nimeni că pîinea făcută

dă el e lipsă ori e necoaptă, ca să tragă mai greu. Da' vezi că el, deşi e un pumn de om, e mîndru şi n-a vrut să plătească ruşfet la oamenii Agiei, care umblă după ghelireuri. S-a dus bietu dă el să să plîngă la Agie, la Vornicie... Tot pă el l-au bătut, că în ţara asta nu e dreptate pentru bietul negustor, că nici la Divan nu mai merge azi negustorimea. Ţi-e silă dă lăcomia şi nerușinarea judecătorilor stăpînirii... Vin oamenii mai bine, cu daraverile lor, aci la mine, să le fac dreptate după „judecata Oborului", fără avocaţi şi fără ruşfet... Auzi, noi cu stăpînirea ? Da' ştii dumneata cît plătesc io foaia dă aramă dîn care fac căldările oamenilor ? O plătesc dă trei ori preţul ei, fiindcă la vamă oamenii stăpînirii pun încă două preţuri peste cel adevărat. Şi tot aşa e la cuţite şi foarfece, la postav, la sticlă, la tot ce are nevoie negustoru ca să-şi facă meşteşugu lui. Tot ce e adus dă peste graniţă e umflat, dă trebuie să luăm şi noi şi pielea dă pă om cînd îi vindem ceva... Şi prinse iar să dea în clocot : Auzi, îmi place orînduiala boierilor ? asta-i bună... Da' ce avem noi, măi, dă la stăpînire ? Uite, mor oamenii ca muştele dă holeră şi nu găsim ajutorare la nimeni... Şi mai sînt şi alte boleşniţe, nu e numai holera... Uite, toamna şi primăvara înotăm în noroi pînă la genunchi aci, că nu te poţi mişca fără cizme groase, iar trăsurile boierilor bocăne pă caldarîmul făcut cu banii noştri. Auzi ! Ne place orînduiala boierilor ? Uite, n-avem biserică aici în Oborul nostru, că trebuie să mergem la Sfîntu Ion Moşi, în partea cealaltă. Vai dă noi pînă să ne botezăm copiii, iar pînă să capete un bolnav sfînta împărtăşanie, îşi dă duhul, că n-ai dă unde să-l iei pă popă. N-avem şcoli, dă ne rămîn copiii proşti, că la învăţătură nu sînt primiţi decît la margine, cu picătura.

— Nu sînt şcoli nici în mijlocul oraşului. Ce-i aia o şcoală, două, pentru o sută cincizeci dă mii dă suflete ? spuse cu amărăciune Constantin Dorcea, flăcăul înalt şi cam obez, sfios tocmai din pricina asta.

— Şi la ce i-ar ajuta în viaţă pe copiii de negustori mici să înveţe carte în ţara asta ? întrebă mînios Scarlat Turnavitu, de-i flutura basmaua roşie de la gît peste jacheta neagră. La ce i-ar ajuta ? Toate slujbele mari sînt păstrate numai pentru feciorii de boieri, chiar dacă nu învaţă carte şi chiar dacă sînt tîmpiţi din naştere, numai pentru că au ieşit din nişte foale înscrise în arhondologie... Uite, baciule, iartă-mă că-ţi spui şi eu aşa, dar şi pe la noi, pe Teleorman, coboară baci de-ai dumneavoastră... Uite, zic... dumnealui locotenentul Zăgănescu şi parucicul Deivos ăsta, pe care-i vezi aci, şi mai e unul Dincă Bălăşoiu şi altul Dănescu, pentru că sînt feciori de mici negustori, pe unii i-a făcut ofiţeri Kisseleff. Odobescu i-a trecut la pompieri, ca să nu mai ciştige şi ei cinuri în armată. Auzi, la pompieri, să lupte cu tulumba cu apă, nu cu tunul şi puşca, ăştia care sînt ăi mai straşnici ofiţeri din armată. Apoi te-ntreb şi eu, ca onoratul meu coleg Axente Sever : au dumitale îţi place cumva orînduiala asta ?

Tudor Fărşerotu se ridică în capul oaselor şi zise limpede :

— Nu-mi place, oameni buni.

— Atunci vii cu noi ? îl întrebă cu ochii rotunzi, jucăuşi în fundul orbitelor, Axente Sever.

— Viu cu dumneavoastră, mormăi moşneagul încruntat.

— Cu toţi ai dumitale, cu toţi finii, cu tot Oborul... ? îşi mai agită, mic şi vioi, de data asta şi entuziasmat, Scarlat Turnavitu legătura roşie de la gît.

— Cu ai mei, negreșit... Vin și cu finii, poate, cu popa ăla că face tot după capul lui și acum e cu nevasta și copiii la vie, dar cu tot Oboru nu știu. Io atîta poci să vă spui, că dacă vine un om al dumneavoastră la mine, într-o jumătate dă ceas îi adun p-ai mei și în frunțea lor, ca un berbec bătrîn, sprijinindu-mă în toiagul ăsta, dă-i zic ăștia dă p-aci bîtă, oi porni-o încet, încet.

Scarlat Turnavitu, înflăcărat că au izbutit să-l înduplece pe moșneag să meargă, izbucni, ridicînd pumnul cu elan :

— Ai să duci și un steag tricolor. Așa, în frunte cu un steag tricolor.

— Și c-un steag tricolor... ? Ce-i aia steag tricolor ? La ce folosește să meargă lumea cu el împotriva boierilor ?

— Fiindcă-i steagul nației, baciule, îi spuse apăsat Axente Sever.

— Steagul tricolor este semnul libertății, este steagul poporului, rosti încălzit și Deivos.

Atunci, locotenentul Zăgănescu, care, în uniforma lui plină cu tot felul de curele și franjuri, nu scosese o vorbă, stînd tot timpul în picioare și fumînd din pipa de spumă de mare, își mișcă nu fără puțină trudă buzele groase subt mustățile ca vrabia și grăi apăsat. Ceilalți, neobicinuiți să-l audă vorbind, încremeniră auzindu-l grăind parcă întîia dată :

— Domnule Fărșerotu, nu vă supărați dacă vă pui și eu o întrebare... Uite, nu vi se pare dumneavoastră că neamul romînesc a rămas încovoiat din șale de cînd tot îndură jugul turcilor, de cînd se tot ploconește, cu spaimă, la tot felul de ciohodari și de bei ? Ei, află că s-ar putea ca într-o bună zi acest steag tricolor să fie împlîntat pe vreo tabie turcească...

Aci se întîmplă un lucru destul de neașteptat. Moșneagul începu să se încovoaie și să tremure. Din ochi îi curgeau șiroaie de lacrimi.

— Iertați-mă, oameni buni, sînt un bătrîn, beteag și nevolnic. Io am împlîntat acum vreo cincizeci-șaizeci dă ani un steag pă o tabie turcească. Era la Ismail... Erau alte vremuri... Ei, s-a isprăvit. Io cu mîna asta nu mai pot împlînta nici măcar un băț care să sprijine fasolea dă lîngă peretele casei, necum să pun un steag p-o tabie. Dar am cu turcii socotelile mele d-acasă, dă la Pind, dă la Hîrșova și altele. Credeam că o să mor fără să le mai plătesc niciodată. Uite, merg cu voi, unde vreți și cînd vreți. Merg ca niște moaște pă care văd io că doriți să le purtați cu voi ; dar, măi ficiori dă oameni cumsecade, vă cer și io un lucru. Dacă vreodată steagul ăsta tricolor va fi înfipt p-o tabie turcească și va fi bătut dă vînt acolo deasupra, să-mi aduceți oasele astea uscate să le îngropați dedesubt. Lacrimile îi curgeau șiroaie, buzele-i tremurau... Acum duceți-vă, că e prea mult pentru mine... M-a biruit neputința.

Axente Sever vru întîi să-l îmbrățișeze, dar simți că acum ar fi cu totul nepotrivit. Nici ceilalți nu scoaseră măcar o vorbă, privindu-se cam ocolit. De altfel, rezemat de perna de la perete, bătrînul ațipise. Ceilalți, tăcuți și înfiorați, ieșiră pe rînd. Turnavitu, întors dintr-o dată la dragostea lui, adună în privire, cu grijă, toată odaia asta în care se mișcă de dimineață pînă seara Tincuța, jurîndu-se că nu va uita nimic din ea toată viața.

În curte, Reveca le apăru cu chipul ei încă frumos, prins în fuiorul mătăsos al părului dus întins dincolo de tîmplele de ceară vie, și îi văzu mirată că se îndreaptă spre poartă. Întrebă îngrijorată :

— Au v-a supărat baciul cumva, de plecați așa fără să stați să vă ospătăm și noi cu ce-om putea ?

Axente Sever îi zîmbi şi îi puse mîna pe umăr.

— Să ne supere...? Du-te să vezi că doarme ca un înger. Iar de ospătat, ai să ne ospătezi după ce vom isprăvi ce-avem de isprăvit...

*

Tocmai ieşeau din prăvălie, soarele căzuse de mult dincolo de plopii din uliţa Chiristigiilor, cînd se auzi un ropot de copite care zguduia pămîntul şi, pe maidanul larg, dintre Cîmpul Moşilor şi Obor, trecură în galop nebun patru călăreţi, ridicînd nori de praf în înserarea uşoară şi lină. Din pricina şatrelor, musafirii lui Fărşerotu nu puteau vedea încotro au luat-o, dar negustorii ieşiseră toţi în faţa prăvăliilor şi se uitau spre viile Iancului, încotro se ridicau, sporind, norii de praf. Cînd să se urce în căruţă văzură un pîlc de dorobanţi călări, în galop şi ei, gonind după fugari.

Deivos întrebă mirat, şi un dorobanţ îi spuse înspăimîntat, aşa în goană, aplecîndu-se din şa:

— L-au împuşcat pă vodă... Ăştia l-au împuşcat pă vodă...

De altfel, peste încă un sfert de ceas, toată lumea era în mijlocul maidanului, uimită, speriată, fremătînd.

— Asta e rău pentru noi, frate, murmură Axente Sever. Cei care au făcut-o nu ne sînt prieteni... Era mai bine să-l arestuim pe Bibescu, nu să-l ucidem.

Zăgănescu şi Deivos, care erau în uniformă, căci locotenentul dezbrăcase straiele de lipcan, hotărîră să meargă să vadă ce s-a întîmplat şi să vie la cîrciuma dinspre Vitan să le spună şi celorlalţi care vor aştepta acolo.

*

Pe la unsprezece seara veni în cîrciumioara din jos de Bariera Vitanului, unde aşteptau dascălii, numai Deivos, care le povesti celor care aşteptau nerăbdători, dornici să afle, neapărat, căci de cîteva ceasuri vuia Bucureştii şi umblau fel de fel de zvonuri, nimeni neştiind ce s-a întîmplat anume. În sfîrşit aflară adevărul. Deivos ştia totul de la căpitanul Mavrocordat din arma cavaleriei, prieten cu revoluţionarii.

Către ceasurile opt şi jumătate, cînd soarele sta gata să asfinţească, iar aşa-zisa lume bună a capitalei ieşea în caleşti şi carete să se plimbe pe şoseaua Kisseleff spre dumbrava de la Băneasa, Vodă Bibescu, mîndru că înăbuşise azi-noapte răscoala, ieşise şi el într-un landou, alături de frumoasa lui Maricica-Doamna, şi întovărăşiţi de Alecu Villara, ca să culeagă privirile pline de admiraţie ale aristocraţiei. Se opriseră în marginea dumbrăvii, în faţa unui lung şir de trăsuri de tot soiul, care opriseră şi ele, aliniate, aşa cum era obiceiul pentru plimbăreţi. Atunci, din spatele cabrioletei cu armăsari albi a Frusinicăi Băl-Ceaurescu, ieşiră trei călăreţi, care se îndreptară spre landoul lui Bibescu, şi unul dintre ei trase două focuri de pistol. Cel dintîi nu l-a nimerit, iar cel de-al doilea i-a sfărîmat epoletele mare de metal aurit, fără să-l rănească. A fost o învălmăşeală de nedescris, încît călăreţii au putut dispărea. Frusinica Băl-Ceaurescu a fost pe loc arestată. A dat numele a doi din ei, dar pe al treilea spunea că nu-l cunoaşte şi nici nu i-a înţeles numele bine cînd i-a fost prezentat. Pretindea că nu ştia nimic despre gîndurile celor trei şi că era foarte obicinuită să vadă, în fiece zi, cinci-şase călăreţi oprindu-se acolo în dumbravă în

jurul ei, cum se întîmpla de altfel şi cu alte caleşti şi carete, în care se află femei tinere, cărora li se face curte. Cei doi tineri pe care-i cunoştea erau Dumitru Kretzulescu şi Alecu Paleologu.

De acolo, de la şosea, Bibescu a trimis un aghiotant călare ca să poruncească ofiţerilor din infanterie şi cavalerie să se adune în cazărmile respective. Se înfăţişă numaidecît şi el, mai întîi la cazarma cavaleriei, unde în prezenţa ştabului, în frunte cu colonelul Odobescu, arătă ofiţerilor epoletul sfărîmat, cerîndu-le să depuie un nou jurămînt de credinţă şi să răzbune mişelescul atentat. Primit la început cu urale, văzu că atunci, cînd era vorba de jurămînt şi răzbunare, cuvintele lui cădeau într-un gol îngheţat. La cazarma infanteriei fu şi mai rău. Aci primirea fu rece de la început, iar cînd Bibescu vorbi de jurămînt, maiorul Polizu ieşi în faţa frontului şi declară în numele camarazilor, nu în al tuturor, fireşte, că ei sînt gata să depuie un nou jurămînt şi să apere patria şi pe domnitor împotriva vrăjmaşului, dar că ei cred că vor putea lupta foarte greu împotriva poporului, care cere constituţia, şi că mai ales le e teamă că soldaţii nu vor vrea să tragă în fraţii lor.

Vorba despre jurămînt a rămas aşa, pe muche, neclară. Vodă a plecat, deşi însoţit de aclamaţii, destul de plouat la palatul de subt Dealu Mitropoliei. Mai rău s-a speriat, însă, văzînd că nu departe de palat, peste Dîmboviţa, un foc mare mistuia cîteva prăvălii, iar pompierii luptau din greu să-l stingă. Avea o bănuială şi vedea în asta un semn rău.

Deivos trecuse şi pe acolo să vadă ce e, şi de aceea li se părea că nu mai vine celor ce-l aşteptau nerăbdători să afle ce s-a întîmplat anume.

Răzbit în cele din urmă de cumplita oboseală a drumului, a nopţii nedormite, Deivos aţipi pe patul din odaia din dos, fără să le poată spune în amănunte cele ce mai văzuse şi auzise în seara aceea... Ai fi putut tăia lemne pe el fără să se trezească.

Ce se întîmplase ?

Încă de pe cînd era pe Podul Tîrgului din Afară, Zăgănescu şi el auziseră vuietul obştesc, legat de veacuri de soarta oraşului : „Ard iar Bucureştii..." De altfel, pe măsură ce se înserа, zarea se arăta tot mai roşie spre miazăzi şi în curînd crescu o văpaie, purpurie peste acoperişuri, dar gălbuie şi tulbure ca o apă de fluviu în văzduh, acoperind jumătate din cer. Zoreau amîndoi într-acolo, căci deşi Zăgănescu avea toată încrederea în sublocotenentul Dănescu, care era ofiţer de serviciu, s-ar fi putut să fie nevoie de prezenţa lui însuşi. Şi mai era pe deasupra şi o încurcătură : Dincă străbătea ţara de-a lungul şi de-a latul, cu un ordin special în buzunar, să încheie contracte de nutreţ pentru caii companiei ; totuşi ar fi fost mai bine ca lucrurile să nu fie scormonite de ochi cercetători, mai de aproape. De aceea Zăgănescu aproape alerga, supărat că nu întîlneşte vreo birjă pe drum. Deivos obosit, frînt, se ţinea în pas întins după el, gîndindu-se că ar putea să-i fie de folos, deşi acum el nu mai conta propriu-zis la pompieri, ci la depozitul de arme stricate şi la atelierele Dejurstfei.

Din toate părţile oraşului lumea se îndrepta curioasă şi înspăimîntată spre Tîrgul din Lăuntru.

— Unde arde, frate-mio ? întrebă şi Trică venit din urmă, şi care mai mult alerga, pe un negustor ce privea din pragul prăvăliei cum se îndreaptă lumea spre foc.

Omul cu plaivazul după ureche, cu o fotă verde peste nădragi, ridică din umeri nedumerit.

— Nu ştiu... zic unii că arde palatu lui Bibescu, alţii, adică zic, că arde spitalu Brîncovenesc... Uite, vîntul suflă spre Mitropolie.

Cînd ajunseră la biserica Sfinţilor, peste acoperişul caselor se învălmăşeau nori negri de fum din care ţîşneau din cînd în cînd limbi de flăcări şi cîte o ploaie de scîntei. Dar unde ardea nu se vedea.

Lui Zăgănescu îi era teamă ca nu cumva Bibescu, care nu putea uita focul cel mare de anul trecut, să fi alergat grăbit, înaintea lui, la faţa locului. Dar îi era teamă de prisos. Speriat de atentatul de la Şosea, neliniştit rău de primirea rece de la cele două cazărmi, el nu mai avea curajul să iasă seara, ci se mulţumea să privească de sus, de la un fel de loggie care se făcea în colţul de sus al palatului spre gîrlă. Trimisese numai un ofiţer de serviciu, pe căpitanul Mavrocordat, să vadă despre ce e vorba şi să-l ţie la curent prin ştafete.

Fusese un noroc că focul izbucnise în zi lucrătoare şi la un ceas cînd prăvăliile în cea mai mare parte nu erau închise, astfel că oamenii puteau să-şi apere avutul, nu ca anul trecut cînd focul izbucnise în ziua de Paşti. De atunci trecuseră paisprezece luni şi a fost uimitor cît de repede s-au deschis din nou aproape toate prăvăliile, pe toate ulîţele arse, firește într-o mare neorînduială, cum se putuse, în binale încăputate, în şandramale, în magherniţe, dar se refăcuseră, pe cînd cu locuinţele oamenilor mergea mult mai greu. Spaima lui Bibescu venea şi din aceea că acum focul început la Bărăţie mergea spre miazăzi, adică spre o parte a Tîrgului din Lăuntru, care nu fusese atinsă anul trecut. De palatul lui nu-i era frică, fiindcă era peste gîrlă.

Abia putură să treacă de nemaipomenita înghesuială de pe ulîţe. Acum norii de fum negru, cu scîntei stîrnite din vreo răbufnire, se învălătuceau înălţîndu-se pînă se topeau iar în văzduhul gălbui şi tulbure. Cînd se împrăştiau, se puteau vedea, pe zeci şi zeci de acoperişuri din jurul focului, iluminate de flăcările care ţîşneau din turla pătrată şi din spinarea de jeratic a bisericii, sute şi sute de oameni, aproape despuiaţi, care le stropeau şiţa şi tabla cu găleţile cu apă, trecute din mînă în mînă, tocmai din vadul Dîmboviţei. Din cînd în cînd, urcînd ascuţit şi pătrunzător peste larma nemaipomenită, trompeta pompierilor înfiora lumea, cerînd deznădăjduit apă la tulumbe...

Îl găsiră pe sublocotenentul Dănescu luînd liniştit, cu ochi sigur, cele mai potrivite măsuri. Înţelegînd că biserica Bărăţiei şi două mari prăvălii vecine nu mai pot fi scăpate, el le izolase prin dărîmături grabnice, în direcţia în care adia boarea înserării, spre piaţa Sfîntu Anton. Tulumbele lui stropeau de zor pereţii şi acoperişurile prăvăliilor vecine. Îndîrjirea cu care ofiţerii inferiori, care nu erau de neam mare, erau împiedicaţi prin orice mijloace să înainteze în grad şi erau trimişi la sarcini lăturalnice, făcuse să se adune la pompieri poate cei mai destoinici ofiţeri de grad mic din ţară. Omul era lac de apă, cu coiful greu de alamă lăsat puţin pe ceafă, urcînd mereu pe scară, umblînd pe ziduri ca să vadă mai departe. Avea un cap mic, negricios, nepotrivit cu statura lui înaltă, iar mustaţa, de obicei cu sfîrcuri mici în sus, udată de apă acum i se cam pleoştise. Coborî de sus cînd îl văzu pe Zăgănescu ca să-i dea raportul. După părerea lui focul îşi slăbise puterea şi dacă nu o mai fi mocnind pe undeva, cine ştie unde, avea să se potolească. El le spuse că a venit

căpitanul Mavrocordat trimis de vodă şi le arătă şi unde îl pot găsi. Cu tot numele lui, căpitanul era un simpatizant al căuzaşilor şi al revoluţiei. Cei doi se duseră spre el, în timp ce sublocotenentul Dănescu se urcă iar pe ziduri. Mavrocordat, care se liniştise şi el în privinţa focului, le dădu amănunte despre atentatul de la Şosea. În clipa cînd a văzut şi a auzit cele două focuri trase asupra lui, simţind şi izbitura puternică în umăr, Bibescu a crezut că e lovit de moarte şi alb ca varul s-a lăsat moale pe spatele caretei. Toate privirile din celelalte carete şi caleşti oprite s-au îndreptat asupra lui, iar din pricina asta cei trei atentatori au avut timp să dispară călare. Villara i-a scos haina să vadă dacă glonţul a intrat în umăr, dar nici măcar stofa mundirului nu fusese atinsă. Epoletul lat şi masiv, cu ceaprazeria lui groasă, abătuse glonţul. Cum şi-a revenit din clipele de spaimă, vodă a fost cuprins de o furie nebună. A dat poruncă să fie închise toate ieşirile din oraş. Aproape o sută de dorobanţi călări ai Agiei cutreieră acum Bucureştii şi vor cerceta în tot cursul nopţii casă cu casă. Vor fi bătute viile. Este hotărît să dea o pildă cumplită. Cei trei, dacă vor fi prinşi astă-seară, vor fi judecaţi mîine împreună cu Frusinica Băl-Ceaurescu şi la apusul soarelui vor fi spînzuraţi, toţi patru, de teii de la Şosea, chiar la locul atentatului. Mai este arestat la locuinţa lui şi colonelul Dăscălescu, pînă cînd se va lămuri ce legături a avut cu înfăptuitorii. Colonelul Voinescu I a primit poruncă să ia în cursul nopţii tacrirul, interogatoriul, Frusinicăi, ca să-i afle pe toţi părtaşii, mai ales pe cei care după părerea lui vodă au lucrat din umbră. „Trebuie pedepsiţi crîncen toţi complicii, oricare ar fi ei", spunea după ce a venit de la cazarmă, întristat şi mînios din pricina primirii reci

care i s-a făcut, după o asemenea ticăloasă faptă, lui, domnitorul ţării şi capul oştirii. Zicea că a făcut rău că nu l-a ascultat pe Lăcusteanu care l-a sfătuit de atîtea ori să spînzure pe craii şi descălţii care otrăvesc sufletul norodului. N-a crezut niciodată că de la vorbe ei vor trece la fapte. Dacă e însă vorba de pistol şi de asasinate laşe, atunci va întoarce şi el foaia şi va răspunde cu vîrf şi îndesat. Ceea ce li s-a părut însă tuturor celor de la palat mai curios este că atunci cînd colonelul Florescu, ginerele lui vodă, s-a dus la Nicolae Golescu, cu care era prieten, ca să pipăie mai de aproape lucrurile, fiindcă deşi vodă nu are dovezi, îi ştie totuşi pe fraţii Goleşti partizani ai unei constituţii, care, crede el, ar fi nenorocirea poporului romîn, fostul aghiotant al lui Alecu Ghica s-a arătat indignat de atentat, a spus că e o lovitură laşă de care negreşit toţi oamenii de răspundere din ţară sînt dezgustaţi. El vede aci numai uneltirile obicinuite ale foştilor pretendenţi la scaunul domnesc, poate Costache Cantacuzino, poate Băl-Ceaurescu, poate şi alţii, care, dispreţuind mişcarea constituţională, socotesc totuşi că o pot folosi măcar ca să provoace o vacanţă a tronului, din care ar putea să folosească numai ei, cei ahtiaţi după domnie. Înarmaseră astfel, pretindea Golescu, pe cîţiva tineri exaltaţi, care aveau legături mărginaşe cu mişcarea constituţională, făcînd din ei uneltele lor. „Îmi pare rău, spusese el, numai de nenorocita aia de Frusinica, biata fată, care se lăsase tîrîtă prosteşte într-o asemenea aventură (*„Je suis desolé pour cette malheureuse Frossy, qui s'est laissé entraînée dans une telle aventure"*). Cel mai nenorocit din toată lumea în împrejurarea asta, le mai spuse căpitanul Mavrocordat sfîşiat de milă, este bietul Aristia, care bate înnebunit la toate uşile. A fost de două ori şi

la palat, încercînd să afle unde a fost dusă Frusinica, ce se întîmplă cu ea. N-am putut sta de vorbă cu el, i s-a spus că nu sînt acolo. Ce aș putea să fac pentru bietul om ? De altfel nici eu nu știu nimic mai mult decît v-am spus. Se întoarse și arătă încremenit, aproape speriat :

— Uite-l, vine încoace... mi-a dat de urmă.

Cei doi abia-l recunoscuseră în bărbatul îmbătrînit, care mergea țeapăn, și totuși nesigur de pașii lui, cu ochii rătăciți și ciudat cercetători, arzînd în făptura lui, alături de flăcările pe care nu le vedea și care nu-l atingeau, de un foc lăuntric mult mai mistuitor. O paloare albă îi înflori fața cînd recunoscu pe căpitan. Se apropie de el întins fără să știe de nimic altceva.

— Căpitane, te-am găsit... Am să încep să crez din nou în Dumnezeu ca atunci cînd eram copil. Simțea că, găsindu-l pe Mavrocordat, găsise totuși un pripor în lunecarea spre moarte, care începuse de cîteva ceasuri.

Căpitanul îi strînse, topit de milă, mai întîi mîna, apoi brațul lîngă umăr. Nu mai era Aristia bărbatul arătos, care abia împlinise patruzeci și opt de ani, palicarul falnic din batalionul eroic al mavroforilor, ci doar umbra lui, o zdreanță. Fracul violet, acoperit de praf și ud de apă, era parcă plin de noroi ; gulerul cu colțuri i se desfăcuse și cravata neagră lega în față doar gîtul gol. Zăgănescu îi făcu semn lui Deivoș să vie după el, ca să-i lase singuri pe cei doi care, proiectați pe zidul alb, în lumina focului, îl căptușeau cu umbrele lor puternice.

— Căpitane, te știu om de omenie... M-ai socotit cîndva și dumneata prieten. Mă mai socoți poate și acum. Spune-mi, te implor, unde a fost dusă Frusinica ? Mai este încă în viață ? Ce se întîmplă cu ea ?

Căpitanul subțire și înalt, de obicei sigur de el, era foarte încurcat, căci tot ce avea de spus era din cale-afară de simplu și cu totul de prisos. Căuta să compenseze prin căldura vocii :

— Maestre, vă dau cuvîntul meu de onoare că nu știu unde e. Singurii care știu unde a fost dusă sînt vodă și colonelul Voinescu I, care face cercetările. Vodă are bănuiala că sînt mulți complici care au urzit din umbră și uite, asta, poci să ți-o spui, va încerca s-o facă să vorbească.

— O va supune la cazne ? întrebă Aristia îngrozit, după ce avu un fulger de bucurie aflînd că zvonul după care ar fi fost ucisă pe drum spre cazarmă nu-i adevărat... O vor schingiui, căpitane ?

Mavrocordat șovăi :

— Părerea mea sinceră este că nu va fi nevoie, căci ea, așa cum a și dat numele a doi făptași, va da și numele celor din umbră.

Cu o imaginație vie și puternică, cu sensibilitate de jupuit de viu, Aristia trăia de cîteva ceasuri, clipă cu clipă, viața Frusinicăi, coborîrea ei amețitoare pe treptele morții. El vedea aievea și simțea în el însuși ceea ce se întîmplă cu ea „la ora asta chiar", trăia încleștarea și spaimele ei, o dată dezmeticită de viziunea execuției apropiate. Încerca durerea ei fizică, o vedea plină de sînge în urma loviturilor bestiale ale paznicilor de parcă ar fi fost lovit el, măsura timpul accelerat de neînduplecata apropiere a execuției cu propriul lui timp. Cu puterea cu care trăia simțirea personajelor pe care le juca pe scenă făcea de pe acum pentru ea ultimii pași, după comunicarea sentinței, ducea, el, cu privirea rătăcită, cu genunchii moi în neștire, mîna în jurul gîtului.

Mavrocordat îl privea sfîşiat de milă. În clipa aceea se năruiră căpriorii şi grinzile prăvăliei vecine şi ţîşniră în sus flăcări şi fîşii largi de scîntei ca la o iluminaţie, care arătară iară oamenii ca nişte pitici negri, pe acoperişuri.

— Maestre, duceţi-vă acasă, ca să ştiu unde vă găsesc... Voi căuta să vă transmit, chiar dacă nu voi putea veni eu, orice ştiri voi afla în cursul nopţii... Nu mai rătăciţi aşa prin oraş... Vi s-ar putea întîmpla vreo nenorocire.

— Voi fi pe Brezoianu, lîngă doctorul Marcovici. Ştii, crez, unde stau... Voi aştepta toată noaptea... Te rog să baţi uşor în geam, din uliţă, ca să-ţi deschiz.

Şi porni cu mersul ţeapăn şi nesigur cu care venise. Nu se uita înaintea lui, era cu totul întors în sine însuşi. Durerea lui era împletită din două fire contradictorii. Pe de o parte îl mistuia gîndul că fata asta, atît de bună, atît de inimoasă şi atît de devotată celor pe care-i iubea, va avea atît de suferit tocmai fiindcă era prea simţitoare şi trăia mai adînc totul. Pe de altă parte, era ca o ceaţă cenuşie în el gîndul că ea a putut avea o viaţă ascunsă de el, că a avut lungi ore de discuţii în care îşi juca viaţa, se încredea în altă lume, nu în el. Dar numaidecît îi găsea iertare. Era biata de ea uneori cam uşuratecă, o exaltată care nu putea bănui ce urmări grozave ar putea avea astfel de fapte. Numai gîndul că o asemenea frumuseţe nepămîntească, şi gingaşă, că ochii ei viorii, de serafim, ar putea să fie peste cîteva ceasuri, peste cîteva zile pradă viermilor, îl făcea să se închircească în el însuşi ca înjunghiat. „Frosi, Frosi, dacă s-ar putea să ne trezim din asta ca dintr-un vis rău..." De atîtea ori a visat că moare şi s-a trezit, de spaima sfîrşitului, lac de apă, dar fericit că a fost un vis

rău. Dacă s-ar putea şi acum ca tot ceea ce e să fie părelnic, să nu fi fost de loc.

Dar nu era părelnic.

*

Căpitanul Mavrocordat s-a ţinut de cuvînt. Pe la trei dimineaţa, cînd abia se lăsase praful capitalei şi lumina zorilor mijea la geamuri, făcînd de prisos lampa cu petrol de pe masa încărcată de cărţi, el i-a bătut în fereastra care da pe Brezoianu. Aristia nu dormea ; înfrigurat şi istovit veghease toată noaptea. Bătăile în geam l-au surprins totuşi şi l-au speriat de parcă veneau de pe lumea cealaltă. A sărit ca ars şi l-a adus numaidecît înăuntru. Omul era obosit şi el de frămîntarea de la palat, unde stătuse pînă acum.

— Maestre, iartă-mă, nu poci să stau... Am vorbit adineauri cu Voinescu I. Abia acum s-a întors de la vodă, care-l aştepta să vie cu rezultatul cercetării... Frosi este la cazarma cavaleriei, într-o odaie de arest. A interogat-o Voinescu în mod civilizat. Ea spune că nu are nici un amestec în toată afacerea asta. S-a dat şi de urma celor trei, care s-au îndreptat spre Ploieşti. Ceea ce poci să vă spui este că nu se va face nimic în mod pripit. Întîia furie a trecut. S-a renunţat la judecata lor azi sau mîine.

Ceea ce Voinescu I nu-i spusese lui Mavrocordat este că dacă el s-a purtat în mod corect cu Frusinica, în schimb, speriat rău şi el că s-ar putea, cine ştie, să nu fie bine păzită şi că-şi riscă şi el nu numai cariera, ci poate şi libertatea, ca să fie mai sigur de ea, o dăduse în paza unui vagmistru faimos pentru sălbăticia lui, pe care-l mai şi înspăimîntase pe deasupra.

— Bagă de seamă că răspunzi cu viaţa de arestanta asta! Ia-ţi doisprezece oameni de încredere şi păzeşte-o ca ochii din cap. Vezi că este foarte primejdioasă. Nu sta de vorbă de loc cu ea (îi era frică să nu-l seducă şi pe vagmistru frumuseţea ei). Nu primi nici o poruncă de la nimeni. Încă o dată, vezi ce oameni îţi alegi.

Vagmistrul o îmbrîncise tot timpul, căci nu i se părea că merge destul de repede, o înjurase în mod scîrbos. Cînd i-a cerut apă, a urlat la ea, că e o tîrfă care a vrut să ucidă pe vodă, şi a dat-o cu capul de pereţi, umplînd-o de sînge. De cîte ori o vedea îl cuprindeau furiile că şi-ar putea nimici cariera din pricina unei astfel de ticăloase. Gîndul că ea ar putea să fugă îl îngrozea. N-o lăsa să iasă nici o clipă pe sală căci, îşi zicea, nu se ştie ce se poate întîmpla cu blestemata asta. Îi plăcea s-o bestelească şi din pricina frumuseţii ei, pe care o simţea în puterea lui. O socotea însă o pacoste care i-a căzut pe cap.

*

La plecare, căpitanul a încercat să-l liniştească pe Aristia, cu toată sinceritatea. De altfel nu îndrăznea să-i spuie că şi el a tremurat toată noaptea pentru femeia asta, căci şi el a fost într-o vreme îndrăgostit de ea.

— Maestre, fiţi liniştit, nu se va proceda în mod pripit. Vă repet. S-au mai potolit lucrurile şi la palat. Dacă aflu ceva încă azi, vă trimit vorbă, ori, dacă am să poci, trec chiar eu.

Rămas singur, Aristia răsuflă adînc. Cuvintele bune ale căpitanului şi răcoarea dimineţii îl înviorară. Totul e să nu se întîmple nimic ireparabil azi sau mîine. Ca un jurămînt, îşi muşcă braţul pînă se iviră picături de sînge, fără ca să-l doară. Ştie el ce ştie. Peste două zile Bibescu nu va mai putea executa pe nimeni după capul lui.

Se dezbrăcă şi se lungi pe pat, ca să se mai odihnească puţin, acum cînd începea o zi hotărîtoare pentru poporul romîn şi pentru el însuşi.

CUPRINS

CARTEA A TREIA

Rădăcinile din trecut 5
Un măr înflorit bate în fereastră . . . 8
Mustăria din Dealu Filaretului 12
Meandrele dragostei 19
Popas la Vadu Rău 33
O împăcare 48
La Mînjina 50
În jos de Radu-Vodă 54
Între Gabroveni şi Lipscani 79
Boierii nu sînt romîni 89
O şedinţă literară 92
Dar de Anul nou 102
O soarèa artistică 113
Un mizantrop meloman 153
Spre Bucureşti cu chervanele 160
Petreceri şi năravuri boiereşti 198
Tiţa nu vrea să se mărite 208
Stupii şi gîndacii 214
Scrisori post-restant 220
Licsandru şi Licsandra 232
Întîia bătaie a ornicului în 1848 . . . 246

CARTEA A PATRA

Acasă la Nicolae Golescu 257
Ostrovul Imper 260

Negustorul şi boierul 271
Bonifaciu 274
În grădina Teii Doamnei 280
Zmeiele 282
Eliade pe Dealu Filaretului 286
În săptămîna hotărîtoare 293
Noaptea cea de taină 301

CARTEA A CINCEA

Ce-a fost mai departe în noaptea cea de taină 315
Unde-ar fi trebuit să fie un om 328
Întoarcere spre o duminică viu însorită . . 349
Turnavitu şi dragostea lui 380
Stoluri de puici şi puicuţe 392
Goană după revoluţionari 418
Deştepţii între ei 438
Cei care trebuie să fie pretutindeni . . . 449
De la Bucureşti spre Gura Oltului . . . 459
Frate căcaş... 488
Revoluţia vestită în fuga calului . . . 507
Toma spre Bucureşti 522
Căldărarul încăpăţînat 528
Ard iar Bucureştii 545

C.L.D.C. Reg. Bucureşti
CARTEA LA LICEUL DE MUNCĂ
Unitatea Nr. 2 (DEFOZIT)
Şos. Ştefan cel Mare Nr. 20
— BUCUREŞTI —
Telefon 42.62.16 - 11.63.47

Redactor responsabil : Popa Theodora
Tehnoredactor : Tudor Ion

Dat la cules 18.01.1962. Bun de tipar 19.04 1962. Apărut 1962. Tiraj 45.145 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 27,25. Coli tipar 17,5. A. nr. 020/1962. C.Z. pentru bibliotecile mari 8 R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8 R—31.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scinteii", Piaţa Scînteii 1. Bucureşti R.P.R. Comanda nr. 20109

C 17

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024